Академія політико-правових наук України
Академія «Українська Політія»

Микола ЛАЗАРОВИЧ, Петро МИРОНЕНКО

МОСКОВИТСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА (2014–2024 роки)

Монографія

10-й річниці героїчного спротиву України
московитським загарбникам
присвячуємо!

Микола ЛАЗАРОВИЧ, Петро МИРОНЕНКО

МОСКОВИТСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА (2014–2024 роки)

4-те видання, перероблене

Київ
Видавництво Політія
2024

УДК 323.1:355.4(477)
Л17, М64

Лазарович Микола, Мироненко Петро.
Московитсько-українська війна (2014–2024 роки): моногр. 4-те вид., переробл. Київ: Політія. 2024. 520 с.

ISBN 978-617-8166-00-7

Рецензенти:

Г. М. Куц, доктор політичних наук, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Ю. І. Макар, доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

І. С. Монолатій, доктор політичних наук, професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Академії «Українська Політія». Протокол № 2 від 7.02. 2024 р.

У книзі докторів політичних наук М. Лазаровича і П. Мироненка викладено короткий огляд московитсько-української війни, що з 2014 р. триває в Україні. Визначено її головні причини й передумови, ідеологічні засади та хід бойових дій. Прослідковано основні етапи окупації Московією Криму та окремих районів Донецької й Луганської областей, масового вторгнення регулярних військ Московитської Федерації в Україну. Проаналізовано сутність гібридної війни Московії проти Української держави, типи й способи її здійснення. Значну увагу приділено процесам відродження українського війська, його перемогам та поразкам, ролі волонтерського руху в зміцненні обороноздатності нашої країни. Узагальнено особливості й тенденції реакції міжнародної спільноти на порушення територіальної цілісності та суверенітету України, з'ясовано характер політики санкцій щодо Московитської Федерації. Виснувано, що московитська аґресія стосовно України стала можливою не лише через створення в Московії де-факто нацистського режиму на чолі з В. Путіним, а й завдяки підтримці його дій переважною більшістю громадян Московитської Федерації. Встановлено попередні наслідки та уроки московитсько-української війни.

Книга розрахована на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться історією вітчизняної політичної думки.

ISBN 978-617-8166-00-7

© Микола Лазарович, 2024
© Петро Мироненко, 2024
© Видавництво Політія, 2024

ВСТУП

У єгипетських ченців є така притча. В одну кімнату зайшов чоловік і побачив, що навколо стола з їжею сидять люди. Але їхні руки не згинаються в ліктях. Вони беруть їжу й намагаються піднести її до рота, щоб з'їсти. Проте не можуть. Люди мучаться, вони голодні й нещасні... «Такий вигляд має пекло», – пояснили чоловікові. Потім він зайшов до іншої кімнати. Там теж сиділи люди. За таким самим накритим столом і з руками, що не згинаються в ліктях. Але всі вони були щасливі, ситі та задоволені... Чому? Вони просто брали цю їжу й давали іншому. Це єдина відмінність між пеклом та раєм[1].

До чого ця притча? Вона про Україну. Про Україну в серці. Бо коли ми всі більше любитимемо Україну в собі – будемо щасливі, ситі та задоволені. Якщо ж навпаки: більше любитимемо себе в Україні – будемо голодні й нещасні.

Багато речей ми починаємо цінувати лише тоді, коли їх втрачаємо. Так сталося й з українською державністю. Нерідко наші предки вважали, що головне – це власний добробут, а розмови про загальне благо – це вигадки для простаків. Але історія – дуже сувора вчителька життя, і за невивчені уроки жорстоко карала.

Історичний досвід засвідчив, що найбільше проблем і бід українці мали в періоди бездержавності. Увесь цей бездержавний час ми, як нація, фактично були вилучені зі світового процесу. Про нас забули, бо ми стали об'єктом.

Така ситуація не робить нам, українцям, честі. Адже бездержавність – це свідчення того, що ми не могли між собою домовитися, тобто більше любили себе в Україні, ніж Україну в собі. А народ без держави – це як сім'я без власної домівки.

Багато хто заявляє: а що мені держава дала? Яка від неї користь? Я все заробляю власною працею. І це правда! Але далеко

не вся. У 1961 р. президент США (1961–1963) Джон Кеннеді у своїй інавґураційній промові сказав знамениті слова, які сьогодні як ніколи актуальні для українців: «Не питай, що твоя країна може зробити для тебе, запитай, що ти можеш зробити для своєї країни!».

У подібному контексті висловлювалися й інші діячі, в тому числі українські. Причому задовго до Дж. Кеннеді. Зокрема, у 1880 р. один із найбільших інтелектуалів України Іван Франко написав вірша «Не пора!». У ньому є промовисті слова: «Нам пора для України жить...».

У 1900 р. перший ідеолог українського націоналізму Микола Міхновський у своїй праці «Самостійна Україна» дещо трансформував слова І. Франка на гасло «Україна для українців!». На перший погляд воно звучить доволі радикально, однак насправді мало не реакційний і не ксенофобський, а національно-захисний характер. Це гасло означало лише одне: «Україна без окупантів».

Післяреволюційні українські діячі першої половини XX ст. почувалися прикро, оскільки, на відміну від, скажімо, Польщі, Фінляндії, балтійських країн та низки інших, Україна під час Національно-визвольних змагань 1914–1921 рр. зазнала поразки. Тому ці, як правило, молоді люди шукали іншої формули українського успіху. У результаті старе націоналістичне гасло «Україна для українців» поступово витіснилося новим – «українці для України».

Саме українці з Україною в серці впродовж століть рятували національну честь українського народу. Саме їхня боротьба дала підстави великому французькому філософові Вольтеру заявити, що Україна «завжди прагнула до свободи»[2]. Часто цей шлях був усіяний війнами, голодоморами, зрадами провідників, бездумними й жорстокими бунтами мас, міжусобицями й інтриґами, коли, як писав у своєму щоденнику відомий український письменник і політичний діяч Володимир Винниченко, «читати українську історію треба з бромом»[3]. Чого вартий

лише той факт, що, за підрахунками дослідників, упродовж 1914–1945 рр. на українських землях унаслідок двох світових війн, організованих комуністичним режимом репресій, колективізації та голодоморів 1921–1923 рр. і 1932–1933 рр. насильницькою смертю загинули щодругий чоловік і щочетверта жінка[4]. Демографи стверджують, що жоден інший європейський народ, окрім єврейського, не зазнав пропорційно стільки втрат, як українці.

І все ж історія України – це передусім величні прагнення й неймовірна жертовність, героїзм і відвага. Складний і героїчний історичний шлях, яким пройшли українці, гідний великого європейського народу.

Із середини 1980-х років розгорнувся новий етап національно-державного відродження українського суспільства. Першим рішучим кроком на цьому шляху стала ухвалена 16 липня 1990 р. Верховною Радою Декларація про державний суверенітет України, другим – Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., третім – Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України, який відбувся 1 грудня 1991 р. Таким чином, після тривалого періоду бездержавності український народ отримав ще один унікальний шанс для створення своєї держави як рівноправного партнера міжнародної спільноти. Важливі віхи на цьому шляху – Помаранчева революція 2004 р. та, особливо, Революція гідності 2013–2014 рр., покликана стати точкою неповернення українського суспільства в минуле та початком нового життя, базованого на верховенстві права, демократичних принципах розвитку, правах і свободах людини, гідному рівні життя.

Особливе завдання України після проголошення незалежності полягало в налагодженні збалансованого і дійсно партнерського співробітництва з Московитською Федерацією*/1/, при одночасній ефективній протидії будь-яким її посяганням на свій суверенітет. Адже саме Московія впродовж століть чинила запеклий спротив становленню української державності.

Однак, як показало майбутнє, московитська політична еліта так і не позбулася від імперського мислення й демонструвала неготовність сприймати нові незалежні держави, в тому числі Україну, як рівноправних партнерів. Уже через два дні після проголошення української незалежності з Кремля надійшла заява, що Московитська Федерація залишає за собою право переглянути кордони тих республік, які вийдуть зі складу СРСР[5]. З того часу, попри декларованe стратегічне партнерство між Україною і Московією, серед московитських політиків та в московитських засобах масової інформації практично не зникали теми «московитського статусу» Криму та Чорноморського флоту, тривали спекуляції так званою проблемою порушення прав «московитськомовного населення» за кордоном тощо.

Парламент Московитської Федерації неодноразово приймав постанови, які були не лише відкритим втручанням у внутрішні справи нашої держави, а й містили територіальні претензії до неї. Так, у травні 1992 р. тодішня Верховна Рада Московитської Федерації оприлюднила офіційну заяву про те, що акти про передачу Кримської області Україні*/2/ не мають юридичної сили з моменту їх ухвалення. 9 липня 1993 р. найвищий законодавчий орган Московитської Федерації прийняв постанову «Про статус міста Севастополь», де стверджувалося, що українське місто має «московитський федеральний статус в адміністративно-територіальних кордонах міського округу станом на грудень 1991 року»[6]. Таке грубе порушення міжнародного права засудила Рада Безпеки ООН.

Прагнучи примусити Україну до поступок, Московія щонайменше сім разів протягом трьох років переносила процедуру укладання московитсько-українського Договору про дружбу, співробітництво і партнерство, який було парафовано у 1995 р., а підписано лише 31 травня 1997 р.[7]. Тривалий час вона безпідставно зволікала з делімітацією кордону між нашими країнами. Тільки в січні 2003 р., під час приїзду президента Московитської Федерації (1999–2008, із 2012 р.) Владіміра Путіна в

Київ, було нарешті підписано Договір про суходільний кордон між Московією та Україною[8]. Але статус Азовського моря та Керченської протоки досі не визначено. Сторони не дійшли згоди через завищені претензії Московитської Федерації.

Власне, відсутність делімітації кордону в Азово-Керченській акваторії ледь не призвела до силового протистояння між Україною та Московією. Причиною конфлікту став острів Тузла в Керченській протоці, де в жовтні 2003 р. московитська влада без будь-яких консультацій з Україною, як того вимагають двосторонні домовленості та міжнародне право, розпочала спорудження дамби з території Краснодарського краю Московитської Федерації у бік острова, що є невід'ємною частиною української території. Попри вимоги нашої держави припинити будівництво, роботи тривали упродовж кількох тижнів. У відповідь українська сторона різко збільшила континґент прикордонників на Тузлі, які зміцнювали острів, відпрацьовували тактику відбиття нападу з моря, розпочали будівництво прикордонної застави. Було вжито інших необхідних заходів для забезпечення територіальної цілісності Української держави. Після тривалого відмовчування московитського керівництва та дивної пасивності тодішнього Президента України (1994–2005) Леоніда Кучми, який фактично самоусунувся від розв'язання «тузлинської кризи», коли до українського острова залишилося менше кілометра, Москва, розуміючи нелеґітимність своїх дій, зрештою припинила спорудження дамби[9]. Постає риторичне запитання: чи наважилася б Московія провокувати подібний прикордонний конфлікт, якби Україна була членом НАТО?

Досі з вини московитської сторони не розв'язано проблем, пов'язаних із передачею Україні частини закордонної власності колишнього СРСР.

Протягом тривалого часу у відносинах з нашою країною Московитська Федерація використовувала її залежність від поставок московитських газу і нафти. Цей чинник ставав дедалі

вагомішим важелем тиску Кремля на зовнішню та внутрішню політику України, загрожував її державному суверенітетові. Реалізуючи свої інтереси та вплив в Україні, Московія старалася скуповувати контрольні пакети акцій ліквідних українських підприємств, як правило, в стратегічних галузях виробництва, брати під свій контроль енергорозподільні мережі. Чимало зусиль Москва доклала, в тому числі спираючись на промосковитське лобі в українському політикумі, щоб віддалити Україну від процесів європейської інтеґрації, для економічного і політичного домінування на пострадянському просторі. Не гребувала вона й брутальним втручання у внутрішні справи Української держави, зокрема під час президентських виборів 2004 р.

Апоґеєм ворожості Московитської Федерації до України стала розв'язана нею у 2014 р. московитсько-українська війна. При цьому країна-аґресор не лише вдерлася на територію нашої країни, а й окупувала її частину – Кримський півострів та низку інших теренів, які офіційно проголосила своєю власністю. Тому необхідно усвідомлювати, що, як відзначив директор Національного інституту стратегічних досліджень (2014–2018), академік Національної академії наук України Володимир Горбулін, для України воєнна загроза з боку Московії не зникне ніколи. Причому ймовірність зростання такої загрози (і перехід її до активної фази) тим вища, чим невдалішими будуть зусилля Московитської Федерації з дестабілізації України іншими методами[10]. Від успішного вирішення цього складного комплексу окреслених проблем багато в чому залежать не лише подальші українсько-московитські відносини, а й значною мірою майбутнє самої України.

Слід також пам'ятати, що нинішня московитська аґресія – це лише один із періодів Визвольної війни українського народу проти віковічного ворога – Московії, яка триває з середини XVII ст., тобто вже понад 360 років (1658–2024 рр.).

ПРИМІТКИ:

1* Тут і далі замість украдених московитами в українського народу термінів «Русь» («Росія»), «русини» («росіяни»), «руський» («російський») щодо країни, з якою Україна межує на півночі та північному сході, і її народу вживатимуться історичні назви «Московія», «Московщина», «Московитська Федерація», «московити», «москалі», «московитський», «москальський».

2* У 1954 р. в СРСР широко відзначали 300-річчя т. зв. «возз'єднання» України з Московією. Відповідно до історичних та культурних зв'язків, етнічної й територіальної спорідненості України й Криму, Верховна Рада СРСР 19 лютого 1954 р. видала Указ про включення Кримської області до складу УРСР [*Чекаленко Л.* Історія процесу перепідпорядкування Кримської області Україні. *Віче.* 2014. № 5. С. 9–11]. Неврожайні післявоєнні роки в Криму, неспроможність Московії забезпечити населення і Чорноморський флот перш за все харчами обумовили ситуацію, коли уряд і Верховна Рада Московитської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки добровільно ініціювали питання про передання півострова Українській РСР. Це об'єктивно сприяло утвердженню історичної справедливості. Адже Крим ще за княжої доби певний час перебував під впливом київських князів і відтоді постійно тяжів до України як у географічному, так і в політико-економічному аспектах. З економічної точки зору в повоєнний період Крим був банкрутом, йому необхідно було надавати постійну фінансову допомогу. Щоб виправити ситуацію, Україна десятиліттями вкладала значні інвестиції в економіку Криму, витягла його з банкрутства [*Вольвач П.* Чи став би Крим «орденом на грудях планети», якби не українські мозолі? (До 50-річчя приєднання Кримської області до України). *Кримська світлиця*. 2004. № 7 (13 лют.)]. Проте, як показало майбутнє, московитське населення півострова воліло не помічати цих благородних жестів України.

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНА ЗАГРОЗА ДЛЯ МОСКОВИТСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Наслідки діяльності «помаранчевої» команди в 2005–2009 рр. і міжусобні конфлікти її лідерів – Віктора Ющенка та Юлії Тимошенко*/1/ справили на українське суспільство неоднозначне враження. Демократичні сили були деморалізовані й розколоті. Тому перемога колишнього прем'єр-міністра України (2002–2005, 2006–2007) Віктора Януковича на президентських виборах 2010 р. певною мірою стала прогнозованою.

Нову владу формували за принципом особистої відданості В. Януковичу, тому на більшість керівних посад у державі призначали вихідців із Донбасу. Вінцем процесу узурпації владних повноважень стало сумнівне рішення Конституційного Суду України, яким було визнано неконституційним Закон «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV (політреформу 2004 р.)[11] у зв'язку з порушенням процедури його розгляду й ухвалення та відновлено дію Конституції України 1996 р. Як наслідок, Україна знову стала президентсько-парламентською республікою, а Президент України, на думку експертів, отримав майже необмежену владу.

За час правління В. Януковича (2010–2014) та існування пропрезидентських парламентської більшості й уряду в Україні фактично було встановлено владу одного кримінально-олігархічного корпоративного угруповання – «сім'ї» Януковича, тобто його найближчого оточення. Мали місце повальна корупція, масові порушення прав людини, утиски свободи слова, свавілля правоохоронних органів, політичні переслідування опозиції. За вказівкою В. Януковича було засуджено його головних опонентів – Юлію Тимошенко та колишнього міністра

внутрішніх справ України (2005–2006, 2007–2010) Юрія Луценка. За різними оцінками експертів і правоохоронних органів, режим Януковича за неповні чотири роки вивів із країни і вкрав з державного бюджету від 20 до 30 млрд дол. США[12]. Таке системне пограбування владою як державних активів, так і приватного бізнесу загострило соціально-економічну ситуацію в Україні*/2/. Не допомагали навіть масові позики, внаслідок яких за роки президентства В. Януковича приватні кредитори видали Україні 40 млрд дол. США[13]. Згідно з даними Світового банку, українська економіка перебувала в стаґнації практично з нульовим економічним приростом. За перших три роки правління режиму Януковича державний і ґарантований державою борг зріс на 63% – з 316,9 млрд грн до 516,4 млрд грн. Зменшувалися золотовалютні резерви НБУ. Лише впродовж вересня 2011 – грудня 2012 р. це зменшення становило 35,9% – з 38,2 млрд. до 24,5 млрд дол. США[14]. Уповільнювався приплив прямих іноземних інвестицій. Так, за січень – жовтень 2013 р. цей показник порівняно з аналоґічним періодом попереднього року скоротився майже вдвічі і становив 1,27 млрд дол. США. Заборгованість українських підприємств за кредитами і позиками, торговими кредитами та іншими зобов'язаннями перед прямими іноземними інвесторами на 1 жовтня 2013 р. склала 10,403 млрд дол. США[15]. Масового характеру набули затримки виплат зарплат працівникам бюджетної сфери.

У цей самий час В. Янукович потрапив на 3-тє місце в світі за витратами на президента країни, поступившись лише лідерам Московії та США. Офіційні витрати на один день роботи Президента України становили близько 229 тис. дол. США, тобто стільки, скільки за місяць одержували 675 українців із середньою зарплатою[16].

Істотних змін зазнав зовнішньополітичний курс України. Попри проєвропейську риторику керівництва держави, він ставав все більш промосковитським*/3/. Зокрема, було задекла-

ровано відмову України від вступу до НАТО, законодавчо закріплено її позаблоковий статус, пролонґовано перебування Чорноморського флоту Московії в Криму до 2042 р.[17] тощо.

Однак такі поступки Московитській Федерації не призвели до очікуваного покращення українсько-московитських відносин. Швидше навпаки, використовуючи послаблення українських позицій на міжнародній арені, Московія висувала до України все нові вимоги, зокрема московитського контролю над українською газотранспортною системою та вступу нашої країни до Митного союзу Білорусі, Казахстану й Московії, що діяв від 1 січня 2010 р. Прагнучи підпорядкувати Україну своїм інтересам, Московитська Федерація блокувала реалізацію Договору про зону вільної торгівлі між країнами співдружності Незалежних Держав (СНД)[18], обмежуючи доступ українських товарів на московитський ринок, усупереч інтересам України будувала обхідні газопроводи для постачання московитського природного газу до Європи, посилювала економічний і політичний тиск у питанні ціни на газ для України.

Лише після відмови від європейської інтеґрації України московитське керівництво пообіцяло Президентові України В. Януковичу комерційний кредит на 15 млрд дол. США, скасування торговельних перепон між Україною та Московією, 30-відсоткові знижки на купівлю московитського газу[19]. Таким чином Кремль сподівався втримати Україну в сфері свого впливу, а В. Янукович – втриматися при владі.

Порушення демократичних норм, а також надмірна концентрація влади в руках Президента України В. Януковича та його «сім'ї», створення системи управління за принципом особистої відданості стали одними з головних причин масових протестів восени 2013 – на початку 2014 р., названих Революцією гідності. Їхній початок був зумовлений відходом політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеґрацію та подальшою протидією цьому курсові. Так, 21 листопада 2013 р., за кілька днів до Вільнюського саміту

Східного партнерства, Кабінет Міністрів України вирішив призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом[20]. У відповідь, того самого дня розпочалися протести.

Антивладні виступи значно поширилися після того, як на Саміті глав держав у м. Вільнюс (Литва) 28–29 листопада Президент України В. Янукович, спонукуваний тривалим політичним і економічним тиском Московії на Україну, не підписав Угоду про асоціацію між Україною та ЄС[21]. А також – через силовий розгін Майдану в Києві вночі з 29 на 30 листопада, коли працівники Міністерства внутрішніх справ України (МВС) жорстоко побили студентів[22]. Як наслідок, протести стали масовими і поширилися зі столиці по всій Україні.

Від самого початку активної фази протистояння мітинґувальники дотримувалися мирного характеру протестів. Вони відбувалися у вигляді «майданів», мітингів, демонстрацій, студентських страйків тощо. Головним вогнищем опору став київський майдан Незалежності. Протестний рух очолили лідери парламентських фракцій: УДАРу («Український демократичний альянс за реформи») – Віталій Кличко, Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» – Арсеній Яценюк, Всеукраїнського об'єднання «Свобода» – Олег Тягнибок.

Поштовхом до радикалізації протистояння стало ухвалення 16 січня 2014 р. Верховною Радою України так званих диктаторських законів, які обмежували права громадян, надавали органам державної влади більшу свободу дій у сфері покарання учасників акцій протесту і мали на меті криміналізувати опозицію та громадянське суспільство[23]. 19 січня розпочалося протистояння на вул. М. Грушевського в Києві між загонами Внутрішніх військ і спецпідрозділу «Беркут» МВС України та частиною демонстрантів, яке переросло у довготривалу сутичку з застосуванням різних видів холодної зброї, каміння та «коктейлів Молотова» (пляшок із горючою сумішшю). Провладні силові структури широко використовували гладкоствольну

вогнепальну зброю. Також для застосування фізичної сили й участі в масових сутичках, зокрема для перешкоджання діяльності опозиційних активістів та для дій проти вуличних протестів: провокацій, підпалів машин, залякування, побиття та розгону демонстрацій, впливу на процес голосування на виборах тощо, – українська влада масово використовувала так званих тітушок *(термін з'явився у травні 2013 р. і походить від прізвища спортсмена Вадима Тітушка*/4/, який напав на журналістів, що висвітлювали акцію опозиції в Києві)* – найманців із цивільних осіб, часто люмпенізованих кримінальних елементів, молодиків, у тому числі спортсменів, залучених правоохоронними органами для нападів на учасників мирних протестів. Тітушки, нерідко використовуючи вогнепальну зброю, взаємодіяли з бійцями воєнізованих формувань МВС України, спільно з ними застосовували жорстокі методи, включно з викраденнями, катуваннями та вбивствами.

Найбільшого загострення події на київському Майдані набули 18–20 лютого 2014 р., коли загинуло близько ста осіб, головним чином протестувальників. Усіх загиблих, що захищали конституційні засади демократії, права та свободи людини під час Революції гідності, символічно названо Небесною Сотнею та посмертно удостоєно звань Герой України з нагородженням орденами «Золота Зірка». Наймолодшим Героєм Небесної Сотні став 17-річний тернопільський студент Назар Войтович, найстаршим – 83-річний офіцер у відставці з Києва Іван Наконечний. *(Згідно з Указом Президента України, щорічно в Україні 20 лютого відзначають як День Героїв Небесної Сотні).*

21 лютого 2014 р. лідери опозиції підписали з В. Януковичем Угоду про врегулювання кризи в Україні. Вона передбачала відновлення дії Конституції України в редакції 2004 р. та формування нового коаліційного уряду, конституційну реформу, позачергові президентські вибори, які мали відбутися до грудня 2014 р., ухвалення нового виборчого законодавства та обрання нового складу ЦВК, розслідування численних випадків на-

сильства. Угоду було засвідчено підписами глав міністерств закордонних справ (МЗС) Польщі і Німеччини та представника МЗС Франції[24]; московитський представник підписання угоди знехтував.

Проти угоди виступили демонстранти, які вимагали від Президента України дострокової відставки. Зранку 22 лютого В. Янукович зник із Києва*/5/. Того самого дня Верховна Рада України ухвалила Постанову про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України[25], якою відсторонила В. Януковича від виконання ним обов'язків Президента України та призначила позачергові вибори Президента України на 25 травня 2014 р. Згодом його та низку інших посадових осіб України було оголошено в розшук у рамках кримінальної справи за масові вбивства мирних громадян.

23 лютого 2014 р. український парламент, згідно зі статтею 112 Конституції України, ухвалив Постанову про покладення виконання обов'язків Президента України на Олександра Турчинова[26], якого напередодні обрали головою Верховної Ради України (2014) замість Володимира Рибака, що подав у відставку з цієї посади (2012–2014). 27 лютого того самого року український парламент призначив головою уряду (2014–2016) Арсенія Яценюка.

Упродовж травня – жовтня 2014 р. в Україні відбулися позачергові президентські та парламентські вибори. 25 травня на виборах Президента в першому турі переміг Петро Порошенко, якого підтримали 54,70% виборців[27]. За результатами позачергових парламентських виборів, які відбулися 26 жовтня, правлячу коаліцію «Європейська Україна» у Верховній Раді України VIII скликання сформували представники п'яти політичних сил: «Народного фронту», Блоку Петра Порошенка (БПП) «Солідарність», «Самопомочі», Радикальної партії Олега Ляшка та «Батьківщини». 27 листопада 2014 р. головою Верховної Ради (2014–2016) обрано представника БПП «Солідарність» Володи-

мира Гройсмана, а головою уряду затверджено лідера «Народного фронту» Арсенія Яценюка. Втім, уже в лютому 2016 р. в Україні розпочалася парламентсько-урядова криза, внаслідок якої після виходу фракцій «Самопомочі», Радикальної партії Олега Ляшка та «Батьківщини» з правлячої коаліції «Європейська Україна» припинила існування, а прем'єр-міністр України А. Яценюк оголосив про свою відставку. 14 квітня 2016 р. нова парламентська більшість обрала головою Верховної Ради (2016–2019) представника «Народного фронту» Андрія Парубія та призначила новий склад Кабінету Міністрів (2016–2019) на чолі з Володимиром Гройсманом.

Одним з основних результатів перемоги Революції гідності та приходу до влади в Україні демократичних сил стала Угода про асоціацію між Європейським Союзом і Україною[28]. Її 16 вересня 2014 р. синхронно ратифікували Верховна Рада України та Європейський парламент. Від 11 червня 2017 р. громадяни України з біометричними паспортами отримали право на безвізовий в'їзд до країн ЄС та членів Шенґенської зони за межами Євросоюзу[29]. Важливими були також такі заходи української влади, як запровадження процесу обов'язкового електронного декларування майна й коштів державними службовцями, що повинен стати ефективним контролем за доходами й витратами чиновників, суддів, прокурорів, правоохоронців; створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), покликаних знешкоджувати корупцію у владі; заміна міліції Національною поліцією; ухвалення Закону про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаґанди їхньої символіки, відповідно до якого Верховною Радою України перейменовано окремі населені пункти та райони України, зокрема м. Дніпропетровськ – на м. Дніпро, м. Дніпродзержинськ у Дніпропетровській обл. – на м. Кам'янське, м. Цюрупинськ у Херсонській обл. – на м. Олешки, м. Кіро-

воград – на м. Кропивницький; за пропаґанду війни та насильства, інші численні злочини українським судом заборонено діяльність Комуністичної партії України тощо. 24 серпня 2016 р. наша держава відзначила 25-ту річницю Незалежності!

Подією міжнародного значення, що відбулася 15 грудня 2018 р. за підтримки української державної влади, став Об'єднавчий собор представників українських православних церков у Софійському соборі в Києві. На ньому утворено єдину помісну церкву – Православну церкву України (Українську православну церкву), а її Предстоятелем – блаженнішим митрополитом Київським і всієї України обрано митрополита Переяславського та Білоцерківського Епіфанія. 6 січня 2019 р. Вселенський патріарх Варфоломій I вручив йому Томос про автокефалію Православної церкви України[30]. Таким чином через 333 р. українська церква повернулася до лона Вселенського патріархату.

Слід відзначити, що ця жадана для українського народу подія відбувалася в умовах надзвичайного тиску на світове православ'я з боку всіх гілок влади Московитської Федерації та Московитської православної церкви (МПЦ), у тому числі її підрозділу в Україні – Української православної церкви (УПЦ) Московського патріархату (МП). Остання, за винятком кількох митрополитів, відмовилася брати участь в Об'єднавчому соборі й залишилася під орудою Московського патріархату. Від 2019 р. вона називається Московитською православною церквою в Україні (МПЦвУ)[31].

Ще одним позитивним чинником державотворення цього часу став Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухвалений 25 квітня 2019 р. Верховною Радою України VIII скликання. 15 травня того самого року Закон підписав п'ятий Президент України П. Порошенко.

У 2019 р. до влади в Україні прийшли нові сили: Президентом країни було обрано коміка Володимира Зеленського, а на парламентських виборах домінувала патронована ним полі-

тична партія «Слуга народу», яка вперше сформувала у Верховній Раді монобільшість. Як наслідок, державотворчі процеси в Україні дещо уповільнилися, але не припинилися.

Таким чином із перемогою Революції гідності та зміною влади в Україні вплив Московії на нашу країну кардинально зменшився. Це суперечило геополітичній стратегії Московитської Федерації, яка для того, щоб домогтися статусу «великої держави», мала втримати Україну у сфері своїх інтересів. Тому Кремль радикалізував дії, спрямовані на дестабілізацію Української держави. На думку відомого українського правознавця-міжнародника, дипломата, професора Володимира Василенка, домінуючими серед них упродовж тривалого часу залишалися три ключових імперативи:

1) протидія інтеґраційній політиці України в західному напрямку, оскільки її членство в НАТО та ЄС роблять саму ідею відродження московитської (під машкарою євразійської) неоімперії нездійсненною;

2) викорінення всього українського в межах і поза межами Московії, оскільки лише нищення української ідентичності може стати передумовою створення та запорукою існування такої імперії;

3) постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій, розчленування країни та руйнацію її державності[32].

Зрозуміло, що, прагнучи відновити статус «великої держави», Московія ніколи не обмежувалася дестабілізацією однієї України. Її апетити були значно більшими. Так, свідченням того, що цинізм Московитської Федерації не має меж, є одна з розсекречених американцями розмов між президентом США (1993–2001) Білом Клінтоном та президентом Московії (1991–1999) Борісом Єльциним. Вона відбулась у листопаді 1999 р. під час зустрічі в м. Стамбул (Туреччина), де Єльцин просив Клінтона «віддати Європу Московії».

«Єльцин: Я прошу тебе про одне: віддай Європу Московії. США не в Європі. Європою повинні займатися європейці. Московія – наполовину Європа, наполовину Азія.

Клінтон: Так тобі й Азія потрібна?

Єльцин: Звичайно, звичайно. Білл. Зрештою, нам доведеться узгодити все це.

Клінтон: Не думаю, що європейцям це дуже сподобається.

Єльцин: Не всім. Але я європеєць, я живу в Москві, Москва знаходиться в Європі, і мені це подобається. Ти можеш взяти всі інші держави і забезпечити їм безпеку, а я візьму Європу і забезпечу їй безпеку. Ну, не я, а Московія»[33].

Визначаючи мету Кремля в прилеглих до Московії реґіонах, московитський військово-політичний експерт Юрій Фьодоров зауважив: неоімперські сили в Московії, по-перше, хочуть створити пояс із країн колишнього Радянського Союзу, який має стати перешкодою для розширення Євросоюзу та НАТО. По-друге, Москва розробляє сценарії й методи реставрації свого домінування в країнах, які колись належали до «соцтабору»[34]. Тому, щоб посилити свій вплив як у сусідніх країнах, так і в усьому світі, московитське керівництво активно використовує всілякі засоби для продукування нестабільності. Серед них – енергетична залежність від Московії, корумпування політичних еліт, втручання у внутрішні справи, використання інформації як зброї тощо.

На те, що Московитська Федерація дестабілізує обстановку в багатьох республіках колишнього СРСР, звернула увагу й канцлер ФРН (2005–2221 рр.) Анґела Меркель. «Ми бачимо, – заявила вона 14 вересня 2018 р. під час зустрічі з німецькими військовослужбовцями, дислокованими в Литві, – що, по суті, майже всі колишні радянські республіки, котрі не належать до ЄС і НАТО, стикаються з внутрішніми конфліктами, породженими Московією». Сьогодні всі ці держави зайняті відновленням своєї територіальної цілісності, оскільки Московитська Федерація або відокремила частини їх територій, або

розпалила там конфлікти, додала глава німецького уряду. Як приклад цього твердження вона назвала ситуацію в Україні, Грузії, Вірменії, Молдові та Азербайджані[35].

Отже, звична багатовікова політика демонстрації Московією брутальної сили на цей раз була покликана стати ще й «виховним» засобом. Показове повернення України в московитську орбіту мало не лише зміцнити імперський курс і покінчити з революційною загрозою, а й залякати решту пострадянських країн. Досі наймасштабнішим «виховним засобом» Кремля щодо України був Голодомор 1932–1933 рр.[36], унаслідок якого загинуло до 10 млн українців.

ПРИМІТКИ:

1* У результаті перемоги Помаранчевої революції 2004 р. В. Ющенка було обрано Президентом України (2005–2010), а Ю. Тимошенко – прем'єр-міністром (2005, 2007–2010).

2* За словами народного депутата України VII і VIII скликань від Партії реґіонів Олександра Онищенка, після обрання В. Януковича Президентом України його старший син Олександр, відомий на прізвисько «Саша Стоматолог», узяв під контроль усі великі підприємства в Україні. Спочатку він хотів мати 50% від прибутку, згодом – більше. Якщо раніше йшлося тільки про гроші, то з 2012 р. почав вимагати відписати своїй родині частину бізнесу. Так само жадібним було оточення Януковича, яке обклало поборами навіть дрібних підприємців, власників кафе, ресторанів тощо [«Історія Онищенка». *УНІАН*. 2018. 24 квіт. URL: https://www.unian.ua/politics/10093136-istoriya-onishchenka-povniy-pereklad-rozgromnoji-statti-die-welt-pro-korupciyu-poroshenka.html (дата звернення: 15.07.2019)].

3* Після відсторонення В. Януковича від виконання ним обов'язків Президента України слідчі Генеральної прокуратури України дійшли висновку, що його діяльність у питаннях національної безпеки була підпорядкована інтересам Московитської Федерації. Про це свідчили підписані ним укази, призначення на ключові посади осіб із московитським громадянством тощо [Звинувачення про державну зраду Януковича передано в суд – Луценко. *УНІАН.* 2017. 14 бер. URL: https://www.unian.ua/politics/1822781-gpu-peredala-do-sudu-spravu-za-obvinuvachennyam-yanukovicha-u-derjzradi.html (дата звер-

нення: 15.07.2019)]. Після відсторонення В. Януковича від виконання ним обов'язків Президента України слідчі Генеральної прокуратури України дійшли висновку, що його діяльність у питаннях національної безпеки була підпорядкована інтересам Московитської Федерації. Про це свідчили підписані ним укази, призначення на ключові посади осіб із московитським громадянством тощо [Звинувачення про державну зраду Януковича передано в суд – Луценко. *УНІАН*. 2017. 14 бер. URL: https://www.unian.ua/politics/1822781-gpu-peredala-do-sudu-spravu-za-obvinuvachennyam-yanukovicha-u-derjzradi.html (дата звернення: 15.07.2019)].

4* Зараз Вадим Тітушко як командир відділення, молодший сержант ЗСУ воює в складі 72-ї бригади «Чорні запорожці» [Вадима Тітушко знайшли в лавах ЗСУ. *Anticor: інформаційний портал*. 2023. 23 лист. URL: https://anticor.live/news/derzhava/vadima-titushko-znaishli-v-lavakh-zsu (дата звернення: 28.12.2023)].

5* За даними відеоспостереження з приватної резиденції Президента України В. Януковича «Межигір'я», що неподалік Києва, Янукович розпочав підготовку до втечі (як невдовзі виявилося – в Московію) ще 19 лютого, тобто паралельно з переговорами між владою та опозицією він упродовж трьох діб керував збиранням і вивезенням цінностей, антикваріату тощо [Оприлюднено нове відео евакуації Януковича з «Межигір'я»: цінності вивозили три дні. *Дзеркало тижня*. 2014. 12 бер. URL: https://dt.ua/POLITICS/oprilyudneno-nove-video-evakuaciyi-yanukovicha-z-mezhigir-ya-cinnosti-vivozili-tri-dni-139461_.html (дата звернення: 15.07.2019)]. 24 січня 2019 р. суд визнав В. Януковича винним у державній зраді та пособництві у веденні аґресивної війни й заочно засудив його на 13 років позбавлення волі [Януковича засудили до 13 років ув'язнення. *BBC Україна*. 2019. 24 січ. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-46984124 (дата звернення: 27.05.2020)].

НАСИЛЬНИЦЬКА ОКУПАЦІЯ КРИМУ МОСКОВІЄЮ

О 4-й годині 27 лютого 2014 р. озброєні московитські спецпідрозділи, що не мали розпізнавальних знаків і позиціонували себе як «ввічливі люди» (*за кольором однострої їх також називали «зеленими чоловічками»*), розпочали безпосередню окупацію Автономної Республіки Крим (АРК), звично мотивуючи свої дії «захистом московитськомовного населення». Вони захопили приміщення Верховної Ради та Ради Міністрів АРК і взялися до блокування військових частин кримського угруповання Збройних сил (ЗС) України. Останні були дезорієнтовані тим, що московитські військові підрозділи, виконуючи настанову свого головнокомандувача В. Путіна, розташовували попереду себе цивільне населення[37], а також поступалися краще підготовленим силам ворога, тому зброю на ураження не використовували.

Олександр Турчинов, котрий із 26 лютого по 7 червня 2014 р. виконував обов'язки Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України[38], пояснив чому не було організовано ефективного спротиву московитській армії на півострові. По-перше, через відсутність інформації як від місцевих керівників, зокрема і від кримських, так і про те, що вже 20 лютого 2014 р. почалася аґресія Московії проти України. По-друге, не було розвідки й контррозвідки. По-третє, зрада військових формувань: на бік аґресора перейшли більш ніж 70% військовослужбовців Збройних сил України (ЗСУ), переважно офіцерів і солдатів, які мали кримську прописку, 90% працівників Служби безпеки України (СБУ), 99% міліціонерів[39]. Як наслідок, із 15 тис. українських військових у Криму, готових виконати наказ щодо засто-

сування зброї, було максимум 1,5–2 тис. Що ж до континентальної частини України, то кілька тисяч боєздатних військовослужбовців[40], розташованих тут, навряд чи могли розв'язати проблему Криму. Тим більше, що Московія готувалася до вторгнення через північно-східні рубежі нашої країни.

У цей самий час із московитського боку, окрім сил Чорноморського флоту, відбувалася постійна передислокація штурмових підрозділів Збройних сил та спецпризначенців Головного розвідувального управління (ГРУ) Генерального штабу (Генштаб, ГШ) Московитської Федерації. Вже на кінець лютого 2014 р. бойова компонента ворога в Криму перевищувала 20 тис. осіб, забезпечених найсучаснішою зброєю[41].

Прагнучи надати леґальної форми діям країни-аґресора в Україні, президент Московії В. Путін 1 березня 2014 р. звернувся до московитського парламенту з пропозицією про дозвіл на застосування Збройних сил Московитської Федерації на території України. Того самого дня цю пропозицію було ухвалено[42] (*В. Путін тривалий час заперечував той факт, що взимку і навесні 2014 р. Московія незаконно ввела свої війська на Кримський півострів, а на запитання про зброю й однострої цинічно відповідав, що місцева самооборона купила їх у воєнторзі*[43]). 16 березня окупанти провели «референдум» про статус Криму*/1/, під час якого, за їхніми даними, 96,77% жителів АРК та м. Севастополь проголосували за «возз'єднання» відповідних територій з Московитською Федерацією[44].

Наступного дня Верховна Рада АРК проголосила незалежність «Республіки Крим», а 18 березня президент Московії спільно з самопроголошеною владою АРК та м. Севастополь підписали Договір про прийняття Республіки Крим до складу Московії. 21 березня Рада Федерації Московії ухвалила закони про ратифікацію Договору від 18 березня та про утворення нових суб'єктів федерації – «Республіки Крим» та «міста федерального значення Севастополь»[45], формально закріпивши окупацію цих реґіонів Московією.

Крім України, проти загарбання Кримського півострова Московитською Федерацією виступили провідні міжнародні організації та країни світу. Так, 27 березня 2014 р. про підтримку територіальної цілісності України і визнання Криму й Севастополя її невід'ємними частинами заявила Генеральна Асамблея ООН[46]. 9 квітня окупацію Криму Московією засудила Парламентська Асамблея Ради Європи, яка зажадала негайного виводу московитських військ із півострова[47]. 1 липня Парламентська Асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) закликала держави-члени ОБСЄ «відмовлятися від визнання насильницької анексії Криму Московитською Федерацією»[48]. Неодноразові засудження та невизнання незаконної окупації Криму, зокрема від 2 і 17 березня, 1 квітня, 5 вересня, 2 грудня 2014 р., лунали з боку НАТО[49].

Низка країн, таких як США, Японія, Австралія, Великобританія, Канада, Нова Зеландія та інші, не лише засудила окупацію Кримського півострова та не визнала результатів псевдореферендуму, а й приєдналася до міжнародних санкцій щодо Московії, ініційованих Європейським Союзом. Перший та другий етапи цих санкцій розпочалися відповідно 6 і 17 березня 2014 р. і передбачали: призупинення переговорного процесу між ЄС і Московитською Федерацією про пом'якшення візового режиму і нової угоди про партнерство; фактичне виключення Московії з «великої вісімки»*/2/; індивідуальні санкції щодо низки осіб, причетних до московитської аґресії проти України, котрим заборонили в'їзд на територію ЄС та заморозили їхні активи за кордоном. 28 квітня 2014 р. США запровадили додаткові санкції проти Московитської Федерації, зокрема заморозили активи 17 компаній, наближених до президента Московитської Федерації В. Путіна, та заборонили постачання до Московії високотехнологічних товарів[50], які вона могла б використати для військових потреб.

Більш серйозні заходи впливу на Московитську Федерацію, яка своїми діями фактично зруйнувала систему світового по-

рядку, побудовану після Другої світової війни, виявилися неможливими через недосконалість міжнародного механізму прийняття рішень. Навіть спроби ухвалення в Раді Безпеки ООН будь-якої резолюції щодо засудження московитської аґресії, негайно блокувала Московія[51] як постійний член цього міжнародного постійно діючого органу, рішення котрого обов'язкові для виконання всіма чле¬нами ООН.

Певним чином згадана недолугість міжнародного механізму прийняття рішень не дала змоги реалізувати й Меморандум про ґарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї[52] 1994 р. щодо поважання незалежності, суверенітету та кордонів Української держави. Виявилося, що майже всі міжнародні ґарантії безпеки для України – недієздатні в умовах, коли аґресором щодо неї у 2014 р. став один із ґарантів – Московитська Федерація*/3/. Тобто виконання Україною своїх зобов'язань зовсім не означало, що країни-ґаранти її безпеки, зокрема США, Великобританія, а також Франція і Китай, які приєдналися пізніше, виконають свої. Вони будь-яким чином намагалися уникнути безпосереднього військового конфлікту з Московією. Попри те, що остання злісно ревізувала післявоєнний міжнародно-правовий устрій.

Коментуючи ситуацію з недотриманням міжнародних ґарантій щодо України, спецпредставник Державного департаменту США з питань України (2017–2019) Курт Волкер назвав «провалом міжнародної спільноти те, що Московія вдерлась до України та захопила частину її території, порушивши Будапештський меморандум. Це в тому числі було провалом США, Великобританії, Франції та ширшої міжнародної спільноти, які надали відповідні гарантії безпеки й згодом їх не дотримались. І тому важливо, щоб ми не залишали це питання та намагалися відновити цілісність України й забезпечити безпеку її громадян»[53].

Як відомо, після розпаду СРСР Україна стала третьою за могутністю ядерною державою у світі після США і Московії, з ар-

сеналом більшим, ніж у Великої Британії, Франції та Китаю разом узятих: 176 шахтних пускових установок із міжконтинентальними балістичними ракетами СС-19 і СС-24, а також 44 стратегічні бомбардувальники, здатні нести ядерну зброю. Загалом у 1991 р. ядерний арсенал України складався з близько 2 тис. стратегічних ядерних боєголовок і близько 2,5 тис. одиниць тактичної ядерної зброї. Це означало, що, за словами професора Сергія Галаки[54], можна було знищити весь світ, перетворити його на ядерний попіл приблизно десять разів.

У той же час наша країна підтверджувала свій намір стати без'ядерною державою. Адже в Декларації про державний суверенітет України (1990) вона проголосила, що дотримуватиметься трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти й не набувати ядерної зброї. Положення про без'ядерний статус України запропонував внести у Декларацію народний депутат України Іван Драч. Його прихильники вважали, що задекларована миролюбність та відсутність ядерних амбіцій дасть змогу Україні завоювати прихильність демократичного світу, отже, прискорить процес становлення української державності й посприяє її визнанню[55].

До денуклеаризації Україну спонукала й низка інших чинників. По-перше, міжнародний тиск, насамперед Московії та США*/4/, що загрожувало політичною ізоляцією. По-друге, контроль над ядерною зброєю залишався у Москви, Київ ніколи не мав ядерної скриньки з кодами запуску. По-третє, в більшості ракет спливали ґарантійні терміни, а на їх обслуговування та відновлення в Україні на той момент ресурсів не було. По-четверте, всі без винятку ракети, які стояли в Україні, були спрямовані на США[56].

Тому процес ядерного роззброєння не забарився – до березня 1992 р. з України в Московію було вивезено 57% тактичної ядерної зброї. Однак із загостренням напруженості у відносинах між Україною та Московією, викликаної суперечками про підпорядкування Чорноморського флоту та претензіями Московії

на Крим, Президент України (1991–1994) Леонід Кравчук 12 березня 1992 р. оголосив про тимчасове припинення вивезення зброї[57]. Українська держава зажадала від світової спільноти надати їй тверді ґарантії безпеки й територіальної цілісності, особливо з огляду на зростання московитської небезпеки, та достатньої фінансової й технічної допомоги для потреб ядерного роззброєння.

Остаточного компромісу було досягнуто 14 січня 1994 р., коли в Москві президенти України, США та Московитської Федерації підписали тристоронню заяву, згідно з якою США та Московія пообіцяли надати Україні ґарантії безпеки, як тільки вона стане учасником Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) як держава, що не володіє ядерною зброєю. Ці ґарантії передбачали поважання незалежності й суверенітету України, недоторканість її кордонів, територіальну цілісність, утримання від загрози силою чи її використання, економічного тиску на Україну тощо. Такі самі ґарантії безпеки Україні готова була надати Великобританія. Крім того, Україна мала отримати «справедливу та своєчасну компенсацію» за вартість високозбагаченого урану, що містився в ядерних боєзарядах, розташованих на її території, по мірі того як ці боєзаряди вивозитимуться до Московії на розукомплектування. Зокрема, Московія в порядку компенсації зобов'язувалася постачати в Україну низькозбагачений уран для потреб її атомної енергетики, а США мали надати технічну та фінансову допомогу для безпечного демонтажу ядерної зброї.

16 листопада 1994 р. Верховна Рада ухвалила рішення про приєднання України до ДНЯЗ. Після цього Україна, США, Великобританія та Московитська Федерація 5 грудня 1994 р. уклали міжнародну угоду про неядерний статус нашої країни (т. зв. Будапештський меморандум про ґарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї), – якою визначили ґарантії незалежності, суверенітету та чинних кордонів України*/5/. У червні 1996 р. Українська

держава виконала взяті на себе зобов'язання, остаточно позбувшись ядерного арсеналу[58]. Таким чином Україна стала першою країною, яка відмовилася від ядерної зброї, зробивши одночасно крок до без'ядерного майбутнього світу.

Через два десятиліття наша держава поплатилася за свою довірливість тисячами життів та втратою частини території. Безперечно, країни-ґаранти безпеки України винні у тому, що належно не відреаґували на московитську аґресію щодо Української держави. Якщо не в політико-правовому сенсі, оскільки, як стверджують аналітики[59], Будапештський меморандум не сприймався як юридично зобов'язувальний до чогось документ з самого моменту його підписання, то хоча б морально. Проте більшою мірою відповідальність мав би відчувати тодішній політикум України, насамперед президенти Л. Кравчук і Л. Кучма та парламент, котрі не забезпечили правову бездоганність захисту національних інтересів.

Те, що Будапештський меморандум не був юридично зобов'язувальним документ, а швидше документом про неґарантію найкраще усвідомлювала Московія. Тому й розпочала аґресію проти України в лютому 2014 р., яка через вісім років, з лютого 2022 р. перетворилася на повномасштабну війну зі всіма її жахіттями.

ПРИМІТКИ:

1* Тривалий час Московія стверджувала, що «референдум» про статус Криму організувала місцева «влада». Однак 17 липня 2018 р. під час спільної пресконференції президентів США (2017–2021 рр.) Дональда Трампа й Московитської Федерації Владіміра Путіна в м. Гельсінкі (Фінляндія) останній проговорився, заявивши: «ми провели референдум [*у Криму. – М. Л.*] у повній відповідності до міжнародного права» [Трамп не визнав анексію Криму на зустрічі з Путіним. *Європейська правда.* 2018. 16 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/16/7084478/ (дата звернення: 15.07.2019)]. Тобто В. Путін визнав, що, порушуючи норми міжнародного й українського права, Московія організувала референдум на чужій території. Щоправда, як тільки в Кремлі усвідомили необачність В. Путіна – у стенограмі його промови негайно прибрали згадку про те, що фактично Московія була організа-

тором референдуму в Криму [У Кремлі спотворили фразу Путіна про референдум в Криму. *Європейська правда.* 2018. 18 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/18/7084557/ (дата звернення: 15.07.2019)]. Проте залишилися інші свідчення, зокрема відео, цієї свого роду «явки з повинною» президента Московитської Федерації, яку українські дипломати та юристи використовують під час підготовки позовів до міжнародних судів.

2* «Велика вісімка», G8 (1997–2014) – умовна назва міжнародного клубу урядів семи високорозвинених країн світу (США, Японії, Канади, Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії) та Московії.

3* Колишній посол США в Україні (1998–2000), експерт аналітичного центру Brookings Institution із питань ядерного роззброєння С. Пайфер влітку 2018 р. зазначив: «США та Україна недооцінили Росію і не очікували на прихід Путіна. Якби президенти України Л. Кравчук або Л. Кучма могли передбачити події 2014 р., то не погодилися б на підписання Будапештського меморандуму» [Пивоваров С. Ядерний арсенал, який міг знищити світ 10 разів. *Бабель.* 2018. 30 жовт. URL: https://thebabel.com.ua/texts/21114-yaderniy-arsenal-yakiy-mig-znishchiti-svit-10-raziv-thebabel-publikuye-unikalni-foto-likvidaciji-yadernih-raket-ukrajini-1993-1996-rokiv (дата звернення: 19.05.2020)].

4* Президент Московії Б. Єльцин і Президент США Б. Клінтон неодноразово обговорювали питання відмови України від ядерної зброї. 27 вересня 1994 р. на зустрічі з московитським лідером у Вашинґтоні глава Білого дому зазначив, що потрібно натиснути на українське керівництво, щоб воно погодилося приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Він зазначив, що це потрібно зробити до саміту Наради з безпеки і співробітництва в Європі (тепер – Організація з безпеки і співробітництва в Європі), який було заплановано на 5–6 грудня того самого року. Єльцин сказав, що відвідає Україну в листопаді.

«Я збираюся притиснути Кучму до стіни: Договір про нерозповсюдження ядерної зброї або жодного газу чи нафти!» – заявив московитський лідер [*Литвинчук Т.* Не пустити Україну в НАТО, віддати Європу Росії і притиснути Кучму до стіни…].

5* Цікаво, що президент Франції (1981–1995) Ф. Міттеран під час підписання Будапештського меморандуму сказав Президентові України Л. Кучмі: «Юначе, ви не розумієте. Вас же надурять» [*Бацман О.* Кравчук: Я би сказав Путіну: «Я зробив висновок, що вам подобається смерть людей. Раджу вам змінити свої погляди або піти». *Гордон.* 2020. 29 трав. URL: https://gordonua.com/ukr/publications/kravchuk-ya-bi-skazav-putnu-ya-zrobiv-visnovok-shcho-vam-podobatsya-smert-lyudey-radzhu-vam-zmniti-svo-poglyadi-abo-pti-1500945.html (дата звернення: 31.05.2020); Кучма: Україні обіцяли все і не дали нічого. Нас обманули. *Факти.* 2017. 16 вер. URL: http://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170916-kuchma-ukrayini-obitsyaly-vse-i-ne-daly-nichogo-nas-obmanuly/ (дата звернення: 19.05.2020)]. Що, власне, й сталося.

ЕСКАЛАЦІЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Дестабілізація України не обмежилася лише окупацією Автономної Республіки Крим. У березні – квітні 2014 р. відбулася серія акцій, відомих під назвою «русская вєсна» (*«московитська весна»*), зрежисованих і проведених московитськими спецслужбами*/1/ у східних, центральних і південних реґіонах України, передусім у таких містах, як Дніпропетровськ (нині Дніпро), Донецьк, Харків, Одеса, Луганськ. Їх учасники виступали здебільшого за відокремлення півдня і сходу України та приєднання цих реґіонів до Московії, проведення референдуму щодо федерального устрою України, надання московитській мові статусу другої державної, висловлювалися проти нової української влади тощо.

Військово-політичне керівництво Московії сподівалося, що «русская вєсна» спричинить повну дестабілізацію та хаос в Україні, з якими влада не зможе впоратися. Однак, на противагу ворожим акціям, проукраїнські сили реґіону вживали заходів на підтримку територіальної цілісності України та її державного устрою. Між учасниками протиборчих таборів виникали сутички, які подекуди супроводжувалися численними жертвами. Так, 2 травня внаслідок протистоянь і пожежі в Будинку профспілок в Одесі, що сталися після збройного нападу сепаратистів на ходу за єдність України, загинуло 48 осіб і понад 200 звернулися за медичною допомогою[60]. Більшість сепаратистських заколотів було придушено.

Найбільше ескалація насильства виявилася на Донбасі, де вже 1 березня 2014 р. адепти «русской вєсни» підняли над будівлями Донецької та Луганської облдержадміністрацій моско-

витські прапори. Від квітня озброєні групи московитських і промосковитських активістів, спровоковані й організовані розвідувально-диверсійними підрозділами Московитської Федерації, застосовуючи зброю, почали захоплювати адмінбудівлі та відділки міліції у містах. Так, 6 квітня бойовики взяли під контроль приміщення Донецької обласної державної адміністрації; упродовж 12–14 квітня ними захоплено адміністративні установи в таких населених пунктах (н. п.) Донецької обл., як Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ (нині Бахмут), Лиман, Дружківка, Єнакієво, Макіївка, Маріуполь, Горлівка, Харцизьк, Жданівка, Кіровське (нині Хрестівка). З 28 квітня по 2 травня аналоґічні захоплення сталися в містах Станиця Луганська, Луганськ, Красний Луч (нині Хрустальний), Первомайськ, Алчевськ, Антрацит, Свердловськ (нині Довжанськ), Стаханов (нині Кадіївка) Луганської обл. 7 та 27 квітня проголошено так звані, відповідно, Донецьку й Луганську «народні республіки» («ДНР» і «ЛНР»), мета яких – замаскувати аґресію Московитської Федерації під начебто «громадянську війну» в Україні[61]. 11 травня в окупованих районах Донецької й Луганської областей (ОРДЛО) під контролем московитських спецслужб проведено псевдореферендуми щодо незалежності «ДНР» і «ЛНР». Згідно з їхніми даними, за незалежність проголосувало 89,07% і 96,2% відповідно[62]. В Україні ці маріонеткові «держави», політичне та військове управління, озброєння і фінансування яких здійснює Московитська Федерація*/2/, визнано терористичними організаціями[63].

Свідченням того, що антиукраїнські акції, диверсійно-підривна діяльність та масові заворушення на території України були спровоковані й організовані представниками та розвідувально-диверсійними підрозділами ГРУ, Федеральної служби безпеки (ФСБ) і Збройних сил Московитської Федерації, стали 23 кадрових офіцери ГРУ Московитської Федерації, яких, згідно з інформацією голови СБУ (2006–2010, 2014–2015) Валентина Наливайченка[64], українські силовики затримали ще до середини

квітня 2014 р. Про це саме, зокрема, свідчать персоналії деяких відомих представників так званого керівництва «ДНР».

«Головою» «ради міністрів» самопроголошеної «республіки» з 16 травня по 7 серпня 2014 р. був Алєксандр Бородай – громадянин Московії, генерал-майор ФСБ, спеціаліст з провокування міжетнічних конфліктів, один з ідеологів антиукраїнського руху, учасник московитської окупації Автономної Республіки Крим. 17 травня 2014 р. на пресконференції в м. Донецьк він заявив, що «влада ДНР готує запит у МЗС Московитської Федерації з проханням про входження до складу Московії або розміщення московитських військових баз на її території». У серпні 2015 р. він очолив створену в Московії терористичну організацію «Союз добровольців Донбасу»[65].

«Міністром оборони» «ДНР» із 16 травня по 14 серпня 2014 р. був згаданий Ігорь Ґіркін (Стрєлков) – громадянин Московії, полковник ГРУ Генерального штабу Збройних сил Московитської Федерації, прихильник монархічних поглядів та ідеології Білого руху. Впродовж березня – квітня 2014 р. разом з очолюваною ним терористичною групою займався диверсійно-підривною діяльністю та організацією масових заворушень в Автономній Республіці Крим, Харківській, Луганській та Донецькій областях. За даними СБУ, безпосередній наказ розпочати масштабну диверсійну операцію на материковій частині України І. Стрєлков отримав на початку квітня 2014 р. з Москви[66]. Після цього події на Донбасі переросли в збройне протистояння[67], якого досі протиборчі сторони уникали.

«Першим заступником» «голови» «ради міністрів» з силових питань самопроголошеної «ДНР» із 10 липня по 23 вересня 2014 р. був Владімір Антюфєєв – громадянин Московії, генерал-лейтенант міліції, активний учасник придушення національно-визвольного руху в Латвії (1991), через що впродовж 10 років перебував у міжнародному розшуку, міністр державної безпеки самопроголошеної Придністровської молдавської рес-

публіки (ПМР; 1992–2012), професор Академії військових наук Московії. Разом з очолюваною ним терористичною групою брав участь у московитській окупації Автономної Республіки Крим. Як у ПМР, так і в «ДНР» звільнений із посад через зловживання владою[68].

Поміж ватажків московитських терористичних формувань у районі м. Дебальцеве Донецької обл. на початку лютого 2015 р. був генерал-лейтенант Алєксандр Лєнцов – громадянин Московії, діючий заступник командувача Сухопутних військ Збройних сил Московитської Федерації. Однак на титрах відео колабораціоністського інтернет-ресурсу його було означено як «одного з командирів підрозділу народної міліції ЛНР». 24 березня того самого року А. Лєнцов у звнні генерал-полковника вже представляв Московитську Федерацію в спільному центрі контролю і координації режиму припинення вогню на Донбасі[69].

Для запобігання вторгненню московитських диверсійних загонів, які розгорнули діяльність на Донбасі, мешканці Дніпропетровщини, Запоріжчини і Харківщини почали зводити блокпости на під'їздах до адміністративних центрів та ключових населених пунктів областей[70]. Одночасно було посилено охорону об'єктів державної та комунальної власності.

Прагнучи подолати терористичну загрозу, організовану московитськими спецслужбами у східних реґіонах України, та зберегти територіальну цілісність країни, українська влада 13 квітня 2014 р. заявила про початок проведення антитерористичної операції (АТО), до якої для підсилення правоохоронних органів залучила Збройні сили України[71]. 6 травня того самого року видано Указ Президента України «Про часткову мобілізацію», затверджений Законом України[72]. Поступово протистояння переросло у справжню московитсько-українську війну[73], яку українські й міжнародні експерти кваліфікували як гібридну з боку Московії.

Спроби вреґулювати московитсько-український конфлікт дипломатичними засобами успіху не мали. Так, 17 квітня 2014 р.

під час Женевських переговорів за участі керівників зовнішньополітичних відомств України, ЄС, США та Московитської Федерації, які відбулися в м. Женева (Швейцарія), було досягнуто низки домовленостей. Вони передбачали роззброєння незаконних формувань, звільнення захоплених будівель, вулиць, площ та інших громадських місць. Усім учасникам протестів, що не скоїли тяжких злочинів, ґарантовано амністію. Крім того, сторони зобов'язалися утримуватися від насильства, залякування або провокаційних дій. Сприяти українській владі та місцевим громадам у реалізації цих заходів, спрямованих на деескалацію ситуації, мала Спеціальна моніторинґова місія (СММ) ОБСЄ[74]. Проте, як виявилося, виконано було лише останню домовленість про СММ ОБСЄ, яка в умовах московитсько-української війни налагодила більш-менш ефективну діяльність.

ПРИМІТКИ:

1* Ветеран ФСБ, московитський терорист Ігорь Ґіркін (Стрєлков) не раз визнавав, що якби навесні 2014 р. його загін не вдерся на територію України й не став «ядром» т. зв. «русской вєсни», то ніякої війни не було б. «Без цього ядра, – наголосив він, – «русская вєсна» була б пригнічена в зародку» [*Стрелков И. И.* «Кто ты, «Стрелок»?» / А. А. Проханов. *Завтра.* 2014. 20 нояб.; Без нашої допомоги «російську весну» на Донбасі було б пригнічено в зародку, – терористГіркін. *Цензор.нет.* 2020. 12 квіт. URL: https://censor.net.ua/ua/video_news/3188489/bez_nashoyi_dopomogy_rosiyisku_vesnu_na_donbasi_bulo_b_prygnicheno_v_zarodku_teroryst_girkin_video (дата звернення: 12.04.2020)].

2* Згідно з даними колишнього депутата Державної Думи Московії (2007–2016) Ільї Пономарьова, щорічні витрати Московитської Федерації на утримання «ДНР» та «ЛНР» – 2 млрд дол. США [*Пономарев И.* Путину предлагали другой план захвата Крыма, а главарей ДНР-ЛНР пустят в расход – экс-депутат Госдумы Пономарев / А. Куриленко. *Online.ua.* 2016. 4 нояб. URL: https://news.online.ua/758075/putinu-predlagali-drugoy-plan-zahvata-kryma-a-glavarey-dnr-lnr-pustyat-v-rashod-eks-deputat-gosdumy-ponomarev/ (дата звернення: 15.07.2019)].

ГІБРИДНА ВІЙНА МОСКОВІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Московитська Федерація, скориставшись ослабленням української влади, зумовленим Революцією гідності та втечею В. Януковича, вжила заходів, щоб утримати Українську державу в сфері свого впливу. Формально не оголошуючи про початок воєнних дій і навіть публічно заперечуючи свою участь у них та зв'язок із бойовиками, Московія активізувала проти України так звану гібридну війну, відому також як «війна керованого хаосу». Головним об'єктом цієї війни є свідомість громадян – як країни-аґресора, так і країни-жертви; зброєю – абсолютно все: від летального озброєння і безпілотних літальних апаратів (БПЛА, безпілотників) до повідомлень у соціальних мережах. Вона – симбіоз класичної, партизансько-терористичної, інформаційно-психологічної та кібернетичної війн і певною мірою нагадує більшовицьку тактику боротьби проти українських державних формувань 1917–1921 рр., зокрема інспірування всередині держави альтернативних територіальних утворень, непідконтрольних законній владі.

На думку низки політичних експертів, 2014 р. був не початком гібридної війни Московії проти України, а її продовженням. Так, Євген Магда помітив дебют таких дій у «тузлинській кризі» восени 2003 р., коли Московитська Федерація вдалася до незаконного спорудження дамби з території Краснодарського краю Московії в бік українського острова Тузла, їх продовження – у постійному нагадуванні московитськими офіційними особами Заходу, що Україна – це країна, яка не відбулася; у газових війнах 2006 й 2009 років, покликаних продемонструвати ненадійність України як газового транзитера; у факторі «тре-

тьої сили» під час Євромайдану, коли невідомі особи з вогнепальної зброї обстрілювали як представників силових структур, так і протестувальників[75].

Насправді компоненти гібридної війни були присутні в діях Московії щодо України щонайменше з часу укладення міждержавної українсько-московитської угоди 1654 р. У Кремлі повсякчас казали одне, а робили протилежне. На словах підтримували законно обрану українську владу, а, щоб розколоти суспільство, фінансували ворохобну опозицію. Українська історія з кожного свого рядка волає про ворожість до нас московитів, що придушували будь-які прагнення України до незалежності. Одначе тривалий час більшість українців про це воліла мовчати. Як наслідок, дотеперішнє перебування в московських задушливих обіймах вилилося Україні в повальну денаціоналізацію, масштабні політичні репресії, багатомільйонні жертви. Можна навмання вибрати рік у наших відносинах із Московією, і побачимо там суцільні проблеми, неправду й безвихідь.

Гібридна війна, яку Московитська Федерація розпочала проти України, поєднує такі різні типи й способи її здійснення, як безпосередні та приховані військові операції з використанням розвідувально-диверсійних і батальйонних тактичних груп Збройних сил Московитської Федерації; артилерійські обстріли з території Московії українських військових об'єктів в окремих районах Донецької й Луганської областей та використання цих теренів як полігону для випробувань нових видів зброї /1/, методів і засобів ведення війни; розбудова на українській території розгалуженої аґентурної сітки спецслужб Московитської Федерації; партизанські методи боротьби з залученням до них антиукраїнських сил із місцевого населення, криміналітету, московитських найманців та забезпечення їх зброєю, боєприпасами, технікою, пальним тощо*/2/; активний розвиток на окупованих територіях альтернативної «ідентичності», ворожої українській; роздавання в ОРДЛО за

спрощеною процедурою московитських паспортів як фактор розширення життєвого простору Московитської Федерації*/3/; зневажання аґресором міжнародних норм ведення бойових дій та дотримання угод; використання впливу промосковитського лобі в Україні та підконтрольних Московії структур на кшталт Московитської православної церкви в Україні (МПЦвУ; до 2019 р. – УПЦ МП), яка, за словами Президента України (2014–2019) П. Порошенка, «діє за дорученням Московії»[76]; здійснення терористичних актів; послуговування енергоресурсами як інструментом політичного впливу; руйнування економічного потенціалу, інфраструктури та системи життєзабезпечення українського суспільства; дестабілізація суспільно-політичної ситуації в державі; інформаційно-психологічні засоби деморалізації військовослужбовців і цивільного населення, дезінформування, маніпулювання медіапростором; гуманітарна експансія, спрямована проти української мови, історії, культури, церкви; дипломатичний тиск, дискредитація українських органів державної влади та загалом України в світі, блокування євроінтеґраційних процесів; кібернетичні атаки, керовані спецслужбами Московитської Федерації, на об'єкти інфраструктури України; інформаційна аґресія Московії, спрямована на дестабілізацію Європи і світу та для відволікання їхньої уваги від українського питання*/4/; інші експансіоністські дії щодо України, скоординовані з Москви.

У грудні 2017 р. американська газета The Washigton Post оприлюднила таємний звіт Головного розвідувального управління Московитської Федерації, який опинився в її розпорядженні. В ньому йдеться про те, що в лютому 2014 р. ГРУ запустило в Україні інформаційну кампанію з дискредитації в соціальних мережах подій на Майдані та нової української влади. Було створено «безліч фейкових акаунтів» на платформах соцмереж «Facebook» і «ВКонтакте», які мали представляти простих людей з усієї України, що нібито розчарувалися у протестах на Майдані. Мета цієї кампанії: «вплив на ключових осіб, котрі

ухвалювали рішення, та широку громадськість для виправдання дій московитських військових, що 27 лютого 2014 р. в формі без розпізнавальних знаків захопили будівлю кримського парламенту»[77].

Упродовж 2016–2017 рр. Московія подібним чином втручалася у вибори та референдуми у низці країн-членів НАТО. Про це йдеться у генеральній доповіді Комітету з питань науки й технологій «Втручання Московії у процеси виборів і референдумів в державах-членах НАТО». Автор доповіді – представник США Сьюзан Девіс – проаналізувала втручання Московитської Федерації на конкретних прикладах у США (президентські вибори 2016 р.), Великій Британії (референдум про Brexit 2016 р. і загальні вибори 2017 р.), Франції (президентські вибори 2017 р.), Німеччині (парламентські вибори 2017 р.), Іспанії (конституційна криза, викликана сецесійними процесами в Каталонії в 2017 р.). При цьому використовувалася одна типова схема: несанкціоноване втручання в мережі політичних партій і урядових структур; злам особистої й професійної пошти, викрадення персональних даних; системні викиди викраденої інформації з подальшим масовим поширенням у соціальних медіа, тиражування ботами, тролями та іншими засобами; передача інформації в публічний простір пресою, яка перебувала під традиційним впливом; формування контрольованими московитським урядом органами помилкової й брехливої інформації, яка підживлювала полеміку й конспіративні теми[78]. Таким чином у названих країнах створювали атмосферу невпевненості, хаосу і скандалів.

Щодо кібернетичних атак Московитської Федерації проти України згаданий військовий експерт Р. Спренґ у своєму дослідженні «Московія в Україні 2013–2016: новий вид ведення війни з максимізацією застосування кібер-, інформаційних операцій та ЗМІ» наголосив, що «московити могли використати операції в Україні для того, щоб перевірити військову тактику нового покоління». Московитська Федерація, на його думку,

прагнула отримати такі стратегічні переваги внаслідок ведення гібридної війни, що охоплювала інформаційні операції та кібервтручання:

– мінімізувати використання військових сил через інтеґровані кібероперації та отримання операційних переваг;

– московитське керівництво могло тривалий час заперечувати свою участь у війні завдяки ефективним кібер- та інформаційним операціям, які відкладали залучення міжнародної спільноти;

– кібероперації дали змогу втримувати насильство на рівні, що не призводив до негайного міжнародного обурення, сприяли Московії досягти стратегічної мети, отримавши контроль над ключовими територіями в Україні.

Серед заходів гібридної війни, які застосовувала Московія, дослідник виокремив кібервтручання в діяльність українського уряду, правоохоронних органів, військових посадовців. Було застосовано кібершпигунство для збирання розвідувальних даних, кібернападів, що призводили до відключення обслуговування (атаки DDoS), здійснено інтеґровані міжнародні інформаційні кампанії (зокрема, з застосуванням соціальних медіа, ЗМІ та залученням інтернет-тролів) для того, щоб зашкодити роботі урядових установ, служб забезпечення безпеки, зменшити довіру до них та ефективність їхньої діяльності, а також для того, щоб чинити тимчасовий та постійний вплив на енергомережу України[7].

27 червня 2017 р. московитська влада організувала проти України масовану кібератаку з використанням вірусу NotPetya. Заразивши урядові й приватні комп'ютери в Україні, вірус спричинив порушення роботи українських державних підприємств, установ, банків, медіа тощо. Внаслідок атаки було заблоковано діяльність аеропорту «Бориспіль», Чорнобильську атомну електростанцію, Укртелеком, Укрпошту, Ощадбанк, Укрзалізницю та низку інших великих підприємств[80]. У липні 2018 р. московитські спецслужби здійснили спробу кібератаки на мережеве

обладнання товариства «Аульська хлорепереливна станція» (Дніпропетровська обл.), яке є об'єктом критичної інфраструктури країни. Її задум полягав у блокуванні сталого функціонування саме переливної станції, яка забезпечує рідким хлором для очищення води водопровідно-каналізаційних підприємств на всій території України[81]. Загалом упродовж січня – вересня 2018 р. спецслужби Московії здійснили 35 атак[82] на українські автоматизовані системи та об'єкти критичної інфраструктури.

Подібні кібернетичні атаки московити здійснювали також на інші країни[83]. Зростаючу московитську аґресивність жорстко розкритикувала очільниця британського уряду (2016–2019) Тереза Мей, звинувативши Кремль у втручанні у вибори, кібершпигунстві, аґресії на Донбасі та незаконній окупації Криму, намаганні «підірвати вільні суспільства, поширюючи фальшиві історії, щоб посіяти розбрат на Заході»[84]. Міністр оборони Великої Британії Гейвін Вільямсон (2017–2019) змушений був визнати загрозу з боку Московитської Федерації більшою, ніж від тероризму[85]. 16 квітня 2018 р. США і Велика Британія оприлюднили спільну заяву про шкідливу інтернет-активність, яку здійснював уряд Московії. В документі зазначено, що мета московитських кібератак – державні та приватні організації, котрі є постачальниками «критично важливих інфраструктур» та інтернет-послуг, які підтримують ці сектори[86]. На початку жовтня 2018 р. МЗС Великої Британії звинуватило Головне розвідувальне управління Московитської Федерації в організації «невибіркових та безрозсудних» кібератак по всьому світу, спрямованих проти політичних інститутів, бізнесу, медіа і спорту. «Така схема поведінки, – заявив міністр закордонних справ Великої Британії (2018–2019) Джеремі Гант, – демонструє прагнення ГРУ діяти без належного ставлення до міжнародного права чи встановлених норм і робити це з почуттям безкарності й без наслідків»[87].

Серед ідеологічних основ московитської аґресії проти України – діяльність цілковито контрольованої спецслужбами

Московії Московитської православної церкви[88] та підтри мувана московитськими владною і церковною елітами концепція «русского міра» (*«московитського світу»*) – неоімперська псевдорелігійна людиноненависницька геополітична технологія, що слугує для виправдання експансіоністської політики Московії. Так звана «русскоміровська» ідея, на думку академіка В. Горбуліна[89], є відверто нацистською й шовіністичною, тому її слід так само заборонити на міжнародному рівні, як свого часу заборонили нацизм*/5/. Для тих осіб (або держав), котрі пропаґують «русскій мір», мають бути такі самі правові наслідки, як і для адептів нацистської ідеології*/6/.

Те, що Московія – «нацистська держава»[90], погоджується й відомий український режисер та колишній політв'язень Кремля, а нині воїн ЗСУ Олег Сенцов. Однак тривалий час він цим особливо не переймався, оскільки вважав, що то проблема московитів, а не наша. Після московитської окупації Криму його ставлення змінилося.

Визначальними складниками гібридної війни Московитської Федерації проти України стали: 1) окупація Московією навесні 2014 р. території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь; 2) підтримка, організація та координація дій місцевих радикальних елементів на сході України; 3) повномасштабне вторгнення московитських підрозділів в окремі райони Донецької й Луганської областей.

Московитська аґресія змусила Верховну Раду України 27 січня 2015 р. визнати, що Московія – країна-аґресор, та закликати міжнародне співтовариство також кваліфікувати дії Московитської Федерації як факт аґресії проти Української держави, окупації її території і вжити заходів щодо повернення до міжнародно визнаних кордонів України[91]. 3 серпня 2016 р. Україна, відмовившись затвердити нового посла Московії[92], знизила статус дипломатичних відносин із Московитською Федерацією до рівня тимчасових повірених у справах.

ПРИМІТКИ:

1* Працівники Спеціальної моніторинґової місії ОБСЄ в Україні не раз виявляли на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей новітні види зброї й техніки. Зокрема, в липні 2018 р. безпілотником СММ ОБСЄ було виявлено одразу чотири модерні комплекси радіоелектронної боротьби московитського виробництва: РБ-341В «Леєр-3», 1Л269 «Красуха-2», РБ-109А «Билина» та спеціальний комплекс для постановки перешкод безпілотним літальним апаратам «Репелент-1». Всі ці комплекси створені в Московії протягом останніх років, а РБ-109А «Билину» – взагалі мали взяти на озброєння московитської армії в 2018 р. за результатами військових випробувань, які, як видно, проводилися на території України [Росія випробовує на Донбасі новітні системи радіоелектронної боротьби – СЦКК. *Укрінформ*. 2018. 12 серп. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2516360-rosia-viprobovue-na-donbasi-novitni-sistemi-radioelektronnoi-borotbi-sckk.html (дата звернення: 15.07.2019)].

2* 7 червня 2018 р. Владімір Путін, відповідаючи під час «прямої лінії» на запитання московитського письменника-терориста Захара Прілєпіна, якотрий воював проти українських військ на Донбасі, відверто зазначив: «Ми надаємо обом невизнаним республікам [*«ЛНР» та «ДНР». – М. Л.*] допомогу і будемо це робити надалі» [Романенко В. Путін: Ми продовжимо допомагати «ЛНР» і «ДНР». Українська правда. 2018. 7 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/7/7182644/ (дата звернення: 15.07.2019)].

3* Ймовірно, ситуація з роздаванням московитських паспортів на Донбасі розвивалася не так, як хотілося окупантам, бо на одному з засідань Федеральних зборів Московії ухвалили рішення звільнити від сплати мита за прийняття у громадянство Московії жителів окупованих частин Донецької та Луганської областей [*Семена М.* Роздача російських паспортів. Чи може Росія надати громадянство і відправити на фронт? *Радіо Свобода*. 2020. 22 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/semena-pro-bipatrydiv-ta-zolotyi-pasport/30570548.html (дата звернення: 23.04.2020)].

4* На думку американського військового експерта Рональда Спренґа, стратегія Московії полягала в тому, щоб використати дані, отримані від кібернетичних та інформаційних кампаній, для впливу на рішення та дії, формування громадської думки за кордоном, спотворення міжнародного уявлення та розуміння ситуації й, зрештою, щоб унеможливити вчасне ефективне реагування, а також щоб утримувати домінантну позицію в Україні без долучення міжнародної спільноти [У США дослідили гібридну війну Росії в Україні.

Радіо Свобода. 2018. 17 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/doslidnyky-hibrydna-vijna/29494471.html (дата звернення: 15.07.2019)].

5* Нацизм – це людиноненависницька доктрина переваги, зверхності однієї/одних нації/націй над іншою/іншими. Відповідно до офіційного трактування, нацизм (*від нім. Nazi, скорочене від National Sozialist*) – це політичний тоталітарний рух, який оформився у Німеччині та Австрії після Першої світової війни й ґрунтувався на ідеях германського експансіонізму та реваншизму, вождизму (фюрерства), екстремістського націоналізму, ксенофобії, антисемітизму та вищості «арійської раси». Набув практичного втілення в діяльності Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (1919–1945), очоленої Адольфом Гітлером. Після приходу націонал-соціалістів до влади в Німеччині 1933 р. ними було побудовано тоталітарну державу, яка розв'язала Другу світову війну. Після поразки Німеччини (1945) націонал-соціалізм було засуджено Нюрнберзьким трибуналом (1946) як «злочин проти миру і проти людяності» [*Галушко К. Ю.* Нацизм. *Енциклопедія історії України:* Т. 7: Мі – О / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2010. С. 234].

6* 2 травня Верховна Рада України офіційно визначила політичний режим, що існує в Московії, як «рашизм» та засудила його ідеологічні засади й суспільні практики як тоталітарні та людиноненависницькі. У документі сутність рашизму схарактеризовано як новий різновид тоталітарної ідеології та практики, ґрунтується на традиціях московитського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму [Заява Верховної Ради України про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людоненависницьких. *Верховна Рада України: Законодавство України.* 2023. 2 трав. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-IX#Text (дата звернення: 28.12.2023)].

«Велика українська енциклопедія» характеризує рашизм (від англ. Russia – Росія та італ. fascismo – фашизм) як маніпулятивну, популістську квазіідеологію і практику політичного режиму Московії кінця XX – початку XXI ст., яка є сумішшю московитського шовінізму, імперіалізму, неоколоніалізму, расизму, ксенофобії, реакційного православ'я, ідеалізації та спроб відтворення радянського минулого, месіанського уявлення про «богообраність» та особливу цивілізаційну місію московитів у сучасному світі. Виявами рашизму є нетерпимість до культури та цивілізаційного вибору інших народів, ненависть до інакомислячих, застосування військової сили та ядерний шантаж, зневага до особистості, порушення прав і свобод людини, використання Московитської православної церкви як засобу геополітичного впливу, аґресивна

державна пропаґанда, пропаганда реґіонального колаборацiонізму та сепаратизму під гаслом «збирання московитських земель» тощо [*Горбатенко В. П.* Рашизм. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Рашизм (дата звернення: 29.12.2023)].

Серед пропаґандистських штампів Московії щодо України превалюють такі, як «ми ніколи ні на кого не нападали»; «ми не нападаємо, а лише визволяємо»; «на Майдані стався державний переворот, організований США»; «України та українців не існує, це штучна, вигадана нація»; «Крим відійшов до Московитської Федерації сам, оскільки народ Криму не підтримав державний переворот»; «міста півдня України заснували московитські володарі»; «Україна напала та вбиває народ Донбасу» тощо [*Барсукова О.* Рада визнала «рашизм» державною ідеологією РФ: що це означає? *Українська правда*. 2023. 4 трав. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2023/05/4/254127/ (дата звернення: 29.12.2023)].

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА, ЙОГО ПЕРШІ ПОРАЗКИ ТА ПЕРЕМОГИ

Упродовж двох десятиліть від початку проголошення державної незалежності Збройні сили України перебували в занедбаному стані. А в останні роки перед початком московитсько-української війни їх системно знищували В. Янукович та його оточення під керівництвом московитських спецслужб. Тому не дивно, що під час засідання Ради національної безпеки і оборони від 28 лютого 2014 р. виконувач обов'язків міністра оборони України (27 лютого – 25 березня 2014) адмірал Ігор Тенюх змушений був констатувати, що зі всієї країни можливо зібрати військове угрупування чисельністю лише близько 5 тис. військовослужбовців, здатних виконувати бойові завдання*/1/. І це в той час, як Московитська Федерація під прикриттям військових навчань концентрувала свої війська вздовж всього українсько-московитського кордону. На Київському, Харківському й Донецькому напрямках було зосереджено 38 тис. осіб, 761 одиниця збройної танкової техніки, 2200 броньованих машин, 720 артилерійських систем та систем залпового вогню, також до 40 ударних вертольотів і 90 вертольотів бойового забезпечення, та 90 літаків штурмової авіації. В акваторії Чорного моря на бойове чергування вийшло 80 військових кораблів Московитської Федерації[93]. За таких умов Генштаб ЗСУ визначив найнебезпечніші напрямки: Чернігівсько-Київський та Харківсько-Донецький[94].

Ще одною проблемою Збройних сил України цього часу стала військова мобілізація. Її не могли провести, оскільки під час президентства В. Януковича було зруйновано систему мобілізації. Повністю знищено архіви та бази військовозобов'язаних.

У деяких областях навіть приміщення військкоматів продали. На відновлення системи мобілізації потрібно було місяць. Цей час забезпечили вояки, які, на відміну від керівництва Військово-морського флоту України на чолі з адміралом Денисом Березовським, не зрадили Україну, а, перебуваючи в Криму у повному оточенні, за відсутності спецзв'язку, перерізаного московитами[95], допомогли своїй Батьківщині.

Ще важливішим є той факт, що українські бійці, протримавшись фактично місяць і не давши змоги московитам завершити захоплення Криму до 1 березня, зірвали останнім подальші аґресивні задуми. Адже, згідно з даними О. Турчинова, Московитська Федерація планувала з 1 березня 2014 р. широкомасштабний наступ на Україну. Все це мало виглядати як повернення «леґітимного» президента В. Януковича, котрий написав московитському лідерові В. Путіну звернення з проханням «ввести війська» на територію Української держави[96]. Але, на щастя, тоді цього не сталося.

Вагомою складовою оборони України, особливо у 2014 р., поряд із ЗСУ були такі українські військові підрозділи, сформовані з добровольців, як «Азов», «Айдар», «Дніпро», Добровольчий український корпус, «Донбас», «Тернопіль» тощо. На середину серпня 2014 р. добровольчі формування налічували до 4 тис. осіб. Їхні підрозділи називали себе батальйонами, хоча насправді складалися з декількох взводів або рот (загальна чисельність – від 20 до 150 осіб). Добровольці виділялися високою вмотивованістю, однак рівень їх навченості – як загальний, так і по управлінню підтримуючими підрозділами – був низький. Також добровольці не мали на озброєнні важкої техніки[97].

Початок бойових дій був болісним для українського війська. Так, 22 травня 2014 р. у ранковому бою з підрозділом московитських терористичних військ під м. Волноваха Донецької обл. загинули 16 вояків 51-ої моторизованої бригади Збройних сил України і 30 отримали поранення[98]. Через тиждень, 29 травня, терористами у м. Слов'янськ Донецької обл. збито вертоліт Мі-8

ЗС України, внаслідок чого загинули 12 вояків, у тому числі генерал-майор Сергій Кульчицький[99]. 6 червня поблизу Слов'янська московитські терористи підбили літак АН-30Б, яким керував підполковник Костянтин Могилко. Ціною власного життя та здоров'я екіпаж літака відвів його від житлових кварталів міста до околиці с. Пришиб Слов'янського р-ну. Загинуло 5 членів екіпажу літака, 3 отримали поранення[100]. 14 червня в м. Луганськ бойовиками збито український військово-транспортний літак Іл-76 із десантниками 25-ї окремої повітрянодесантної бригади, що заходив на посадку, – жертвами стали 49 осіб[101], враховуючи членів екіпажу. 24 червня того самого року в районі с. Красноармійське (нині Новоселівка) Слов'янського р-ну терористи підбили ґвинтокрил Мі-8МТ, унаслідок чого загинули всі 9 осіб, котрі знаходились на борту[102]. Повітряні судна, як правило, були збиті ракетами, випущеними з переносних зенітно-ракетних комплексів (ПЗРК), якими московитські терористичні війська щедро забезпечувала Московитська Федерація.

Прагнучи запобігти воєнній ескалації, Президент України П. Порошенко оголосив про одностороннє припинення українським військом бойових дій, яке тривало з 20 по 30 червня 2014 р. Однак президентська ініціатива себе не виправдала, оскільки за час перемир'я московитські терористичні війська здійснили 108 нападів на сили АТО, внаслідок яких 27 українських бійців загинули і 69 отримали поранення[103]. Тому 1 липня того самого року бойові дії було відновлено.

З часом загартоване в боях українське військо перехопило ініціативу від московитських терористичних формувань, зупинило їх і перейшло в контрнаступ. На середину серпня 2014 р. в антитерористичній операції було залучено близько 40 тис. особового складу: Збройні сили України – понад 32 тис. осіб, 5,5 тис. одиниць важкого озброєння та військової техніки; Національна ґвардія – до 3 тис. осіб; Державна прикордонна служба – до 3 тис. осіб; Служба безпеки України – до 2 тис. осіб*/2/. Кількість

цих сил і засобів оцінювали як достатню для виконання визначених завдань. Співвідношення українських сил до бойовиків було приблизно 1 до 1[104].

Однією з перших успішних воєнних операцій українців став бій за аеропорт «Донецьк», внаслідок якого 26 травня 2014 р., за різними даними, знищено від 100–140 до понад 150 терористів, у тому числі понад три десятки громадян Московитської Федерації[105]. Після цього Донецький аеропорт (ДАП) став символом незламності українських вояків, які 242 доби обороняли його від московитських регулярних і терористичних військ.

Під час захисту аеропорту українські підрозділи використовували термінали, технічні приміщення та комунікації як оборонні позиції. Копати протитанкові рови в землі, що складалася з будівельного сміття, під постійним вогнем бойовиків не було змоги. Доцільність оборони ДАПу полягала в тому, що він був передовою позицією наших військ на Донецькому напрямку, і його утримання не давало можливості противнику вийти на оперативний простір. Не випадково для захоплення аеропорту московитсько-терористичні сили залучали елітні підрозділи спеціального призначення ГРУ та ФСБ[106]. Разом із тим, активізуючи бойові дії для захоплення ДАПу, ворог прагнув ввести наші війська в оману щодо напрямку головного удару, яким був визначений Дебальцевський плацдарм.

Українські вояки залишили ДАП лише 22 січня 2015 р.[107] – після того, як старий і новий термінали та башту аеропорту було повністю зруйновано внаслідок артилерійських і танкових обстрілів. «Там, де не витримали метал і бетон, вистояли ці мужні люди»[108], – так кажуть в Україні про захисників Донецького аеропорту. Відомий московитсько-американський журналіст, письменник, фотограф, кореспондент газети Los Angeles Times Сергей Лойко, що висвітлював війну Московитської Федерації проти України, написав про оборону аеропорту «Донецьк» книгу[109]. Навіть московитські бойовики були вражені мужністю та

витривалістю українських бійців і назвали їх за це «кіборґами»[110]. Військові аналітики зазначають, що затята оборона ДАПу зірвала плани Кремля із блискавичного розчленування України[111].

Кровопролитними були також бої між українською армією та московитськими терористичними військами за курган Савур-Могила, розташований в Шахтарському р-ні Донецької обл. Вони тривали з 5 червня по 29 серпня 2014 р. і були зумовлені стратегічною важливістю кургану, що височів над рівнем моря 278 метрів[112]. Володіння ним давало змогу контролювати українсько-московитське прикордоння в радіусі 30–40 км. У ході бойових дій Савур-Могилу спочатку було звільнено від ворога, а після серпневого масового вторгнення московитських реґулярних військ в Україну – втрачено.

Ще 13 червня 2014 р. від московитських терористичних військ звільнено м. Маріуполь, а впродовж липня – середини серпня того самого року визволено дві третини території Донбасу, зокрема такі населені пункти, як Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ, Дружківка, Костянтинівка, Сіверськ, Рубіжне, Дзержинськ (нині Торецьк), Соледар, Сєвєродонецьк, Попасна, Лисичанськ, Шахтарськ, Дебальцеве, Авдіївка, Лутугине, Вуглегірськ, Ясинувата, Первомайськ, Станиця Луганська та інші. 18 серпня угруповання українських військ звільнило більшу частину стратегічно важливого м. Іловайськ Донецької обл., що за 25 км від обласного центру. Крім того, було створено умови для повного блокування таких ключових міст реґіону, що перебували під московитським контролем, як Горлівка, Алчевськ, Стаханов, Луганськ і Донецьк[113].

Це давало підстави сподіватися на успішне завершення Антитерористичної операції до середини вересня 2014 р.

Важливу роль у зміцненні українського війська відіграв волонтерський рух, який розповсюдився ще під час Революції гідності. З початком московитсько-української війни допомагати своїм воякам узялися широкі верстви українського су-

спільства, що усвідомлювали загрозу втрати власної державності. Необхідність допомоги, особливо впродовж першого року війни, була зумовлена нестачею в бійців засобів особистого захисту, амуніції, медикаментів, техніки, засобів зв'язку, одягу, харчів тощо. Найпотужнішими волонтерськими осередками стали такі організації, як «Армія SOS», «Крила Фенікса», «Народна допомога», «Народний проєкт», «Народний тил», «Повернись живим», Combat-UA, «Схід і Захід разом» та інші[114]. Основні напрямки волонтерської діяльності: збір пожертв від населення; придбання і доставлення необхідних ресурсів на фронт; ремонт і вдосконалення техніки; модернізація зброї; виготовлення військового спорядження; організація медичної допомоги постраждалим від бойових дій; пошук полонених, зниклих безвісти та загиблих вояків; допомога родинам учасників бойових дій та переселенцям із Криму й зони АТО тощо.

ПРИМІТКИ:

1* Подібні дані, 5–6 тис. офіцерів і солдатів за контрактом, оприлюднив і військовий історик Ярослав Тинченко [*Тинченко Я.* Чи були в ЗСУ шанси відстояти Крим. *Тиждень.ua*. 2018. 15 лют. URL: https://tyzhden.ua/Politics/ 209517 (дата звернення: 01.06.2020).].

2* Добровольчі підрозділи не підпорядковувалися штабу АТО і не входили до складу сил і засобів [Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 3…].

МАСОВЕ ВТОРГНЕННЯ РЕҐУЛЯРНИХ ВІЙСЬК МОСКОВІЇ В УКРАЇНУ

Успішні дії українських військ викликали занепокоєння в Кремлі. Тому в третій декаді серпня 2014 р. для підтримки московитських терористичних формувань на Донбасі, які відступали під натиском українців, Московія масово ввела в Україну реґулярні війська[115]. При цьому офіційна московитська влада всіляко заперечувала присутність своїх військових на Донбасі*/1/. Так, президент Московитської Федерації В. Путін пояснював потрапляння бійців ЗС Московії на українську територію тим, що «вони зі зброєю та технікою просто заблукали»[116], а ватажок самопроголошеної «ДНР» Олександр Захарченко переконував, що московитські військові взяли відпустки й за власним бажанням воювали на боці бойовиків[117]. Загалом масове вторгнення московитських реґулярних військ в Україну привело до переростання антитерористичної операції в повномасштабну війну між Україною та Московитською Федерацією.

Перші проникнення московитських реґулярних військ і воєнної техніки в Україну відбулися задовго до серпня 2014 р. Так, 12 червня з Московитської Федерації на українську територію вдерлася колона з трьох танків Т-64 БВ, яка через н. п. Сніжне, Торез (нині Чистякове), Макіївка Донецької обл. в'їхала до обласного центру. Через тиждень, 20 червня, з Московії прибули чергові п'ять танків тієї самої моделі[118]. 13 липня велика колона військової техніки, що рухалася з території Московитської Федерації, перетнула московитсько-український кордон в районі КПП «Ізварине» в Луганській обл. Її було знищено українською артилерією. Це, за словами головнокомандувача ЗС України (2014–2019) гене-

рала Віктора Муженка, стало «психологічним бар'єром» усвідомлення вступу України у «фазу відкритої війни»[119] з Московитською Федерацією.

Протягом серпня, внаслідок поетапного вторгнення московитської армії, якому передувала потужна інформаційно-психологічна операція, кількісну перевагу отримав ворог. З третьої декади серпня такі нашестя стали систематичними і масовими[120] Зокрема, 22 серпня московитсько-український державний кордон незаконно перетнула перша автоколона «гуманітарного конвою», що складалася з 280 КамАЗів із вантажем з Московії для мешканців окупованих районів Донецької й Луганської областей[121]. Таким чином, створюючи враження гуманітарної допомоги місцевому населенню[122], Московитська Федерація поставляла московитським терористичним військам озброєння, боєприпаси і живу бойову силу, а з України вивозила вкрадені підприємства й обладнання з шахт і заводів, вугілля, тіла загиблих московитів[123]. Загалом до 24 грудня 2021 р. на територію України без належного огляду українськими прикордонниками (відповідно до встановлених процедур) вдерлися 105[124] московитських «гумконвоїв».

23 серпня 2014 р. Державна прикордонна служба (ДПС) України повідомила про колони броньованої техніки, що рухалися з території Московитської Федерації в напрямку н. п. Амвросіївка і Кутейникове Амвросіївського р-ну Донецької обл.[126], де дислокувалися українські сили. Наступного дня, коли українці відзначали День незалежності, вторгнення в Україну московитських регулярних військ набуло масового характеру. Згідно з даними Головної військової прокуратури, державний кордон перетнули 9 батальйонно-тактичних груп (БТГр) ЗС Московитської Федерації***/2/** загальною чисельністю 3,5 тис. осіб особового складу, до 60 танків, до 320 бронемашин, до 60 гармат, до 45 мінометів, 5 протитанкових ракетних комплексів[126] (ПТРК).

З метою введення в оману та подальшого віроломного вбивства українських вояків, на московитській військовій техніці

були завчасно зняті або замасковані тактичні знаки та нанесені розпізнавальні позначки українських підрозділів, що заборонено Женевською конвенцією[127]. московитські військовослужбовці, порушуючи міжнародне законодавство, також не мали документів та розпізнавальних знаків на обмундируванні[128]. 27 серпня в Донецькій обл. в напрямку селищ Старобешеве і Тельманове (нині Бойківське) пройшла колона московитської військової техніки, в складі якої налічувалося близько 100 одиниць танків, бойових машин піхоти (БМП), бронетранспортерів (БТР), реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) «Град»; в напрямку н. п. Дібровка і Дмитрівка – московитська колона з 6 одиниць «Градів» та 8 вантажних автомобілів КамАЗ і «Урал» із бойовиками; у м. Амвросіївка – 5 московитських БТРів і КамАЗ із бойовиками[129].

Повідомлення про масове вторгнення регулярної московитської армії на територію України надходили як від української військової розвідки*/3/, так і від іноземних журналістів та офіційних осіб, серед яких президент Литви (2009–2019) Даля Ґрибаускайте, генеральний секретар НАТО (2009–2014) Андерс Фоґ Расмуссен, офіційний представник Держдепартаменту США (2013–2015) Дженніфер Псакі, міністр закордонних справ Швеції (2006–2014) Карл Більдт та інші[130]. Навіть радник президента Московитської Федерації В. Путіна з прав людини Елла Полякова офіційно визнала факт прямого московитського військового вторгнення. «Коли велика кількість людей за наказами командирів на танках, БТРах і з використанням важких озброєнь перетинає кордон і опиняється на території іншої країни, я вважаю це вторгненням»[131], – заявила вона.

3 вересня 2014 р. президент США (2009–2017) Барак Обама відкрито відзначив, що участь «московитських бойових частин із московитською зброєю і на московитських танках» – це факт, який «не підлягає сумніву»[132]. 2 жовтня того самого року резолюцію про визнання вторгнення регулярних військ Московії в Україну[133] ухвалила Парламентська Асамблея Ради Європи.

Дані про чисельність московитських військ в ОРДЛО на початку війни різняться, оскільки складно провести межу між реґулярними частинами ЗС Московитської Федерації та терористичними формуваннями, до яких належали як громадяни Московії, так і місцеві колаборанти, котрих очолювали кадрові офіцери московитських реґулярних військ. Так, голова Союзу комітетів солдатських матерів Московії Валєнтіна Мєльнікова 28 серпня 2014 р. повідомила, що, за попередніми підрахунками, на території України воювали близько 15 тис. московитських військовослужбовців[134]. Фахівці НАТО за станом на вересень того самого року називали цифру близько 3 тис. московитських солдатів і офіцерів[135]. За словами міністра оборони України (3 липня – 14 жовтня 2014) Валерія Гелетея, Московія почала активно збільшувати кількість своїх військових в Україні з 1 серпня 2014 р. і 25 серпня вже мала на українській території близько 6,5 тис. військовослужбовців, але потім, після прибуття спостерігачів ОБСЄ, частину цих військ демонстративно вивела, залишивши до 3,5 тис. осіб[136]. Міністр внутрішніх справ України (2014–2021) Арсен Аваков оцінював чисельність московитського військового угруповання на сході нашої країни в 4–7 тис. осіб[137]. На думку відомого українського журналіста, головного редактора сайту Цензор.нет Юрія Бутусова, московитське угруповання, яке займало позиції в районі н. п. Донецьк, Старобешеве, Кутейникове та Новий Світ, Старобешівського р-ну Донецької обл., було посилене підрозділами спеціального призначення ГРУ й артилерійськими частинами Північнокавказького військового округу і становило щонайменше 7–8 тис. осіб[138].

У листопаді 2014 р. московитський військовий континґент в ОРДЛО, за даними СБУ, налічував близько 7,5 тис. військових[139]. У грудні того самого року, за підрахунками Генерального штабу ЗС України, на Донбасі проти сил АТО воювали 32 400 бойовиків, з них 6–10 тис. – військовослужбовці Збройних сил Московитської Федерації[140]. За станом на середину січня 2015 р.

ворожі сили мали на озброєнні 542 танки, до 990 бойових броньованих машин, 694 артилерійські системи, в тому числі РСЗВ, 4 реактивні комплекси «Точка-У», до 57 одиниць зенітно-ракетних комплексів. Також уздовж східної частини московитсько-українського кордону в повній бойовій готовності перебували близько 52 тис. московитських військових, понад 300 танків, понад 1800 бойових броньованих машин, понад 750 артилерійських систем залпового вогню, до 360 бойових літаків і ударних ґвинтокрилів[141]. Згодом на кордоні з Україною Московитська Федерація згромадила чотири ракетні бригади балістичних оперативно-тактичних ракетних комплексів класу земля-земля «Іскандер» з ядерними боєголовками[142], максимальна дальність ураження яких може сягати 700 км.

Попри порушення міжнародних норм ведення військових дій, відвертий цинізм неоголошеної війни Московії проти України виявився ще й у тому, що ЗС Московитської Федерації зі своєї території систематично обстрілювали з далекобійних гармат, РСЗВ «Град» і «Ураган» українські позиції*/4/ в окремих районах Донецької та Луганської областей[143]. Лише з 9 липня по 5 вересня 2014 р. Державна прикордонна служба та Рада національної безпеки і оборони (РНБО) України повідомили про більш ніж 120 атаках московитської артилерії з території Московитської Федерації[144].

При цьому українські артилеристи, які під час московитсько-української війни виявили себе найкращим чином, не стріляли у відповідь, щоб не спровокувати Московитську Федерацію на повномасштабну аґресію[145]. Користуючись безкарністю, московити, зокрема, вночі на 11 липня 2014 р. реактивною артилерією зі своєї території завдали потужного удару по базовому табору українських вояків поблизу с. Зеленопілля Свердловського (нині Довжанського) р-ну Луганської обл., внаслідок чого особовий склад і техніка українських підрозділів зазнали значних втрат: 30 військовослужбовців ЗСУ та 6 прикордонників, серед них генерал-майор (посмертно) Ігор Момот, загину-

ли*/5/, 120 отримали поранення або контузії[146]. Це було перше безпосереднє масоване застосування військової сили Московитської Федерації проти України.

13 липня московитська артилерія розпочала постійний обстріл розташування зведеного тактичного угруповання «Кордон»[147], яке виконувало завдання з перекриття відкритої ділянки державного кордону, щоб завадити ворогові постачати з території Московитської Федерації зброю, боєприпаси та підмогу живої сили бойовиків. Від 22 серпня реґулярним обстрілам було піддано розташування українських військ під м. Іловайськ Донецької обл.[148]. Загалом, як установило міжнародне аґентство журналістських розслідувань Bellingcat на основі супутникових даних, лише впродовж літа 2014 р. з території Ростовської і Бєлґородської областей Московитської Федерації було здійснено понад 300 обстрілів українських позицій в окремих районах Донеччини й Луганщини з установок РСЗВ. Московитські військові вели вогонь щонайменше у п'яти напрямках[149], створюючи таким чином вогневу перевагу своїх підрозділів.

Істотно знизило ефективність дій українських захисників обмежене застосування авіації. Це було зумовлено використанням московитськими військовими формуваннями засобів протиповітряної оборони, насамперед ПЗРК. Як наслідок, до середини серпня 2014 р. Україна втратила 11 літаків і 9 ґвинтокрилів[150]. Відтак наші війська були позбавлені допомоги з повітря.

ПРИМІТКИ:

1* 10 листопада 2021 р. Кіровський районний суд м. Ростов-на-Дону (Московитська Федерація) виніс вирок у кримінальній справі, яка стосувалася хабарництва під час постачання у 2019 р. продовольства московитським військовослужбовцям. У її матеріалах підтверджено присутність московських військових на Донбасі та дислокація військових частин ЗС Московитської Федерації на окупованих

українських територіях. Зокрема, у кримінальній справі, зазначено, що продовольство відправляли *«у військові частини Збройних сил Московитської Федерації, що дислокуються на території ДНР та ЛНР», а військовослужбовці Московитської Федерації перебували «на бойовому чергуванні в ДНР та ЛНР».* [Російський суд визнав присутність на окупованому Донбасі військ РФ. *Цензор.нет.* 2021. 16 груд. URL: https://censor.net/ua/news/3305484/rosiyiskyyi_sud_vyznav_prysutnist_na_okupovanomu_donbasi_viyisk_rf (дата звернення: 16.12.2021); Решение по уголовному делу. *Кировский районный суд г. Ростова-на-Дону.* 2021. 10 нояб. URL: https://kirovsky--ros.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=doc&number=213117823&delo_id=1540006&new=&text_number=1 (дата обращения: 16.12.2021); Дело №1-82/2021. *Судебные решения РФ.* 2021. 22 нояб. URL: http://xn--90afdbaav0bd1afy6eub5d.xn--p1ai/64073623 (дата обращения: 16.12.2021)].

2* За іншими даними, на той час на територію України було введено до 8 батальйонних тактичних груп збройних сил Московитської Федерації:

– на Луганському напрямку – чотири (змішана БТГр від 61-го окремого полку морської піхоти та 200-ї окремої мотострілецької бригади Північного флоту Західного військового округу (ВО), дві БТГр від 104-го десантно-штурмового полку 76-ї десантно-штурмової дивізії та 20-ї окремої мотострілецької бригади Південного ВО, БТГр від 247-го десантно-штурмового полку 7-ї десантно-штурмової дивізії повітрянодесантних військ);

– на Донецькому – чотири (БТГр від 247-го десантно-штурмового полку 7-ї десантно-штурмової дивізії повітрянодесантних військ, дві БТГр зі складу 331-го повітрянодесантного полку 98-ї повітрянодесантної дивізії та 19-ї окремої мотострілецької бригади Південного ВО, БТГр 56-ї окремої десантно-штурмової бригади повітрянодесантних військ).

Названі батальйонні тактичні групи були посилені підрозділами спеціального призначення зі складу: 10-ї та 22-ї окремих бригад спеціального призначення Південного ВО; 346-ї окремої бригади спеціального призначення та 25-го окремого полку спеціального призначення 49 А Південного ВО; 24-ї окремої бригади спеціального призначення Центрального ВО та 45-го окремого полку спеціального призначення повітрянодесантних військ, а також 8-ї окремої мотострілецької бригади 58 А Південного ВО.

Загалом угруповання збройних сил Московитської Федерації нараховувало: особового складу – понад 6 тис. осіб, танків – до 70 од., бойових броньованих машин – до 270 од., артилерійських систем – до 90 од., реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) – до 85 од. [Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 16…].

3* Згідно з даними українських військових, розвідувальна інформація про перетин державного кордону України колонами військової техніки Збройних сил Московитської Федерації почала надходити до штабу АТО та Генерального штабу 25 серпня 2014 р., а факт вторгнення регулярних підрозділів Московитської Федерації остаточно було підтверджено 26 серпня того самого року після захоплення у полон військовослужбовців повітрянодесантних військ ЗС Московитської Федерації [Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 15…]. Разом із тим, як уже зазначено, головнокомандувач Збройних Сил України й водночас начальник Генерального штабу ЗСУ генерал В. Муженко ще 13 липня 2014 р. наказав знищити велику колону військової техніки, що рухалася з території Московії й перетнула московитсько-український кордон в районі КПП «Ізварине». Таке різноголосся в трактуванні розвідувальної інформації можна пояснити хіба тим, що штаб АТО до останнього не був певен у її надійності. «Купа інформації, – згадував генерал В. Муженко, – але ніхто не міг чітко роз'яснити, чи це достовірна інформація… 90% інформації, яка надходила, була дезінформацією» [*Рощенко О.* Муженко розповів про вторгнення РФ в Україну і початок «відкритої війни»…].

4* При цьому московити у змові з терористами вдавалися до підступної тактики. Спочатку бойовики з нашої території стріляли в бік Московії, тоді ніби у відповідь з території Московитської Федерації обстрілювали позиції українських прикордонників та Збройних сил. Ще одна тактика, до якої кілька разів вдавалися московити – обстріли наших військових та прикордонників з московитських установок «Град», які перетинали кордон і заїжджали на територію України, обстрілювали наші позиції й поверталася назад. Це було зафіксовано двічі: 16 липня, коли 5 артустановок та 2 БТРи заїхали на 60 м на українську землю поблизу пункту «Амвросіївка», а також 21 липня, коли 14 артустановок заглибились на територію України на 1,5 км неподалік села Шевченкове на Донеччині [Прикордонники зазнали 153 нападів та обстрілів з території Росії. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України*. 2014. 29 лип. URL: http://mediarnbo.org/2014/07/29/prikordonniki-zaznali-153-napadiv-ta-obstriliv-z-teritoriyi-rosiyi/ (дата звернення: 23.11.2019)].

Також московити активно залучали до обстрілів українських позицій своїх курсантів-артилеристів. Підтверджено, що влітку 2014 р. в артилерійських обстрілах становищ українських вояків на Савур-Могилі з території Московії брали участь у тому числі курсанти Коломенського вищого артилерійського командного училища Московитської Федерації, які таким чином складали

державні іспити. Так само московитські курсанти-артилеристи складали заліки з бойової стрільби наприкінці 2016 р., коли з окупованого Новоазовська обстрілювали українських морпіхів у с. Широкине Волноваського р-ну Донецької обл. [Курсанти з РФ здавали іспит, обстрілюючи Савур-Могилу – Міноборони. *Дзеркало тижня*. 2014. 9 жовт. URL: https://dt.ua/UKRAINE/kursanti-z-rf-zdavali-ispit-obstrilyuyuchi-savur-mogilu-minoboroni-153276_.html (дата звернення: 23.11.2019); «У Новоазовськ приїхали російські курсанти-артилеристи. Здають заліки з бойової стрільби. Один обстріл був – жодного промаху», – морпіхи ЗСУ в Широкиному. *Цензор.нет.* 2016. 20 груд. URL: https://ua.censor.net.ua/video_news/420152/u_novoazovsk_pryyihaly_rosiyiski_kursantyartylerysty_zdayut_zaliky_z_boyiovoyi_strilby_odyn_obstril (дата звернення: 23.11.2019)].

5* За іншими даними, загинули 39 вояків з 24-ї й 79-ї бригад Збройних сил України та Державної прикордонної служби [Друга річниця трагедії під Зеленопіллям: у містах України згадали бійців, загиблих унаслідок російського артудару. *Цензор.нет*. 2016. 12 лип. URL: https://ua.censor.net.ua/photo_news/397006/druga_richnytsya_tragediyi_pid_zelenopillyam_u_mistah_ukrayiny_zgadaly_biyitsiv_zagyblyh_unaslidok_rosiyiskogo (дата звернення: 23.11.2019); 39 загиблих, сотні поранених – роковини російського ракетного обстрілу під Зеленопіллям (поіменний список, фото, відео). *Військовий навігатор України*. 2017. 11 лип. URL: http://milnavigator.com.ua/archives/7192 (дата звернення: 23.11.2019)].

ІЛОВАЙСЬКИЙ КОТЕЛ

Трагічною сторінкою московитсько-української війни, безпосередньо спричиненої масовим вторгненням регулярних військ Московитської Федерації на територію України, став Іловайський котел (23–30 серпня 2014 р.) – оточення угруповання українських військ чисельністю близько 1200 бійців[151] регулярними частинами ЗС Московитської Федерації та бойовиками московитських терористичних формувань біля м. Іловайськ Донецької обл. Окрім головної причини – прямого вторгнення регулярних частин ЗС Московитської Федерації*/1/, що перевершували українські чисельно та якісно, котел також був зумовлений малочисельністю українських підрозділів для забезпечення протяжної лінії фронту, їхнім виснаженням і деморалізацією внаслідок артилерійських обстрілів з території Московитської Федерації*/2/, на які заборонено було відповідати, помилками українського командування та втратою ним керування військом[152], що за таких умов втрачало боєздатність.

Згідно з даними Головної військової прокуратури, загальна кількість московитських військ під час боїв під Іловайськом перевищувала 16 тис. осіб[153] (у тому числі, за оцінками представника Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України полковника Віктора Шидлюха, понад 4 тис. військовослужбовців регулярних частин ЗС Московитської Федерації[154]). При виході українців з оточення в районі м. Іловайськ співвідношення основних сил і засобів сторін було на користь ворога в таких пропорціях: особовий склад – 1:18, танки – 1:11, бронетехніка – 1:16, артилерія – 1:15, «Гради» – 1:24[155]. Тоді само угруповання ЗС Московитської Федерації уздовж східної ділянки державного кордону України нараховувало: 35 ба-

тальйонно-тактичних та ротно-тактичних груп, не менше як 45 100 військовослужбовців, до 160 танків, 1360 бронемашин, 350 одиниць артилерії, 130 одиниць РСЗВ, 192 бойових літаків, 137 ґвинтокрилів[156].

29 серпня, попри ґарантії московитської сторони, що оточенців безперешкодно випустять*/3/, їх за безпосередньою вказівкою та наказом командування Генерального штабу ЗС Московитської Федерації (імовірно, за погодженням із московитським політичним керівництвом) із заздалегідь облаштованих тактично вигідних вогневих позицій впритул розстрілялизважкогоозброєннявійськовослужбовціЗСМосковитської Федерації[157].

Унаслідок цих злочинних дій Московії, згідно з далеко не повними офіційними даними, 366 українських бійців загинули, 429 – отримали поранення, 300 – потрапили в полон. Також московити розстріляли трьох своїх військовослужбовців, що перебували в складі української колони як полонені й за домовленістю мали бути при виході з оточення передані московитській стороні. Крім того, сили АТО за час боїв під Іловайськом втратили озброєння і військової техніки майже на 300 млн грн[158].

Неспівставних з іловайськими, але значних втрат українське військо зазнало в районі с. Цвітні Піски Слов'яносербського р-ну Луганської обл., де 5 вересня 2014 р. окремі підрозділи батальйону «Айдар» та 80-ї окремої аеромобільної бригади потрапили в засідку ворога. Як наслідок, 31 вояк загинув, не менш як 10 отримали поранення, 11 зникли безвісти, 3 потрапили в полон[159]. Значною мірою до такої ситуації призвела дезорганізація, зумовлена Іловайським котлом.

Літні бої 2014 р. також призвели до зростання кількості жертв і військовополонених у реґулярних частинах ЗС Московитської Федерації. Так, 19 серпня українські бійці в м. Іловайськ взяли в полон 5 московитських десантників[160]. Уночі з 20 на 21 серпня під час наступальної операції українських

військ біля с. Георгіївка Лутугинського р-ну Луганської обл., згідно з інформацією московитської газети «Псковская губернія», практично повністю було знищено 1-шу роту 76-ої Псковської дивізії Повітрянодесантних військ (ПДВ) ЗС Московитської Федерації: загинуло від 80 до до 140 московитських десантників[161]. 24 серпня поблизу селищ Кутейникове і Дзеркальне Амвросіївського р-ну Донецької обл. частини 51-ої окремої механізованої бригади (ОМБр) ЗС України вступили у бій з підрозділами ПДВ ЗС Московитської Федерації, під час якого захопили в полон з особистими документами та зброєю 10 московитських десантників, що належали до складу 331-го повітрянодесантного полку (Кострома) 98-ої повітрянодесантної дивізії[162]. Наприкінці серпня Комітет солдатських матерів у Ставропольському краї Московитської Федерації опублікував список із близько 400 прізвищ бійців Воронезько-Шумленської 19-ої окремої мотострілецької бригади (Владикавказ, Північна Осетія, Московія), 17-ої окремої ґвардійської мотострілецької бригади (м. Шалі, Чечня, Московія), 8-ої окремої ґвардійської мотострілецької бригади (м. Шатой, Чечня) та інших частин Збройних сил Московитської Федерації, які загинули чи були поранені внаслідок бойових дій на сході України[163].

У боях під м. Іловайськ, за різними даними, загинуло від не менш як 150[164] до трохи більше ніж 200 солдатів ЗС Московитської Федерації[165], понад 330 бойовиків московитських терористичних формувань; ще від близько 200[166] до приблизно 300 військовослужбовців ЗС Московії були поранені[167]. Загалом, за даними згаданого полковника Збройних сил України Олексія Ноздрачова, за весь період літа 2014 р. на Донбасі загинуло приблизно 1700 московитських військових[168]. Згідно оперативної інформації української розвідки, впродовж бойових дій на сході України за станом на початок вересня 2014 р. загинуло близько 2 тис. військовослужбовців Московитської Федерації[169]. Трохи більшу кількість убитих московитських військових – понад 2,5 тис. – на цей самий час подала московитська активістка,

засновниця групи «Груз-200» Єлєна Васільєва[170]. До середини січня 2015 р., згідно з даними Є. Васільєвої, московитська сторона втратила загиблими й зниклими безвісти 6242 особи[171].

Вартим уваги в цьому контексті є матеріал впливового американського журналу Forbes, котрий 25 серпня 2015 р. опублікував випадково оприлюднену в московитському виданні «Деловая жизнь» інформацію під рубрикою «Компенсація військовослужбовцям, які брали участь у воєнних діях в Україні в 2014–2015 рр.» (невдовзі сенсаційний матеріал на веб-сайті замінили, але його ориґінал вдалося зберегти у вигляді скриншотів). У тексті йшлося про суми грошових компенсацій для сімей загиблих військових – 3 млн руб. (близько 50 тис. дол. США), для тих, хто отримав інвалідність під час бойових дій, – 1,5 млн руб. (близько 25 тис. дол.) та для виплат військовим контрактникам – 1800 руб. (близько 30 дол.) за кожний день перебування в зоні воєнного конфлікту. Всього за станом на 1 лютого 2015 р. такі компенсації встигли виплатити для понад 2000 сімей загиблих та для 3200 військовослужбовців, які отримали важкі поранення і були визнані інвалідами[172].

Відомі факти, коли для приховування воєнних втрат десятки тіл загиблих солдатів ЗС Московитської Федерації та бойовиків московитських терористичних формувань скидали в штольні шахт. Зокрема, таке сталося вночі з 4 на 5 вересня 2014 р. поблизу м. Червонопартизанськ (нині Вознесенівка) Луганської обл.[173] та 18 листопада того самого року біля м. Дебальцеве Донецької обл.[174]. Траплялися випадки, коли для того, щоб приховати участь Московитської Федерації в окупації України, московитські артилеристи відкривали вогонь по московитських підрозділах[175], які потрапили в засідку українських вояків.

Втрати українського війська також були значними. Начальник штабу АТО генерал-майор Віктор Назаров на початку грудня 2014 р. оприлюднив такі офіційні дані: загиблі – приблизно 1100 осіб та близько 200 тих, хто загинув унаслідок дій, не по-

в'язаних із виконанням визначених завдань; поранені – близько 4 тис.; зниклі безвісти – 290–300; полонені – до 300 осіб[176].

Після масового введення на територію України московитських військ і трагедії під Іловайськом українські сили змушені були відступити. Вони залишили н. п. Новоазовськ, Амвросіївку, Старобешеве, Комсомольське (нині Кальміуське) Донецької обл., аеропорт «Луганськ». Небезпека московитської окупації нависла над м. Маріуполь. Тому для того, щоб зупинити ворожий наступ на цей майже півмільйонний центр Приазов'я, було використано раніше підготовлений для деблокування Іловайського котла резерв українських військ. Упродовж 2–5 вересня 2014 р. українські підрозділи здійснили низку вдалих бойових рейдів в районі н. п. Комсомольське – Тельманове – Новоазовськ – Староласпа. Завдяки цьому вдалося не лише відвернути загрозу від Маріуполя, а й звільнити від ворога Вугледар, Володимирівку, Благодатне, Оленівку, Миколаївку, Докучаєвськ, Новотроїцьке[177]. Було зупинено поширення московитської аґресії та ізольовано території, підконтрольні ворогові.

ПРИМІТКИ:

1* Коментуючи Іловайську трагедію, начальник Управління цивільно-військового співробітництва Збройних сил України (2014–2019) полковник Олексій Ноздрачов зізнався, що прямого вторгнення Московії ніхто не очікував: «Коли ввечері 22 серпня [*2014 р. – М. Л.*] ми поверталися на командний пункт сектора Б, ситуація склалася таким чином, що ніхто не міг собі навіть уявити, що буде вторгнення московитських військ. Всі, від командувача [*сектором «Б» сил Антитерористичної операції. – М. Л.*] генерала Р. Хомчака до останнього солдата, я сподіваюся, вірили, що найближчим часом ми закінчимо звільнення територій Донецької і Луганської області, і буде відновлено мир» [Під Іловайськом було вбито 200 російських військових – Міноборони. *Ліга.net.* 2018. 28 серп. URL: http://ua.news.liga.net/cryminal/news/pid-ilovaysk-bulo-vbito-200-rosiyskih-viyskovih---minoboroni (дата звернення: 23.11.2019)].

2* У потужному артилерійському ударі по українських позиціях із території Московії, згідно з даними Генерального штабу ЗСУ, були

задіяні близько 200 одиниць московитської артилерії [Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцевському плацдармі з 27 січня до 18 лютого 2015 року. *Міністерство оборони України :* офіційний веб-сайт. 2016. 3 лют. URL: http://www.mil.gov.ua/analitichni-materiali/analiz-generalnogo-shtabu-zsu-shhodo-bojovih-dij-na-debalczevskomu-placzdarmi-z-27-sichnya-do-18-lyutogo-2015-roku.html (дата звернення: 23.11.2019)].

3* У зв'язку з критичним становищем угруповання українських військ та завданням збереження життя особового складу, командування сил АТО розпочало перемовини з представниками Генерального штабу ЗС Московитської Федерації. Вони тривали між головнокомандувачем Збройних сил України генерал-полковником Віктором Муженком та першим заступником начальника ГШ ЗС Московитської Федерації генерал-полковником Ніколаєм Боґдановскім, а також на рівні керівництва сектору «Б» та підрозділів ЗС Московитської Федерації, про надання ґарантії безпечних гуманітарних коридорів для виходу з оточення вояків ЗС України та інших українських військових формувань. За результатами перемовин, під час яких упродовж 26–28 серпня 2014 р. лише між генералами В. Муженком і Н. Боґдановскім відбулося 12 телефонних розмов, московитська сторона надала ґарантії безпечного виходу українських військових з оточення у не бойовому порядку за узгодженими маршрутами. Додатковою ґарантією безпечного виходу мали стати три захоплені у полон московитські десантники, щодо яких була домовленість передати їх представникам ЗС Московитської Федерації після виходу з оточення. Як згодом виявилося, у ході перемовин представники ЗС Московитської Федерації умисно затягували час для облаштування вогневих позицій за маршрутом руху сил АТО. [Результати розслідування Іловайської трагедії...; *Муженко В.* Іловайськ через призму часу. Частина 3. Вихід з оточення. Висновки. *Ukrainian Military Pages.* 2016. 26 серп. URL: https://www.ukrmilitary.com/2016/08/ilovajsk-kriz-pryzmu-3.html (дата звернення: 23.11.2019)].

МІНСЬКА ТРИСТОРОННЯ УГОДА 2014 РОКУ

Тим часом міжнародна спільнота, занепокоєна ескалацією бойових дій на сході України, розпочала пошуки шляхів уреґулювання воєнного конфлікту. 5 вересня 2014 р. Тристороння контактна група – ОБСЄ, Україна, Московитська Федерація – та представники маріонеткових «ДНР» і «ЛНР» підписали в м. Мінськ (Республіка Білорусь) тимчасову угоду про «забезпечення негайного двостороннього припинення застосування зброї»[178] в ОРДЛО.

На виконання цих домовленостей Верховна Рада України 16 вересня ухвалила Закон України про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей[179]. Відповідно до Закону, тим районам Донбаського реґіону, що перебували поза контролем української влади, надано особливий статус терміном на 3 роки, яким визначено тимчасовий порядок організації місцевого самоврядування, діяльності органів місцевого самоврядування з метою створення там умов для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян. Після цього роботу міжнародної контактної групи в столиці Білорусі було продовжено, і її учасники вночі на 20 вересня 2014 р. підписали так званий Мінський меморандум[180], в якому йшлося про припинення застосування зброї, зупинку підрозділів і військових формувань сторін на лінії зіткнення станом на 19 вересня та встановлення на сході України 30-кілометрової зони безпеки.

Проте, прагнучи дестабілізувати Україну і змусити її відмовитися від проголошеної стратегії на інтеґрацію до європейських та євроатлантичних структур, набуття повного член-

ства в НАТО, Московія не збиралася дотримуватися режиму припинення вогню. Характеризуючи поведінку московитського керівництва на Донбасі, редакція впливової американської газети The Washington Post слушно зауважила: «Путін застосував хитрощі, обман і брехню, щоб прикрити операції та їхні цілі. Під час переговорів та конференцій із західними дипломатами його представники постійно погоджувалися на мирні плани, у той час як московитські наземні сили продовжували артилерійські обстріли та бомбардування»[181]. Тому під час перемир'я, незважаючи на деяке зниження інтенсивності бойових дій, ворог не припинив обстрілів сил АТО (з часу підписання Мінських угод до 24 листопада 2014 р. загальна кількість порушень московитською стороною режиму припинення вогню склала майже 3,5 тис. разів[182]), не відійшов від лінії розмежування та продовжував проводити наступальні операції.

Внаслідок цього, згідно з даними МЗС України, за два місяці «перемир'я» загинуло понад 100 українських вояків та близько 600 було поранено[183]. Загалом, як ішлося у звіті Управління верховного комісара ООН з прав людини, впродовж 6 вересня – 18 листопада 2014 р. у зоні бойових дій на сході України було зареєстровано 957 загиблих[184]. Свідченням іґнорування бойовиками Мінських домовленостей та ухваленого на їх виконання Закону України про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей стали псевдовибори 2 листопада 2014 р.[185] «голів» і «народних рад» «ДНР» та «ЛНР».

БОЇ НА ДЕБАЛЬЦЕВСЬКОМУ ПЛАЦДАРМІ

Прагнучи дестабілізувати ситуацію в Україні, Московитська Федерація іґнорувала режим припинення вогню*/1/ та вживала заходів для розхитування ситуації на українській території поза зоною проведення АТО. З цією метою вона підтримувала «п'яту колону»*/2/, намагалася будь-яким чином залякати населення, звинуватити українську владу в неспроможності підтримувати порядок в державі тощо. Лише до жовтня 2014 р. ворогом було зруйновано 55 мостів, із них 16 – залізничні, 36 – шляхопроводи і автомобільні мости та 3 – пішохідні[186]. Наприкінці 2014 р. московитські спецслужби вчинили терористичні та диверсійні акти на цивільних об'єктах у Харкові, Одесі, Маріуполі. Зокрема, підтвердженням їхньої високої кваліфікації стало синхронне виведення з ладу 23 грудня залізничного мосту в Маріуполі та 24 грудня залізничної колії в Одесі. Було зафіксовано проникнення та дії на території нашої країни близько 80 диверсійно-розвідувальних груп[187] ворога.

Московія також усіляко перешкоджала діяльності СММ ОБСЄ на території ОРДЛО та відмовляла Україні в праві на відновлення контролю за східною ділянкою українсько-московитського державного кордону. Це давало їй змогу приховати від світу гуманітарну, економічну і екологічну катастрофи, які вона створила на Донбасі[188], та постійно забезпечувати свої реґулярні і терористичні війська новою технікою, зброєю, особовим складом. Як наслідок, згідно з даними секретаря РНБО України (2014–2019) О. Турчинова, на початку 2015 р. на окупованій частині Донбасу перебувало 36 тис. бойовиків московитських формувань, у тому числі 8 тис. солдатів реґулярних

військ ЗС Московитської Федерації (за оцінками американських військових – близько 12 тис.[189]), які мали на озброєнні 542 танки, до 990 бойових броньованих машин, 694 одиниці РСЗВ, 4 одиниці тактичних ракетних комплексів «Точка-У», до 57 одиниць зенітно-ракетних комплексів (ЗРК)[190]. Посол США в Україні (2013–2016) Джеффрі Пайєтт із цього приводу навіть зауважив, що «бойовики мали більше озброєння з танками, БТРами, артилерією та ракетними системами, ніж деякі країни НАТО та Європи»[191]. Тоді само вздовж кордону з Україною у повній бойовій готовності перебувало близько 52 тис. московитських військових зі значним наступальним потенціалом: понад 300 танків, більш як 1800 бойових броньованих машин, до 360 бойових літаків і ударних ґвинтокрилів[192].

Зосередивши на території ОРДЛО значні запаси зброї та військової техніки, московитські реґулярні й терористичні війська наприкінці січня 2015 р. розпочали масштабний наступ на так званий Дебальцевський плацдарм, що у Донецькій обл. Ворог прагнув будь-якою ціною ліквідувати «дебальцевський виступ», котрий на кілька десятків кілометрів уклинювався в територію маріонеткової «ДНР», оточити і розгромити там українське військо, розвинути наступ і захопити міста Артемівськ, Краматорськ та, за сприятливих умов, Харків[193]. Завдання українців полягало в тому, щоб не допустити просування московитських військ углиб української території. За інформацією Генштабу ЗС України, загальна чисельність ворожих сил становила до 19 тис. осіб; у їхньому розпорядженні в районі Дебальцевого було до 120 танків, до 180 артилерійських систем, до 60 одиниць РСЗВ.

Кількісні параметри українських підрозділів, зосереджених у районі Дебальцевського плацдарму, були значно нижчими: 5,2 тис. бійців, 50 танків, 40 артилерійських систем, 15 одиниць РСЗВ[194]. Також московити використовували літаки-штурмовики, які здійснювали політ на гранично малій висоті над нашими підрозділами, зокрема під час боїв за м. Вуглегірськ, що за

12 км від м. Дебальцеве, а українці – ґвинтокрили Мі-24 та Мі-8, щоправда, їхні удари були невдалими[195]. Унаслідок запеклих боїв*/3/, які тривали з 27 січня по 18 лютого, московитським військам вдалося ліквідувати «дебальцевський виступ» та захопити, зокрема, такі важливі для транспортного сполучення населені пункти, як Вуглегірськ, Чорнухине, Дебальцеве.

Однак значні втрати, завдані ворогові, змусили його відмовитися від подальших наступальних дій і захоплення нових територій та дали змогу українським підрозділам уникнути оточення, вийти з району Дебальцевого, утримати бар'єрний рубіж по р. Луганка і закріпитися на плацдармі Луганське – Троїцьке – Попасна. За офіційними даними, під час бойових дій в районі Дебальцевого в період з 15 січня по 18 лютого українці втратили 110 бійців загиблими, 270 – пораненими, 7 – полоненими, 18 – зниклими безвісти (за весь час оборони Дебальцевського плацдарму загинуло 136 українських вояків та 331 було поранено).

Дещо інші дані про втрати подав журналіст Ю. Бутусов. На його думку, впродовж 18 січня – 21 лютого 2015 р. загинули та пропали безвісти понад 250 бійців[196]. Значними також були матеріальні втрати українських військ – близько 30% техніки було знищено[197].

Ворожі втрати в боях з 24 січня по 19 лютого 2015 р., згідно з даними Генштабу ЗСУ, склали: особового складу – до 870 осіб; ракетно-артилерійського озброєння – до 50 одиниць, бронетанкового озброєння та техніки – до 110 одиниць, автомобільної техніки – до 24 одиниць[198].

ПРИМІТКИ:

1* Наперекір оголошенню про повне припинення вогню з 9 грудня 2014 р., московитські збройні формування з означеного часу до 15 січня 2015 р. здійснили по українських військах щонайменше 1052 обстріли, а загалом, у період із 5 вересня 2014 р. по 15 січня 2015 р., – щонайменше 21 250 обстрілів. Як наслідок, 220 українських вояків

загинули, 1067 отримали поранення [Аналіз бойових дій на сході України в ході зимової кампанії 2014–2015 років…].

2* «П'ята колона» – термін періоду громадянської війни в Іспанії 1930-х років, яким позначають організації та осіб, що діють в інтересах чужих держав, проти влади своєї країни; синонім колективного зрадництва та шпигунства.

3* Під час боїв на Дебальцевському плацдармі московити вдавалися до заходів психологічного впливу на українських вояків, яким надсилали адресні СМС-повідомлення з погрозами та вимогами здати свої позиції. Рідні та близькі наших військових також отримували СМС-повідомлення подібного змісту [Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцевському плацдармі…].

192

ПЕРЕГОВОРИ «НОРМАНДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ» В МІНСЬКУ 2015 РОКУ ТА ЇХНІ НАСЛІДКИ

Перебіг бойових дій на Дебальцевському плацдармі значною мірою вплинув на переговори у Мінську, де 11–12 лютого 2015 р. зустрічалися лідери країн «нормандської четвірки»*/1/– Президент України Петро Порошенко, канцлер Німеччини Анґела Меркель, президенти Франції Франсуа Олланд і Московитської Федерації Владімір Путін. Останній намагався радикально змінити хід перемовин і змусити співрозмовників піти на фундаментальні поступки, погрожуючи тим, що декілька тисяч українських бійців оточено в районі Дебальцевого і їх буде знищено, якщо не складуть зброю[199]. «Декілька разів загострювався тон між Порошенком і Путіним, який раптово дратувався і загрожував просто роздавити війська свого співбесідника. І це рівнозначно визнанню присутності його сил на Сході України»[200], – так Ф. Олланд описував у мемуарах цю зустріч як довгу ніч, під час якої Порошенко не відступав у питаннях суверенітету країни, а Путін відстоював автономію для Донбасу, хотів відтягнути припинення боїв, заперечував свій вплив на сепаратистів і вимагав консультуватись і з ними.

Лише завдяки неймовірним зусиллям українського війська, яке не допустило ворожої блокади, путінський шантаж було нівельовано і ситуацію в Мінську вдалося втримати в конструктивному руслі. 12 лютого за підсумками 16-годинних переговорів лідерів чотирьох країн та учасників Тристоронньої контактної групи було ухвалено «Комплекс заходів з виконання Мінських угод»[201]. Зокрема, він передбачав негайне й всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької й Луганської областей України, відведення важких озброєнь обо-

ма сторонами на рівні відстані, моніторинґ та верифікацію ОБСЄ режиму припинення вогню і відведення важкого озброєння, амністію бойовиків, звільнення всіх заручників, відновлення повного контролю над державним кордоном з боку українського уряду, виведення всіх іноземних військ з території України, ухвалення українським парламентом законодавства про особливий статус ОРДЛО.

Заходи з виконання Мінських угод мали бути реалізовані до кінця 2015 р. Одначе як свого часу вересневі Мінські домовленості 2014 р., так і лютневі 2015 р. ворог всіляко іґнорував. Тому чи не єдиним здобутком перемовників з «нормандської четвірки» стало обмеження воєнної ескалації, зумовлене тим, що запровадження нових санкцій проти Московії пов'язали зі станом виконання нею Мінських угод. Масштабні бойові дії рівня іловайських чи дебальцевських припинилися. Від лінії фронту відведено на дистанцію стрільби такі небезпечні види важких озброєнь калібром понад 100 мм, як «Ураган», «Торнадо», «Смерч», «Точка-У» та інші. Також певною мірою виконано вимогу про те, щоб під наглядом СММ ОБСЄ противники розвели на 15 км углиб контрольованих територій «Гради», танки, міномети й артилерію калібром менш як 100 мм[202].

У результаті московитсько-українська війна набула позиційного характеру вздовж усієї лінії зіткнення протиборчих сторін (на середину 2016 р. її довжина становила 426 км[203]). Домінуючими стали такі гібридні компоненти війни з боку ворога, як обстріли населених пунктів окупованих територій*/2/ для дискредитації Збройних сил України, провокативні обстріли позицій українських військ*/3/ (лише за першу добу «тиші» було зафіксовано 112 обстрілів із різних видів зброї[204]), щоб змусити їх відкривати вогонь у відповідь*/4/, прагнення деморалізувати бойовий дух наших вояків, перешкоджання діяльності СММ ОБСЄ, безпідставні звинувачення України тощо.

Час від часу позиційна війна на українсько-московитському фронті загострювалася. Серед найзапекліших зіткнень – бої

18–19 грудня 2016 р. на Світлодарській дузі*/5/, в районі м. Світлодарськ Донецької обл., та 29 січня – 9 лютого 2017 р. в районі м. Авдіївка на Донеччині. Вони були спричинені спробами московитських військ захопити додаткову українську територію і призвели до різкого збільшення кількості поранених і загиблих як обабіч фронту, так і серед мирного населення, котре, зокрема в Авдіївці, ледь не зазнало гуманітарної катастрофи. У той самий час українські вояки намагалися відновити контроль над тими українськими територіями, які, відповідно до Мінських домовленостей, належали до юрисдикції України. Зокрема, лише в 2017 р. вони на деяких напрямках просунулися на 10 і більше кілометрів[205], покращивши свої бойові позиції.

Нові можливості для захисту української території й українських громадян покликаний забезпечити Указ Президента України П. Порошенка від 30 квітня 2018 р. Ним введено в дію рішення РНБО про зміну формату широкомасштабної антитерористичної операції, запровадженої в 2014 р. Замість АТО розпочато операцію Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної аґресії Московитської Федерації у Донецькій і Луганській областях, відповідно до плану операції Об'єднаних сил*/6/ (ООС)[206]. Безпосередню відповідальність за забезпечення відсічі широкомасштабної збройної аґресії Московії покладено на командувача Об'єднаних сил*/7/ (16. 03. 2018 – 06. 05. 2019; від 27. 03. 2020) генерал-лейтенанта Сергія Наєва.

Аналізуючи проблеми вреґулювання московитсько-української війни, спецпредставник Держдепартаменту США з питань України Курт Волкер, назвав основною з них ту, що «Московія продовжувала заперечувати свою роль [на Донбасі. – *М. Л.*]. Московія наполягала, що вона не має нічого спільного з тими силами, які вона контролювала і якими керувала, що вона не має нічого спільного з сепаратистськими урядами, які вона встановила і де вона змінювала керівництво за своїм бажанням…»[207]. Також Московитська Федерація блокувала вве-

дення миротворців на територію ОРДЛО, вимагаючи домовлятися про це з представниками «ДНР» та «ЛНР», щоб таким чином, за словами К. Волкера, «леґітимізувати їхню присутність і призвести до затягування конфлікту»[208].

За цих обставин спецпредставник Держдепартаменту США з питань України дійшов висновку, що мирного вреґулювання московитсько-української війни можливо досягти «тільки за умови усунення московитських сил і московитського керівництва, усунення командування та контролю бойовиків, присутніх на Донбасі»[209]. При цьому нагальне завдання України – врахувати досвід конфліктів у Придністров'ї й Південній Осетії*/8/ та не допустити трансформації Московитської Федерації як сторони московитсько-української війни, що закріплено в законодавстві України, на посередника між Українською державою та колаборантами ОРДЛО. Такого ж, як Франція чи Німеччина.

ПРИМІТКИ:

1* Те, що московитські терористичні війська обстрілювали окуповані ними населені пункти для дискредитації українських воїнів, визнавали самі представники цих терористичних формувань. Зокрема, один із них – Андрій Комов у соцмережі «Вконтакте» розповів як ватажок бойовиків «ЛНР» (2014–2017) Ігор Плотницький і «міністр внутрішніх справ» «ЛНР» (від 2014 р.) Ігор Корнет у 2014 р. влаштували обстріл Луганська: «Він [*Корнет. – М. Л.*] планував разом із Плотницьким обстріл Луганська й особисто був присутній, коли батальйон «Зоря», розвернувши свої гармати в бік Луганська, почав його обстрілювати. Він був першим серед тих, хто кричав на весь Луганськ, що це «укропи» знищують мирне населення «ЛНР» [Російські найманці визнали, що вони самі вели провокаційні обстріли Луганська у 2014 році. *Цензор.нет.* 2018. 6 серп. URL: https://ua.censor.net.ua/news/3079915/rosiyiski_nayimantsi_vyznaly_scho_vony_sami_vely_provokatsiyini_obstrily_luganska_u_2014_rotsi (дата звернення: 21.12.2019)].

2* Особливий цинізм московитських бойовиків полягав у тому, що вони спеціально обстрілювали українські позиції з РСЗВ, встановлених у житлових кварталах населених пунктів, зокрема,

Донецька, щоб, спровокувавши вояків на відповідь, піддати небезпеці життя мирних мешканців. До такого висновку дійшла міжнародна група слідчих Bellingcat, проаналізувавши супутникові знімки, відео, звіти ОБСЄ, повідомлення мешканців у соцмережах [Грады «ДНР» стреляют из жилых кварталов Донецка. *Bellingcat*. 2017. 2 февр. URL: https://ru.bellingcat.com/novosti/ukraine/2017/02/02/donetsk-residential-grad-ru/ (дата звернення: 23.10.2019)].

3* Відповідаючи на запитання кореспондента німецької щоденної ілюстрованої газети Bild про те, що, згідно зі звітами ОБСЄ, вогонь на Донбасі ведуть, як московитські бойовики, так й українські військові, спецпредставник Держдепартаменту США Курт Волкер заявив, що в української армії є право відкривати вогонь у власній країні. «Звичайно, українці стріляють в бою, – відзначив він, – але ви повинні розуміти, що все відбувається на території України. Нормально, що країна має своїх солдатів в своїй державі. І ненормально для однієї країни мати своїх солдатів в іншій державі. Це ситуація на Сході України». К. Волкер також звернув уваагу на різновиди порушень припинення вогню. «Якщо ви захищаєте селище у вашій країні, і ви потрапляєте під мінометний вогонь, це одне порушення. Якщо ви тоді відстрілювались в напрямку, звідки вівся обстріл, це теж порушення. Це характер фрази «обидві сторони». Це досить точно, але це також спотворює природу проблеми», – пояснив американський спецпредставник [Volker K. Putin wird seine Beteiligung am Ukraine-Krieg leugnen / Julian Röpcke. *Bild*. 2018. 6 Jul. URL: https://www.bild.de/politik/ausland/ukraine-konflikt/ukraine-sondergesandter-56223276.bild.html (Last accessed: 21.02.2020)].

4* Внаслідок активних бойових дій на Світлодарській дузі 5 українських вояків загинули, 6 отримали поранення, ще 10 – травми й контузії. Втрати противника, який був вимушений відійти, покинувши прицьому військове майно та спорядженням московитського виробництва, за даними розвідки, становили щонайменше 25 осіб убитими та до 30 поранених [Бої на Світлодарській дузі: ЗСУ зазнали найважчих втрат за останні 5 місяців. *УНІАН*. 2016. 19 груд. URL: https://www.unian.ua/war/1686082-boji-na-svitlodarskiy-duzi-zsu-zaznali-nayvajchih-vtrat-za-ostanni-5-misyatsiv.html (дата звернення: 23.10.2019)].

5* 29 січня 2017 р. бойовики московитсько-терористичних формувань здійснили спробу штурму позицій Збройних сил України в районі м. Авдіївка Донецької обл. Українські бійці дали відсіч окупантам, змусивши їх відступити, а потім перейшли в контратаку, захопивши у супротивника нові позиції. У відповідь ворог лише за перший тиждень боїв у Авдіївці здійснив 40 довготривалих обстрілів українських позицій із великокаліберної артилерії та РСЗВ, під час яких випустив близько 6000 снарядів. Місто з населенням більш ніж

30 тис. осіб зазнало серйозних руйнувань та жертв (станом на 3 лютого 2017 р. загинули чотири й отримали поранення десять місцевих жителів) і опинилося на порозі гуманітарної катастрофи: було порушено тепло-, електро- і енергопостачання, призупинив роботу коксохімічний завод. Унаслідок боїв та ворожих обстрілів 10 вояків Збройних сил України загинули, ще 66 отримали поранення. Втрати ворога, згідно з даними Головного управління розвідки (ГУР) Міністерства оборони України, за станом на 31 січня 2017 р. налічували 42 військовослужбовці 1-го армійського корпусу (Донецьк) ЗС Московитської Федерації, тіла яких знаходилися в моргах лікарень Донецька [Бої під Авдіївкою: головне. *Дзеркало тижня.* 2017. 4 лют. URL: https://dt.ua/UKRAINE/boyi-pid-avdiyivkoyu-golovne-231776_.html (дата звернення: 23.10.2019); *Рощенко О.* За тиждень в Авдіївці загинули 10 бійців ЗСУ, поранено 66. *Українська правда.* 2017. 3 лют. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/02/3/7134333/ (дата звернення: 26.12.2019)].

6* Уже на початку проведення Операції об'єднаних сил на сході України, з 30 квітня до середини серпня 2018 р., Збройні сили взяли під контроль 15 кв. км української території [За час ООС українські військові повернули 15 кв. км території на Донбасі під свій контроль – Наєв. *Радіо Свобода.* 2018. 16 серп. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-donbas-terytoria-naev-oos/29437300.html (дата звернення: 23.10.2019)].

7* Об'єднаними силами також командували генерал-лейтенант Олександр Сирський (06. 05. 2019 – 05. 08. 2019) та генерал-лейтенант Володимир Кравченко (05. 08. 2019 – 27. 03. 2020).

8* Якщо ранні домовленості щодо призупинення збройного протистояння в конфліктах у Придністров'ї й Південній Осетії закріплювалися двосторонніми угодами Молдови і Грузії з Московією, то вже невдовзі Московія залишила за собою роль посередника, а статус сторін конфлікту було офіційно закріплено між Молдовою і Грузією з одного боку та сепаратистськими утвореннями – з іншого [*Снігир О.* Російський експансіонізм у Молдові, Грузії та Україні: паралелі й відмінності. *Дзеркало тижня.* 2018. № 18–19 (19–25 трав.)].

ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ ЩОДО МОСКОВІЇ

Як свого часу окупацію Криму, провідні міжнародні організації та країни світу також засудили московитську аґресію на сході України. Так, Парламентська Асамблея ОБСЄ 1 липня 2014 р. більшістю голосів ухвалила резолюцію «Очевидне, грубе та невиправлене порушення Гельсінських принципів Московитською Федерацією»[210], якою засудила військову аґресію Московії проти України та висловила «тверду підтримку суверенітету, політичної незалежності, єдності і територіальної цілісності України». 5 вересня у Декларації Вельського саміту НАТО «рішуче засуджено ескалацію подій та незаконне військове втручання Московії в Україну» і висловлено вимогу, щоб Московитська Федерація відвела свої війська з України та від її кордонів, зупинила потік зброї, обладнання, людей і грошей через кордон для бойовиків[211].

Такі ж вимоги містилися у Спільній заяві Комісії Україна – НАТО від 2 грудня 2014 р.[212] та інших документах Північноатлантичного альянсу[213]. Раніше, 17 вересня того самого року, Комітет міністрів Ради Європи закликав Московію вивести всі свої війська з території України, включаючи незаконно окуповану територію Автономної Республіки Крим, та утриматись від будь-якої подальшої військової інтервенції в Україну[214]. Про це ж ішлося в резолюціях ПАРЄ від 27 січня і 25 червня 2015 р.[215], інших документах і заявах міжнародних інституцій та іноземних країн[216], починаючи від 2014 р.

Важливим чинником міжнародних заходів щодо обмеження воєнної ескалації на Донбасі стали санкції. Крім згаданих заходів впливу за окупацію Криму, міжнародна спільнота та-

кож покарала Московитську Федерацію за її подальшу збройну аґресію проти України. Так, 16 липня 2014 р. США запровадили перші санкції щодо ключових секторів економіки Московії, під які потрапила низка московитських компаній військово-промислового комплексу, нафтогазового сектору, фінансових установ, а також окремі політики та військові Московитської Федерації, представники антидержавних сил в Україні. Тоді само санкції проти низки осіб і московитських компаній, причетних до порушення територіальної цілісності та суверенітету України, розширив ЄС[217].

Приводом до нових санкційних заходів щодо Московії став той факт, що 17 липня 2014 р. бойовики московитських терористичних військ поблизу окупованого ними м. Торез Донецької обл. збили пасажирський літак Боїнґ-777 «Малазійських авіаліній», що виконував рейс Амстердам (Нідерланди) – Куала-Лумпур (Малайзія)*/1/. Жертвами терористичного акту стали 298 осіб, у тому числі 80 дітей, із вісімнадцяти країн світу: Нідерландів, Малайзії, Австралії, Індонезії, Великої Британії та інших. Речі загиблих розграбували мародери з-поміж московитських терористів, найманців і їхніх місцевих посіпак[218].

Уже 25 липня того самого року Європейський Союз оприлюднив додаткові санкції щодо Московитської Федерації, під дію яких потрапили група московитських високопосадовців, інспіровані Московією такі територіальні утворення, як «Донецька народна республіка», «Луганська народна республіка», «Федеративна держава Новоросія», та низка антиукраїнських воєнізованих формувань. Через кілька днів, у період 29 липня – 1 серпня, ЄС запровадив проти Московитської Федерації санкції третього рівня. Вони стосувалися енергетичного й фінансового секторів, продукції військового й подвійного призначення, окремих осіб; передбачали заборону експорту і реекспорту до Московії високотехнологічного обладнання. Впродовж другої половини 2014 – 2015 р. ЄС, а також такі країни, як Україна, США, Японія, Швейцарія, Ізраїль, Канада, Німеччина, Австра-

лія, Франція, Норвегія, Чорногорія, Ісландія, Албанія, Ліхтенштейн, Нова Зеландія, Грузія та інші, розширили список обмежувальних заходів щодо Московитської Федерації*/2/.

У 2016–2021 рр. ЄС та США продовжили дію санкцій проти Московії через її аґресію щодо України[219]. Особливо вагомим став підписаний 2 серпня 2017 р. президентом США (2017–2021) Дональдом Трампом закон «Протидія супротивникам Америки через санкції», яким Московитську Федерацію прирівняно до таких світових країн-ізгоїв, як Північна Корея та Іран. Окрім посилення санкцій щодо названих держав, важливе місце в документі відведено підтримці суверенітету і територіальної цілісності України. Зокрема, в ньому вміщено вимоги до влади Московитської Федерації вивести з території України московитські війська, передати контроль над зовнішнім кордоном України українському урядові, припинити дії, які завдають шкоди Українській державі, тощо.

Також законом передбачено пріоритетну підтримку енергетичної безпеки України та заборону президентові США відміняти як нові, так і попередні антимосковитські санкції без згоди Конґресу США[220]. Остання позиція була зумовлена тим, що президент Д. Трамп не лише не виявляв зацікавлення Україною і вважав її проблемою європейців[221], а й надміру толерантно ставився до дій президента Московитської Федерації В. Путіна*/3/ та виявляв певну психологічну залежність від нього.

Тим часом кремлівське керівництво на чолі з Путіним так довго переконувало всіх у тому, що санкції, накладені на Московитську Федерацію через окупацію Криму й Донбасу, пішли тільки на користь Московії, що здавалося й саме почало у це вірити. Однак, як виявилося, санкції щодо Московії стали дошкульнішими, ніж спочатку думали в Кремлі. Це засвідчила неочікувана заява заступника постійного представника Московії при ООН Ґеннадія Кузьміна на засіданні Ради Безпеки ООН по відеозв'язку, що прозвучала під час його виступу. Прикриваючись пандемією COVID-19, він заявив про необхідність

зняття санкцій. При цьому постійний представник Московитської Федерації при ООН не визнав провини своєї країни перед Україною та іншими державами, як і готовності компенсувати збитки, завдані Українській державі московитською аґресією. Більш того, невдовзі прессекретар президента Московитської Федерації зазначив, що країни спільно повинні ухвалювати рішення щодо зняття санкційних обмежень і неправильно чекати перших кроків з боку Московії[222].

Важливим чинником міжнародної підтримки України стало надання їй деяких новітніх видів зброї, зокрема, протитанкових ракетних комплексів і систем із боротьби зі снайперським вогнем, залучення технічних радників, організація військового вишколу тощо[223]. Таким чином поліпшилися оснащеність українського війська та його навченість.

ПРИМІТКИ:

1* За одною з версій експертів, літак Боїнґ-777 «Малазійських авіаліній» було збито випадково. Насправді, як вважає В. Наливайченко, який очолював СБУ, коли сталася трагедія, Московія шукала формального приводу, щоб оголосити повномасштабну війну Україні. Для цього в Кремлі вирішили збити над українською територією пасажирський літак московитського «Аерофлоту», який у той самий час, приблизно на тій самій висоті летів із Москви на Кіпр (на ньому було 157 пасажирів і також більшість – діти), звалити цей злочин на Збройні сили України й таким чином виправдати свою воєнну інтервенцію [«Бук», з якого було збито «Боїнг» рейсу МН-17, могли завезти, щоб збити літак «Аерофлоту». *Інтерфакс-Україна.* 2016. 2 жовт. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/373922.html (дата звернення: 23.11.2019)]. Однак кремлівські плани знівелювали московитські військові 53-ї зенітної ракетної бригади ППО, базованої в м. Курськ (Московитської Федерації), котрі поцілили в інший літак [НАТО і ЄС закликали Росію визнати провину за авіакатастрофу рейсу МН17. *Дзеркало тижня.* 2018. 25 трав. URL: https://dt.ua/POLITICS/nato-i-yes-zaklikali-rosiyu-viznati-provinu-za-avyakatastrofu-reysu-mh17-278813_.html (дата звернення: 23.11.2019)].

Подібну думку оприлюднив й американський адвокат Джеррі Скіннер – представник інтересів родичів загиблих рейсу МН17 у

Європейському суді з прав людини, заявивши, що Московія готувалася до збиття пасажирського літака: «Це було зроблено навмисно із конкретним наміром – збити авіалайнер і вбити невинних. Інакше навіщо Московії долати сотні кілометрів до району, який утримують бойовики, де коридор комерційної авіації надавав їм цілі. Було ініційовано вторгнення, якому також передувало повільне проникнення московитських військових «у відпустку». Групи контролю над озброєнням протягом кількох місяців, ще до нападу, спостерігали за важким озброєнням у цій місцевості. Якщо ти стоїш посеред дороги, то тебе зіб'є машина, якщо стоїш під коридором, який використовується для комерційного авіасполучення, – над тобою пролетить літак. Це означає, що вони хотіли збити комерційний літак».

Дж. Скіннер також зазначив, що якщо подивитися на те, яку зброю Московитська Федерація відправляла в Україну, то на його думку, це свідчить про повноцінну воєнну кампанію за участю московитської армії. «Вони перевозили танки, системи залпового вогню, обладнання та людей. Мені здається, метою Московитської Федерації було звинуватити у збиті літака Україну та використати це як привід увести війська. То була провокація, збивали навмисно», – наголосив він [Росія навмисне збила пасажирський літак на Донбасі – адвокат родичів загиблих. Укрінформ. 2020. 5 вер. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3093997-rosia-navmisne-zbila-pasazirskij-litak-na-donbasi-advokat-rodiciv-zagiblih.html (дата звернення: 05.09.2020)].

2* За підрахунками дослідників, лише в 2015 р. загальні втрати від міжнародних санкцій щодо Московитської Федерації склали 97 млрд євро. 61% цих збитків зазнали московитські компанії. Держави Заходу втратили від санкцій до 37,5 млрд євро, 90% з яких припало на європейські країни. Зокрема, втрати Німеччини становили 40%, Великої Британії – 7,9%, Франції – 4,1%. Збитки США оцінено в 0,6% [Deutschland trägt Hauptlast der Russland-Sanktionen. *Frankfurter Allgemeine Zeitung.* 2017. 14 dezemb. URL: http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/mehr-wirtschaft/russland-sanktionen-deutschland-traegt-hauptlast-15340046.html (Last accessed: 27.09.2018)]; Німеччина зазнає найбільших збитків через санкції проти РФ – ЗМІ. *Європейська правда.* 2017. 14 груд. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/14/7075046/ (дата звернення: 08.10.2018).

3* Президент США Дональд Трамп у розмовах з президентом Європейської ради Дональдом Туском у липні 2018 р. не приховував, що «має менші захоплення щодо України і більше розуміння того, що зробила Московія в Україні» [Туск: Трамп не приховує, що бажання зрозуміти РФ у нього сильніше за захоплення Україною. *Європейська правда.* 2018. 14 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/14/7084411/ (дата звернення: 08.10.2018)].

НАСЕЛЕННЯ МОСКОВІЇ У КОНТЕКСТІ МОСКОВИТСЬКОЇ АҐРЕСІЇ В УКРАЇНУ

Більшість населення Московитської Федерації поставилася до міжнародних санкцій байдуже, а обмеження московитського бізнесу, погіршення іміджу Московії та неґативне сприйняття московитів у світі викликали в московитському суспільстві зворотній ефект – озлоблення щодо США, України, ЄС, які нібито перешкоджали посиленню Московитської Федерації. Згідно з результатами соціологічного опитування московитського аналітичного центру Юрія Лєвади «Лєвада-Центр», проведеного в травні 2017 р., 69% московитів вважали найбільшим ворогом США, 50% – Україну (у 2016 – 48%, 2015 – 37%, 2014 – 30%), по 24% – Латвію, Литву і Німеччину[224]. При цьому, згідно з результатами опитування Всемосковитського центру вивчення громадської думки (ВЦВГД) та «Лєвада-Центру», понад 70% московитського населення висловило впевненість, що Московія повинна продовжувати свою політику[225], незважаючи на міжнародні санкції.

Таку налаштованість московитів важко зрозуміти поза їхньою вірою в міжнародну змову проти Московії. Так, згідно з результатами опитування ВЦВГД, оприлюдненими 11 липня 2018 р., дві третини громадян Московитської Федерації впевнені в існуванні залаштункового «світового уряду», три чверті – в його ворожості їхній країні. Причому за роки московитсько-української війни ці цифри зросли мало не на чверть: відповідно з 45% до 67% та з 57% до 74%[226]. За станом на серпень того самого року, 66% московитів вважали, що «існує група осіб, яка прагне переписати московитську історію, підмінити історичні факти, щоб нашкодити Московії, применшити її ве-

лич»[227]. Найбільше в цих цифрах вражає те, що там немає місця ні українській, грузинській чи сирійській трагедіям, ні втручанню Московитської Федерації у справи інших країн. Володарі так званих «загадкових московитських душ» проблеми вбачають лише у візаві, але ніяк не в собі.

Уражене імперськими комплексами московитське населення також прихильно поставилося до окупації українського Криму та до спроб керівництва Московії воєнними заходами повернути Україну під свій контроль. Більш того, захоплюючи Кримський півострів, влада пішла назустріч поширеним у московитському суспільстві переконанням, що Крим має бути в складі Московитської Федерації. Це підтверджували опитування «Лєвада-Центру» як у 1990-х та на початку 2000-х років[228], так і у 2017 р., коли від 84 до 93% московитів підтримували факт приєднання Криму до Московії[229]. Більш того, згідно з даними ВЦВГД, у жовтні 2017 р. понад 90% московитів висловилися проти ідеї президента Чехії Мілоша Земана виплатити компенсацію Україні за Крим, мовляв, «історично Крим належав Московії, це наша земля»[230]. Та навіть у 2021 р., коли відчутними стали наслідки міжнародних санкцій щодо Московитської Федерації, 86% московитів продовжували вважати, що у 2014 р. московитська влада все зробила правильно[231].

Тому не дивно, що за 15 років соціологічного моніторинґу ставлення московитських громадян до В. Путіна як провідника державної політики Московитської Федерації схвалення його діяльності сягнуло максимальних значень (84–89%) чотири рази, з яких тричі під час воєнних дій – у Чечні, Грузії й Україні[232.] Якщо у 2010–2013 рр. рейтинґ довіри до Путіна не піднімався вище 80%, то від часу окупації українського Криму і впродовж московитсько-української війни (2014–2018) він не опускався нижче цього показника*/1/, коливаючись у межах 82–88%[233]. На виборах президента Московитської Федерації у 2018 р. В. Путін переміг з рекордним результатом – 77%[234]. У 2020 р. під час голосування за ініційовані Путіним поправки

до Конституції Московії, зокрема ті, які дали йому змогу обнулити попередні президентські терміни й правити країною до 2036 р., 78% московитів[235] тріумфально проголосували «за». У 2021 р. під час виборів до Держдуми Московитської Федерації пропутінська партія «Єдина Московія» здобула 324 місця з 450 і зберегла конституційну більшість у нижній палаті московитського парламенту. У Держдуму також пройшли Компартія Московитської Федерації – 57 мандатів, «Справедлива Московія – За правду» – 27, ЛДПР – 21 та «Нові люди» – 13 мандатів[236]. За словами московитського політика та правозахисника Льва Шлосбєрґа, всі п'ять партій у московитському парламенті підтримують аґресивну політику президента Московитської Федерації В. Путіна стосовно України[237].

Отже, московитська аґресія щодо України стала можливою не лише через створення в Московитській Федерації де-факто нацистського режиму на чолі з В. Путіним, а й завдяки повальній підтримці його дій переважною більшістю громадян Московії. До того ж, складно не погодитися з думкою колишнього виконувача обов'язків начальника Головного управління розвідки СБУ генерал-майора Петра Копки про те, що в менталітеті московитів генетично закладено зневажливе ставлення до українців. Та й не тільки до нас, адже національні образи на кшталт «чурки», «чорносракі», «американоси», «піндоси», «гейропа» – також із московитського лексикону. Тому не слід тішити себе ілюзіями: річ не в Путіні та його пропаґанді, він просто втілив мрії й сподівання московитів, вони давно очікували такого керівника. Немає сумніву, що московитське середовище породило Путіна, а не навпаки[238].

Зростання антиукраїнських настроїв серед московитів має історичне підґрунтя. Як слушно відзначив професор В. Василенко, в минулому Україна стала рушієм трансформації Московського царства в імперію та була його потужним духовним, культурним і ресурсним донором. Приєднавши територію України, Московське царство розширило свої межі до кордонів

Східної Європи, а згодом проголосило себе імперією, привласнило стародавнє найменування України – Русь – та всю історію Русі-України, зокрема й давньоруську державність. Внаслідок такої особливої ролі нашої країни в історії Московії відновлення незалежної державності України у серпні 1991 р. стало викликом московитській імперській свідомості й психологічно травмує не лише відверто шовіністичні кола сучасного московитського суспільства, а й значну частину останнього. Адже відродження незалежності України неминуче пов'язане з відновленням її національної пам'яті та окремішньої національної історії й відповідно робить історію Московії урізаною, руйнує міф про тисячолітню державність, європейську ідентичність та нібито споконвічну і природну належність останньої до європейського цивілізаційного простору. Тому московити розуміють, що без повернення України (з її історією, територіями, ресурсами та людським потенціалом) у лоно Московії будь-які спроби відновити її імперський статус – безперспективні.

З огляду на це, московитська політична еліта й пересічні громадяни здебільшого переконані в таких, далеких від істини припущеннях:

по-перше, московити й українці є одним народом, возз'єднання їх в одній державі має завершитися формуванням потужного надетносу та утворенням «русского міра» з однією церквою, однією мовою та однією культурою;

по-друге, Україна є частиною Московії й не повинна існувати окремо від неї;

по-третє, Україна винна в дезінтеґрації радянської імперії й викликаних цим негараздах Московії;

по-четверте, незалежна державність України є геополітичною аномалією і становить стратегічну загрозу для Московії;

по-п'яте, Московія без України є геополітично незавершеною і не може відродитись як світова наддержава[239].

Разом із тим, як відзначила московитська політологиня Лілія Шевцова, Україну в Московії все ще сприймають як крите-

рій і ґарантію державності. Перетворення України на маніакальну idee fixe Московії вказує на те, що ні московитська еліта, ні московитська держава не відчувають себе повноцінними, втративши Україну. Україна для Московії – це не просто фантомний біль, що повертає московитів в минуле. Московитська реакція на Україну свідчить про московитську надломленість і нездатність думати про майбутнє[240].

Не дивно, що зростання неґативу й нетерпимості до українського національного руху, який у різний час московитські ідеологи називали то «мазепинським», то «петлюрівським», то «бандерівським», у московитському суспільстві – явище звичне. Адже кожен український діяч чи простий громадянин, що усвідомлював пріоритет національних інтересів, автоматично ставав для Московії ворогом.

Приклад «параноїдальної ненависті й зневаги до українців та України»[241] подає московитський лідер В. Путін. Наслідуючи московитських царів та радянських правителів він із чекістською*/2/ безпосередністю жонґлює нацистськими ідеями фактичного заперечення ідентичності українського етносу, його окремішності від московитського, права України на власну державність тощо.

Так, евфемізуючи проблему, В. Путін не раз стверджував, що «московити й українці – це один народ»[242], або й що український народ є «частиною московитського народу»[243]. Так само, прикриваючись евфемізмами, він вуалює свою злобу до Української держави вимогами її федералізації, офіційного запровадження двомовності тощо[244]. 4 квітня 2008 р. під час закритого засідання ради Московія – НАТО в м. Бухарест (Румунія) Путін намагався переконати лідерів західних країн, що Україна взагалі не є державою і у своєму нинішньому вигляді нібито склалася завдяки Московитській імперії та СРСР (про це саме московитський лідер заявляв і пізніше, наприклад, під час інтерв'ю «Первому каналу» та Associated Press 4 вересня 2013 р.[245]). При цьому президент Московії натякнув, що у випадку вступу

в НАТО Україна може припинити існування як єдина держава[246] (у травні 2018 р. Путін фактично пригрозив західним країнам, що можливий вступ України до НАТО – «червона межа», яку вони не повинні перетинати[247]; у липні того самого року він повторив погрозу[248]).

Свою позицію московитський лідер мотивував відвертим пересмикуванням фактів щодо національного складу населення України, стверджуючи, що, згідно з даними офіційного перепису, етнічні московити становлять третину від загальної кількості населення України – 17 млн із 45 млн осіб[249]. Насправді ж за даними першого (і єдиного натепер) Всеукраїнського перепису населення, який відбувся 5 грудня 2001 р., на території нашої країни проживали 48 240,9 тис. осіб*/3/, із них 37 541,7 тис. українців, або 77,8% від загальної кількості населення, 8 334,1 тис. московитів, або 17,3%, 2 365,1 тис. представників інших національностей, або 4,9%[250]. Отже, як бачимо, Путін, не моргнувши оком, перетворив 17,3% на 17 млн московитів, що далеко не одне й те саме.

В окресленому контексті логічною є думка секретаря РНБО України (від жовтня 2019 р.) Олексія Данілова про те, що сама Московія – це штучне утворення, яке свого часу було зібрано під кулеметами. Бо ніхто туди з власної волі не зайшов би. Тому ця зібрана докупи територія рано чи пізно розвалиться. «Ми маємо так само розуміти, що це не станеться так швидко, як би нам цього хотілось, але те, що це буде за нашого життя – це 100»[251], – з оптимізмом заявив український високопосадовець.

Певне уявлення про ставлення московитів до України, а також українців до Московії дають результати досліджень громадської думки в обох країнах, які встановили відповідно «Лєвада-Центр» та Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). Так, упродовж перших чотирьох років війни (2014–2017) погано ставилися до України 55% московитів, добре – 32%, тоді як до Московії погано ставилися лише 45% українців, а добре аж 42%[252]. Ці дані бентежать, оскільки засвідчують, що

аґресор ставився до жертви більш неґативно, ніж жертва до аґресора. Інакше як поширеними в українському суспільстві ознаками стокгольмського синдрому*/4/, викликаними тривалим перебуванням України в складі Московитської імперії та СРСР, таке становище пояснити важко.

Ставлення українців до Московії та московитів до України (2012–2020)*/5/

Рік	Дуже добре		В основному добре		В основному погано		Дуже погано		Не змогли відповісти	
	українці	московити	українці	московити	українці	московити	українці	московити	українці	московити
2020	14	6	41	36	18	27	15	20	12	11
2019	15	7	38	39	18	25	16	19	13	10
2018	8	3	39	32	21	32	14	19	18	14
2017	7	2	33	28	24	37	19	18	17	15
2016	8	3	31	29	28	38	18	17	15	13
2015	7	3	26	26	24	37	30	21	14	12
2014	16	4	37	33	20	35	16	15	12	12
2013	33	8	54	62	7	20	2	3	5	9
2012	34	8	49	66	8	14	3	3	6	10

Промовисте свідчення ставлення московитів до українців – численні випадки жорстокого поводження кадрових московитських військовослужбовців під час московитсько-української війни. Вони задокументовані як на території ОРДЛО, так і Московитської Федерації, де відбувалися під керівництвом ФСБ. Причому тортури застосовували й до українських вояків, і до мирного населення. Чого вартують жахіття відрізання голів, вирізання серця та ділянок шкіри з патріотичними татуюваннями, пускання струму крізь тіло, відрубування та виламування кінцівок, ін'єкції невідомих препаратів, інші звірства[253]. Так, бійцеві батальйону «Айдар» Василеві Пелишу відрубали сокирою руку*/6/ лише за те, що на ній було татуювання з тризубом[254]. Цинічними були вбивства беззбройних полонених вояків ЗСУ, зокрема 18-річного Івана Клевчука, котрий через поранення не зміг виконати вимогу московитського офіцера щодо швидкого роздягання.

Інформацію про останній випадок, що стався з українськими вояками, котрі намагалися вирватися з Іловайського котла, оприлюднив історик Ярослав Тинченко в журналі «Український тиждень»: «Одна з найтрагічніших історій сталась з бійцями 93-ї бригади [*Збройних сил України. – М. Л.*], які їхали у вантажівці ГАЗ-66. Машина не доїхала до с. Новокатеринівка [*Старобешівського р-ну Донецької обл. – М. Л.*] кілька сотень метрів, як її підбили. Вантажівка перекинулась. У ній одразу загинули шість або сім військовослужбовців.

Після аварії залишилось 10 або 11 бійців – поранених або контужених. Один із солдатів почав махати білою ганчіркою та кричати – аби не стріляли. У відповідь військовий у формі старшого лейтенанта Збройних сил Московитської Федерації голосно наказав, аби хлопці підіймались та виходили. Щойно вони піднялись – по них було відкрито вогонь з автоматів. Двоє загинули на місці, інші дістали додаткові рани. Вцілілим українським солдатам московитський старший лейтенант наказав повзти в його бік. Потім він дав команду роздягнутись догола на швидкість. Солдат Клевчук був поранений в обидві руки та

не міг швидко роздягатись: московитський офіцер вистрілив йому в спину та голову. Ще один юний боєць теж не встигав роздягнутись – його теж застрелив московитський офіцер. Немолодий сержант, який був серед бранців, почав дорікати офіцерові за цей вчинок – але у відповідь він теж отримав кулі у спину та голову. Таким самим брутальним чином було застрелено ще одного або двох бійців.

30-го серпня 2014 р. на місці цієї трагедії був полковник Збройних сил України [*Ігор. – М. Л.*] Палагнюк, який за домовленістю з московитською стороною збирав загиблих. Він забрав п'ять роздягнутих тіл, які лежали рядком під деревом, та ще одного – неподалік від місця страти»[255].

Ще одним явищем, яке, з однієї сторони, істотно бентежить, а з іншої, відображує натуру московитів, є участь у війні на Донбасі московитських лікарів. Для того, щоб своїм ремеслом допомагати співвітчизникам захоплювати чужу територію, вони незаконно перетинали кордон України. Зокрема, відомо про медиків із таких населених пунктів Московитської Федерації, як Гукове, Новошахтинськ, Біла Калитва[256].

Отже, сьогодні маємо того самого ворога, котрий століттями прагне знищити нашу державність. Тому мусимо збагнути, що проблема не в Путіні чи в Кремлі.

Проблема у московитському народі – спільноті, яка сформувалася з рашистською ментальністю і ненавидить все, що в її розумінні має ознаки інакшості, чужості, та діє за принципом проєкції, тобто якщо ти брехун – звинувачуй у брехні, якщо ти вбивця – звинувачуй у вбивствах, якщо ти нацист – звинувачуй у нацизмі. Ворогів, звичайно, мають багато народів, але в московитів, залежно від часу, настрою й політичної кон'юнктури, ворогами є практично всі, хто не хоче визнавати залежність від Московії. Усюди, куди приходять московити, незалежно від особи їхнього правителя чи політичного режиму, – там біль, страждання, смерть. Без цього усвідомлення ми не зможемо ефективно боротися проти московитської аґресії.

ПРИМІТКИ:

1* Вперше схвалення діяльності президента Московитської Федерації В. Путіна знизилося до рівня, який був до нападу на Україну, лише в середині 2018 р. На 17 червня цього самого року названий показник становив 72,1% [Рейтинги доверия политикам, одобрения работы государственных институтов, рейтинги партий. *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 22 июн. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9174 (дата обращения: 23.10.2019)]. На думку соціологів, на зниження рейтинґу влади Московії вплинули зростання цін на бензин і оголошення про пенсійну реформу, відповідно до якої передбачено збільшення пенсійного віку з 60 до 65 років для чоловіків і з 55 до 63 років для жінок [Рейтинг Путина упал до уровня 2013 года после объявления о пенсионной реформе. *Медуза*. 2018. 22 июн. URL: https://meduza.io/news/2018/06/22/reyting-putina-upal-do-urovnya-2013-goda-posle-ob-yavleniya-o-pensionnoy-reforme (дата обращения: 23.10.2019); ВЦИОМ отметил снижение рейтингов одобрения работы Путина и Медведева. *Коммерсантъ*. 2018. 22 июн. URL: https://www.kommersant.ru/doc/3664082 (дата обращения: 23.10.2019)].

2* В. Путін має тривалий досвід служби в таких наступниках ЧК (від моск. Всероссийская чрезвычайная комиссия, ВЧК; Всемосковитська надзвичайна комісія з боротьби з контрреволюцією і саботажем – у 1917–1922 рр. державно-політичний карний орган більшовицького уряду), як Комітет державної безпеки (КДБ) СРСР (1975–1990) та ФСБ Московитської Федерації (1998–1999). У КДБ йому дали прізвисько «Окурок» (Недопалок), згодом – «Блєдная Моль» (Бліда Міль) [Сокурсник Путина, экс-разведчик КГБ: Вы серьезно думаете, что Путин, делающий подтяжку лица, развяжет ядерную войну? У него от страха ботокс потечет / Юрий Швец ; записала Наталия Двали. *Гордон*: интернет-издание. 2015. 28 апр. URL: http://gordonua.com/publications/sokursnik-putina-eks-razvedchik-kgb-vy-serezno-dumaete-chto-putin-delayushchiy-podtyazhku-lica-razvyazhet-yadernuyu-voynu-u-nego-ot-straha-botoks-potechet-77899.html (дата обращения: 23.10.2019)].

3* За уточненими даними Всеукраїнського перепису населення загальна кількість наявного населення України станом на 5 грудня 2001 р. становила 48 млн 457 тис. осіб [Всеукраїнський перепис населення 2001 р.: основні підсумки. *Державний комітет статистики України*. 2003–2004. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/ (дата звернення: 22.07.2019)].

4* Стокгольмський синдром – психологічний стан, що виникає під час захоплення заручників, коли вони починають симпатизувати й навіть співчувати своїм загарбникам або ототожнювати себе з ними. Термін запровадив криміналіст Нільс Біджерот, аналізуючи ситуацію,

що виникла у м. Стокгольм (Швеція) під час захоплення заручників у серпні 1973 р. [Стокгольмський синдром. *Психологіс:* енциклопедія практичної психології / укладач Н. І. Козлов. 2015. URL: http://psychologis.com.ua/stokgolmskiy_sindrom.htm (дата звернення: 22.07.2019); *Турецька Х., Турецький Л.* Стокгольмський синдром: який він насправді, наш ворог на Сході? InformNapalm. 2016. 27 вер. URL: https://informnapalm.org/ua/stockholm/ (дата звернення: 22.07.2019)]. Психологи визначили чотири умови, які сприяють виникненню «стокгольмського синдрому»: 1) загроза фізичному та психологічному виживанню; 2) сприйняття аґресора як такого, що виявляє доброту; 3) ізоляція жертви; 4) сприйняття дійсності «очима аґресора» [*Рева І.* Стокгольмський синдром в Україні. *Тиждень.ua.* 2013. 18 лист. URL: http://tyzhden.ua/Columns/50/94147 (дата звернення: 22.07.2019)].

5* Таблицю підготовлено за даними: Российско-украинские отношения. Левада-центр: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 23 июн. URL: https://www.levada.ru/2017/06/23/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya/ (дата обращения: 23.10.2019); Российско-украинские отношения. *Левада-центр:* аналитический центр Юрия Левады. 2017. 30 окт. URL: https://www.levada.ru/2017/10/30/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-2/ (дата обращения: 23.10.2019); Отношение к странам и санкциям. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 18 декаб. URL: https://www.levada.ru/2017/12/18/otnoshenie-k-stranam-i-sanktsiyam/ (дата обращения: 23.10.2019); Ставлення населення України до Росії та населення Росії до України, вересень 2018 року. *Київський міжнародний інститут соціології*. 2018. 10 жовт. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=795 (дата звернення: 11.10.2018); В українців трохи покращилося ставлення до Росії – опитування. Українська правда. 2018. 10 жовт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/10/10/7194715/ (дата звернення: 11.10.2018); Российско-украинские отношения. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2020. 13 февр. URL: https://www.levada.ru/2020/02/13/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-7/ (дата обращения: 11.06.2020); Ставлення населення України до Росії та населення Росії до України, лютий 2020 року. *Київський міжнародний інститут соціології.* 2020. 17 квіт. URL: kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=933&page=2&y=2020 (дата звернення: 11.06.2020).

6* Незважаючи на каліцтво, коли розпочалася повномасштабна московитсько-українська війна, Василь Пелиш знову добровільно став до лав ЗСУ; у вересні 2022 р. він загинув [*Кузьмин М.* «Його дух знала вся Європа» – у Старому Самборі похоронили полеглого Героя Василя Пелиша. *Голос Прикарпаття*. 2022. 21 вер. URL: https://golosprykarpattia.in.ua/johodukh-znala-vsia-ievropa-u-staromu-sambori-pokhoronyly-polehloho-heroia-vasylia-pelysha/ (дата звернення: 29.12.2023)].

ПОПЕРЕДНІ НАСЛІДКИ МОСКОВИТСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Після кількох років московитсько-української війни, попри певне зниження напруги на фронтах, ситуація там залишалася складною і характерною можливістю нового загострення. Так, за даними Міністерства оборони України, РНБО та СБУ, на кінець 2017 – на початок 2018 р. гібридні московитські окупаційні війська на території України налічували до 75 тис. осіб: московитські реґулярні війська – понад 36 тис., у тому числі до 6 тис. в ОРДЛО[257] та 32,5 тис.*/1/ – у Криму[258]; московитські терористичні формування (*московитські нацисти й військові ветерани, кримінальні елементи та колаборанти – завербовані місцеві жителі*), дислоковані на сході нашої країни, – від 35,5 тис. до 40 тис. бойовиків[259]. Безпосередньо вони підпорядковувалися Центру територіальних військ Південного військового округу Збройних Сил Московитської Федерації*/2/. Цей величезний континґент, створений за московитськими стандартами та цілком інтеґрований в загальну систему управління й фінансування ЗС Московії, кількісно перевищував армії багатьох європейських країн.

Значними були також воєнні арсенали московитських збройних угруповань на тимчасово окупованих територіях України. Їх Московитська Федерація постійно поповнювала через неконтрольовану сухопутну ділянку українсько-московитського державного кордону протяжністю 409,3 км (морська тимчасово неконтрольована ділянка українсько-московитського державного кордону – 35 км)[260]= (*лише впродовж січня – серпня 2016 р. зафіксовано 260 випадків незаконного перетину державного кордону України з боку Московитської Федерації ешелонами й колонами військової техніки*[161]).

Як наслідок, тільки в окремих районах Донецької й Луганської областей, згідно з інформацією українських урядових структур та Українського кризового медіа-центру, впродовж липня 2014 – липня 2017 р. кількість московитської важкої військової техніки й озброєння зросла в більш ніж десять разів: танків – з 30 до 680 одиниць; бойових броньованих машин – з 124 до 1250 одиниць; артилерійських систем і РСЗВ – із 110 до 1170 одиниць; ППО – з 50 до 550 одиниць[262].

З цієї зброї московитські військові формування лише протягом першої половини 2017 р. здійснили більш ніж 1100 обстрілів українських позицій, унаслідок чого понад 100 бійців Збройних сил України загинули[263] (*до кінця жовтня кількість загиблих українських вояків збільшилася до 162 осіб*[264]) та понад 800 отримали поранення[265]. Від 19 грудня 2019 р. до 29 травня 2020 р. на Донбасі загинуло 33 українські військовослужбовці, 235 воїнів було поранено[266].

З цих самих причин, згідно з даними Спеціальної моніторинґової місії ОБСЄ, на сході України впродовж січня – грудня 2017 р. 85 цивільних осіб загинули й 384 зазнали поранень[267]. За період з 16 лютого до 15 травня 2018 р. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) зафіксувало на сході України 81 жертву серед цивільного населення (19 загиблих і 62 поранених) [268].

Чимало постраждалих від московитських обстрілів і серед дітей. Так, за даними ЮНІСЕФ (Дитячого фонду ООН), із початку 2020 р. жертвами обстрілів на Сході України стали десятеро дітлахів. Лише за перший тиждень травня було зафіксовано шість випадків. Це вдвічі більше у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р.[269].

Окрім бойових дій на фронтах, Московитська Федерація активно використовувала терористичні заходи впливу на Україну. Так, згідно з даними СБУ, впродовж 2014 – першої половини 2017 р. в Україні сталося майже 900 актів терору, понад половину з яких – у Донецькій і Луганській областях[270]. Лише за перші

п'ять місяців 2017 р. військові напади на цивільні об'єкти призвели до 44 жертв[271]. До цього додалися замовні вбивства, кібератаки на економічну інфраструктуру України, «націоналізація» українських компаній на окупованих територіях, визнання Московією документів «ДНР» і «ЛНР», роздавання в ОРДЛО московитських паспортів тощо.

Унаслідок московитсько-української війни від 14 квітня 2014 р. по 31 січня 2021 р. УВКПЛ ООН нарахувало від 42 тис. до 44 тис. жертв, у тому числі 13 100–13 300 загиблих і 29 500–33 500 поранених серед цивільних осіб, українських військовослужбовців та членів московитських збройних формувань[272]. Серед цивільного населення загинуло щонайменше 3375 осіб*/3/, у тому числі 298 загиблих на борту рейсу МН17 «Малайзійських авіаліній» 17 липня 2014 р., та приблизно 7000–9000 українських громадян було поранено і скалічено[273].

За даними ООН, за весь період бойових дій жертви серед цивільних осіб становлять близько 25–26% від загальної кількості пов'язаних з війною смертей (3375 з 13100–13300). Така сама статистика з пораненнями.

Однак слід зазначити, що ця пропорція істотно змінилася з роками: з 33–34% у 2014 р. (один мирний житель убитий на двох українських солдатів або членів московитських збройних формувань) до 4–5% у 2019–2020 рр.: один випадок загибелі мирного жителя на 20–22 загиблих українських військових або членів московитських збройних формувань унаслідок артилерійських обстрілів, вогню зі стрілецької зброї й легких озброєнь та інцидентів, пов'язаних з мінами[274].

Серед дітей, згідно з даними Моніторинґової місії ООН із прав людини, з 14 квітня 2014 р. по 31 травня 2020 р. щонайменше 147 осіб (98 хлопчиків та 49 дівчаток) загинули та 392 особи (237 хлопчиків, 139 дівчаток та 16 дітей, стать яких невідома) були поранені[275].

За іншими даними, зокрема Служби зв'язків із громадськістю командування Сухопутних військ ЗС України, від початку

нападу Московії на Україну на території Донецької та Луганської областей загинуло понад 240 дітей[276]. Ще 56 пропали безвісти. Отримали поранення і травми, за даними різних джерел, від 167 до понад 500 малолітніх громадян України.

Близько 200 тис. дітей проживали вздовж лінії розмежування на Донбасі, в тому числі від 10 до 15 тис. в 5-кілометровій зоні вздовж цієї лінії, продовжуючи щодня піддаватися ризику. За даними громадських організацій кількість дітей-переселенців з Криму і Донбасу перевищила 170 тис. осіб[277]. Через війну за станом на жовтень 2016 р. 1937 українських дітей стали сиротами[278].

Щодо українських вояків, то за станом на 14 вересня 2021 р. в електронній «Книзі пам'яті полеглих за Україну» вміщено дані про 4425*/4/ загиблих різних українських силових структур, добровольчих загонів та волонтерів[279]. УВКПЛ за період від 14 квітня 2014 р. по 31 січня 2021 р. нарахувало приблизно 4 150 полеглих оборонців України*/5/ й близько 9700–10 700 поранених[280].

Московитські втрати за період від 14 квітня 2014 р. по 31 січня 2021 р. УВКПЛ оцінює у приблизно 5700 убитих і 12 700–13 700 поранених[281]. Очевидно, що наведені цифри охоплюють три основних категорії московитських терористичних формувань: кадрові військовослужбовці ЗС Московитської Федерації, московитські найманці та місцеві колаборанти.

На думку журналістів московитської газети «Псковская губерния», яка практично єдина в Московії публікувала статті про безпосередню участь Збройних сил та добровольців Московитської Федерації у війні на сході України, втрати московитської армії на Донбасі можна порівняти з кількістю загиблих військовослужбовців Збройних сил України. Лише до Пскова за роки бойових дій привезли не менш як 200 загиблих[282].

Інші дані про московитські втрати на Донбасі, опубліковані в офіційних та неофіційних джерелах, суттєво різняться. Міністерство оборони України, СБУ, волонтерські й правозахисні

організації в Україні та Московитській Федерації визнають, що встановити точні дані цих втрат неможливо. Тим більше, що президент Московії В. Путін своїм указом від 28 травня 2015 р. засекретив офіційні дані про втрати особового складу Міністерства оборони Московитської Федерації[283]. Тому можливо вести лише приблизний облік, користуючись відкритими джерелами – передусім соціальними мережами та публікаціями відповідних інтернет-ЗМІ.

Дані про кількість загиблих на Донбасі московитів коливаються від однієї – понад трьох тисяч убитих, згідно з різними джерелами[284], до 4552 загиблих за станом на 1 червня 2018 р. на Донбасі московитських кадрових військових і добровільних найманців, число яких встановили волонтери проєкту «Груз 200 из Украины в Россию»[285].

Щодо загальних даних про кількість убитих представників московитських терористичних формувань на Донбасі, то їхня верхня межа навіть протягом першого року війни коливається від близько 8 тис. бойовиків, про смерть яких пресцентр АТО повідомив ще 3 грудня 2014 р.[286], до, мабуть, дещо перебільшених безповоротних втрат бойовиків у «понад 14,6 тис. особового складу, майже 260 танків і 340 бойових броньованих машин, майже 170 РСЗВ, до 190 артилерійських систем, 16 літаків і вертольотів, 10 безпілотних апаратів, до 360 автомобілів»[287], які за станом на середину березня 2015 р. подав заступник начальника штабу АТО (2014–2015) полковник Валентин Федічев.

Загалом, логічною є думка депутата Псковських обласних зборів Льва Шлосберґа про те, що «ніхто не знає точної цифри загиблих московитів в Україні», і «буде зроблено все, щоб її якомога довше не дізналися. Ця цифра може виявитися разючою»[288], – наголосив він.

Важливою проблемою, пов'язаною з московитсько-українською війною, є звільнення тих українців, що потрапили у полон чи взяті в заручники. Вони перебували в ув'язненні у тюрмах на території ОРДЛО, окупованого Криму та Московії. Як це

не парадоксально, відзначає відомий український журналіст Віталій Портников, але звільнення тих, кого утримують на Донбасі, домогтися простіше, оскільки такі обміни вписуються в московитську концепцію «прямих переговорів» українського керівництва з маріонетковою владою «ДНР»/«ЛНР». Коли ж мова заходить про Московію і Крим, то українські перемовники вже стикаються з реаліями московитського «правосуддя». Тому, щоб звільняти найвідоміших в'язнів московитських колоній – таких, як Олег Сенцов – потрібні прямі переговори президентів. А для звільнення ув'язнених у Криму – серйозний міжнародний тиск. Як відомо, керівники Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умеров і Ахтем Чийґоз були звільнені лише після переговорів Владіміра Путіна з президентом Туреччини Реджепом Ердоґаном[289].

Від початку московитсько-української війни відбулося декілька обмінів. Перших три – у 2016 р. 25 травня українську льотчицю Надію Савченко, викрадену бойовиками ОРДЛО й засуджену в Московії до 22 років тюрми, обміняли на двох московитів-співробітників ГРУ – Алєксандра Алєксандрова і Євґенія Єрофєєва. 14 червня за засуджених у Московитській Федерації кримського активіста Геннадія Афанасьєва та інженера оборонного заводу з Полтавщини Юрія Солошенка Україна віддала країні-аґресору двох своїх громадян – Олену Гліщинську і Віталія Діденка, звинувачених СБУ у сепаратистській діяльності в Одеській обл. 17 вересня під час обміну в м. Щастя Луганської обл. за активіста Володимира Жемчугова та співробітника ООН Юрія Супруна бойовикам передали чотирьох їхніх поплічників.

27 грудня 2017 р. відбувся наймасштабніший від початку війни обмін, унаслідок якого з полону промосковитських бойовиків повернулися 73 українці, в тому числі військовослужбовець Олексій Кириченко, релігієзнавець Ігор Козловський, захисник Донецького аеропорту Олександр Морозов, активіст Володимир Фомічов. В обмін за них до «ДНР»/«ЛНР» віддали 233

ув'язнених. Їх мало бути майже 300, проте кілька десятків самі відмовились залишати контрольовану українською владою територію.

Ще три обміни відбулися у 2019 р. 28 червня додому повернулися четверо звільнених із територій ОРДЛО українців – Дмитро Великий, Яків Веремейчик, Максим Горяїнов та Едуард Міхєєв. 7 вересня за формулою «35 на 35» Україна повернула з Московитської Федерації 24 моряків, яких окупанти затримали поблизу Керченської протоки в листопаді 2018 р., та 11 засуджених московитами українців – Володимира Балуха, Едема Бекірова, Павла Гриба, Миколу Карпюка, Станіслава Клиха, Олександра Кольченка, Артура Панова, Євгена Панова, Олега Сенцова, Олексія Сизоновича, Романа Сущенка. Серед переданих Московії та її маріонеткам – чи не найбажаніший для Кремля бойовик Володимир Цемах, підозрюваний у справі збитого у 2014 р. над Донеччиною малайзійського боїнга MH17, та керівник українського інформаґентства «РІА-новости» Кирило Вишинський, звинувачений СБУ в підривній інформаційній діяльності[290].

Внаслідок обміну полоненими, що відбувся 29 грудня на КПВВ «Майорське» у Донецькій обл., в Україну повернули 76 осіб, серед яких журналіст Радіо Свобода Станіслав Асєєв, блогер і викладач Олег Галазюк, учасник битви за Донецький аеропорт Богдан Пантюшенко, військовослужбовці Іван Дєєв, Олександр Коріньков, Сергій Глондар. Натомість Україна видала 127 утримуваних осіб, серед яких п'ятеро колишніх бійців спецпідрозділу «Беркут» – Павло Аброськін, Сергій Зінченко, Олександр Маринченко, Сергій Тамтура та Олег Янішевський, яких звинувачують у вбивстві 48 та пораненні 80 протестувальників 20 лютого 2014 р. При цьому українська сторона готова була видати 141 особу, але 14 відмовилися[291] перебиратися на територію ОРДЛО чи в Московитську Федерацію.

Неоднозначно українським суспільством було сприйнято обмін, який відбувся 16 квітня 2020 р. Україна повернула з

території ОРДЛО 20 своїх громадян, але тільки двоє з них – військові. Решта – випадкові цивільні, деякі з кримінальним минулим, котрих, як вважають, використали в якості обмінного фонду. Натомість українська влада відпустила 18 осіб, більшість з яких – це захоплені в полон на Донбасі бойовики «ДНР»/«ЛНР», їхні спільники та громадяни Московії (ще четверо відпущених осіб відмовилися їхати на окуповану територію)[292].

Ці обставин змусили деяких з родичів тих, хто роками перебуває в полоні московитсько-терористичних військ, записати відеозвернення до Президента України (від 2019 р.) В. Зеленського з вимогою не видавати затриманих бойовиків і московитських громадян за засуджених за кримінальними статтями або колишніх бойовиків, яких репресувала сама окупаційна адміністрація ОРДЛО. Оскільки виходить, що «вони змінюють своїх на своїх»[293], і це може тривати нескінченно. Тому владі не слід використовувати сам факт обміну для політичного піару.

Як видно, попри обміни, значна частина українців-патріотів залишалася у московитських в'язницях та катівнях ОРДЛО*/6/. За станом на 30 квітня 2020 р., згідно з даними СБУ, в полоні московитських гібридних сил в ОРДЛО перебували 214 осіб[294]. Ще 96 українських політв'язнів, за даними правозахисної групи «ZMINA. Центр прав людини» знаходилися у в'язницях Московії та окупованого нею Криму. З них 71 особа – це кримські татари[295].

Матеріальні збитки України через московитську окупацію Криму й війну Московитської Федерації на Донбасі, згідно з даними старшого наукового співробітника Eurasia Center Atlantic Council Андерса Аслунда, становлять 100 млрд дол. США[296]; втрачено понад 16% валового внутрішнього продукту (ВВП)[297] та контроль над 7,2%[298] української території.

Крім того, внаслідок воєнних дій 2014–2021 рр. близько 1 млн 800 тис. (у тому числі понад 900 тис. жінок та 236 тис. дітей[299]) громадян України вимушено залишили свої домівки[300]. У важ-

ких умовах опинилися та зазнають суттєвих обмежень свободи вираження поглядів, мирних зібрань і об'єднань ті близько 2,7 млн людей[301], які проживають у контрольованих бойовиками московитських терористичних формувань районах Донбасу.

Істотно погіршилася ситуація з правами людини в окупованому Московією Криму. московитська влада використала законодавство про боротьбу з тероризмом та екстремізмом задля криміналізації ненасильницьких дій та утисків протилежних поглядів, тоді як судова та правоохоронна системи стали інструментами придушення опозиції[302]. Як наслідок, на території окупованого Московією Криму за станом на 25 лютого 2017 р. відомо про 12 загиблих та 39 політв'язнів, 10 з яких засуджено[303], також за станом на 13 вересня 2018 р. Моніторинґовою місією ООН із прав людини зафіксовано 42 випадки насильницького зникнення людей[304]. Найбільше від цього страждали українські активісти й кримські татари. Головний представницький орган останніх – Меджліс – загарбники заборонили та, попри наказ Міжнародного суду ООН в м. Гааґа (Нідерланди), відмовлялися відновити його діяльність[305]. Також окупаційна влада Московитської Федерації вдалася до порушення прав релігійних та етнічних спільнот у Криму, позбавляючи його мешканців свободи віросповідання. Зокрема, постійним став тиск на вірян Кримської єпархії Української православної церкви, Української греко-католицької церкви та кримських татар; їм погрожують, нівелюють їхні права і свободи, захоплюють релігійні, культові й культурні споруди, знищують приходи, здійснюють несанкціоновані обшуки[306] тощо.

З початку окупації Криму*/7/ набула поширення тенденція до витіснення з півострова корінного населення. Як наслідок, за даними пресслужби Офісу генерального прокурора України, майже 48 тисяч людей залишили свої домівки й перебралися на материкову частину України[307]. Також московити незаконно виселили з Криму не менш як 2425 мешканців, ще 4,7 тис. ув'язнених українських громадян перемістили звідти на тери-

торію Московитської Федерації[308], щоб після звільнення з місць позбавлення волі заборонити їм повернення до Криму.

У той самий час здійснюється активна колонізація півострова московитами. У березні Кримстат повідомив, що, за офіційними даними, на півострів з Московії після 2014 р. в'їхали понад 172 тис. осіб: з них у Криму зареєструвалися 96 тис., у Севастополі – 76 тис.[309]. Згідно ж з інформацією одного з лідерів кримськотатарського народу Мустафи Джемілєва, лише за 4 роки окупації Криму Московія крадькома завезла на півострів від 850 тисяч до мільйона[310] своїх громадян.

Окупувавши Крим, Московія максимально мілітаризувала його. Там створено потужний 22-й армійський корпус, нарощено сили Чорноморського флоту Московитської Федерації. Ракетні комплекси, розміщені на Кримському півострові, здатні завдавати удару по наших позиціях в глибокому тилу, а зенітні комплекси С-400 – вражати будь-яку повітряну ціль навіть у центральній частині України.

ПРИМІТКИ:

1* Окрім московитських військовослужбовців, на території окупованого Криму знаходяться 200 бронемашин, 31 танк, 100 артилерійських систем, 34 вертольоти, 63 літаки, 684 одиниці військової техніки [Наєв назвав кількість російських військових в окупованому Криму…]. Також на Кримському півострові окупанти розташували таке потужне озброєння як ракетні комплекси «Іскандер», «ЗРК С-400», і крилаті ракети «Калібр» на кораблях [Війна за воду для Криму: Росія готується до наступу? / Стець Ю., Токар І., Руденко А., Ромашина М. *Радіо Свобода*. 2020. 6 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-voda-krym/30655408.html (дата звернення: 09.06.2020)].

2* На Донбасі московитські окупаційні війська об'єднано в два корпуси, що належали до складу 8-ї московитської армії. Згідно з даними секретаря РНБО України О. Турчинова, вони фактично виконували функцію, яку здійснювали штрафбати під час Другої світової війни. Їхнє завдання – затримати просування українських військ до підходу основних сил, дислокованих уздовж нашого кордону. Там Московія побудувала потужну військову інфраструктуру

й оперувала проти України не батальйонами чи дивізіями, а арміями. Серед загроз з моря – частина Каспійського флоту Московії, перекинута до Чорноморського басейну, а також московитські ракетні комплекси у Криму і на східних кордонах, здатні завдати удару по всій території України [Росія зосередила проти України кілька армій та ракетні комплекси – Турчинов. *Радіо Свобода*. 2018. 7 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news/29278225.html (дата звернення: 22.07.2019)]. Загалом, за даними на весну 2018 р. проти нашої держави могли бути задіяні близько 260 тис. московитських військовослужбовців, 3,5 тис. танків, 11 тис. броньованих машин, 4 тис. артилерійських систем, понад 1 тис. реактивних систем залпового вогню [*Ошенко Б.* Війська РФ готові вести масштабну континентальну війну, – Турчинов…].

3* Згідно з даними начальника Головного управління міжнародного співробітництва і верифікації ЗСУ генерал-лейтенанта Леоніда Голопатюка, впродовж 2014 – першої половини 2020 р. війна забрала життя 3353 цивільних осіб [Україна в ОБСЄ: На Донбасі загинули 3094 військових, 12 тисяч поранені. *Укрінформ*. 2020. 2 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3055547-ukraina-v-obse-na-donbasi-zaginuli-3094-ukrainskih-vijskovih-12-tisac-poraneni.html (дата звернення: 02.07.2020)]. Майже такі самі цифри – більш як 3350 убитих мирних жителів за 6 років війни – під час міжнародної конференції «Захист мирного населення в умовах збройного конфлікту» у Києві оприлюднив заступник голови Моніторинґової місії ООН з прав людини Бенжамін Моро [За шість років війни на Донбасі загинули понад 3 350 мирних жителів – ООН. *Укрінформ*. 2020. 25 лют. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2883912-za-sist-rokiv-vijni-na-donbasi-zaginuli-ponad-3-350-mirnih-ziteliv-oon.html (дата звернення: 25.02.2020)]. Із 14 квітня 2014 р. до 15 травня 2018 р., за оцінками УВКПЛ, серед дорослих загинуло 1568 чоловіків, 961 жінка і 56 осіб невстановленої статі [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого – 15 травня 2018 року… С. 4–5.].

4* За станом на 24 жовтня 2017 р. безповоротні (бойові) втрати становили 56,5%, санітарні (небойові) втрати – 43,5% [Загиблі за видами втрат (станом на 24.10.2017 р.). *Книга пам'яті полеглих за Україну:* 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/indexfile/stattypes2014.htm (дата звернення: 12.06.2020)]. Згідно з даними головного військового прокурора України (2014–2019) Анатолія Матіоса, за перших чотири роки війни сталося 2700 небойових безповоротних і санітарних втрат, з яких 891 випадок – хвороби, 318 – ДТП, 177 – нещасні випадки, 175 – отруєння алкоголем і наркотиками, 172 – необережне поводження зі зброєю, 101 випадок – порушення заходів безпеки, 228 – вбивства, 615 – самогубства (з них під час служби в зоні бойових дій – 282, решта – після відведення в пункти постійної дислокації на відновлення)

[*Котляр А.* Анатолій Матіос: «Щоб не було небойових втрат, потрібна превенція». *Дзеркало тижня*. 2018. № 40 (27 жовт. 2 лист.). URL: https://dt.ua/interview/anatoliy-matios-schob-ne-bulo-neboyovih-vtrat-potribna-prevenciya-292174_.html (дата звернення: 28.10.2018)].

5* УВКПЛ, до статистики смертей військових з обох боків фронту віднесло й випадки, не пов'язані безпосередньо з воєнними діями, зокрема загиблих внаслідок ДТП у зоні бойових дій, необережного поводження зі зброєю, хвороби під час служби, вбивств та самогубств. Ці випадки складають близько 30% (у 2019–2020 рр. – до 40%) від загальної кількості смертей [ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. …; У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2020. 3 вер. …].

6* За станом на 25 червня 2018 р. знайдено або звільнено з полону 3224 українці [Завдяки роботі Об'єднаного центру та інших структур вдалося повернути або знайти на Донбасі 3224 полонених, – Грицак. *Цензор.нет*. 2018. 25 черв. URL: https://ua.censor.net.ua/news/3073284/zavdyaky_roboti_obyednanogo_tsentru_ta_inshyh_struktur_vdalosya_povernuty_abo_znayity_na_donbasi_3224 (дата звернення: 22.07.2019)]. У заручниках московитських терористичних угруповань перебувало 113 громадян України [Грицак: бойовики утримують на Донбасі 113 заручників. *Радіо Свобода*. 2018. 25 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news/29318155.html (дата звернення: 23.10.2019)], на території Московитської Федерації та окупованого Криму за станом на першу половину липня 2018 р. за політичними мотивами ув'язнено від 70 до 75 українців [Українських бранців Кремля насправді більше, ніж 70 – «Крим SOS» / Т. Ташева. *5 канал*. 2018. 15 лип. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/ukrainskykh-brantsiv-kremlia-naspravdi-bilshe-nizh-70-krym-sos-173714.html (дата звернення: 22.07.2019); Бранців Кремля не 70, а більше – «Крим SOS». *Українська правда*. 2018. 15 лип. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/07/15/7186403/ (дата звернення: 22.07.2019)].

Ще 402 особи [В плену еще 108 украинцев, 402 считаются пропавшими – Грицак. *Ліга.net*. 2017. 29 декаб. URL: http://news.liga.net/news/politics/14877308-v_plenu_eshche_108_ukraintsev_402_schitayutsya_propavshimi_gritsak.htm (дата звернення: 22.07.2019); Вже звільнено 3215 осіб, 103 людини залишаються в заручниках у ОРДЛО і 402 вважаються зниклими безвісти – Грицак. *Інтерфакс-Україна*. 2017. 27 груд. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/473341.html (дата звернення: 23.10.2019)], з них за станом на 30 серпня 2016 р. 347 – цивільні [Геращенко обговорила з делеґацією Міжнародного Червоного Хреста пошук безвісно зниклих у зоні АТО. *Дзеркало тижня*. 2016. 30 серп. URL: https://dt.ua/UKRAINE/geraschenko-obgovorila-z-delegaciyeyu-mizhnarodnogo-chervonogo-hresta-poshuk-

bezvisno-zniklih-u-zoni-ato-217540_.html (дата звернення: 23.10.2019)], вважалися зниклими безвісти.

7* Загарбанням Криму Московитська Федерація не лише порушила міжнародне законодавство та вчинила злочин щодо України. Своїми протиправними діями вона також завдала Українській державі значних матеріальних збитків. Зокрема, на прохання Міністерства юстиції України ґільдія оцінювачів установила, що через привласнення Московією всіх підприємств, об'єктів інфраструктури Кримського півострова, культурних цінностей, які за законом належать Україні, тощо наша країна втратила 1 трлн 80 млрд 352 млн грн [Російська окупація Криму завдала Україні більше трильйона гривень збитків. *Дзеркало тижня*. 2017. 22 серп. URL: https://dt.ua/ECONOMICS/rosiyska-okupaciya-krimu-zavdala-ukrayini-bilshe-trilyona-griven-zbitkiv-251923_.html (дата звернення: 22.07.2019)].

ПОВНОМАСШТАБНЕ ЗБРОЙНЕ ВТОРГНЕННЯ МОСКОВІЇ В УКРАЇНУ (2022–2024 РОКИ)

Починаючи з весни 2021 р. Московитська Федерація розпочала нарощувати війська поблизу українського кордону і на території Білорусі. Ударне угруповання сягнуло щонайменше 150 тис. осіб[311]. Розвідки США і Великобританії попереджали, що Московія готує масштабне вторгнення, щоб змістити законно обрану владу України[312]. Офіційні представники Московії це заперечували.

21 лютого 2022 р. московитська влада визнала створені нею у 2014 р. терористичні угруповання «ДНР» і «ЛНР» державними утвореннями[313]. Через два дні, 24 лютого, о 4:35 год., завдавши ракетного удару по міжнародному пункту пропуску Велика Писарівка Охтирського р-ну Сумської обл., Московія розпочала новий етап восьмирічної війни проти нашої країни – повномасштабне збройне вторгнення. Близько 4:50 год. того самого дня розпочалася трансляція попередньо записаного виступу президента Московитської Федерації В. Путіна щодо його наказу про проведення т. зв. «спеціальної військової операції» для «денацифікації» та «демілітаризації» України[314]. Ворог, на цей раз не приховуючи своєї участі у війні проти суверенної держави, здійснив масовані обстріли та бомбардування мирних українських міст і сіл, підрозділів ЗСУ, аеродромів і складів зброї майже по всій території нашої країни.

Повномасштабна війна розпочалася на суходолі, у повітрі, на морі, в кіберпросторі тощо. Як зазначив Головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний, ми змушені її вести проти країни, розмір якої в 28 разів більший за розмір нашої держави, населення якої чисельніше за наше в 4 рази, військовий потенціал якої

кратно перевищує наші можливості[315]. При цьому більшість московитів – понад 80% підтримала аґресію проти Української держави[316]. Отже, як і раніше, війну проти України веде не лише московитський режим, а й Московія загалом.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням ЗС Московитської Федерації Верховна Рада України 24 лютого 2022 р. запровадила воєнний стан на всій території України, затвердивши відповідний указ Президента України[317]. Було оголошено загальну мобілізацію.

Осуд країни-аґресора висловила низка країн світу та міжнародних організацій, котрі об'єдналися для допомоги нашій країні та для запровадження санкцій проти Московщини. 2 березня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН засудила дії Московії та назвала їх аґресією проти України[318], а Міжнародний суд ООН у Гаазі 16 березня 2022 р. зобов'язав Московитську Федерацію припинити розпочаті 24 лютого 2022 р. воєнні дії в Україні[319].

Збройні сили Московії нашу країну атакували по всій довжині українсько-московитського кордону, з території Білорусі й окупованого Криму. На півдні московитська армія, зокрема, окупувала частини Запорізької та Херсонської областей, а на півночі – райони Сумщини та Чернігівщини. Для вторгнення на Київщину з наміром захопити столицю було використано територію Білорусі[320]. Ворог майже впритул підійшов до Києва з північного заходу та доволі близько зі сходу, захопив Чорнобильську атомну електростанцію[321].

Запеклі бої довкола столиці тривали понад місяць. Зазнавши поразки, московитська влада цинічно заявила, що відводить свої війська як «жест доброї волі»[322] заради мирних перемовин.

Не подолавши опору ЗСУ, вцілілі московитські підрозділи на початку квітня змушені були покинути територію Київської, Житомирської, Чернігівської та Сумської областей. 22 квітня 2022 р. Міністерство оборони Московитської Федерації оголосило мету війни, розв'язаної проти України, – повний

контроль над Донбасом і Південною Україною, в т. ч. сухопутний коридор у Крим і Придністров'я[323].

До речі, Британський Королівський об'єднаний інститут збройних сил (Royal United Services Institute) оприлюднив план, згідно з яким московити розраховували завершити активну фазу вторгнення протягом 10 днів – на той момент мав бути захоплений Київ. Повністю окупувати Україну Кремль планував до серпня 2022 р.

Для цього Московитська Федерація на початку вторгнення створила на півночі від Києва угруповання, яке мало перед силами ЗСУ на цьому напрямі перевагу близько 12:1. Однак все одно не змогла реалізувати перевагу. План іґнорував можливість жорстких дій ЗСУ у відповідь і виявився непридатним, коли московитські сили зустріли рішучий опір.

Московитська Федерація сподівалася, що українські урядовці втечуть або будуть захоплені, а командування ЗСУ зрадить присязі на вірність українському народові. Зокрема, у перші дні вторгнення більшість генералів України отримала особисті повідомлення від московитських воєначальників із закликом здатися і запевненнями, що Московія нібито «…не має наміру завдавати Україні жодної шкоди». Повідомлення аналогічного змісту, надіслані з анонімних телефонних номерів, отримали майже всі старші офіцери ЗСУ.

Московити планували захопити або стратити людей, причетних до Революції гідності 2014 р. Цивільне населення вони мали намір піддати процесу фільтрації та поділити на чотири основні категорії: 1) непримиренні, які підлягають фізичній ліквідації; 2) нелояльно налаштовані, яких можна переконати чи залякати; 3) нейтральні, яких можна схилити до співпраці; 4) повністю лояльні, готові співпрацювати[324].

Наприкінці серпня українські війська пішли в контрнаступ у Херсонській, а у вересні – в Харківській обл. Утікаючи, московитська армія залишала свою військову техніку, проте Міноборони Московитської Федерації назвало це «плановим перегру-

пуванням військ»[325] для нарощування зусиль на Донецькому напрямку.

Війна на знищення, яку Московія веде проти Української державності та українців як нації, триває небаченими з часів Другої світової війни темпами. Як стверджують офіційні представники НАТО, кількість зброї, зокрема артилерії, та боєприпасів, що використовують протиборчі сторони, вражає уяву. Якщо Україні з поповненням фінансових і матеріальних ресурсів, зброї, техніки, боєприпасів допомагають країни Заходу, то Московію підтримують переважно такі країни-«ізгої», як Білорусь, Іран, Північна Корея.

Після перших невдач московитської армії посадовці Московитської Федерації влітку та восени обговорювали ймовірність застосування ядерної зброї у війні проти України[326]. Лише жорсткі попередження з боку провідних держав світу змусили аґресора вгамувати свій шал.

Проте Московія перейшла до принципово іншої зброї, розпочавши масовий терор проти українців. Застосовуючи підступні атаки на цивільні об'єкти України, московити не лише знищують її енергетичну інфраструктуру, медичні, навчальні та культурні заклади тощо, а й здійснюють тотальне психологічне насилля над цивільним населенням. Московитські авіація, ракетні війська, флот і артилерія щодня обстрілюють українські міста. Руйнуванням піддаються житлові будинки та об'єкти цивільної інфраструктури по всій території України. Як наслідок, від початку вторгнення до кінця грудня 2022 р. вражено 702 об'єкти критичної інфраструктури[327]. Йдеться про газогони, електропідстанції, мости тощо. Загалом унаслідок московитських атак в Україні зруйновано понад 35 тис. об'єктів. Ворог також намагається використати зиму як зброю, позбавивши українців світла і тепла, що є воєнним злочином.

Державний секретар США Ентоні Блінкен назвав варварськими зусилля Московитської Федерації щодо виведення з ладу електропостачання та інфраструктури в Україні. На його

думку, президент Московії В. Путін застосував тактику «випаленої землі», тому що його збройні сили не змогли досягти своїх попередніх завойовницьких цілей у війні проти України. Він «…намагався стерти Україну з мапи, стерти її ідентичність, повернути її назад до складу Московії. Це не вдалося. Тоді він почав захоплювати землі на сході та півдні України. Це не вдалося, тому що українські військові відтіснили й повернули багато територій, які захопив Путін»[328].

Відступаючи, московитські окупанти вкрали на тимчасово окупованих ними територіях України десятки тисяч мистецьких творів та історичних експонатів – від античного скіфського золота до сучасних авангардних творів. Згідно з даними прокуратури та музеїв України, мародерство мало централізований і системний характер, вилучення експонатів відбувалося під керівництвом московитських фахівців. Пограбовано або повністю знищено понад 30 музеїв, у т. ч. у Маріуполі, Мелітополі, Херсоні. Пошкоджено понад 500 культурних об'єктів та культурних інституцій. Документально зафіксовано, що лише в Херсоні московити викрали понад 15 000 предметів мистецтва та об'єктів історичного значення329.

Окрім культурно-мистецьких та історичних експонатів, окупанти грабували все, що мало для них хоч будь-яку практичну цінність. Забирали техніку, легкові транспортні засоби, трактори тощо з комунальних і приватних підприємств, у приватних осіб. Виривали радіатори опалення й бойлери, тобто забирали все, що можливо було взяти з собою[330].

У вересні та на початку жовтня Московія здійснила спробу анексувати частково окуповані Запорізьку, Херсонську, Донецьку та Луганську області. Україна і країни Заходу заявили, що ці дії незаконні. На початку 2023 р. головні бої точилися за м. Соледар поблизу м. Бахмут на Донеччині. За станом на 15 лютого 2023 р., загальні бойові втрати Московитської Федерації від початку війни становили близько 139 770 осіб, 298 літаків, 3290 танків, 2303 артсистеми, 6507 броньованих машин[331].

Після звільнення Київщини від московитських військ у містах Буча, Ірпінь, Гостомель та селах області виявили факти масових звірств московитів: убивств, катувань та зґвалтувань цивільних, зокрема дітей. Пізніше факти катувань та убивств українських громадян почали виявлятися чи не у всіх населених пунктах, які були під московитською окупацією. Зокрема, на Чернігівщині, Харківщині, Херсонщині. Так, у деокупованому Херсоні співробітники Служби безпеки України та Національної поліції України виявили катівню, де московитські окупанти допитували та катували проукраїнськи налаштованих херсонців. Їх били металевими трубами, пропускали через тіло електричний струм, ламали їм кістки – і все це фільмували. Загалом від початку повномасштабного вторгнення Московії в Україну до грудня 2022 р. українська поліція зафіксувала 47 тис. воєнних злочинів, вчинених московитськими окупантами[332]. Україна, Естонія, Ірландія, Канада, Латвія, Литва, Польща, Чехія та деякі інші країни визнали такі дії Московії геноцидом українського народу[333].

Посол США з особливих доручень у галузі глобального кримінального правосуддя Бет Ван Шаак звернула увагу, що є безліч свідчень систематичних воєнних злочинів у кожному регіоні України, котрий перебував під окупацією московитських військ. До цих злочинів належать навмисні та невибіркові напади на цивільне населення та елементи цивільної інфраструктури, жорстоке поводження з цивільними та військовополоненими й спроби приховати ці злочини, інформація про страти, катування та сексуальне насильство. Злочинними були також насильницькі переміщення та депортації, в т. ч. тисяч українських дітей, які викрадені та насильно усиновлені сім'ями в Московії[334].

Факти застосування сексуального насильства у московитсько-українській війні зафіксовані з 2014 р. Однак після повномасштабного вторгнення Московитської Федерації війська аґресора застосовують сексуальне насилля саме як метод ве-

дення війни в небачених раніше масштабах, зокрема для залякування, помсти чи «покарання» цивільного населення на окупованих територіях[335]. Сексуальне насилля застосовується до жінок, чоловіків і дітей.

Загалом Управління Верховного комісара ООН із прав людини верифікувало (підтвердило достовірність) унаслідок повномасштабного вторгнення Московії за період із 24 лютого по 26 грудня 2022 р. 17 831 жертву серед цивільного населення України, в т. ч. 6 884 випадки загибелі та 10 947 випадків поранення цивільних осіб[336] (за офіційною інформацією ювенальних прокурорів за станом на ранок 3 лютого 2023 р., в Україні постраждали понад 1378 дітей: 459 дітей загинуло та понад 919 отримали поранення різного ступеня тяжкості)[337]. Зрозуміло, що реальна кількість жертв значно вища, оскільки надходження інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, затримується і багато повідомлень потребують підтвердження.

Немає також достовірних даних стосовно тих українців, котрі зникли безвісти. На думку директора Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти М. Холлідея, під час війни в Україні за станом на кінець листопада 2022 р. зникли безвісти понад 15 тис. людей. Однак і він вважає, що ці дані є консервативними, якщо врахувати, що лише в Маріуполі, за оцінюванням української влади, загинули або зникли безвісти 25 тис. осіб[338].

Кількість зареєстрованих біженців з України в Європі, згідно з даними ООН, за станом на 22 листопада 2022 р. досягла 4 млн 751,07 тис. Найбільше українців оселилося у Польщі, Німеччині та Чехії[339]. Загальна кількість українських біженців за кордоном через війну за станом на кінець червня 2023 р. становить 5,6–6,7 млн осіб[340].

Отже, попри сподівання Московитської Федерації на бліцкриґ, її аґресія консолідувала українське суспільство. Тисячі українців виявили жертовне прагнення до захисту своєї Батьківщини від ворога. Чимало їх заради цього залишали

престижну роботу, поверталися з-за кордону до України тощо. Серед них В. Сліпак (20. 12. 1974 – 29. 06. 2016) і М. Паславський (16. 01. 1959 – 19. 08. 2014), які стали справжнім прикладом служіння своєму народові.

Василь Сліпак – український оперний співак, один із найкращих баритонів світу, соліст Паризької національної опери, фіналіст конкурсів вокалістів у Будапешті (Угорщина), Лос-Анджелесі, Нью-Йорку (США), Парижі (Франція). Вільно володів дев'ятьма іноземними мовами. 19 років мешкав і працював у Франції, де після початку Революції гідності в Україні очолив волонтерський рух, відправляв на Майдан гуманітарну допомогу, влаштовував благодійні концерти, координував громадські акції, спрямовані на підтримку України. З перших днів московитсько-української війни особисто доставляв на фронт військовий одяг, взуття, медикаменти тощо. З травня 2014 р. поєднував волонтерську діяльність з участю в бойових діях, час від часу відлучався на концерти у Франції й знову повертався на фронт. Воював у Добровольчому українському корпусі «Правий сектор» під позивним «Міф». Загинув у бою поблизу селища Луганське Донецької обл. від кулі ворожого снайпера. За виняткову мужність і героїзм нагороджений орденом «За мужність» І ступеня та відзначений звання «Герой України» (посмертно)[341].

Марко Паславський народився в українсько-американській родині у США, офіцер американської армії у відставці, мільйонер, власник великого бізнесу. Під час Революції гідності – її активіст; 20 лютого 2014 р. брав участь у боях в центрі Києва. З початком московитсько-української війни – доброволець батальйону «Донбас», де під позивним «Франко» за власним бажанням воював у званні рядовика. У квітні 2014 р. прийняв українське громадянство. Загинув під час визволення м. Іловайськ Донецької обл.

Оповідають, перед смертю він промовив: «Я мріяв стати справжнім українцем. Сподіваюся, я ним став. Так боляче і так

не хочеться вмирати!». За особисті заслуги нагороджений орденом Данила Галицького (посмертно)[342].

Отже, під час московитсько-української війни Україна, незважаючи на значну перевагу Московії у ресурсах, демонструє свою сміливість, боєздатність і чинить гідний спротив ворогові. Українське військо продовжило славні бойові традиції княжих дружин, козацьких полків, леґіону Українських січових стрільців, Армії Української Народної Республіки, Української галицької армії, Карпатської січі, Української повстанської армії, українців-героїв Другої світової війни, добровольчих загонів усіх часів. Боротьба за державну незалежність і територіальну цілісність Української держави триває…

ВИСНОВКИ

Все, що починається, рано чи пізно закінчується. Завершиться і нинішня війна, яку, сподіваємося, українці щонайменше не програють. Але т. зв. «русскій мір» так просто своїх позицій не здасть. Не зламавши Україну силою, його представники змінять тактику і замість куль запропонують дружбу з «чистого листа». Такого лукавства не можна допустити. Адже стосунки між Україною та Московитською Федерацією доречно проілюструвати словами прем'єр-міністра Ізраїлю (1969–1974), уродженки м. Київ, Ґолди Меїр: «Ми хочемо жити. Наші сусіди хочуть бачити нас мертвими. Це залишає не надто багато простору для компромісу»[343]. Українці сьогодні мають ідентичну ситуацію, але наш ворог значно підступніший і володіє ядерною зброєю. Тому мусимо зрештою засвоїти хоч якісь уроки як нинішньої війни зокрема, так й історії багатовікових українсько-московитських відносин загалом.

Урок перший полягає в тому, що московитам не можна довіряти за жодних обставин. За своїм ставленням до України й

українців вони – однакові, а та невелика частина їх, яка співчуває нашій країні, – швидше виняток, що підтверджує правило. Майбутні українсько-московитські відносини повинні базуватися лише на міжнародних договорах і добре оснащеному кордоні. Якщо цього не засвоїмо – все повториться знову: нищення національної державності, заборони української історії, культури, мови, голодомори, репресії, війни тощо. Бо, як слушно зауважив уже згаданий ганерал П. Копка, «русскій мір» завжди буде тяжіти над Україною, загрожувати їй. І прізвище президента Московитської Федерації не має значення: не буде Путіна – прийде Іванов, Сідоров, Ходорковскій, Навальний, і знову почнеться та сама політика проти України[344].

Урок другий. Сьогодні, на жаль, у нашій країні життя триває двома паралельними потоками. Одні, усвідомлюючи, що Україна зобов'язана скористатися історичним шансом і назавжди розірвати залежність від Московії, воюють проти ворога, займаються волонтерством, працюють над реформуванням країни тощо. Другі переймаються лише задоволенням власних інтересів. Подібною була ситуація під час Української революції 1917–1921 рр., коли українці загалом байдуже поставилися до необхідності збройно захищати державну незалежність. Більшість їх, а це були селяни, передусім турбувалася проблемою земельних наділів. Як наслідок, Україну окупували московитські більшовики, які в 1921–1923 та 1932–1933 рр. організували Голодомори. Отже, захищати Батьківщину не лише почесно, а й вигідно, бо якби українці в 1917–1921 рр. відстояли власну державу – зловмисного голоду з мільйонними жертвами не сталось би. Як не сталось би й перманентних політичних репресій, що тривали в Україні впродовж усього періоду існування т. зв. радянської влади.

Урок третій. Упродовж століть слабкою ланкою в Україні залишається так званий політичний клас, який мав би подавати добрий приклад для суспільства, організовувати його. Зга-

даймо хоча б вплив на громадян своїх країн президента США (1933–1945) Франкліна Делано Рузвельта, прем'єр-міністра Великої Британії (1940–1945, 1951–1955) Вінстона Черчилля, президента Чехо-Словаччини (1989–1992) і президента Чехії (1993–2003) Вацлава Ґавела та інших діячів. Однак у нашій країні все відбувається навпаки – народ примушує владу ставати кращою. Цю тенденцію слід зберегти, оскільки без рішучих змін Україна приречена на подальший економічний занепад, втрату самоповаги та підтримки міжнародної спільноти. Громадянське суспільство має жорстко тиснути на владу, змушувати її реформувати державу, боротися проти корупції, але при цьому не допустити хаосу та не дати промосковитським силам жодного шансу на реванш.

У зв'язку з цим слід згадати події 1659 р., коли гетьман (1657–1659) Іван Виговський на чолі українського і союзного військ розбив під Конотопом московську армію. Швидко очистивши від загарбників територію Гетьманщини, він отримав змогу не лише успішно завершити війну з Московією, припинити внутрішні усобиці, а й повторити славнозвісні походи гетьманів Петра Сагайдачного та Михайла Дорошенка на Москву. Московити, переконані, що українці підуть їх добивати, готувалися перенести царську ставку за Волгу. Цар Алєксєй Міхайловіч (1645–1676) вийшов до підданих у жалобному одязі і навіть сам наглядав за оборонними роботами. Але замість того, щоб піти й покарати Московію, гетьман Виговський зрікся влади, оскільки внутрішня опозиція підняла проти нього повстання. Це стало точкою відліку тієї трагедії, яка тривала в Україні понад 360 років. Отже, нашою метою має стати не взаємопоборювання, як це вже не раз траплялося, а позитивні зміни, рух уперед, перемога над зовнішнім ворогом.

Урок четвертий. Протягом своєї історії Україна не мала надійних союзників, що нерідко призводило до її болісних поразок. Відповідно нині слід вжити всіх можливих заходів, щоб, з

одного боку, якнайбільше поглибити євроатлантичну інтеґрацію нашої країни, з іншого – максимально дистанціюватися від такої аґресивної й непередбачуваної держави, як Московія.

Урок п'ятий, головний, полягає в тому, що в боротьбі як на зовнішньому фронті проти московитської аґресії, так і на внутрішньому – проти корупції, безвідповідальних чиновників та інертності, слід покладатися тільки на власні сили. Чинниками, здатними активізувати суспільство, могли б стати такі заходи, як, приміром, запровадження кримінальної відповідальності за заперечення факту московитської аґресії тощо. Загалом наша держава матиме шанс вижити і бути цікавою для світу лише як українська, україномовна, з Українською помісною церквою та, безумовно, демократична.

Отже, сьогодні Україна перебуває на тому етапі, коли може як здійснити якісний прорив, так і втратити навіть надії. Упродовж останніх трьох десятиліть Господь Бог тричі давав нам шанс збудувати нормальну державу, в якій українцям було б комфортно жити: проголошення Незалежності України (1991), Помаранчева революція (2004), Революція гідності (2013–2014). Перших дві спроби ми провалили. Це сталося через нашу безмежну довірливість і наші лінощі. Як після проголошення Незалежності, так і після Помаранчевої революції ми понадіялися на порядність і розум наших лідерів. Нам було ліньки їх контролювати і заставляти виконувати нашу волю. Зараз – третій, можливо, останній шанс.

Ми мусимо розпочату справу довести до логічного завершення і лише тоді Україна матиме прекрасне майбутнє в колі європейських народів. Все залежить від кожного з нас. Наш найбільший ворог – байдужість. Спробуймо прорватися! Пам'ятаймо, що наша воля окроплена кров'ю не лише попередніх поколінь, а й теперішніх Героїв Небесної Сотні та московитсько-української війни.

Слава Україні!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

[1] *Ведернікова І. Кирило Говорун. Помилка патріарха. Дзеркало тижня*. 2019. № 1 (12–18 січ.). С. 1, 10.

[2] *Січинський В.* Чужинці про Україну. 5-те вид. Авґсбург : Видання Петра Павловича, 1946. С. 64.

[3] *Винниченко В.* Щоденник: 1911–1920: Т. 1 / редакція, вступна стаття і примітки Г. Костюка. Едмонтон ; Нью-Йорк, 1980. С. 285.

[4] *Грищак Я.* Життя, смерть та інші неприємності : статті та есеї. К. : Грані-Т, 2010. С. 44.

[5] Здобуття незалежності України 1991: історія проголошення, документи, свідчення : у 2 т. Т. 1. Житомир : Рута, 2011. С. 86; Здобуття незалежності України 1991: історія проголошення, документи, свідчення : у 2 т. Т. 2. Житомир : Рута, 2011. С. 57; *Травин Д. Я.* Очерки новейшей истории России: Кн. 1 : 1985–1999. Санкт-Петербург : Норма, 2010. С. 14.

[6] Здобуття незалежності України 1991: історія проголошення, документи, свідчення : у 2 т. Т. 1... С. 72–73, 86, 578, 676, 697, 707, 710–714, 716–717; Здобуття незалежності України 1991: історія проголошення, документи, свідчення : у 2 т. Т. 2... С. 19, 32–37, 375, 703.

[7] Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. *Центр дослідження безпекового середовища «Прометей»*. 1997. 31 трав. URL: https://prometheus.ngo/docs/ukraine-rf/ (дата звернення: 15.07.2019).

[8] Здобуття незалежності України 1991: історія проголошення, документи, свідчення : у 2 т. Т. 2... С. 485, 788; *Лазарович М. В.* Історія та культура України : підручн. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 517.

[9] *Задорожній О. В.* Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991–2014 : моногр. / Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. К. : К.І.С., 2014. С. 298–316; *Кравченко В.* У чиєму рукаві опиниться козирна Тузла. *Дзеркало тижня.* 2003. № 40 (18 жовт.); *Кульчицький С.* До 350-ї річниці Переяславської Ради: геополітичні уроки Тузли. *Дзеркало тижня*. 2004. № 2 (17 січ.).

[10] *Горбулін В.* Ціннісні ресурси війни і миру: український формат. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3 (40). С. 13.

[11] Див. про це: *Лазарович М. В.* Разом нас багато... Тернопільський державний економічний університет у контексті Української помаранчевої революції. Тернопіль : *Економічна думка*, 2005. С. 220–226.

[12] Режим Януковича вивів із України до $30 мільярдів – Петренко. *Українська правда.* 2016. 15 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2016/09/15/7120693/ (дата звернення: 15.07.2019).

[13] *Зануда А.* Греція і кредитори: уроки для України. *BBC Україна.* 2015. 22 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/06/150622_greece_ukraine_debts_az (дата звернення: 15.07.2019).

[14] *Швайка М. А.* Олігархічне розкрадання багатств України і пограбування народу – загроза її незалежності. *Сучасні питання економіки і права*. 2013. № 1. С. 29.

[15] Чистый приток инвестиций в Украину сократился вдвое. *Ліга.net*. 2013. 14 нояб. URL: http://finance.liga.net/ekonomika/novosti/chistyy-pritok-investitsiy-v-ukrainu-sokratilsya-vdvoe (дата звернення: 15.07.2019).

[16] Янукович – найдорожчий президент Європи. На його утримання йде 229 тис. дол. на день. *УНІАН*. 2011. 12 серп. URL: https://economics.unian.ua/finance/529994-yanukovich-naydorojchiy-prezident-evropi-na-yogo-utrimannya-yde-229-tis-dol-na-den.html (дата звернення: 15.07.2019).

[17] Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. *Центр дослідження безпекового середовища «Прометей»*. 2010. 14 трав. URL: https://prometheus.ngo/docs/black-sea-fleet-rf/ (дата звернення: 15.07.2019).

[18] 8 грудня 1991 р. президенти України Л. Кравчук, Московської Федерації Б. Єльцин та Білорусі С. Шушкевич від імені своїх держав підписали Угоду про створення співдружності Незалежних Держав (СНД), відкриту як для всіх суб'єктів колишнього СРСР, так і інших країн. 21 грудня до Угоди про створення СНД приєдналися Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан, а в 1993 р. і Грузія. Однак від початку створення СНД визначилися відмінності в стратегії України та Московії щодо майбутнього цього об'єднання. Якщо Московія, яка активно ставала на шлях неоімперіалізму, прагнула зміцнення структур СНД, надання їм можливості безпосередньо впливати на перебіг подій у державах співдружності, розглядала СНД як механізм утримання під контролем республік колишнього Радянського Союзу, то Україна, навпаки, вбачала в СНД передусім механізм «цивілізованого розлучення», який доповнював би й координував процес формування якісно нових двосторонніх відносин із незалежними державами, утвореними на території колишнього СРСР, а тому обстоювала суто консультативний характер органів співдружності та їхніх рішень. Відповідно до цих засад наша держава послідовно виступала проти надання СНД статусу суб'єкта міжнародного права, заперечувала проти створення будь-яких наднаціональних органів. Вона не підписала Договору про колективну безпеку, Статуту СНД та інших документів, які могли б якимось чином обмежити її суверенітет (юридично Україна не була повноправним членом СНД, а лише «країною-учасницею» з асоційованим статусом), і розглядала співдружність як інструмент економічного співробітництва. Після початку московитсько-української війни наша країна звела діяльність у співдружності до мінімуму, акцентуючи увагу на двосторонніх економічних і політичних відносинах, оскільки СНД не засудила аґресію Московитської Федерації щодо України. 19 травня 2018 р. Президент України П. Порошенко (2014–2019) підписав указ, яким ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони про остаточне припинення участі України у роботі статутних органів СНД [*Лазарович М. В.* Історія та культура України… С. 517–518].

[19] *Вишинський А., Подолянец В.* Янукович «ліг» під Москву. Що взамін? *Економічна правда*. 2013. 17 груд. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2013/12/17/409320/ (дата звернення: 15.07.2019); *Іваночко Я.* Московські угоди: про що домовилися Путін і Янукович. *iPress.ua*. 2013. 18 груд. URL: http://ipress.ua/articles/za_shcho_yanukovych_prodav_putinu_ukrainu_36188.html (дата звернення: 15.07.2019); *Сколотяний Ю.* 15 мільярдів. *Дзеркало тижня*. 2013. 20–27 груд.

[20] Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами – членами, з іншої сторони : Розпорядження Кабінету Міністрів України.

21 листопада 2013 р. № 905-р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/905-2013-р (дата звернення: 15.07.2019).

[21] Янукович не підписав угоду про асоціацію з ЄС. *Тиждень.ua.* 2013. 29 лист. URL: http://tyzhden.ua/News/95193 (дата звернення: 15.07.2019).

[22] 30 листопада: побиття студентів на Майдані стало переломним моментом. *Укрінформ.* 2016. 30 лист. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2130402-30-listopada-pobitta-studentiv-na-majdani-stalo-perelomnim-momentom.html (дата звернення: 15.07.2019).

[23] Янукович «узаконив» диктатуру. *Українська правда.* 2014. 17 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/01/17/7009859/ (дата звернення: 15.07.2019).

[24] Опозиція і Янукович підписали угоду про врегулювання кризи в Україні. *Тиждень.ua.* 2014. 21 лют. URL: http://tyzhden.ua/News/102759 (дата звернення: 15.07.2019); Угода про врегулювання кризи в Україні. *Українська правда.* 2014. 21 лют. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2014/02/21/7015533/ (дата звернення: 15.07.2019).

[25] Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України : Постанова Верховної Ради України. 22 лютого 2014 р. № 757-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/757-18 (дата звернення: 15.07.2019).

[26] Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України : Постанова Верховної Ради України. 23 лютого 2014 р. № 764-VII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/764-18 (дата звернення: 15.07.2019).

[27] ЦВК опрацювала 100% голосів, Порошенко набрав 54,70%. *Ліга.net.* 2014. 29 трав. URL:*Тиждень*.ua.http://ua.news.liga.net/politics/news/ostann_dan_tsvk_opratsovano_80_10_golos_v (дата звернення: 15.07.2019).

[28] Угода про асоціацію. *Євроінтеграційний портал.* 2017. 20 верес. URL: https://eu-ua.org/uhoda-pro-asotsiatsiiu (дата звернення: 15.07.2019).

[29] Це історичний день для України та Євросоюзу – Президент взяв участь в церемонії підписання документу про запровадження безвізового режиму з ЄС. *Президент України*: офіційне інтернет-представництво. 2017. 17 трав. URL: http://www.president.gov.ua/news/ce-istorichnij-den-dlya-ukrayini-ta-yevrosoyuzu-prezident-vz-41422 (дата звернення: 15.07.2019); Безвізовий режим для громадян України: все, що потрібно знати для подорожі до країн ЄС. *Міністерство закордонних справ України.* 2017. 21 квіт. URL: http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/56557-bezvizovij-rezhim-dlya-gromadyan-ukrajini-vse-shho-potribno-znati-dlya-podorozhi-do-krajin-jes (дата звернення: 15.07.2019).

[30] *Лазарович М.* «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної аґресії Російської Федерації (2014–2020 роки) : моногр. / Міністерство культури та інформаційної політики України. К. : ПП АВІАЗ, 2020. С. 22–23.

[31] *Лазарович М.* «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»... С. 23.

[32] *Василенко В. А.* Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень.* 2014. № 42 (362). С. 29.

[33] *Литвинчук Т.* Не пустити Україну в НАТО, віддати Європу Росії і притиснути Кучму до стіни: головне з розсекречених переговорів Єльцина і Клінтона. *Гордон.* 2018. 14 вер. URL: https://gordonua.com/ukr/publications/-ne-pustiti-ukrajinu-v-nato-viddati-jevropi-rosiji-i-pritisnuti-kuchmu-do-stini-golovne-z-rozsekrechenih-peregovoriv-jeltsina-i-klintona-346572.html (дата звернення: 31.05.2020).

[34] *Кравченко В.* Росія розгойдує ситуацію в Південно-Східній Європі. *Дзеркало тижня.* 2018. № 24–25 (23 черв. – 6 лип.).

[35] *Баталов Н.* Меркель обвинила Россию в дестабилизации постсоветских стран. *Deutsche Welle*. 2018. 14 сент. URL: https://www.dw.com/ru/меркель-обвинила-россию-в-дестабилизации-постсоветских-стран/a-45496028 (дата звернення: 15.07.2019).

[36] Див. про це: *Лазарович М. В.* І було пекло на землі… Голодомор 1932–1933 років в Україні: передумови, механізми здійснення, наслідки. Тернопіль : Джура, 2008. 620 с.: іл.

[37] Путин: Наши войска станут позади женщин и детей. Пусть они попробуют в них стрелять. *Цензор.нет*. 2014. 4 мар. URL: https://censor.net.ua/video_news/274135/putin_nashi_voyiska_stanut_pozadi_jenschin_i_deteyi_pust_oni_poprobuyut_v_nih_strelyat_video (дата звернення: 15.07.2019); Путин – журналистке: «Меня не беспокоит война». *Цензор.нет*. 2014. 4 мар. URL: https://censor.net.ua/news/274092/putin_jurnalistke_menya_ne_bespokoit_voyina (дата звернення: 15.07.2019).

[38] Про прийняття обов'язків Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України: Указ Президента України № 140/2014. *Виконуючий обов'язки Президента України:* офіційне інтернет-представництво. 2014. 26 лют. URL: http://www.president.gov.ua/documents/16525.html (дата звернення: 29.05.2020).

[39] *Руденко А., Веселова В.* Олександр Турчинов: «Я доручив вибити російський спецназ у Сімферополі». *Радіо Свобода*. 2020. 7 бер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30474075.html (дата звернення: 29.05.2020).

[40] *Штогрін І.* Чому не втримали Крим: стенограма РНБО від 28 лютого 2014 року. *Радіо Свобода*. 2019. 27 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29794488.html (дата звернення: 29.05.2020).

[41] *Штогрін І.* Чому не втримали Крим…

[42] Росія оголосила Україні війну. *Українська правда*. 2014. 1 берез. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/1/7016786/ (дата звернення: 15.07.2019).

[43] Путін вперше визнав, що «зелені чоловічки» – його військові. *Українська правда*. 2014. 17 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022770/ (дата звернення: 15.07.2019); Путін: Ми не говорили, що на Донбасі немає наших людей з військової сфери. *Українська правда*. 2015. 17 груд. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2015/12/17/7092816/ (дата звернення: 15.07.2019).

[44] Вхождение Республики Крым в состав России. *Государственная Дума*: официальный сайт. 2014. URL: http://iam.duma.gov.ru/node/1/4980/20026 (дата обращения: 15.07.2019).

[45] Вхождение Республики Крым в состав России…

[46] Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України». Центр дослідження *безпекового середовища «Прометей»*. 2014. 27 берез. URL: https://prometheus.ngo/docs/krimea-oon/ (дата звернення: 15.07.2019).

[47] ПАРЄ засудила Росію за приєднання Криму – резолюція. *Корреспондент*.net. 2014. 9 квіт. URL: https://ua.korrespondent.net/world/3346943-parie-zasudyla-rosiui-za-pryiednannia-krymu-rezoluitsiia (дата звернення: 15.07.2019).

[48] ОБСЄ офіційно звинуватила Росію в окупації України. *iPress.ua*. 2014. 1 лип. URL: http://ipress.ua/news/obsye_ofitsiyno_zvynuvatyla_rosiyu_v_okupatsii_ukrainy_72501.html (дата звернення: 15.07.2019).

[49] Офіційні тексти. *Організація Північноатлантичного договору*. 2014. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts.htm?query=&date_from=&date_to=&sort=date:D:S:d1&start=20 (дата звернення: 15.07.2019); Діяльність Комісії Україна – НАТО (хронологія найважливіших подій 2014 року). *Зовнішні справи*. 2014. 29 квіт. URL: http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/dijalnist-komisiji-ukrajina-nato-khronologija-naivazhl/ (дата звернення: 15.07.2019); *Мартинюк В.*

Невійськова допомога НАТО Україні в умовах аґресії Росії. УНЦПД. 2015. 20 серп. URL: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82:nev-yskova-dopomoga-nato-ukra-n-v-umovah-agres-ros&catid=8&Itemid=201&lang=ua (дата звернення: 15.07.2019); Окупований Крим в умовах санкцій і блокади в 2014–2016 роках : щорічна доповідь Фонду «Майдан закордонних справ» / за заг. ред. Б. Яременка. К., 2017. 107 с. URL: https://mfaua.org/content/files/h2/6v/h26vczz45zsyl3npimpk5cdueheopnzh.pdf (дата звернення: 15.07.2019).

[50] *Шаповал Ю. І.* Міжнародні санкції та їхні наслідки для фінансового ринку РФ. *Вісник Інституту економіки та прогнозування*. 2016. С. 72–83; Два роки санкцій: хто і як пресує Путіна. Історія санкційного впливу на російські компанії, а також на російських, кримських, сепаратистсько-терористичних високопосадовців. *Укрінформ*. 2016. 17 бер. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/1983288-sankcii-dla-rosii-dva-roki-tisku-na-agresora.html (дата звернення: 15.07.2019); *Хара О.* Санкційний зашморг для Кремля. *Дзеркало тижня*. 2014. 12 груд. URL: https://dt.ua/international/sankciyniy-zashmorg-dlya-kremlya-_.html (дата звернення: 15.07.2019); *Данилишин Б.* Новий етап санкцій. Чому варто вчитися у США. *Новое время*. 2017. 16 квіт. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/danylyshyn/novij-etap-sanktsij-chomu-varto-vchitisja-u-ssha-2464368.html (дата звернення: 15.07.2019).

[51] *Сірук М.* Як оминути вето Росії в Раді Безпеки ООН. *День*. 2015. № 133. 29 лип.; *Костриба О.* Як Росія використовує членство в Радбезі ООН. *Тиждень.ua*. 2017. 18 груд. URL: http://tyzhden.ua/World/206145 (дата звернення: 15.07.2019).

[52] Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. *Центр дослідження безпекового середовища «Прометей»*. 1994. 5 груд. URL: https://prometheus.ngo/docs/budapest-memorandum/ (дата звернення: 15.07.2019).

[53] *Каневський Д.* Курт Волкер: Я не бачу різниці між російською окупацією Криму і Донбасу. *Deutsche Welle*. 2017. 29 серп. URL: https://www.dw.com/uk/курт-волкер-я-не-бачу-різниці-між-російською-окупацією-криму-і-донбасу/a-40281807 (дата звернення: 29.05.2020).

[54] *Пивоваров С.* Ядерний арсенал, який міг знищити світ 10 разів...

[55] *Кравчук Л. М.* Маємо те, що маємо: спогади і роздуми. К. : Століття, 2002. С. 137–138.

[56] *Пивоваров С.* Ядерний арсенал, який міг знищити світ 10 разів...; *Руденко Є., Кравець Р., Сарахман Е.* Леонід Кравчук: Путіну треба сісти з Порошенком за стіл переговорів. *Українська правда*. 2018. 18 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2018/06/18/7183631/ (дата звернення: 29.05.2020).

[57] *Лазарович М.* «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»... С. 35.

[58] *Лазарович М.* «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»... С. 35–36.

[59] *Штекель М.* Зачем у Зеленского вспомнили о «Будапештском меморандуме». *Радіо Свобода*. 2020. 1 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/budapeshtskii-memorandum-ukraina-usa-brytaniya-rosiya/30646658.html (дата звернення: 02.06.2020).

[60] *Трінне К.* Три роки з дня трагедії в Одесі: досі в очікуванні результатів розслідування. *Deutsche Welle*. 2017. 2 трав. URL: http://www.dw.com/uk/три-роки-з-дня-трагедії-в-одесі-досі-в-очікуванні-результатів-розслідування/a-38612346 (дата звернення: 15.07.2019).

[61] *Лазарович М. В.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки) : короткий нарис. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. С. 29–31.

[62] Референдум 11 мая в Донецке и Луганске: все события. *Корреспондент.net*. 2014. 11 мая. URL: https://korrespondent.net/ukraine/politics/3361134-referendum-11-maia-v-

donets ke-y-luhanske-vse-sobytyia (дата звернення: 15.07.2019); *Жолудь О.* «Народні Республіки»: Імітація Держави. *VoxUkraine*. 2016. 28 квіт. URL: https://archive.voxukraine.org/2016/04/28/narodni-respubliky-ua/ (дата звернення: 15.07.2019); *Башинская А.* Три года спустя: жители Донбасса проклинают сепаратистский «референдум». Публичные люди. 2017. 11 мая. URL: https://pl.com.ua/tri-goda-spustya-zhiteli-donbassa-proklinayut-separatistskij-referendum/ (дата звернення: 15.07.2019).

[63] Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Московитської Федерації державою-аґресором : Постанова Верховної Ради України. 27 січня 2015 р. № 129-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19 (дата звернення: 15.07.2019); ГПУ визнала терористичними організаціями самопроголошені ДНР та ЛНР. *УНІАН*. 2014. 16 трав. URL: https://www.unian.ua/politics/918854-gpu-viznala-teroristichnimi-organizatsiyami-samoprogolosheni-dnr-ta-lnr.html (дата звернення: 15.07.2019); Суд давно визнав ДНР і ЛНР терористичними організаціями. *Ракурс*: громадсько-правовий портал. 2015. 16 лют. URL: http://racurs.ua/ua/746-sud-davno-vyznav-dnr-i-lnr-terorystychnymy-organizaciyamy (дата звернення: 15.07.2019).

[64] В Україні заарештовані 23 офіцери ГРУ Росії – Наливайченко. *Корреспондент.net*. 2014. 16 квіт. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3350305-v-ukraini-zaareshtovani-23-ofitsery-hru-rosii-nalyvaichenko (дата звернення: 15.07.2019).

[65] *Лазарович М.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки)... С. 31–32.

[66] *Лазарович М.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки)... С. 32–33.

[67] Стрелков И. И. «Кто ты, «Стрелок»?»...

[68] *Лазарович М.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки)... С. 33.

[69] *Лазарович М.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки)... С. 34.

[70] *Кліковка Г.* Від непроханих гостей. *Сільські Вісті*. 2014. 11 квіт.; На під'їздах до Мелітополя завершується облаштування блокпостів. *Запорізька облдержадміністрація: офіційний сайт*. 2014. 24 лист. URL: http://www.zoda.gov.ua/news/25490/ (дата звернення: 15.07.2019).

[71] *Яровий К.* Поняття та ознаки території проведення антитерористичної операції. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2017. № 3 (15). С. 66–69.

[72] Про часткову мобілізацію : Указ Президента України. 6 трав. 2014 р. № 454/2014. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/454/2014 (дата звернення: 15.07.2018); Про затвердження Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» від 6 трав. 2014 р. № 454/2014 : Закон України. 6 трав. 2014 р. № 1240-VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1240-18/paran2#n2 (дата звернення: 15.07.2018).

[73] Президент Естонії: досить евфемізмів, те, що коїться в Україні – це війна. *Європейська правда*. 2018. 2 черв. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/06/2/7082528/ (дата звернення: 15.07.2019).

[74] Повний текст заяви за підсумками переговорів у Женеві з українського питання. *Дзеркало тижня*. 2014. 17 квіт. URL: https://dt.ua/POLITICS/povniy-tekst-zayavi-za-pidsumkami-peregovoriv-u-zhenevi-z-ukrayinskogo-pitannya-141885_.html (дата звернення: 15.07.2019).

[75] *Магда Є. В.* Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. С. 40, 227, 265.

[76] РПЦ діє за дорученням Росії – Порошенко. ТСН. 2018. 5 трав. URL: https://tsn.ua/politika/rpc-diye-za-doruchennyam-rosiyi-poroshenko-1150506.html (дата звернення: 15.07.2019).

[77] *Nakashima E.* Inside a Russian disinformation campaign in Ukraine in 2014. *The Washigton Post*. 2017. 25 Dezemb. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/inside-a-russian-disinformation-campaign-in-ukraine-in-2014/2017/12/25/f55b0408-e71d-11e7-ab50-621fe0588340_story.html (Last accessed: 15.07.2019).

[78] How Russian bots invaded Twitter to fight in Jeremy Corbyn's army. *The Times*. 2018. 29 Apr. URL: https://www.thetimes.co.uk/edition/news/invasion-of-the-russian-twitter-bots-to-fight-in-jeremy-corbyns-army-78966pjrk (Last accessed: 15.07.2019); Росія втручалася у вибори і референдуми в п'ятьох країнах-членах Альянсу, – доповідь Комітету з питань науки і технологій ПА НАТО. *Цензор.нет*. 2018. 28 трав. URL: https://ua.censor.net.ua/news/3068403/rosiya_vtruchalasya_u_vybory_i_referendumy_v_pyatoh_krayinahchlenah_alyansu_dopovid_komitetu_z_pytan (дата звернення: 15.07.2019); *Harper T., Wheeler C.* National Crime Agency examines Russian link to Arron. *The Times*. 2018. 1 Jul. URL: https://www.thetimes.co.uk/edition/news/national-crime-agency-examines-russian-link-to-arron-banks-962cct78b (Last accessed: 15.07.2019).

[79] У США дослідили гібридну війну Росії в Україні…

[80] СБУ встановила причетність спецслужб РФ до атаки вірусу-вимагача Petya.A. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2017. 1 лип. URL: https://www.ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/3660#.NybZeC1m.dpbs (дата звернення: 15.07.2019).

[81] На Дніпропетровщині СБУ попередила кібератаку російських спецслужб на об'єкт критичної інфраструктури. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2018. 11 лип. URL: https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/5037#.4Y0sFRyn.dpbs (дата звернення: 15.07.2019).

[83] Партнерські спецслужби розкрили кібератаки РФ на веб-ресурси Організації із заборони хімічної зброї – СБУ. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2018. 5 жовт. URL: https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/5292#.9XX6w4EL.dpbs (дата звернення: 15.07.2019).

[83] *Аросев Г.* Эксперт заявил о кибернападениях по всей Европе. *Deutsche Welle*. 2018. 1 март. URL: http://www.dw.com/ru/эксперт-заявил-о-кибернападениях-по-всей-европе/a-42778093 (дата звернення: 15.07.2019).

[84] Theresa May accuses Vladimir Putin of election meddling. BBC. 2017. 14 Novemb. URL: http://www.bbc.com/news/uk-politics-41973043 (Last accessed: 15.07.2019).

[85] *Haynes D.* Russia «is a bigger threat to our security than terrorists». *The Times*. 2018. 22 Febr. URL: https://www.thetimes.co.uk/article/russia-is-a-bigger-threat-to-our-security-than-terrorists-5mjrmr58n (Last accessed: 15.07.2019).

[86] *Finkle J.*, Chiacu D. U.S., Britain blame Russia for global cyber attack. Reuters. 2018. 16 April. URL: https://www.reuters.com/article/us-usa-britain-cyber/u-s-britain-blame-russia-for-global-cyber-attack-idUSKBN1HN2CK (Last accessed: 15.07.2019); Павлиш О. США і Британія оприлюднили спільну заяву про кібератаки РФ. *Українська правда*. 2018. 17 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/17/7177871/ (дата звернення: 15.07.2019).

[87] *Reynolds I.*, Donaldson K. U.K. Blames Kremlin for 2016 Hacking of U.S. Democratic Party. Bloomberg. 2018. 4 Oct. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-10-04/u-k-accuses-russian-military-of-campaign-of-cyber-attacks (Last accessed: 15.07.2019).

[88] Єгор Божок, голова Служби зовнішньої розвідки України: Росія й її сателіти – найбільша загроза світової розвідспільноти / А. Шершень. *Укрінформ*. 2019. 24 січ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2626006-egor-bozok-golova-sluzbi-zovnisnoi-rozvidki.html (дата звернення: 15.07.2019).

[89] *Горбулін В.* Ціннісні ресурси війни і миру: український формат… С. 15–16.

[90] *Лащенко О.* «Росія – це нацистська держава, але я думав, що це їхня справа, поки вони не захопили Крим» – Олег Сенцов. *Радіо Свобода*. 2020. 13 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30432556.html (дата звернення: 02.04.2020).

[91] Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-аґресором : Постанова Верховної Ради України. 27 січня 2015 р. № 129-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19 (дата звернення: 15.07.2019).

[92] Київ поставив крапку в питанні про призначення посла Росії в Україні. Новое время. 2016. 3 серп. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/kijiv-pitannja-pro-prizna-chennja-posla-rosiji-v-ukrajini-znjato-z-porjadku-dennogo-187562.html (дата звернення: 23.10.2019).

[93] *Штогрін І.* Чому не втримали Крим…

[94] *Руденко А.*, Веселова В. Олександр Турчинов: «Там, де у Криму виконували наказ, виходили і зі зброєю, і з прапорами»…

[95] *Руденко А.*, Веселова В. Олександр Турчинов: «Там, де у Криму виконували наказ, виходили і зі зброєю, і з прапорами»…

[96] *Руденко А.*, Веселова В. Олександр Турчинов: «Там, де у Криму виконували наказ, виходили і зі зброєю, і з прапорами»…

[97] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. 24 с. *Міністерство оборони України: офіційний веб-сайт*. URL: http://www.mil.gov.ua/content/other/anliz_rf.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

[98] Бій під Волновахою. *Книга пам'яті полеглих за Україну*: 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/volnovaha.htm (дата звернення: 15.07.2019); Всього в бою під Волновахою загинули 16 людей – Донецька ОДА. *Українська правда*. 2014. 22 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/05/22/7026167/ (дата звернення: 15.07.2019).

[99] Три роки тому під Слов'янськом бойовики збили український МІ-8. Загинули дванадцятеро людей. Серед них генерал-майор Сергій Кульчицький. *Громадське радіо*. 2017. 29 трав. URL: https://hromadskeradio.org/news/2017/05/29/try-roky-tomu-pid-slovyanskom-boyovyky-zbyly-ukrayinskyy-mi-8 (дата звернення: 15.07.2019).

[100] Катастрофа літака АН-30Б. *Книга пам'яті полеглих за Україну*: 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/an30.htm (дата звернення: 15.07.2019).

[101] Авіакатастрофа Іл-76МД. *Книга пам'яті полеглих за Україну:* 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/il76.htm (дата звернення: 15.07.2019); Бойовики в Луганську збили Іл-76 з десантниками. *Дзеркало тижня*. 2014. 14 черв. URL: https://dt.ua/UKRAINE/boyoviki-v-lugansku-zbili-il-76-z-desantnikami-145127_.html (дата звернення: 23.10.2019).

[102] Авіакатастрофа Мі-8МТ. *Книга пам'яті полеглих за Україну:* 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/mi8.htm (дата звернення: 15.07.2019).

[103] За время перемирия погибли 27 и ранены 69 украинских силовиков. Ліга.net. 2014. 30 июн. URL: http://news.liga.net/politics/news/za_vremya_peremiriya_pogibli_27_i_raneny_69_ukrainskikh_silovikov (дата звернення: 15.07.2019).

[104] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 2–3…

[105] Під час зачистки Донецького аеропорту силовики знищили понад 150 терористів. *Відомості*. 2014. 27 трав. URL: http://vidomosti-ua.com/ukraine/90102 (дата

звернення: 15.07.2019); *Бутусов Ю.* Термінал і Термінатори: як довго захищатимуть Донецький аеропорт? *Дзеркало тижня*. 2014. 23 жовт. URL: https://dt.ua/internal/terminal-i-terminatori-yak-dovgo-zahischatimut-doneckiy-aeroport-_.html (дата звернення: 15.07.2019); *Бутусов Ю.* 26 травня 2014 року. Перший бій в Донецькому аеропорту і розгром російського загону «Искра» – розповідь спецназівця 3-го полку, позивний Турист, який першим дав команду відкрити вогонь. *Цензор.нет*. 2016. 28 трав. URL: https://ua.censor.net.ua/resonance/390681/26_travnya_2014_roku_pershyyi_biyi_v_donetskomu_aeroportu_i_rozgrom_rosiyiskogo_zagonu_yskra_rozpovid (дата звернення: 15.07.2019).

[106] Аналіз бойових дій на сході України в ході зимової кампанії 2014–2015 років. Міністерство оборони України : офіційний веб-сайт. 2015. 23 груд. URL: http://www.mil.gov.ua/news/2015/12/23/analiz-bojovih-dij-na-shodi-ukraini-v-hodi-zimovoi-kampanii-2014–2015-rokiv--16785/ (дата звернення: 15.07.2019).

[107] *Бутусов Ю.* Битва за Донецкий аэропорт. Что произошло, причины и результаты. *Цензор.нет*. 2015. 22 янв. URL: https://censor.net.ua/resonance/321167/bitva_za_donetskiyi_aeroport_chto_proizoshlo_prichiny_i_rezultaty (дата звернення: 15.07.2019).

[108] Оборона Донецького аеропорту тривала 242 дні і стала символом незламності духу українських воїнів. Міністерство оборони України : офіційний веб-сайт. 2017. 16 січ. URL: http://www.mil.gov.ua/news/2017/01/16/oborona-doneczkogo-aeroportu-trivala-242-dni-i-stala-simvolom-nezlamnosti-duhu-ukrainskih-voiniv/ (дата звернення: 15.07.2019).

[109] *Лойко С.* Аеропорт. К. : Брайт Стар Паблішинг, 2015. 328 с.

[110] Слово «кіборги» словник назвав словом року. *Радіо Свобода*. 2015. 6 січ. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26779804.html (дата звернення: 15.07.2019); Буденний шквал ворожих куль: «кіборґ» показав архівне відео з Донецького аеропорту. *УНІАН*. 2017. 23 січ. URL: https://www.unian.ua/society/1738206-budenniy-shkval-vorojih-kul-kiborg-pokazav-arhivne-video-z-donetskogo-aeroportu.html (дата звернення: 23.10.2019).

[111] *Стек Л., Трегубова Я., Гурмач О.* Річниця початку оборонної епопеї ДАПу: бойовики захопили Донецький аеропорт, але були звідти вибиті. *Радіо Свобода*. 2020. 26 трав. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/pochatok-oborony-donetskogo-aeroportu/30635134.html (дата звернення: 28.05.2020).

[112] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 5–6, 12, 13, 17...; *Шара А.* Битва за Савур-Могилу. Хроніка подій. *Тиждень.ua*. 2015. 14 груд. URL: http://tyzhden.ua/Society/153886 (дата звернення: 15.07.2019).

[113] Результати розслідування Іловайської трагедії. *Генеральна прокуратура України*. 2017. 14 серп. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=213793 (дата звернення: 23.11.2019); Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 5–10, 13–14...

[114] *Горєлов Д. М., Корнієвський О. А.* Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. / Національний інститут стратегічних досліджень. К. : НІСД, 2015. 36 с.

[115] Результати розслідування Іловайської трагедії...

[116] Полонені на Донбасі військові РФ: костромські десантники, нижньогородські танкісти та спецназівці з Тольятті. *Тиждень.ua*. 2015. 18 трав. URL: http://tyzhden.ua/News/136635 (дата звернення: 23.11.2019).

[117] «Прем'єр» ДНР розповів про російських військових, які воюють на Донбасі. *Корреспондент.net*. 2014. 28 серп. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/

politics/3411228-premier-dnr-rozpoviv-pro-rosiiskykh-viiskovykh-yaki-vouiuit-na-donbasi (дата звернення: 23.11.2019).

[118] *Жирохов М.* Чем украинские танки на Донбассе оказались лучше российских. Depo.ua. 2016. 18 март. URL: https://www.depo.ua/rus/war/tanki-u-viyni-na-donbasi-18032016200000 (дата звернення: 23.11.2019); *Бутусов Ю.* 12 червня 2014 року – перше застосування російських танків Т-64 і БТРів у війні на Донбасі. *Цензор.нет*. 2016. 20 черв. URL: https://ua.censor.net.ua/resonance/394183/12_chervnya_2014_roku_pershe_zastosuvannya_rosiyiskyh_tankiv_t64_i_btriv_u_viyini_na_donbasi (дата звернення: 23.11.2019).

[119] *Рощенко О.* Муженко розповів про вторгнення РФ в Україну і початок «відкритої війни». *Українська правда*. 2018. 28 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/28/7190405/ (дата звернення: 23.11.2019).

[120] Результати розслідування Іловайської трагедії...

[121] РБ ООН терміново збирається на засідання через прорив гуманітарного конвою з РФ на територію України. 112.ua. 2014. 22 серп. URL: https://ua.112.ua/polityka/rb-oon-terminovo-zbirayetsya-na-zasidannya-cherez-proriv-gumanitarnogo-konvoyu-z-rf-na-teritoriyu-ukrayini-105493.html (дата звернення: 23.11.2019).

[122] *Каміан Г.* США: склад вантажівок конвою РФ до України змінився, поки спостерігачі не бачили. *Голос Америки*. 2018. 1 черв. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/sklad-vantazhivok-konvoju-zminuvsja/4419101.html (дата звернення: 23.11.2019); США: Росія маскує у «гумконвоях» до ОРДЛО матеріали для військових цілей. *Українська правда*. 2018. 2 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/2/7182112/ (дата звернення: 23.11.2019).

[123] Росія відправляє до України бойовиків та зброю під видом гуманітарної допомоги, – РНБО. iPress.ua. 2014. 4 лип. URL: http://ipress.ua/news/rosiya_vidpravlyaie_do_ukrainy_boyovykiv_ta_zbroyu_pid_vydom_gumanitarnoi_dopomogy__rnbo_73058.html (дата звернення: 23.11.2019); Про втрати ЗС Росії в Україні. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України. 2*014. 5 вер. URL: http://mediarnbo.org/2014/09/05/pro-vtrati-zs-rosiyi-v-ukrayini/ (дата звернення: 23.11.2019); Вантажівки з так званого «гумконвою» вивозили з України загиблих російських солдатів, – РНБО. iPress.ua. 2014. 4 лист. URL: http://ipress.ua/news/vantazhivky_z_tak_zvanogo_gumkonvoyu_vyvozyly_z_ukrainy_zagyblyh_rosiyskyh_soldativ__rnbo_93618.html (дата звернення: 23.11.2019); Українським прикордонникам і представникам Червоного Хреста не дали оглянути 175 вантажівок «гумконвою» РФ. *УНІАН*. 2015. 8 лют. URL: https://www.unian.ua/politics/1041613-ukrajinskim-prikordonnikam-i-predstavnikam-chervonogo-hresta-ne-dali-oglyanuti-175-vantajivok-gumkonvoyu-rf.html (дата звернення: 23.11.2019).

[124] МЧС России доставит 185 тонн гуманитарной помощи жителям Донбасса. *МЧС России*. 2021. 23 декаб. URL: https://www.mchs.gov.ru/deyatelnost/press-centr/novosti/4638630 (дата обращения: 24.12.2021).

[125] Проміжний звіт ТСК з розслідування трагічних подій під Іловайськом: повний текст. *Українська правда*. 2014. 20 жовт. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/20/7041381/ (дата звернення: 23.11.2019).

[126] Результати розслідування Іловайської трагедії...

[127] Результати розслідування Іловайської трагедії...

[128] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 15...

[129] У бік Тельманового рушила колона техніки з сотні танків, БТРів та «градів». ТСН. 2014. 27 серп. URL: https://tsn.ua/politika/u-bik- telmanovogo-rushila-kolona-tehniki-z-sotni-tankiv-btriv-ta-gradiv-365096.html (дата звернення: 23.11.2019).

[130] НАТО надало фотодокази проникнення російської армії в Україну. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України.* 2014. 28 серп. URL: http://mediarnbo.org/2014/08/28/nato-oprilyudnilo-fotodokazi-proniknennya-rosiyskoyi-artileriyi-v-ukrayinu/ (дата звернення: 23.11.2019); *Червоненко В.* Хто воює на Сході: хронологія свідчень про російські війська. *ВВС Україна*. 2014. 2 вер. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/09/140902_russian_army_ukraine_debate_vc.shtml (дата звернення: 23.11.2019); Резонанс : бюлетень матеріалів, підготовлених на базі аналізу оперативної інформації електронних видань. *Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»*. 2014. № 66 (4 вер.). С. 10–11.

[131] Резонанс : бюлетень матеріалів… С. 12.

[132] Обама звинуватив Росію в аґресії проти України. *Європейська правда.* 2014. 3 вер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/09/3/7025659/ (дата звернення: 23.11.2019).

[133] Рішення керівних органів Ради Європи стосовно ситуації в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь. *Українське право.* 2017. 12 трав. URL: http://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/ukyyerrya-nyeukvryshsugarkv-uaey-zhvusty-fkhsfsvrs-fykhtsashchkl-v-avkhsrsprkm-uyefttsbokshchk-nuyp/ (дата звернення: 23.11.2019).

[134] Комітет солдатських матерів РФ: До України відправили 15 тис. військовослужбовців. *Ракурс* : громадсько-правовий портал. 2014. 28 серп. URL: http://racurs.ua/ua/n33881-komitet-soldatskyh-materiv-rf-do-ukrayiny-vidpravyly-15-tys-viyskovoslujbovciv (дата звернення: 23.11.2019).

[135] На Донбасі воюють кілька тисяч російських військових – джерело в НАТО. *Радіо Свобода*. 2014. 4 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26566657.html (дата звернення: 23.11.2019); Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій : аналітична доповідь Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона.* 2014. № 5–6. С. 8.

[136] В Україні перебуває понад 3 тисячі російських військових – Гелетей. *Радіо Свобода*. 2014. 14 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26583309.html (дата звернення: 23.11.2019).

[137] Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій… С. 8.

[138] Журналіст: в районі Донецька перебуває близько 8 тис. російських військових. *Тиждень.ua.* 2014. 1 вер. URL: http://tyzhden.ua/News/118088 (дата звернення: 23.11.2019).

[139] СБУ насчитала на Донбассе 7,5 тысяч российских военных. *Корреспондент.net*. 2014. 26 нояб. URL: https://korrespondent.net/ukraine/3448649-sbu-naschytala-na-donbasse-75-tysiach-rossyiskykh-voennykh (дата звернення: 23.11.2019).

[140] На Донбасі воює 32 тисячі бойовиків: з них до 10 тисяч військових РФ – Генштаб. *Українська правда*. 2014. 4 груд. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/4/7046459/ (дата звернення: 23.11.2019).

[141] Турчинов розповів про військову міць сепаратистів. *Корреспондент.net*. 2015. 15 січ. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/3466915-turchynov-rozpoviv-pro-viisko-vu-mits-separatystiv (дата звернення: 23.11.2019).

[142] Генерал розповів про розміщення Росією ядерної зброї на кордоні з Україною. *УНІАН*. 2018. 3 серп. URL: https://www.unian.ua/war/10150511-general-rozpoviv-pro-

rozmishchennya-rosiyeyu-yadernoji-zbroji-na-kordoni-z-ukrajinoyu.html (дата звернення: 23.11.2019).

[143] ОБСЄ зафіксувала обстріли України з території Росії. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України.* 2014. 4 вер. URL: http://mediarnbo.org/2014/09/04/obsye-zafiksuvala-obstrili-ukrayini-z-teritoriyi-rosiyi/ (дата звернення: 23.11.2019); Супутникові фотодокази ракетних ударів з території Росії (фото). *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України.* 2014. 28 лип. URL: http://mediarnbo.org/2014/07/28/suputnikovi-fotodokazi-raketnih-udariv-z-teritoriyi-rosiyi-foto/ (дата звернення: 23.11.2019); Результати розслідування Іловайської трагедії…; Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 11, 12–13…

[144] Как Россия обстреливала Украину со своей территории: документальные свидетельства / Шон Кейс и др. *Хвиля*. 2015. 18 февр. URL: http://hvylya.net/analytics/politics/kak-rossiya-obstrelivala-ukrainu-so-svoey-territorii-dokumentalnyie-svidetelstva.html (дата звернення: 23.11.2019).

[145] Аналіз вдення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 1, 24…

[146] Зеленопілля. *Книга пам'яті полеглих за Україну:* 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/zelenopillya.htm (дата звернення: 23.11.2019); *Тинченко Я.* Зеленопілля: спогад офіцера. *Тиждень.ua*. 2016. 14 лип. URL: http://tyzhden.ua/Society/169544 (дата звернення: 23.11.2019).

[147] Прикордонники зазнали 153 нападів та обстрілів з території Росії. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України.* 2014. 29 лип. URL: http://mediarnbo.org/2014/07/29/prikordonniki-zaznali-153-napadiv-ta-obstriliv-z-teritoriyi-rosiyi/ (дата звернення: 23.11.2019).

[148] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 3, 17, 19…

[149] Російські «Гради» більше 300 разів обстрілювали територію України – Bellingcat. *Дзеркало тижня.* 2016. 17 квіт. URL: https://dt.ua/UKRAINE/rosiyski-gradi-bilshe-300-raziv-obstrilyuvali-teritoriyu-ukrayini-bellingcat-205961_.html/: фот. (дата звернення: 23.11.2019).

[150] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 13…

[151] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 3…

[152] З території Росії обстрілюють сили АТО та українські села. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України.* 2014. 21 серп. URL: http://mediarnbo.org/2014/08/21/z-teritoriyi-rosiyi-obstrilyuyut-sili-ato-ta-ukrayinski-sela/ (дата звернення: 23.11.2019); Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 16–18, 24…; Результати розслідування Іловайської трагедії…

[153] ГПУ оприлюднила результати розслідування Іловайської трагедії. *Тиждень.ua.* 2017. 14 серп. URL: http://tyzhden.ua/News/198172 (дата звернення: 23.11.2019).

[154] При боях за Іловайськ в Україну вторглися більше 4 тис. військових РФ, – НДІ ЗСУ. *РБК-Україна.* 2015. 13 серп. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/boyah-ilovaysk-ukrainu-vtorglis-tys-voennyh-1439468929.html (дата звернення: 23.11.2019).

[155] Результати розслідування Іловайської трагедії…

[156] Результати розслідування Іловайської трагедії…

[157] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 19–20...; Результати розслідування Іловайської трагедії...

[158] Результати розслідування Іловайської трагедії...

[159] Цвітні Піски. *Книга пам'яті полеглих за Україну:* 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/cvetnypeski.htm (дата звернення: 16.09.2018).

[160] В Іловайську взяли в полон російських десантників. *Українська правда*. 2014. 20 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/20/7035337/ (дата звернення: 23.10.2019).

[161] «Всю роту положили»: участники боевых действий на территории Украины описывают масштаб понесенных российскими воинскими подразделениями потерь. Псковская губернія. 2014. № 34 (706). 3–9 сент.: фот.; *«Псковская губерния»* опубликовала разговоры десантников о гибели роты сослуживцев. *Новая газета*. 2014. 2 сент. URL: https://www.novayagazeta.ru/news/2014/09/03/105045-171-pskovskaya-guberniya-187-opublikovala-razgovory-desantnikov-o-gibeli-roty-sosluzhivtsev (дата обращения: 21.12.2019).

[162] Затримані на Донбасі десантники Росії: нам брешуть про навчання. *Радіо Свобода*. 2014. 26 серп. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26550407.html; Проміжний звіт ТСК з розслідування трагічних подій під Іловайськом: повний текст...

[163] Солдатские матери составили список из 400 убитых и раненых российских солдат. Телеканал Дождь. 2014. 27 авг. URL: https://tvrain.ru/news/komitet_soldatskih_materej_sostavil_spisok_iz_400_ranenyh_i_ubityh_rossijskih_soldat-374625/ (дата обращения: 26.12.2019).

[164] *Хоменко С.* Що сталося в Іловайську: версія Генштабу. *ВВС Україна*. 2015. 14 серп. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150814_ilovaysk_hq_general_sx (дата звернення: 26.12.2019); КамАЗами вивозили: ветеран АТО розповів про втрати росіян під Іловайськом. *Апостроф*. 2017. 30 серп. URL: https://apostrophe.ua/ua/news/society/accidents/2017-08-30/kamazami-vyvozili-veteran-ato-rasskazal-o-poteryah-rossiyan-pod-ilovajskom/105637 (дата звернення: 23.10.2019).

[165] Безповоротні втрати РФ на Донбасі за весь період літа 2014 року становлять 1,7 тис. осіб, – Ноздрачов. *Цензор.нет*. 2018. 28 серп. URL: https://ua.censor.net.ua/news/3083284/bezpovorotni_vtraty_rf_na_donbasi_za_ves_period_lita_2014_roku_stanovlyat_17_tys_osib_nozdrachov (дата звернення: 23.10.2019).

[166] День в історії – Іловайський котел. *Galinfo.com*. 2017. 28 серп. URL: https://galinfo.com.ua/news/den_v_istorii__ilovayskyy_kotel_267947.html (дата звернення: 23.10.2019).

[167] Безповоротні втрати РФ на Донбасі за весь період літа 2014 року становлять 1,7 тис. осіб, – Ноздрачов...

[168] Безповоротні втрати РФ на Донбасі за весь період літа 2014 року становлять 1,7 тис. осіб, – Ноздрачов...

[169] Про втрати ЗС Росії в Україні...

[170] Російська активістка: На Донбасі загинули понад 2,5 тисячі російських військових. *Тиждень.ua*. 2014. 5 вер. URL: http://tyzhden.ua/News/118450 (дата звернення: 23.10.2019).

[171] За три дні на Донбасі загинули 382 військових РФ, всього – понад 6 тисяч – Васильєва. *Українська правда*. 2015. 19 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2015/01/19/7055562/ (дата звернення: 23.10.2019).

[172] *Gregory P. R.* Russia May Have Inadvertently Posted Its Casualties In Ukraine: 2,000 Deaths, 3,200 Disabled. *Forbes*. 2015. 25 Aug. URL: https://www.forbes.com/sites/

paulroderickgregory/2015/08/25/kremlin-censors-rush-to-erase-inadvertent-release-of-russian-casualties-in-east-ukraine/#7eea75429c58 (Last accessed: 21.02.2020).

[173] Про втрати ЗС Росії в Україні...

[174] РНБО: Терористи знову «поховали» кількадесят загиблих в боях росіян у штольні однієї з шахт. *Espreso.TV*. 2014. 18 лист. URL: https://espreso.tv/news/2014/11/18/rnbo_terorysty_znovu_quotpokhovalyquot_kilkadesyat_zahyblykh_v_boyakh_rosiyan_u_shtolni_odniyeyi_z_shakht (дата звернення: 21.12.2019).

[175] Аби приховати свою участь в окупації України російські артилеристи відкрили вогонь по російській розвідгрупі, яка потрапила у засідку. Міністерство оборони України : офіційний веб-сайт. 2015. 18 трав. URL: http://www.mil.gov.ua/news/2015/05/18/abi-prihovati-svoyu-uchast-v-okupaczii-ukraini-rosijski-artileristi-vidkrili-vogon-po-rosijskij-rozvidgrupi-yaka-potrapila-u-zasidku--10026/ (дата звернення: 21.12.2019).

[176] *Назаров В.* Начальник штабу АТО Віктор Назаров: «Щоб там не казали, «лупили» росіян ми дуже серйозно» / М. Каменєв. *Insider*. 2014. 4 груд. URL: http://www.theinsider.ua/politics/547c442e06631/ (дата звернення: 17.12.2019).

[177] Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. С. 20–24...; *Лазарович М.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки)... С. 64–65.

[178] ОБСЄ оприлюднила підписаний у Мінську протокол : документ. *Радіо Свобода*. 2014. 7 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26570262.html (дата звернення: 23.10.2019).

[179] Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей : *Закон України*. 16 вер. 2014 р. № 1680-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1680-18 (дата звернення: 15.06.2017).

[180] ОБСЄ оприлюднила текст Меморандуму, підписаного у Мінську. *УНІАН*. 2014. 20 вер. URL: https://www.unian.ua/politics/987314-obse-oprilyudnila-tekst-memorandumu-pidpisanogo-u-minsku.html (дата звернення: 23.10.2019).

[181] Для прикриття російських операцій на Донбасі Путін застосовував брехню – The Washington Post. *Радіо Свобода*. 2016. 9 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/27910063.html (дата звернення: 23.10.2019).

[182] Террористы нарушили минские договоренности почти три с половиной тысячи раз. *Новое время*. 2014. 24 нояб. URL: https://nv.ua/ukraine/shtab-ato-podschital-skolko-raz-terroristy-narushali-minskie-dogovorennosti-21916.html (дата звернення: 23.10.2019).

[183] За два місяці «перемир'я» в Донбасі загинуло понад 100 українських військових. *Дзеркало тижня*. 2014. 4 лист. URL: https://dt.ua/UKRAINE/za-dva-misyaci-peremir-ya-v-donbasi-zaginulo-ponad-100-ukrayinskih-viyskovih-155713_.html (дата звернення: 23.10.2019).

[184] *Дорош С.* Річниця Мінських угод: конфлікт на роки? *ВВС Україна*. 2015. 4 вер. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/09/150904_minsk_agreement_anniversary_sd (дата звернення: 23.10.2019).

[185] СБУ порушила справу щодо «виборів» в «ДНР» і «ЛНР». *Дзеркало тижня*. 2014. 2 лист. URL: https://dt.ua/UKRAINE/sbu-porushila-spravu-schodo-viboriv-v-dnr-i-lnr-155538_.html (дата звернення: 23.10.2019).

[186] За час АТО бойовики зруйнували 55 мостів – начальник інженерних військ. *УНІАН*. 2014. 17 жовт. URL: https://www.unian.ua/army/997392-za-chas-ato-boyoviki-zruynuvali-55-mostiv-nachalnik-injenernih-viysk.html (дата звернення: 23.10.2019).

[187] Аналіз бойових дій на сході України в ході зимової кампанії 2014–2015 років...

[188] Росія приховує катастрофу, яку створила на Донбасі – Волкер. *Українська правда*.

2018. 7 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/7/7188568/ (дата звернення: 26.12.2019).

[189] *Шаманська А.* В Україні 12 тисяч російських солдатів – американський генерал. *Радіо Свобода*. 2015. 5 бер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26883112.html (дата звернення: 23.10.2019).

[190] Турчинов: Російська армія може піти у наступ. *Українська правда*. 2015. 15 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2015/01/15/7055116/ (дата звернення: 26.12.2019).

[191] Посол США навів супутникові знімки з російськими танками під Дебальцевим. *Тиждень.ua*. 2015. 14 лют. URL: http://tyzhden.ua/News/129880 (дата звернення: 21.12.2019).

[192] Турчинов: Російська армія може піти у наступ…

[193] Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцевському плацдармі…; *Шрамович В.* Рік потому: як виходили з Дебальцевого. *ВВС Україна*. 2016. 5 лют. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/02/160120_debaltseve_vj_anniversary_vs (дата звернення: 26.12.2019).

[194] Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцевському плацдармі…

[195] Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцевському плацдармі…

[196] *Бутусов Ю.* Цена Дебальцево – боевые потери ВСУ. Правда про «самую успешную операцию по выводу из Дебальцево». *Цензор.нет*. 2015. 8 авг. URL: https://censor.net.ua/resonance/347010/tsena_debaltsevo_boevye_poteri_vsu_pravda_pro_samuyu_uspeshnuyu_operatsiyu_po_vyvodu_iz_debaltsevo (дата звернення: 23.10.2019).

[197] Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцевському плацдармі…

[198] Аналіз бойових дій на сході України в ході зимової кампанії 2014–2015 років…

[199] *Коваленко О.* Дебальцівський плацдарм. Невідомі подробиці операції та переговорів у Мінську. *Українська правда*. 2016. 18 лют. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2016/02/18/7099435/ (дата звернення: 23.10.2019); Путин: Исходим из того, что окруженные в Дебальцево украинские военные сложат оружие. *Сегодня*. 2015. 12 февр. URL: https://www.segodnya.ua/politics/putin-ishodim-iz-togo-chto-okruzhennye-v-debalcevo-ukrinskie-voennye-slozhat-oruzhie-592034.html (дата звернення: 23.10.2019).

[200] *Рещук К., Лукашова С.* 5 нормандських зустрічей до Зеленського. Як кожна з них змінила хід війни на Донбасі. *Українська правда*. 2019. 9 груд. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/9/7234195/ (дата звернення: 10.06.2020).

[201] Повний текст документів, ухвалених на переговорах в Мінську. *Тиждень.ua*. 2015. 12 лют. URL: http://tyzhden.ua/Politics/129751 (дата звернення: 23.10.2019).

[202] *Глуховський М.* Євген Марчук: Між війною і виборами має пройти час: що більше, то краще – 5 років мінімум. *День*. 2016. 23 серп. URL: https://day.kyiv.ua/uk/article/top-net/yevgen-marchuk-mizh-viynoyu-i-vyboramy-maye-proyty-chas-shcho-bilshe-krashche-5 (дата звернення: 23.10.2019).

[203] *Глуховський М.* Євген Марчук: Між війною і виборами має пройти час…

[204] Фронтові зведення зі сходу за 16 лютого: перемир'я немає. *Корреспондент.net*. 2015. 16 лют. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3480239-frontovi-zvedennia-zi-skhodu-za-16-luitoho-peremyria-nemaie (дата звернення: 26.12.2019).

[205] Турчинов: у 2017 році ЗСУ на Донбасі просунулися на понад 10 кілометрів. *Радіо Свобода*. 2018. 12 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news/29035811.html (дата звернення: 23.10.2019).

[206] 30 квітня розпочалась операція Об'єднаних сил із відсічі та стримування збройної аґресії Росії на Донбасі – Президент підписав Указ. Президент України: офіційне інтернет-представництво. 2018. 30 квіт. URL: http://www.president.gov.ua/news/30-kvitnya-rozpochalas-operaciya-obyednanih-sil-iz-vidsichi-47206 (дата звернення: 23.10.2019).

[207] *Бедратенко О.* Волкер: затягуючи конфлікт, Росія хоче долучити ДНР/ЛНР до питання миротворців. *Голос Америки*. 2017. 19 груд. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/rosija-zatjahujuchy-konflict/4170335.html (дата звернення: 23.10.2019).

[208] *Бедратенко О.* Волкер: затягуючи конфлікт, Росія хоче долучити ДНР/ЛНР до питання миротворців…

[209] *Бедратенко О.* Волкер: затягуючи конфлікт, Росія хоче долучити ДНР/ЛНР до питання миротворців…

[210] ПА ОБСЄ визнала Росію військовим аґресором. *Українська правда*. 2014. 1 лип. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/07/1/7030663/ (дата звернення: 23.10.2019).

[211] Декларація Уельського саміту: видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. *Організація Північноатлантичного договору*. 2014. 5 вер. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 23.10.2019).

[212] Спільна Заява Комісії Україна-НАТО. 2 грудня 2014, Брюссель. *Організація Північноатлантичного договору*. 2014. 2 груд. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_115474.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 23.10.2019).

[213] Офіційні тексти. *Організація Північноатлантичного договору*. 2015–2017. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts.htm?query=&date_from=&date_to=&sort=date:D:S:d1&start=0-10 (дата звернення: 23.10.2019).

[214] Коментар МЗС України щодо рішення Комітету Міністрів Ради Європи від 17 вересня 2014 року. *Урядовий портал*. 2014. 18 вер. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/247613574 (дата звернення: 23.10.2019).

[215] Резолюція ПАРЄ щодо України: коментований переклад. *Європейська правда*. 2015. 28 січ. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/01/28/7030164/ (дата звернення: 23.10.2019); ПАРЄ ухвалила резолюцію по Україні – Росію визнали аґресором і окупантом. *Європейська правда*. 2015. 25 черв. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/06/25/7035276/ (дата звернення: 23.10.2019).

[216] Обама порівняв російську аґресію з нацизмом. *Українська правда*. 2014. 3 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/3/7036632/ (дата звернення: 23.11.2019); Естон наполегливо порадила РФ відвести війська з України. *Українська правда*. 2014. 13 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/13/7022261/ (дата звернення: 23.11.2019); МЗС Британії: Заворушення в Україні спланувала Росія. *Українська правда*. 2014. 14 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/14/7022381/ (дата звернення: 23.11.2019); *Сидорук Т.* Роль ФРН у формуванні спільної позиції ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Борисфен Інтел*: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. 2016. 21 лют. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/rol_frg_v_formirovanii_obshhej_pozicii_es_2/ (дата звернення: 23.11.2019).

[217] *Шаповал Ю. І.* Міжнародні санкції та їхні наслідки для фінансового ринку РФ…; *Хара О.* Санкційний зашморг для Кремля…; Два роки санкцій: Хто і як пресує Путіна…; *Данилишин Б.* Новий етап санкцій…

[218] Роковини катастрофи MH17: як змінювалася брехня Російської Федерації. *Укрінформ*. 2017. 17 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2268145-rokovini-katastrofi-mh17-ak-zminuvalasa-brehna-rosijskoi-federacii.html (дата звернен-

ня: 23.11.2019); Нідерланди й Австралія поклали на РФ відповідальність за катастрофу MH17 – заява. *Європейська правда*. 2018. 25 трав. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/25/7082200/ (дата звернення: 23.11.2019).

[219] *Шаповал Ю. І.* Міжнародні санкції та їхні наслідки для фінансового ринку РФ…; *Хара О.* Санкційний зашморг для Кремля…; Два роки санкцій: Хто і як пресує Путіна…; *Данилишин Б.* Новий етап санкцій…

[220] Президент США підтримав закон щодо посилення санкцій проти Росії. *Посольство України в Сполучених Штатах Америки*. 2017. 2 серп. URL: https://usa.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/58882-prezident-ssha-pidtrimav-zakon-shhodo-posilennya-sankcij-proti-rosiji (дата звернення: 08.10.2018).

[221] Former German Foreign Minister Sigmar Gabriel: «The World Is Changing Dramatically». *Der Spiegel*. 2018. 24 Septemb. URL: http://www.spiegel.de/international/germany/interview-with-former-german-foreign-minister-sigmar-gabriel-a-1229393.html (Last accessed: 27.09.2018).

[222] *Каспрук В.* Москва розуміє тільки силу: санкції проти Росії потрібно збільшувати. *Радіо Свобода*. 2020. 28 трав. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30640133.html (дата звернення: 29.05.2020).

[223] *Саєнко В.* Курт Волкер: Росія командує, фінансово утримує, здійснює контроль над політичними структурами «народних республік»… Так що це на 100% очолювана Росією операція. *УНІАН*. 2018. 04 жовт. URL: https://www.unian.ua/war/10286196-kurt-volker-rosiya-komanduye-finansovo-utrimuye-zdiysnyuye-kontrol-nad-politichnimi-strukturami-narodnih-respublik-tak-shcho-ce-na-100-ocholyuvana-rosiyeyu-operaciya.html (дата звернення: 08.10.2018).

[224] «Друзья» и «враги» России. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 5 июн. URL: http://www.levada.ru/2017/06/05/druzya-i-vragi-rossii-2 (дата обращения: 08.10.2018).

[225] Западные санкции: перемена участи? В*сероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 20 июн. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9166 (дата обращения: 23.10.2019); Международные отношения и санкции. *Левада-центр:* аналитический центр Юрия Левады. 2017. 15 июн. URL: https://www.levada.ru/2017/06/15/16137/ (дата обращения: 23.10.2019).

[226] Откуда исходит угроза миру? Две трети россиян уверены в существовании «мирового правительства», три четверти – в его враждебности нашей стране. *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 11 июл. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9203 (дата обращения: 23.10.2019).

[227] Теория заговора против России: большинство россиян полагают, что существуют группы лиц, которые стремятся разрушить традиционные ценности русского народа и переписать историю России. *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 20 авг. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9259&utm_source=Push4Site&utm_medium=notification&utm_campaign=push217 (дата обращения: 23.10.2019).

[228] *Волков Д.* 86% Путина: верить или нет. *Ведомости*. 2015. № 3977 (9 декаб.).

[229] Российско-украинские отношения. *Левада-центр:* аналитический центр Юрия Левады. 2017. 30 октяб. URL: https://www.levada.ru/2017/10/30/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-2/ (дата обращения: 23.10.2019); *Галанина А.* За Крым не торгуемся. Известия. 2017. № 197 (19 октяб.). С. 1.

[230] *Галанина А.* За Крым не торгуемся… С. 1.

[231] Крым. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2021. 26 апр. URL: https://www.levada.ru/2021/04/26/krym/ (дата обращения: 28.05.2021).

[232] *Волков Д.* 86% Путина: верить или нет...

[233] Президент Владимир Путин: оценки работы и ожидания. ВЦИОМ. 2018. 7 мая. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9080 (дата обращения: 23.10.2019).

[234] Владимир Путин в четвертый раз вступил в должность президента. *Meduza*. 2018. 7 мая. URL: https://*meduza*.io/news/2018/05/07/vladimir-putin-v-chetvertyy-raz-vstupil-v-dolzhnost-prezidenta (дата обращения: 23.10.2019).

[235] *Тимошенко Д.* «Своими голосами они зовут российские танки»: зачем Путину голосование оккупированного Донбасса? *Радіо Свобода*. 2020. 3 лип. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/vichnyi-putin-golosuvannya-donbas/30704212.html (дата звернення: 03.07.2020).

[236] Итоги выборов в Госдуму – 2021. РИА Новости. 2021. 6 окт. URL: https://ria.ru/20210919/vybory_gosduma-1749875690.html (дата обращения: 11.12.2021); *Соколова М.* «Единая Россия» получила конституционное большинство в Госдуме: партии досталось 324 мандата. *Парламентская газета*. 2021. 21 сент. URL: https://www.pnp.ru/politics/edinaya-rossiya-poluchila-konstitucionnoe-bolshinstvo-v-gosdume.html (дата обращения: 11.12.2021).

[237] Путін після нещодавніх виборів до Держдуми РФ має повний картбланш на дії щодо України, – російський політик. *Цензор.нет*. 2021. 10 груд. URL: https://censor.net/ua/news/3304635/putin_pislya_neschodavnih_vyboriv_do_derjdumy_rf_maye_povnyyi_kartblansh_na_diyi_schodo_ukrayiny_rosiyiskyyi (дата звернення: 11.12.2021).

[238] *Двалі Н.* Ексрозвідник Копка: Проаналізуйте останні вояжі Януковича за кордон: Еміpати, Азербайджан, Індія, Гонконг. Там він розтикував кеш. Гордон: інтернет-видання. 2017. 1 черв. URL: https://gordonua.com/ukr/publications/eks-rozvidnik-kopka-proanalizujte-ostanni-vojazhi-janukovicha-za-kordon-emirati-azerbajdzhan-indija-gonkong-vin-tam-rastykival-kesh-190327.html (дата звернення: 30.05.2020).

[239] *Василенко В. А.* Російсько-українська війна 2014 року... С. 28–29.

[240] *Шевцова Л.* Результати виборів в Україні. Росія перемогла? *НВ*. 2019. 22 лип. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/volodimir-zelenskiy-ta-mir-z-rosiyeyu-opoziciyniy-blok-novini-ukrajini-50033483.html (дата звернення: 22.07.2019).

[241] *Василенко В. А.* Російсько-українська війна 2014 року... С. 29.

[242] Интервью Первому каналу и агентству Ассошиэйтед Пресс. *Kremlin.ru:* официальное интернет-представительство Президента России. 2013. 4 сент. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/19143 (дата обращения: 23.10.2019); Путин: россияне и украинцы – один народ. BBC. 2015. 18 март. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/rolling_news_russian/2015/03/150318_ru_n_putin_ukraine_relations (дата обращения: 23.10.2019); Путин считает, что русские и украинцы – один народ, и не делает между ними разницы. ТАСС: информационное агентство России. 2015. 16 апр. URL: http://tass.ru/politika/1908297 (дата обращения: 23.10.2019); Путин назвал русских и украинцев единым народом. *Интерфакс*. 2015. 17 авг. URL: http://www.interfax.ru/russia/460776 (дата обращения: 23.10.2019); Путин: Русские и украинцы – один народ, но нас сначала разделили, а потом стравили. Росбалт. 2016. 27 октяб. URL: http://www.rosbalt.ru/russia/2016/10/27/1562613.html (дата обращения: 23.10.2019); Посещение Лебединского горно-обогатительного комбината. *Kremlin.ru*: официальное интернет-представительство Президента России. 2017. 14 июл. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/55052 (дата обращения: 23.10.2019); Русские и украинцы – один народ,

заявил Путин. *РИА Новости*. 2017. 14 декаб. URL: https://ria.ru/society/20171214/1510927363.html (дата обращения: 23.10.2019).

[243] Путин: Украинский народ считаю братским, если не частью русского. Взгляд: деловая газета. 2017. 19 октяб. URL: https://vz.ru/news/2017/10/19/891673.html (дата обращения: 23.10.2019); Путін назвав Київ та Київську область «російськими». *Еспресо*. 2019. 20 лип. URL: https://espreso.tv/news/2019/07/20/putin_nazvav_kyyiv_ta_kyyivsku_oblast_quotrosiyskymquot (дата звернення: 22.07.2019).

[244] Владимир Путин: у Украины есть будущее только в случае федерализации. *Вести.Ру*. 2014. 17 нояб. URL: https://www.vesti.ru/doc.html?id=2129964 (дата обращения: 23.10.2019); *Калниш В.* Федералізація або війна. Новий-старий план по Україні. *РБК-Україна*. 2015. 6 лют. URL: https://daily.rbc.ua/ukr/show/fedaralizatsiya-ili-voyna-novyy-staryy-plan-po-ukraine-06022015090700 (дата звернення: 22.07.2019); *Силіна Т.* Війна за мир. *Дзеркало тижня*. 2015. 7–13 лют.; *Путин В.* Интервью австрийскому телеканалу ORF / А. Вольф. *Kremlin.ru:* официальное интернет-представительство Президента России. 2018. 4 июн. URL: http://www.kremlin.ru/events/president/news/57675 (дата обращения: 23.10.2019).

[245] Интервью Первому каналу и агентству Ассошиэйтед Пресс. *Kremlin.ru:* официальное интернет-представительство Президента России. 2013. 4 сент. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/19143 (дата обращения: 23.10.2019).

[246] *Алленова О., Геда Е., Новиков В.* Блок НАТО разошелся на блокпакеты. *Коммерсантъ*. 2008. 7 апр. С. 9; Путін – Бушу: «Україна – це не держава». *Українська правда*. 2008. 7 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2008/04/7/3410762/ (дата звернення: 22.07.2019); Виступ Володимира Путіна на саміті НАТО (Бухарест, 4 квітня 2008 року). *УНІАН*. 2008. 18 квіт. URL: https://www.unian.ua/politics/110949-vistup-volodimira-putina-na-samiti-nato-buharest-4-kvitnya-2008-roku.html (дата звернення: 22.07.2019).

[247] Путин не советует Западу переходить «красную черту» в отношениях с РФ. РИА Новости. 2018. 25 мая. URL: https://ria.ru/spief/20180526/1521428045.html (дата обращения: 23.10.2019).

[248] Совещание послов и постоянных представителей России. *Kremlin.ru:* официальное интернет-представительство Президента России. 2018. 19 июл. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/58037 (дата обращения: 23.10.2019); Путин: РФ будет соразмерно реагировать на шаги НАТО по созданию баз у ее границ. ТАСС: информационное агентство России. 2018. 19 июл. URL: http://tass.ru/politika/5387894?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share&utm_content=21189266 (дата обращения: 23.10.2019).

[249] Виступ Володимира Путіна на саміті НАТО (Бухарест, 4 квітня 2008 року)...

[250] Всеукраїнський перепис населення 2001 р.: національний склад населення. Державний комітет статистики України. 2003–2004. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/ (дата звернення: 22.07.2019); Всеукраїнський перепис населення 2001 р.: графічний матеріал. Державний комітет статистики України. 2003–2004. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/graphic#m1 (дата звернення: 22.07.2019).

[251] *Голобородько А.* Про розвал Росії та закінчення війни на Донбасі: ексклюзивне інтерв'ю з головою РНБО Даніловим. 24 канал. 2020. 4 черв. URL: https://24tv.ua/pro-rozval-rosiyi-zakinchennya-viyni-donbasi-eksklyuzivne-novini-krimu_n1355328 (дата звернення: 05.06.2020).

[252] Российско-украинские отношения. *Левада-центр:* аналитический центр Юрия Левады. 2017. 23 июн. URL: https://www.levada.ru/2017/06/23/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya/ (дата обращения: 23.10.2019); Российско-украинские отношения. *Левада-центр:* аналитический центр Юрия Левады. 2017. 30 окт. URL: https://www.levada.ru/2017/10/30/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-2/ (дата обращения: 23.10.2019); Отношение к странам и санкциям. *Левада-центр:* аналитический центр Юрия Левады. 2017. 18 декаб. URL: https://www.levada.ru/2017/12/18/otnoshenie-k-stranam-i-sanktsiyam/ (дата обращения: 23.10.2019).

[253] Полянська Я. Клімкін: Росія свідомо застосовує тортури до бранців. *Радіо Свобода*. 2018. 25 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29318443.html (дата звернення: 22.07.2019); *Балачук І.* Боєць, що пройшов російський полон: відрізали голови, знімали шкіру. *Українська правда*. 2018. 25 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/25/7184427/ (дата звернення: 22.07.2019); Про тортури в полоні у бойовиків і російських військових на Донбасі розповіла майже тисяча громадян. Українські новини. 2018. 25 черв. URL: https://ukranews.com/ua/news/570724-pro-tortury-v-poloni-u-boyovykiv-i-rosiyskykh-viyskovykh-na-donbasi-rozpovila-mayzhe-tysyacha (дата звернення: 22.07.2019).

[254] Бійцю, якому відтяли руку за тату з тризубом, протез зробили теж із гербом. *День*. 2016. 3 черв. URL: https://day.kyiv.ua/uk/news/030616-biycyu-yakomu-vidtyaly-rukuza-tatu-z-tryzubom-protez-zrobyly-tezh-iz-gerbom : фот. (дата звернення: 22.07.2019); *Фаріон І.* «Нічого у тебе з протезом не вийде. Достатньо вчепити гак, щоб міг пакет тримати...». *Високий Замок*. 2014. 19 лист. URL: https://wz.lviv.ua/article/129352-nichoho-u-tebe-z-protezom-ne-vyide-dostatno-vchepyty-hak-shchob-mih-paket-trymaty (дата звернення: 22.07.2019).

[255] *Тинченко Я.* Серпень 2014 року. Іловайськ. Частина V. Вихід «південної» групи». *Тиждень.ua*. 2015. 15 вер. URL: http://tyzhden.ua/Society/146208 (дата звернення: 22.07.2019).

[256] *Довгань В.* Російські лікарі зізналися в причетності до війни на Донбасі. *Obozrevatel*. 2020. 29 трав. URL: https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/rosijski-likari-ziznalisya-v-prichetnosti-do-vijni-na-donbasi-video.htm (дата звернення: 29.05.2020); «З Україною нас кинули. У 2014 році нам обіцяли гроші бойові. Ми під бомбардуванням вивозили поранених з території України», – медики російського Гукового. *Цензор.нет*. 2020. 1 черв. URL: https://censor.net.ua/ua/video_news/3199170/z_ukrayinoyu_nas_kynuly_u_2014_rotsi_nam_obitsyaly_groshi_boyiovi_my_pid_bombarduvannyam_vyvozyly_poranenyh (дата звернення: 01.06.2020).

[257] Наєв назвав кількість російських військових в окупованому Криму. *Укрінформ*. 2020. 10 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3060357-naev-nazvav-kilkist-rosijskih-vijskovih-v-okupovanomu-krimu.html (дата звернення: 10.07.2020); У Генштабі назвали нинішню кількість військовослужбовців РФ на Донбасі. *Ракурс*: громадсько-правовий портал. 2017. 9 вер. URL: http://racurs.ua/ua/n93802-u-genshtabi-nazvaly-nynishnu-kilkist-viyskovoslujbovciv-rf-na-donbasi (дата звернення: 22.07.2019).

[258] *Ошенко Б.* Війська РФ готові вести масштабну континентальну війну, – Турчинов. *Преса України*. 2018. 13 квіт. URL: http://uapress.info/uk/news/show/168219 (дата звернення: 22.07.2019).

[259] *Заблоцький В.* 11-й Київський безпековий форум: висновки для України. *Defense Express*. 2018. 18 квіт. URL: https://defence-ua.com/index.php/statti/4525-11-y-kyyivskyy-bezpekovyy-forum-vysnovky-dlya-ukrayiny (дата звернення: 22.07.2019); Аваков назвав кількість російської техніки та військ в ОРДЛО (інфографіка). *Ракурс*: громадсько-

правовий портал. 2017. 28 лист. URL: http://racurs.ua/ua/n97716-avakov-nazvav-kilkist-rosiyskoyi-tehniky-ta-viysk-v-ordlo-infografika (дата звернення: 22.07.2019); У Генштабі назвали нинішню кількість військовослужбовців РФ на Донбасі...

[260] *Віхтюк А.* Ключові аспекти реформування Державної прикордонної служби України. *Презентація*. 2017. 30 бер. С. 2. URL: https://ukrainesecuritysector.com/wp-content/uploads/2017/04/3-Презентація_Ключові-акспекти-реформування-ДПС_30.03.2017.pdf (дата звернення: 22.07.2019).

[261] З початку року зафіксовано 260 вторгнень РФ на Донбас. *iPress.ua*. 2016. 27 серп. URL: http://ipress.ua/news/z_pochatku_roku_zafiksovano_260_vtorgnen_rf_na_donbas_178298.html (дата звернення: 23.10.2019).

[262] Скільки російської зброї з'явилося на Донбасі за останні роки (інфографіка). *Всвіті*. 2017. 23 лип. URL: http://vsviti.com.ua/news/75346. (дата звернення: 22.07.2019)

[263] З початку року в зоні АТО загинуло 98 військових – Міноборони. *Українська правда*. 2017. 27 трав. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/05/27/7145190/ (дата звернення: 22.07.2019).

[264] З початку року на Донбасі загинули 162 військових. *Факти*. 2017. 27 жовт. URL: https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20171027-z-pochatku-roku-na-donbasi-zagynuly-162-vijskovyh/ (дата звернення: 22.07.2019).

[265] З початку року в зоні АТО загинуло 98 військових – Міноборони...

[266] За п'ять місяців на Донбасі загинуло 33 українські воїни, 235 поранено, – Єрмак. *Цензор.нет*. 2020. 3 черв. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3199830/za_pyat_misyatsiv_na_donbasi_zagynulo_33_ukrayinski_voyiny_235_poraneno_yermak (дата звернення: 03.06.2020).

[267] *Шрамович В.* Скільки людей загинуло на Донбасі у 2017 році? *ВВС Україна*. 2017. 29 груд. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-42506201 (дата звернення: 22.07.2019).

[268] Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого – 15 травня 2018 року : неофіційний переклад / Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. 2018. С. 1. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_UKRAINIAN.pdf (дата звернення: 22.07.2017).

[269] Від початку збройної аґресії РФ на Донбасі загинуло понад 240 дітей. *Українська правда*. 2020. 4 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/4/7254450/ (дата звернення: 04.06.2020); Україна – в ООН: 147 дітей загинули під час аґресії РФ на Донбасі. *Укрінформ*. 2020. 24 черв. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3051375-ukraina-v-oon-147-ditej-zaginuli-pid-cas-agresii-rf-na-donbasi.html (дата звернення: 25.06.2020).

[270] СБУ розкрила дані про теракти в Україні з початку аґресії Росії: ексклюзивний документ. *Апостроф*. 2017. 13 лип. URL: https://apostrophe.ua/ua/news/society/accidents/2017-07-13/sbu-raskryila-dannyie-o-teraktah-v-ukraine-s-nachala-agressii-rossii-eksklyuzivnyiy-dokument/101361 (дата звернення: 22.07.2019).

[271] «Нова небезпечна доктрина Путіна щодо України» – WSJ. *Голос Америки*. 2017. 14 лип. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/nova-nebezpechna-doktryna-putina/3944121.html (дата звернення: 23.10.2019).

[272] ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-kst-gertv-boyovyh-donbas/31110937.html (дата звернення: 20.02.2021); У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2020. 3 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-zhertvy-viyny-na-donbasi/30818348.html (дата звернення: 04.09.2020).

[273] ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. ...; У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2020. 3 вер. ...

[274] ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. ...; У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2020. 3 вер. ...

[275] З початку бойових дій на Донбасі щонайменше 147 дітей загинули і 392 були поранені – ООН. *Радіо Свобода*. 2020. 1 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-dity-zhertvy-viyna-donbas/30647086.html (дата звернення: 02.06.2020); За шість років війни на Донбасі загинули понад 3 350 мирних жителів...; Україна – в ООН: 147 дітей загинули під час аґресії РФ на Донбасі. *Укрінформ*. 2020. 24 черв. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3051375-ukraina-v-oon-147-ditej-zaginuli-pid-cas-agresii-rf-na-donbasi.html (дата звернення: 25.06.2020).

[276] Від початку збройної аґресії РФ на Донбасі загинуло понад 240 дітей...; Внаслідок російської аґресії на сході України загинули 242 дитини – Порошенко. *Дзеркало тижня*. 2018. 28 бер. URL: https://dt.ua/UKRAINE/vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-na-shodi-ukrayini-zaginuli-242-ditini-poroshenko-273480_.html (дата звернення: 22.07.2019); Через воєнні дії на Донбасі загинули понад 240 дітей. *Дзеркало тижня*. 2018. 1 черв. URL: https://dt.ua/UKRAINE/cherez-voyenni-diyi-u-donbasi-zaginuli-ponad-240-ditey-279461_.html (дата звернення: 22.07.2019).

[277] Від початку збройної аґресії РФ на Донбасі загинуло понад 240 дітей...; Через воєнні дії на Донбасі загинули понад 240 дітей...

[278] Геращенко: за час боїв на Донбасі загинули майже 500 жінок і 70 дітей. *Українська правда*. 2016. 26 жовт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2016/10/26/7124819/ (дата звернення: 22.07.2019).

[279] *Книга пам'яті полеглих за Україну:* 2014–2021. URL: http://memorybook.org.ua/index.htm (дата звернення: 29.12.2023).

[280] ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. ...; У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2020. 3 вер. ...

[281] ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. ...; У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2020. 3 вер. ...

[282] Втрати ЗС РФ на Донбасі можна порівняти з кількістю загиблих бійців ЗСУ – російські журналісти. *УНІАН*. 2019. 5 лют. URL: https://www.unian.ua/war/10434099-vtrati-zs-rf-na-donbasi-mozhna-porivnyati-z-kilkistyu-zagiblih-biyciv-zsu-rosiyski-zhurnalisti.html (дата звернення: 05.02.2019).

[283] О внесении изменений в перечень сведений, отнесенных к государственной тайне, утвержденный Указом Президента Российской Федерации от 30 ноября 1995 г. № 1203: Указ Президента Российской Федерации от 28 мая 2015 г. № 273. URL: http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201505280001?index=0&rangeSize=1 (дата обращения: 14.08.2018).

[284] *Дорош С.* Скільки росіян загинуло на Донбасі? *BBC Україна.* 2017. 15 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-39512872 (дата звернення: 22.07.2019); *Gregory P. R.* Russia May Have Inadvertently Posted Its Casualties In Ukraine: 2,000 Deaths, 3,200 Disabled...; *Кусок Т.* На Донбасі загинули понад 1600 військових РФ – СБУ. *Українська правда*. 2016. 15 бер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2016/03/15/7102169/ (дата звернення: 22.07.2019); Лавров назвав російські війська на Донбасі «фантастикою».

Українська правда. 2016. 1 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2016/12/1/7128552/ (дата звернення: 22.07.2019).

[285] Общий список погибших на Донбассе российских военных и добровольных наемников, установленных из открытых источников по состоянию на 01.06.2018 года. *«Забытый полк» / Груз-200 из Украины в Россию.* 2018. 1 июн. URL: http://gruz200.zzz.com.ua/files/груз-200-на-01.06.2018.pdf (дата обращения: 17.12.2019); Общий список погибших на Донбассе российских военнослужащих и добровольных наемников, установленных из открытых источников («Список Елены Васильевой») (на основе материалов группы «Груз-200 из Украины в Россию» https://www.facebook.com/groups/gruz200/). Проект *«Груз-200 из Украины в Россию».* 2018. 1 июн. URL: http://gruz200.zzz.com.ua/ (дата обращения: 17.12.2019).

[286] У боях на Донбасі загинули близько 8 тисяч бойовиків. ТСН. 2014. 3 груд. URL: https://tsn.ua/politika/u-boyah-na-donbasi-zaginuli-blizko-8-tisyach-boyovikiv-395347.html (дата звернення: 22.07.2019).

[287] Штаб АТО: на Донбасі українські військові знищили понад 14 тисяч бойовиків. *УНІАН*. 2015. 16 бер. URL: https://www.unian.ua/war/1056155-shtab-ato-na-donbasi-ukrajinski-viyskovi-znischili-ponad-14-tisyach-boyovikiv.html (дата звернення: 22.07.2019).

[288] Втрати ЗС РФ на Донбасі можна порівняти з кількістю загиблих бійців ЗСУ – російські журналісти. *УНІАН*. 2019. 5 лют. URL: https://www.unian.ua/war/10434099-vtrati-zs-rf-na-donbasi-mozhna-porivnyati-z-kilkistyu-zagiblih-biyciv-zsu-rosiyski-zhurnalisti.html (дата звернення: 05.02.2019).

[289] *Портников В.* На лінії зіткнення між Україною і окупованими територіями Донбасу пройшов перший в цьому році обмін полоненими. *Telegram*. 2020. 16 квіт. URL: https://t.me/portnikov/505 (дата звернення: 22.05.2020).

[290] *Рибалка І.* Обмін полоненими у 2017–2019 роках: кого Україна передала Росії та кого вдалося повернути. 5 канал. 2019. 29 груд. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/obmin-polonenymy-u-2017-2019-rokakh-koho-ukraina-peredala-rosii-ta-koho-vdalosia-povernuty-205560.html (дата звернення: 12.06.2020); *Кравець Р., Романюк Р., П'єцух М.* День Надії: як Савченко повернулася в Україну. *Українська правда*. 2016. 25 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2016/05/25/7109708/ (дата звернення: 12.06.2019); Солошенко та Афанасьєв повернулися в Україну. BBC. 2016. 14 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160614_soloshenko_afanasyev_comeback_or (дата звернення: 12.06.2019); Звільнення з полону Жемчугова і Супруна: подробиці і перші заяви патріотів у Києві. Новинарня. 2016. 17 вер. URL: https://novynarnia.com/2016/09/17/zvilnennya-z-polonu-zhemchugova-i-supruna-podrobitsi-i-pershi-zayavi-patriotiv-u-kiyevi/ (дата звернення: 12.06.2019); *Власова А.* Повернення додому: як зустрічали звільнених з полону українців в аеропорту Бориспіль. *Громадське телебачення*. 2017. 27 груд. URL: https://hromadske.ua/posts/velykyi-obmin-iak-zustrily-zvilnenykh-ukraintsiv-v-aeroportu-boryspil-fotoreportazh (дата звернення: 12.06.2019); Чотирьох звільнених з полону ОРДЛО українців доправили до Мінська. *Українська правда*. 2019. 28 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/28/7219484/ (дата звернення: 09.06.2020); *Москвичова А.* Обмін «35 на 35»: як це було. *Радіо Свобода*. 2019. 7 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/obmin-35-na-35-jak-ce-bulo/30151853.html (дата звернення: 23.12.2019).

[291] В місії ООН прокоментували обмін полоненими та звільнення ексберкутівців. *Укрінформ*. 2019. 31 груд. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2847995-v-misii-oon-prokomentuvali-obmin-polonenimi-ta-zvilnenna-eksberkutivciv.html (дата звернення: 23.05.2020); «Ми повернемося. Це наша земля». Як проходив масштабний обмін полоненими на Донбасі – хроніка. *Новое время*. 2019. 29 груд. URL: https://nv.ua/

ukr/ukraine/politics/obmin-polonenimi-29-grudnya-onlayn-i-podrobici-novini-ukrajini-50062036.html (дата звернення: 15.05.2020).

[292] *Красінський В.* Великодній обмін: як повертали українців з полону бойовиків на Донбасі. *РБК-Україна*. 2020. 16 квіт. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/pashalnyy-obmen-vozvrashchali-ukraintsev-1587045892.html (дата звернення: 14.06.2020); *Бурдига І.* Кого Київ звільнив з тюрем для обміну на Донбасі. *Deutsche Welle*. 2020. 17 квіт. URL: https://www.dw.com/uk/кого-київ-звільнив-з-тюрем-для-обміну-на-донбасі/a-53167103 (дата звернення: 07.06.2020); *Стець А.* Україна почала новий обмін полоненими з бойовиками ОРДЛО. *Zaxid.net*. 2020. 16 квіт. URL: https://zaxid.net/ukrayina_ta_boyoviki_ordlo_pochali_noviy_obmin_polonenimi_n1500957 (дата звернення: 02.06.2020); *Смирнов Ю.* Обмен пленными. Кого Украина отдала террористам: список. Ліга.net. 2020. 16 квіт. URL: https://www.liga.net/politics/articles/obmen-plennymi-kogo-ukraina-otdala-terroristam-spisok (дата звернення: 02.06.2020).

[293] *Загайнова Л.* Обмінюють людей, непричетних до війни на Донбасі: родичі українських полонених вимагають зустрічі з Зеленським. *5 канал*. 2020. 16 квіт. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/obminiuiut-liudei-neprychetnykh-do-viiny-na-donbasi-rodychi-ukrainskykh-polonenykh-vymahaiut-zustrichi-z-zelenskym-212847.html (дата звернення: 12.06.2020); «В моем городе – лагеря». Голоса тех, кто ждет родных из застенок оккупации. *Радіо Свобода*. 2020. 3 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30650688.html (дата звернення: 03.06.2020); *Баркар Д.* Обмін утримуваними: що приховує влада від українських ЗМІ. *Радіо Свобода*. 2020. 16 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/obmin-polon-pry/30559746.html (дата звернення: 17.04.2020).

[294] #Незабуті полонені і заручники: хто ще чекає на обмін. *Радіо Свобода*. 2020. 15 трав. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30489328.html (дата звернення: 16.05.2020).

[295] Правозащитники насчитали почти сотню украинских политузников в тюрьмах России и Крыма. *Крым. Реалии.* 2020. 10 июня. URL: https://ru.krymr.com/a/news-pravozashitniki-ukrainskie-polituzniki/30662996.html (дата звернення: 17.06.2020).

[296] 100 мільярдів доларів втратила Україна через російську аґресію у Криму та на Сході – дослідження Atlantic Council. *Український кризовий медіа-центр*. 2018. 8 черв. URL: http://uacrisis.org/ua/67317-report-atlantic-council (дата звернення: 22.07.2019).

[297] Україна через аґресію Росії втратила понад 16% ВВП – Гройсман. *УНІАН*. 2017. 10 лип. URL: https://economics.unian.ua/finance/2020379-ukrajina-cherez-agresiyu-rosiji-vtratila-ponad-16-vvp-groysman.html (дата звернення: 23.10.2019).

[298] Аґресія РФ проти України: загинули і поранені десятки тисяч осіб. *Експрес*. 2017. 21 лют. URL: http://expres.ua/news/2017/02/21/229151-agresiya-rf-proty-ukrayiny-zagynuly-poraneni-desyatky-tysyach-osib (дата звернення: 22.07.2019).

[299] Геращенко: За час боїв на Донбасі загинули майже 500 жінок і 70 дітей…

[300] В ООН нарахували майже 1,8 млн переселенців в Україні. *112.ua*. 2015. 11 бер. URL: https://ua.112.ua/suspilstvo/v-oon-narahuvali-mayzhe-1-8-mln-pereselenciv-v-ukrayini-202752.html (дата звернення: 23.10.2019); Україна в ОБСЄ: На Донбасі загинули 3094 військових, 12 тисяч поранені…

[301] Доповідь ООН: від гніту бойовиків на сході страждають 2,7 млн людей. *Українська правда*. 2016. 3 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/3/7110627/ (дата звернення: 22.07.2019).

[302] Кримським мусульманам з «Хізб-ут Тахрір» інкримінують «захоплення влади в Росії». *Українська правда*. 2017. 12 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/01/12/7132251/ (дата звернення: 22.07.2019).

[303] Крим в умовах окупації: 12 загиблих, 17 зниклих, 39 політв'язнів. *Українська правда*. 2017. 25 лют. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/02/25/7136457/ (дата звернення: 22.07.2019).

[304] ООН: після анексії в Криму насильницьки зникли 42 людини, нікого не покарали. *Українська правда*. 2018. 13 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/13/7191981/ (дата звернення: 14.09.2018).

[305] Суд ООН вимагає від РФ відновити роботу Меджлісу – МЗС. *Європейська правда*. 2018. 19 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/19/7084612/ (дата звернення: 22.07.2019).

[306] Люди в анексованому Криму стають все більш безправними – HRW. *Українська правда*. 2017. 12 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/01/12/7132279/ (дата звернення: 22.07.2019); Крим в умовах окупації: 12 загиблих, 17 зниклих, 39 політв'язнів…

[307] Верховна Рада просить країни ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС посилити санкції проти Росії. *Радіо Свобода*. 2020. 2 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-rada-prosyt-posylyty-sanktsii-proty-rosii/30648216.html (дата звернення: 02.06.2020); Джемилев: около 20 тысяч крымских татар покинули полуостров. *Крым.Реалии*. 2017. 26 февр. URL: https://ru.krymr.com/a/news/28333377.html (дата звернення: 23.10.2019).

[308] Росія незаконно виселила з Криму не менше 2425 осіб – правозахисник. *Укрінформ*. 2018. 28 черв. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2489198-rosia-nezakonno-viselila-z-krimu-ne-mense-2425-osib-pravozahisnik.html (дата звернення: 23.10.2019).

[309] Верховна Рада просить країни ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС посилити санкції проти Росії…

[310] Росія переселила в окупований Крим до мільйона людей – Джемілєв. *Укрінформ*. 2018. 25 трав. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2468255-rosia-pereselila-v-okupovanij-krim-do-miljona-ludej-dzemilev.html (дата звернення: 23.10.2019).

[311] Війна Росії проти України. Відсіч. *Радіо Свобода*. 2023. 296 груд. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-zahroza-viyny/31703318/lbl0lbi367623.html (дата звернення: 30.12.2023).

[312] Війна Росії проти України. Відсіч…

[313] *Мироненко П.* Спогади про майбутнє. Хроніки війни із щоденника політолога (24.02.2022 – 24.08.2022). Видання Академії політичних наук України. Київ : *Політія*, 2022. С. 62–63; Путин подписал указы о признании ЛНР и ДНР. ТАСС. 2021. 21 февр. URL: https://tass.ru/politika/13792297 (дата обращения: 15.07.2019).

[314] Володимир Путін оголосив про проведення «спеціальної військової операції». *Голос Америки*. 2022. 24 лют. URL: https://www.holosameryky.com/a/6456671.html (дата звернення: 30.12.2023); Рік тому розпочалося повномасштабне вторгнення рф в Україну. *Укрінформ*. 2023. 24 лют. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3674361-rik-tomu-rozpocalosa-povnomasstabne-vtorgnenna-rf-v-ukrainu.html (дата звернення: 30.12.2023).

[315] Перемога дається нам дуже важко. Але вона неодмінно буде – Валерій Залужний. *АрміяInform*. 2022. 31 жовт. URL: https://armyinform.com.ua/2022/10/31/peremoga-valerij-zaluzhnyj/ (дата звернення: 30.12.2023).

[316] Понад 80% росіян підтримують Путіна, війну проти України, геноцид. 52% мають тривогу або депресію – опиитування. *Голос Америки*. 2023. 6 груд. URL: https://www.holosameryky.com/a/opytuvannja-rosijan/7385618.html (дата звернення: 30.12.2023).

[317] Закон «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»». *Верховна Рада України*. 2022. 24 лют. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219987.html (дата звернення: 28.12.2023); *Коваль Д., Мірер П.* В Україні

ввели воєнний стан по всій території: як він вплине на життя. *Суспільне Новини*. 2022. 24 лют. URL: https://suspilne.media/209525-voennij-stan-za-akih-umov-zaprovadat-ta-akvin-vpline-na-zitta/ (дата звернення: 30.12.2023).

[318] Генасамблея ООН засудила вторгнення Росії і закликала негайно вивести війська з України. *Європейська правда*. 2022. 2 бер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135096/ (дата звернення: 30.12.2023).

[319] Міжнародний суд ООН наказав Росії зупинити війну проти України. *Європейська правда*. 2022. 16 бер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/16/7136076/ (дата звернення: 30.12.2023).

[320] *Лазарович М. В.* Історія та культура... С. 505.

[321] Ворог захопив ЧАЕС. *Українська правда*. 2022. 24 лют. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/24/682727/ (дата звернення: 30.12.2023).

[322] *Черниш О.* Чому зупинились мирні перемовини України і Росії та чи можливо їх відновити? BBC News Україна. 2022. 1 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-46308406 (дата звернення: 28.12.2022).

[323] Донбас, коридор у Крим та Придністров'я – нові цілі війни російської армії. *Укрінформ*. 2022. 22 квіт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3464430-donbas-koridor-u-krim-ta-pridnistrova-nova-meta-vijni-rosijskoi-armii.html (дата звернення: 15.07.2019).

[324] RUSI оприлюднив план, за яким росіяни розраховували захопити Україну. *Інформаційне агентство «Оборонно-промисловий кур'єр»*. 2022. 2 груд. URL: https://opk.com.ua/rusi-oprilyudnyv-plan-za-yakym-rosiyany-rozr/ (дата звернення: 15.11.2022).

[325] Міноборони РФ заявило про «перегрупування військ» на Київському та Чернігівському напрямах. *РБК-Україна*. 2022. 30 бер. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/minoborony-rf-zayavilo-peregruppirovke-voysk-1648654014.html (дата звернення: 23.10.2023).

[326] *Робейко О.* У Росії обговорили застосування ядерної зброї проти України – NYT. *УНІАН*. 2022. 2 лист. URL: https://www.unian.ua/war/u-rosiji-obgovorili-zastosuvannya-yadernoji-zbroji-proti-ukrajini-nyt-12032142.html (дата звернення: 15.07.2023).

[327] У МВС розповіли, скільки об'єктів критичної інфраструктури зазнали російських атак. *Радіо Свобода*. 2022. 27 груд. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-mvs-krytychna-infrastruktura-ataky/32195952.htmll (дата звернення: 29.05.2023).

[328] Путін обрав варварську тактику випаленої землі – Блінкен. *Європейська правда*. 2022. 4 груд. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/4/7151851/ (дата звернення: 15.07.2023).

[329] *Писанка Н.* «Поранена культура»: проєкт для збереження спадщини під час війни за допомоги VR-технологій. *Суспільне Культура*. 2023. 2 лют. URL: https://suspilne.media/culture/372394-poranena-kultura-proekt-dla-zberezenna-spadsini-pid-cas-vijni-za-dopomogi-vr-tehnologij/ (дата звернення: 30.12.2023); *Кобзар Ю.* Слідами нацистів: росіяни встановили рекорд з розграбування музеїв України. *УНІАН*. 2023. 15 січ. URL: https://www.unian.ua/war/rozgrabuvannya-muzejiv-ukrajini-stalo-naybilshim-z-chasiv-drugoji-svitovoji-nyt-12110538.html (дата звернення: 15.12.2023); Окупанти грабують музеї, як в часи Другої світової – NYTO. *Gazeta.ua*. 2023. 16 січ. URL: https://gazeta.ua/articles/np/_okupanti-grabuyut-muzeyi-yak-v-chasi-drugoyi-svitovoyi-nyt/1129223 (дата звернення: 30.12.2023).

[330] *Кобзар Ю.* Слідами нацистів...

[331] Загальні бойові втрати РФ від початку війни – близько 139 770 осіб (+690 за добу), 298 літаків, 3290 танків, 2303 артсистеми, 6507 броньованих машин. *Цензор.нет*. 2023. 15 лют. URL: https://censor.net/ua/news/3399871/zagalni_boyiovi_vtraty_rf_vid_pochatku_

viyiny_blyzko_139_770_osib_690_za_dobu_298_litakiv_3290_tankiv (дата звернення: 30.12.2023).

[332] *Прищепа Я.* Поліція зафіксувала 47 тисяч воєнних злочинів РФ в Україні. *Суспільне Новини*. 2022. 10 груд. URL: https://suspilne.media/335848-policia-zafiksuvala-47-tisac-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini/ (дата звернення: 30.12.2023); СБУ виявила ще одну катівню рашистів у звільненому Херсоні. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2022. 16 лист. URL: https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vyiavyla-shche-odnu-kativniu-rashystiv-u-zvilnenomu-khersoni (дата звернення: 30.12.2023); *Одноліток Т., Горбачова А.* «Били струмом, ламали кістки»: омбудсмен розповів, як росіяни катували жителів Херсона. *УНІАН*. 2022. 17 лист. URL: https://www.unian.ua/war/situaciya-v-hersonskiy-oblasti-ukrajinskiy-ombudsmen-shokovaniy-tim-yak-rosiyani-katuvali-ukrajinciv-12048906.html (дата звернення: 27.12.2023).

[333] *Лелітка С.* Геноцид під прикриттям гасел про захист канонічного православ'я. *Голос України*. 2023. 23 трав. URL: http://www.golos.com.ua/article/371009 (дата звернення: 28.12.2023).

[334] *Прищепа Я.* США фіксують все більше злочинів Росії на окупованих територіях – Держдеп. *Суспільне Новини*. 2022. 21 лист. URL: https://suspilne.media/322000-ssa-fiksuut-vse-bilse-zlociniv-rosii-na-okupovanih-teritoriah/ (дата звернення: 30.12.2023).

[335] Омбудсман Дмитро Лубінець: Російська Федерація використовує сексуальне насильство на українській землі як тактику геноцидної війни. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. 2023. 19 черв. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/ombudsman-dmitro-lubinec-rosijska-federaciya-vikoristovuye-seksualne-nasilstvo-na-ukrayinskij-zemli-yak-taktiku-genocidnoyi-vijni (дата звернення: 30.12.2023).

[336] *Лящук Ю.* Скільки цивільних людей вбили рашисти в Україні – дані ООН. *Главком*. 2022. 28 груд. URL: https://glavcom.ua/country/society/skilki-tsivilnikh-ljudej-vbili-rashisti-v-ukrajini-dani-oon-898245.html (дата звернення: 07.04.2023).

[337] У результаті збройної аґресії РФ в Україні постраждали 1378 дітей, 459 із них загинули. *Інтерфакс-Україна*. 2023. 3 лют. URL: https://interfax.com.ua/news/general/888809.html (дата звернення: 30.12.2023).

[338] Понад 15 тисяч людей зникли безвісти під час війни в Україні – ICMP. *BBC Україна*. 2022. 25 лист. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-63753257 (дата звернення: 15.07.2023).

[339] Кількість біженців з України зі статусом тимчасового захисту в Європі досягла 4,75 млн, у лідерах Польща, Німеччина та Чехія. *Інтерфакс-Україна*. 2022. 27 лист. URL: https://interfax.com.ua/news/general/874989.html (дата звернення: 27.11.2023).

[340] *Калашник П.* Вдома краще? В Україну можуть не повернутись до 3,3 млн біженців, що коштуватиме 7% ВВП. Головні тези з демографічного звіту ЦЕС. Forbes Ukraine. 2023. 5 верес. URL: https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788 (дата звернення: 27.11.2023); 63% українських біженців планують повернутися до України. *АрміяInform*. 2022. 31 жовт. URL: https://armyinform.com.ua/2023/09/05/63-ukrayinskyh-bizhenciv-planuyut-povernutysya-do-ukrayiny/ (дата звернення: 27.11.2023).

[341] *Лазарович М.* «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»... С. 135.

[342] *Лазарович М.* «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»... С. 136.

[343] Мудрость веков: Восток / сост. : А. Ю. Кожевников, Г. Б. Линдберг. Санкт-Петербург : Издательский Дом «Нева», 2006. С. 93.

[344] *Двалі Н.* Екскровідник Копка...

ХРОНОЛОГІЯ МОСКОВИТСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2024 РОКИ)

2014 р.

19 січня – початок протистояння між загонами внутрішніх військ і «Беркуту» та частиною демонстрантів на вул. М. Грушевського в Києві.

22 січня – загибель від куль на вул. М. Грушевського в Києві перших маніфестантів – Сергія Нігояна і Михайла Жизневського.

18–20 лютого – різке загострення протистояння між «силовиками» та учасниками протестів на київському Майдані, внаслідок якого було вбито близько ста осіб, головним чином протестувальників.

21 лютого – підписання в Адміністрації Президента України «Угоди про вреґулювання кризи в Україні» між Президентом Віктором Януковичем та лідерами опозиції Віталієм Кличком, Арсенієм Яценюком, Олегом Тягнибоком.

21 лютого – повернення Верховною Радою України чинності Конституції України 2004 р.

22 лютого – обрання головою Верховної Ради України Олександра Турчинова замість Володимира Рибака, що подав у відставку з цієї посади.

22 лютого – у зв'язку зі зникненням Президента В. Януковича з Києва – ухвала Верховною Радою України Постанови про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів

Президента України, якою відсторонено В. Януковича від виконання ним обов'язків Президента України та призначено позачергові вибори Президента України на 25 травня 2014 р.

23 лютого – ухвалення Верховною Радою України Постанови про покладення на голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно зі ст. 112 Конституції України, відповідно до якої обов'язки Президента став виконувати О. Турчинов.

23 лютого – активізація Московією дій, спрямованих на дестабілізацію України.

26 лютого – мітинґи «за» і «проти» збереження територіальної цілісності України під будівлею Верховної Ради Автономної Республіки Крим у м. Сімферополь, у яких узяли участь понад 10 тис. прихильників єдиної Української держави, передусім кримських татар, та до 5 тис. сепаратистськи налаштованих активістів промосковитських організацій.

27 лютого – захоплення московитськими спецпідрозділами будівель Верховної Ради і Ради міністрів Автономної Республіки Крсим, інших адміністративних будівель, аеропортів в Сімферополі та Севастополі, установ зв'язку, засобів масової інформації тощо та початок блокування військових частин кримського угруповання Збройних сил (ЗС) України. Це стало фактичним початком московитсько-української війни.

27 лютого – призначення Верховною Радою України Арсенія Яценюка прем'єр-міністром України.

28 лютого – захоплення московитськими військовими аеродрому «Бельбек» поблизу м. Севастополя та аеропорту Сімферополя.

1 березня – підтримання Радою Федерації Московитської Федерації звернення президента Московії Владіміра Путіна про дозвіл на застосування Збройних сил Московитської Федерації на території України.

1 березня – початок масштабних антиукраїнських акцій, інспірованих московитськими спецслужбами у східних, центральних і південних реґіонах України в березні – квітні 2014 р.

1 березня – ухвалення Донецькою обласною радою рішення про проведення референдуму щодо подальшої долі краю.

2 березня – ухвалення Луганською обласною радою рішення про нелегітимність центральних органів виконавчої влади України.

2 березня – заява Північноатлантичної ради щодо ситуації в Україні, в якій засуджено військову ескалацію московитської Федерації в Криму і висловлено глибоке занепокоєння з приводу дозволу, наданого московитським парламентом на використання Збройних сил Московитської Федерації на території України.

6 березня – перший етап міжнародних санкцій щодо Московії, спрямованих на припинення її аґресії проти України. Він передбачав призупинення переговорного процесу між ЄС і Московитською Федерацією про пом'якшення візового режиму і нової угоди про партнерство, а також підготовки до саміту G8, в якому мала брати участь Московія; індивідуальні санкції щодо низки осіб, причетних до московитської аґресії проти України.

9 березня – перші сутички в м. Луганськ між українськими та московитськими і промосковитськими силами, спричинені нападом останніх на мітинґ з нагоди 200-річчя Т. Шевченка.

11 березня – ухвалення Верховною Радою Автономної Республіки Крим та Севастопольською міською радою на закритому засіданні Декларації про незалежність АРК і м. Севастополя та рішення про заборону діяльності на території Криму проукраїнських організацій.

13 березня – відновлення Національної ґвардії України як військового формування з правоохоронними функціями.

13 березня – напад московитських і промосковитських бойовиків на мітинґ за єдність України, що відбувався у м. Доне-

цьку. Під час зіткнень загинув від ножового поранення український активіст Дмитро Чернявський.

16 березня – проведення московитськими окупантами псевдореферендуму про статус Криму, на якому, за їхніми даними, 96,77% жителів АРК та м. Севастополя проголосували за возз'єднання відповідних територій з московитською Федерацією.

17 березня – перехід до другого етапу міжнародних санкцій щодо Московії, зумовлених її аґресією проти України, під час якого низці московитських і кримських чиновників, також колишніх українських високопосадовців було заборонено в'їзд на територію ЄС та заморожено їхні активи за кордоном. Згодом до візових, економічних і фінансових санкцій проти Московії приєдналися США, Японія, Австралія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія.

17 березня – заява Північноатлантичної ради з приводу так званого «референдуму» в Криму, який члени НАТО визнали «як незаконним, так і нелеґітимним», оскільки він «порушив українську Конституцію і міжнародне право».

18 березня – підписання в Кремлі угоди про приєднання Криму та Севастополя до Московитської Федерації.

18 березня – підписання президентом Московії спільно з самопроголошеною владою АРК та м. Севастополя Договору про прийняття «Республіки Крим» до складу Московитської Федерації.

21 березня – прийняття Радою Федерації Московії законів про ратифікацію Договору від 18 березня та про утворення нових суб'єктів федерації – «Республіки Крим» та «міста федерального значення Севастополь», формально закріпивши окупацію цих реґіонів Московією.

21 березня – підписання Україною та Європейським Союзом політичної частини Угоди про асоціацію.

21 березня – ухвалення ОБСЄ рішення про направлення в Україну міжнародної моніторинґової місії.

27 березня – підтримання Генеральною Асамблеєю ООН територіальної цілісності України з визнанням Криму і м. Севастополя її невід'ємними частинами.

1 квітня – заяви міністрів закордонних справ країн НАТО та Комісії Україна – НАТО, якими засуджено незаконну військову інтервенцію Московії в Україну, порушення нею суверенітету і територіальної цілісності України та «незаконну і нелеґітимну спробу Московії анексувати Крим».

6 квітня – захоплення озброєними московитськими і промосковитськими бойовиками будівлі Донецької обласної державної адміністрації.

6 квітня – у селищі Новофедорівка в Криму військовослужбовець Московитської Федерації застрелив беззбройного офіцера Збройних сил України майора Станіслава Карачевського, який став першою жертвою московитсько-української війни.

7 квітня – інспірування Московитською Федерацією проголошення «Донецької народної республіки» («ДНР»), метою якої мав стати контроль за всією територією цієї області за сприяння військової допомоги Московитської Федерації.

9 квітня – засудження ПАРЄ окупації Криму Московитською Федерацією та вимога негайного виводу московитських військ із півострова.

12–14 квітня – захоплення озброєними московитськими і промосковитськими бойовиками адміністративних установ в таких населених пунктах Донецької обл., як Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ, Лиман, Дружківка, Єнакієво, Макіївка, Маріуполь, Горлівка, Харцизьк, Жданівка, Кіровське.

12 квітня – ппрагнучи запобігти вторгненню московитських диверсійних загонів, які розгорнули діяльність на Донбасі, мешканці м. Дніпропетровськ і ключових населених пунктів Дніпропетровської обл. почали зводити блокпости.

13 квітня – поблизу м. Слов'янськ Донецької обл. – перший бій між бійцями правоохоронних органів України та бойовика-

ми московитських диверсійних загонів, під час якого загинув офіцер українського спецпідрозділу «Альфа» Геннадій Біліченко.

13 квітня – ухвалення Радою національної безпеки і оборони (РНБО) України рішення про початок широкомасштабної антитерористичної операції (АТО) із залученням Збройних сил України для подолання тероризму, організованого московитськими спецслужбами у східних реґіонах України.

14 квітня – підписання виконувачем обов'язків Президента України О. Турчиновим Указу про введення в дію рішення РНБО України від 13 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози та збереження територіальної цілісності України».

14 квітня – взяття озброєними московитськими і промосковитськими бойовиками в облогу приміщення Луганської обласної ради та оголошення про невизнання центральної влади в Україні.

14 квітня – заява міністра закордонних справ Великої Британії Вільяма Хейґа про те, що за подіями на сході України стоїть Московія, яка хоче дестабілізувати країну.

14 квітня – звинувачення Генеральним секретарем НАТО Андерсом Фоґом Расмуссеном Московії у причетності до сепаратистських заворушень на сході України.

14–19 квітня – у Куп'янському, Борівському, Ізюмському, Близнюківському та Барвінківському районах Харківської обл. створено 19 блокпостів, покликаних запобігти вторгненню московитських диверсійних загонів.

15 квітня – згідно з інформацією голови Служби безпеки України (СБУ) Валентина Наливайченка, українські силовики вже затримали 23 кадрових офіцерів Головного розвідувального управління (ГРУ) Московитської Федерації.

17 квітня – Женевські переговори щодо вреґулювання конфлікту між Московитською Федерацією та Україною за участі чотирьох керівників зовнішньополітичних відомств – України,

ЄС, США та Московитської Федерації, які відбулася в Женеві (Швейцарія).

27 квітня – інспірування Московитською Федерацією проголошення на території окремих районів Луганської обл. «Луганської народної республіки» («ЛНР»).

28 квітня – 2 травня – захоплення озброєними московитськими і промосковитськими бойовиками адміністративних установ у таких населених пунктах Луганської обл., як Станиця Луганська, Луганськ, Красний Луч, Первомайськ, Алчевськ, Антрацит, Свердловськ, Стаханов.

28 квітня – введення США додаткових санкцій, зумовлених аґресією Московії щодо України, проти групи депутатів Держдуми Московитської Федерації, замороження активів 17 компаній, наближених до президента Московитської Федерації В. Путіна, та заборона постачання до Московії високотехнологічних товарів, які вона могла б використати для військових потреб.

30 квітня – схвалення Виконавчою радою Міжнародного валютного фонду дворічної програми «стенд-бай» для України обсягом 17 млрд дол.

1 травня – підписання виконувачем обов'язків Президента України О. Турчиновим Указу про відновлення призову до армії.

2 травня – сутички і пожежа в Будинку профспілок в Одесі, що сталися після збройного нападу сепаратистів на ходу за єдність України, внаслідок яких загинуло 48 осіб і понад 200 звернулися за медичною допомогою.

5 травня – виступ Президії Луганської обласної ради проти проведення антитерористичної операції та звинувачення української влади в розпалюванні громадянської війни.

5 травня – перший великий бій московитсько-української війни, під час якого український спецпідрозділ відбив напад значних сил московитських диверсантів спецзагону «Крим». Смертю хоробрих загинули командир сумського відділу СБУ «Альфа» підполковник О. Аніщенко, інструктор київської

«Альфи» майор Р. Лужевський, прапорщик полку «Ягуар» В. Долинський.

6 травня – Указ Президента України «Про часткову мобілізацію», затверджений Законом України.

9 травня – спроба шести десятків озброєних московитських і промосковитських бойовиків захопити в м. Маріуполь Донецької обл. міське управління внутрішніх справ, внаслідок чого загинуло близько 20 осіб.

11 травня – інспірування Московитською Федерацією в окремих районах Донбасу проведення псевдореферендумів щодо незалежності Луганської і Донецької «народних республік». За їх «офіційними» даними, за незалежність проголосувало 89,07% і 96,2% відповідно.

16 травня – Генеральна прокуратура України визнала самопроголошені «Донецьку народну республіку» та «Луганську народну республіку» терористичними організаціями.

22 травня – загибель у бою з підрозділом московитських терористичних військ під м. Волноваха Донецької обл. 16 вояків 51-ої моторизованої бригади Збройних сил України; 30 отримали поранення.

25 травня – перемога на дострокових виборах Президента України вже в першому турі Петра Порошенка.

26 травня – бій українських вояків за аеропорт «Донецьк», внаслідок якого, за різними даними, знищено до 300 терористів, у тому числі понад три десятки громадян Московитської Федерації. Початок героїчної оборони Донецького аеропорту від атак московитських регулярних і терористичних військ.

29 травня – бойовики московитських терористичних військ у м. Слов'янськ Донецької обл. збили вертоліт Мі-8, внаслідок чого загинули 12 українських вояків, у тому числі генерал-майор Сергій Кульчицький.

1 червня – визнання головою Державної прикордонної служби (ДПС) України Миколою Литвином того факту, що московитські бойовики щодня пробираються через державний кор-

дон, а ДПС перейшла від охорони кордону до його оборони.

5 червня – 29 серпня – бої між українською армією та московитськими терористичними військами за курган Савур-Могила (278 м), розташований в Шахтарському р-ні Донецької обл., в ході яких його спочатку було звільнено від ворога, а після серпневого масового вторгнення московитських регулярних військ в Україну – втрачено.

6 червня – московитські терористи поблизу м. Слов'янськ підбили український літак АН-30Б, яким керував підполковник Костянтин Могилко. Ціною власного життя та здоров'я екіпаж літака відвів його від житлових кварталів міста до околиці с. Пришиб Слов'янського р-ну. Загинуло 5 членів екіпажу літака, 3 отримали поранення.

6 червня – перша зустріч у «нормандському форматі» лідерів України, Німеччини, Франції й Московії у м. Бенувіль (Нормандія, Франція).

7 червня – інавґурація Президента України Петра Порошенка.

12 червня – вторгнення в Україну з Московитської Федерації колони танків, яка через н. п. Сніжне, Торез, Макіївка Донецької обл. в'їхала до обласного центру.

13 червня – звільнення українським військом м. Маріуполя від московитських терористичних формувань.

14 червня – у м. Луганськ при заході на посадку бойовиками московитських терористичних військ збито український військово-транспортний літак Іл-76 із десантниками 25-ї окремої повітрянодесантної бригади, унаслідок чого загинули 49 осіб, враховуючи членів екіпажу.

20–30 червня – одностороннє припинення українським військом бойових дій, оголошене в рамках мирного плану Президента України П. Порошенка.

24 червня – у районі с. Красноармійське (нині Новоселівка) Слов'янського р-ну московитські терористи підбили український ґвинтокрил Мі-8МТ, унаслідок чого загинули всі 9 осіб, котрі знаходилися на борту.

27 червня – підписання Україною та ЄС Угоди про асоціацію в повному обсязі.

30 червня – визнання головнокомандувачем об'єднаними збройними силами НАТО в Європі Філіпом Марком Брідлавом того факту, що Московія не лише фінансово і матеріально підтримує сепаратистів, а й використовує проти України вбивць-найманців.

1 липня – ухвалення Парламентською Асамблеєю ОБСЄ резолюції «Очевидне, грубе та невиправлене порушення Гельсінських принципів Московитською Федерацією», якою засудила військову аґресію Московії проти України, висловила «тверду підтримку суверенітету, політичної незалежності, єдності і територіальної цілісності України» та закликала держави-члени ОБСЄ відмовлятися від визнання насильницької окупації Криму Московитською Федерацією.

1 липня – знищення поблизу м. Слов'янська Донецької обл. тренувального табору московитських терористичних військ, внаслідок чого ліквідовано близько 250 бойовиків, з яких дві третини – чеченці.

5 липня – 21 серпня – звільнення українським військом від московитських терористичних формувань таких населених пунктів Донбасу, як Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ, Дружківка, Костянтинівка, Сіверськ, Рубіжне, Дзержинськ, Соледар, Сєвєродонецьк, Попасна, Лисичанськ, Шахтарськ, Дебальцеве, Авдіївка, Лутугине, Вуглегірськ, Ясинувата, Первомайськ, Станиця Луганська та інші.

9 липня – 5 вересня – згідно з інформацією РНБО і ДПС України, за вказаний період 2014 р. з території Московитської Федерації здійснено більш ніж 120 атак московитської артилерії на українські об'єкти в окремих районах Донецької та Луганської областей.

11 липня – московитські військові обстріляли з реактивних систем залпового вогню (РСЗВ), у тому числі з території Московитської Федерації, базовий табір українських вояків по-

близу с. Зеленопілля Свердловського (нині Довжанського) р-ну Луганської обл., внаслідок чого зазнали значних втрат особовий склад (загинуло близько 40 військовослужбовців) і техніка українських підрозділів.

13 липня – початок систематичного обстрілу з території Московитської Федерації з використанням артилерії, мінометів і РСЗВ «Град» розташування зведеного тактичного угруповання «Кордон», яке виконувало завдання з перекриття відкритої ділянки державного кордону, щоб завадити ворогові постачати з території Московитської Федерації зброю, боєприпаси та підкріплення живої сили бойовиків.

13 липня – велику колону військової техніки, що рухалася з території Московії й перетнула московитсько-український кордон в районі КПП «Ізварине» в Луганській обл., було знищено українською артилерією. Це, за словами головнокомандувача ЗС України генерала Віктора Муженка, стало «психологічним бар'єром» усвідомлення вступу України у «фазу відкритої війни» з Московитською Федерацією.

14 липня – на Донеччині знайшли могилу з тілами двох священиків із м. Слов'янськ та двох синів одного з них. Їх замордували московитські бойовики за те, що вони приносили їжу українським воякам.

16 липня – винищувачем МіҐ-29 Збройних сил Московитської Федерації збито український літак Су-25.

16 липня – введення США перших санкцій щодо ключових секторів економіки Московії, зумовлених її аґресією в Україні, під які потрапили низка московитських компаній військово-промислового комплексу, нафтогазового сектору, фінансових установ, а також окремі політики та військові Московитської Федерації, представники антидержавних сил в Україні. Впродовж другої половини 2014 – 2015 р. США посилили обмежувальні заходи щодо Московитської Федерації.

16–17 липня – розширення ЄС санкцій проти низки осіб і московитських компаній, причетних до порушення територіальної цілісності й суверенітету України.

17 липня – бойовики московитських терористичних військ поблизу м. Торез Донецької обл. збили пасажирський літак Boeing 777, що виконував рейс Амстердам – Куала-Лумпур, внаслідок чого загинули всі 298 осіб на борту.

22 липня – згідно з повідомленням інформаційної аґенції «Рейтер», Червоний Хрест визнав, що Україна перебуває в стані війни з Московитською Федерацією, і в приватному порядку поінформував про це учасників конфлікту. Таким чином усі злочини, скоєні на території окремих районів Донецької й Луганської областей (ОРДЛО), кваліфіковано як «військові злочини».

24 липня – розпуск у Верховній Раді України парламентської коаліції «Європейський вибір».

24 липня – оголошення прем'єр-міністром України А. Яценюком про відставку уряду.

25 липня – оприлюднення ЄС додаткових санкцій щодо Московитської Федерації, під дію яких потрапили група московитських високопосадовців, інспіровані Московією такі територіальні утворення, як «Донецька народна республіка», «Луганська народна республіка», «Федеративна держава Новоросія», та низка антиукраїнських воєнізованих формувань.

29 липня – 1 серпня – запровадження Європейським Союзом санкцій третього рівня проти Московитської Федерації, зумовлених її аґресією в Україні. Вони стосувалися енергетичного та фінансового секторів, продукції військового й подвійного призначення, окремих осіб; передбачали заборону експорту й реекспорту до Московії високотехнологічного обладнання. Впродовж другої половини 2014 – 2015 р. ЄС, а також такі країни, як Японія, Швейцарія, Ізраїль, Канада, Німеччина, Австралія, Франція, Норвегія, Чорногорія, Ісландія, Албанія, Ліхтенштейн, Нова Зеландія, Грузія та інші, розширили список обмежувальних заходів щодо Московитської Федерації.

4 серпня – під час бою з московитськими терористами 171 військовослужбовець 72-ї моторизованої бригади ЗС України та 140 українських прикордонників через тривалий обстріл їхніх позицій і закінчення боєприпасів були змушені відступити на територію Московитської Федерації в районі прикордонного пункту «Гуково» Ростовської обл. Через кілька днів усі вони повернулися в Україну.

15 серпня – генеральний секретар НАТО А. Ф. Расмуссен та журналісти британських видань «Дейлі телеґраф» і «Ґардіан» повідомили, що з 14 на 15 серпня 2014 р. колона московитських військ, у складі якої кілька десятків одиниць бронетехніки, перетнула московитсько-український кордон через КПП «Ізварине» в Луганській обл. Згодом Президент України П. Порошенко заявив, що значна частина цієї колони знищена українською артилерією.

16 серпня – згідно з інформацією московитської газети «Псковская губерния» від 2 вересня 2014 р., на територію України було введено 1-шу роту 76-ої Псковської дивізії Повітрянодесантних військ Московитської Федерації.

19 серпня – прорив у м. Луганськ значного підкріплення для бойовиків московитських терористичних військ, серед якого до 40 одиниць важкої бронетехніки з Московії.

19 серпня – українські бійці в м. Іловайськ Донецької обл. взяли в полон п'ятьох військовослужбовців-десантників Збройних сил Московитської Федерації.

21 серпня – наступальні операції українських військ проти московитських терористичних формувань у районі міст Донецька, Луганська та Іловайська. Згідно з інформацією московитської газети «Псковская губерния» від 2 вересня 2014 р., під час однієї з таких операцій уночі з 20 на 21 серпня біля с. Георгіївка Лутугинського р-ну Луганської обл. практично повністю було знищено 1-шу роту 76-ої Псковської дивізії Повітрянодесантних військ Московитської Федерації – загинуло від 80 до до 140 московитських десантників.

22 серпня – перша автоколона «гуманітарного конвою», що складалася з 280 КамАЗів із вантажем з Московії для мешканців окупованих районів Донецької та Луганської областей, незаконно перетнула московитсько-український кордон. Таким чином, прикриваючись гуманітарною допомогою, МФ поставляла московитським терористичним військам озброєння, боєприпаси й живу бойову силу. Загалом до 26 листопада 2020 р. на територію України без належного огляду українськими прикордонниками (відповідно до встановлених процедур) вдерлися 100 московитських «гумконвоїв».

22 серпня – артилерійський обстріл реактивними системами залпового вогню «Ураган» із території Московитської Федерації українських позицій під м. Іловайськ Донецької обл.

23 серпня – повідомлення Державної прикордонної служби України про колони броньованої техніки, що рухалися з території Московитської Федерації в напрямку н. п. Амвросіївка і Кутейникове Амвросіївського р-ну Донецької обл., де дислокувалися українські сили.

23 серпня – український батальйон територіальної оборони «Прикарпаття» дезертирував з району виконання бойових завдань.

23–30 серпня – Іловайський котел: оточення угруповання українських військ реґулярними частинами ЗС Московитської Федерації та бойовиками московитських терористичних формувань біля м. Іловайська Донецької обл.

24 серпня – приховане вторгнення в Україну московитських реґулярних військ набуло масового характеру.

24 серпня – неорганізований відступ угруповання українських військ з м. Іловайська.

24 серпня – поблизу селищ Кутейникове і Дзеркальне Амвросіївського р-ну Донецької обл. підрозділи 51-ої окремої механізованої бригади (ОМБр) вступили в бій з частинами Повітрянодесантних військ ЗС Московитської Федерації, під час якого захопили в полон 10 московитських десантників, що

належали до складу 331-го повітрянодесантного полку (Кострома) 98-ї повітрянодесантної дивізії.

25 серпня – українські вояки повідомили про те, що в районі н. п. Щербак і Новоазовськ Донецької обл. змішана московитська колона бронетехніки у складі 10 танків, 2 бойових машин піхоти (БМП) і 2 автомобілів «Урал» порушила державний кордон України.

25 серпня – блокада регулярними частинами ЗС Московитської Федерації та бойовиками московитських терористичних формувань угруповання українських військ біля м. Іловайськ Донецької обл.

26 серпня – обстріл із московитських гвинтокрилів Мі-24 українських прикордонників, внаслідок чого загинуло 4 українці.

27 серпня – Комітет солдатських матерів у Ставропольському краї Московитської Федерації опублікував список із близько 400 прізвищ бійців Воронезько-Шумленської 19-ої окремої мотострілецької бригади (Владикавказ, Північна Осетія), 17-ої окремої гвардійської мотострілецької бригади (м. Шалі, Чечня), 8-ої окремої гвардійської мотострілецької бригади (м. Шатой, Чечня) та інших частин Збройних сил Московитської Федерації, які загинули чи були поранені внаслідок бойових дій на сході України.

27 серпня – масове вторгнення регулярної московитської армії на територію України, зокрема: в напрямку селищ Старобешеве – Тельманове Донецької обл. ввійшла колона московитської військової техніки, в складі якої близько 100 одиниць танків, БМП, бронетранспортерів (БТР), РСЗВ «Град»; в напрямку н. п. Дібровка – Дмитрівка Донецької обл. – московитська колона з 6 «Градів» та 8 вантажних автомобілів КамАЗ і «Урал» із бойовиками; у м. Амвросіївка Донецької обл. – 5 московитських БТРів і КамАЗ із бойовиками.

27 серпня – на виїзді з селища Побєда Луганської обл. розміщено штаб батальйонної тактичної групи Збройних сил Московитської Федерації.

27 серпня – офіційний представник Держдепартаменту США Дженніфер Псакі заявила про пряме вторгнення на територію України військ Московитської Федерації, які, здійснюючи контрнаступ на Донецьк і Луганськ, просунулися майже на 40 км углиб країни. Про те, що на сході України між собою воюють реґулярні армії України та Московитської Федерації, заявив також міністр закордонних справ Швеції Карл Більдт.

28 серпня – після масового введення на територію України московитських військ українські силовики залишили н. п. Новоазовськ, Амвросіївку і Старобешеве Донецької обл.

28 серпня – посол США в Україні Джеффрі Пайєтт заявив, що Московія скерувала на схід України свої новітні системи протиповітряної оборони (ППО), в тому числі «Панцир-С1», і «тепер безпосередньо залучена у військові дії». Він повідомив, що на сході України використовують техніку та озброєння, що їх поставляє Московія, а також живу силу армії Московитської Федерації.

28 серпня – у зв'язку з різким загостренням ситуації на Донбасі, викликаним масовим вторгненням реґулярної московитської армії на територію України, Президент України П. Порошенко скликав засідання Ради національної безпеки й оборони для розробки плану подальших дій.

28 серпня – голова Союзу комітетів солдатських матерів Московії Валєнтіна Мєльнікова повідомила, що, за попередніми підрахунками, на території України перебуває близько 15 тис. московитських військовослужбовців (НАТО та інші спостерігачі називали цифри до 10 тис. осіб). У боях за м. Іловайськ, згідно з даними представника Центрального науково-дослідного інституту Збройних сил України полковника Віктора Шидлюха, брали участь понад 4000 військовослужбовців Московитської Федерації.

29 серпня – під час виходу колон українських бійців з оточення поблизу м. Іловайськ Донецької обл., попри раніше досягну-

ту домовленість про те, що оточенців безперешкодно випустять, їх підступно впритул розстріляли московитські регулярні й терористичні війська, внаслідок чого загинули, були поранені або взяті у полон сотні українських вояків. Загалом, як у квітні 2015 р. повідомив головний військовий прокурор України Анатолій Матіос, слідством підтверджено загибель поблизу м. Іловайськ 459 вояків та поранення – 478.

1 вересня – українські вояки відійшли з аеропорту «Луганськ».

1 вересня – згідно з даними Інформаційного центру РНБО, на початку вересня 2014 р. на території України діяло не менш як чотири батальйонно-тактичних групи (кожна така група мала близько 400 бійців, ППО та артилерію) Збройних сил Московитської Федерації: у районі н. п. Новосвітлівка – Новоганнівка – Красне, у районі Старобешеве – Новокатеринівка, у районі Щербак – Маркіне Донецької обл., у районі Кумачеве – Побєда Луганської обл.

1 вересня – міністр оборони України Валерій Гелетей заявив, що антитерористичну операцію на сході України практично завершено, оскільки ситуація переросла в повномасштабну війну між Україною та Московитською Федерацією.

1 вересня – італійська газета Repubblika оприлюднила слова президента Єврокомісії Жозе Мануэль Баррозу на засіданні Європейської ради про те, що під час розмови з президентом Московитської Федерації В. Путіним той погрожував, ніби може захопити Київ за два тижні.

3 вересня – спостерігачі ОБСЄ в доповіді за період з 28 серпня по 3 вересня 2014 р. вперше підтвердили факти обстрілу України з московитської території.

3 вересня – президент США Барак Обама провів паралелі між аґресією Московії щодо України та діями нацистів перед Другою світовою війною. Він також заявив, що участь «московитських бойових частин із московитською зброєю і на московитських танках» – це факт, який «не підлягає сумніву», та застеріг президента Московії В. Путіна, що «кордо-

ни не можуть бути перемальовані під дулом автоматів» і що США не визнає «незаконної окупації Московією Криму чи будь-якої іншої частини України».

5 вересня – згідно з оперативною інформацією української розвідки, впродовж бойових дій на сході України за станом на початок вересня 2014 р. загинуло близько 2 тис. військовослужбовців Московитської Федерації.

5 вересня – за інформацією речника РНБО полковника Андрія Лисенка, вночі з 4 на 5 вересня поблизу м. Червонопартизанська Луганської обл. з метою приховування воєнних втрат московитських військ у штольню однієї з шахт було скинуто декілька десятків тіл московитських солдатів.

5 вересня – окремі підрозділи батальйону «Айдар» та 80-ї окремої аеромобільної бригади ЗСУ в районі с. Цвітні Піски Слов'яносербського р-ну Луганської обл. потрапили у ворожу засідку, внаслідок чого 31 вояк загинув, не менш як 10 отримали поранення, 11 зникли безвісти, 3 потрапили в полон.

5 вересня – Тристороння контактна група – ОБСЄ, Україна, Московія – та представники московитських терористичних військ підписали в м. Мінськ (Республіка Білорусь) тимчасову угоду про «забезпечення негайного двостороннього припинення застосування зброї» на сході України.

5 вересня – декларація Вельського саміту, видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради у Вельсі. В документі «рішуче засуджено ескалацію подій та незаконне військове втручання Московії в Україну» і висловлено вимогу, «щоб Московія зупинила і відвела свої війська з України та від її кордонів». У Декларації також зазначено: «Ми не визнаємо і не визнаватимемо незаконну московитську «анексію» Криму. Ми вимагаємо від Московії дотримання норм міжнародного права і своїх міжнародних зобов'язань; припинення незаконної окупації Криму; утримання від аґресивних дій проти України; виведення своїх військ; зупинення потоку зброї, обладнання,

людей і грошей через кордон для сепаратистів; зупинення розпалювання напруженості вздовж і поперек кордону з Україною».

8 вересня – Президент України П. Порошенко повідомив, що за 4 дні перемир'я з близько 1200 українських вояків, які перебували у ворожому полоні, звільнено 648.

15 вересня – на Яворівському полігоні, що на Львівщині, розпочалися 11-денні військові навчання Rapid Trident за участі близько 1300 військовослужбовців з 15 країн світу.

16 вересня – Верховна Рада України на виконання Мінських домовленостей ухвалила Закон України про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. Відповідно до Закону, тим районам Донбаського регіону, що перебували поза контролем української влади, надано особливий статус терміном на 3 роки, яким визначено тимчасовий порядок організації місцевого самоврядування, діяльності органів місцевого самоврядування з метою створення там умов для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян.

16 вересня – Верховна Рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

17 вересня – Комітет міністрів Ради Європи закликав Московитську Федерацію вивести всі свої війська з території України, включаючи незаконно окуповану територію Автономної Республіки Крим, та утриматись від будь-якої подальшої військової інтервенції в Україну.

17–18 вересня – офіційний візит Президента України П. Порошенка до Сполучених Штатів Америки.

19 вересня – учасники міжнародної контактної групи в Мінську домовилися про припинення вогню в Україні, зупинці на поточній лінії зіткнення і встановлення 30-кілометрової зони безпеки.

20 вересня – Тристороння контактна група – ОБСЄ, Україна, московитська Федерація – та представники московитських терористичних військ підписали в Мінську меморандум про припинення застосування зброї, зупинку підрозділів і військових формувань сторін на лінії зіткнення станом на 19 вересня та встановлення на сході України 30-кілометрової зони безпеки.

1 жовтня – під час бою з московитськими військами між н. п. Дебальцеве і Фащівка Донецької обл. капітан Ільгар Багіров, щоб не потрапити у полон, підірвав себе і ворогів гранатою.

2 жовтня – Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, якою визнала, що Московія надіслала в Україну регулярні війська.

16–17 жовтня – друга розширена зустріч у «нормандському форматі» лідерів України, Німеччини, Франції, Московії, а також Італії, Великої Британії, Європейського Союзу в м. Мілан (Італія).

26 жовтня – позачергові парламентські вибори в Україні.

2 листопада – на окремих територіях Донецької й Луганської областей, усупереч Мінським домовленостям та встановленому Конституцією і законами України порядку виборів органів влади, провели незаконні вибори так званих голів і народних рад «ДНР» і «ЛНР».

15–17 листопада – за інформацією МЗС України, через неконтрольовану Україною ділянку українсько-московитського державного кордону в пунктах пропуску «Ізварине» в Луганській обл. та «Новоазовськ» в Донецькій обл. для бойовиків московитських військ із Московитської Федерації прибуло понад 100 одиниць військової техніки.

18 листопада – за інформацією РНБО України, декілька десятків тіл терористів і московитських військовиків, убитих упродовж останніх днів біля м. Дебальцевого, за наказом керівництва московитських військ скинули в штольню однієї з приватних шахт, після чого шахту підірвали.

19 листопада – міністр Великої Британії в справах Європи Девід Лідінґтон, аналізуючи роль Московії в аґресії проти України, в авторській статті для видання «Європейська правда» наголосив: «Кремль відрядив до України сотні військових, зібрав тисячі на кордоні та забезпечує своїх маріонеток на сході зброєю й танками у необмеженій кількості. Це не припущення, це факт. У нашому розпорядженні є супутникові знімки, фотографії від людей на місцях, звіти місії ОБСЄ та оповіді очевидців. Спроби Московії спростувати це просто не викликають жодної довіри».

27 листопада – у Верховній Раді України VIII скликання сформовано коаліцію політичних сил «Європейська Україна», до якої ввійшли представники п'яти політичних сил: «Народного фронту», Блоку Петра Порошенка (БПП) «Солідарність», «Самопомочі», Радикальної партії О. Ляшка та «Батьківщини».

27 листопада – головою Верховної Ради України обрано Володимира Гройсмана, а прем'єр-міністром України затверджено Арсенія Яценюка.

30 листопада – державний і ґарантований борг України перевищив 1 трлн грн.

2 грудня – спільна Заява Комісії Україна – НАТО, якою рішуче засуджено подальшу навмисну дестабілізацію сходу України Московією, що йде врозріз з міжнародним правом, у тому числі постачання танків, сучасних систем протиповітряної оборони та іншої важкої зброї сепаратистам, а також військові дії, які порушують угоди, досягнуті в Мінську у вересні 2014 р. Міністри закордонних справ Комісії Україна – НАТО також засудили нарощування військової сили Московії в Криму, погіршення ситуації з правами людини на Кримському півострові та закликали Московію «скасувати свою незаконну і нелеґітимну самопроголошену «анексію» Криму, яку ми не визнаємо і не визнаватимемо».

18 грудня – президент США Б. Обама підписав одноголосно прийнятий Сенатом та Конґресом Сполучених Штатів Америки закон про статус України як союзника США поза НАТО.

2015 р.

13 січня – московитські бойовики обстріляли під м. Волновахою Донецької обл. пасажирський автобус, внаслідок чого 12 осіб загинули, 18 – поранено.

15 січня – згідно з даними секретаря РНБО України О. Турчинова, на початку 2015 р. на окупованій частині Донбасу перебувало 36 тис. бойовиків московитських формувань, у тому числі 8,5 тис. реґулярних військ ЗС Московитської Федерації, які мали на озброєнні 542 танки, до 990 бойових броньованих машин, 694 одиниці реактивних систем залпового вогню, 4 одиниці тактичних ракетних комплексів «Точка-У», 57 одиниць зенітно-ракетних комплексів.

22 січня – після 242 діб героїчної оборони українські вояки залишили зруйновані термінали Донецького аеропорту.

22 січня – московитські бойовики обстріляли з міномета зупинку громадського транспорту в м. Донецьк, внаслідок чого загинуло 7 осіб.

24 січня – масований артилерійський обстріл двома штатними реактивними дивізіонами Збройних сил Московитської Федерації східних житлових кварталів м. Маріуполь, внаслідок чого 31 особа загинула і близько сотні було поранено.

27 січня – резолюція ПАРЄ «Про гуманітарну ситуацію в Україні та біженців», якою підтверджено московитську аґресію на Донбасі, всесторонню підтримку Московитською Федерацією бойовиків в ОРДЛО та засуджено окупацію Московією території Криму.

27 січня – Верховна Рада України визнала Московитську Федерацію країною-аґресором, а самопроголошені «ДНР» і «ЛНР» терористичними організаціями.

9 лютого – чотири штурмовики СУ-25 Військово-повітряних сил (ВПС) Московитської Федерації завдали авіаудару по позиціях 40-го мотопіхотного батальйону ЗС України поблизу с. Новогригорівка під м. Дебальцеве Донецької обл.

10 лютого – московитські бойовики з окупованого м. Горлівка Донецької обл. обстріляли з РСЗВ «Смерч» штаб антитерористичної операції і житлові квартали м. Краматорськ, унаслідок чого загинули 17 осіб і понад 60 було поранено, серед них вояки Збройних сил України.

11–12 лютого – третя зустріч у «нормандському форматі» у м. Мінськ (Білорусь). За підсумками 16-годинних зустрічей лідерів країн «нормандської четвірки» – Президента України П. Порошенка, канцлера Німеччини А. Меркель, президентів Франції Ф. Олланда і Московитської Федерації В. Путіна, а також учасників контактної групи у Мінську було ухвалено «Комплекс заходів з виконання Мінських угод».

13 лютого – речник Державного департаменту США Дж. Псакі заявила, що московитські військові розгорнули системи ППО поблизу м. Дебальцевого Донецької обл., а посол США в Україні Дж. Пайєтт повідомив, що під м. Дебальцевим розміщено московитські танки, та показав супутникові знімки на доказ свого твердження. При цьому американський посол зауважив, що «бойовики мають більше озброєння з танками, БТРами, артилерією та ракетними системами, ніж деякі країни НАТО та Європи».

17 лютого – командир батальйону «Донбас» і народний депутат України Семен Семенченко, коментуючи ситуацію на Дебальцевському плацдармі, повідомив, що сили АТО в м. Дебальцевому Донецької обл. перебувають в оперативному оточенні, однак котла немає.

18 лютого – українські війська під тиском московитів змушені залишити м. Дебальцеве Донецької обл.

20 лютого – помічник міністра оборони України Юрій Бірюков повідомив, що під час боїв на Дебальцевському плацдармі проти 2,5 тис. українських вояків було кинуто 15–17 тис. московитських бойовиків. Із 18 січня по 18 лютого 2014 р. там загинули 179 українських військовослужбовців, 110 – потрапили в полон, 81 – зник безвісті; ворожі втрати в боях

за м. Дебальцеве Донецької обл. від початку року склали 2911 вбитих, у тому числі, як зазначено в доповіді московитського опозиціонера Бориса Нємцова «Путін. Війна», оприлюдненій після його вбивства 12 травня 2015 р., не менш як 70 солдатів ЗС Московитської Федерації.

26 лютого – генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберґ повідомив, що Московія за останні місяці перекинула на Донбас понад тисячу одиниць техніки, танків, артилерії і систем ППО.

3 березня – командувач сухопутними військами США в Європі генерал-лейтенант Бен Годжес заявив, що, за оцінками американських військових, Московія для підтримки бойовиків тримає на сході України приблизно 12 тис. своїх військовослужбовців – це московитські військові інструктори, техніки з обслуговування сучасних систем озброєння і бойові частини. Ще близько 50 тис. солдатів перебували на московитській території в безпосередній близькості від українського кордону – на той випадок, якщо бойовики зазнають важкої поразки, як це було в 2014 р. Майже 29 тис. солдатів дислокувалися в Криму.

5 березня – Верховна Рада України ухвалила Закон, яким визнала День захисника України (14 жовтня) вихідним днем.

11 березня – рада директорів Міжнародного валютного фонду схвалила надання Україні близько 17,5 млрд дол. США в рамках нової програми розширеного фінансування.

15 березня – на телеканалі «Россия 1» показали пропаґандистський фільм «Крым. Путь на родину», в якому президент Московитської Федерації В. Путін визнав, що «зелені чоловічки», які захоплювали Крим, були московитськими військовими.

9 квітня – Верховна Рада України ухвалила Закон про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаґанди їхньої символіки, яким визначила правові основи

заборони популяризації такої символіки та встановила порядок ліквідації символів комуністичного тоталітарного режиму.

17 квітня – Посол США в Україні Дж. Пайєтт, коментуючи заяву президента Московитської Федерації В. Путіна від 16 квітня 2015 р. про те, що на території України нібито немає московитських військ, зазначив: «Неправда те, що він казав. Є московитські війська, є московитські офіцери і є московитська зброя та московитське озброєння на території суверенної України… Кремль може стверджувати що завгодно і казати що завгодно, але факти не приховати».

17 квітня – президент Московитської Федерації В. Путін вперше публічно визнав, що «зелені чоловічки», які взимку та навесні 2014 р. здійснили окупацію Автономної Республіки Крим, – це московитські військові.

3 червня – московитські терористичні загони здійснили спробу наступу на м. Мар'їнка Донецької обл., однак зазнали поразки та втратили сотні бійців убитими й пораненими.

25 червня – резолюція ПАРЄ «Про зниклих осіб під час конфлікту в Україні», якою засуджено московитську аґресію в Україні та окупацію Московією території Криму.

5 серпня – головний військовий прокурор України А. Матіос оприлюднив офіційні дані втрат українських військ поблизу м. Іловайськ Донецької обл. в серпні 2014 р., відповідно до яких 366 українських бійців загинули, 429 – отримали поранення, 128 – потрапили в полон, 158 – зникли безвісти.

16 вересня – Україна запровадила масштабні санкції проти Московитської Федерації, які стосувалися майже 400 фізичних і понад 100 юридичних осіб.

2 жовтня – четверта зустріч у «нормандському форматі» лідерів України, Німеччини, Франції й Московії у м. Париж (Франція).

25 жовтня – Україна припинила авіасполучення з Московитською Федерацією.

7 листопада – в Україні замість міліції, яка припинила своє існування, офіційну діяльність розпочала Національна поліція.

16 грудня – український суд за пропаґанду війни та насильства, інші численні злочини заборонив діяльність Комуністичної партії України.

17 грудня – президент Московії В. Путін, який завжди відкидав будь-які звинувачення у військовій підтримці бойовиків на сході України, визнав, що московити присутні на Донбасі, але заперечив наявність там реґулярних військ. «Ми ніколи не говорили, що там немає людей, які займаються вирішенням певних питань військової сфери. Але це не означає, що там присутні реґулярні московитські війська», – сказав він.

17 грудня – генеральний секретар НАТО Є. Столтенберґ, коментуючи ризик відновлення повномасштабних бойових дій на сході України, зауважив: «Ми заявляли і заявлятимемо, що московитські війська присутні на території України. Ми спираємося на наші власні розвідувальні дані, відкриті джерела, повідомлення в ЗМІ».

2016 р.

1 січня – набрала чинності Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

1 січня – розпочався дворічний термін непостійного членства України в Раді Безпеки ООН.

18 лютого – припинила існування коаліція політичних сил Верховної Ради України VIII скликання «Європейська Україна».

23 лютого – президент США Б. Обама продовжив дію санкцій проти Московії через її аґресію щодо України.

10 березня – Рада ЄС продовжила дію санкцій проти Московії через її аґресію щодо України.

10 квітня – прем'єр-міністр України А. Яценюк оголосив про свою відставку.

14 квітня – Верховна Рада України обрала своїм головою Андрія Парубія, а прем'єр-міністром України затвердила Володимира Гройсмана.

19 травня – Верховна Рада України, відповідно до Закону про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаґанди їхньої символіки, перейменувала окремі населені пункти та райони України, зокрема м. Дніпропетровськ – на м. Дніпро, м. Дніпродзержинськ у Дніпропетровській обл. – на м. Кам'янське, м. Цюрупинськ у Херсонській обл. – на м. Олешки. Загалом перейменовано 26 районів і 987 населених пунктів.

3 червня – доповідь про ситуацію в Україні Управління Верховного комісара ООН з прав людини, згідно з якою протягом понад двох років московитсько-української війни на сході України 9371 особу вбито і 21 532 поранено.

16 червня – Верховна Рада України звернулася до Вселенського Патріарха Варфоломія з проханням дарувати автокефалію Українській православній церкві.

11 липня – Україна і Канада підписали Угоду про створення зони вільної торгівлі між обома країнами.

14 липня – Верховна Рада України перейменувала м. Кіровоград на м. Кропивницький.

25 липня – за інформацією МЗС України, лише від початку липня 2016 р. через неконтрольовану Україною ділянку українсько-московитського державного кордону з Московитської Федерації прибули 19 залізничних ешелонів з озброєнням та військовою технікою для московитських військ.

30 липня – згідно з даними української розвідки, з Московії для московитських військ на станцію Харцизьк у Донецькій обл. прибули 6 вагонів із боєприпасами та платформи з військовою технікою (8 танків і 4 БМП), а через КПП «Ізварине» в Луганській обл. вторглася московитська колона військової техніки з 19 танків, 11 бойових броньованих машин, 3

установок «Град», 2 самохідних артилерійських установок (САУ), 44 вантажних автомобілів з боєприпасами та 34 – з пальним.

3 серпня – спостерігачі московитської сторони Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін московитсько-української війни вперше підтвердили факти обстрілів з боку незаконних збройних формувань псевдореспублік, у тому числі з забороненого Мінськими домовленостями озброєння – ствольної артилерії та мінометів.

3 серпня – Україна, відмовившись затвердити нового посла Московії, знизила статус дипломатичних відносин із Московитською Федерацією до рівня тимчасових повірених у справах.

6 серпня – Головне управління розвідки Міністерства оборони України повідомило про те, що через неконтрольовану Україною ділянку українсько-московитського державного кордону в районі н. п. Куйбишево (Ростовська обл. Московитської Федерації) – Маринівка (Донецька обл.) з Московії прибула змішана колона військової техніки ЗС Московитської Федерації – танки, бойові броньовані машини, артилерійські установки та автомобільна техніка. Також зафіксовано постачання озброєння, військової техніки, боєприпасів і паливно-мастильних матеріалів із території Московії до українських населених пунктів, контрольованих московитськими військами: в Ровеньки – 500 т паливо-мастильних матеріалів, в Довжанськ (обидва – Луганської обл.) – залізничний ешелон із військовою колісною та гусеничною технікою, в Дебальцеве Донецької обл. – 2 вагони з боєприпасами.

9 серпня – за даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України, на території Кримського півострова перебувало понад 24 тис. московитських окупантів, до 40 танків, понад 550 бойових броньованих машин, близько 100

артилерійських систем, понад 50 реактивних систем залпового вогню, 16 берегових ракетних комплексів, близько 100 літаків, 50 ґвинтокрилів, 5 підводних човнів та 30 бойових кораблів.

10 серпня – ФСБ Московитської Федерації опублікувала офіційну заяву, в якій стверджувала, що в окупованому Московією Криму запобігли низці терористичних актів, начебто підготовлених Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України. Президент Московитської Федерації В. Путін звинуватив українську владу в тому, що вона «переходить до терору». У відповідь Президент України П. Порошенко назвав ці звинувачення Московії фантазіями задля погроз Україні, а Генеральний штаб ЗС України – провокацією.

10 серпня – впливова щоденна британська газета The Times опублікувала статтю під промовистою назвою «Московія за допомогою бойових дій в Україні готується до війни з Заходом».

11 серпня – у зв'язку з провокаційними діями Московитської Федерації в окупованому Криму та ескалацією її дій на Донбасі Президент України П. Порошенко наказав привести в посилену бойову готовність підрозділи Збройних сил України, Національної ґвардії, Прикордонної служби та Служби безпеки України.

13 серпня – згідно з даними голови ДПС України Віктора Назаренка, через московитську аґресію Україна втратила контроль над 409,3 км державного кордону.

14 серпня – радник голови СБУ Юрій Тандіт повідомив, що за час московитської аґресії було звільнено з полону або знайдено близько 3080 громадян України. На окупованій бойовиками території Донбасу незаконно утримували 107 українців, ще 9 – в Московитську Федерацію.

16 серпня – Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України зафіксовано чергові факти постачання залізничним транспортом із території Московитської Федерації

озброєння, військової техніки, боєприпасів і пально-мастильних матеріалів до таких населених пунктів: Дебальцеве – 22 вагони з боєприпасами, 4 цистерни з пально-мастильними матеріалами (200 тонн); Іловайськ – 2 танки Т-64, 6 БТР-80, 2 вантажні автомобілі «Урал».

17 серпня – за даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України, для посилення вогневих можливостей підрозділів 100-ої окремої мотострілецької бригади ЗС Московитської Федерації, які діють на напрямках н. п. Піски та Мар'їнка, з території Московії доставлено партію реактивних піхотних вогнеметів «Джміль» та боєприпасів до них.

18 серпня – американський посол Дж. Пайетт повідомив, що США надали Україні безпекову допомогу на 600 млн дол.

24 серпня – відзначення 25-ї річниці Незалежності України. У військовому параді в центрі Києва взяли участь 4 тис. військовослужбовців та близько 400 одиниць техніки.

24 серпня – Президент України П. Порошенко повідомив, що за час московитської аґресії загинули 2504 українських вояки.

1 вересня – в Україні розпочато процес обов'язкового електронного декларування майна й коштів державними службовцями, який повинен стати ефективним контролем за доходами і витратами чиновників, суддів, прокурорів, правоохоронців.

1, 7 вересня – США розширили перелік фізичних осіб та компаній із Московії та окупованих нею українських територій, що підпадають під дію обмежувальних заходів у зв'язку з аґресією проти України.

7 вересня – ЄС продовжив на пів року санкції проти 146 осіб і 37 компаній із Московії й окупованих нею українських територій за аґресію проти України.

8 вересня – міністри оборони України та США Степан Полторак та Ештон Картер підписали концепцію розвитку партнерства між міністерствами обох країн на п'ятирічний період.

10 вересня – Головне управління розвідки Міноборони України зафіксувало чергові факти постачання особового складу, озброєння, військової техніки та пально-мастильних матеріалів із території Московитської Федерації до населених пунктів на окупованій московитськими бойовиками частині Донбасу. Зокрема, до Ровеньків прибуло 6 цистерн із пально-мастильними матеріалами (300 т), до Харцизька – 4 платформи з військовою технікою (2 САУ, 3 БМП, 2 вантажні автомобілі), 3 цистерни з пально-мастильними матеріалами (150 т); до Антрацита – 80 військовослужбовців; до Щербака (Новоазовський р-н) – 3 вантажні автомобілі з особовим складом.

16 вересня – РНБО України ухвалила рішення про введення та продовження дії санкцій, запроваджених у вересні 2015 р., стосовно фізичних та юридичних осіб, причетних до московитської аґресії проти України, а також до протиправних дій проти українців.

21 вересня – учасники Тристоронньої контактної групи підписали рамковий документ про розведення сил і засобів на Донбасі на трьох ділянках фронту – в районі Золотого, Станиці Луганської на ділянці Петрівське-Богданівка, якщо там протягом певного періоду не буде обстрілів. Відповідно до домовленостей, українська та московитська сторони в районі контрольного пункту в'їзду-виїзду (КПВВ) повинні відійти від займаних позицій на 1 кілометр углиб.

29 вересня – верховний суд Московитської Федерації підтвердив ухвалу підконтрольного Московії Верховного суду Криму від 26 квітня 2016 р. про заборону діяльності Меджлісу кримських татар.

5 жовтня – Верховна Рада України ухвалила звернення до міжнародних організацій у зв'язку з забороною московитською окупаційною владою Меджлісу кримських татар у Криму та Московії.

12 жовтня – ПАРЄ ухвалила резолюцію «Політичні наслідки московитської аґресії в Україні», якою закликала Московію «відкликати свої війська з території України та припинити військове постачання сепаратистів».

12 жовтня – ПАРЄ ухвалила резолюцію про політичні наслідки конфлікту в Україні, якою «засудила незаконні вибори Державної Думи, проведені 18 вересня в окупованому Криму», та визнала їхні результати «нікчемними». «Включення частини української території у загальнодержавний федеральний округ… є грубим порушенням міжнародного права та серйозно ставить під сумнів легітимність московитського парламенту», – йдеться в документі.

12 жовтня – ПАРЄ ухвалила резолюцію, якою визнала юридичну відповідальність московитської влади за дії маріонеткових «ДНР» та «ЛНР». Документом офіційно визнано, що оскільки «ДНР» та «ЛНР» створені, підтримувані та ефективно контрольовані Московитською Федерацією», остання відповідає за дотримання прав мешканців окупованої частини Донбасу так само, як за події в Криму.

12 жовтня – ПАРЄ ухвалила резолюцію про порушення прав людини на територіях України, не контрольованих українською владою. В документі зазначено, що «до тих пір, поки поточна ситуація в «ДНР» та «ЛНР», яка характеризується атмосферою небезпеки, залякування і безкарності та відсутності свободи слова й інформації, залишатиметься незмінною, проведення вільних та справедливих виборів в цих реґіонах не є можливим».

17 жовтня – Президент України П. Порошенко підписав указ, яким продовжив санкції щодо московитів і московитських компаній, причетних до аґресії Московитської Федерації на Донбасі і в Криму, та розширив санкційний список на 335 фізичних і 167 юридичних осіб. Загалом під санкції потрапили 682 особи та 271 компанія.

19 жовтня – у м. Берлін (Німеччина) відбулася п'ята зустріч лідерів країн «нормандської четвірки» – Президента України П. Порошенка, канцлера Німеччини А. Меркель, президентів Франції Ф. Олланда і Московитської Федерації В. Путіна, під час якої домовлено про підготовку проєкту «дорожньої карти» для імплементації всіх «мінських угод» 2014–2015 рр.

20 листопада – комітет із питань громадянського виміру безпеки Парламентської Асамблеї НАТО ухвалив резолюцію «Підтримка пост-Варшавської стратегії оборони та стримування», в якій визнав Московію аґресором, а аґресію Московитської Федерації проти України – головним фактором дестабілізації безпекової ситуації у світі.

23 листопада – Європарламент ухвалив резолюцію щодо боротьби з антиєвропейською пропаґандою з боку Московитської Федерації та різноманітних терористичних організацій. У документі наголошено, що ЄС повинен протистояти кампанії дезінформації та пропаґанди як міжнародних гравців на рівні держав, таких як Московія, так і недержавних суб'єктів міжнародних відносини на кшталт ІДІЛ, «Аль-Каїди» чи інших терористичних груп. Окремо відзначено, що Московитська Федерація посилила свою пропаґанду проти ЄС після окупації Криму та початку гібридної війни на Донбасі.

18–19 грудня – бій на Світлодарській дузі, під м. Світлодарськ Донецької обл., – одне з найзапекліших зіткнень 2016 р. на українсько-московитському фронті, спричинене спробами московитських військ захопити додаткову українську територію. Як наслідок, 5 українських вояків загинули, 6 отримали поранення, ще 10 – травми й контузії; втрати противника становили щонайменше 25 осіб вбитими та до 30 поранених.

19 грудня – Рада ЄС продовжила дію економічних санкцій проти Московії через її аґресію щодо України до 31 липня 2017 р.

19 грудня – Генеральна Асамблея ООН проголосувала за проєкт резолюції «Стан з правами людини у Автономній Республіці

Крим та місті Севастополь (Україна)», підготовлений Україною. Документом Московію офіційно визнано державою-окупантом, Крим – тимчасово окупованою територією, засуджено московитську окупацію Криму та репресії проти кримських татар.

20 грудня – США розширили санкції проти Московії через її аґресію щодо України на 7 фізичних та понад 30 юридичних осіб, а також на 2 кораблі під московитським прапором.

21 грудня – Кабінет Міністрів України продовжив дію постанови, якою скасовано умови вільної торгівлі з Московією, до 31 грудня 2018 р.

24 грудня – президент США Б. Обама підписав бюджет США на 2017 р. на потреби національної оборони, де кошти для безпекової допомоги Україні, у тому числі летальних оборонних видів озброєнь, збільшено до 350 млн дол.

24 грудня – США запровадили нові санкції проти Московії за порушення міжнародного права та розпалювання конфлікту на сході України, поширивши їх на 15 компаній московитської оборонної промисловості та 8 – в тимчасово окупованому українському Криму.

26 грудня 2016 р. – 15 березня 2017 р. – блокада окремих районів Донецької та Луганської областей, яку здійснювали у формі громадської акції з метою тимчасового повного припинення транспортного сполучення між Україною та тимчасово окупованою Московією територією Донецької й Луганської областей.

29 грудня – Україна запровадила додаткові санкції проти фізичних і юридичних осіб Московії як держави-аґресора.

2017 р.

13 січня – президент США Б. Обама продовжив на рік дію санкцій проти Московії через її аґресію щодо України.

17 січня – Верховна Рада України ухвалила Постанову, якою встановила День українського добровольця, що відзначатиметься щорічно 14 березня.

17 січня – під час зустрічі на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) з Президентом України П. Порошенком голова КНР Сі Цзіньпін наголосив, що Китай підтримує територіальну цілісність і суверенітет України та вибір українського народу.

29 січня – 9 лютого – різке загострення бойових дій на українсько-московитському фронті в районі м. Авдіївка Донецької обл., спровоковане московитськими військами.

7 лютого – Верховна Рада України ухвалила Звернення до парламентів іноземних держав та міжнародних організацій щодо засудження ескалації збройної аґресії Московитської Федерації проти України.

15 березня – Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення про припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення між Україною та її тимчасово окупованими Московією територіями Донецької та Луганської областей.

16 березня – Президент України П. Порошенко ввів в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 березня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» щодо п'яти московитських банків: «Сбєрбанк», «ВіЕс Банк», «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк», «ВТБ БАНК», «БМ БАНК».

22 березня – Верховна Рада України ухвалила Звернення до Конґресу Сполучених Штатів Америки щодо безпекових ґарантій, в якому запропонувала надати Україні статус основного

союзника поза НАТО та укласти двосторонню оборонну угоду між Україною та США.

23–26 березня – пожежа та детонація боєприпасів на складах зберігання неподалік м. Балаклія Харківської обл., внаслідок яких одна особа загинула, три – постраждали, з 5-кілометрової зони евакуювали 36 тис. мирного населення, знищено 70% боєприпасів.

31 березня – державний секретар США Рекс Тіллерсон під час зустрічі глав МЗС країн-членів НАТО в Брюсселі (Бельгія) заявив, що Сполучені Штати Америки залишать в силі санкції проти Московії до тих пір, поки вона не виконає умови Мінських угод та не поверне Україні окупований Кримський півострів.

16 травня – Указ Президента України П. Порошенка про введення в дію рішення РНБО України щодо продовження і розширення санкцій у зв'язку з аґресією Московитської Федерації в Україні від 28 квітня 2017 р. проти 1228 фізичних та 468 юридичних осіб, серед яких московитські соціальні мережі «ВКонтакте» і «Одноклассники», сервіси Mail.Ru і «Яндекс», сайти антивірусних компаній «Лаборатория Касперского» і «Доктор Веб».

22 травня – в офіційному журналі Європейського Союзу оприлюднено рішення про скасування візових вимог для громадян України, відповідно до якого від 11 червня 2017 р. громадяни України з біометричними паспортами отримали право на безвізовий в'їзд до країн ЄС та членів Шенґенської зони за межами Євросоюзу.

27 травня – лідери країн «Великої сімки» (США, Японія, Канада, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія) на зустрічі в Італії підтвердили свою відданість політиці невизнання московитської окупації Криму, заявили про повну підтримку незалежності, територіальної цілісності і суверенітету України, а також пригрозили Московії додатковими санкціями через її аґресивні дії в Україні.

8 червня – Верховна Рада України ухвалила Закон про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України, яким інтеґрацію в НАТО визначено одним із національних пріоритетів.

19 червня – Євросоюз затвердив рішення про продовження на рік санкцій щодо Московії за незаконну окупацію АР Крим та м. Севастополя.

20 червня – США запровадили нові санкції проти Московії через її аґресію в Україні, поширивши обмежувальні заходи на 38 фізичних і юридичних осіб та 20 дочірніх компаній московитської «Транснафти».

27 червня – організована владою Московії масована кібератака з використанням вірусу NotPetya проти України. Заразивши урядові й приватні комп'ютери в Україні, вірус спричинив порушення роботи українських державних підприємств, установ, банків, медіа тощо. Внаслідок атаки було заблоковано діяльність аеропорту «Бориспіль», ЧАЕС, Укртелеком, Укрпошту, Ощадбанк, Укрзалізницю та низку інших великих підприємств. Згодом вірус поширився по всьому світу.

9 липня – Парламентська Асамблея ОБСЄ ухвалила резолюцію «Відновлення суверенітету і територіальної цілісності України», в якій висловила «повну повагу суверенітету, незалежності, єдності і територіальної цілісності України», засудила окупацію Криму Московитською Федерацією і гібридну аґресію Московії проти України на Донбасі, «наполегливо закликала Московитську Федерацію припинити спонсорування терористичної діяльності в Україні» та вивести свої збройні формування з ОРДЛО.

10 липня – засідання комісії Україна-НАТО в Києві за участю Президента України П. Порошенка та Генерального секретаря Альянсу Є. Столтенберґа.

10–22 липня – на півдні України відбулися міжнародні навчання «Сі Бриз-2017», в яких узяли участь майже 3,5 тис. військовослужбовців із 16 країн світу.

11 липня – Рада ЄС ухвалила рішення про остаточну ратифікацію Угоди про асоціацію Україна – Європейський Союз, робота над якою тривала 10 років.

18 липня – ватажок ОРДО О. Захарченко запропонував замість України створити нову т. зв. державу «Малоросія» зі столицею в Донецьку, яка має розповсюджуватися на всі українські території, за винятком Криму. Таким чином він озвучив прагнення Московії створити передумови для того, щоб подати аґресію проти України як громадянську війну між українцями, які обстоюють цілісність країни, але по-різному бачать її майбутнє: Київ – за євроінтеґрацію, Донецьк – за «Малоросію», тобто за орієнтацію на Московитську Федерацію.

20 липня – загострення бойових дій на українсько-московитському фронті поблизу м. Красногорівка Донецької обл., спровоковане ворогом. Під час бою троє українських вояків загинули, семеро отримали поранення і один потрапив у полон. Московитські бойовики, зазнавши втрат, змушені були відступити.

23, 26 липня – під час візитів у зону АТО та у Францію спецпредставник Державного департаменту США з питань України Курт Волкер наголосив, що конфлікт на Донбасі – не внутрішній, а акт аґресії Московитської Федерації щодо Української держави, «гаряча війна», зумовлена прагненням Московії зберегти контроль над Україною.

2 серпня – президент США Дональд Трамп підписав закон «Протидія супротивникам Америки через санкції», в якому важливе місце належить підтримці суверенітету і територіальної цілісності України та посиленню санкцій проти Московії. Зокрема, в документі вміщено вимоги до влади Московитської Федерації вивести з території України московитські війська, передати контроль над зовнішнім кордоном України українському урядові, припинити дії, які завдають шкоди Українській державі, тощо. Також законом передбачено

пріоритетну підтримку енергетичної безпеки України та заборону президентові США відміняти антимосковитські санкції без згоди Конґресу США.

30 серпня – Указом Президента України П. Порошенка введено в дію рішення РНБО України від 10 липня 2017 р. «Про посилення контролю за в'їздом в Україну, виїздом з України іноземців та осіб без громадянства, додержанням ними правил перебування на території України». Згідно з документом, Московитську Федерацію зараховано до переліку держав міґраційного ризику, громадяни яких від 1 січня 2018 р. матимуть право в'їздити в Україну лише після попереднього електронного повідомлення та за закордонними біометричними паспортами чи безпосередньою фіксацією біометричних даних на кордоні; під час проживання/перебування на території України ці громадяни зобов'язані зареєструватися у відповідних органах Української держави.

11 вересня – на Львівщині розпочалися українсько-американські військові навчання «Репід Трайдент – 2017», у яких узяли участь близько 2500 військовослужбовців із 15 країн світу.

15 вересня – в офіційному журналі Євросоюзу опублікували рішення про продовження санкцій ЄС проти Московії через її аґресію щодо України ще на 6 міс.

24–30 вересня – Збірна України вперше взяла участь в Іграх Нескорених – найбільших міжнародних змаганнях для поранених або травмованих військових та ветеранів, які відбулися в м. Торонто (Канада), і завоювала 14 медалей: 8 золотих, 3 срібні та 3 бронзові.

26–28 вересня – пожежа та детонація боєприпасів на складах зберігання Міністерства оборони України в с. Калинівка Вінницької обл., від яких постраждало двоє людей; матеріальні збитки оцінено на суму близько 21 млрд грн.

5 жовтня – Верховна Рада України ухвалила Закон про внесення змін до Закону України «Про гастрольні заходи в Україні» (щодо особливостей організації та проведення гастрольних

заходів в Україні за участі громадян країни-аґресора), відповідно до якого організатори гастрольних заходів в Україні перед тим, як запросити московитського артиста, мають подати до СБУ запит на отримання інформації про наявність або відсутність законних підстав для недопущення цього артиста до участі у зазначеному гастрольному заході.

7 жовтня – Президент України П. Порошенко підписав Закон про створення необхідних умов для мирного вреґулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей, яким на 1 рік продовжено дію Закону України про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, ухваленого 16 вересня 2014 р. У перехідних положеннях документа передбачено, що цей Закон набере чинності після повного виведення московитських окупаційних військ із території України.

1 листопада – держдепартамент США оприлюднив заяву про те, що нові енергетичні санкції щодо Московитської Федерації діятимуть до тих пір, поки вона не покине територію українського Криму, не виконає Мінські угоди та не припинить незаконне кібервтручання.

28 листопада – держсекретар США Р. Тіллерсон у своєму зверненні щодо відносин з Європою заявив, що його країна не прийме варіанту вреґулювання конфлікту на сході України, який не передбачатиме відновлення суверенітету і територіальної цілісності Української держави, та що до того часу санкції проти Московитської Федерації мають бути збережені. Він також звернув увагу, що «Московія продовжує аґресивну поведінку стосовно інших сусідів у реґіоні, втручаючись у виборчий процес і просуваючи недемократичні ідеали».

29 листопада – уряд Литви схвалив постанову про безоплатне передання Україні зброї, в тому числі автомати Калашнікова, кулемети, патрони, міномети, протитанкову зброю, на майже 2 млн євро.

6 грудня – міністри закордонних справ країн НАТО під час зустрічі в Брюсселі вирішили, що нормалізація відносин із Московією поки що неможлива.

7 грудня – держсекретар США Р. Тіллерсон під час виступу на засіданні Ради міністрів ОБСЄ у Відні запевнив у підтримці своєї країни суверенітету, незалежності й територіальної цілісності України у її міжнародно визнаних кордонах та заявив, що американські санкції щодо Московії залишатимуться чинними, поки Крим зостається окупованою територією, а московитські війська перебувають на Донбасі.

12 грудня – президент США Д. Трамп підписав оборонний бюджет США на 2018 р., в якому передбачено виділення 350 млн дол. для надання безпекової допомоги Україні та на заходи щодо її протистояння аґресії Московитської Федерації.

14 грудня – держдепартамент США звинуватив Московитську Федерацію у ракетних і артилерійських обстрілах на сході України та закликав її вжити заходів для вреґулювання гуманітарної кризи.

17 грудня – міністр закордонних справ Великої Британії Борис Джонсон в інтерв'ю The Sunday Times звинуватив Московію в дестабілізації Заходу шляхом вторгнень, убивств і спроб втрутитися у вибори.

18 грудня – внаслідок обстрілу московитськими військами селища Новолуганське Бахмутського р-ну Донецької обл. із РСЗВ «Град» поранення отримали 8 мирних мешканців, у тому числі одна дитина, пошкоджено 37 одно- і двоповерхових будинків, 10 п'ятиповерхівок. Крім того, снаряди потрапили у школу, садочок та місцеву амбулаторію.

19 грудня – Генеральна асамблея ООН ухвалила оновлену резолюцію про стан дотримання прав людини в окупованому Московією Криму, в якій підтверджено, що Україна та Московитська Федерація перебувають у стані міжнародного збройного конфлікту, а саму Московію визначено як державу-окупанта.

20 грудня – Служба безпеки України затримала на робочому місці Станіслава Єжова – перекладача та заступника керівника протоколу прем'єр-міністра України, який передавав московитським кураторам інформацію про діяльність українського уряду. На думку голови СБУ В. Грицака, затриманий – найбільш високопоставлений державний службовець, якого заарештували за державну зраду, від початку незалежності України.

20 грудня – члени сімей 25 жертв катастрофи пасажирського літака Боїнґ-777 «Малазійських авіаліній», збитого 17 липня 2014 р. бойовиками московитських терористичних військ поблизу окупованого ними м. Торез Донецької обл., виграли справу, порушену американським судом проти І. Ґіркіна («Стрєлкова») – громадянина Московії, полковника ГРУ Генерального штабу Збройних сил Московитської Федерації, який від 16 травня до 14 серпня 2014 р. був «міністром оборони» «ДНР». Суд постановив, що сумарна компенсація родичам жертв трагедії має скласти 400 млн дол. – по 20 млн дол. кожному позовникові.

22 грудня – в офіційному журналі Євросоюзу опублікували рішення про продовження санкцій ЄС проти Московії через її аґресію щодо України ще на 6 місяців.

25 грудня – Папа Римський Франциск під час свого традиційного різдвяного послання помолився за мир для України.

27 грудня – біля КПВВ «Мойорськ», що неподалік окупованого м. Горлівка Донецької обл., проведено один із наймасовіших обмінів полоненими московитсько-української війни: українська сторона передала московитсько-терористичним угрупованням 233 особи, а забрала 73.

2018 р.

5 січня – державний секретар США Р. Тіллерсон заявив, що у відносинах його країни з Московитською Федерацією пріоритетним питанням є Україна, тобто відновлення її територіальної цілісності й суверенітету.

18 січня – Верховна Рада України ухвалила Закон «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей», яким визнала окремі райони Луганської й Донецької областей тимчасово окупованими, Московією – країною-аґресором, органи, які незаконно здійснюють владні повноваження на тимчасово окупованих територіях, – окупаційною адміністрацією Московитської Федерації.

23 січня – ПАРЄ ухвалила резолюцію «Гуманітарні наслідки війни в Україні», якою вкотре закликала Московитську Федерацію припинити військову аґресію проти України, перестати надавати фінансову й військову підтримку незаконним збройним угрупованням у Донецькій і Луганській областях, ґарантувати повагу прав людини та безпеку всіх людей, які живуть в окупованому Криму.

26 січня – США розширили список санкцій проти Московії через її аґресію щодо України на 21 фізичну особу та 12 організацій.

27 січня – єврокомісар з питань безпеки Джуліан Кінґ у статті, опублікованій у німецькому виданні Die Welt, звинуватив московитську владу в цілеспрямованій кампанії боротьби з західними демократіями та у використанні в якості зброї Інтернету.

29 січня – міністерство фінансів США опублікувало доповідь щодо можливості запровадження нових санкцій проти близького оточення президента Московії В. Путіна та моско-

витських олігархів. До списку потенційних кандидатів на санкції, потрапили 210 осіб. Серед них 114 чиновників і парламентарів (у тому числі все керівництво адміністрації президента, Держдуми й Ради Федерації, всі члени уряду на чолі з прем'єр-міністром, члени Ради безпеки, глави федеральних аґентств, керівники найбільших підприємств) та 96 олігархів, статок яких перевищує 1 млрд дол. У списку також фігурують московитські компанії, які щонайменше на чверть належать державі й мають дохід понад 2 млрд дол.

28 лютого – згідно з рішенням Стокгольмського арбітражного суду, Національна акціонерна компанія (НАК) «Нафтогаз України» домоглася компенсації в сумі 4,63 млрд дол. США за недопостачання московитським «Ґазпромом» погоджених обсягів газу для транзиту. «Ґазпром» зобов'язаний сплатити 2,56 млрд дол. на користь «Нафтогазу», решту суми спрямують на оплату московитського газу, спожитого Україною у 2014 і 2015 рр. Через велику кількість взаємних позовів на значні суми («Ґазпром» хотів отримати понад 70 млрд дол., «Нафтогаз» – близько 40 млрд дол.) цей комерційний арбітраж став найбільшим в історії людства.

1 березня – «Ґазпром» розпочав процедуру розірвання контрактів з НАК «Нафтогаз України» на постачання і транзит газу та, порушивши контрактні зобов'язання, визначені йому Стокгольмським арбітражем, повідомив, що не постачатиме газ «Нафтогазу» за контрактом і повернув отриману передоплату. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України запровадило тимчасове обмеження споживання газу.

1 березня – Верховна Рада України ухвала Звернення до міжнародної спільноти у зв'язку з незаконною підготовкою виборів президента Московитської Федерації на тимчасово окупованій частині території України – в АР Крим та Севастополі, яким закликала світ завадити цим виборам та не визнавати їх леґітимними.

2 березня – президент США Д. Трамп продовжив на рік дію санкцій проти Московії через її окупацію Криму та аґресію в Україну.

9 березня – Північноатлантичний альянс визнав прагнення України до набуття повноцінного членства в цій організації, надавши нашій країні статус «країни-аспіранта».

13 березня – в офіційному журналі Євросоюзу опублікували рішення про продовження санкцій ЄС проти Московії через її аґресію щодо України ще на 6 місяців.

21 березня – Кабінет Міністрів України розірвав програму економічного співробітництва з Московією на 2011–2020 роки.

26 березня – Україна на знак солідарності з Великою Британією, де представники московитських спецслужб отруїли колишнього шпигуна Московитської Федерації Сєрґєя Скріпаля і його доньку, заявила про своє рішення вислати з країни 13 московитських дипломатів. Загалом до цієї скоординованої акції колективного видворення співробітників дипломатичних місій Московії долучилися близько 30 держав світу, в результаті чого воно стало найбільшим в історії – майже 150 осіб.

6 квітня – США запровадили нові санкції проти 24 московитських олігархів і чиновників та 14 фінансових установ, державних і приватних компаній, пов'язаних із Кремлем, через аґресивну діяльність Московії у світі, в тому числі через окупацію Криму та війну на сході України. Як наслідок, згідно з даними аґентства Bloomberg, через обвал вартості акцій московитських компаній найбагатші московити впродовж перших трьох днів втратили 16 млрд дол. США.

13 квітня – заступник генерального секретаря НАТО Роуз Гетемюллер заявила, що вступ України до ЄС та Північноатлантичного альянсу є реальною метою.

14 квітня – у відповідь на застосування сирійським диктатором Башаром Асадом хімічної зброї проти цивільного населення своєї країни США, Франція і Велика Британія разом завда-

ли ракетних ударів по військових об'єктах виробництва та зберігання забороненої зброї Сирії – союзниці Московитської Федерації.

16 квітня – США і Велика Британія оприлюднили спільну заяву про шкідливу інтернет-активність, яку здійснює уряд Московії. В документі зазначено, що мета московитських кібератак – державні та приватні організації, котрі є постачальниками «критично важливих інфраструктур» та інтернет-послуг, які підтримують ці сектори.

21 квітня – в Управлінні ООН із координації гуманітарних питань заявили, що внаслідок московитської аґресії в Україні від 2014 р. понад 2540 цивільних осіб загинули й 9 тис. отримали поранення.

24 квітня – Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила рішення, якими засвідчила, що неконтрольовані українським урядом території Донецької й Луганської областей є «територіями, які перебувають під фактичним управлінням Московитської Федерації», та підтвердила засудження московитської аґресії проти України, яка здійснена на порушення міжнародного гуманітарного права та принципів Ради Європи.

25 квітня – ПАРЄ ухвалила резолюцію про підтримку протидії московитській пропаґанді на рівні Європейського союзу та рекомендувала країнам-членам Ради Європи заснувати органи для відстеження дезінформації.

25 квітня – згідно з повідомленням головного військового прокурора А. Матіоса, від початку проведення АТО статус учасника бойових дій отримали майже 326 тис. осіб, 8489 із них зазнали каліцтв і поранень, 3784 військовослужбовці загинули, щонайменше 554 наклали на себе руки.

25 квітня – ПАРЄ ухвалила резолюцію про гуманітарні потреби та права внутрішніх переселенців в Європі, в якій стосовно ситуації в Україні окремою поправкою визначила, що йдеться про «війну Московії проти України».

26 квітня – ПАРЄ ухвалила резолюцію щодо протидії гібридній війні, в якій, зокрема, послалась на дії Московії проти України та закликала боротися зі всіма проявами гібридної війни, в тому числі ліквідувати юридичні прогалини та координувати зусилля у протидії цьому новому явищу.

27 квітня – держсекретар США Майк Помпео після завершення засідання глав МЗС країн НАТО у Брюсселі заявив, що в Північноатлантичному альянсі є велика група країн, які очікують на приєднання України до блоку і сподіваються, що українці вживуть заходів, після реалізації яких Українську державу можна буде запросити до членства в НАТО.

30 квітня – Президент України П. Порошенко підтвердив надходження в Україну протитанкових ракетних комплексів американського виробництва Javelin. Це сталося завдяки схваленню адміністрацією президента США Д. Трампа рішення про продаж Україні окремих видів летальної оборонної зброї.

30 квітня – Президент України П. Порошенко підписав Указ, яким ввів у дію рішення РНБО про зміну формату широкомасштабної антитерористичної операції, запровадженої у 2014 р. Замість АТО розпочато операцію Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної аґресії Московитської Федерації у Донецькій і Луганській областях, відповідно до плану операції Об'єднаних сил (ООС).

2 травня – РНБО України запровадила санкції щодо юридичних і фізичних осіб, які пов'язані з московитською аґресією проти України, а також стосовно яких було застосовано відповідні рішення урядами США та країн ЄС. Зокрема, санкції на три роки або безстроково запроваджено щодо учасників підготовки й проведення незаконного голосування в окупованому Криму в рамках виборів президента Московитської Федерації; представників московитської окупаційної адміністрації у Криму; бойовиків московит-

ських збройних формувань на окупованій території Донецької та Луганської областей; причетних до інформаційних та кібернетичних атак проти України, до протиправних дій проти громадян України, котрих незаконно утримують в Московії; депутатів Державної Думи та членів Ради Федерації Федеральних Зборів Московитської Федерації тощо. Крім того, було продовжено дію санкцій, застосованих у попередні роки.

2 травня – Третейський суд у м. Гааґа (Нідерланди) постановив, що Московитська Федерація має відшкодувати низці українських компаній збитки за окупацію Криму. Згідно з цим рішенням, Московія вперше в історії буде змушена виплатити компенсацію внаслідок окупації.

8 травня – Збройні сили України взяли під контроль с. Південне Донецької обл.

14 травня – Рада Європейського союзу ухвалила рішення про запровадження санкцій проти п'яти осіб, відповідальних за незаконне проведення виборів президента Московії в окупованих Криму і Севастополі.

15, 16 травня – Європейський Союз, НАТО, США та інші країни засудили відкриття ділянки Керченського мосту, що поєднує Московію з окупованим Кримом, як порушення суверенітету й територіальної цілісності України.

24 травня – міжнародна спільна слідча група на пресконференції в Гаазі оприлюднила дані про те, що комплекс «Бук», з якого 17 липня 2014 р. поблизу окупованого московитськими терористичними військами м. Торез Донецької обл. було збито пасажирський літак Боїнґ-777 «Малазійських авіаліній», належав 53-й зенітній ракетній бригаді ППО, що базується в м. Курськ (Московитська Федерація). Про цілковиту довіру висновкам Спільної слідчої групи оголосили США.

25 травня – Австралія і Нідерланди офіційно оголосили Московію відповідальною за знищення 17 липня 2014 р. поблизу окупованого московитськими терористичними військами

м. Торез Донецької обл. пасажирського літака Боїнґ-777 «Малазійських авіаліній». Визнати провину за цю авіакатастрофу Московію також закликали США, НАТО і Євросоюз.

25 травня – під час Пітерського міжнародного економічного форуму президент Московитської Федерації В. Путін назвав можливий вступ України до НАТО «червоною межею», яку західні країни не повинні перетинати.

28 травня – Парламентська Асамблея НАТО закликала підтримати надії України та Грузії на вступ до Північноатлантичного альянсу.

2 червня – в Україні та світі – у Великій Британії, Грузії, Естонії, Італії, Канаді, Литві, Німеччині, Португалії, США, Франції, Швеції та інших країнах – відбулися акції на підтримку незаконно засудженого в Московитській Федерації українського режисера Олега Сенцова та інших політв'язнів, утримуваних в Московії.

9 червня – під час саміту в Канаді лідери країн «Великої сімки» у спільному комюніке засудили незаконну окупацію Криму, підтвердили безперервну підтримку суверенітету, незалежності й територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаних кордонів та заявили про готовність запровадити додаткові обмежувальні заходи, щоб збільшити ту ціну, яку платить Московитська Федерація за свої дії.

9 червня – лідери країн «Великої сімки» на саміті у Канаді домовились про створення механізму реаґування на зловмисні дії «ворожих держав», зокрема Московитської Федерації.

11 червня – у м. Берлін відбулася зустріч міністрів закордонних справ країн «нормандської четвірки» – України, Німеччини, Франції й Московитської Федерації, під час якої обговорено питання щодо забезпечення припинення вогню на сході України, обміну полоненими, звільнення українських політв'язнів, які незаконно утримуються в Московитській Федерації, можливості розгортання миротворчої місії ООН на Донбасі.

14 червня – Європейський парламент ухвалив резолюцію з вимогою до московитської влади негайно та беззастережно звільнити Олега Сенцова і всіх інших незаконно затриманих у Московії та в Криму громадян України.

18 червня – Рада ЄС продовжила на рік обмежувальні заходи щодо Криму та Севастополя. Санкції ЄС передбачають заборону на імпорт до ЄС товарів з Криму і Севастополя; інвестиції в Крим чи Севастополь; туристичні послуги в Криму та Севастополі, зокрема, європейські круїзні лайнери не можуть заходити в кримські порти; експорт певних товарів та технологій до Криму, зокрема, у сфері транспорту, телекомунікацій та енергетики. До цих санкцій також приєдналися Албанія, Грузія, Норвегія, Україна і Чорногорія.

21 червня – спостерігачі місії ОБСЄ виявили в районах н. п. Антрацит та Алчевськ переміщення московитської колони техніки зі щонайменше 15 вантажівок, яка рухалася з боку тимчасово непідконтрольного пункту пропуску «Довжанський», що на кордоні з Московитською Федерацією.

21 червня – Президент України П. Порошенко ввів у дію рішення Ради національної безпеки й оборони України від 21 червня 2018 р. «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», відповідно до якого запроваджено санкції до 30 юридичних та 14 фізичних осіб, пов'язаних з аґресією Московитської Федерації проти України. Цим рішенням внесено зміни до санкційного списку, який збільшено до 1759 фізичних та 786 юридичних осіб.

22 червня – Генеральна Асамблея ООН схвалила резолюцію про виведення московитських військ із Придністров'я (Молдова), співавтором якої була й Україна. У документі міститься заклик до Московитської Федерації «у повній відповідності до правил, беззастережно і невідкладно завершити виведення оперативної групи московитських Збройних сил з те-

риторії Придністров'я відповідно до зобов'язань, взятих на Стамбульському саміті ОБСЄ 1999 року».

26 червня – спеціальний представник Державного департаменту США з питань України К. Волкер учергове відзначив, що ситуація на сході України – це міждержавний конфлікт між Московитською Федерацією та Україною, а не етнічний конфлікт, не місцевий конфлікт, не громадянська війна, не конфлікт між московитами та українцями.

28 червня – Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, якою закликала Московію «негайно звільнити всіх українських громадян, ув'язнених у Московитській Федерації та Криму на основі політичних мотивів або інших сфабрикованих звинувачень, та докласти всіх зусиль, щоб прискорити звільнення українських заручників, які утримуються на території Донбасу, що перебуває під контролем Московитської Федерації». Також ПАРЄ закликала Московію відмовитися від політики нав'язування московитського громадянства українським громадянам, що живуть в окупованому Криму і не бажають набувати його, і утримуватися від примусового переведення громадян України в московитське громадянство. В резолюції висловлено заклик скасувати заборону на діяльність Меджлісу кримськотатарського народу, що суперечить міжнародним стандартам свободи зібрань, та припинити переслідування і тиск на кримських татар і осіб, які представляють їхні інтереси.

5 липня – Рада Європейського Союзу продовжила на пів року санкції ЄС проти Московії через її аґресію щодо України.

9 липня – у Брюсселі відбувся двадцятий саміт Україна-ЄС, у спільній заяві лідерів якого, зокрема, рішуче засуджено «явне порушення суверенітету й територіальної цілісності України внаслідок аґресії з боку Збройних сил Московії, що триває від лютого 2014 року».

11 липня – саміт країн-членів НАТО в Брюсселі підтвердив євроатлантичні прагнення України. «Ми твердо переконані в

тому, що Україна має право самостійно вирішувати власне майбутнє та зовнішньополітичний курс без втручання ззовні. Зважаючи на прагнення України до членства в НАТО, ми дотримуємося наших рішень на Бухарестському саміті та на наступних самітах» (*згідно з рішенням Двадцятого саміту НАТО в м. Бухарест (Румунія; 2–4 квітня 2008 р.), Україна та Грузія «одного дня стануть членами Альянсу»*), – зазначено у декларації Північноатлантичного альянсу.

18 липня – ЄС схвалив рішення щодо запровадження індивідуальних санкцій проти шести осіб, причетних до незаконного будівництва Керченського (Кримського) моста.

25 липня – державний департамент США оприлюднив офіційну Декларацію щодо Криму, в якій вказано, що «разом із союзниками, партнерами та міжнародною спільнотою США відкидають спробу Московії анексувати Крим та зобов'язуються зберігати цю політику до відновлення територіальної цілісності України». Документ є аналоґом Декларації Веллеса, оприлюдненої 1940 р. тодішнім держсекретарем США Самнером Веллесом, що засудила окупацію країн Балтії з боку СРСР та закріпила невизнання Америкою їх окупації, яке тривало аж до здобуття незалежності Естонії, Латвії та Литви.

25 липня – офіційну політику невизнання московитської окупації Криму, документально затвердженої та проголошеної Державним департаментом США, підтримали ЄС та Велика Британія.

28 липня – Канада підтвердила свою повагу до територіальної цілісності України, засудила окупацію півострова Крим та закликала до звільнення українських політв'язнів.

30 липня – Євросоюз запровадив санкції проти шести московитських компаній, які брали участь у будівництві Керченського мосту, що з'єднує Московію з незаконно окупованим Кримським півостровом. «Своїми діями вони підтримали консолідацію московитського контролю над незаконно

анексованим Кримським півостровом, що, своєю чергою, ще більше підриває територіальну цілісність, суверенітет та незалежність України», – зазначили в ЄС. Обмежувальні заходи полягають у замороженні активів в Євросоюзі, що належать цим суб'єктам, а особи та організації в ЄС не можуть надавати їм фінансові послуги. Крім того, Євросоюз запровадив заборону на в'їзд та заморожування активів для осіб за цим режимом санкцій.

31 липня – уряд Великої Британії додав до санкційного списку шість московитських компаній, які брали участь у будівництві Керченського мосту.

3 серпня – у центрі Сімферополя кримськотатарський активіст намагався вчинити акт самоспалення на знак протесту проти свавілля московитської окупаційної влади.

3 серпня – спостерігачі Спеціальної моніторинґової місії ОБСЄ в Україні впродовж січня – липня 2018 р. зафіксували серед цивільного населення Донбасу 161 жертву, з яких 29 загинули й 132 були поранені.

6 серпня – Спеціальна моніторинґова місія ОБСЄ порівняно з червнем у липні 2018 р. зареєструвала на окупованій території Донецької й Луганської областей безпрецедентне – у 8,5 раза зростання кількості важкого озброєння і військової техніки. Зокрема, зареєстровано до двох танкових батальйонів, два дивізіони самохідної артилерії, дивізіон буксируваних гаубиць, до ста одиниць бойових броньованих машин (ББМ), засоби протиповітряної оборони тощо.

17 серпня – на півдні Одеської обл. відбулися успішні випробування крилатої ракети українського виробництва, яка є потужною високоточною зброєю, здатною знищувати будь-які морські та наземні цілі на відстані до 300 км.

17 серпня – США передали Збройним силам України дві рухомих радіолокаційних станції контрбатарейної боротьби AN/TPQ-36, призначених для автоматичного визначення місця розташування позицій ворожої артилерії, ракетних установок

та мінометів. Вони одночасно можуть обробляти дані про ведення вогню з декількох місць із 10 різних видів зброї при максимальній дальності 24 км.

22 серпня – розпочався перший етап нових санкцій США проти Московії, запроваджених через отруєння представниками московитських спецслужб колишнього шпигуна Московитської Федерації С. Скріпаля та його дочки в м. Солсбері (Велика Британія). Ці санкції стосуватимуться заборони на експорт технологій, які можуть бути використані у військових цілях.

23–24 серпня, 14 вересня – уночі з 23 на 24 серпня в м. Армянськ на території окупованого Московією Кримського півострова стався викид в атмосферу хімічної речовини невідомого походження. 14 вересня зафіксовано новий викид шкідливих речовин. На думку представників Міністерства оборони України, вони були зумовлені військовими Збройних сил Московитської Федерації, які на тренуваннях обстріляли відстійники відходів титанового та содового заводів.

31 серпня – Албанія, Норвегія, Україна й Чорногорія приєдналися до продовжених санкцій ЄС проти Московитської Федерації, запроваджених через її аґресію щодо України.

31 серпня – у ресторані в центрі Донецька внаслідок вибуху загинув ватажок бойовиків ОРДО О. Захарченко.

3 вересня – в Україні відкрили багатонаціональні військові навчання «Репід Трайдент – 2018» за участю військових підрозділів 10 країн-членів армій НАТО та 4 країн – партнерів НАТО.

13 вересня – ЄС офіційно продовжив на пів року дію персональних санкцій, зокрема візові заборони та арешти активів, проти 155 осіб та 44 суб'єктів із Московії й окупованих нею українських територій за аґресію проти України.

19 вересня – під час робочого візиту до України британська делеґація на чолі з Держсекретарем із питань оборони Великої

Британії Ґевіном Вільямсоном побувала у районі проведення операції Об'єднаних сил.

20 вересня – США запровадили персональні санкції проти 33 фізичних та юридичних осіб Московитської Федерації, пов'язаних з оборонним комплексом та розвідкою.

21 вересня – Міністерство закордонних справ України направило ноту Московії щодо непродовження договору про Дружбу, співробітництво та партнерство між Україною й Московитською Федерацією.

23–25 вересня – два українські військові кораблі пройшли з м. Одеса через контрольовану московитами Керченську протоку в Азовське море до м. Маріуполь.

27 вересня – США передали Україні два 30-метрові патрульні катери класу Island, які здатні виходити в море при потужних штормах, виконувати завдання у складних умовах, вести вогонь.

28 вересня – парламент Литви спеціальною резолюцією закликав ПАРЄ не відновлювати права московитської делеґації в цій організації.

3 жовтня – Україна і Велика Британія домовилися посилити співпрацю у сфері протидії розвідувально-підривній діяльності спецслужб Московитської Федерації та кіберзагрозам. Угоди про це досягнуто в Києві під час робочої зустрічі голови Служби безпеки України Василя Грицака та міністра з питань безпеки Великої Британії Бена Воллеса.

4 жовтня – Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до статутів Збройних сил України», яким, зокрема, в ЗСУ та Національній поліції встановлено нове вітання «Слава Україні! – Героям слава!» замість вітання радянського зразка «Здрастуйте, товариші!» та «Бажаємо (бажаю) здоров'я!». У статутах також змінено звертання «товариш» на «пан (пані)».

4 жовтня – Верховна Рада України продовжила дію Закону України про особливий порядок місцевого самоврядування в ок-

ремих районах Донецької та Луганської областей до 31 грудня 2019 р.

9 жовтня – президент Польщі Анджей Дуда заявив, що ЄС повинен залишати можливість для приєднання до блоку України та Грузії, оскільки вони матимуть таке право, коли виконають умови необхідні для вступу. За його словами, обидві країни «не можна залишити за межами європейської спільноти тільки тому, що їхній «сильний» сусід хоче вершити їхню долю».

9 жовтня – спроба частини депутатів ПАРЄ змінити санкційні правила заради зняття санкцій з делеґації Московитської Федерації зазнали невдачі.

9–24 жовтня – пожежа та детонація боєприпасів на складах зберігання Міністерства оборони України поблизу м. Ічня Чернігівської обл. Загиблих і травмованих внаслідок надзвичайної ситуації не зафіксовано.

11 жовтня – під час зустрічі на Хмельниччині з командирами бригад Збройних сил, Національної ґвардії й Державної прикордонної служби Президент України П. Порошенко наказав військовим на Донбасі відповідати на вогонь ворога всіма «підпорядкованими їм силами й засобами».

11, 12 жовтня – Спеціальна моніторинґова місія ОБСЄ виявила в неконтрольованому районі Донецької обл., неподалік кордону з Московитською Федерацією, колони вантажівок, які перевозили військову техніку й зброю.

12 жовтня – Президент України П. Порошенко вперше надав звання генерала жінці – першою українкою, яка отримала звання генерал-майора медичної служби, стала начальник Військово-медичного управління СБУ Людмила Шугалей.

17 жовтня – студент політехнічного коледжу в окупованому Московією м. Керч В. Росляков відкрив стрілянину з рушниці й влаштував вибухи у своєму навчальному закладі, після чого наклав на себе руки. Як наслідок, 21 людина загинула, близько 50 отримали поранення.

18 жовтня – Верховна Рада України ухвалила зміни до Кримінального кодексу про кримінальну відповідальність для громадян країни-аґресора за незаконний перетин державного кордону України. Незаконний перетин кордону особою, яка має громадянство (підданство) держави-аґресора, або іншою особою в інтересах держави-аґресора, що суперечать національним інтересам України каратиметься позбавленням волі на строк до 3 років. За повторне вчинення таких дій або вчинення їх групою осіб передбачено відповідальність у формі позбавлення волі на строк від 3 до 5 років, а вчинення таких дій із застосуванням зброї – на строк від 5 до 8 років.

18 жовтня – Федеральний суд Швейцарії ухвалив, що міжнародний арбітраж в Женеві має право розглянути по суті заяви українських компаній про відшкодування збитків за націоналізацію їхніх активів в окупованому Московією Криму.

20–27 жовтня – на Іграх Нескорених у м. Сідней (Австралія) українським ветеранам та військовослужбовцям вдалося вибороти 20 медалей (7 золотих, 10 срібних, 3 бронзові) у дев'яти видах спорту та перевершити досягнення збірної України на торішніх Іграх в м. Торонто (Канада), де наша команда завоювала 14 медалей.

21 жовтня – президент США Д. Трамп заявив, що його країна розірве Договір про ліквідацію ракет середньої й малої дальності (ДРСМД) з Московією, оскільки та «порушує його протягом багатьох років». Про те, що Московитська Федерація не дотримується зобов'язань за ДРСМД, також заявляв генсек НАТО Й. Столтенберґ.

21 жовтня – міністр оборони Великої Британії Ґ. Вільямсон заявив про підтримку рішення президента США Д. Трампа розірвати Договір про ліквідацію ракет середньої й малої дальності з Московією.

22 жовтня – Україна, Албанія, Норвегія і Чорногорія приєдналися до продовжених персональних санкцій ЄС проти 155 осіб та

44 суб'єктів із Московії й окупованих нею українських територій за аґресію проти України.

22 жовтня – президент Московитської Федерації В. Путін підписав указ про спеціальні економічні заходи, які будуть вжиті у відповідь на українські санкції.

23 жовтня – високий представник ЄС із питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки Федеріка Могеріні, виступаючи перед депутатами Європарламенту під час слухань щодо ситуації в Азовському морі, заявила, що Європейський Союз ніколи не визнає окупацію Криму Московією.

25 жовтня – українському режисерові та політичному в'язневі Московитської Федерації Олегові Сенцову присуджено премію імені Сахарова Європейського парламенту.

25 жовтня – Європейський парламент ухвалив спеціальну Резолюцію про порушення Московією міжнародного права в Азовському морі, якою, зокрема, закликав Раду ЄС вимагати від Московитської Федерації негайно припинити інтенсивні й дискримінаційні інспекції суден, які йдуть через Керченську протоку до чи з українських портів, а держави-члени ЄС – чітко заявити, що цілеспрямовані санкції проти Московії будуть посилені в разі подальшої ескалації конфлікту в Азовському морі. У резолюції також вміщено пункт про створення посади спеціального представника Європейського союзу щодо Криму і Донбасу, який, серед іншого, відстежуватиме й ситуацію в Азовському морі. Європарламент теж звернув увагу на незаконний видобуток нафти та газу Московитською Федерацією на території України та на незаконне будівництво Кримського мосту.

30 жовтня – вісім держав-членів ЄС (Бельгія, Велика Британія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Франція й Швеція) оприлюднили спільну заяву, в якій засудили плани проведення на окупованих Московитською Федерацією територіях сходу України так званих «виборів» у «Л/ДНР».

1 листопада – прем'єр-міністр Московитської Федерації Дмітрій Мєдвєдєв підписав постанову уряду про заходи щодо реалізації указу глави московитської держави «Про застосування спеціальних економічних заходів у зв'язку з недружніми діями України щодо громадян і юридичних осіб Московитської Федерації». Документом запроваджено санкції щодо 322 українців і 68 компаній. Йдеться про замороження рахунків, цінних паперів і майна на території Московії, а також про заборону на виведення капіталу за межі Московитської Федерації.

8 листопада – новими фінансовими санкціями проти Московії США вперше на офіційному рівні визнали, що Московитська Федерація має повний контроль над ситуацією на окупованій частині сходу України.

11 листопада – Московія провела «вибори» т. зв. «депутатів парламентів» у «ДНР» та «ЛНР». Цей акт засудили провідні світові держави ще до його вчинення.

15 листопада – третій комітет Генеральної асамблеї ООН підтримав резолюцію «Положення в галузі прав людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна», ініційовану українською делеґацією. В документі, зокрема, засуджено дії московитської влади на окупованому нею Кримському півострові.

25 листопада – московитські військові кораблі з застосуванням зброї захопили в Керченській протоці два українські малі броньовані артилерійські катери – «Нікополь» і «Бердянськ» та рейдовий буксир «Яни Капу», які прямували з Одеси до Маріуполя. 24-х членів українських екіпажів було забрано полон, при цьому трьох із них поранено, та вивезено до Московії.

26 листопада – Верховна Рада України проголосувала за введення воєнного стану терміном на 30 діб у внутрішніх водах Азово-Керченської акваторії та в 10 областях – Вінницькій, Луганській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одесь-

кій, Сумській, Харківській, Чернігівській, Херсонській.

30 листопада – Державна прикордонна служба України заборонила в'їзд на територію держави громадянам Московії чоловічої статі у віці від 16 до 60 років, за незначними винятками.

6 грудня – Верховна Рада України ухвалила закон «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Московитською Федерацією».

17 грудня – Генеральна Асамблея ООН ухвалила ініційовану Україною резолюцію «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь (Україна), районів Чорного та Азовського морів», якою вперше прямо закликала Московію як державу-окупанта негайно вивести з Криму свої війська і невідкладно припинити його тимчасову окупацію. В документі також уперше зазначено, що окупувавши Крим, Московія порушила Будапештський меморандум 1994 р. Окремо згадано про напад на українські кораблі наприкінці листопада 2018 р. як ілюстрацію аґресивних дій Московії тощо.

22 грудня – Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію про порушення прав людини на окупованому Московією українському півострові Крим, засудивши, зокрема, «незаконне встановлення Московією законів, юрисдикції і управління» в реґіоні.

2019 р.

6 січня – Вселенський патріарх Варфоломій I вручив Томос про автокефалію Православної церкви України митрополитові Київському Епіфанію.

24 січня – Оболонський районний суд м. Київ засудив експрезидента України Віктора Януковича до 13 років позбавлення волі за державну зраду і пособництво у веденні аґресивної війни проти України з боку Московитської Федерації.

7 лютого – Верховна Рада України ухвалила закон про закріплення в Конституції стратегічного курсу на приєднання до НАТО і Європейського Союзу.

7 лютого – Верховна Рада України ухвалила закон, що доповнює закони про вибори Президента України, про вибори народних депутатів України і про місцеві вибори приписом, відповідно до якого «офіційним спостерігачем від іноземних держав, міжнародних організацій не може бути: 1) особа, яка є громадянином (підданим) держави, визнаної Верховною Радою України державою-аґресором або державою-окупантом; 2) особа, пропозиції щодо якої ініційовано або внесено державою, визнаною Верховною Радою України державою-аґресором або державою-окупантом».

7 лютого – Верховна Рада України схвалила звернення до Північноатлантичного альянсу щодо плану дій із набуття Україною членства в НАТО.

12 лютого – заступник постійного представника США при ООН Джонатан Коен на засіданні Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй заявив, що його країна «ніколи не погодиться на щось менше, ніж повне відновлення Україною контролю над своїми територіями». «Наші санкції, пов'язані з Донбасом, діятимуть доти, доки Московія повністю не виконає Мінських угод. Санкції, пов'язані з Кримом, триватимуть, допоки півострів не повернеться під контроль України», – додав американський дипломат.

15 березня – у відповідь на московитську аґресію щодо України та захоплення Московією 25 листопада 2018 р. в Чорному морі українських кораблів і моряків Канада додала до санкційного списку, в якому фігурували особи, наближені до президента Московитської Федерації В. Путіна, 114 фізичних і 15 юридичних осіб. Цей пакет санкцій канадського уряду став найбільшим від початку аґресії Московії щодо України.

22 березня – українського політв'язня Павла Гриба засуджено в Московії до 6 років позбавлення волі.

1 квітня – втратив чинність Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Московитською Федерацією.

18 квітня – Московитська Федерація ввела заборону на експорт в Україну нафти й нафтопродуктів та запровадила ембарго на ряд українських товарів, у тому числі одяг і взуття, а також труби й пакувальні матеріали.

24 квітня – президент Московитської Федерації В. Путін підписав указ про спрощений порядок отримання московитського громадянства для жителів окупованих районів Донецької та Луганської областей.

25 квітня – Верховна Рада України прийняла Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

30 квітня – ЦВК оголосила переможцем другого туру виборів Президента України Володимира Зеленського.

17 травня – Комітет міністрів Ради Європи підтримав відновлення права голосування Московитської Федерації, яке свого часу забрали через її окупацію Криму.

19 червня – Прокуратура Нідерландів на основі розслідування Об'єднаної слідчої групи пред'явила звинувачення у справі про збиття літака рейсу MH17 на Донбасі у 2014 р. чотирьом підозрюваним: московитам І. Ґіркіну (Стрєлкову), С. Дубінському, О. Пулатову та громадянину України Л. Харченкові з «розвідувального батальйону в «2-му відділі ГРУ «ДНР».

24 червня – 140-й центр Сил спеціальних операцій ЗС України став першим в історії підрозділом країни – не члена НАТО, який пройшов сертифікацію для залучення до Сил швидкого реаґування НАТО.

25 червня – Парламентська асамблея Ради Європи ПАРЄ підтримала резолюцію про повернення делеґації Московитської Федерації, яку було виключено у 2014 р. за окупацію Криму й Донбасу.

26 червня – поблизу Станиці Луганської на лінії зіткнення у зоні ООС під наглядом місії ОБСЄ розпочалося розведення підрозділів ЗСУ та Московитської Федерації.

17 липня – генеральний секретар НАТО Є. Столтенберґ в інтерв'ю канадському виданню The Chronicle Herald заявив, що питання вступу України до Північноатлантичного альянсу вирішуватимуть Україна та 29 країн-членів НАТО, а «Московія не має права ветувати цей процес».

2 серпня – президент Московитської Федерації В. Путін підписав закон про внесення змін до законодавства, яким спрощено отримання посвідки на проживання в Московії для українців.

15 серпня – тимчасовий повірений у справах США в Україні Вільям Тейлор заявив, що Україна може претендувати на членство в НАТО, і його країна підтримуватиме цей курс.

29 серпня – Сполучені Штати Америки в День пам'яті загиблих українських військовослужбовців закликали Московію припинити аґресію проти України.

31 серпня – секретаріат штаб-квартири НАТО з консультацій, командування та управління включив Україну до переліку держав, які використовують програмне забезпечення LOGFAS – інтегрований набір програмних систем, що розроблений для підтримки логістичного забезпечення НАТО.

7 вересня – обмін полоненими та утримуваними особами у форматі 35 на 35 між Московією та Україною. Додому повернулися, зокрема, Володимир Балух, Павло Гриб, Станіслав Клих, Олександр Кольченко, Олег Сенцов, Роман Сущенко та 24 моряки, захоплені у листопаді 2018 р. у районі Керченської протоки.

1 жовтня – учасники Тристоронньої контактної групи з ureґулювання на Донбасі погодили так звану «формулу Штайнмаєра», яку, за словами Президента України В. Зеленського, імплементують у новий закон про особливий статус Донбасу.

2 жовтня – в українських містах проведено протестні акції «Ні капітуляції!» проти імплементації Мінських угод за «формулою Штайнмаєра».

2 жовтня – по всій Україні та за кордоном відбулися віча «Ні капітуляції» проти «формули Штайнмаєра» та відведення українських військ від лінії розмежування на Донбасі.

10 жовтня – Європарламент ухвалив резолюцію, в якій, зокрема, висловив глибоке занепокоєння з приводу «дуже небезпечної природи московитської пропаґанди», яка є головним джерелом дезінформацій в Європі.

8 листопада – Міжнародний суд ООН у Гаазі визнав свою юрисдикцію на розгляд позову України проти Московії через порушення конвенцій про боротьбу з фінансуванням тероризму та ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

15 листопада – вибухи на території складу Міністерства оборони України в м. Балаклія Харківської обл., внаслідок яких двоє військових загинули і п’ятеро отримали поранення.

18 листопада – згідно з рішенням Міжнародного суду ООН з морського права від 25 травня 2019 р., Московія повернула захоплені 25 листопада 1918 р. в Керченській протоці українські кораблі. Всі вони були непридатні для експлуатації.

9 грудня – шоста зустріч у «нормандському форматі» лідерів України, Німеччини, Франції й Московії у м. Париж (Франція).

9 грудня – Генеральна Асамблея ООН ухвалила ініційовану Україною резолюцію «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного та Азовського морів», якою наполегливо закликала Московію припинити окупацію українських територій, вивести збройні сили з Криму, не обмежувати міжнародне судноплавство в Чорному й Азовському морях, засудила будівництво й відкриття Московитською Федерацією мосту через Керченську протоку, застосування сили проти українських суден тощо.

16 грудня – уряд Московії розширив перелік громадян України, проти яких запроваджено «санкції», та асортимент заборонених до ввезення на територію Московитської Федерації товарів з України.

18 грудня – Генеральна Асамблея ООН схвалила резолюцію про захист прав людини в Криму. У документі засуджено масові затримання активістів і захисників прав людини на підставі звинувачень у підтримці тероризму, містяться вимоги припинити переслідування і звільнити всіх незаконно затриманих громадян України, забезпечити їх безперешкодне повернення на батьківщину тощо.

23 грудня – Московитська Федерація завершила будівництво моста через Керченську протоку та ввела в експлуатацію залізницю, що з'єднує Московію та окупований нею Крим.

29 грудня – обмін полоненими та утримуваними особами між Україною та Московитською Федерацією і окупованими нею ОРДЛО. До України повернулося 76 осіб – 12 військовослужбовців та 64 цивільних; віддано 127 осіб.

2020 р.

15 лютого – Президент В. Зеленський під час виступу на 56-й Мюнхенській конференції з безпеки назвав кількість українських полонених: 200 осіб в ОРДЛО та 100 у Криму і в Московії.

15 лютого – у західній частині Азовського моря московитські окупанти захопили українське судно з чотирма рибалками.

18 лютого – московитські окупаційні війська здійснили масштабну атаку на позиції підрозділів Об'єднаних сил поблизу н. п. Новотошківське, Оріхове, Кримське, Хутір Вільний. У бою один український воїн загинув, 3 отримали поранення, 2 – контуження. У ворога: 4 загиблих, 6 – важко поранених.

26 лютого – Указ Президента України про щорічне відзначення в

нашій країні Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

11 березня – перемовини Тристоронньої контактної групи (ТКГ) у Мінську на чолі з керівником Офісу Президента України Андрієм Єрмаком і заступником голови адміністрації президента Московії Дмітрієм Козаком.

7 квітня – у Збройних сил України зафіксовано першу смерть від пандемії коронавірусу.

8 квітня – українські військові звернулися до громадян України з закликом залишатися вдома під час пандемії коронавірусу. Гаслом відповідного відеоролика, опублікованого на сторінці штабу ООС у Facebook, стала фраза: «Залишайтеся вдома – Збройні сили прикриють!».

11 квітня – Європейський Союз наголосив, що призов Московією кримчан до лав московитської армії є порушенням міжнародного гуманітарного права, та що ЄС ніколи не визнає окупацію Криму.

14 квітня – контррозвідка Служби безпеки України затримала високопоставленого аґента ФСБ Московитської Федерації у вищих ешелонах української влади – генерал-майора СБУ В. Шайтанова, підозрюваного в державній зраді та вчиненні терористичних актів.

16 квітня – обмін полоненими й утримуваними особами між Україною та окупованими Московитською Федерацією ОРДЛО. До України повернулося 20 осіб – 2 військовослужбовці, 1 правоохоронець та 17 цивільних; віддано 18 осіб, 4 з яких відмовилися повертатися на територію, непідконтрольну офіційній українській владі.

17 квітня – підконтрольне Московії угруповання «ЛНР» заявило про намір тричі на рік – 14 лютого, 9 травня і 22 червня, тобто в дати, пов'язані з вшануванням річниць, пов'язаних із Другою світовою війною, – називати окупований Луганськ одною з його попередніх назв (1935–1958, 1970–1990) – Ворошиловградом.

22 квітня – новий уряд Словаччини в програмній заяві відзначив, що територія України була безумовно окупована Московією.

23 квітня – підконтрольне Московії угруповання «ДНР» заявило про намір тричі на рік – 9 травня, 22 червня і 8 вересня, тобто в дати, пов'язані з вшануванням річниць, пов'язаних із Другою світовою війною, – називати окупований Донецьк одною з його попередніх назв (1924–1941, 1943–1961) – Сталіно.

30 квітня – Верховна Рада України ухвалила Звернення до парламентів іноземних держав та парламентських асамблей міжнародних організацій щодо засудження триваючої збройної аґресії Московитської Федерації проти України, незаконної окупації Автономної Республіки Крим і міста Севастополь та окупації окремих районів Донецької і Луганської областей, політичних репресій проти громадян України та звільнення політичних в'язнів – громадян України.

7 травня – держсекретар США Майк Помпео у телефонній розмові з главою українського МЗС Дмитром Кулебою заявив «про рішучу підтримку Сполученими Штатами Америки суверенітету й територіальної цілісності України й наголосив, що Сполучені Штати будуть посилювати тиск на Московію, зокрема за допомогою санкцій, доти, поки Московія не виконає Мінські угоди й не припинить окупацію Криму».

13 травня – Верховна Рада на позачерговому засіданні затвердила постанову, яка рекомендує Раді національної безпеки та оборони продовжити заборону низки московитських онлайн-ресурсів та соціальних мереж.

14 травня – Президент В. Зеленський своїм указом ввів у дію рішення РНБО України «Про застосування, скасування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», яким продовжено санкції щодо московитських громадян і компаній, у тому

числі соціальних мереж «ВКонтакте», «Одноклассники», ресурсів «Яндекс», «Мейл.ру».

15 травня – Сполучені Штати Америки надали Україні допомогу у сфері оборони та безпеки для використання у зоні ООС загальною вартістю понад 25 млн дол.

21 травня – у місії США при ОБСЄ наголосили, що війну на Донбасі розпочала Московитська Федерація, там присутні керовані нею сили, і Московитська Федерація постійно підживлює цей конфлікт.

23 травня – бійці Збройних сил України ліквідували чотирьох бойовиків московитсько-окупаційних формувань і поранили щонайменше сімох.

24 травня – у Києві й інших містах України відбулася Всеукраїнська акція протесту під назвою «Рік Зеленського – рік реваншу», спрямована проти політики влади, зокрема щодо капітулянтських дій України перед Московією.

28 травня – у структурі Міністерства закордонних справ запроваджено посаду спеціального представника з питань санкційної політики. Її обійняв посол з особливих доручень Олексій Макеєв.

29 травня – бомбардувальники сил спеціальних операцій ВПС США під час польоту вперше інтеґрувалася з українськими Су-27 «Фланкерами» і МіГ-29 «Фулькрумами» та турецькими КС-135.

2 червня – Верховна Рада України ухвалила постанову щодо вшанування жертв геноциду кримськотатарського народу та засудження порушень Московитською Федерацією прав і свобод кримськотатарського народу.

4 червня – Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо військових звань військовослужбовців», яким передбачено приведення чинної системи військових звань Збройних сил України у відповідність до стандартів НАТО.

11 червня – міністерство оборони США назвало «критично важ-

ливим» партнерство з Україною в оборонній сфері в процесі стратегічного протистояння Сполучених Штатів з Московією.

11 червня – Європейський Союз закликав Тристоронню контактну групу, у складі представників від України, Московії та ОБСЄ, досягти відчутного проґресу на шляху до мирного вреґулювання з дотриманням суверенітету та територіальної цілісності України.

11 червня – відповідно до рекомендацій Міністерства оборони США американський Конґрес затвердив пакет безпекової допомоги Україні на 2020 фінансовий рік на суму 250 млн дол.

12 червня – Північноатлантична рада визнала Україну членом Програми розширених можливостей НАТО. Новий статус дасть змогу нашій країні поглибити співпрацю з підтримання безпеки в акваторії Чорного моря, спільної протидії кіберзагрозам, міжнародному тероризму й організованій злочинності, розширити можливості секторальної взаємосумісності з НАТО у сферах логістики, зв'язку, управління військами, інтенсифікувати обмін розвідданими тощо.

16 червня – управління оборонного співробітництва посольства США в Україні отримало обладнання на понад 60 млн дол. для передачі нашій країні, включно з раціями, боєприпасами й ракетами Javelin.

18 червня – Рада ЄС продовжила на рік санкції проти Московитської Федерації за незаконну окупацію Криму.

29 червня – Рада Євросоюзу продовжила дію економічних санкцій проти Московії через її аґресію щодо України до 31 січня 2021 р.

30 червня – Моніторинґова місія ОБСЄ підтвердила, що окупаційні адміністрації в Донецьку та Луганську встановили московитську мову як єдину «офіційну» в ОРДЛО, що передбачає, зокрема, видалення української мови з навчальних про-

грам освітніх закладів окупованих територій із вересня 2020 р.

7 липня – Служба безпеки України затримала в Києві штатного співробітника московитського ГРУ, який брав участь у створенні «розвідувального управління ДНР».

7 липня – представники спецслужб України затримали диверсанта ФСБ Московитської Федерації, котрий мав намір підірвати ємності, в яких зберігали 3500 тонн аміаку, і таким чином влаштувати екологічну катастрофу і масову загибель жителів Луганської обл.

8 липня – повноважний представник Московитської Федерації у Тристоронній контактній групі Борис Ґрізлов заявив під час засідання ТКГ, що «на сьогодні в Україні створено ще дві держави».

9 липня – координатор ОБСЄ в економічній робочій групі Тристоронньої контактної групи Ульріх Бранденбурґ підтвердив введення московитської валюти в окупованих районах Донбасу.

15 липня – ЄС закликав Московію взяти відповідальність за вбивство трьох українських військовослужбовців, у тому числі офіцера-медика, який намагався евакуювати тіло вбитого військовослужбовця, та поранення ще двох.

22 липня – на засіданні Тристоронньої контактної групи (Україна, Московія, ОБСЄ) домовилися про режим повного і всеосяжного припинення вогню на Донбасі з 00:01 год. 27 липня 2020 р.

23 липня – державний секретар США Майк Помпео в своєму зверненні з нагоди 80-річчя Декларації Веллеса, яка закріпила політику невизнання прав СРСР на територію країн Балтії, заявив, що його країна ніколи не сприйме напади Московії на суверенітет і територіальну цілісність України і Грузії.

4 вересня – три стратегічні бомбардувальники США B-52 Stratofortress провели важливі навчання щодо інтеґрації з українськими винищувачами в повітряному просторі Укра-

їни. Їх мета – демонстрація «можливості щодо стримування Московії».

5 вересня – з нагоди шостої річниці підписання мінських угод Сполучені Штати Америки закликали Московитську Федерацію повністю виконати свої зобов'язання: вивести з України озброєння і війська та повернути Україні повний контроль над міжнародно визнаними кордонами.

15 вересня – під час 45-ї сесії Ради ООН із прав людини (Женева) держави-члени ООН у Спільній заяві щодо Криму закликали Московію як державу-окупанта дотримуватися своїх зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом, ґарантувати права і свободи людини, неухильно виконувати резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо територіальної цілісності України і ситуації з правами людини в АР Крим і Севастополі. Також в ООН окремо наголосили на необхідності виконання Московитською Федерацією постанови Міжнародного суду ООН про скасування заборони Меджлісу як представницького органу кримськотатарського народу і забезпечення умов для викладання української мови на півострові. Крім того, держави-члени ООН вимагають від держави-окупанта невідкладно забезпечити повний і безперешкодний доступ на територію АР Крим та м. Севастополя для міжнародних моніторинґових місій.

16 вересня – на територію тимчасово окупованих районів Донбасу через станцію «Червона Могила» з Московитської Федерації прибули 5 залізничних вагонів, наповнених боєприпасами.

16 вересня – через н. п. Дякове Донецької обл. Московія направила на територію тимчасово окупованих районів Донбасу 4 вантажні автомобілі КамАЗ, завантажені протитанковими ракетними комплексами 9К111-1 «Конкурс-2».

25 вересня – з Московитської Федерації через н. п. Дякове Донецької обл. до тимчасово окупованого м. Луганськ прибули 11 вантажних автомобілів КамАЗ, завантажених боєприпа-

сами для гранатометів СПГ-9, РПГ-8, РПГ-22.

6 жовтня – у підсумковій заяві саміту Україна-ЄС в Брюсселі, зазначено, що Європейський Союз продовжуватиме підтримувати Україну в протидії гібридним загрозам та у боротьбі з дезінформацією, в тому числі шляхом посилення незалежних ЗМІ, стратегічної комунікації щодо медіаграмотності, з метою зміцнення стійкості України.

7 жовтня – міністр оборони України Андрій Таран та Державний секретар з питань оборони Великої Британії та Північної Ірландії Бен Воллес підписали Меморандум про посилення співпраці між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії у військовій і військово-технічній сферах, завдяки якому залучено фінансування Британського експортно-кредитного аґентства у розмірі 1,25 млрд фунтів стерлінгів.

7 жовтня – делеґація України в ОБСЄ навела докази того, що причиною пожежі біля н. п. Попасна на Луганщині був умисний підпал з боку бойовиків московитських окупаційних військ.

8 жовтня – Україна та Велика Британія підписали Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство, яка замінить Угоду про асоціацію у торгівлі з Британією після Brexit.

17 жовтня – у районі кургану Савур-Могила помічено колону в складі 1 танка, 5 бойових броньованих машин та 16 вантажних автомобілів «Урал», яка прибула з Московитської Федерації на територію тимчасово окупованих районів Донбасу.

11 листопада – делеґація України в ОБСЄ під час засідання Форуму безпекового співробітництва поінформувала іноземних дипломатів про те, що загальне управління окупаційними збройними формуваннями на тимчасово окупованих районах Донбасу здійснюють 2100 військовослужбовців збройних сил Московитської Федерації.

19 листопада – міжнародна волонтерська спільнота InformNapalm

повідомила, що на окупованій частині Луганської області, за 12 км від лінії фронту, вперше за час бойових дій на Донбасі виявлено новітній московитський комплекс «Наводчик-2». До складу якого входять кілька безпілотників різних модифікацій з радіусом дії від 10 до 100 км.

20 листопада – міністерство з питань реінтеґрації тимчасово окупованих територій України проінформувало, що помилково називати Крим «анексованим», правильно – «тимчасово окупованим» Московією.

7 грудня – Генасамблея ООН затвердила резолюцію про мілітаризацію окупованого Криму і частин Чорного та Азовського морів, якою засуджено московитську тимчасову окупацію Криму і відзначено, що вона становить загрозу міжнародній безпеці. У документі підтверджено, що окупація є незаконною; що вона є порушенням міжнародного права; і що окуповані території мають бути невідкладно повернуті під контроль України. У ній також відзначається, що Московія перемістила на територію Криму озброєння, здатні нести ядерні заряди. Резолюція вимагає від Московії негайно припинити таку діяльність.

2021 р.

21 січня – Європейський суд з прав людини ухвалив рішення в низці справ щодо подій Революції гідності. Констатуючи численні порушення прав людини, він, зокрема, встановив, що українська влада свідомо застосовувала жорстоке поводження та свавільні затримання щодо протестувальників. Суд також відзазначив, що виявлені порушення були стратегією з боку влади.

2 лютого – Президент України В. Зеленський підписав указ, яким ввів в дію рішення РНБО про застосування санкцій проти народного депутата України Тараса Козака, формального

власника телеканалів «112 Україна», NewsOne і ZIK (медіахолдинг «Новини»). Однак фактичним бенефіціаром цих телеканалів протягом кількох років був народний депутат України Віктор Медведчук, один з лідерів промосковитської політичної партії «Опозиційна платформа – За життя».

17 лютого – Верховна Рада України ухвалила постанову, якою визначила Революцію Гідності одним із ключових моментів українського державотворення та виразником національної ідеї свободи.

19 лютого – новий президент США Джо Байден у промові на Мюнхенській безпековій конференції зауважив, що «відстоювання суверенітету і територіальної цілісності України має залишатися життєво важливим питанням для Європи та США».

19 лютого – РНБО застосувала санкції до 19 юридичних та 8 фізичних осіб, зокрема, стосовно промосковитського політика, кума президента Московитської Федерації, народного депутата партії «Опозиційна платформа – За життя» В. Медведчука у зв'язку з розслідуванням, яке веде СБУ за статтею «фінансування тероризму».

19 лютого – канцлерка Німеччини Анґела Меркель у промові на Мюнхенській безпековій конференції звернула увагу, що у контексті суверенітету і територіальної цілісності України Мінський процес не мав успіху.

20 лютого – міністерство закордонних справ Чеської Республіки з нагоди 7-ї річниці окупації Криму закликало Московитську Федерацію припинити порушення прав людини в Криму, звільнити політичних в'язнів на півострові, дотримуватися норм міжнародного права і покласти край незаконній окупації території України.

26 лютого – РНБО ухвалила максимальні санкції, дозволені законодавством, щодо посадових осіб, які зрадили Україну.

26 лютого – президент США Джозеф Байден у День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь за-

явив, що його країна ніколи не визнає анексію українського півострова Крим Московією і разом з Україною протистоятиме аґресивним діям Московитської Федерації, а також пообіцяв притягнути Московію до відповідальності за її зловживання і аґресію проти України.

26 лютого – з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь посольство Японії в Україні опублікувало офіційну заяву, в котрій зазначено: «Ще раз нагадуємо про незмінну підтримку Уряду Японії суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України і наголошуємо, що Японія ніколи не визнає заявлену Московією «анексію» Криму».

25 березня – Президент України В. Зеленський підписав Стратегію воєнної безпеки України, яка передбачає, що Московія може вторгнутись на територію України, та визначає Московію як воєнного противника нашої держави.

26 березня – з нагоди сьомої річниці ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції «Територіальна цілісність України» 47 країн ООН, серед яких Австралія, Іспанія, Італія, Канада, Польща, Румунія, Велика Британія, США, Туреччина, Фінляндія, Франція, ФРН, Чеська Республіка, Швеція, Японія, визнали Московію стороною конфлікту на Донбасі, а не посередником.

30 березня – головнокомандувач Збройних сил України Руслан Хомчак під час виступу у Верховній Раді повідомив, що під виглядом підготовки до майбутніх військових навчань «Запад 2021» Московія стягує війська до кордону з Україною – у Брянську і Воронежську області Московитської Федерації та до окупованого Криму.

1 квітня – засоби масової інформації повідомили, що Європейське командування збройних сил США привело війська у бойову готовність найвищого рівня, «потенційно невідворотної кризи», після того, як окупанти на Донбасі порушили режим припинення вогню і вбили чотирьох українських

військових, і Московія почала стягувати війська до кордону з Україною.

1 квітня – міністерство закордонних справ України заявило, що нинішня ескалація напруженості з боку Московитської Федерації є системною і наймасштабнішою за останні роки.

1 квітня – посли країн НАТО провели зустріч для обговорення ескалації московитських військових на кордоні з Україною.

1 квітня – міністр оборони США Ллойд Остін у телефонній розмові з міністром оборони України Андрієм Тараном висловив занепокоєння останніми діями Московитської Федерації та запевнив у готовності його країни підтримувати Україну в умовах триваючої аґресії Московії на Донбасі та в Криму. Міністр оборони США також наголосив, що у разі ескалації московитської аґресії Сполучені Штати не залишать Україну наодинці і не допустять реалізації аґресивних устремлінь Московитської Федерації щодо України.

2 квітня – президент США Дж. Байден у телефонній розмові з Президентом України В. Зеленським підтвердив непохитну підтримку своєю країною суверенітету та територіальної цілісності України в умовах аґресії Московії на Донбасі та в Криму.

8 квітня – США висловили занепокоєння ескалацією аґресії з боку Московії, яка зосередила на кордоні з Україною найбільшу кількість військ з 2014 р.

8 квітня – канцлер Німеччини А. Меркель закликала президента Московитської Федерації В. Путіна зменшити чисельність московитських військ біля кордону з Україною.

8 квітня – впливова американська газета The Washington Post у редакційній статті «Путін знову погрожує війною з Україною. Захід має бути готовий відповісти» закликала країни Заходу готувати відповідь на удар Московитської Федерації проти України.

9 квітня – міністерство оборони Великої Британії привело армію в підвищену бойову готовність на тлі стягування московитських військ до кордону України.

12 квітня – глави МЗС країн G7, а також глава європейської дипломатії Жозеп Боррель у понеділок закликали Московію припинити «провокації» поблизу кордону з Україною.

13 квітня – президент США Дж. Байден у телефонній розмові з президента Московитської Федерації В. Путіним підкреслив непохитну прихильність США щодо суверенітету і територіальної цілісності України, висловив стурбованість з приводу раптового нарощування московитської військової потужності в окупованому Криму і на кордонах України та закликав Московію знизити напруженість.

19 квітня – речник Пентаґону Джон Кірбі заявив, що концентрація військ Московії на українському кордоні навіть більша, ніж у 2014 р., коли було порушено суверенітет і територіальну цілісність України.

29 квітня – Європейський парламент схвалив резолюцію, якою запропонував у випадку вторгнення Московитської Федерації в Україну негайно припинити імпорт нафти і газу з Московії до ЄС, виключити Московитську Федерацію з платіжної системи SWIFT, зупинити завершення будівництва газопроводу «Північний потік-2» з Московії до Німеччини, заморозити в ЄС всі активи олігархів, наближених до московитської влади, та їхніх сімей у ЄС, скасувати їхні візи.

21 травня – Президент України В. Зеленський ввів у дію ухвалене 14 травня 2021 р. рішення РНБО про санкції щодо 138 компаній, включно з інтернет-гігантом «Яндекс», московитськими телеканалами «Перший канал», ТНТ, НТВ, «Звезда», московитськими ЗМІ в окупованому Криму та частині Донбасу тощо, а також щодо 674 фізичних осіб, серед яких – ватажки підтримуваних Московією угруповань «ДНР» і «ЛНР», Криму, «злодії в законі» та ін.

1 червня – Верховна Рада України ухвалила постанову, згідно з якою в Україні щорічно 4 червня вшановуватимуть на державному рівні в Міжнародний день дітей – безневинних

жертв аґресії – пам'ять дітей, які загинули внаслідок збройної аґресії Московитської Федерації проти України.

28 червня – у Чорному морі стартували військові навчання «Сі Бриз», які є найбільш масштабними за весь період їхнього проведення.

28 червня – Національний архів Швеції передав Україні три копії Конституції Пилипа Орлика.

27 липня – Президент України В. Зеленський призначив Головнокомандувачем Збройних сил України Валерія Залужного.

21 серпня – до Києва із триденним візитом прибув Вселенський патріарх Варфоломій.

22 серпня – до Києва прибула канцлер Німеччини А. Меркель.

23 серпня – у Києві за участі лідерів і представників 46 країн світу вперше відбувся Міжнародний саміт «Кримська платформа».

24 серпня – Україна відзначила 30-ту річницю відновлення незалежності. У Києві відбувся парад за участі військової техніки та авіації.

1 вересня – у Білому домі вперше відбулася зустріч президента США Джозефа Байдена та Президента України В. Зеленського. За її результатами оприлюднено спільну заяву щодо стратегічного партнерства.

7 жовтня – Верховна Рада України ухвалила рішення про відставку Д. Разумкова з посади голови парламенту.

8 жовтня – Верховна Рада України обрала головою парламенту Руслана Стефанчука.

10 жовтня – надійшла перша партія американської допомоги, що охоплювала армійські аптечки, засоби радіолокаційного спостереження, високоточне озброєння, а також інше озброєння та боєприпаси.

12 жовтня – Україна та Європейський Союз підписали Договір з відкритого неба.

18 жовтня – в Україну прибула друга партія додаткової військово-технічної допомоги від США в межах раніше погоджених поставок на 60 млн дол.

23 жовтня – США відправили Україні 30 протитанкових керованих ракетних комплексів «Javelin», у т. ч. 180 ракет «Javelin», у межах військової допомоги для стримування московитської аґресії.

26 жовтня – у районі проведення Операції Об'єднаних сил вперше відбулося бойове застосування турецького розвідувально-ударного безпілотного комплексу «Байрактар».

30 жовтня – видання «The Washington Post» повідомило про нарощування московитських збройних сил поблизу українських кордонів, у т. ч. у Білорусі.

30–31 жовтня – президент США Дж. Байден на зустрічі лідерів G-20 у Римі поділився з очільниками Великобританії, Франції та Німеччини розвідданими про можливий масштабний напад Московії на Україну.

1 листопада – директор ЦРУ США В.-Дж. Бернс прибув до Москви, щоб попередити президента В. Путіна про те, що США та їхні союзники готові озброїти Україну та запровадити жорсткі санкції проти Московії, якщо відбудеться вторгнення в Україну.

1–2 листопада – під час кліматичної конференції ООН в м. Ґлазґо (Шотландія) держсекретар США Е. Блінкен повідомив Президентові України В. Зеленському розвіддані щодо підготовки Московії до вторгнення в Україну.

4 листопада – Президент України В. Зеленський затвердив Олексія Резнікова новим міністром оборони України.

10 листопада – США повідомили українське керівництво про незвичайне переміщення московитських військ біля кордонів України.

14 листопада – Україна отримала зі США бл. 80 тис. кг боєприпасів.

17 листопада – видання «Bellingcat» та «The Insider» оприлюднили першу частину власного розслідування про Ваґнергейт, в якому підтверджено версію про зірвання спецоперації української розвідки через дії вищого керівництва держави, зо-

крема президента В. Зеленського і керівника Офісу президента А. Єрмака.

18 листопада – на засіданні колегії МЗС Московії В. Путін заявив, що країни НАТО мають надати Московії ґарантії безпеки, в т. ч. ґарантувати невступ України до НАТО.

28 листопада – Україна повідомила про нарощування 92 тис. московитських військових поблизу з її кордонами.

29 листопада – міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба оприлюднив інформацію, що Московія зосередила поблизу кордонів з Україною (у т. ч. на окупованих територіях Криму і Донбасу) бл. 115 тис. військовослужбовців з технікою (більш ніж 40 батальйонних тактичних груп).

3 грудня – міністр оборони України О. Резніков повідомив у Верховній Раді України, що, за даними української розвідки, існує вірогідність масштабної ескалації з боку Московії; найбільш вірогідним часом готовності до ескалації буде кінець січня 2022 р.

7 грудня – в режимі відеоконференції відбулася розмова між президентами США і Московії Дж. Байденом і В. Путіним, під час якої Дж. Байден попередив В. Путіна про «…сильні економічні та інші заходи», якщо Московія здійснить напад на Україну.

15 грудня – Верховна Рада України перейменувала м. Володимир-Волинський у Володимир.

16 грудня – Генеральна Асамблея ООН ухвалила оновлену резолюцію «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна», в якій закликала країни ООН до співпраці в рамках міжнародної Кримської платформи. У документі зазначено, що органи та посадові особи Московитської Федерації, створені в тимчасово окупованому Криму, є нелеґітимними і мають називатися «окупаційними органами влади Московитської Федерації». Наголошено на неприпустимості політично мотивованих переслідувань, катувань та свавільних

затримань і арештів, позасудових убивств, викрадень, примусового зникнення людей. Акцентовано на обмеженнях українців і кримських татар щодо реалізації їхніх економічних, соціальних і культурних прав, зокрема на національну самобутність, культуру, отримання освіти українською і кримськотатарською мовами. Вказано на факти знищення культурної та природної спадщини, незаконних археологічних розкопок, передачі культурних цінностей та переслідування релігійних традицій. Наголошено на винятковій відповідальності Московії як держави-окупанта в забезпеченні мешканців Криму питною та прісною водою. Висловлено занепокоєння мілітаризацією та асиміляцією молоді в Криму Московитською Федерацією, зокрема військовим вишколом дітей, запровадженням «військово-патріотичної» системи освіти. У резолюції виснувано, що силове захоплення Криму є порушенням міжнародного права, і окуповані території мають бути негайно повернуті Україні.

17 грудня – Світовий банк схвалив виділення Україні 300 млн євро на підтримку реформ і пом'якшення наслідків пандемії коронавірусу.

22 грудня – секретар РНБО України Олексій Данілов заявив, що Московія зосередила 122 тис. військових у 200-кілометровій зоні від кордону з Україною та 143,5 тис. – у 400-кілометровій.

30 грудня – президенти США і Московії Дж. Байден і В. Путін провели телефонну розмову, в ході якої Дж. Байден, зокрема, закликав В. Путіна відвести війська з українського кордону і нагадав про наслідки за можливу збройну аґресію.

2022 р.

10 січня – безрезультатні московитсько-американські перемовини в Женеві щодо зниження напруженості навколо України і розширення НАТО.

12 січня – Україною прокотилася хвиля повідомлень про мінування аеропортів «Бориспіль» та «Київ» («Жуляни»), центральних станцій метро м. Київ, шкіл у м. Черкаси, Львів і Дніпро, торговельних центрів, головної ялинки в м. Одеса.

13 січня – компанія «SpaceX» вивела на орбіту український супутник «Січ-2-30», що стало поверненням України у космос після невдалого запуску супутника «Січ-2» у 2012 р.

14 січня – глобальна кібератака на державні сайти України.

Середина січня – таємний візит до Києва директора ЦРУ США, під час якого повідомлено Президенту України В. Зеленському про терміни і напрями можливих ударів московитської армії по ЗСУ.

16 січня – набула чинності 25 стаття Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», відповідно до якої друковані засоби масової інформації мають видаватися державною мовою.

16 січня – Україна та Агенція НАТО з комунікації та інформації (NCI Agency) підписали оновлений Меморандум щодо продовження спільної роботи над технологічними проєктами.

17 січня – московитські війська почали прибувати до союзника Московії Білорусі для військових навчань.

18 січня – у Білому домі США заявили, що Московія може будь-якої миті розпочати вторгнення в Україну.

19 січня – державний секретар США Е. Блінкен у Києві зустрівся з Президентом України В. Зеленським та міністром закордонних справ України Д. Кулебою.

19 січня – США оголосили про надання Україні безпекової допомоги, зокрема летальної зброї та боєприпасів, на 200 млн дол. США.

22 січня – до Києва прибула перша частина військової допомоги від США, зокрема близько 90,7 т летальної зброї й боєприпасів.

23 січня – до Києва прибула друга частина військової допомоги від США, зокрема понад 80 т зброї.

24 січня – аноніми повідомили про мінування всіх шкіл і торгових центрів в Одесі та Кривому Розі, відбулася масова евакуація.

24 січня – західні ЗМІ, посилаючись на дані розвідки США, повідомили про можливий початок великого наступу Московії на територію України 16 лютого або в наступні дні.

24 січня – НАТО привело війська у стан бойової готовності, скерувало додаткову авіацію та кораблі у Східну Європу.

25 січня – літак з третьою частиною зброї зі США (70 т зброї, зокрема 300 протитанкових комплексів «Javelin») приземлився в аеропорту «Бориспіль».

25 січня – у Московії військові навчання за участю 6000 військовослужбовців і 60 літаків відбулися поблизу України, зокрема в окупованому Криму.

27 січня – у Дніпрі на території Південного машинобудівного заводу нацгвардієць розстріляв караул військовослужбовців, унаслідок чого 5 людей загинуло, 5 отримало поранення.

27 січня – Україна та Великобританія ратифікували угоду на модернізацію та забезпечення озброєнням ВМС на 1,7 млрд стерлінгів.

1 лютого – Європейський Союз ухвалив рішення про надання Україні макрофінансової підтримки на 1,2 млрд євро.

8 лютого – міністр оборони України О. Резніков повідомив, що вздовж усього кордону з Україною з боку Московитської Федерації, Білорусі та тимчасово окупованих територій знаходиться 140 тис. військових, у т. ч. повітряний і морський компоненти.

10–20 лютого – Московія спільно з Білоруссю провели військові навчання «Союзна рішучість 2022».

11 лютого – Україна офіційно застосувала механізм зменшення небезпеки, передбачений розділом III Віденського документа, скерувавши Московії запит із вимогою дати детальні роз'яснення щодо військової активності у прикордонних із нею районах та в Криму. На відповідь Московія мала 48 год.

Після того, як Україна не отримала відповіді у встановлений термін, у МЗС України ввечері 13 лютого оголосили про скликання термінової зустрічі з Московією та іншими країнами-учасницями Віденського документа. Вночі 14 лютого Московія заявила, що вона не веде жодної незвичайної військової діяльності на своїй території і що запит України відповідно до Віденського документа ОБСЄ є неприйнятним.

12 лютого – на тлі зосередження московитських військ, військових навчань поблизу кордонів України і в Чорному морі, евакуації дипломатів західних країн з Києва відбулися телефонні перемовини президентів США і Московії Дж. Байдена і В. Путіна щодо ненападу на Україну.

13 лютого – відбулася телефонна розмова президентів США і України Дж. Байдена і В. Зеленського щодо небезпеки московитського вторгнення і підтримки України з боку США.

13–29 лютого – Московія провела військові навчання в акваторіях Чорного й Азовського морів та ін.

15 лютого – кібератака на сайти Збройних сил України, кількох українських банків та міністерств.

16 лютого – Верховна Рада України підтримала законопроєкт про вихід України з Антитерористичного центру держав-учасниць СНД.

17 лютого – Верховна Рада України ухвалила Закон про ратифікацію угоди між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами про спільний авіаційний простір.

17 лютого – міністр закордонних справ Д. Кулеба оголосив, що Україна створила тристоронній альянс з Польщею і Великобританією.

17 лютого – президент США Дж. Байден оголосив, що загроза московитського вторгнення в Україну «дуже висока» і є ознаки того, що війська Московитської Федерації готові напасти в найближчі кілька днів.

17 лютого – московитські війська розпочали масові обстріли (переважно з важкої артилерії) по всій лінії розмежування на сході України.

18–19 лютого – у спеціальному виступі президент США Дж. Байден заявив: «Я впевнений, що В. Путін ухвалив рішення про вторгнення».

19 лютого – окупаційна влада в ОРДЛО оголосила масову мобілізацію населення та розпочала евакуацію цивільних у Московію.

21 лютого – президент Московії В. Путін проголосив «незалежність» незаконних територіальних утворень на Донбасі – т. зв. «ДНР» і «ЛНР».

22 лютого – Президент України В. Зеленський підписав Указ про призов громадян, які перебувають у військовому резерві.

22 лютого – Рада федерації Московитської Федерації дозволила президенту Московії В. Путіну використовувати московитську армію за кордоном.

22 лютого – Московія офіційно визнала незалежність т. зв. «ДНР» та «ЛНР».

23 лютого – ватажки «ДНР» та «ЛНР» Д. Пушилін і Л. Пасічник попросили президента В. Путіна ввести московитські війська на територію «ДНР» і «ЛНР», а також звернулися з проханням про допомогу Московії, щоб отримати контроль над неокупованими частинами Донецької та Луганської областей.

23 лютого – у зв'язку з загрозою нападу Московії Верховна Рада України ввела надзвичайний стан на всій території України, крім Донецької та Луганської областей.

24 лютого – близько 4:50 год. розпочалася трансляція попередньо записаного виступу президента Московитської Федерації В. Путіна щодо його наказу про проведення т. зв. «спеціальної військової операції» на території України.

24 лютого – Верховна Рада України у зв'язку з повномасштабним вторгненням ЗС Московії розірвала дипломатичні відносини з ворогом, ввела воєнний стан на всій території України та оголосила загальну мобілізацію, затвердивши відповідні укази Президента України.

24 лютого – енергосистему України від'єднано від енергосистем Московитської Федерації та Білорусі.

24 лютого – західні держави і провідні світові компанії розпочали запроваджувати економічні санкції проти Московитської Федерації (т. зв. «другий пакет санкцій»).

24 лютого – Каховська ГЕС та головна споруда Північно-Кримського каналу, шлюзи якої до 2014 р. регулювали подачу дніпровської води до Криму, були захоплені московитськими окпантами, які вторглися на Херсонщину з анексованого півострова.

24 лютого – міністр фінансів Німеччини К. Лінднер заявив, що Україні залишилось «всього декілька годин», тому виступив проти поставок зброї нашій країні та від'єднання Московитської Федерації від міжнародної системи «SWIFT».

24 лютого – після оприлюднення заяви В. Путіна Московія завдала повітряні удари по військових й інфраструктурних об'єктах на всій території України та атакувала кордони України від Полісся до Луганщини. Розпочався наступ московитських військ також у зоні ООС на Донбасі та в районі Перекопу.

24 лютого – після початку повномасштабного вторгнення Московитської Федерації в Україну західні розвідки та уряди багатьох країн прогнозували, що Київ буде захоплено за 2–3 дні, а Україну – за лічені тижні.

24 лютого – Московія в союзі з Білоруссю розпочала проти України повномасштабну війну: о 3:40 год. ЗС Московитської Федерації почали обстрілювати ракетами українські населені пункти, о 4:35 год. завдали удару по міжнародному пункту пропуску Велика Писарівка Охтирського р-ну Сумської обл.

24 лютого – Московія висунула вимоги «денацифікації», «демілітаризації» України, визнання «ДНР-ЛНР», анексії Криму і ґарантій невступу України до НАТО.

24 лютого – упродовж першого дня повномасштабної війни окупанти захопили н. п. Городище і Мілове на Луганщині, про-

сунулись до Харкова, Сум, Охтирки, Конотопа, Чернігова, Чорнобиля, Нової Каховки, Херсона, Мелітополя, Старобільська на Луганщині, прорвалися до Маріуполя і Волновахи.

24 лютого – українці знищили ворожий повітряний десант на аеродромі в селищі Гостомель Бучанського р-ну Київської обл.; тривали бої у Щасті і Станиці Луганській.

24 лютого – 23 жовтня – Управління Верховного комісара ООН із прав людини підтвердило 6 374 випадки загибелі та 9 776 випадків поранення цивільних людей в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення Московитської Федерації. Серед загиблих – 402 дітей, серед поранених – 735 (згідно з даними Офісу українського генпрокурора, загинуло 430 і поранено 820 дітей).

25 лютого – внаслідок шестигодинної стрілянини по автомобілях мирних мешканців селища Гостомель загинули 11 людей і 15 отримали поранення.

25 лютого – ЗСУ завдали удару по аеродрому в м. Міллерово Ростовської обл. Московії, внаслідок якого знищено 2 ворожі літаки.

25 лютого – надвечір тривали інтенсивні обстріли Києва, Харкова і в зоні ООС. Відбувалися бої в Херсоні, Мелітополі, Чернігівській обл. Всі великі міста Сумщини були оточені ворогом. Окупанти наблизилися з півночі до української столиці. У Миколаєві ЗСУ знищили повітряний десант ворога.

25 лютого – нічні ракетні удари по Києву, Харкову, бої в Херсоні, Конотопі, Охтирці, Сумах, Мелітополі, на північний захід від Києва (де ворог знов атакував Гостомель, Ворзель і Бучу), просування окупантів біля Чернігова. Знищено ворожу диверсійно-розвідувальну групу (ДРГ), яка прорвалась на київську Оболонь.

26 лютого – були окуповані Станиця Луганська, Кримське, Марківка на Луганщині. Тривали бої в передмістях Херсону і Сєвєродонецька. Ворог також просунувся до Бердянська Запорізької обл. і Миколаєва.

26 лютого – в Києві відбувалися зіткнення з ворожими ДРГ. Було відновлено контроль над Київською ГЕС. Біля столиці ворог зупинився на рубежах Бородянка – Буча – Вишгород та Ніжин – Прилуки.

26 лютого – голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн оголосила про запровадження нового пакета західних санкцій, які заморожують резерви Центрального банку Московитської Федерації, що містяться у банках країн G7; скасовують програму «золотих паспортів» для інвесторів із Московії; від'єднують від системи «SWIFT» низку московитських банків.

26 лютого – московитська державна аґенція «РИА Новости» опублікувала статтю московитського пропаґандиста П. Акопова, в якій стверджувалося, що «…Путін взяв на себе історичну відповідальність, постановивши не залишати вирішення українського питання майбутнім поколінням».

26 лютого – Державне аґентство автомобільних доріг України (Укравтодор) закликало населення демонтувати дорожні знаки, щоб дезорієнтувати ворога.

27 лютого – бійцям ЗСУ вдалось підбити за добу 50 московитських танків.

27 лютого – Європейський Союз заборонив московитським літакам політ у його повітряному просторі.

27 лютого – з України в країни Заходу виїхало понад 500 тис. біженців.

27 лютого – завдано ворожих повітряних ударів по Києву, Бучі, Василькову, Житомиру, Чернігову, Харкову, Сумах, Берославу. Відбувалися бої на околицях Києва, Василькова, Харкова.

27 лютого – ЗС Московитської Федерації вели наступальні дії на напрямку Мелітополь – Василівка, частиною сил – на напрямку Бердянськ – Маріуполь, Херсон – Миколаїв.

27 лютого – ЗСУ повернули під свій контроль м. Волноваха.

27 лютого – під час московитського вторгнення в Україну унаслідок повітряної атаки окупантів на аеропорт «Гостомель» під

Києвом був спалений літак Ан-225 «Мрія», один із найбільших та найпотужніших літаків у світі.

27 лютого – президент Московитської Федерації В. Путін доручив міністру оборони і начальнику Генерального штабу Московії перевести сили ядерного стримування Московії в «особливий режим бойового чергування».

28 лютого – на українсько-білоруському кордоні відбувся перший раунд перемовин між делеґаціями України та Московитської Федерації, під час якого жодного рішення не ухвалили.

28 лютого – окупанти завдали повітряних ударів по Миколаєву, Житомиру, Білій Церкві, Бородянці, Броварах, Василькову на Київщині, Калинівці на Вінничині, Чернігову, Охтирці, Сартані на Донеччині, Гірському на Луганщині.

28 лютого – тривали запеклі бої на підступах до Харкова, Маріуполя, Волновахи.

28 лютого – Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі.

28 лютого – хакерське угруповання «Анонімус» «поклало» понад 1500 вебсайтів урядів Московитської Федерації та Білорусі, державних ЗМІ, банків і компаній. Хакери також звернулися до московитів із закликом вийти з протестом на вулиці.

28 лютого – 1 березня, 12–13 березня – згідно з даними соціологічних опитувань незалежних московитських соціологів, опублікованих на сайті «Радіо «Свобода», 71% московитів відчували гордість через війну з Україною. Водночас 86,6% московитів допускали та підтримували потенційний напад Московитської Федерації на території країн ЄС.

1 березня – влучання московитської ракети у телевежу в Києві, внаслідок чого загинуло 5 людей та вийшла з ладу частина державного мовлення.

1 березня – ворожі повітряні удари по Києву, Харкову, Херсону, Лозовій на Харківщині, Білій Церкві, Боярці, Жулянах на Київщині, Маріуполю, Житомиру, Охтирці, Баштанці на Мико-

лаївщині. Знищено залізничний міст у Василівці на Запоріжжі.

1 березня – вранці московитська ракета вразила майдан Свободи в центрі Харкова, внаслідок чого щонайменше 10 людей загинули.

1 березня – Європарламент рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС.

1 березня – наступ і вуличні бої у Херсоні, на околицях Чернігова і під Крутами на Чернігівщині; початок атак на Вознесенськ Миколаївської обл.

1 березня – повністю оточено Маріуполь.

1 березня – московитські війська зайшли до Тростянця Сумської обл.

1 березня – українські ракетні удари по аеродромах у Бердянську і московитському Таганрозі.

2 березня – 159 нобелівських лауреатів – учених зі світовим ім'ям – підписали відкритий лист на підтримку України.

2 березня – 93-тя окрема механізована бригада «Холодний Яр» на окремих ділянках Сумської обл. відтіснила московитів до державного кордону.

2 березня – Генасамблея ООН ухвалила резолюцію з вимогою до Московії припинити застосування сили в Україні та вивести війська. «За» проголосувала 141 держава, «проти» – п'ять (Московія, Білорусь, Сирія, КНДР, Еритрея), «утрималися» 35 (серед них Китай, Індія, ПАР, Казахстан, Пакистан, Іран, Ірак, Куба, ЦАР).

2 березня – завдано ворожих ударів по Житомиру, Коростеню, Кропивницькому, Сумах, Костянтинівці на Донеччині, Сєвєродонецьку, Новоайдару на Луганщині, Лисичанську, Попасній, Чернігову, Харкову, Чугуєву, Ізюму, Білій Церкві, Києву.

2 березня – знищено ворожий повітряний десант біля Миколаївського аеропорту.

2 березня – окуповано Херсон, Тростянець, залишено Старобільськ, Токмак і Новопетрівку на Запоріжжі; ворог наступав у бік Баштанки на Миколаївщині.

2 березня – Президент України В. Зеленський підписав указ щодо створення Координаційного штабу з гуманітарних та соціальних питань, який допомагатиме громадянам у подоланні складних життєвих обставин у зв'язку зі збройною аґресією Московії проти України.

2 березня – тривали бої на підступах до Києва (Гостомель), Харкова, Чернігова, Сум, Маріуполя, Миколаєва, Енергодара Запорізької обл., Волновахи, Нового Айдара на Луганщині. Окупанти підійшли до Василівки-на-Дніпрі Дніпропетровської обл.

2 березня – українські війська вперше від початку повномасштабної війни перейшли в наступ і просувалися в напрямку Горлівки, частину міста було звільнено воїнами 95-ї бригади ЗСУ.

3 березня – Верховна Рада України запровадила кримінальну відповідальність за колабораціонізм та посилила відповідальність за мародерство.

3 березня – головний прокурор Міжнародного кримінального суду (ICC) Карім Хан заявив, що почалося розслідування можливих військових злочинів, скоєних Московією.

3 березня – згідно з даними ООН, від 24 лютого 2022 р. понад 1 млн людей залишили Україну.

3 березня – окупанти продовжили бойові дії навколо Києва, Харкова, Миколаєва, завдали ракетно-бомбових ударів по Житомиру, Чернігову, Маріуполю, Києву, Харкову, Ізюму, Охтирці, Василівці, Затоці й інших прифронтових містах; окуповано Новоайдар.

3 березня – під час московитської танкової атаки й обстрілів виникла пожежа на Запорізькій АЕС в Енергодарі.

3 березня – у Біловезькій Пущі відбувся 2-й раунд українсько-московитських переговорів, під час якого ухвалили рішення про організацію гуманітарних коридорів.

4 березня – ворог не полишав намірів взяти в облогу Київ, просуватись на Новоайдарському та Сєвєродонецькому напрямках, атакувати Вознесенськ, Миколаїв, Оріхів Запорізької обл., Гостомель, Ізюм.

4 березня – московитські окупанти обстріляли та захопили Запорізьку атомну електростанцію (ЗАЕС) у м. Енергодар.

4 березня – тривала героїчна оборона Чернігова, Охтирки, Сум, Маріуполя, Волновахи.

5 березня – у Миколаєві українські вояки відбили аеропорт «Кульбакине» і завдали удару по колоні, яка намагалася зранку обійти місто.

5 березня – на Поліссі противник розпочав інженерні роботи з розгородження шляхів у районі Бородянки, ймовірно, для подальшого висування у напрямку Києва.

5 березня – на Таврійському напрямку підрозділи ворога зі складу 58-ї загальновійськової армії Південного воєнного округу ЗС Московитської Федерації намагалися продовжити наступ у напрямку Запоріжжя.

5 березня – окупаційні підрозділи було зупинено у районах Шибене та Катюжанка на Київщині.

5 березня – підрозділи зі складу 20-ї загальновійськової армії Західного воєнного округу ЗС Московитської Федерації пробували обійти Харків та рухатися у південно-західному напрямку.

6 березня – ворог продовжував наступальну операцію проти України, зосереджуючи основні зусилля на оточенні міст Київ, Харків, Чернігів, Суми і Миколаїв, виході на адміністративні кордони в Луганській та Донецькій областях, в напрямку Маріуполь – Новоазовськ.

6 березня – ЗСУ звільнили м. Чугуїв.

6 березня – на Поліському напрямку противник намагався встановити повний контроль над містами Буча та Ірпінь, щоб наблизитись до столиці України.

6 березня – на Сіверському напрямку окупанти намагалися забезпечити тактичну перевагу для виходу до східних око-

лиць Києва через Броварський і Бориспільський райони, а також для встановлення контролю над містами Чернігів та Суми.

6 березня – на Таврійському напрямку окупанти силами до трьох БТГр вели наступ у напрямку м. Запоріжжя.

6 березня – окупанти захопили н. п. Кашперо-Миколаївку на Миколаївщині.

6 березня – указом Президента України містам Харків, Херсон, Чернігів, Волноваха, Гостомель, Маріуполь, котрі чинили найбільш завзятий спротив московитським загарбникам, було присвоєно статус міст-героїв.

7 березня – в Білорусі відбувся 3-й раунд українсько-московитських переговорів, під час якого домовлено про покращення логістики гуманітарних коридорів.

7 березня – ворог продовжував наступальну операцію проти України, зосереджуючи основні зусилля на оточенні Києва, Харкова, Чернігова, Сум, Маріуполя і Миколаєва та не полишаючи спроб вийти на адміністративні кордони Луганської та Донецької областей.

7 березня – на Донецькому напрямку противник продовжував наступальні дії з метою виходу на адміністративні кордони Донецької обл., намагався прорвати оборону в районі н. п. Старомлинівка, а також захопити н. п. Зачатівка, проте зазнав значних втрат і відійшов у район н. п. Любимівка.

7 березня – на Поліському напрямку окупанти зосередили основні зусилля на оточенні Києва.

7 березня – на Слобожанському напрямку противник намагався продовжити наступ у напрямку м. Дніпро.

7 березня – на Таврійському напрямку загарбники утримували рубежі в Херсонській обл., здійснювали перегрупування військ для подальшого наступу на м. Запоріжжя.

7 березня – тривала підготовка ворога до наступу на Вишгород та відновлення наступу на н. п. Гостомель, Ірпінь, Стоянка Київської обл.

8 березня – ворог здійснив силами БТГр наступальні дії у напрямку н. п. Тернівка Миколаївської обл., зазнав значних втрат та повернувся в райони зосередження н. п. Капустине, Баловне, Новоматвіївське на Миколаївщині.

8 березня – здійснено часткове перегрупування сухопутних військ та ССО ЗС Білорусі.

8 березня – окупанти продовжували докладати зусиль для захоплення міст Київ, Харків, Чернігів, Суми, Маріуполь і Миколаїв та виходу на адміністративні кордони Луганської та Донецької областей.

8 березня – окупаційні війська продовжували наступ у напрямку н. п. Іванків на Київщині.

9 березня – внаслідок ворожого авіаудару по лікарні в Маріуполі, що припав на пологове відділення, загинули 3 людей, серед яких 1 дитина, 17 постраждали.

9 березня – на Донецькому напрямку окупанти намагалися продовжити наступальні дії для виходу на адміністративні кордони Донецької та Луганської областей.

9 березня – на Поліському напрямку противник після невдалого наступу зазнав втрат і відійшов для відновлення.

9 березня – на Сіверському напрямку ворог намагався відновити наступ, але зазнав втрат, зокрема на підступах до Чернігова.

9 березня – на Слобожанському напрямку окупанти намагалися здійснювати наступ на н. п. Ізюм, Петрівське, Грушуваха, Суми й Охтирка.

9 березня – на Таврійському напрямку вороги утримували рубіж від Херсона до Розівки. Їхні спроби форсувати р. Південний Буг не мали успіху.

9 березня – московитська військова авіація скинула кілька авіабомб на дитячу лікарню і пологове відділення у Маріуполі, внаслідок чого постраждали не менше 17 людей. Президент України В. Зеленський назвав це авіабомбування неспростовним доказом того, що відбувається геноцид українців. Загалом за 14 днів війни і 9 днів блокування московитами Маріуполя у місті загинуло 1200 мешканців.

9 березня – у зв'язку зі супротивом мешканців Херсона окупанти намагалися запровадити адміністративно-поліційний режим, для чого до Херсонської обл. ввели підрозділи Московитської ґвардії.

9 березня – у Південнобузькому операційному районі московитські окупанти утримували рубіж від м. Херсон до м. Каховка. Їх було зупинено на північний схід від м. Миколаїв уздовж р. Інгул.

10 березня – на Поліському напрямку окупанти продовжували утримувати н. п. Поліське, Кухарі, Бородянка, Андріївка, Мотижин, Гореничі, Буча, Демидів.

10 березня – проводились переговори міністрів закордонних справ України та Московитської Федерації, під час яких ішлося про припинення вогню на 24 год., однак проґресу сторони не досягли.

10 березня – Силами оборони України відбито спробу форсування противником р. Ірпінь поблизу н. п. Мощун Вишгородського р-ну Київської обл., противника було відкинуто, населений пункт звільнено.

11 березня – для втягнення Білорусі у війну проти України московити вдалися до провокативних дій, завдавши авіаційного удару з повітряного простору України по білоруських населених пунктах, що знаходяться поблизу державного кордону України.

11 березня – українські війська зупинили просування Московії на північ і захід від Криму.

11 березня – українські вояки ліквідували командувача 29-ї загальновійськової армії Московії.

11 березня – у м. Кремінна на Луганщині московитські військові розстріляли з танка будинок для людей похилого віку, вбивши 56 осіб.

11 березня – під час спроби евакуації мирних мешканців с. Перемога в напрямку с. Гостролуччя Баришівського р-ну на Київщині московити відкрили вогонь по бусу, унаслідок чого 7

людей, у т. ч. 1 дитина, загинули. Кількість поранених невідома.

12 березня – московитські війська відновили обмежені атаки на північний схід від Києва та активізували зусилля з повного оточення Чернігова.

12 березня – ворог продовжував завдавати ракетно-бомбових ударів по об'єктах критичної інфраструктури, житлових кварталах та аеродромах, нехтуючи нормами Міжнародного гуманітарного права.

12 березня – окупанти здійснили новий наступ на північний схід від Херсона вздовж західного берега Дніпра до району селища Нововоронцовка.

13 березня – в окупованому Херсоні тривали українські протести.

13 березня – внаслідок ворожих ракетних ударів по навчальному центрі у м. Яворів Львівскої обл. загинула 61 людина, 160 поранено.

13 березня – ворог захопив кілька населених пунктів на північ від Маріуполя.

13 березня – окупанти зосередили зусилля на просуванні у напрямку м. Кривий Ріг та на захопленні м. Миколаєва.

13 березня – Московія перекинула на українську територію частину своїх сил з Вірменії, Нагірного Карабаху та Далекого Сходу, щоб посилити операції в Україні.

14 березня – ворог продовжував завдавати ракетно-бомбових ударів по об'єктах критичної інфраструктури України.

14 березня – ЄС ухвалив рішення щодо введення 4 пакета санкцій проти Московії. Санкції спрямовані проти фізичних та юридичних осіб, причетних до аґресії проти України, а також щодо декількох секторів московитської економіки. Вони також торкнуться заборон на експорт предметів розкоші та нових інвестицій ЄС в московитський енергетичний сектор.

14 березня – на Авдіївському напрямку в районі н. п. Кам'янка під час розвідки боєм окупанти зазнали значних втрат і вимушені були відійти.

14 березня – на Волновахському напрямку ворог не припиняв спроб прориву (в напрямку на Вугледар).

14 березня – на Донецькому і Таврійському напрямках окупанти вели бойові дії в районах н. п. Борова, Тернове, Новокраснянка, Луганське, Горлівка, Пантелеймонівка, Микільське, Гуляйполе, Кам'янське, Оріхів.

14 березня – на Маріупольському напрямку противник вживав заходів для захоплення Маріуполя.

14 березня – на Південнобузькому напрямку ворог намагався закріпитися в районах н. п. Томина Балка, Надеждівка, Киселівка, Первомайське, Михайло-Ларине, Ульянівка, Піски, Добре, Снігурівка, Архангельське, Заградівка, Осокорівка, Берислав, Каховка.

14 березня – на Поліському напрямку окупаційні війська вели бойові дії в районах н. п. Поліське, Кропивня, Захарівка, Олива, Слобода, Кухарська, Жовтневе, Озерщина, Липівка, Копилів, Мотижин, Бузова, Гореничі, Буча, Демидів.

14 березня – на Сіверському напрямку ворог провадив бойові дії в районах н. п. Любеч, Славутич, Коврита, Золотинка, Мена, Браниця, Калита, Богданівка, Лукаші, Ромни, Недригайлів.

14 березня – на Слобожанському напрямку ворог не полишав спроб оточити Суми та вів бойові дії в районах н. п. Сватове, Ізюм, Грушуваха, Петрівське, Гусарівка, Балаклія, Лиман, Малинівка, Кочеток, Безруки, Олександрівка, Велика Писарівка, Тарасівка, Олешня, Недригайлів, Ромни, Талалаївка.

14 березня – у с. Мохнатин Чернігівської обл. московитські військові обстріляли підлітків, які йшли селом: загинули 17-річні брати-близнюки та 19-річний хлопець.

15 березня – Київ відвідали прем'єр-міністри Польщі, Чехії та Словенії.

15 березня – на Бахмаччині окупанти обстріляли працівників агрофірми, які їхали на роботу: 1 людина загинула, 4 отримали поранення.

15 березня – на Поліському напрямку противник здійснив невдалу спробу прориву оборони українських військ (на напрямку Гута-Межигірська, Лютіж) та не мав успіху в захопленні Макарова на Київщині.

15 березня – ПАРЄ ухвалила документ «Наслідки аґресії Московії проти України», де також ідеться про окупацію Грузії та Молдови.

15 березня – ПАРЄ, незважаючи на спроби Московитської Федерації уникнути покарання за аґресію проти України, одноголосно рекомендувала Комітету міністрів Ради Європи розпочати процедуру вигнання країни-окупанта з цієї організації, а також закликала надати нашій країні засоби захисту повітряного простору.

15 березня – президент США Дж. Байден підписав закон про надання Україні 13,6 млрд дол. США.

15 березня – Президент України В. Зеленський підписав закони про колабораціонізм.

15 березня – московитські війська перебували приблизно за 15–20 км на північний захід і 20–30 км на схід від Києва.

15 березня – тривали бойові зіткнення, зокрема на північно-західних околицях Києва, в оточеному Маріуполі. Ворог також намагався остаточно блокувати Суми й Ізюм, атакував Рубіжне, Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Авдіївку, Попасну, Харків.

15 березня – тривали ракетно-бомбові удари й обстріли таких українських міст, як Дніпро, Київ, Малин, Рівне, Харків та с. Юр'ївка на Дніпропетровщині.

Середина березня – під час спроби евакуації мирних мешканців їх поблизу с. Гавронщина Бучанського р-ну на Київщині розстріляли з БМП московитські окупанти. Загинули 2-річний хлопчик, 14-річний підліток та жінки віком 30, 50 та 70

років. Чоловіка, який був за кермом автомобіля, важко поранено.

16 березня – ворог почав переходити до оборони на зайнятих рубежах.

16 березня – за день з Маріуполя до Запоріжжя автомобілями виїхало близько 11 тис. людей.

16 березня – окупанти завдали повітряних ударів по прифронтових містах, а також по Запоріжжю, Вінниці, Сарнах, Києву, Чернігову, Харкову.

16 березня – Президент України В. Зеленський виступив по конференц-зв'язку перед Конґресом США.

16 березня – приєднавшись до Єдиної енергосистеми Європи ENTSO-E, Україна стала членом «енергетичного Євросоюзу».

16 березня – московити скинули потужну бомбу на Маріупольський драматичний театр, де місцеві мешканці ховалися від обстрілів. За даними інформаційного аґентства «Associated Press», внаслідок удару загинуло близько 600 людей.

16 березня – Сили оборони України поблизу Києва завдали удару по командному пункту і пункту забезпечення 35-ї армії Східного військового округу ЗС Московитської Федерації.

16 березня – у Чернігові московитські війська обстріляли цивільних, які стояли в черзі за хлібом. Загинуло щонайменше 14 осіб.

17 березня – ворог взяв під контроль н. п. Рубіжне, Ізюм та Мала Шестірня на Херсонщині.

17 березня – ворог продовжив бомбардування українських міст, зокрема Мерефи на Харківщині, де загинула 21 людина, Києва, Рубіжного, Попасної, Сєвєродонецька, с. Нових Петрівець на Київщині.

17 березня – гуманітарними коридорами було евакуйовано 3810 людей. Під час евакуації людей у Бучанському р-ні окупанти обстрілювали евакуаційні колони з танків.

17 березня – ЗСУ вп'яте розбили московитську авіацію й техніку на захопленому Московією аеродромі в с. Чорнобаївка поблизу Херсона.

17 березня – окупанти закріплювалися на околицях Рубіжного і в Маріуполі, проводили штурмові дії в районах н. п. Верхньоторецьке, Мар'їнка на Донечині, Ізюм, обстрілювали ЗСУ в районі Броварів.

17 березня – Президент України В. Зеленський повідомив, що від початку московитського вторгнення ЗСУ звільнили в Київській обл. 30 населених пунктів.

17 березня – у відеозверненні до німецьких парламентаріїв Президент України В. Зеленський закликав Німеччину вжити додаткових заходів для того, щоб зупинити аґресію Московії.

17 березня – у Чернігові окупанти обстріляли мирних жителів біля магазину в центрі міста: були загиблі й поранені.

18 березня – ворог продовжив бомбардування українських міст, зокрема Києва, Львова, Краматорська, Миколаєва, Макарова, та обстрілював населені пункти у прифронтовій зоні – Сєвєродонецьк, Рубіжне, Кремінна, Привілля, Авдіївка, Харків, Суми, Чернігів.

18 березня – за оцінюванням аґентства ООН з питань міґрації, через вторгнення військ Московитської Федерації бл. 6,48 млн українців стали внутрішніми переселенцями, а 3,2 млн виїхали за кордон.

18 березня – зі зруйнованого московитами драмтеатру в Маріуполі вдалося вивести 130 людей; 1300 перебувало у підвалах.

18 березня – ЗСУ звільнили 30 населених пунктів переважно на захід від Києва і на північний захід від Миколаєва.

18 березня – на Донецькому напрямку окупаційні війська вели бойові дії в районах н. п. Верхньоторецьке, Кримське, Авдіївка, Тарамчук.

18 березня – окупанти закріпилися у західній і північно-західній частинах м. Рубіжне і в середмісті м. Маріуполь.

18 березня – московитська артилерія завдала ударів по казармах українських військових у Миколаєві, де перебувало близько 200 воїнів. Вважається, що майже всі вони загинули.

18 березня – тривали бої за Сєвєродонецьк, Попасну, Ізюм, Балаклію.

18 березня – українці вшосте завдали удару по аеродрому в Чорнобаївці, де московитські окупанти розташували свою авіацію й техніку. Під час обстрілу також загинув командувач 8-ї армії ЗС Московитської Федерації генерал-лейтенанта А. Мордвічьов.

19 березня – гуманітарними коридорами евакуйовано 6 623 людини.

19 березня – на Приазовському напрямку противник обстрілював із мінометів, ствольної артилерії та РСЗВ позиції ЗСУ в районах н. п. Гуляйполе, Степногірськ й Оріхів.

19 березня – основні бої відбувалися в Рубіжному, Ізюмі, обложеному Маріуполі – за ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь».

19 березня – московитські війська розбомбили школу мистецтв у Маріуполі, де перебувало 400 людей.

19 березня – тривали обстріли українських міст – Запоріжжя, Рубіжне, Харків, Чернігів, селища Делятин, с. Велика Костромка на Дніпропетровщині, Коростенського р-ну на Житомирщині.

19 березня – у Маріуполі ліквідовано заступника командувача ЧФ Московитської Федерації А. Палія.

20 березня – акції протесту проти окупантів у чотирьох містах України – Херсоні, Каховці, Бердянську, Енергодарі.

20 березня – ввечері завдано повітряного удару по Києву.

20 березня – внаслідок враження московитською ракетою «Калібр» київського торгового центру «Ретровіль» загинуло щонайменше 8 осіб.

20 березня – ворожі обстріли Харкова, Дергачів, Чернігова, Коростенського р-ну.

20 березня – за даними ООН, від початку московитського вторгнення до 24:00 год. 20 березня 2022 р. в Україні загинуло 925 мирних жителів, у т. ч. 115 дітей, 1496 отримали поранення,

у т. ч. понад 140 дітей. Пошкоджено 489 закладів освіти, 69 з яких зруйновано повністю.

20 березня – за добу евакуйовано 7295 людей.

20 березня – московитське командування висунуло захисникам обложеного Маріуполя ультиматум щодо капітуляції.

20 березня – шість країн розпочали розслідування військових злочинів Московитської Федерації: Естонія, Литва, Німеччина, Польща, Словаччина, Швеція.

21 березня – ворожий ракетний удар по полігону в Рівненській обл.

21 березня – ворожі обстріли Чернігова, Харкова, Сум, Авдіївки, Сєвєродонецька, Маріуполя, Миколаєва, Одеси, Коростенського р-ну та інших прифронтових населених пунктів.

21 березня – евакуйовано 8057 людей.

21 березня – запеклі бої на Донбасі.

21 березня – на хімічному заводі «Сумихімпром», розташованому в Сумах, зафіксовано витік аміаку.

21 березня – часткові успіхи ЗСУ під Миколаєвом і повторне звільнення селища Макарів на захід від Києва.

22 березня – ворог прагнув просуватися на Малин, Курахове, Попасну, Лозову, Запоріжжя, Нововоронцовку, атакував обложений Маріуполь, Сєвєродонецьк, Чернігів.

22 березня – державне відомство України, відповідальне за Чорнобильську зону відчуження, повідомило, що московитські війська знищили нову лабораторію на Чорнобильській АЕС.

22 березня – загроза оперативного оточення московитських військ на захід від Києва: в районі Бучі – Ірпеня – Гостомеля.

22 березня – окупанти завдали ракетного удару по станції Павлоград-2.

22 березня – московити обстріляли с. Мала Костромка і м. Зеленодольськ Криворізького р-ну, Сєвєродонецьк, Рубіжне, Лисичанськ, Попасну, Новодружеськ, Тошківку, Миколаїв, Бровари.

22 березня – повітряний удар по м. Лозова.

23 березня – в Маріуполі ліквідовано командира 810-ї ґвардійської окремої бригади морської піхоти Московитської Федерації полковника А. Шарова.

23 березня – ворог продовжив бомбардування і обстріли українських міст: московитська авіація розбомбила автомобільний міст через Десну до Чернігова, обстріляно Київ, Калинівку, Горенку, Пуща-Водицю, Нові Петрівці, Романівку Київської обл., блокпост біля Славутича, Балаклію.

23 березня – дещо зменшилась активність бойових дій.

23 березня – на Броварському напрямку ворог продовжував утримувати блокпости на шляхах логістичного забезпечення в районах н. п. Новий Биків, Лосинівка, Велика Дорога, Монастирище, Берестовець, Прохори, Талалаївка, Макіївка.

23 березня – Національна поліція України відновила свою діяльність у м. Ірпінь.

23 березня – Президент України В. Зеленський через відеозв'язок звернувся до сенату Франції і до парламенту Японії.

23 березня – у напрямку на м. Ізюм окупанти здійснили спробу прориву оборони українських військ у районі н. п. Донецьке, Топольське, Кам'янка.

23 березня – уряд США на підставі аналізу зібраних фактів визнав дії Московитської Федерації в Україні воєнним злочином.

24 березня – бої на околиці м. Ірпінь і загалом у Бучанському р-ні.

24 березня – в порту окупованого Бердянська знищено великий десантний корабель «Саратов» ЧФ ВМФ Московії та пошкоджено 3 плавзасоби.

24 березня – в районі с. Чорнобаївка на Херсонщині ліквідовано командувача 49-ї загальновійськової армії Південного військового округу Московитської Федерації генерал-лейтенанта Я. Рєзанцева.

24 березня – відбувся перший повноцінний обмін полоненими: 10х10 військовослужбовців і 19х11 цивільних моряків.

24 березня – Генеральна Асамблея ООН вдруге впродовж місяця ухвалила резолюцію, яка вимагає від Московії негайно припинити війну проти України. «За» резолюцію проголосували 140 держав, «проти» – 5 (Московія, Сирія, КНДР, Еритрея та Білорусь), «утрималися» 38 держав (серед них Китай, Індія, ПАР, ЦАР, Іран, Пакистан, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, В'єтнам та ін.).

24 березня – за день було евакуйовано 3343 людини.

24 березня – згідно з повідомленням американської телекомпанії «CNN», українські війська посунули лінію фронту на схід від Києва на 25–35 км.

24 березня – ЗСУ звільнили с. Лук'янівка Броварського р-ну та с. Малинівка Гуляйпільського р-ну.

24 березня – на Миколаївщині ворога відкинуто до кордонів Херсонської обл.

24 березня – Президент України В. Зеленський виступив по конференц-зв'язку на саміті НАТО.

24 березня – тривали ракетні удари й артилерійські обстріли по українських містах, зокрема Києву, Чернігову, Дніпру (в/ч), Харкову, Золочеву, Ізюму, Охтирському, Васильківському, Коростенському (с. Кирдани) районах, Калинівці (нафтобаза), Ясногородці, Нових і Старих Петрівцях на Київщині.

24 березня – указом Президента України містам Буча, Ірпінь, Миколаїв, Охтирка, котрі чинили найбільш завзятий спротив московитським загарбникам, присвоєно статус міст-героїв.

25 березня – гуманітарними коридорами вдалося евакуювати 7331 людину.

25 березня – лідери країн Європейського Союзу погодили створення Трастового фонду солідарності з Україною.

25 березня – окупанти продовжували обстрілювати військову та цивільну інфраструктуру, завдали ударів по командному центру ВПС України у Вінниці.

25 березня – московитські війська захопили м. Славутич, неподалік від Чорнобильської АЕС.

25 березня – тривали бої за Ірпінь, більшу частину міста контролювали українці під час постійного артилерійського вогню московитської армії.

25 березня – українські війська здійснили контратаки на східних підступах до Києва, відвоювавши деякі населені пункти, такі як Лук'янівка, та оборонні позиції.

25 березня – українці розпочали контратаку на схід від Харкова, неподалік московитського кордону на північному сході України.

26 березня – відбувся візит президента США Дж. Байдена до Жешува та Варшави, де він зустрівся з президентом Польщі, міністрами оборони та закордонних справ України, українськими біженцями і висловив безумовну підтримку Україні, засудивши Московію.

26 березня – внаслідок московитського ракетного удару сталася пожежа на нафтобазі у Львові.

26 березня – депутат Ізюмської міськради від промосковитської партії «Опозиційна платформа – за життя» вказав московитським загарбникам на незахищену дорогу, якою вони увійшли до м. Ізюм.

26 березня – завдяки контратакам українських військ на схід від Харкова відновлено контроль над кількома населеними пунктами, зокрема с. Вільхівка.

26 березня – згідно з даними мера Маріуполя, половина населення міста, де до війни проживало 540 тис. людей, евакуйовано.

26 березня – ЗСУ в Київській обл. знищили командний пункт і пункт забезпечення 35-ї армії Східного військового округу окупантів.

26 березня – обстріли Києва, Чернігова, Ніжина, Іванківа, Дубно.

26 березня – підрозділами Сил оборони України відбито спроби штурму н. п. Новомайорське та наступу в напрямку н. п. Красногорівка на Донеччині.

26 березня – після протестів мешканців окупованого м. Славутич московити погодилися на відхід за умови відсутності в місті українських військових та встановлення блокпосту під Славутичем.

26 березня – розгромлено московитську Кантемирівську танкову дивізію і звільнено від окупантів м. Тростянець на Сумщині.

26 березня – московитські окупанти одномоментно запустили по Україні щонайменше 70 ракет, більшість з яких збили українські захисники.

26 березня – у битві за Київ, що тривала, окупанти продовжували обстрілювати передмістя на захід і схід від столиці, в т. ч. Макарів, Бучу, Ірпінь і Білогородку.

26 березня – у напрямку на Бровари зупинено підрозділи противника. За результатами бойових дій у районах Лук'янівки та Рудницького, ворог зазнав значних втрат і відійшов у напрямку н. п. Піски та Нова Басань.

27 березня – внаслідок ракетного удару сталася пожежа на нафтобазі в Луцьку.

27 березня – ворог здійснював спроби штурму н. п. Нью-Йорк та Мар'їнка Донецької обл.

27 березня – гуманітарними коридорами евакуйовано 1 099 людей.

27 березня – звільнено від окупантів села Малинівка і Поповка на Запоржжі та Гусарівка на Харківщині.

27 березня – обстріли Житомира, Рівного, Харкова, Маріуполя, Торецька, Світлодарська, Троїцького, Пісків, сіл Ізюмського району, де загинуло 3 дитини.

27 березня – окупанти продовжили виведення своїх підрозділів з півночі України, зокрема відійшли з м. Сновськ.

27 березня – Президент України В. Зеленський закликав Московію відвести війська на позиції до 24 лютого 2022 р.і визнав можливість проведення в Україні референдуму і внесення змін до Конституції.

27 березня – московити здебільшого припинили просування на Сумщині, але перегрупувалися й контратакували Ізюм.
27 березня – тривали бої в Маріуполі та в зоні ООС.
27 березня – українська армія продовжила контрнаступ на окремих ділянках Харківської обл. поблизу московитського кордону.
28 березня – бої в Ірпіні, Бучі, Гостомелі. Звільнено м. Ірпінь.
28 березня – бої в оточеному Маріуполі, зоні ООС, районах Ізюма, Гуляйполя та Запоріжжя.
28 березня – вороги завдали бомбових ударів по Житомирщині, Рівненщині, обстріляли Сєвєродонецьк, Рубіжне, Чернігів, Ніжин, Харків, села Київської обл.
28 березня – на Харківщині ЗСУ на деяких напрямках перейшли в контрнаступ, звільнено с. Мала Рогань.
28 березня – московитські обстріли н. п. Буча, Ірпінь, Гостомель, Макарів, а також шляху з м. Житомир на захід і до нього та райони на північ від Вишгорода.
28 березня – у Київ повернулося посольство Словенії.
29 березня – артилерійські обстріли позицій підрозділів Сил оборони України поблизу н. п. Степногірськ, Оріхове, Гуляйполе.
29 березня – ЗСУ завдали удару ракетою «Точка-У» по складу ракетно-артилерійського озброєння ЗС Московії у селищі Октябрьское поблизу Бєлгорода (Московитська Федерація).
29 березня – на Донецькому напрямку противник завдав авіаударів по районах н. п. Воєводівка, Рубіжне, Лисичанськ, Кремінна, Золоте-4, Попасна, Торецьк, Новгородське. Основні зусилля сконцентровано на захопленні Попасної та Маріуполя.
29 березня – на околицях Києва тривали інтенсивні бої.
29 березня – на Слобожанському напрямку московитські окупанти продовжували авіаційні та артилерійські обстріли Харкова, намагалися захопити Ізюм, тривали бої в районі н. п. Кам'янка, Суха Кам'янка, Тихоцьке.

29 березня – ракетним ударом зруйновано будівлю Миколаївської ОДА, загинуло щонайменше 35 осіб, 33 – отримали поранення.

29 березня – ракетні удари по м. Старокостянтинів (аеродром), Нікопольському і Коростенському районах, тривали обстріли в районі Гуляйполя й Запоріжжя, Броварського р-ну, Кремінної та Маріуполя.

29 березня – у Стамбулі відбулися перемовини щодо перемир'я між українською та московитською делеґаціями за посередництва президента Туреччини Р. Ердоґана.

29 березня – у Харківській обл. ліквідовано командира 200-ї ОМСБр ЗС Московитської Федерації полковника Д. Куріла.

29 березня – українські війська продовжували стримувати окупантів на сході, південному сході та північному сході, контратакуючи в окремих районах.

30 березня – від початку повномасштабної війни з України (переважно через західні кордони) виїхало 4,056 млн осіб, здебільшого жінки і діти (2 млн); близько 6,5 млн осіб – внутрішні переселенці (2,5 млн дітей).

30 березня – ворог намагався штурмувати в районах н. п. Попасна, Рубіжне, Новобахмутівка, Мар'їнка, Золота Нива.

30 березня – ЗСУ звільнили села Слобода в Чернігівському р-ні та Орлове, Заградівка, Кочубеївка на півночі Херсонщини.

30 березня – на околицях Києва тривали запеклі бої та обстріли.

30 березня – ракетні удари по промислових об'єктах у Хмельницькій обл., нафтобазі у Дніпрі, обстріли Лисичанська, Харкова, Чернігова, Ніжина.

30 березня – сильні обстріли Чернігова та підконтрольних Україні районів Донбасу, зокрема Маріуполя, Мар'їнки, Красногорівки, Авдіївки, Лисичанська та ін. н. п.

30 березня – тривали бої в оточеному Маріуполі та в зоні ООС.

31 березня – більшість московитських військових виведено з Чорнобильської АЕС.

31 березня – відбито спроби обходу ворогом позицій українських військ у районах н. п. Попасна і Новотошківське та наступ противника в напрямку м. Мар'їнка.

31 березня – ЗСУ звільнили села Лукашівка та Слобода поблизу Чернігова.

31 березня – зусиллями 60-ї Окремої піхотної бригади угруповання військ «Південь» визволено н. п. на півночі Херсонщини: Нововоронцовка, Мала Шестерня, Новогригорівка, Тополине, Князівка, Краснівка, Свободне, Кам'янка, Пригір'я, Кочубеївка, Орлове.

31 березня – командування полку Національної ґвардії «Азов» закликало військово-політичне керівництво України провести операцію з деблокади Маріуполя.

31 березня – на окремих ділянках українські війська продовжували контратаки, відвойовуючи н. п. Затишшя, Малинівку, Веселе, Зелений Гай і Червоне в Запорізькій обл. та Слободу і Лукашівку в Чернігівській обл.

31 березня – московитський ракетний удар по військовій частині у Дніпропетровській обл., обстріляно нафтобазу в м. Фастів.

Березень – під час наступу московитів на Київщині 15-річний підліток Андрій Покраса за допомогою дрона виявив колону ворожої техніки, що рухалась у напрямку Києва, і таким чином допоміг ЗСУ знищити ворога.

1 квітня – бої в оточеному Маріуполі та в зоні ООС.

1 квітня – Верховна Рада України заборонила промосковитські політичні партії. Причинами їхньої ліквідації могли бути популяризація ворожої влади, заперечення збройної аґресії проти України тощо.

1 квітня – Верховна Рада України ухвалила закон, яким визнала Московитську Федерацію державою-терористом, котра чинить геноцид українського народу, і заборонила пропаґанду московитського неонацистського тоталітарного режиму, аґресії проти України з боку Московії та використання символіки вторгнення.

1 квітня – підрозділами ЗСУ відновлено контроль над н. п. Демидів, Димер, Литвинівка, Гаврилівка, Козаровичі, Жовтневе, Глибівка, Ясногородка, Талакунь, Сухолуччя, Липівка, Гавронщина, Маковище, Миколаївка, Хмільна Київської обл.

1 квітня – після відходу ворога підрозділами ЗСУ взято під контроль н. п. Рудня, Шевченкове, Бобрик, Стара Басань, Нова Басань, Макіївка, Погреби, Бажанівка, Володимирівка, Шняківка, Сальне, Софіївка, Гаврилівка.

1 квітня – після звільнення від московитської окупації н. п. Буча, Бородянка, Ворзель та Гостомель Київської обл. стало відомо, що загарбники вчинили там акт геноциду над місцевим населенням. Виявлено сотні тіл цивільних осіб, розстріляних окупантами.

1 квітня – московитські війська взяли під контроль м. Ізюм.

1 квітня – українські війська визволили Бородянку, Ворзель та Бучу.

2 квітня – бої в оточеному Маріуполі та в зоні ООС, зокрема на напрямках Сєвєродонецьк – Рубіжне, Мар'їнка, Вугледар.

2 квітня – офіційно повідомлено про залишення московитськими військами всіх раніше захоплених територій Київської обл.

2 квітня – ракетним ударом зруйновано Кременчуцький НПЗ.

2 квітня – тривали ракетні обстріли міст у глибині української території.

3 квітня – відвід окупаційних військ із Чернігівської та Сумської областей.

3 квітня – на Донецькому та Таврійському напрямах ворог продовжив зосереджувати основні зусилля на захопленні н. п. Рубіжне, Попасна, Троїцьке, Авдіївка, Мар'їнка, Красногорівка.

3 квітня – підконтрольне Кремлю видання «РИА Новости» опублікувало статтю одного з московитських ідеологів Т. Сєргєйцева «Що Московія має зробити з Україною», яка містить прямі заклики до «деукраїнізації» України і необхідності пе-

ревихування населення шляхом «ідеологічних репресій», етнічних чисток і етноциду в Україні.

3 квітня – ракетний обстріл Одеси, Василькова, Тернопільщини, Рівненщини, Миколаєва, Очакова.

3 квітня – тривали бої в оточеному Маріуполі, в зоні ООС, зокрема на напрямку Сєвєродонецьк – Рубіжне, та на Південнобузькому напрямку за н. п. Олександрівка.

4 квітня – бої в зоні ООС, зокрема в Рубіжному, Попасній, оточеному Маріуполі. У напрямку на Барвінкове Харківської обл. ворог просунувся на 7 км, взяв під контроль с. Бражківка.

4 квітня – від початку повномасштабної війни через військові дії Україна втратила від 35% до 50% ВВП; втрати бюджету – близько 2 млрд грн на день; втрати інфраструктури – 4,25 млрд дол. США щодня.

4 квітня – внаслідок обстрілів касетними снарядами у Миколаєві загинуло 10 мирних жителів, 46 отримало поранення.

4 квітня – Європейський Союз офіційно звинуватив Московитську Федерацію у військових злочинах у раніше окупованих населених пунктах Київської обл., зокрема у Бучі.

4 квітня – на Піденнобузькому напрямку окупаційні війська штурмували с. Олександрівка і в районі н. п. Любине, Мирне, Копані обстрілювали з артилерії позиції ЗСУ.

4 квітня – після оприлюдених фото із вбитими і закатованими жителями зі звільнених Бучі, Ірпеня та інших міст на Київщині світові ЗМІ опублікували ці матеріали з такими заголовками: «Останні звірства Путіна – геноцид», «Жах у Бучі», «Гірше, ніж ІДІЛ».

4 квітня – поблизу н. п. Новотошківське, Нижнє, Попасна, Калинове, Степне, Рубіжне, Троїцьке, Новобахмутівка, Новоселівка противник проводив штурмові дії.

4 квітня – повідомлено про повний відхід окупантів із Сумської обл.

4 квітня – президент США Дж. Байден після побаченого у Бучі назвав В. Путіна варваром і заявив, що потрібно зібрати всі

докази звірств московитських військових, щоб покарати Московію за цей військовий злочин.

4 квітня – Президент України В. Зеленський видав Указ про створення делеґації для участі в переговорах з Московитською Федерацією щодо підготовки та узгодження проєкту договору про гарантії безпеки України.

4 квітня – московитські окупанти обстріляли житлові райони м. Дергачі у Харківській обл. 3 людей загинуло та 7 отримало поранення.

4 квітня – у районах н. п. Борівське, Новолуганське, Солодке, Мар'їнка, Золота Нива ворог продовжував артилерійські обстріли позицій підрозділів ЗСУ та цивільної інфраструктури.

4 квітня – ввечері окупанти обстріляли Слобідський район Харкова – 7 людей загинуло, 34 поранено, серед них 3 дітей.

5 квітня – ворог з півночі підійшов на відстань 20 км до Барвінкового.

5 квітня – державний секретар США Е. Блінкен заявив, що Москва знала і навмисно проводила кампанію звірств у м. Буча поблизу Києва: «Те, що ми бачили в Бучі, не є випадковим актом злочинного підрозділу. Це навмисна кампанія: вбивати, катувати, ґвалтувати, чинити звірства».

5 квітня – запеклі бої в зоні ООС.

5 квітня – засідання Ради Безпеки ООН щодо трагічних подій у Бучі.

5 квітня – звільнено н. п. Добрянка, Нововознесенське і Трудолюбівка Бериславського р-ну на Херсонщині.

5 квітня – ракетної атаки московитів зазнали м. Краматорськ, Львівська і Вінницька області, нафтобаза в Новомосковську та завод у Синельниківському р-ні Дніпропетровської обл.

6 квітня – голова британського МЗС Ліз Трасс повідомила, що країни Заходу заморозили 60% валютних резервів Московії – понад 350 млрд дол. США.

6 квітня – звільнено с. Осокорівка на півночі Бериславського р-ну Херсонської обл.

6 квітня – згідно з даними мера Маріуполя, за місяць окупації в місті загинуло 5 тис. осіб, із них 210 – діти, а бл. 50 – згоріли живцем у лікарні, яка спалахнула внаслідок бомбардування. Місто повністю зруйноване: понад 90% міської інфраструктури знищено, щонайменше 40% не підлягає відновленню.

6 квітня – ракетні удари й обстріли українських міст, зокрема Сєвєродонецька, Вугледара, Харкова.

6 квітня – США оголосили про нові санкції проти Московитської Федерації. Заявлено, що країна сумарно повністю заблокували понад 2/3 московитського банківського сектору.

6 квітня – у зоні ООС, зокрема в районах н. п. Попасна, Степна, Новотошківське, Рубіжне, Сєвєродонецьк і Солодке, ворог проводив штурмові дії.

7 квітня – бої в зоні ООС, зокрема в Рубіжному, Попасній, Гірському, Вугледарі, Новомихайлівці, а також в оточеному Маріуполі та на південь від Ізюма.

7 квітня – в Україні розпочалася третя хвиля загальної мобілізації, під час якої в ЗСУ призвали резервістів, котрих підготували військові кафедри.

7 квітня – до Києва повернулось посольство Туреччини.

7 квітня – за добу з окупованих і прифронтових районів вдалося евакуювати 4676 осіб.

7 квітня – навколо Херсона та у Бериславському р-ні ворог намагається вести оборонні бої та продовжувати наступ у районах н. п. Донецьке, Новотошківське, Попасна, Мар'їнка, Борівське, Солодке.

7 квітня – президент Польщі Анджей Дуда назвав дії військ Московитської Федерації в Україні геноцидом української нації.

7 квітня – ракетні удари по Одеській обл., Харкову, Барвінковому і Новоград-Волинському.

7 квітня – московити з РСЗВ «Град» розстріляли на Каховському водосховищі човен з 14-ма особами, у т. ч. 3 дітьми, які нама-

галися втекти з окупованої Херсонщини до Дніпропетровської обл.

7 квітня – у Бучі виявили три місця масових поховань, в яких знайшли 320 цивільних, убитих московитськими окупантами. Кількість виявлених тіл зростала.

7 квітня – у Раді ООН з прав людини призупинено членство Московії.

8 квітня – війська Московитської Федерації виведено з півночі України, перегруповано і перекинуто у Харківську обл. і на Донбас.

8 квітня – внаслідок ракетного удару Московитської Федерації по залізничному вокзалу м. Краматорськ Донецької обл. загинула 61 людина, в т. ч. 7 дітей, 121 отримала поранення.

8 квітня – ворог атакував ЗСУ в зоні ООС на Донбасі – в Рубіжному, Нижньому, Попасній і Новобахмутівці, а також в оточеному Маріуполі, намагався просунутися на південь від Ізюму в напрямку сіл Бражківка та Сулигівка.

8 квітня – до Києва повернулось посольство Литви.

8 квітня – ЄС ухвалив 5-й пакет санкцій проти Московитської Федерації за аґресію проти України, зокрема за вбивства у Бучі. Пакет містить вугільне ембарґо, заборону на експорт деяких товарів, блокування активів низки банків Московитської Федерації, транспортну блокаду.

8 квітня – на Південнобузькому напрямку тривали артилерійські обстріли н. п. Мар'янське, Нововоронцовка, Новогригорівка і Шевченкове.

8 квітня – повітряні удари по Вугледару, Авдіївці та Слов'янську.

8 квітня – московитське бомбардування об'єктів в Одеській обл.

8 квітня – у Білому домі США перерахували американську допомогу, яку їхня країна поставила в Україну чи готується поставити: понад 1400 зенітних комплексів «Stinger», понад 5000 протитанкових систем «Javelin», понад 7000 інших протитанкових систем, сотні тактичних безпілотних літальних апаратів «Switchblade» (з них на зазначений термін переда-

но поки що лише 100 штук), понад 50 млн патронів, 45 тис. комплектів бронежилетів та касок, ракетні системи з лазерним наведенням, безпілотні повітряні системи «Puma», прилади нічного бачення, тепловізійні системи й оптика, супутникові розвіддані.

8 квітня – у Києві відбулася зустріч Президента України В. Зеленського з президенткою Єврокомісії У. фон дер Ляєн, Високим представником Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Ж. Боррелем та прем'єром Словаччини Е. Гегером. Високі гості також відвідали Бучу.

9 квітня – бої в зоні ООС, зокрема в н. п. Авдіївка, Мар'їнка, а також у Маріуполі, на південь від Ізюма і на захід від Херсона.

9 квітня – візит до Києва канцлера Австрії Карла Нехаммера.

9 квітня – візит до Києва прем'єр-міністра Великобританії Бориса Джонсона.

9 квітня – згідно з даними телеканалу «ABC News» із посиланням на джерело у Пентаґоні, ЗСУ розбили до 20% сил, які Московитська Федерація виділила для вторгнення в Україну.

9 квітня – Кабінет Міністрів України схвалив повне торговельне ембарго на торгівлю з Московією.

9 квітня – обстріли Харкова (66 разів), Лисичанська, Сєвєродонецька, Рубіжного і сіл на півночі Бериславського р-ну.

9 квітня – повідомлено про звільнення с. Вільхівка і знищення у Харківській обл. колони ворожої техніки.

9 квітня – повідомлено, що в Краматорську з 220 тис. мешканців залишилось 80 тис.

9 квітня – ракетні удари по містах Одеса, Чорноморськ і Миргород.

9 квітня – тривали спроби т. зв. «ЛДНР» захопити н. п. Рубіжне, Попасна, Нижнє Луганської обл., а також Новобахмутівку на північ від Донецька.

10 квітня – ворог намагався наступати в напрямках н. п. Довгеньке та Дмитрівка поблизу Ізюма.

10 квітня – на півночі Бериславського р-ну окупанти здійснювали артилерійські обстріли позицій ЗСУ, зокрема в районах н. п. Високопілля, Трудолюбівка, і н. п. Мар'янське Дніпропетровської обл.

10 квітня – ракетні удари по Харківській і Дніпропетровській областях, по порту Ольвія в Миколаєві.

10 квітня – штурмові дії ворога в районах заводу «Азовсталь» і морського порту, де залишились осередки українського спротиву.

11 квітня – бої у Кремінній, Рубіжному та Попасній, де московити намагалися зробити прориви.

11 квітня – ворог продовжував частково блокувати м. Харків, здійснював обстріли з реактивних систем залпового вогню, артилерії та мінометів.

11 квітня – на Південнобузькому напрямку окупанти намагалися покращити тактичні позиції та закріпитись по адміністративних кордонах Херсонської обл.

11 квітня – у Маріуполі противник штурмував в окремих районах міста.

11 квітня – у районі м. Ізюм окупанти прагнули утримати захоплені раніше рубежі та намагалися штурмувати м. Сєвєродонецьк. Обстріл Лисичанська.

11 квітня – Україна почала відновлювати контроль за державним кордоном у Київській, Чернігівській і Сумській областях.

12 квітня – від початку повномасштабного вторгнення Московитської Федерації в Україну 20,8% українців змінили місце проживання.

12 квітня – голова Полтавської обласної військової адміністрації (ОВА) повідомив про два нові удари по інфраструктурі Миргорода.

12 квітня – на Харківщині московитські війська завдали близько 53 ударів з артилерії та РСЗВ.

12 квітня – на Хмельниччині вороги завдали ракетного удару по інфраструктурному об'єкту.

12 квітня – оприлюднено інформацію про примусове вивезення загарбниками мешканців окупованих районів (переважно Маріуполя) у віддалені реґіони Московитської Федерації.

12 квітня – повідомлено про затримання СБУ одного з головних промосковитських політиків – лідера ОПЗЖ В. Медведчука, який 24. 02. 2022 р. втік з-під домашнього арешту.

12 квітня – президент США Дж. Байден означив словом «геноцид» дії, до яких вдається Московитська Федерація на території України.

12 квітня – ракетний удар по Синельниковському р-ну Дніпропетровської обл.

12 квітня – московитські окупанти завдали ракетного удару по містах Чуднів та Бердичів Житомирської обл.

12 квітня – унаслідок нічних обстрілів у н. п. Сєвєродонецьк та Гірське Луганської обл. зруйновано всі комунікації.

12 квітня – вночі с. Новояківлівка Запорізької обл. московити обстріляли фосфорними бомбами.

13 квітня – бої та бомбардування в оточеному Маріуполі.

13 квітня – ГУР МО України повідомило, що командування ЗС Московитської Федерації, які вторглися в Україну, наказало знищувати будь-які докази злочинів своєї армії на території нашої країни.

13 квітня – згідно з даними голови Сумської ОВА, на Сумщині відомо про більш ніж 100 убитих окупантами мирних громадян, значна кількість людей вважається зниклими безвісти.

13 квітня – ОБСЄ у представленій експертній доповіді звинуватила Московію у систематичних порушеннях гуманітарного права та скоєнні військових злочинів.

13 квітня – окупанти обстріляли фосфорними боєприпасами с. Новоданилівка Запорізької обл.

13 квітня – Президент України В. Зеленський у зверненні до естонського парламенту заявив, що понад 500 тис. українців примусово вивезено до Московитської Федерації.

13 квітня – президенти Польщі, Естонії, Литви та Латвії зустрілися у Києві з Президентом України В. Зеленським.

13 квітня – у результаті влучання двома українськими ракетними комплексами «Нептун» поблизу о. Зміїний знищено флагман московитського флоту крейсер «Москва», вартість якого оцінено в розмірі 750 млн дол. США. Загинуло щонайменше 37 окупантів.

13 квітня – Управління Верховного комісара ООН з прав людини зафіксувало 1892 випадки загибелі та 2558 випадків поранень цивільного населення України.

13 квітня – штурмові дії ворога в районах н. п. Сєвєродонецьк, Рубіжне та Попасна.

14 квітня – Верховна Рада України визнала дії, вчинені Московією під час останньої фази збройної аґресії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р., геноцидом українського народу. Зокрема, акти геноциду в діях Московії виявилися у вчиненні масових звірств у містах Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь та ін.

14 квітня – Генштаб ЗСУ повідомив про бої в районах н. п. Слов'янськ, Попасна і Курахове та спроби ворога штурмувати Маріуполь.

14 квітня – МЗС України заявило, що небажання президента Франції Еммануеля Макрона визнати геноцид українців після всіх відвертих заяв московитського керівництва та злочинних дій їхніх військових розчаровує.

14 квітня – окупанти обстріляли такі н. п. Запорізької обл., як Оріхів, Новоандріївка, Гуляйполе, Степногірськ, Залізничне, Павлівка, Гуляйпільське, Мала Токмачка. Обстріляно також Харків, Дергачі, низку сіл на Харківщині, м. Городня Чернігівської обл., деякі прикордонні н. п. у Сумській обл.

14 квітня – московитські ЗМІ повідомили про обстріли з боку ЗСУ об'єктів у Брянській і Бєлгородській областях Московитської Федерації.

14 квітня – силами 80-ї бригади ЗСУ звільнено декілька населених пунктів на півдні України.

15 квітня – артобстріли Сєвєродонецька, Рубіжного, Торецька, кордонів Криворізького р-ну.

15 квітня – бої в Попасній, Маріуполі.

15 квітня – ворожі обстріли Києва, Василькова, Білої Церкви, Івано-Франківська, Житомира, Маріуполя, Миколаєва, Харкова, Василівки, Олександрії, прифронтових міст Донбасу.

15 квітня – гуманітарними коридорами вдалося евакуювати 2864 особи.

15 квітня – за даними ООН, від початку повномасштабної війни Україну залишило 4,8 млн громадян країни та близько 215 тис. іноземців. До Польщі виїхало 2,7 млн українців, Румунії – майже 727 тис., Угорщини – 447 тис., Молдови – 419 тис., Словаччини – 329 тис. 870 тис. українських біженців, які виїхали з країни, вже повернулися.

15 квітня – за станом на 15 квітня 2022 р. правоохоронці знайшли тіла 900 цивільних, убитих московитськими окупантами на Київщині.

15 квітня – звільнено від окупантів с. Мала Рогань на схід від Харкова.

15 квітня – СБУ повідомила, що від початку повномасштабного вторгнення Московії в Україну виявила майже 100 ДРГ і затримала понад 300 колаборантів.

16 квітня – згідно з даними Президента України В. Зеленського в інтерв'ю телекомпанії «CNN», втрати ЗСУ у війні становлять 3 тис. загиблими і до 10 тис. пораненими.

16 квітня – на Ізюмському напрямку основні зусилля окупантів зосереджено на утриманні зайнятих рубежів і позицій у районі н. п. Суха Кам'янка, Сулигівка, Бражківка, Мала Комишуваха та Андріївка.

16 квітня – оточений ворогами металургійний комбінат «Азовсталь» став останнім бастіоном України в Маріуполі.

16 квітня – повітряні удари по Києву, Миколаєву, Дніпру, Львову, Харкову, Лисичанську.

16 квітня – у Києві знову відкрилось посольство Італії.

16 квітня – ракетним ударом по м. Бердичів на Житомирщині ворог завдав значних втрат, влучивши у військову частину та цивільні будівлі.
17 квітня – бої в Маріуполі тривали в районах порту і заводу «Азовсталь».
17 квітня – ворог наступав на Сєвєродонецькому, Попаснянському та Запорізькому напрямках. Московити безуспішно намагалися закріпитись також у районах н. п. Кремінна і Рубіжне.
17 квітня – ворожі повітряні удари по Миколаєву і Броварах.
17 квітня – звільнено села Базаліївка і Леб'яже на схід від Чугуєва.
17 квітня – обстріли ворогами Харкова і Золотого.
17 квітня – московити провели розвідку боєм у районах н. п. Заводи, Дмитрівка та Дібровне.
17 квітня – тривали ворожі обстріли н. п. Сіверськ, Покровське, околиць Криворізького р-ну.
18 квітня – вуличні бої у Кремінній, втрата міста.
18 квітня – за станом на 18 квітня 2022 р., 16 дипломатичних представництв поновили роботу в Києві: ЄС, Франції, Італії, Латвії, Литви, Естонії, Польші, Туреччини, Чехії, Словенії, Ватикану, Молдови, Грузії, Ірану, Казахстану, Таджикистану, Туркменістану.
18 квітня – ЗСУ звільнили кілька населених пунктів на околицях Ізюма.
18 квітня – противник активізував наступальні дії на Сєвєродонецькому, Попаснянському, Курахівському і Запорізькому напрямках.
18 квітня – ракетні удари ворога по Києву та області, Дніпру, Павлограду, Синельниківському і Криворізькому районах, Львову, Харкову, Миколаєву, Очакову.
18 квітня – тривають бої за Маріуполь у районі морського порту.
19 квітня – активні обстріли і штурмові дії московитів на Донбасі: в Рубіжному, Попасній, Авдіївці та в Маріуполі.

19 квітня – артобстріл Миколаєва, Баштанки, н. п. Криворізького р-ну: Зеленодольська, Мар'янського, Великої Костромки та ін.

19 квітня – бої за Мар'їнку та Пологи.

19 квітня – на Ізюмському напрямку противник здійснив спробу наступу в напрямку н. п. Сулигівка і Дібрівне.

19 квітня – тривали бойові дії в районах н. п. Кремінна, Торське, Зелена Долина, Велика Новосілка, Рівнопіль та Сторожеве на Донбасі, а також Олександрівка на Херсонщині.

20 квітня – ворожі атаки в Маріуполі, Попасній, Рубіжному, в районі Ізюму – атаки на Дібровне, Стару Гнилицю, Довгеньке; у Запорізькій обл. – на Темирівку, на Херсонщині – на Олександрівку.

20 квітня – згідно з даними ООН, в Україні свої будинки залишили 12 млн людей; 13 млн потребували термінової гуманітарної допомоги; близько 7 млн стали внутрішньо переміщеними особами; 5 млн виїхали за кордон.

20 квітня – Уповноважена Верховної Ради України з прав людини заявила, що 878 тис. українців насильно вивезено в Московію, з них 164 тис. дітей.

21 квітня – згідно з даними представника Міноборони США Джон Кірбі, Московія за останню добу ввела на схід України ще три БТГр, внаслідок чого їхня кількість у країні досягла 85-ти.

21 квітня – на Донецькому й Таврійському напрямах ворог протягом доби активізував бойові дії вздовж усієї лінії бойового зіткнення в районі н. п. Зарічне, Мар'їнка, Рубіжне. Тривали оборонні бої з противником у напрямку Новотошківського та Попасної; ворог контролював близько половини Попасної й частину Кремінної.

21 квітня – на Ізюмському напрямку ворог спробував вести наступ у напрямку н. п. Заводи, вийшов на північні околиці Дібрівного, де намагався закріпитися.

21 квітня – на Південнобузькому напрямку противник продовжував обстрілювати підрозділи ЗСУ, намагався провести розвідку боєм у районі Трудолюбівки.

21 квітня – на Слобожанському напрямку ворог продовжував частково блокувати Харків, здійснював обстріли.

21 квітня – парламенти Естонії та Латвії одноголосно визнали геноцидом військові злочини Московитської Федерації в Україні.

21 квітня – повітряні удари по Харкову, Миколаєву, Запоріжжю, Новомосковську; обстріли Зеленодольська, прифронтових сіл Донбасу.

21 квітня – президент США Дж. Байден оголосив про надання Україні нового пакета військової допомоги на 800 млн дол. США, який охоплює, зокрема, гаубиці та артилерійські системи. США також нададуть безпосередню економічну допомогу Україні на 500 млн дол.

21 квітня – московитські війська захопили на Донеччині 42 населені пункти. Загалом під окупацією перебувало 3500 населених пунктів, тобто майже 30% території, де тривали бойові дії.

22 квітня – відновлено залізничне сполучення Київ – Ніжин – Суми.

22 квітня – ворог здійснював наступальні дії у напрямках н. п. Заводи, Дібровне, Новотошківське, Слов'янськ, Попасна; закріпився в н. п. Лозове та в центральній частині с. Степне.

22 квітня – ворожі повітряні удари по Слов'янську й Краматорську. Загалом у Донецькій обл. постраждало 20 н. п., було зруйновано чи пошкоджено 34 об'єкти.

22 квітня – звільнено н. п. Безруки, Слатіно, Прудянка під Харковом.

22 квітня – ЗСУ завдали нищівного удару по передовому пункту управління (ППУ) 49-ї Загальновійськової армії Московитської Федерації в Херсонській обл., у результаті якого знищено ППУ 49А, ліквідовано 2 генерали окупантів, 1 важко поранено.

22 квітня – на Донецькому напрямку ворог проводив наступальні дії уздовж усієї лінії зіткнення.

22 квітня – на Запорізькому напрямку окупанти здійснювали штурмові дії в напрямку с. Зелене Поле.

22 квітня – на Маріупольському напрямку противник продовжував блокувати наші підрозділи в районі заводу «Азовсталь» та завдавати авіаційних ударів по місту.

22 квітня – на Новотошківському напрямку тривав наступ і штурмові дії в районах Рубіжного, Попасної та Мар'їнки.

22 квітня – на Південнобузькому напрямку, в районі с. Олександрівка, ворог обороняв зайняті позиції.

22 квітня – на Сєвєродонецькому напрямку ворог зосередив основні зусилля на наступальних діях, здійснював інтенсивний вогневий вплив на ЗСУ з метою їхнього витіснення та створення умов для розвитку наступу на Слов'янськ.

22 квітня – на Слобожанському напрямку угруповання військ противника продовжувало частково блокувати Харків та обстрілювати його зі ствольної та реактивної артилерії. Окремі підрозділи 1-ї танкової та 20-ї загальновійськової армії Західного військового округу, 35-ї загальновійськової армії й 68-го армійського корпусу Східного військового округу та повітряно-десантних військ вели наступальні та штурмові дії південніше Ізюма.

22 квітня – московити зайшли ще у дві ОТГ на Херсонщині – Великолепетихську та Горностаївську.

22 квітня – секретар РНБО України О. Данілов підтвердив, що московитська правляча верхівка мала плани з депортації значної частини українців до концентраційних таборів на заході Сибіру для примусових робіт із будівництва нових міст московитам.

23 квітня – ворожі атаки на Попасну, Рубіжне, Сєвєродонецьк, Мар'їнку; обстріляно Золоте та Василівку.

23 квітня – повітряні удари ворога по Одесі, Дніпропетровщині.

23 квітня – Президент України В. Зеленський на прес-конференції повідомив, що, за попередніми даними, московити де-

портували до Московії бл. 500 тис. українців, серед них бл. 5 тис. дітей.

24 квітня – в районі Ізюма ворог штурмував н. п. Пашкове, Довгеньке та Велика Комишуваха.

24 квітня – звільнено 5 сіл на Миколаївщині.

24 квітня – на Курахівському напрямку – ворожі атаки н. п. Новомихайлівка, Времівка та Мар'їнка.

24 квітня – на Південнобузькому напрямку ворожі атаки н. п. Таврійське.

24 квітня – на Сєвєродонецькому напрямку ворожі атаки н. п. Лиман та Яцьківка; окупанти встановили контроль над частиною с. Зарічне, розпочали просування у напрямках н. п. Оріхове та Нижнє.

24 квітня – окупанти обстріляли фосфорними боєприпасами Золоте і Гірське.

24 квітня – ракетний удар по Кременчуку (ТЕЦ і НПЗ).

24 квітня – тривав штурм заводу «Азовсталь» у Маріуполі, Попасної та Рубіжного.

25 квітня – в районі м. Ізюм ворог намагався покращити тактичні позиції на напрямках Андріївка – Заводи та Дібровне – Курулька.

25 квітня – від початку повномасштабної війни Московитської Федерації проти України деокуповано 931 н. п.

25 квітня – від початку повномасштабної війни Московитської Федерації проти України завдяки обміну вдалося звільнити із московитського полону 250 військових і цивільних осіб.

25 квітня – від початку повномасштабної війни Московитської Федерації проти України з 28 країн у примусовому порядку вислано близько 400 співробітників дипмісій Московитської Федерації.

25 квітня – від початку повномасштабної війни Московитської Федерації проти України завдяки гуманітарним коридорам у нашій країні вдалося врятувати майже мільйон людей.

25 квітня – вночі спалахнули нафтобаза у м. Брянськ (Московитська Федерація), а також військовий об'єкт (арсенал) поруч.
25 квітня – вранці ракетний удар ворога по Львову (станція Красне), Рівненщині (Здолбунів, залізниця), Коростеню, Жмеринці, Козятині, Ковелю.
25 квітня – на Донецькому напрямку ворог атакував у районах н. п. Коровій Яр, Мар'їнка, Новомихайлівка, Попасна і Рубіжне, а також у напрямку Запоріжжя (с. Трудолюбівка).
25 квітня – на Південнобузькому напрямку ворог зосереджував основні зусилля на напрямках Херсон – Миколаїв і Херсон – Кривий Ріг.
25 квітня – обстріл Лисичанського НПЗ, н. п. Новолатівка, Новопавлівка, Нововоронцовка, Трудолюбівка, Князівка, Мар'янське під Кривим Рогом, Дергачів і прилеглих сіл на Харківщині.
25 квітня – Президент України В. Зеленський повідомив, що Московитська Федерація за два місяці використала проти України понад 1100 ракет, «…незліченну кількість авіабомб, артилерії».
25 квітня – московити захопили н. п. Новотошківське Луганської обл.
25 квітня – у Чорному морі перебувало 8 московитських носіїв крилатих ракет типу «Калібр», сумарний ракетний залп яких становить 58 ракет.
26 квітня – МВФ створив спеціальний адміністративний рахунок, через який Україна отримуватиме 5 млрд дол. США щомісяця.
26 квітня – міністр збройних сил Великобританії Джеймс Хіпі заявив, що Україна «повністю легітимно» може атакувати об'єкти в Московії.
26 квітня – на авіабазі ВПС США «Рамштайн» у Німеччині відбулася стратегічна зустріч Консультативної групи з оборони України за участю понад 40 країн.
26 квітня – на Донецькому напрямку противник вів наступальні дії на Сєвєродонецькому, Попаснянському і Курахівському

напрямках з метою взяття під повний контроль Попасної, Рубіжного та розвитку наступу на Лиман, Сєвєродонецьк і Слов'янськ.

26 квітня – на Ізюмському напрямку ворожі підрозділи зі складу 1-ї танкової армії, 20-ї загальновійськової армії Західного військового округу, 35-ї загальновійськової армії та 68-го армійського корпусу Східного військового округу і повітряно-десантних військ вели наступальні дії у напрямку Барвінкового. Противник оволодів північно-східною околицею с. Велика Комишуваха, взяв під контроль с. Заводи.

26 квітня – на Лиманському напрямку противник встановив контроль над с. Зарічне, здійснював штурмові дії у районі с. Ямпіль.

26 квітня – на Сєвєродонецькому напрямку загарбники встановили контроль над н. п. Новотошківське, вели наступ у напрямку н. п. Нижнє та Оріхове.

26 квітня – ракетні удари по Запоріжжю, Затоці (залізничний міст через Дністровський лиман).

26 квітня – у Маріуполі ворог здійснював масований вогневий вплив та блокування наших підрозділів у районі заводу «Азовсталь». У місті окупанти продовжували проводити фільтраційні заходи стосовно цивільного населення.

26 квітня – Уповноважена Верховної Ради України з прав людини повідомила, що понад 16 тис. українців вважаються зниклими безвісти.

27 квітня – держсекретар США Е. Блінкен заявив, що Вашинґтон обговорює можливість визнання Московії країною-спонсором тероризму.

27 квітня – звільнено 3 села на Миколаївщині – Широке, Новопетровка і Любине на захід від Снігурівки.

27 квітня – ЗСУ відбивали ворожі атаки на Таврійське і Нову Зорю на захід від Херсону.

27 квітня – ЗСУ обстріляли об'єкти ворога на о. Зміїний.

27 квітня – окупанти вдруге завдали удару по мосту у Затоці.

27 квітня – окупанти обстріляли з артилерії Харків, Дергачі, Золочів, Чугуїв, Прудянку, а також на Дніпропетровщині Зеленодольську громаду, зокрема ТЕС та елеватор.

27 квітня – у Воронежі та Курській і Бєлґородській (с. Стара Нелідівка) областях Московитської Федерації вночі було чути вибухи.

28 квітня – бундестаґ схвалив надання Україні важкого озброєння.

28 квітня – візит до Києва Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреша.

28 квітня – ворожі підрозділи здійснили спробу наступу на напрямках Бражківки і Довгенького, також намагалися взяти під контроль основні об'єкти Великої Комишувахи на Харківщині та Рубіжного.

28 квітня – масоване бомбардування захисників Маріуполя (заводу «Азовсталь» – московитські війська за ніч здійснили 50 авіаударів, застосовували фосфорні бомби, ракети, артилерію.

28 квітня – на Курахівському напрямку ворог безуспішно намагався наступати у напрямках н. п. Солодке та Новомихайлівка.

28 квітня – на напрямку Донецьк – Запоріжжя ворог атакував у районах н. п. Нескучне і Времівка.

28 квітня – на Південнобузькому напрямку ворог атакував у районах сіл Олександрівка, Таврійське, Іванівка та Заградівка.

28 квітня – начальник Націцентру управління обороною Московитської Федерації заявив, що «без участі української влади» з території України загалом вивезено 1 млн 2429 осіб, серед яких 183 тис. дітей.

28 квітня – обстріли Миколаєва, Харкова, Великої Костромки.

28 квітня – обстріли на Донбасі.

28 квітня – очільниця МЗС Великобританії заявила, що московитські війська мають бути вигнані з усієї України.

28 квітня – Палата громад парламенту Канади одноголосно визнала злочини Московитської Федерації в Україні геноци-

дом. У парламентській заяві зазначено, що воєнні злочини з боку Московії охоплюють масові звірства, систематичні випадки умисного вбивства українських цивільних, осквернення трупів, примусову депортацію українських дітей, катування, фізичне та психологічне травмування, зґвалтування.

28 квітня – поблизу Харкова ЗСУ повернули контроль над селищем Кутузівка.

28 квітня – президент США Дж. Байден звернувся до Конґресу США з проханням схвалити надання Україні фінансової допомоги у розмірі 33 млрд дол. США.

28 квітня – ракетні удари по Запоріжжю, Києву, Фастову, Одесі, Хмельницькому і Синельниківському р-ну Дніпропетровщини.

28 квітня – у н. п. Якимівка на Запоріжжі підірвано залізничний міст.

28 квітня – у Палаті представників Конґресу США проголосували за законопроєкт про ленд-ліз для України, що дає можливість значно пришвидшити постачання озброєння, транспорту, продовольства та допомоги зі США.

29 квітня – артилерійські обстріли н. п. Велика та Мала Костромка, Мар'янське на Дніпропетровщині, прикордонних сіл Сумщини.

29 квітня – від московитських загарбників звільнено с. Руська Лозова на трасі Харків – Бєлгород і с. Момотове у Харківському р-ні.

29 квітня – ворожі атаки на н. п. Сулигівка і Довгеньке під Ізюмом, Ямпіль, Озерне, Лиман, Рубіжне, Калинівка, Попасна, Оленівка, Новомихайлівка.

29 квітня – у Києві поновили роботу посольства Нідерландів та Азербайджану.

30 квітня – на Донецькому напрямку противник наступав на Лиманському (Кримка, Олександрівка), Сєвєродонецькому, Попаснянському і Курахівському напрямках.

30 квітня – на Ізюмському напрямку окупанти здійснювали спроби наступу у напрямках Ізюм – Барвінкове та Ізюм – Слов'янськ.

30 квітня – на Маріупольському напрямку ворог продовжував завдавати авіаційних ударів по м. Маріуполь, заводу «Азовсталь».

30 квітня – на Південнобузькому напрямку окупанти вели бойові дії для покращення своїх тактичних позицій.

30 квітня – на Харківщині відновлено контроль над н. п. Верхня Роганка, Руська Лозова, Слобідське та Прелесне.

30 квітня – обстріли Харкова, Великої Костромки, Добропілля.

30 квітня – ракетні удари по Одесі (злітно-посадковій смузі аеропорту).

30 квітня – московити дозволили евакуювати із заводу «Азовсталь» 25 осіб.

Квітень – московитські загарбники розстріляли 7 цивільних українців у с. Правдине Херсонського р-ну, серед котрих була неповнолітня дівчина.

Квітень – згідно з даними видання «Kyiv Post», бл. 80% московитів стверджували, що підтримують війну Московитської Федерації проти України.

1 травня – із заводу «Азовсталь» вдалося евакуювати близько 100 цивільних осіб.

1 травня – на Донецькому напрямку окупаційні війська наступали практично вздовж усієї лінії зіткнення; вуличні бої в Оріховому під Лисичанськом.

1 травня – на Ізюмському напрямку ворог наступав у напрямках Ізюм – Барвінкове та Ізюм – Слов'янськ.

1 травня – на Слобожанському напрямку противник продовжував обстріли м. Харків та н. п. Уди і Прудянка.

2 травня – ворожі ракетні удари по об'єктах Харківської, Дніпропетровської, Запорізької, Луганської областей і м. Миколаїв.

2 травня – на Донецькому напрямку ворог зосереджувався на встановленні контролю над н. п. Рубіжне і Попасна та про-

суванні у напрямку міст Лиман і Слов'янськ. Обстріли Оріхова.

2 травня – внаслідок московитського ракетного удару влучено у стратегічно важливий міст через Дністровський лиман.

2 травня – українські безпілотники «Bayraktar» потопили 2 московитські патрульні катери «Raptor» поблизу острова Зміїний.

3 травня – випущено 18 ракет по залізничній інфраструктурі у Львові, Кіровоградській (Долинське), Київській, Вінницькій, Дніпропетровській (Кам'янське), Закарпатській (Воловець), Одеській (Арциз) областях.

3 травня – вночі ворог обстріляв три села на Сумщині.

3 травня – ворог обстріляв Харків, Золочів, Вугледар, Авдіївку, Краматорськ.

3 травня – із заводу «Азовсталь» евакуйовано 156 цивільних осіб.

3 травня – на Донецькому і Таврійському напрямках ворог наступав на Лиманському (Шандриголове), Сєвєродонецькому, Попаснянському, Авдіївському та Курахівському напрямках з метою захоплення н. п. Рубіжне, Попасна та розвитку наступу на Лиман, Сіверськ і Слов'янськ.

3 травня – на Запорізькому напрямку ворог штурмував район м. Оріхів.

3 травня – на Ізюмському напрямку противник наступав у напрямку Ізюм – Барвінкове.

3 травня – на Південнобузькому напрямку московити активізували бойові дії у районі с. Томина Балка, продовжували обстріли українських військ, атакували Оріхів.

3 травня – у Києві за станом на 3 травня 2022 р. поновили діяльність 32 закордонні дипломатичні місії.

4 травня – ворог штурмував район Попасної.

4 травня – окупанти завдали ракетних ударів по об'єктах Дніпра (міст через Дніпро), Броварів, Миколаєва, обстрілювали Харків і н. п. Протопопівка із артилерії та мінометів.

4 травня – у Маріуполі московитські окупанти прорвались на територію заводу «Азовсталь», продовжували завдавати авіаційних ударів і здійснювали вогневе ураження заводу.

5 травня – в Іспанії затримано промосковитського політичного блогера А. Шарія, якого СБУ підозрює у державній зраді.

5 травня – Головнокомандувач ЗСУ В. Залужний повідомив, що ЗСУ перейшли в контрнаступ на Харківському та Ізюмському напрямках, тоді як московити перемістили свої основні позиції на Луганський напрямок, де в районі Попасної, Кремінної та Торського тривали запеклі бої.

5 травня – окупаційні війська втратили контроль над кількома населеними пунктами на межі Миколаївської та Херсонської областей.

5 травня – повітряний удар ворога по Краматорську, обстріли на південь від Ізюма, Криворізького і Синельниківського районів, Миколаєва, заводу «Азовсталь» у Маріуполі.

6 травня – на Лиманському напрямку ворог вів штурмові дії в районі с. Шандриголове.

6 травня – на Попаснянському напрямку московити штурмували район н. п. Нижнє.

6 травня – на Сєвєродонецькому напрямку окупанти намагалися встановити контроль над н. п. Рубіжне та Воєводівка, але успіху не мали.

6 травня – підрозділами Сил оборони України на Харківщині відновлено контроль над н. п. Олександрівка, Федорівка, Українка, Шестаково, Перемога та частиною с. Черкаські Тишки.

6 травня – московитський фрегат «Адмірал Макаров», який входить до складу Чорноморського флоту, підбито українською протикорабельною крилатою ракетою «Нептун», внаслідок чого він загорівся.

6 травня – у с. Сковородинівка Золочівської селищної територіальної громади Богодухівського р-ну Харківської обл. московитським обстрілом знищено Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди.

7 травня – з підвалів заводу «Азовсталь» за станом на 7 травня 2022 р. вдалося евакуювати до с. Безіменне всіх дітей, жінок і старих – всього бл. 300 осіб.

7 травня – ЗСУ завдали повітряного удару по силах і засобах окупантів на о. Зміїний.

7 травня – окупанти закріпилися в північній частині с. Шандриголове на Донеччині, але залишили с. Циркуни на Харківщині.

7 травня – повітряні удари ворога по Дружківці, Малотаранівці (Краматорськ), Бахмуту, Красноградy, Карлівці, Одесі.

7 травня – унаслідок авіаудару по школі в с. Білогорівка на Луганщині, здійсненого військами Московитської Федерації, загинули бл. 60 людей.

8 травня – бої у напрямку н. п. Новоселівка.

8 травня – міністр оборони Великобританії Бен Воллес заявив, що В. Путін, його генерали і найближче політичне оточення «дзеркалять фашизм» нацистської Німеччини через вторгнення в Україну.

8 травня – на Ізюмському напрямку ворог готувався до продовження наступу на напрямках Сулигівка – Нова Дмитрівка та Сулигівка – Курулька.

8 травня – на Курахівському напрямку ворог намагався покращити тактичні позиції у напрямку н. п. Новомихайлівка.

8 травня – на Лиманському напрямку окупанти намагалися взяти під контроль н. п. Олександрівка, а також за підтримки артилерії закріпитися в північній околиці с. Шандриголово.

8 травня – на Новопавлівському та Запорізькому напрямках ворог активізував ведення повітряної розвідки в районах н. п. Оріхів, Гуляйполе, Комишуваха, Ясна Поляна.

8 травня – на Південнобузькому напрямку противник намагався утримати зайняті позиції.

8 травня – на Попаснянському напрямку противник намагався зайняти позиції в Попасній та взяти під контроль ділянку автошляху Попасна – Бахмут. Відхід ЗСУ з Попасної.

8 травня – на Сєвєродонецькому напрямку ворог намагався оволодіти н. п. Рубіжне.

8 травня – повітряні удари по Одесі та Лисичанську, обстріляно с. Шандриголове під Лиманом.

8 травня – у Києві відновлено роботу посольств США та Канади.

9 травня – бої за н. п. Воєводівка, Тошківка та Нижнє Сєвєродонецького р-ну Луганської обл., а також Кам'янка Ясинуватського р-ну Донецької обл.

9 травня – бої на території заводу «Азовсталь», у Рубіжному та Білогорівці, де знищено ворожий плацдарм; атаки на Олександрівку і Шандриголове під Лиманом.

9 травня – обстріли прикордонних районів Сумської обл. і Зеленодольської громади.

9 травня – повітряні удари по Слов'янську, Одесі й Одеській обл. (Затока, Арциз).

9 травня – президент США Дж. Байден підписав закон про ленд-ліз для України.

9 травня – припинення щоденних обстрілів Харкова.

9 травня – спроби ворога форсувати Сіверський Донець біля Білогорівки.

9 травня – у Маріуполі ворог артилерією та ударами авіації продовжував знищувати інфраструктуру заводу «Азовсталь», тривали бойові дії.

10 травня – ворог штурмував райони н. п. Нижнє, Тошківка, Оріхове Луганської обл. та Шандриголове Донецької обл.

10 травня – Комітет сенату з розвідки США надіслав таємного листа Офісу директора національної розвідки, Департаменту оборони та ЦРУ США, в якому вказав, що аґенції загалом недооцінили, як довготривало українські військові зможуть відбиватися від московитських окупантів.

10 травня – Литва визнала Московію терористичною державою, а її дії в Україні – геноцидом.

10 травня – на Донецькому напрямку окупанти штурмували м. Мар'їнка, н. п. Кам'янка Ясинуватського р-ну та Новомихайлівка Покровського р-ну.

10 травня – на Луганщині тривала зачистка окупантів, котрі встигли переправитись через р. Сіверський Донець у районі Білогорівки.
10 травня – на Харківщині звільнено н. п. Черкаські Тишки, Руські Тишки, Рубіжне та Байрак.
10 травня – ракетний удар по Одесі, обстріли Зеленодільської ОТГ.
10 травня – у Маріуполі противник за підтримки вогню артилерії й танків штурмував район заводу «Азовсталь».
11 травня – ворожі обстріли Зеленодільської ОТГ.
11 травня – звільнено с. Питомник на північ від Харкова.
11 травня – на Авдіївському напрямку противник штурмував н. п. Новобахмутівка і Новокалинове.
11 травня – на Бахмутському напрямку ворог штурмував н. п. Первомайськ і Комишуваха.
11 травня – на Курахівському напрямку ворог наступав у напрямках Степне – Новомихайлівка, Славне – Новомихайлівка та Олександрівка – Мар'їнка.
11 травня – на Лиманському напрямку ворог форсував Сіверський Донець і наступав у напрямку на Сіверськ (н. п. Зелена Долина і Новоселівка).
11 травня – на Сєвєродонецькому напрямку противник наступав у напрямку н. п. Кудряшівка, Сєвєродонецьк.
11 травня – палата представників Конґресу США погодила виділення Україні допомоги 40 млрд дол. США.
11 травня – сенат Чехії визнав злочини Московитської Федерації в Україні геноцидом українського народу.
11 травня – у Маріуполі основні зусилля окупантів були зосереджені на блокуванні та спробах знищення українських підрозділів у районі заводу «Азовсталь»; за добу було здійснено 38 авіанальотів.
12 травня – Верховна Рада України схвалила примусове вилучення активів Московії. Зокрема, буде вилучено 99% акцій ПАТ «Промінвестбанк», що належать московитській корпо-

рації «ВЕБ.МФ», і 100% акцій Міжнародного резервного банку, що належать ПАТ «Сбєрбанк Московії».

12 травня – ворожі обстріли Зеленодільської ОТГ, Дергачів.

12 травня – захисники Маріуполя продовжують контратакувати, незважаючи на повне оточення на заводі «Азовсталь».

12 травня – ЗСУ біля о. Зміїний знищили морське московитське судно.

12 травня – ракетні удари по Кременчуцькому НПЗ, Одесі, Миколаєву, Запоріжжю, Харківському аеропорту.

12 травня – унаслідок ворожого авіаудару по Новгород-Сіверському на Чернігівщині 3 людей загинуло і 12 отримало поранення.

13 травня – на Авдіївському напрямку за підтримки артилерії противник вів наступальні дії у напрямках н. п. Кам'янка та Новоселівка.

13 травня – на Бахмутському напрямку ворог вів штурмові дії н. п. Золоте та Комишуваха. Здійснював обстріли н. п. Тошківка та Оріхове.

13 травня – на Донецькому і Таврійському напрямках окупанти намагалися встановити контроль над н. п. Новоселівка Друга, Кам'янка, Мар'їнка, Новомихайлівка і покращити тактичні позиції в районах н. п. Комишуваха, Красногорівка, Костянтинівка і Побєда.

13 травня – на Сєвєродонецькому напрямку ворог здійснював активний вогневий вплив у районі м. Рубіжне.

13 травня – на Слов'янському напрямку противник основні зусилля зосереджував на наступі в районі н. п. Богородичне. Вів артилерійські обстріли н. п. Нова Дмитрівка і Краснопілля. Здійснив авіаудари по н. п. Долина та Адамівка, а також обстрілював н. п. Довгеньке, Долина та Гусарівка.

13 травня – підрозділи противника обстрілювали позиції наших військ у районах н. п. Петрівка, Питомник, Руські Тишки та Тернова, північніше Харкова.

13 травня – посилення бойових дій на Луганщині, навколо Лиману, на заводі «Азовсталь».

13 травня – ракетні обстріли Лозової, прикордонного с. Очкине на Сумщині.
14 травня – витіснення московитів із району на північ від Харкова, контратаки ЗСУ на Ізюмському напрямку.
14 травня – окупанти скинули на завод «Азовсталь» фосфорні бомби.
14 травня – ракетний обстріл Кременчуцької ТЕЦ.
14 травня – український гурт «Kalush Orchestra» з піснею «Стефанія» здобув перемогу на пісенному конкурсі «Євробачення 2022», фінал якого відбувся в м. Турин (Італія).
14 травня – часткове просування ЗС Московитської Федерації під Авдіївкою і в Рубіжному.
15 травня – батальйон 127-ї бригади ТрО вийшов на ділянку державного кордону на північ від Харкова.
15 травня – вранці московити завдали ракетного удару по військовому об'єкту в Яворівському р-ні на Львівщині.
15 травня – на Авдіївському напрямку противник вів бойові дії в районі н. п. Піски та Новокалинове.
15 травня – на Бахмутському напрямку тривали бойові дії в районі Комишувахи.
15 травня – на Курахівському напрямку противник вів наступальні дії.
15 травня – на Сєвєродонецькому напрямку ворог вів бойові дії в районі н. п. Тошківка. В районі Борівського окупанти зазнали втрат і відступили. Бої в селищах Щедрищеве і Воронове.
15 травня – на Харківському напрямку московитські окупанти систематично обстрілювали н. п. Руські Тишки, Тернова та Петрівка, безуспішно намагалися вести наступальні дії в районах н. п. Довгеньке і Богородичне.
15 травня – у Маріуполі ворог основні зусилля зосереджував на блокуванні та ураженні наших підрозділів у районі заводу «Азовсталь», завдає масованих артилерійських й авіаційних ударів.
16 травня – атака московитів на дільниці кордону у Сумській обл.

16 травня – близько 10 автобусів вивезли оборонців Маріуполя із заводу «Азовсталь» у тимчасово окуповані Новоазовськ і Оленівку Донецької обл., щоб згодом повернути в Україну під час обміну полоненими.

16 травня – в Ізюмі українська артилерія знищила склад боєприпасів ворога.

16 травня – Збройні сили України підірвали захоплені московитами залізничні мости на Луганщині та продовжили відважно боронити українську землю.

16 травня – на Авдіївському напрямку ворог діяв у районі н. п. Суха Балка, Кам'янка.

16 травня – на Бахмутському напрямку противник вів бойові дії в районах н. п. Тошківка, Пилипчатине, Вискрива. У районі Гірського московитські окупанти зазнали втрат і відійшли.

16 травня – на Курахівському напрямку ворог атакував у районі Мар'їнки, Новомихайлівки, Вугледара.

16 травня – на Лиманському напрямку ворог наступав у районі м. Лиман, с. Шандриголове, селища Дробишеве.

16 травня – на Новопавлівському та Запорізькому напрямках ворог здійснював вогневе ураження цивільної інфраструктури в районах н. п. Времівка, Новосілка, Мала Токмачка та Новоандріївка, Кам'янське, Оріхів і Гуляйполе, завдав авіаційного удару по с. Малинівка.

16 травня – на Південнобузькому напрямку ворог обстрілював н. п. Лимани, Таврійське, Трудолюбівка, Осокорівка. Сили оборони України здійснили вогневе ураження польового складу боєприпасів противника в районі с. Давидів Брід.

16 травня – на Сєвєродонецькому напрямку окупанти вели бої в районі н. п. Борівське, Сиротине.

16 травня – обстріли прикордонних районів Чернігівської обл. (н. п. Миколаївка), Миколаївської обл. (Олександрівка, Шевченкове і Нововоронцовка), Донецької обл. (Краматорськ, Дружківка, завод «Азовсталь»), Луганської обл. (Сєвєродонецьк).

16 травня – після 82 днів героїчного захисту Маріуполя командир полку «Азов» Денис Прокопенко повідомив, що весь Маріупольський гарнізон виконує рішення вищого військового командування, щоб зберегти життя бійців. Завдяки оборонцям Маріуполя було отримано критично важливий час для формування резервів, перегрупування сил та отримання допомоги від партнерів.

16 травня – ракетні обстріли Миколаєва й Одеської обл. (район Затоки).

16 травня – Харківський батальйон тероборони відтіснив окупантів до держкордону.

17 травня – внаслідок московитського масованого ракетного обстрілу навчального центру ЗСУ у селищі Десна на Чернігівщині загинуло 87 людей, 14 отримало поранення.

17 травня – за даними МО Московитської Федерації, за добу із заводу «Азовсталь» вийшло 694 захисники. Загалом за станом на 16–17 травня з заводу вийшло 959 осіб, у т. ч. 51 важкопоранений.

17 травня – на Донецькому напрямку ворог продовжував наступ, зокрема на Лиманському, Сєвєродонецькому, Бахмутському, Авдіївському та Курахівському напрямках.

17 травня – на Київщині виявлено тіла 4 мирних жителів, яких вбили московити. Загалом на Київщині від рук московитів за час окупації загинуло бл. 1300 людей, більшість з них – у Бучанському р-ні.

17 травня – на Лиманському напрямку противник наступав на н. п. Дробишеве.

17 травня – на Слов'янському напрямку ворог наступав на н. п. Довгеньке.

17 травня – обстріли заводу «Азовсталь» у Маріуполі.

17 травня – обстріли прикордонних районів Чернігівської, Сумської, Харківської (н. п. Циркуни, Руські Тишки, Черкаські Тишки та Питомник) областей.

17 травня – ракетний удар по залізниці в Яворівському р-ні Львівської обл., Охтирці.

18 травня – в окупованому московитами м. Мелітополь Запорізької обл. українські партизани підірвали бронепоїзд окупантів разом з особовим складом.

18 травня – внаслідок авіаудару московитів по п'ятиповерхівці в м. Бахмут Донецької обл. загинуло 5 цивільних, у т. ч. дворічна дитина, 4 мешканці отримали поранення.

18 травня – ворожий ракетний удар по транспортній інфраструктурі у Дніпрі.

18 травня – Державний департамент США запустив нову програму, мета якої – збір, аналіз та розповсюдження доказів, скоєних Московією воєнних злочинів в Україні.

18 травня – ЗСУ звільнили с. Дементіївка на північ від Харкова.

18 травня – на Авдіївському напрямку ворог наступав у районі н. п. Новоселівка, Новобахмутівка, Веселе, Юр'ївка, Новокалинове, Первомайське.

18 травня – на Бахмутському напрямку противник намагався штурмувати в районі н. п. Катеринівка, Золоте-4.

18 травня – на Донеччині московитська ракета влучила в житловий будинок, унаслідок чого загинуло 2 дітей.

18 травня – на Курахівському напрямку ворог безуспішно наступав у районі н. п. Побєда, Новомихайлівка.

18 травня – на Новопавлівському та Запорізькому напрямках ворог вогнем артилерії та мінометів уражав інфраструктуру в районах н. п. Новоандріївка, Кам'янське, Оріхов, Ольговське, Полтавка, Гуляйпільське, Новоданилівка, Малинівка, Гуляйполе.

18 травня – на Південнобузькому напрямку ворог обстрілював з мінометів, ствольної та реактивної артилерії в районах н. п. Лупареве, Посад-Покровське, Висунськ, Осокорівка, Лимани, Пришиб, Трудолюбівка, Нововоронцовка.

18 травня – на Сєвєродонецькому напрямку окупанти наступали в районі н. п. Устинівка, Нижнє.

18 травня – на Слов'янському напрямку ворог вів бойові дії в районі н. п. Довгеньке, Велика Комишуваха.
18 травня – обстріли московитами н. п. Лиман, Дробишеве, Ярова, Авдіївка, прикордонних районів Сумської обл., а також с. Янжулівка у Чернігівській обл.
18 травня – парламент Канади визнав геноцидом депортацію кримських татар радянським режимом у 1944 р. Досі депортація кримських татар визнана геноцидом в Україні, Латвії та Литві.
18 травня – посольство США відновило роботу в Києві після тримісячної перерви.
18 травня – московити обстріляли Авдіївку фосфорними боєприпасами.
18 травня – у м. Сєвєродонецьк на Луганщині через ворожі обстріли 4 людей загинуло, 3 поранено.
18 травня – унаслідок обстрілу московитами з РСЗВ «Град» цивільної колони з 17 автомобілів на Херсонщині загинуло щонайменше 3 людей.
18 травня – Фінляндія і Швеція подали офіційні заявки на вступ у НАТО.
19 травня – бої в районі н. п. Тернова та Веселе на Харківщині.
19 травня – на Авдіївському напрямку штурмові та наступальні дії в районі н. п. Веселе.
19 травня – на Бахмутському напрямку бої в районі н. п. Вискрива, Володимирівка, Василівка, Олександропілля.
19 травня – на Курахівському напрямку масовані артилерійські обстріли, спроби наступу в районах н. п. Новомихайлівка та Олександрівка.
19 травня – на Новопавлівському та Запорізькому напрямках артобстріли, спроби наступу в районі н. п. Новодарівка.
19 травня – на Сєвєродонецькому напрямку бої в районі н. п. Сєвєродонецьк і Тошківка.
19 травня – обстріли північної частини Харківської обл. (поблизу Руських Тишків), на Слов'янському напрямку – в районі

н. п. Довгеньке, Велика Комишуваха, Долина, на Лиманському напрямку – н. п. Діброва та Закітне.

19 травня – проєкт «Український свідок» опублікував відео з місця, де ЗСУ знищили понад 70 танків московитів, коли окупанти намагались переправитись через р. Сіверський Донець поблизу с. Білогорівка Луганської обл.

19 травня – ракетний удар по Бахмуту.

19 травня – московитські війська обстріляли 54 н. п. у Луганській і Донецькій обл., внаслідок чого загинуло бл. 20 мирних жителів, щонайменше 50 було поранено.

19 травня – у бою на Донеччині загинуло двоє братів з м. Рівне – 39-річний Дмитро Зібер та його старший брат, 47-річний Олег Зібер.

19 травня – Уповноважена Верховної Ради України з прав людини розповіла подробиці сексуальних звірств московитів над дітьми на Харківщині.

20 травня – обстріли, спроби штурмових дій у Донецькій і Луганській областях, зокрема в напрямку Новомихайлівки. Підготовчі дії московитів до переправи через Сіверський Донець.

20 травня – окупанти завдали авіаудару по м. Малин на Житомирщині, внаслідок чого пошкоджено близько 100 будинків та об'єкт інфраструктури.

20 травня – повітряні удари окупантів по с. Циркуни на Харківщині.

20 травня – Президент України В. Зеленський став найвпливовішою людиною 2022 р. за версією читачів журналу «Time».

20 травня – ракетний удар по будинку культури в Лозовій.

20 травня – московитські окупанти повідомили, що всі захисники заводу «Азовсталь» залишили його територію.

20 травня – московити обстріляли школу в Сєвєродонецьку, внаслідок чого загинуло щонайменше 3 цивільних українці.

21 травня – ворог обстріляв н. п. Семенівка, Блешня, Гірськ Чернігівської обл., райони н. п. Чорноглазівка, Прудянка, Демен-

тіївка, Тернова, Велика Комишуваха та Довгеньке Харківської обл.

21 травня – на Новопавлівському та Запорізькому напрямках обстріли цивільної інфраструктури в районах н. п. Времівка Донецької обл., Ольгівське, Затишшя, Гуляй-Поле, Оріхів, Новоданилівка та Кам'янське Запорізької обл.

21 травня – Президент України В. Зеленський заявив, що вихід на кордони 24 лютого 2022 р. вважатиме перемогою.

21 травня – президент США Дж. Байден підписав закон про виділення на допомогу Україні 40 млрд дол. США.

21 травня – ракетні удари противника по об'єктах у Житомирській і Полтавській областях, авіаційні удари по об'єктах цивільної інфраструктури в районах н. п. Врубівка Луганської обл. та Бахмут і Микільське Донецької обл.

21 травня – московитські війська розбомбили церкву Святогірської лаври МПЦвУ (УПЦ МП).

22 травня – в Україну з офіційним візитом прибув президент Польщі А. Дуда. Він став першим главою іноземної держави, котрий особисто звернувся до українських депутатів з моменту повномасштабного вторгнення Московитської Федерації в Україну.

22 травня – Верховна Рада України на спеціальному засіданні повторно ухвалила закон про заборону пропаґанди московитського нацистського тоталітарного режиму та символіки, яку використовує держава-терорист Московитська Федерація під час війни проти українського народу, зокрема латинських літер «Z» і «V».

22 травня – від початку повномасштабної війни рятувальники Харківського гарнізону Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) повністю розібрали завали на 98 об'єктах, з-під яких дістали 150 тіл загиблих.

22 травня – на Авдіївському, Курахівському, Новопавлівському та Запорізькому напрямках зафіксовано зниження інтенсивності бойових дій.

22 травня – на Бахмутському напрямку окупанти вели бойові дії в районі н. п. Тошківка, Комишуваха, Трипілля та Василівка.

22 травня – на Лиманському напрямку ворог обстріляв н. п. Лиман, Закітне, Озерне та Діброва.

22 травня – на Сєвєродонецькому напрямку противник вів бойові дії в районі н. п. Прудівка та Олександрівка.

22 травня – німецька розвідка підтвердила участь у війні з Україною московитських неонацистів.

22 травня – повторний повітряний удар по Малину, Вільнянському р-ну Запорізької обл., Павлоградському р-ну Дніпропетровської обл.

22 травня – у Енергодарі внаслідок вибуху у під'їзді житлового будинку поранено промосковитського «голову адміністрації» міста і двох його охоронців.

23 травня – авіаудар по позиціях ЗСУ в районі м. Білопілля Сумської обл.

23 травня – на Бахмутському напрямку ворог покращив тактичні позиції у районі н. п. Василівка.

23 травня – обстріли Харкова і Зеленодільської громади.

23 травня – ракетні удари по Коростеню, залізничній інфраструктурі в районі Павлограда і Петропавлівки.

23 травня – Солом'янський районний суд Києва оголосив перший вирок московитському військовому – сержанту Збройних сил Московитської Федерації В. Шишимаріну, котрий убив цивільного українця на Сумщині, – довічне ув'язнення.

23 травня – штурм окупантами Тошківки, Устинівки, Лимана.

24 травня – бої в районі н. п. Пасіка під Ізюмом, Лиман, Сєвєродонецьк.

24 травня – бої з метою закріплення на західній та північній околицях н. п. Тернова на північ від Харкова.

24 травня – загроза оточення ЗСУ на лінії Лисичанськ – Сєвєродонецьк і в районі Золотого.

24 травня – на Авдіївському напрямку ворог не припиняв мінометні та артилерійські обстріли позицій Сил оборони України цивільної інфраструктури в районах н. п. Авдіївка, Піски, Мар'їнка, Оріхів та Новосілка; застосував штурмову й армійську авіацію в районах Кам'янки, Авдіївки і Новомихайлівки.

24 травня – на Бахмутському напрямку противник наступав у районі Комишувахи, Яковлівки і Троїцького.

24 травня – обстріли Зеленодільської громади, прикордонних сіл Сумської обл., міст Донбасу.

24 травня – московитські ДРГ проривалися на трасу Бахмут – Сєвєродонецьк.

24 травня – українські війська для уникнення оточення залишили Світлодарськ на Донеччині.

25 травня – атаки московитів у напрямку н. п. Устинівка Сєвєродонецького р-ну.

25 травня – бої в Лимані та на околицях Сєвєродонецька.

25 травня – на Авдіївському напрямку противник вів бойові дії в районах Красногорівки, Кам'янки, Авдіївки та Пісків.

25 травня – на Бахмутському напрямку ворог наступав на Комишуваху, Липове і Нагірне.

25 травня – на Запорізькому напрямку противник обстріляв з артилерії райони н. п. Новопіль, Чарівне, Оріхів та Кам'янка.

25 травня – на Криворізькому напрямку бойові дії в районі н. п. Миколаївка, Осокорівка, Трудолюбівка, Добрянка.

25 травня – на Миколаївському напрямку велися бойові дії в районі н. п. Таврійське.

25 травня – на Новопавлівському напрямку бойові дії в районі н. п. Золота Нива.

25 травня – перегрупування московитських військ на Херсонщині та в окупованих районах Запорізької обл. свідчило про намір Московитської Федерації закріпитися на цих територіях. Загарбники розпочали будувати третю лінію оборони, яка складалася з сухопутного, морського і повітряного компонентів.

25 травня – ракетні удари по Запоріжжю, Мерефі, Кривому Рогу.
25 травня – московитські обстріли Апостолового, Кошового, Миколаєва на Криворіжчині; Бачівська і Краснопілля на Сумщині; Заріччя на Чернігівщині; н. п. Тернова, Балаклея, Циркуни, Дергачі, П'ятихатки, Слатино, Черкаські Тишки на північ від Харкова; Чепіль, Довгеньке, Курулька, Богородичне та Студенок на південь від Ізюма.
26 травня – атака противника на с. Богородичне під Святогорськом.
26 травня – внаслідок обстрілу окупантами Харкова 8 людей загинуло, 17 отримало поранення.
26 травня – ворожі обстріли в районі Озерного під Лиманом.
26 травня – Ізраїль відхилив прохання США дозволити Німеччині постачати Україні протитанкові ракети «Spike», вироблені в Німеччині за ізраїльською технологією та ліцензією.
26 травня – мер Києва В. Кличко повідомив, що під час спроби московитських окупантів захопити Київ загинуло 120 жителів столиці, 300 було поранено.
26 травня – на Бахмутському напрямку московитські окупанти безуспішно наступали на н. п. Комишуваха, Ниркове, Берестове та Білогорівка.
26 травня – на Сєвєродонецькому напрямку противник вів наступ на н. п. Сєвєродонецьк (на околицях), Устинівка та Борівське.
26 травня – окупанти закріпилися в Лимані.
26 травня – під час наступу на напрямках Покровського та Клинового ворог досяг часткового успіху, зокрема оволодів н. п. Мідна Руда.
26 травня – під час обстрілу Харкова загинуло 9 цивільних людей, у т. ч. 33-річний М. Коростельов та його 5-місячний син Михайло.
27 травня – адміністрація президента США Дж. Байдена схвалила відправку в Україну РСЗВ великої дальності (з обмеженнями).

27 травня – в окупованому і знищеному московитами Маріуполі під завалами на території колишнього заводу «Октябрь» виявлено тіла 70 людей.

27 травня – ворог зазнав значних втрат і відступив у районах н. п. Новопіль та Новодарівка (район Великої Новосілки).

27 травня – ворожі авіаудари в районах Довгенького, Діброви, Сіверська; на Авдіївському напрямку – в районах Яковлівки, Авдіївки, Веселого і Кам'янки; на Запоріжжі – в районах Малої Токмачки та Оріхова.

27 травня – згідно з даними міністра оборони України, на передовій успішно працюють три види 155-мм артилерії, наданої союзниками, – гаубиця M777, гаубиця FH70, САУ CAESAR.

27 травня – зупинено Слов'янську ТЕС.

27 травня – на Бахмутському напрямку ворог намагався атакувати в районах н. п. Берестове, Білогорівка, Нагірне, Василівка, Комишуваха та Відродження. На Миколаївщині окупанти невдало атакували Любомирівку.

27 травня – на північ від Харкова ворогом обстріляно, зокрема, цивільну інфраструктуру в районах н. п. Тернова, Прудянка, Руські Тишки, Кутузівка, Варварівка, Петрівка, Михайлівка, Коробочкіно, Люботин, Чугуїв; на Слов'янському напрямку – Студенок, Святогірськ, Богородичне, Карнаухівка, Вірнопілля; на Лиманському напрямку – Озерне та Діброва; на Авдіївському напрямку – Новобахмутівка, Мар'їнка, Новоселівка Друга, Веселе, Авдіївка, Піски та Красногорівка; на Курахівському напрямку – в районах Мар'їнки, Мисливського, Павлівки; на Новопавлівському та Запорізькому напрямках – цивільну інфраструктуру в районах н. п. Времівка, Полтавка, Червоне, Гуляйполе, Оріхів, Кам'янське; на Південнобузькому напрямку – Чорнобаївка, Осокорівка, Нововоронцовка, Благодатне, Зоря, Таврійське.

27 травня – на Сєвєродонецькому напрямку московитські окупанти атакували у районах н. п. Щедрищеве, Борівське і Тошківка. Бої на околицях Сєвєродонецька, обстріли міста.

27 травня – на Слов'янському напрямку ворог намагався наступати в районі с. Пасіка.

27 травня – ракетний удар ворога по Краматорську, обстріли Миколаївки.

27 травня – московити завдали ракетного удару по казармі Національної гвардії поблизу м. Дніпро. Загинуло 10 людей, 35 поранено.

27 травня – секретар РНБО України О. Данілов розповів про план Московитської Федерації «леґітимізувати» колишнього президена-втікача В. Януковича в Україні.

27 травня – собор МПЦвУ (УПЦ МП) ухвалив декларативні рішення, які мають закріпити «повну самостійність та незалежність» від МПЦ.

28 травня – на Авдіївському напрямку, за підтримки артилерії, противник намагався наступати в районах н. п. Кам'янка та Веселе.

28 травня – на Бахмутському напрямку ворог проводив штурмові дії в районах н. п. Володимирівка, Василівка, Комишуваха та Миронівка, завдав авіаударів поблизу Яковлівки.

28 травня – на Донецькому напрямку противник вів наступальні дії.

28 травня – на Курахівському, Новопавлівському та Запорізькому напрямках ворожі обстріли цивільної інфраструктури по лінії зіткнення.

28 травня – на Лиманському напрямку окупанти застосували штурмову авіацію поблизу Діброви та намагалися закріпитись у районі м. Лиман.

28 травня – на Південнобузькому напрямку ворог зайняв оборону в районі с. Костромка; здійснив обстріли н. п. Лимани, Степова Долина, Луч, Партизани, Червоний Яр, Трудолюбівка та ін.

28 травня – на Сєвєродонецькому напрямку московити атакували Сєвєродонецьк і Борову; завдавали авіаційних ударів в районі Устинівки.

28 травня – на Слов'янському напрямку ворог здійснював артилерійські обстріли інфраструктури в районах н. п. Гусарівка, Велика Комишуваха, Богородичне, Святогірськ та ін.; силами армійської авіації продовжив завдавати авіаударів у районі Довгенького.

28 травня – на Харківському напрямку противник намагався оборонятися, обстрілював інфраструктуру в районах н. п. Черкаські Тишки, Руські Тишки, Петрівка і Тернова.

28 травня – обстріли противником Сумщини: Зноб-Новгородської громади, Есманської громади, Бачівська; Зеленодольської громади на Дніпропетровщині.

28 травня – ракетні удари ворога по Миколаєву, Лисичанську, Путивлю, Кривому Рогу.

28 травня – с. Вільхівка під Харковом зруйноване обстрілами московитських військ.

28 травня – у боях на Луганщині внаслідок авіаудару загинув відомий тернопільський журналіст Віталій Дерех.

29 травня – бої в Сєвєродонецьку.

29 травня – ЗСУ відкинули окупантів з траси на Сєвєродонецьк і відновили постачання міста.

29 травня – контрнаступ ЗСУ в Херсонській обл. у районах н. п. Давидів Брід, Костромка.

29 травня – обстріли прикордонних районів Сумщини у напрямку Бояро-Лежачов.

29 травня – ракетний удар по Миколаєву.

30 травня – український реп-гурт «Kalush Orchestra» продав переможний мікрофон Євробачення-2022 за 900 тис. дол., які витратить на комплекс безпілотників PD-2 для української армії.

30 травня – бійці ЗСУ вибили московитських окупантів із н. п. Миколаївка на Херсонщині.

30 травня – бої в районі Лимана, Тошківки, в Сєвєродонецьку.

30 травня – внаслідок ворожих обстрілів загинуло щонайменше 6 людей, 14 поранено.

30 травня – впродовж травня московити створили 25 братських могил поблизу Маріуполя. Кількість вбитих московитськими військовими маріупольців перевищила 20 тис. осіб.

30 травня – на Бахмутському напрямку ворог вів бойові та штурмові дії в районах н. п. Золоте, Комишуваха, Ниркове, Берестове, Покровське, Доломітне.

30 травня – на Донбасі ворогом обстріляно 46 населених пунктів.

30 травня – на Запорізькому напрямку противник завдав авіаударів по цивільній інфраструктурі в районах н. п. Мала Токмачка, Новоандріївка.

30 травня – на Луганщині московити обстріляли евакуаційне авто та вбили французького журналіста.

30 травня – на Південнобузькому напрямку окупанти обстріляли райони н. п. Олександрівка, Прибузьке, Посад-Покровське, Новогригорівка, Осокорівка, Князівка та Трудолюбівка.

30 травня – на Слов'янському напрямку ворогом обстріляно райони н. п. Довгеньке, Вірнопілля, Грушуваха та Велика Комишуваха.

30 травня – на Харківському напрямку противник обстріляв райони н. п. Терни, Лозова, Протопопівка, Рудневе, Соколівка та ін.

30 травня – обстріли Зеленодільської й Апостолівської громад, Сумської обл. (Бачівськ).

30 травня – перший день саміту ЄС у Брюсселі, де узгоджено часткову заборону на імпорт нафти з Московії; Україні виділили 9 млрд євро.

30 травня – ракетні удари ворога по Мерефі, Затоці.

31 травня – активні бої в Сєвєродонецьку, де окупантам вдалося захопити близько половини міста, і на підступах до Бахмута.

31 травня – Верховна Рада України ухвалила закон про встановлення ще одного святкового дня, який буде вихідним: 28 липня відзначатимуть День української державності.

31 травня – внаслідок ворожих обстрілів Харківщини загинули 12-річна дитина та жінка.

31 травня – ворожі авіаудари в районі н. п. Давидів Брід і по об'єктах у Сумській обл.

31 травня – обстріли ворогом Зеленодільської громади на Дніпро_петровщині.

31 травня – певні успіхи ЗСУ в районі с. Давидів Брід на Херсонщині.

31 травня – ракетні удари противника по Слов'янську.

31 травня – московитські окупанти здійснили авіаудар по Сєвєродонецьку і влучили в цистерну з азотною кислотою на хімзаводі.

31 травня – саміт Європейського Союзу ухвалив рішення про надання Україні термінової позики на суму 9 млрд євро для погашення невідкладних бюджетних потреб.

1 червня – авіаудари в районах н. п. Авдіївка, Нью-Йорк, Новоселівка, Щербак, Рота, Покровське, Новоселівка на Донеччині.

1 червня – від початку повномасштабної московитської збройної аґресії понад 234 тис. українських дітей були примусово вивезені у Московитську Федерацію, на тимчасово окуповані нею території або до Білорусі.

1 червня – внаслідок обстрілу окупантами з РСЗВ Зеленодольська на Дніпропетровщині загинула людина.

1 червня – ворог просунувся вперед у Сєвєродонецьку, оволодівши близько 70% міста, та за підтримки вогню мінометів штурмував у напрямку н. п. Боброве й Устинівка.

1 червня – ворожі артилерійські обстріли вздовж лінії фронту на Донбасі, Сумщині (Білопілля, Стукалівка, Середина-Буда, Прогрес), Харківщині (Руські Тишки, Золочів, Дергачі), Слов'янському напрямку (Святогірськ і Рідне), Південнобузькому напрямку (Миколаїв, Очаків, Снігурівка, Високопілля, Шевченкове, Трудолюбівка, Луч, Степова Долина, Широке і Золота Балка, Зеленодольська громада).

1 червня – на Бахмутському напрямку штурм н. п. Комишуваха, у напрямках н. п. Нагірне та Білогорівка.

1 червня – на Лиманському напрямку ворог вів бойові дії у районі н. п. Райгородок.
1 червня – на Слов'янському напрямку ворог вів наступ у районі Довгенького та Дібрівного.
1 червня – президент США Дж. Байден підтвердив, що його країна передасть Україні сучасні ракетні системи залпового вогню (РСЗВ).
1 червня – Президент України В. Зеленський повідомив, що Україна щоденно втрачає у війні з Московитською Федерацією по 60–100 бійців загиблими і бл. 500 пораненими.
1 червня – московити розташували на о. Зміїний ракетні комплекси і РСЗВ.
1 червня – у селищі Високопілля на Херсонщині московитський військовий розстріляв беззбройне подружжя місцевих мешканців в їхньому дворі.
1 червня – унаслідок ракетного удару по залізничній інфраструктурі у Стрийському і Самбірському районах Львівщини постраждало 5 людей.
1 червня – через обстріл московитами Святогірська Донецької обл. та Святогірської лаври, підпорядкованої МПЦвУ, загинуло щонайменше 3 людей, мінімум 3 отримало поранення.
2 червня – внаслідок нічного артилерійського обстрілу Миколаєва загинуло 2 людей.
2 червня – вранці окупанти завдали удару по Білопіллю на Сумщині.
2 червня – згідно з даними аґенства «Reuters», Московитська Федерація незаконно вивезла в Сирію бл. 100 тис. т вкраденого в Україні зерна.
2 червня – згідно з даними видання «The Washington Post», за час окупації Чорнобильської АЕС московити вкрали або знищили 698 комп'ютерів, 344 машини, 1500 дозиметрів радіації, практично всі засоби пожежогасіння та програмне забезпечення.
2 червня – ЗСУ вийшли на кордон з Московією в кількох місцях на Харківщині.

2 червня – на Бахмутському напрямку московити оперували поблизу Врубівки.

2 червня – на Донеччині внаслідок ворожих обстрілів загинуло 3 цивільних, 9 отримало поранення.

2 червня – на Курахівському, Новопавлівському напрямках ворог наступав поблизу Красногорівки і Полтавки.

2 червня – на Лиманському напрямку окупанти штурмували поблизу н. п. Студенка.

2 червня – на Сєвєродонецькому напрямку ворог проводив наступальні дії в районі Метьолкіного та Білогорівки і в Сєвєродонецьку.

2 червня – на Слов'янському напрямку ворог штурмував у районах н. п. Богородичне і Долина.

2 червня – очільниця шведського МЗС Анн Лінде повідомила, що Україна отримає протикорабельні ракети, протитанкову зброю та рушниці для боротьби з московитською аґресією у черговій партії військової допомоги від Швеції.

2 червня – посли Євросоюзу схвалили шостий пакет санкцій проти Московитської Федерації.

2 червня – сенат Ірландії засудив вторгнення Московитської Федерації в Україну та визнав війну, яку вона розв'язала, геноцидом проти українців.

2 червня – у зруйнованому Маріуполі окупанти тероризують населення, розстрілюючи волонтерів, котрі відмовляються співпрацювати з ними, вивозять сталь із заводу «Азовсталь» тощо.

2 червня – Україна та Московія провели обмін тілами загиблих військових за формулою «160 на 160».

3 червня – американський рок-гурт «Metallica» зібрав 1 млн дол. США на харчування для українських біженців.

3 червня – в Маріуполі через погані умови щодня помирало до 800 осіб, траплялися випадки холери.

3 червня – двоє репортерів міжнародної аґенції «Reuters» отримали поранення внаслідок обстрілів під Сєвєродонецьком, їхній водій загинув.

3 червня – за сто днів повномасштабної війни, яку Московитська Федерація розв'язала проти України, на Сумщині загинуло 135 цивільних, з них 8 дітей, 150 жителів перебувають у полоні.

3 червня – кількість вбитих московитами жителів Київщини зросла до 1314 осіб.

3 червня – Міністерство торгівлі США ввело експортні обмеження проти 71 юридичної особи в Московитській Федерації та Білорусі.

3 червня – на Бахмутському напрямку безуспішні штурми московитів у районі Врубівки.

3 червня – на Сєвєродонецькому напрямку успішні контратаки ЗСУ в районі н. п. Устинівка, Метьолкіне, Білогорівки і в Сєвєродонецьку, однак окупанти контролювали бл. 85% міста.

3 червня – на Слов'янському напрямку атаки ворога у напрямках на н. п. Богородичне і Вірнопілля, обстріли н. п. Грушуваха, Тетянівка, Дібрівне та позицій ЗСУ на східній ділянці фронту.

3 червня – обстріли в районах н. п. Харків, Барвінкове, Циркуни, Глибоке, Руські Тишки, Старий Салтів, Балаклеї та Черкаські Тишки на Харківщині.

3 червня – окупанти завдали ракетного удару по об'єкту в с. Мохнач на Харківщині.

4 червня – ворогом обстріляно Гірську громаду, Святогірську лавру, у Сумській обл. – райони н. п. Старикове та Катеринівка, у Чернігівській обл. – райони н. п. Кам'янська Слобода, у Харківській обл. – фосфорними боєприпасами с. Черкаські Тишки.

4 червня – ворожий авіаудар по Сумській обл.

4 червня – на Лиманському напрямку ворог наступав на Святогірськ, намагався витіснити ЗСУ на правий берег р. Сіверський Донець.

4 червня – на Сєвєродонецькому напрямку окупанти штурмували м. Сєвєродонецьк і намагалися наступати у напрямку Ниркове – Миколаївка.

4 червня – на Слов'янському напрямку противник наступав у напрямках Довгеньке – Долина та Бражківка – Вірнопілля.

4 червня – ракетний удар противника по Одещині.

4 червня – московитські окупанти обстріляли Корабельний район Миколаєва, внаслідок чого загинуло щонайменше 3 людини; 3 людей підірвались на московитській міні на пляжі Херсонщини.

4 червня – у зруйнованому московитами Маріуполі окупанти почали зносити зруйновані будинки, не розбираючи завалів та не вилучаючи тіл загиблих.

4 червня – Україна та Московитська Федерація вперше провели обмін тілами загиблих військових за формулою «160 на 160». Усі тіла українських військових – захисників заводу «Азовсталь», щонайменше 52 із цих тіл вважаються останками бійців полку «Азов».

5 червня – вишиту сорочку Президента України В. Зеленського продали на благодійному аукціоні за 100 тис. дол. США.

5 червня – ворожі обстріли в районі н. п. Грем'яч Чернігівської обл.; н. п. Циркуни, Руські та Черкаські Тишки, Старий Салтів, Базилівка, Кутузівка та Петрівське під Харковом і Харкова; Чепіль, Дібрівне, Вірнопілля, Довгеньке, Велика Комишуваха, Нова Дмитрівка, Курулька, Богородичне на Слов'янському напрямку; Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Метьолкіно, Борівське, Тошківка, Устинівка на Сєвєродонецькому напрямку; на Бахмутському напрямку – районів н. п. Комишуваха, Миколаївка, Білогорівка, Покровське, Золоте, Оріхове, Гірське, Врубівка, Клинове, Роти та Доломітне; на Авдіївському, Курахівському, Новопавлівському напрямках – у районах Новобахмутівки, Кам'янки, Авдіївки, Микільського, Золотої Ниви та Полтавки; на Південнобузькому напрямку – в районах н. п. Миколаїв, Прибузьке, Луч, Благо-

датне, Широке, Токареве, Таврійське, Нова Зоря, Степова Долина, Новомиколаївка та Кобзарці.

5 червня – звільнено н. п. Тошківка і Комишуваха.

5 червня – ЗСУ знищили на Донбасі московитського генерал-майора Р. Кутузова.

5 червня – на Бахмутському напрямку окупанти штурмували в районах н. п. Білогорівка, Миколаївка, Комишуваха та Берестове.

5 червня – на Лиманському напрямку противник відновив наступ у районі м. Святогірськ, штурмував у напрямку н. п. Старий Караван і Щурове.

5 червня – на Харківщині від московитських обстрілів загинуло 3 цивільних, 10 людей отримало поранення.

5 червня – повітряні удари ворога по Києву (Дарницький вагоноремонтний завод і залізниця), Краматорську, Слов'янську, Дружківці, Лисичанську, Оріховому, Коротичу (Харківська обл.), в Донецькій обл. – поблизу Новоселівки, Нью-Йорка, Мар'їнки та Кам'янського.

5 червня – московитські окупанти безуспішно намагались відновити втрачені позиції в районі н. п. Біла Криниця на Херсонщині.

5 червня – тривали бої у Сєвєродонецьку.

6 червня – бої в Сєвєродонецьку, в районі Слов'янська у напрямку н. п. Довгеньке і Долина; на Бахмутському напрямку ворог атакував н. п. Нагірне, Берестове, Криничне, Роти; на Херсонщині – в напрямку Лозове – Біла Криниця.

6 червня – від початку війни московити вбили в Україні 32 журналісти.

6 червня – обстріли Миколаєва; на Слов'янському напрямку – у районах н. п. Базалівка, Бражківка, Грушуваха.

6 червня – під час ранкових обстрілів Миколаєва московитськими військами загинула 1 людина.

6 червня – повітряний удар по Лисичанську, Миколаївці під Слов'янськом.

6 червня – Президент України В. Зеленський заявив, що у московитському полоні перебувають понад 2500 українських військових – захисників заводу «Азовсталь».

6 червня – Президент України В. Зеленський розповів, що політики країн Заходу починають підштовхувати Україну до завершення війни з невигідним для країни результатом. Водночас він запевнив, що подібних переговорів ні з ким не веде.

6 червня – ракетний удар по Лозовій.

6 червня – московитські загарбники вбили 4 мирних жителів на Донеччині та 2 на Харківщині.

7 червня – авіаудари в районах н. п. Покровське, Відродження, Яковлівка, Нью-Йорк; на Південнобузькому напрямку – артилерійські обстріли н. п. Миколаїв, Долина, Таврійське, Кульбакіно, Біла Криниця, Трудолюбівка, Благодатне, Луч і Тополине.

7 червня – Виконавча рада Світового банку ухвалила рішення про виділення Україні 1,49 млрд дол. США додаткового фінансування, які передбачені на виплати зарплати державним і соціальним працівникам.

7 червня – від початку війни московитські окупанти вщент знищили в Україні 111 шкіл.

7 червня – внаслідок обстрілів на Харківщині загинуло щонайменше 3 людей, 6 поранено.

7 червня – Міністерство освіти і науки України через московитську аґресію внесе зміни в навчальні програми з чотирьох предметів: «Захист Вітчизни», «Зарубіжна література», «Історія України» та «Всесвітня історія».

7 червня – Нова Зеландія запровадила додаткові санкції проти 44 компаній Московитської Федерації і Білорусі.

7 червня – Норвегія передала Україні 22 самохідні артилерійські установки M109 з обладнанням, запасними частинами та боєприпасами.

7 червня – обстріли Харкова, прикордонних районів Сумщини (Сопич, Константинівка, Старі Вирки та Велика Писарівка),

Чернігівщини (Сеньківка), с. Велика Костромка на Дніпропетровщині; на Слов'янському напрямку – Велика Комишуваха, Долина, Курулька, Грушуваха, Червона Поляна та Шнурки; на Сєвєродонецькому напрямку – Лисичанськ, Борівське та Метьолкіне; на Авдіївському і Запорізькому напрямках – Піски, Нью-Йорк, Любомирівка, Авдіївка, Новобахмутівка, Новоселівка, Вугледар, Оріхів, Комишуваха, Водяне, Первомайське, Мар'їнка, Опитне; на Бахмутському напрямку – в районах н. п. Покровське, Берестове, Золоте-4, Врубівка, Травневе, Яковлівка і Доломітне.

7 червня – ракетні удари по Кураховому та Миколаївській обл.

7 червня – московитські війська відкрили вогонь по Баштанській громаді Миколаївської обл., унаслідок чого загинуло 2 людей і 1 отримала поранення.

7 червня – московити ракетним ударом знищили другий за величиною зерновий термінал в Україні.

7 червня – у Лисичанську внаслідок московитських обстрілів загинув 1 цивільний, 1 жінка отримала поранення.

7 червня – через обстріл Харківщини московитськими військами 5 цивільних жителів загинуло, 12 отримало поранення.

7 червня – штурмові дії противника на Слов'янському, Лиманському (Райгородок), Бахмутському (Нагірне, Комишуваха, Світлодарськ та Вуглегірська ТЕС) напрямках, бої в Сєвєродонецьку, у районі Устинівки, Тошківки.

8 червня – авіаудари по Бахмуту (знищено школу), Краматорську, Тошківці, по районах н. п. Верхньокам'янка, Золоте, Берестове, Слов'янськ і Нью-Йорк Донецької обл.

8 червня – Європарламент рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. «За» резолюцію проголосували 438 парламентарів, 65 висловилися «проти», 94 «утрималися».

8 червня – на Слов'янському напрямку штурмові дії ворога поблизу Богородичного та Довгенького. Бої в Сєвєродонецьку, де ЗСУ контролювали близько 1/3 міста, в напрямку Тошківки і Катеринівки.

8 червня – обстріли Сумщини, Чернігівщини, на Харківському напрямку – райони н. п. Старий Салтів, Руські та Черкаські Тишки, Коробочкіне, Асіївка, Чепіль та Уди; на Слов'янському напрямку – райони н. п. Дібрівне, Комишуваха та Курулька; на Лиманському напрямку – н. п. Тетянівка, Пришиб та Серебрянка; на Сєвєродонецькому напрямку – в районах н. п. Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Привілля, Устинівка, Гірське та Катеринівка; на Бахмутському напрямку – поблизу Комишувахи, Миколаївки, Берестового, Білогорівки, Семигір'я, Майорського; на Південнобузькому напрямку – в районах н. п. Любимівка, Добрянка, Біла Криниця, Широке, Березнегувате, Благодатне, Любомирівка і Таврійське.

8 червня – московити почали відводити свої підрозділи з-під Василівки на Запорізькому напрямку.

9 червня – бойовики «ДНР» засудили до смертної кари 3 іноземців, котрі захищали Україну.

9 червня – внаслідок обстрілу Харкова та Донеччини загинуло щонайменше 6 людей.

9 червня – згідно з даними радника керівника Офісу президента Михайла Подоляка, втрати українських військових становлять від 100 до 200 людей щодня.

9 червня – під час бою поблизу м. Ізюм Харківської обл. загинув відомий громадський діяч, розвідник 93-ої ОМБР «Холодний Яр» Роман Ратушний.

9 червня – Президент України В. Зеленський підписав Указ про введення в дію рішення РНБО щодо запровадження санкцій проти президента держави-терориста Московитської Федерації, воєнного злочинця В. Путіна, а також проти понад 260 московитів і 236 підприємств.

9 червня – московитські окупанти знищили Льодовий палац у Сєвєродонецьку, який був одним із символів міста. Через обстріли виникла пожежа і будівля згоріла.

9 червня – у Московитській Федерації українським полоненим роздавали фейкові газети з новинами про «капітуляцію України».

10 червня – внаслідок ворожих обстрілів з артилерії та РСЗВ на Харківщині загинуло 2 цивільних, 15 людей отримало поранення.

10 червня – міністр охорони здоров'я України Віктор Ляшко повідомив, що українці, котрі переживають наслідки війни, постарішали на 10–15 років.

10 червня – на Луганщині ЗСУ знищили базу приватної військової компанії «Ваґнер» (Московитська Федерація), облаштовану на окупованій території.

10 червня – представник ГУР МО України Вадим Скібіцький повідомив, що на одну українську артилерійську установку припадає 10–15 московитських.

10 червня – московитські окупанти взялися вивозити з Маріуполя вцілілий транспорт, дитячі майданчики та медичну техніку, які транспортують до «ДНР».

10 червня – московити почали обстрілювати Харків боєприпасами більшої потужності.

10 червня – Федеральна рада Швейцарії ухвалила рішення про введення нових санкцій проти Московитської Федерації та Білорусі.

11 червня – внаслідок обстрілів московитів на Харківщині під завалами будинку загинуло 4 людини.

11 червня – внаслідок московитського ракетного удару по м. Чортків на Тернопільщині постраждало 22 людини, серед них – дитина.

11 червня – Президент України В. Зеленський підписав закон, що дозволяє скеровувати Територіальну оборону України в зону бойових дій.

11 червня – московити вбили щонайменше 6 цивільних українців.

11 червня – у Херсоні за московитськими паспортами прийшло лише 23 особи.
11 червня – українські воїни відбили ворожий наступ на Слов'янському та Бахмутському напрямках.
12 червня – внаслідок московитських обстрілів на Дніпропетровщині загинула жінка.
12 червня – ЗСУ звільнили від московитських окупантів селище Таврійське на Херсонщині.
12 червня – канадський пенсіонер Марсель Лусьєр, який виграв у лотереї джекпот розміром 70 млн дол. США, використає частину коштів на повоєнну відбудову України.
12 червня – колишній британський військовий, котрий у березні 2022 р. продовжив службу в лавах іноземного батальйону ЗСУ, загинув у боях за Сєвєродонецьк.
12 червня – Литва закупила для України 6 сучасних безпілотників «EOS C VTOL».
12 червня – Польща збудувала перші 140 км стіни на кордоні з Білоруссю.
12 червня – послиня США Бріджит Брінк заявила, що Московія намагається знищити українську націю та її культуру.
12 червня – українські захисники на Бахмутському напрямку в кількох населених пунктах відбили ворожі наступи.
13 червня – Восьмий апеляційний адміністративний суд заборонив діяльність промосковитської політичної партії «Соціалісти».
13 червня – дитина і 2 дорослих загинули від обстрілів московитами Лисичанська.
13 червня – під час обстрілу центру м. Зеленодольськ на Дніпропетровщині московити вбили 1 людину.
13 червня – московитські окупанти вкрали з території ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» 54 вантажні вагони з агломераційною рудою загальною вагою 3240 т.
14 червня – Восьмий апеляційний суд Львова заборонив промосковитську партію «Наші», яку очолював Є. Мураєв.

14 червня – Євросоюз від'єднав від міжбанківської системи «SWIFT» ще 3 московитські банки – ПАТ «Сбєрбанк», АТ «Россельхозбанк» та Московський кредитний банк.

14 червня – згідно з повідомленням заступниці міністра оборони України Ганни Маляр, від початку широкомасштабного московитського вторгнення західні партнери передали Україні бл. 10% від обсягу необхідних озброєнь. Однак міністр оборони США Ллойд Остін не погодився з такими даними.

14 червня – Львівська обласна рада звернулася до керівництва держави з проханням заборонити діяльність Української православної церкви Московського патріархату через її «антиукраїнську та антидержавну позицію».

14 червня – на Запоріжжі окупанти викрали майже 2 тис. т українського зерна із підприємств, розташованих на тимчасово окупованих територіях.

14 червня – президент США Дж. Байден продовжив раніше запроваджені санкції проти Білорусі ще на рік.

14 червня – Україна повернула тіла ще 64 загиблих захисників заводу «Азовсталь».

15 червня – в окупованому с. Чорнобаївка на Херсонщині в районі ринку стався вибух. Загинуло 2 людей, 5 поранено.

15 червня – Восьмий апеляційний суд Львова заборонив діяльність Соціалістичної партії України (СПУ).

15 червня – загальна сума безпекової допомоги США від початку широкомасштабного московитського вторгнення становила 4,6 млрд дол. США.

15 червня – президент США Дж. Байден оголосив про виділення Україні чергового пакета військової допомоги на 1 млрд дол. США у вигляді озброєнь.

15 червня – у Брюсселі відбулася зустріч начальників штабів і міністрів оборони 45 країн світу («Рамштайн-3»), де обговорили і погодили додаткову військову допомогу Україні.

15 червня – у Сумській обл. на московитській міні підірвався автомобіль з 4 людьми, 3 із них загинули.
16 червня – внаслідок ракетного удару по Сумській обл. загинуло щонайменше 4 людей, по Лисичанську – щонайменше 3.
16 червня – до Києва прибули президенти Франції Е. Макрон і Румунії К. Йоганніс, канцлер Німеччини Олаф Шольц і прем'єр-міністр Італії М. Драґі.
16 червня – Словаччина передала Україні 4 гелікоптери Мі-17 та 1 гелікоптер Мі-2, а також боєприпаси для РСЗВ «Град».
16 червня – Хмельницька обласна рада запровадила мораторій на публічне використання на території області московитськомовного культурного продукту в будь-яких формах до моменту повного припинення окупації Московитською Федерацією території України.
16 червня – Чернігівська обласна прокуратура повідомила, що за понад місяць московитської окупації у Чернігівській обл. загинуло 478 цивільних, 692 отримало поранення.
17 червня – прем'єр-міністр Великобританії Б. Джонсон вдруге прибув до Києва.
17 червня – ракетний удар по Миколаєву.
17 червня – Управління Верховного комісара ООН з прав людини зафіксувало 4509 випадків загибелі та 5585 випадків поранень цивільного населення України після повномасштабного московитського вторгнення.
18 червня – ЗСУ обстріляли склади з боєприпасами у Донецьку.
18 червня – ракетні удари по Кременчуку, Кривому Рогу та ін. н. п.
19 червня – бої в Сєвєродонецьку.
19 червня – ракетні удари по н. п. на Бахмутського напрямку.
20 червня – ЗСУ завдали повітряного удару по окупантах на о. Зміїний.
20 червня – ракетний удар по Харкову.
21 червня – бої в Сєвєродонецьку.
21 червня – авіаудари по н. п. Донечини та Херсонщини.
22 червня – від обстрілів московитами Харківщини загинуло 7 людей.

22 червня – внаслідок московитських обстрілів м. Золочів Харківської обл. щонайменше 1 людина загинула.
22 червня – масований ракетний удар ворога по Миколаєву.
23 червня – Європейська Рада офіційно надала Україні статус кандидата на вступ у Європейський Союз.
23 червня – міністр оборони України О. Резніков повідомив, що в Україну прибули перші американські ракетні системи залпового вогню «HIMARS».
23 червня – Парламентська асамблея Ради Європи визнала резолюцією, що малайзійський Boeing 777 рейсу MH17 у 2014 р. був збитий московитською ракетою.
23 червня – Президент України В. Зеленський заявив, що від початку широкомасштабного московитського вторгнення в Україні понад 12 млн українських громадян стали вимушеними переселенцями.
23 червня – США оголосили про виділення додаткового пакета військової допомоги Україні на суму 450 млн дол. США.
23 червня – Черкаська міська рада заборонила діяльність церков Української православної церкви Московського патріархату на території міста.
24 червня – аґентство «Reuters» повідомило, що влада Канади дозволила конфіскацію підсанкційних московитських активів для подальшої передачі їх Україні на післявоєнну відбудову.
24 червня – захисники Сєвєродонецька у Луганській обл. отримали наказ відходити на нові укріплені позиції.
25 червня – від ракетного удару московитів по м. Сарни Рівненської обл. загинуло 4 людей, 7 постраждало.
25 червня – вночі ворог завдав ракетних ударів по околицях Житомира, Яворівському полігону, селищі Десна.
25 червня – радник мера Маріуполя П. Андрющенко повідомив, що у зруйнованому московитами місті окупанти спалили всі книги з бібліотеки Храму Петра Могили, який підпорядкований Православній церкві України.

26 червня – внаслідок ракетних ударів московитів по Києву та Черкащині загинуло 2 людей, 6 отримало поранення.
26 червня – московити випустили кілька ракет по Києву, внаслідок чого загинула щонайменше 1 людина, 6 постраждали.
27 червня – дві московитські ракети вдарили по м. Кременчук Полтавської обл. Загинуло понад 20 людей, понад 50 поранено.
27 червня – згідно з даними Генпрокуратури України, московитські окупанти від 24 лютого 2022 р. вбили в Україні 339 і поранили понад 614 дітей.
27 червня – Канада оголосила про запровадження нових санкції проти Московії та Білорусі.
27 червня – лідери Великої сімки під час саміту в німецьких Альпах висловили всебічну підтримку Україні та впровадили низку заходів, спрямованих на протидію Московитській Федерації.
27 червня – Московитська Федерація зазнала дефолту за зовнішнім боргом.
27 червня – у Лисичанську окупанти розстріляли людей, які прийшли набрати води з цистерни, із РСЗВ «Ураган». Щонайменше 8 осіб загинуло, понад 20 госпіталізовано.
27 червня – українські воїни відбили штурми окупантів на чотирьох напрямках.
28 червня – Болгарія вислала 70 московитських дипломатів через «загрозу національній безпеці».
28 червня – Європейський Союз пообіцяв Україні надати понад 90 вантажівок підвищеної прохідності для підтримки Збройних сил України.
28 червня – міністр оборони Франції Себастьєн Лекорню заявив, що його країна відправить в Україну «значну кількість» бронетранспортерів і додаткові самохідні артилерійські установки «Цезар».
28 червня – Німеччина та Нідерланди пообіцяли Україні надати ще 6 самохідних артилерійських установок «Panzerhaubitze 2000».

28 червня – московитські загарбники обстріляли територію м. Очаків Миколаївської обл. із реактивних систем залпового вогню. Унаслідок обстрілу загинуло 3 цивільних людей, серед них шестирічна дівчинка, поранення отримало 6 осіб, з них 4 дітей.

28 червня – московитські окупанти викрали мера Херсона Ігоря Колихаєва.

28 червня – США ввели санкції проти майже 30 осіб і декількох десятків московитських компаній.

28 червня – Україна провела із Московитською Федерацією черговий обмін полоненими: додому вдалося повернути 16 українських військових та 1 цивільного.

28 червня – Україні вдалось повернути тіла 46 загиблих українських військових.

29 червня – лідери країн НАТО на саміті в Мадриді погодились продовжувати і нарощувати політичну та практичну підтримку України.

29 червня – на саміті НАТО в Мадриді було затверджено нову стратегічну концепцію Північноатлантичного альянсу, в якій Московію визначили як «найсерйознішу і пряму загрозу» безпеці союзників.

29 червня – НАТО офіційно запросило до свого складу Швецію і Фінляндію.

29 червня – Норвегія посприяє, щоб Україна отримала від Великобританії додаткові реактивні системи залпового вогню М270, надавши британцям три системи для заміщення.

29 червня – московити завдали ракетного удару по Миколаєву, внаслідок чого 6 людей загинуло, 6 отримало поранення.

29 червня – США оголосили про збільшення групи військ в Європі через московитську аґресію.

29 червня – Україна отримала від США ґрант на 1,3 млрд дол. США. у межах пакета фінансування державного бюджету.

29 червня – Україна підписала угоду про лібералізацію автомобільних перевезень з ЄС – т. зв. «транспортний безвіз».

29 червня – Україна та Московія провели найбільший обмін полоненими за час повномасштабної війни, у процесі якого визволено 144 українських воїнів, зокрема 95 захисників заводу «Азовсталь».

30 червня – Великобританія анонсувала новий пакет допомоги Україні на суму на 1 млрд фунтів стерлінгів.

30 червня – внаслідок обстрілів московитами Криворізького р-ну Дніпропетровської обл. знищено склад, де зберігалися 40 т зерна.

30 червня – Дж. Байден пообіцяв передати Україні новітні ППО та РСЗВ «HIMARS».

30 червня – ЗСУ, завдавши вогневих ударів ракетами та артилерією по о. Зміїний, змусили московитських окупантів втекти звідти.

30 червня – Польща завершила будівництво 186-кілометрової стіни на кордоні з Білоруссю.

30 червня – московити відправили з м. Бердянськ перше судно з краденим в Україні зерном.

30 червня – Україна розірвала дипломатичні відносини з Сирією через визнання нею «ДНР» і «ЛНР».

1 липня – створено вітчизняний проєкт, який ознайомить світ зі зруйнованою внаслідок московитської аґресії спадщиною України.

1 липня – Верховна Рада України створила спеціальну комісію з питань воєнних злочинів московитів.

1 липня – внаслідок обстрілу окупантами Слов'янська 4 людей загинуло і 7 отримало поранення.

1 липня – внаслідок ракетного обстрілу Одещини загинуло понад 20 людей.

1 липня – міністерство фінансів США заблокувало активи на понад 1 млрд дол. США, які належать московитському олігархові С. Керімову.

1 липня – Німеччина перерахувала до Державного бюджету України ґрант на 1 млрд євро.

1 липня – прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо заявив, що Канада надасть Україні 39 броньованих машин бойової підтримки (ACSV) та камери для безпілотників «Bayraktar TB2».

1 липня – прем'єр-міністр Норвегії Йонас Гар Стьоре повідомив, що його країна надасть Україні пакет підтримки на 1 млрд євро.

1 липня – московити після втечі зі Зміїного скинули на острів фосфорні авіабомби.

1 липня – США оголосили про новий пакет військової допомоги Україні, який, зокрема, охоплює новітні норвезько-американські ракетні комплекси «NASAMS».

1 липня – у сесійній залі Верховної Ради України під оплески народних депутатів встановили прапор Європейського Союзу поруч із прапором України.

1 липня – Україна запровадила візовий режим для громадян Московитської Федерації.

1 липня – український борщ внесли до переліку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

1 липня – через аґресію Московитської Федерації проти України Австралія запровадила санкції проти 16 московитів, у т. ч. родичів президента Московитської Федерації В. Путіна, чиновників і бізнесменів.

2 липня – артилеристи ЗСУ знищили московитський зенітний ракетно-гарматний комплекс «Панцир-1С» вартістю 15 млн дол. США.

2 липня – ракетні удари по Павлограду.

3 липня – ЗСУ відійшли з Лисичанська.

3 липня – ракетні удари по Харкову.

4 липня – авіаудари неподалік н. п. Петрівка під Харковом, по Харкову; поблизу Дібрівного, Тетянівки (під Святогірськом) та Богородичного, Званівки на Слов'янському напрямку, по Слов'янську; неподалік Соледара, Спірного, Покровського та Шумів, у районі Тернівки, по Авдіївці; по школі в с. Есмань на Сумщині.

4 липня – вибухи військових складів і баз в окупованих Сніжному, Донецьку і Торезі (Ізюмський напрямок).

5 липня – авіаудари по Слов'янську, в районі Вуглегірської ТЕС, Авдіївки, Сіверська, є загиблі й поранені.

5 липня – вибухи на московитських військових об'єктах у Кадіївці, Донецьку, Ясинуватій.

5 липня – міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко повідомив про першу офіційну зустріч духовенства ПЦУ та МПЦвУ.

5 липня – під час Міжнародної конференції з питань післявоєнного відновлення України, що відбулася в м. Лугано (Швейцарія), Україна домовилася про надання їй 1,9 млрд дол. США допомоги.

5 липня – ракетні удари по Харкову, Миколаєву, Покрову, Шостці.

6 липня – вибухи військових об'єктів окупантів у Макіївці та Херсоні.

6 липня – внаслідок ракетного удару московитських окупантів по приватних будинках у м. Торецьк Донецької обл. загинула сім'я з 3 осіб. Загалом за добу на Донеччині загинуло 7 мирних жителів.

6 липня – внаслідок московитського обстрілу с. Нечаяне Миколаївської обл. загинула людина.

6 липня – Генеральна прокурорка України Ірина Венедіктова повідомила про підозру народному депутатові Олексію Ковальову, який перейшов на бік московитських загарбників.

6 липня – у США випустили колекційну монету, присвячену українським захисникам о. Зміїний.

6 липня – Угорщина відмовилася брати участь у поставках західної зброї нібито через те, щоб не наражати на небезпеку московитських обстрілів угорців, котрі проживають на Закарпатті.

7 липня – Європейський парламент схвалив надання Україні 1 млрд євро макрофінансової допомоги для підтримки у зв'язку з війною.

7 липня – міністри закордонних справ країн «Групи семи» (G7) бойкотували Московитську Федерацію і не прийшли на вечерю з колегами «Групи двадцяти» (G20) в Індонезії, а традиційне фото зустрічі не відбулося через присутність глави міністерства закордонних справ Московії Серґєя Лаврова.

7 липня – окупанти завдали ракетного удару по центу Краматорська на Донеччині, внаслідок якого щонайменше 1 людина загинула, 6 поранено.

7 липня – у Переяславі демонтували пам'ятник т. зв. «возз'єднання» України з Московією.

7 липня – українські військовослужбовці встановили прапор України на о. Зміїний.

8 липня – Благодійний фонд «Повернись живим» закупив для ЗСУ 300 військових дронів «Atlas» від однойменної латвійської компанії.

8 липня – буковинську традицію маланкування внесли до переліку нематеріальної культурної спадщини.

8 липня – вибухи військових об'єктів в окупованих Шахтарську, Новій Каховці.

8 липня – міністр оборони України О. Резніков заявив, що на даний час близько мільйона людей в одностроїзабезпечують діяльність сектору безпеки та оборони України.

8 липня – президент США Дж. Байден підписав новий пакет оборонної допомоги Україні на суму бл. 400 млн дол. США, яка охоплює в т. ч. 4 РСЗВ «HIMARS», а також високоточні боєприпаси.

9 липня – Верховна Рада України ухвалила закон про створення реєстру ДНК в Україні.

9 липня – внаслідок московитської ракетної атаки на м. Часів Яр у Бахмутському р-ні загинуло 48 осіб, у т. ч. 9-річний хлопчик, понад 5 отримало поранення.

9 липня – держдеп США оголосив про виділення майже 368 млн дол. США додаткової гуманітарної допомоги для України.

9 липня – за допомогою РСЗВ «HIMARS» розбомблено базу окупантів у м. Ірміно Луганської обл.

9 липня – заступниця голови місії США при ОБСЄ Кортні Остріан повідомила, що Московитська Федерація організувала діяльність не менш як 18 фільтраційних таборів у прикордонних з Україною районах і на тимчасово окупованих територіях нашої держави.

9 липня – ЗСУ вразили московитський склад боєприпасів у Чорнобаївці.

9 липня – московитські війська обстріляли з РСЗВ «Град» м. Кривий Ріг, унаслідок чого загинули 41-річна жінка та 20-річна дівчина – багаторазова переможниця міжнародних змагань зі спортивних танців Дарина Курдель, 2 людей отримало поранення.

9 липня – українська каратистка А. Терлюга виграла золоту медаль на Всесвітніх іграх – 2022 у м. Бірмінгем (США).

10 липня – ЗСУ вразили московитські склади боєприпасів у тимчасово окупованих Алчевську, Торезі, Харцизьку, Іловайську та в кількох районах Донецька.

10 липня – ракетні удари московитів по Харкову, Слов'янську, Миколаєву, селищі Радушне на Дніпропетровщині.

11 липня – згідно з даними уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, О. Котенка, в Україні приблизно 7200 військовослужбовців вважаються зниклими безвісти.

11 липня – ракетні удари московитів по Харкову та Одещині.

11 липня – московитська влада спростила порядок надання громадянства Московитської Федерації усім мешканцям України.

11 липня – московитські війська обстріляли Харків із РСЗВ, внаслідок чого загинуло 6 людей, 31 постраждало.

11 липня – у м. Нова Каховка на Херсонщині ЗСУ підірвали арсенал московитських військ, унаслідок чого окупанти втратили 150 військових, понад 1000 т боєкомплектів (БК) до реактивних систем залпового вогню, 50 машин з пальним.

12 липня – вражено ворожі склади БК на території Донецького заводу транспортного обладнання, Нової Каховки, Чарівного Херсонської обл., Мирного поблизу Мелітополя.

12 липня – ГУР МО України повідомило про звільнення на тимчасово окупованих територіях Херсонщини 5 українців, які перебували в полоні.

12 липня – ЗСУ ліквідували командира Волґоґрадської 20-ї мотострілецької дивізії зі складу 8-ї армії Московитської Федерації та 2-х його заступників.

12 липня – ракетний удар по Миколаєву.

12 липня – Україна стала асоційованим членом програми технологічної співпраці між збройними силами країн-членів НАТО.

12 липня – українець Богдан Колмаков став чемпіоном Всесвітніх ігор – 2022 у паркурі.

12 липня – Україні вдалося повернути тіла ще 30 своїх полеглих захисників.

12 липня – уряд Швеції перерахував на допомогу Збройним силам України майже 1,7 млрд грн.

12 липня – чемпіонка світу з шашок серед дівчат Валерія Єжова передала у Благодійний фонд Сергія Притули 21 000 грн, які зібрала, граючи у шашки на вулиці в Києві.

13 липня – ЗСУ знищили склади боєприпасів у Чорнобаївці та Горлівці.

13 липня – ракетні удари по Харкову, Запоріжжю, Слов'янську, Краматорську.

13 липня – Україна розірвала дипломатичні відносини з КНДР у відповідь на визнання нею «незалежності» т. зв. «ДНР» та «ЛНР».

13 липня – унаслідок московитського обстрілу Миколаївщини загинуло 5 мирних мешканців.

14 липня – рейтинґове аґентство «Moody's» оголосило дефолт Білорусі.

14 липня – внаслідок московитського ракетного удару по центру Вінниці загинуло 26 людей, з них троє – діти, 73 госпіталізовано.

14 липня – ЗСУ знищили поблизу Херсона ворожий склад боєприпасів.

14 липня – під час зустрічі у м. Стамбул (Туреччина) між Україною, ООН, Туреччиною та Московитською Федерацією, укладено угоду про деблокаду трьох українських портів для експорту зерна; судна перевірятимуть ВМС Туреччини.

14 липня – московитський ракетний удар по Миколаєву та Харкову.

15 липня – перша американська високоточна РСЗВ М270 прибула в Україну.

15 липня – московитські ракетні удари по Миколаєву, Краматорську, Кременчуку.

15 липня – у палаті представників США підтримали проєкт оборонного бюджету на 2023 р. У ньому заплановано виділити 100 млн дол. США на програму тренування українських пілотів на винищувачах F-15 та F-16.

15 липня – український письменник С. Жадан став лауреатом Премії миру німецьких книгарів ім. Г. Арендт «За політичне мислення».

15 липня – українські сили оборони вразили московитський склад БК у Кадіївці.

15 липня – унаслідок московитських ракетних ударів по м. Дніпро 4 мирних людей загинуло, 15 отримало поранення.

15 липня – як повідомило видання «The Wall Street Journal», Китай продовжує продавати Московитській Федерації товари для продовження війни проти України.

16 липня – за станом на ранок поточного дня, понад 1015 дітей постраждало в Україні внаслідок повномасштабної збройної аґресії Московитської Федерації. За офіційною інформацією ОГП, 353 дитини загинуло та понад 662 отримало поранення різного ступеня тяжкості. Найбільше постраждало

дітей у Донецькій обл. – 353, Харківській – 191, Київській – 116, Чернігівській – 68, Луганській – 61, Миколаївській – 53, Херсонській – 52, Запорізькій – 31.

16 липня – московитська армія завдала ракетних ударів по м. Чугуїв на Харківщині, внаслідок яких 3 мирних людей загинуло, 3 отримало поранення.

16 липня – московитські ракетні удари по Миколаєву, Покровську, Одесі.

16 липня – співробітники СБУ та ДБР за підозрою у держзраді затримали колишнього начальника управління СБУ в АР Крим генерала О. Кулініча, звільненого у березні 2022 р.

17 липня – ЗСУ вразили московитський склад боєприпасів у н. п. Лазурне Херсонської обл.

17 липня – Президент України В. Зеленський видав укази про відсторонення від посад голови СБУ І. Баканова і генеральної прокурорки І. Венедиктової за недоліки в роботі.

17 липня – московитський ракетний удар по Миколаєву.

18 липня – Головнокомандувач ЗСУ генерал В. Залужний повідомив, що Силам оборони України вдалося стабілізувати ситуацію на лінії фронту, зокрема завдяки використанню РСЗВ «HIMARS».

18 липня – Ліга вільних націй, що об'єднала представників поневолених Кремлем народів Московії, звернулася до президента США Дж. Байдена з проханням підтримати їхні народи у реалізації права на самовизначення.

18 липня – Сили оборони України вразили московитський військовий склад з БК поблизу Нової Каховки.

19 липня – Верховна Рада України звільнила з посад голову СБУ І. Баканова і генеральну прокурорку І. Венедиктову.

19 липня – ЗСУ завдали удару по Антонівському мосту поблизу Херсона.

19 липня – московитські ракетні удари по Одещині, Краматорську, Слов'янську, Чугуєву.

19 липня – Україна повернула тіла ще 45 полеглих захисників.

20 липня – в онлайн-форматі відбулася зустріч Контактної групи з оборони України за участю міністра оборони України О. Резнікова («Рамштайн-4»), у ході якої погоджено збільшення постачання Україні важкого озброєння. Група налічує вже 50 країн.

20 липня – міністр закордонних справ Московитської Федерації С. Лавров заявив, що «географічні завдання» війни змінилися через постачання Україні озброєння з країн Заходу та пригрозив захопленням нових територій (окрім ОРДЛО).

20 липня – московитські ракетні удари по Харкову й Одещині.

21 липня – білоруський диктатор А. Лукашенко заявив, що він де-факто визнав утворення «ЛНР» і «ДНР», а також анексію Криму Московією.

21 липня – внаслідок ранкового обстрілу московитськими загарбниками Харкова 3 людей загинуло, 23 отримало поранення.

21 липня – ЄС і Великобританія заборонили імпорт московитського золота.

21 липня – почалося масове перекидання окупаційних військ на правобережжя Херсонщини.

21 липня – московитські ракетні ударі по Миколаєву, Нікополю, Бахмуту, Торецьку, Костянтинівці.

22 липня – секретар РНБО О. Данілов повідомив, що з початку повномасштабної війни Московитської Федерації проти України найбільшої кількості московитських ракетних обстрілів зазнав Ізюм – 476 ударів. На другому місці у переліку найбільш постраждалих міст від ракетних обстрілів перебуває Маріуполь, на третьому – Миколаїв.

22 липня – США виділили Україні новий (шістнадцятий) пакет військової допомоги. До нього ввійшли 4 РСЗВ «HIMARS» з боєприпасами; 36 тисяч артилерійських снарядів; бронебійні системи; 580 безпілотників «Phoenix Ghost».

22 липня – у столиці Туреччини Стамбулі підписано угоду «Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів».

23 липня – внаслідок обстрілу московитськими загарбниками Кіровоградської обл. 3 людей загинуло, 19 отримало поранення.

23 липня – згідно з даними міністра оборони України О. Резнікова Сили оборони України за допомогою РСЗВ «HIMARS» знищили 50 московитських складів із боєприпасами.

23 липня – ЗСУ вразили ракетами Дар'ївський міст через р. Інгулець поблизу Херсона.

23 липня – московитські ракетні удари по Одесі, Миколаєву, околицях Кропивницького.

23 липня – у Горлівці та Донецьку сталися вибухи на військових складах окупантів.

24 липня – міністр закордонних справ України Д. Кулеба в статті журналу «Шпіґель» («Der Spiegel») закликав світ визнати дії Московії в Україні геноцидом.

24 липня – на Миколаївщині загинув командир 28-ї бригади ЗСУ полковник В. Гуляєв.

24 липня – польський громадський діяч і журналіст Славомир Сєраковський повідомив, що в Польщі зібрали 22,5 млн злотих (бл. 5 млн дол. США) на БПЛА «Bayraktar» для України.

24 липня – московитська ракетна атака Хмельниччини.

25 липня – в Україні ліквідовано заступника командираа авіаційної дивізії ЗС Московитської Федерації полковника А. Стасюкевича.

25 липня – в Україну прибули перші шість зенітних ракетних комплексів «Stormer HVM».

25 липня – Європейський інвестиційний банк виділив Україні 1,59 млрд євро фінансової допомоги, яку скерують на відновлення найважливішої пошкодженої інфраструктури та важливих проєктів, які спрямовані на задоволення нагальних потреб українців.

25 липня – міністр оборони України О. Резніков повідомив, що Німеччина розпочала поставку в Україну зенітних самохідних артилерійських установок «Gepard».

25 липня – на окупованій території Запорізької обл. КамАЗ московитських військових переїхав легковий автомобіль, в якому були цивільні українці. Загинуло двоє дорослих і дитина.

25 липня – правоохоронці оголосили підозру в державній зраді колишнім міністру юстиції України О. Лавриновичу та міністру закордонних справ України К. Грищенку через погодження т. зв. «Харківських угод» на користь Московитської Федерації у квітні 2010 р.

25 липня – Президент України В. Зеленський звільнив з посади першого заступника секретаря РНБО Р. Демченка, якого називали «рукою Москви».

25 липня – прес-секретар аґентства озброєння Кшиштоф Платек повідомив, Польща скерувала Україні значну партію танків PT-91 «Twardy».

25 липня – московитський ракетний удар по Чугуєву.

26 липня – вражено нафтобазу окупантів у Донецьку.

26 липня – для уникнення оточення підрозділи ЗСУ відійшли з Новолуганського під Світлодарськом.

26 липня – ЗСУ вивели з ладу Антонівський міст поблизу Херсона, від'єднавши окуповане місто від лівобережжя Дніпра.

26 липня – Президент України В. Зеленський удостоєний Премії ім. В. Черчилля «За лідерство».

26 липня – Сили оборони України звільнили н. п. Андріївка й Лозове, розташовані на берегах р. Інгулець.

26 липня – Україна повернула тіла ще 25 полеглих захисників.

27 липня – Верховна Рада України проголосувала за призначення генеральним прокурором Андрія Костіна.

27 липня – московитські ракетні обстріли Харкова, Миколаєва, Бахмута.

28 липня – 19-річний боєць Національної ґвардії України з Прикарпаття Роман Гломба, який вразив із ПЗРК 6 московитських літаків та 1 крилату ракету, отримав звання «Герой України» й був відзначений орденом «Золота Зірка».

28 липня – Верховна Рада України ухвалила Закон про встановлення правових та соціальних ґарантій для громадян Польщі, які перебувають на території України.

28 липня – внаслідок московитського обстрілу м. Бахмут з РСЗВ «Ураган» загинуло 3 людей, ще 3 отримало поранення.

28 липня – внаслідок московитського ракетного удару по Кропивницькому 5 людей загинуло, 25 отримало поранення.

28 липня – сенат США одноголосно ухвалив резолюцію, якою закликав державний департамент США оголосити Московію спонсором тероризму через її дії в Україні, Грузії, Сирії та Чечні, що призвело до загибелі незліченної кількості людей.

29 липня – ЗСУ влучили у склади боєприпасів московитських військ на Донеччині та Херсонщині.

29 липня – окупанти завдали ракетних ударів по Слов'янську, Краматорську, Харкову, Богодухову.

29 липня – потужні вибухи в районі с. Клімово Брянської обл. Московитської Федерації.

29 липня – московитські окупанти скоїли масове вбивство у виправній колонії в окупованій Оленівці, що на Донеччині, де утримувались українські військовополонені з заводу «Азовсталь». Унаслідок їхнього підриву бл. 50 осіб загинуло, 75 отримало поранення. Цей терористичний акт, на думку Головного управління розвідки Міноборони України, був спробою зірвати постачання нашій країні високоточного озброєння з країн Заходу, оскільки московитські пропаґандисти акцентували увагу на тому, що нібито обстріл здійснювали українці з ракетних установок «HIMARS».

29 липня – московити завдали авіаударів по Миколаєву, внаслідок яких 7 людей загинуло, 14 отримало поранення.

30 липня – ЗСУ вразили місце розташування окупантів в Енергодарі та склади у Новій Каховці, Алчевську, Василівському р-ні.

30 липня – московитські ракетні удари по Харкову і Миколаєву.
30 липня – уряд Норвегії заявив, що до артилерії, переносних засобів ППО та БТР, наданих раніше, додатково надасть Україні 14 броньованих машин «Iveco LAV III».
31 липня – вибухи в районі аеродрому окупованого Мелітополя.
31 липня – внаслідок обстрілу Миколаєва загинули один із найбагатших бізнесменів країни, власник найбільшої в Україні зерноторгової компанії «Нібулон» Олексій Вадатурський і його дружина; 2 осіб отримало поранення. Радник Офісу президента М. Подоляк назвав загибель аграрія продуманим та організованим навмисним убивством.
31 липня – московитські ракетні удари по Миколаєву, Харкову, Нікополю, Одещині.
1 серпня – Дж. Байден схвалив виділення Україні військової допомоги на 550 млн дол. США. Вона передбачає 75 тис. снарядів для гаубиць M777, а також ракети для комплексів «HIMARS».
1 серпня – московити завдали ракетних ударів по Харкову і Миколаєву.
1 серпня – московити розстріляли евакуаційний автобус із цивільними людьми на Херсонщині, внаслідок чого 3 особи загинуло, 5 отримало поранення.
2 серпня – розпочалася обов'язкова евакуація з Донеччини.
2 серпня – московити завдали ракетних ударів по Миколаєву та Червоноградському р-ну Львівської обл.
3 серпня – московити завдали ракетних ударів по Харкову і Миколаєву.
3 серпня – московити обстріляли з РСЗВ «Ураган» житлову багатоповерхівку в Чугуєві на Харківщині, внаслідок чого 1 людина загинула, 2 отримало поранення.
3 серпня – СБУ розкрила мережу аґентів ФСБ у кількох областях України.
3 серпня – уряд Іспанії виділив понад 52 млн євро на допомогу українським біженцям.

3 серпня – Швейцарія приєдналася до санкцій ЄС проти Московитської Федерації.

4 серпня – вибухи військових складів у тимчасово окупованих Новій Каховці, Донецьку, Придніпровському, Херсоні та Токарівці.

4 серпня – восьмирічний хлопчик із Чернігова Сергій Мороз зібрав для Благодійного фонду допомоги ЗСУ 64 тис. грн.

4 серпня – Північна Македонія передала Україні 4 військові літаки Су-25.

4 серпня – московитські окупанти обстріляли м. Торецьк на Донеччині, внаслідок чого загинуло 8 людей, 4 поранено, у т. ч. 3 дітей.

4 серпня – московити завдали ракетних ударів по Миколаєву, Одещині, Дніпропетровщині.

4 серпня – у тимчасово окупованій Чорнобаївці на Херсонщині знищено пункт управління 22-го армійського корпусу берегових військ Чорноморського флоту Московитської Федерації.

5 серпня – внаслідок обстрілу московитськими окупантами Миколаєва 1 людина загинула, 21 отримала поранення.

5 серпня – московити завдали ракетних ударів по Запоріжжю та Дніпропетровщині.

6 серпня – московити завдали ракетних ударів по Кураховому та Костянтинівці.

7 серпня – з розблокованих портів «Одеса» та «Чорноморськ» вийшов другий караван з українським збіжжям на експорт: одне судно з Одеси і три з Чорноморська.

7 серпня – ЗСУ завдали ударів по мостах на Херсонщині, а також по військових об'єктах московитів у Скадовську, Чорнобаївці, Чаплинці, Олешках і Новій Каховці.

7 серпня – московити завдали ракетних ударів по Харкову й Вінниці.

8 серпня – заступник міністра оборони США Колін Каль підтвердив інформацію про постачання Україні протирадіолокаційних авіаракет, зокрема ракети «HARM» версії AGM-88.

8 серпня – ППО ЗСУ збила всі 4 московитські крилаті ракети типу «Калібр», випущені з акваторії Чорного моря.
8 серпня – московити завдали ракетного удару по Харківщині.
8 серпня – СБУ повідомила, що затримала кілерів спецслужб Московитської Федерації, які планували вбивства міністра оборони, керівника ГУР МО України та відомого українського активіста.
9 серпня – Збройні сили України завдали серію потужних ударів у районі військового аеродрому, розташованого в селищі Новофедорівка поблизу м. Саки в окупованому Криму, в результаті яких знищено склад авіаційного озброєння та близько десятка літаків ворога.
9 серпня – ЗСУ отримали 50 турецьких бронемашин «Kirpi».
9 серпня – московити завдали ракетного удару по Харкову.
9 серпня – Україна повернула тіла ще 17 загиблих захисників.
10 серпня – ЗСУ вдарили по мосту через р. Дніпро в районі Каховської ГЕС і зробили його непридатним для повноцінного використання окупантами.
10 серпня – на аеродромі «Зябрівка» поблизу м. Гомель у Білорусі ввечері пролунало декілька вибухів.
10 серпня – унаслідок обстрілів із РСЗВ «Град» м. Марганець і Мирівської громади Нікопольського р-ну московитські окупанти вбили 13 мирних українців і 11 поранили.
10 серпня – Швейцарія погодилася представляти національні інтереси України в Московитській Федерації після розриву дипломатичних відносин.
11 серпня – внаслідок нічної атаки Дніпропетровщини московитські окупанти вбили 3 мирних українців і 9 поранили.
11 серпня – восьмирічний Юрій Напора зі Львова, співаючи українські пісні під акомпанемент батька містами області, зібрав для українських військових 70 тис. грн.
11 серпня – на Раді Безпеки ООН обговорено ситуацію щодо безпеки Запорізької АЕС. Московія виступила проти демілітаризації ЗАЕС.

11 серпня – сейм Латвії затвердив заяву щодо цілеспрямованих військових атак Московії проти мирного населення в Україні, визнавши насильство Московії проти цивільних тероризмом, а Московію – державою-спонсором тероризму.

12 серпня – ЗСУ знищили четвертий і останній міст на Херсонщині, через який Московитська Федерація доставляла техніку, а також московитський склад боєприпасів біля с. Веселе на Херсонщині.

12 серпня – московити завдали масованих ракетних ударів по Запоріжжю, Краматорську, Харкову.

12 серпня – Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, О. Котенко повідомим, що до України вже повернули тіла 522 захисників, які були у списках зниклих безвісти.

13 серпня – Головнокомандувач ЗСУ В. Залужний повідомив, що Сили оборони України від 24.02.2022 р. розбили 20% підрозділів московитських військ, залучених до війни проти України.

14 серпня – ЗСУ вразили високоточною ракетою базу найманців московитської ПВК «Ваґнер» в окупованому м. Попасна на Луганщині.

15 серпня – Верховна Рада України звернулася до світових організацій, парламентів та урядів держав із закликом засудити акт ядерного тероризму, який здійснює Московія на ЗАЕС в Енергодарі, та закликала ООН і МАГАТЕ організувати спільну безпекову місію на ЗАЕС.

15 серпня – Верховна Рада України ухвалила Закон про «митний безвіз» з Європейським Союзом.

15 серпня – на війні з Московитською Федерацією загинув один із найкращих льотчиків України Антон Листопад.

16 серпня – видання «The Washington Post» опублікувало деталі плану В. Путіна щодо захоплення України.

16 серпня – Міністерство освіти і науки України оновило зміст навчальних програм загальної середньої освіти з «Історії

України», «Всесвітньої історії», «Основ здоров'я», «Основ правознавства», «Географії» через повномасштабну збройну аґресію Московії проти України.

16 серпня – на Керченському мосту зафіксували рекорд трафіку після низки вибухів у Криму.

16 серпня – на Чемпіонаті Європи – 2022 із водних видів спорту українки встановили рекорд, здобувши золоті нагороди у артистичному плаванні, та вперше в історії виграли медальний залік.

16 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Харкову й Житомиру.

16 серпня – Україна повернула тіла ще 19 загиблих захисників.

17 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Затоці на Одещині та Харкову, де загинуло 19 людей.

18 серпня – вибухи армійських складів у Бєлгородській обл. Московитської Федерації та в окупованій Новій Каховці.

18 серпня – за зібрані Благодійним фондом С. Притули» та блоґером І. Лаченковим 600 млн грн українці придбали супутник і доступ до бази даних знімків компанії «ICEYE», що допоможе з оперативним плануванням операцій ЗСУ.

18 серпня – окупанти повідомили про «роботу ППО» і збиття безпілотників у районах аеродрому Бельбек під Севастополем і Керченського мосту.

18 серпня – під час перемовин президентів України і Туреччини В. Зеленського і Р. Ердогана сторони обговорили масштабну крадіжку Московією зерна на тимчасово окупованій території України.

18 серпня – у Львові відбулася тристороння зустріч президентів України В. Зеленського, Туреччини Р. Ердогана та генсека ООН А. Гутерреша.

20 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Харкову, Миколаєву та Вознесенську.

21 серпня – внаслідок московитського обстрілу Зеленодольської громади на Дніпропетровщині 1 особа загинула, 7 отримало поранення, у т. ч. 9-річний хлопчик.

21 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Одеській обл., Миколаєву, селищі Рогань та с. Докучаєвське Харківського р-ну.
22 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Харківщині та Дніпропетровщині.
23 серпня – ЗСУ знищили два склади з боєприпасами і два командні пункти у Херсонській обл.
23 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Дніпру і Харкову.
24 серпня – до Дня незалежності України на Хрещатику організовано виставку розбитої московитської техніки.
24 серпня – президент США Дж. Байден оголосив про надання військової допомоги 2,98 млрд дол. США.
24 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по низці українських міст.
25 серпня – дії окупантів уперше в історії спричинили повне відімкнення ЗАЕС від електромережі.
25 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Миколаєву, Слов'янську, Вишгородському та Шепетівському районах.
25–31 серпня – згідно з опитування АНО «Левада-Центр» за станом на кінець серпня 2022 р., 76% московитів підтримують дії московитської армії, яка розв'язала війну в Україні, вбиває цивільне населення та окупувала її територію.
26 серпня – знищено базу московитів в окупованій Кадіївці.
26 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Покровській громаді на Дніпропетровщині.
27 серпня – ЗСУ вразили пункти управління московитів у Новій Каховці, Херсоні та Дар'ївці.
27 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Запоріжжю, Харкову, районах н. п. Дергачі, Чугуїв та Олександрівка, Нікополю.
28 серпня – у комюніке Ватикану акцентовано, що війна, яку Московія розв'язала проти України, є «…святотатською, безбожною і жорстокою». У виданні «The New York Times» щодо

цього зазначено, що «…вперше з часів Другої світової війни Ватикан чітко назвав аґресора».

28 серпня – Україна вже повернула понад 540 тіл загиблих українських військових, більшість – «азовці».

29 серпня – ЗСУ уразили воєнні об'єкти загарбників у Новій Каховці та Бериславі.

29 серпня – перехід ЗСУ до контрнаступальних дій на південних ділянках фронту.

29 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Кривому Рогу, Покровській і Любимівській громадах на Дніпропетровщині, по району Костянтинівки.

30 серпня – внаслідок обстрілу московитськими військами Миколаєва 1 людина загинула, 1 отримала поранення.

30 серпня – московитські окупанти завдали ракетних ударів по Запоріжжю, Криворізькому та Дніпровському районах, району Костянтинівки, Миколаєву.

30 серпня – унаслідок ворожих атак у Харкові 4 людей загинуло, 11 отримало поранення.

30 серпня – чисельні вибухи на московитських військових об'єктах окупованої Херсонщини.

31 серпня – Європейський Союз розірвав угоду про спрощений візовий режим із Московією.

31 серпня – під час 79-го Венеційського міжнародного кінофестивалю в Італії знаменита французька актриса Катрін Деньов позувала фотографам зі значком у вигляді українського прапора. Вона наголосила, що «…її дух та думки з українцями щодня».

31 серпня – повідомлено про те, що московитські окупанти планують відновити будівлю маріупольського драмтеатру, на яку вони в березні скинули потужну бомбу. Тіла загиблих від бомбардування людей заливають бетоном, а місця захоронення засипають хлоркою.

31 серпня – уночі московитські окупанти завдали артелерійських обстрілів по молочній фермі у Запорізькій обл., унаслідок яких загинуло бл. 1000 корів.

1 вересня – Вищий антикорупційний суд України конфіскував майно московитського олігарха В. Євтушенкова, який мав статки в нашій країні. Всього конфісковано 17 об'єктів нерухомості площею майже 100 тис. м^2 і частки його бізнесу в кількох українських компаніях.

1 вересня – Місія Міжнародного аґентства з атомної енергетики прибула на Запорізьку АЕС в окупованому Енергодарі.

1 вересня – московитські окупанти завдали ракетного удару по Одещині.

2 вересня – внаслідок чергового обміну полоненими 14 українських захисників повернулися додому.

2 вересня – Кабінет міністрів України схвалив новий пакет санкцій проти московитських підприємства військово-промислового комплексу, посадових осіб Нацбанків Московитської Федерації та Білорусі. До переліку внесено 99 фізичних і 178 юридичних осіб.

2 вересня – московити завдали 6 ракетних ударів, зокрема по Харкову.

3 вересня – знищено військові об'єкти ворога у Херсоні, Олешках і Мелітополі.

4 вересня – у селищі Високопілля на Херсонщині, за яке тривали важкі бої, українські військові встановили Державний прапор України.

4 вересня – Україна повернула з московитського полону майже 600 своїх громадян – бл. 100 цивільних, решта – військові.

5 вересня – ЗСУ уразили військові склади окупантів у Горлівці.

5 вересня – московитські ракетні обстріли Миколаєва, Кривого Рогу, Бахмута, Костянтинівки.

6 вересня – Верховний Суд України остаточно заборонив діяльність промосковитської партії «Партія Шарія».

6 вересня – Німеччина відправила Україні радіолокаційну станцію «COBRA» і 5 самохідних зенітних установок «Gepard». Раніше було надано 15 установок «Gepard».

6 вересня – Повітряні сили України збили 1 вертоліт окупантів

Ка-52 та 5 із 6 ворожих високоточних ракет, випущених із Каспійського моря.

6 вересня – початок великого контрнаступу Сил оборони України на Харківщині.

6 вересня – протягом доби ворог завдав 7 ракетних (зокрема, по Харкову і Кривому Рогу) та 25 авіаційних ударів по об'єктах на території України.

6 вересня – Угорщина погрожувала перешкодити продовженню деяких блоків санкцій Євросоюзу проти Московитської Федерації, у разі збереження персональних санкцій проти 3-х московитських олігархів.

6 вересня – Україна повернула тіла ще 25 своїх захисників.

7 вересня – внаслідок московитських обстрілів із РСЗВ «Град» с. Мала Токмачка, розташованого поблизу Оріхова Запорізької обл., 3 людей загинуло, 7 отримало поранення.

7 вересня – внаслідок московитського удару по м. Слов'янськ загинуло 3 людей.

7 вересня – Інститут з вивчення війни (IWS), штаб-квартира якого розташована у Вашинґтоні (США), повідомив, що українські війська використали «тактичну несподіванку», щоб просунутися щонайменше на 20 км на контрольовану Московією територію на сході Харківської обл.

7 вересня – українські патріоти підірвали штаб окупантів у тимчасово окупованому Мелітополі, де відбувалася підготовка до т. зв. «референдуму».

8 вересня – на Золочівщині Львівської обл. діти за кілька днів зібрали 21,5 тис. грн для ЗСУ, миючи авто.

8 вересня – Норвегія безкоштовно надала Україні приблизно 160 ракет «Hellfire», пускові майданчики та блоки наведення, а також прилади нічного бачення.

8 вересня – президент США Дж. Байден схвалив новий пакет допомоги Україні на суму бл. 675 млн дол. США, в межах якої наша країна отримає гаубиці, артилерійські боєприпаси, ракети, військові автомобілі та броньовані «швидкі».

8 вересня – США відправили Україні свої надточні артилерійські снаряди «Excalibur» з GPS-наведенням. Вони здатні вражати ціль на відстані 40,5 км.

8 вересня – у Генштабі ЗСУ повідомили про звільнення українськими військовими 20 населених пунктів на Харківщині.

9 вересня – завдяки діям ЗСУ 237-й ґвардійський десантно-штурмовий полк Московитської Федерації припинив своє існування – його особовий склад або загинув, або зазнав важких поранень.

10 вересня – ЗСУ звільнили від московитської окупації міста Куп'янськ та Ізюм Харківської обл.

10 вересня – унаслідок обстрілу московитськими загарбниками Донецької обл. 10 цивільних загинуло, 19 – зазнало поранень.

11 вересня – журналіст Денис Казанський повідомив, що на окупованих територіях Харківської обл. московитські загарбники вилучали зі шкіл українську літературу. Акти про це виявлено на звільнених територіях Харківщини.

11 вересня – під час обстрілу московитськими окупантами об'єктів критичної інфраструктури Харківської обл. 2 людей загинуло і 2 поранено.

11 вересня – московитські загарбники, поспішаючи, залишили м. Сватове Луганської обл.

11 вересня – Сили оборони України звільнили понад 20 н. п.

11 вересня – українські війська звільнили н. п. Великий Бурлук, Козачу Лопань і Чкаловське на Харківщині.

12 вересня – Збройні сили України під час контрнаступу на півдні України остаточно звільнили від окупантів щонайменше 5 н. п.

12 вересня – українські військові знищили майже 85% особового складу 810-ї окремої бригади морської піхоти ЗС Московії.

13 вересня – згідно з даними Генерального штабу ЗСУ, «…московитські окупаційні війська продовжують мародерство. Так, на ділянці траси Старобільськ – Луганськ, у напрямку

на Луганськ, відзначено близько 300 цивільних автомобілів, переважно із державними номерними знаками Харківської обл. Більшість транспортних засобів із причепами, завантаженими награбованим майном, за кермом – московитські військові».

13 вересня – московитські окупанти повністю залишили м. Кремінна на Луганщині.

13 вересня – московитські загарбники вперше застосували на полі бою закуплені в Ірані бойові безпілотники (дрони).

13 вересня – українські захисники вперше збили куплений московитами іранський безпілотник.

14 вересня – унаслідок атак московитськими військами Миколаєва ракетами типу С-300 2 людей загинуло, 6 отримало поранення.

14 вересня – через московитський ракетний удар по м. Кривий Ріг завдано руйнувань гідроспорудам міста, піднявся рівень води в р. Інгулець, суттєвих пошкоджень зазнала Карачунська дамба.

14 вересня – як повідомило видання «The Washington Post», американська розвідка виявила, що Московія з 2014 р. витратила щонайменше 300 млн дол. США на іноземні партії та політиків у більш ніж 20 країнах світу.

15 вересня – Верховний Суд України остаточно заборонив діяльність промосковитської партії «Опозиційна платформа – За життя».

15 вересня – депутати Волинської обласної ради ухвалили звернення до Верховної Ради України, Кабміну України та РНБО з вимогою заборонити діяльність МПЦвУ в Україні.

16 вересня – голова Національної поліції України Ігор Клименко повідомив, що у звільнених з окупації містах Вовчанськ, Куп'янськ, Балаклія та Ізюм на Харківщині виявлено 10 московитських катівень.

16 вересня – за добу ворог завдав 4 ракетні, 24 авіаційних удари та здійснив 72 обстріли із РСЗВ.

16–17 вересня – перше в історії світових воєн використання надводних дронів, яке здійснили українські воїни проти московитів у районі м. Севастополь.

17 вересня – підрозділи Сил оборони України відбили атаки ворога в районах н. п. Бахмут, Зайцеве, Первомайське, Миколаївка Друга, Новомихайлівка.

18 вересня – унаслідок потужних вибухів в окупованих Сватовому і Мелітополі було знищено бл. 200 московитських військових.

19 вересня – уночі московитські війська обстріляли Південноукраїнську АЕС.

20 вересня – президент Франції Е. Макрон заявив на сесії Генеральної асамблеї ООН, що країни, які відмовляються відстоювати Україну у війні проти Московії, є «співучасниками» нового московитського імперіалізму.

21 вересня – вулицю у центрі м. Дніпро перейменували на честь Степана Бандери.

21 вересня – президент Московитської Федерації В. Путін оголосив про часткову мобілізацію громадян країни.

21 вересня – московитські ракетні обстріли Курахового і Запоріжжя.

21 вересня – Україна у межах чергового обміну визволила з полону окупантів 215 захисників, з яких 108 бійців ОЗСП «Азов», а також 10 іноземців-захисників України (громадян США, Марокко, Великобританії, Швеції та Хорватії). Чимало з них пережили в неволі жорстокі тортури.

22 вересня – Казахстан, Узбекистан і Киргизстан попередили своїх громадян, що за участь у війні в Україні їх чекає кримінальна відповідальність.

23 вересня – Верховний Суд України остаточно заборонив діяльність промосковитської партії «Соціалісти».

23 вересня – завершено ексгумацію тіл із масового захоронення людей, убитих московитами в м. Ізюм. Усього ексгумовано 436 тіл. Більшість із них має ознаки насильницької смерті, а

30 – сліди катувань. Є тіла з мотузкою на шиї, зі зв'язаними руками, з поламаними кінцівками та з вогнепальними пораненнями. У декількох чоловіків ампутовані геніталії. Більшість загиблих – цивільні, 21 людина – військові.

23 вересня – згідно з даними видання «The Washington Post», США протягом кількох місяців відправляли до Москви приватні повідомлення з попередженням керівництва Московитської Федерації про серйозні наслідки, які матиме застосування ядерної зброї.

23 вересня – ЗСУ звільнили с. Яцьківка на Донеччині.

23 вересня – слідчі Організації Об'єднаних Націй виявили докази, що московитські окупанти в Україні вчиняли воєнні злочини.

23 вересня – Україна вислала з країни посла Ірану, а також суттєво зменшила кількість дипломатів в іранському посольстві через постачання іранських безпілотників московитській армії.

24 вересня – Президент України В. Зеленський пообіцяв московитським військовим, які здадуться в полон, цивілізоване поводження, збереження таємниці про обставини здачі в полон і можливість не повертатися до Московії.

24 вересня – московитські окупанти застосували хімічну зброю на Херсонщині, скинувшии контейнери з отруйною речовиною на бойові позиції ЗСУ.

25 вересня – у звільненому від московитських загарбників Куп'янському р-ні Харківської обл. знайшли розстріляну окупантами автоколону з семи автомобілів з цивільними. Серед 26 убитих – 13 дітей і вагітна жінка.

25 вересня – Україна отримала від США згоду на передачу сучасних зенітно-ракетних систем «NASAMS» для оборони повітряного простору; Пентагон заявив, що ЗРК надійдуть протягом двох місяців.

26 вересня – внаслідок московитського ракетного удару по приватному сектору м. Первомайський Лозівського р-ну на Харківщині загинуло 4 цивільних, у т. ч. 15-річна дівчина.

27 вересня – Верховний Суд України ухвалив остаточне рішення щодо промосковитської партії «Проґресивна соціалістична партія України» Н. Вітренко та заборонив її діяльність.
27 вересня – ЗСУ відбили в окупантів Куп'янськ-Вузловий у Харківській обл.
27 вересня – Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову України «Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Московитської Федерації», яка діятиме до дня припинення або скасування військового стану та припинення застосування Московитської Федерації недружніх дій проти України.
29 вересня – президент Московитської Федерації В. Путін видав нікчемні укази про визнання незалежності Запорізької та Херсонської областей.
28 вересня – Президент України В. Зеленський на Раді Безпеки ООН закликав повністю ізолювати Московитську Федерацію та позбавити її постійного членства.
29 вересня – московитські війська завдали ракетного удару по житлових кварталах м. Дніпро, унаслідок якого 3 людей загинуло і 5 отримало поранення.
29 вересня – московитські війська завдали удару по м. Миколаїв, унаслідок якого 3 людей загинуло і 12 отримало поранення.
29 вересня – Україна отримала від ЄС 500 млн дол. США ґрантової допомоги.
29 вересня – Україна повернула з московитського полону 6 українців.
30 вересня – внаслідок московитського обстрілу гуманітарної колони поблизу м. Запоріжжя загинуло 32 людей, 88 отримало поранення.
30 вересня – Збройні сили України звільнили селище Дробишеве Донецької обл.
30 вересня – Іспанія долучилася до позову України проти Московитської Федерації за Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, який розглядає Міжнародний суд ООН.

30 вересня – Конґрес США затвердив виділення понад 12 млрд дол. США для України.

30 вересня – країни ЄС закликали всі держави та міжнародні організації виступити проти незаконної анексії Московитською Федерацією окупованих українських територій.

30 вересня – президент Московитської Федерації В. Путін оголосив про «…введення до складу Московії» територій Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей.

30 вересня – президент США Дж. Байден відреагував на анексію Московитською Федерацією окупованих українських територій, заявивши, що Сполучені Штати Америки засуджують шахрайську спробу Московії анексувати території суверенної держави і надалі підтримуватимуть зусилля України щодо відновлення контролю над своїми територіями.

1 жовтня – в оточенні у м. Лиман Донецької обл. перебувало бл. 5 тис. московитських військових.

1 жовтня – Міністерство закордонних справ України закликало міжнародну спільноту, зокрема ООН, МАГАТЕ та Велику сімку вжити рішучих заходів для звільнення гендиректора Запорізької АЕС Ігоря Мурашова, якого викрали московитські окупанти.

1 жовтня – набув чинності закон США про ленд-ліз для України.

1 жовтня – Московитська Федерація вперше застосувала в Україні модернізовані ракети С-300, які мають значно більший радіус дії й вибухають одразу, як тільки торкнуться поверхні.

1–6 жовтня – ЗСУ звільнили на Херсонщині територію понад 500 км^2.

1–7 жовтня – ЗСУ звільнили на сході України 776 км^2 території та 29 населених пунктів, зокрема 6 на Луганщині. Загалом від початку наступальної операції на цьому відтинку звільнено 2434 км^2 території та 96 населених пунктів.

2 жовтня – міністр оборони США Л. Остін засудив заяви Московії про можливе використання ядерної зброї та попередив про можливі наслідки такого кроку.

2 жовтня – президенти дев'яти країн Північноатлантичного альянсу – Чехії, Естонії, Латвії, Литви, Північної Македонії, Чорногорії, Польщі, Румунії та Словаччини – опублікували спільну заяву, в якій засудили анексію Московією українських територій, підтвердили підтримку суверенітету і територіальної цілісності України, підтримали її членство в Альянсі та закликали НАТО суттєво збільшити їй військову допомогу.

2 жовтня – у Туреччині відбувся спуск на воду українського протичовнового корвета «Гетьман Іван Мазепа».

2 жовтня – українські військові звільнили м. Лиман – важливий логістичний і транспортний вузол у Донецькій обл.

3 жовтня – бійці ЗСУ зуміли підбити за добу 44 московитських танки – рекордну кількість від 27 лютого 2022 р.

3 жовтня – держдума Московитської Федерації схвалила протиправну «анексію» 4-х реґіонів України.

3 жовтня – Європейський Союз підписав меморандум про взаєморозуміння щодо надання Україні 5 млрд євро макрофінансової допомоги.

3 жовтня – країни ЄС домовилися організувати фахове навчання для 15 тис. українських військових.

4 жовтня – Генсек НАТО офіційно отримав заявку України про вступ до Північноатлантичного альянсу.

4 жовтня – Міністерство оборони України засвідчило звільнення с. Давидів Брід на Херсонщині.

4 жовтня – протягом доби окупанти завдали 9 ракетних і 6 авіаційних ударів, здійснили понад 56 обстрілів з РСЗВ, від яких постраждало більш ніж 27 населених пунктів

4 жовтня – США оголосили про надання Україні нового пакета військової допомоги на 625 млн дол. США.

4 жовтня – у Збройних силах України розпочала офіційну діяльність Капеланська служба.

4–14 жовтня – українські військові визволили від московитської окупації 84 населені пункти.

4 жовтня – від 24 лютого 2022 р. бійці ЗСУ звільнили понад 1500 міст і сіл у 5-ти областях України.

5 жовтня – окупанти завдали 5 ракетних та 8 авіаційних ударів, здійснили понад 65 обстрілів із РСЗВ, від яких постраждало більш ніж 30 населених пунктів.

5 жовтня – президент Московитської Федерації В. Путін підписав договори про анексію окупованих територій Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей Московією.

5 жовтня – у Збройних силах України почала функціонувати Служба військового капеланства.

6 жовтня – видання «The Wall Street Journal» повідомило, що з початку повномасштабної війни Московитська Федерація залишила на території України більше озброєння, ніж нашій державі передали країни Заходу.

6 жовтня – на території колишньої катівні НКВС на вул. Стрийська у Дрогобичі віднайшли ще 24 останки жертв більшовицького терору.

6 жовтня – окупанти завдали 8 ракетних та 15 авіаційних ударів, здійснили понад 70 обстріли з РСЗВ, від яких постраждало більш ніж 25 населених пунктів.

6 жовтня – Верховна Рада України звільнила К. Шевченка з посади голови НБУ.

6 жовтня – внаслідок ворожих ракетних ударів по м. Запоріжжя загинуло 19 людей, 12 поранено, 15 зникло безвісти.

6 жовтня – для посилення московитської армії на тимчасово окупованій території Донецької обл. прибуло підкріплення з 500 відмобілізованих кримінальних злочинців.

6 жовтня – Фінляндія оголосила про новий пакет військової допомоги Україні.

6–9 жовтня – ЗСУ визволили від московитських окупантів села Андріївка, Греківка, Надія, Невське, Новоєгорівка, Новолюбівка, Стельмахівка Сватівського р-ну Луганської обл.

7 жовтня – близько 8 год. ранку московитські окупанти із літака обстріляли автоколону з мирних громадян у Херсонській обл. Загинуло щонайменше 5 людей та 5 зазнало поранень.

7 жовтня – Верховна Рада України затвердила Андрія Пишного новим головою НБУ.

7 жовтня – Верховна Рада України ухвалила Закон щодо добровільного військового обліку для жінок.

7 жовтня – Верховна Рада України ухвалила Постанову про звернення до ООН, парламентів та урядів її держав-членів, Євросоюзу, Ради Європи стосовно створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину аґресії проти України.

7 жовтня – Верховна Рада України ухвалила Постанову про підтримку позиції Японії щодо її Північних територій (Курильських островів) та визнала, що вони продовжують перебувати під окупацією Московії.

7 жовтня – загальні бойові втрати Московитської Федерації від початку війни: бл. 61 680 осіб, 266 літаків, 233 гелікоптери, 2466 танків, 1455 артсистем, 5093 броньованих машини.

7 жовтня – МВФ виділив Україні 1,3 млрд дол. США екстреної фінансової допомоги.

7 жовтня – українська правозахисна організація «Центр громаянських свобод» отримала Нобелівську премію миру – 2022.

7–18 жовтня – Московитська Федерація завдала бл. 190 масованих ударів ракетами, дронами-камікадзе та артилерією по об'єктах критичної інфраструктури, зокрема по об'єктах енергетики та цивільних об'єктах, у 16 областях України та м. Київ. Загинуло понад 70 людей, травмовано понад 240, пошкоджено понад 380 об'єктів.

8 жовтня – внаслідок вибуху частково зруйновано Кримський міст.

8 жовтня – Європейський Союз засудив переведення Московією окупованої Запорізької АЕС під свій контроль президентським указом і створення для управління станцією власного держпідприємства.

8 жовтня – Збройні сили України звільнили від московитських окупантів с. Шевченківка на Херсонщині.

8 жовтня – згідно з даними Генерального штабу ЗСУ, Сили оборони України відбили штурми в районі 6 населених пунктів.

Ракетні війська й артилерія вразили 8 районів зосередження живої сили.

8 жовтня – згідно з даними Міністерства економіки України, ВВП України за підсумками трьох кварталів зменшився на 30%.

8–9 жовтня – внаслідок масованої нічної ракетної атаки Московитської Федерації по м. Запоріжжя загинуло 15 людей, у т. ч. 1 дитина, 89 осіб поранено, із них 11 дітей. Пошкоджено понад 200 приватних домогосподарств та 40 багатоквартирних будинків; 2 приватні будинки та один з під'їздів багатоквартирного будинку повністю знищено прямим влучанням.

9 жовтня – передача у румунському м. Сучава понад 1000 т гуманітарної допомоги Україні від Франції.

10 жовтня – Московитська Федерація запустила по критичній і цивільній інфраструктурі та мирних українських містах у різних частинах України 87 крилатих ракет і 24 безпілотники; 56 ворожих цілей, серед яких 43 крилаті ракети й 13 безпілотних літальних апаратів (БПЛА), було знищено. Унаслідок масованих московитських ударів по Україні загинуло 20 людей, понад 108 отримало травми й поранення.

10–11 жовтня – за 2 дні московитськими ракетами було уражено бл. 1/3 об'єктів енергетичної інфраструктури України.

10–18 жовтня – московитські окупанти зруйнували 30% електростанцій України, що спричинило масові відімкнення електроенергії по всій країні.

10–20 жовтня – Московія завдала ракетами, артилерією і дронами бл. 300 ударів по енергосистемі України.

11 жовтня – Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберґ у Брюсселі під час пресконференції напередодні зустрічі міністрів оборони Північноатлантичного Альянсу заявив, що варварські обстріли, які Московитська Федерація здійснила проти цивільного населення України, є свідченням безсилля московитської армії на полі бою, а також того, що ця держава не зможе виграти війну.

11 жовтня – лідери країн G7 після віртуальної зустрічі щодо ситуації в Україні у спільній заяві засудили дії Московитської Федерації та її президента В. Путіна щодо України; застерегли Московію від використання проти України зброї масового ураження; пообіцяли притягнути президента В. Путіна та винних до відповідальності; рішуче засудили та відкинули незаконну спробу анексії Московією Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, а також Автономної Республіки Крим та м. Севастополь; висловили підтримку незалежності, територіальної цілісності та суверенітету України в її міжнародно визнаних кордонах; запевнили, що продовжуватимуть надавати підтримку Україні, зокрема координуватимуть зусилля для задоволення її нагальних потреб у військовій та оборонній техніці.

11 жовтня – Постійний представник США при ОБСЄ М. Карпентер під час спеціального засідання Постійної ради ОБСЄ заявив, що цілеспрямовані атаки Московії на українські міста та їхнє мирне населення є воєнними злочинами.

11 жовтня – московити обстріляли Запорізьку обл. із РСЗВ та артилерії. Загинуло 7 людей, 7 отримало поранення.

11 жовтня – Україна здійснила черговий обмін полоненими з країною-аґресором Московитською Федерацією і звільнила 32 своїх захисників, а також повернула тіло ізраїльтянина Дмитра Фіалки.

11 жовтня – Україна повернула додому 37 депортованих окупантами дітей.

11 жовтня – Україна повернула тіла 62 полеглих захисників, у т. ч. з окупованої Оленівки на Донеччині.

12 жовтня – внаслідок ранкового обстрілу московитськими військами м. Авдіївка на Донеччині 7 осіб загинуло і 13 отримало поранення.

12 жовтня – Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію із засудженням незаконних «референдумів», які Московитська Федерація влаштувала на тимчасово окупованих тери-

торіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України. Резолюцію підтримали 143 зі 193 членів Генасамблеї ООН, 5 держав (Московитська Федерація, Білорусь, Сирія, Північна Корея та Нікарагуа) проголосували проти, решта 35 утрималися під час голосування.

12 жовтня – голова Херсонської обласної військової адміністрації Я. Янушевич заявив, що українські захисники звільнили від загарбників 75 населених пунктів, у т. ч. 29 із них у жовтні.

12 жовтня – міністр оборони Великобританії Б. Воллес заявив, що після невдач в Україні Московія більше не є наддержавою.

12 жовтня – очільник Луганської обласної військової адміністрації повідомив, що в Луганській обл. московитські окупаційні війська примушують місцеве населення отримати паспорт громадянина Московитської Федерації до 1 січня 2023 р.

12 жовтня – Папа Римський Франциск засудив «безжальні бомбардування» Московією українських міст і закликав припинити це «…тих, у кого в руках доля війни».

12 жовтня – СБУ викрила вінницького митрополита МПЦвУ, котрий виправдовував аґресію Московитської Федерації та розпалював міжконфесійну ворожнечу серед вірян.

12 жовтня – Федеральна служба безпеки Московії заявила, що організатором вибуху на Керченському мосту є начальник Головного управління розвідки Міноборони України Кирило Буданов.

13 жовтня – в Україну надійшло 1,3 млрд дол. США додаткового екстреного фінансування Міжнародного валютного фонду, яке буде спрямоване на фінансування першочергових потреб: посилення обороноздатності, виплату пенсій, соціальні програми й підтримку економіки.

13 жовтня – Верховний представник Європейського Союзу з закордонних справ та політики безпеки Жозеп Боррель за-

явив, що відповідь Заходу на потенційний ядерний удар по Україні не буде ядерною, але вона буде настільки потужною з військового боку, що московитська армія буде повністю знищена.

13 жовтня – Парламентська асамблея Ради Європи одностайно ухвалила резолюцію, в якій назвала Московію терористичним режимом.

13 жовтня – московитські окупанти обстріляли м. Миколаїв ракетами С-300. Загинуло 8 людей, 2 отримало поранення.

13 жовтня – московитські окупаційні війська обстріляли м. Оріхів та навколишні села. Загинула 1 людина, 13 отримало поранення; зруйновано інфраструктуру.

13 жовтня – Україна здійснила черговий обмін полоненими з країною-аґресором Московитською Федерацією і звільнила 20 своїх захисників.

14 жовтня – Верховний представник Європейського Союзу з закордонних справ та політики безпеки Ж. Боррель повторив фразу, що московитська армія буде анігільована (знищена) неядерними засобами у разі будь-якої ядерної атаки Московії проти України.

14 жовтня – від початку війни українські військові визволили від московитської окупації понад 1620 населених пунктів.

14 жовтня – міністерство фінансів США анонсувало обмеження та можливість введення санкцій проти фізичних та юридичних осіб, а також іноземних країн за їхню підтримку військово-промислового комплексу Московитської Федерації.

14–21 жовтня – 10 громадян Ірану, які тренували московитських солдатів на окупованих територіях України, загинули внаслідок ударів з української сторони.

15 жовтня – протягом доби окупанти завдали 5 ракетних і 23 авіаційних ударів, здійснили до 60 обстрілів із РСЗВ, унаслідок яких постраждало більш ніж 20 населених пунктів.

Перша половина жовтня – представники приватної військової компанії «Ваґнер» (Московитська Федерація) розстріляли

понад 40 завербованих московитських в'язнів, а кількох прострелили ноги за спробу втекти.

Середина жовтня – згідно з даними видання «The New York Times», вище московитське військове керівництво обговорювало, коли і як Московитська Федерація може застосувати тактичну ядерну зброю в Україні.

16–17 жовтня – над Україною вітчизняними засобами ППО було збито 37 із 43 московитських дронів-камікадзе іранського виробництва.

17 жовтня – внаслідок обстрілу об'єктів цивільної інфраструктури у Сумській обл. загинуло 5 осіб, 14 отримало поранення; у Донецькій обл. загинуло 6 осіб, 8 зазнало поранення.

17 жовтня – Міністерство закордонних справ України заявило, що надання Іраном зброї Московії для ведення повномасштабної війни характеризує його як співучасника аґресії та воєнних злочинів на території України.

17 жовтня – Рада ЄС ухвалила рішення про створення Місії Європейського Союзу з надання військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine).

17 жовтня – Московія масовано атакувала житлові квартали та об'єкти критичної інфраструктури українських міст ракетами й дронами-камікадзе. Зокрема, внаслідок удару по житловому будинку в Києві загинуло 5 людей, 2 з яких були молодим подружжям, що очікувало на дитину, 4 постраждало.

17 жовтня – у результаті чергового обміну полоненими вдалося звільнити 108 українських жінок, серед яких 47 представниць Збройних сил України, 32 – МВС України, а також Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту України.

18 жовтня – Верховна Рада України визнала Чеченську Республіку Ічкерія тимчасово окупованою Московитською Федерацією та засудила вчинення геноциду чеченського народу.

18 жовтня – внаслідок масованих московитських ударів по об'єк-

тах критичної інфраструктури України 9 цивільних людей загинуло, 29 поранено.

18 жовтня – керівник Головного управління розвідки Міністерства оборони (ГУР МО) України К. Буданов повідомив, що, незважаючи на мобілізацію в Московитській Федерації, війну проти України підтримують 82% московитів. «На жаль, треба дивитися правді в очі. Ми воюємо не з московитським режимом, як багато хто там вважає, а, на жаль, з московитським народом, 82% – це більшість», – наголосив голова військової розвідки.

18 жовтня – міністр закордонних справ Великобританії Джеймс Клеверлі прокоментував обстріли московитськими окупаційними військами цивільних об'єктів на території України тим, що Московитська Федерація програє війну на полі бою, тому боягузливо намагається безпілотниками обстрілювати українські міста.

18 жовтня – парламент Естонії одноголосно засудив спробу Московитської Федерації анексувати окуповані українські території та оголосив її терористичним режимом і державою, що підтримує тероризм.

18 жовтня – Україна отримала від Євросоюзу 2 млрд євро – перший транш із пакета макрофінансової допомоги у розмірі 5 млрд євро.

19 жовтня – Верховна Рада України засудила Іран за сприяння збройній аґресії Московитської Федерації проти України.

19 жовтня – голова Єврокомісії У. фон дер Ляєн заявила, що атаки Московією цивільної інфраструктури України є воєнним злочином і актом тероризму.

19 жовтня – Європейський парламент вручив Премію ім. А. Сахарова «За свободу думки» – головну нагороду Євросоюзу у сфері прав людини за 2022 р. Українському народові.

19 жовтня – згідно з даними обласних військових адміністрацій, жертви серед цивільного населення внаслідок збройної аґресії Московитської Федерації становлять: Донецька обл.

– 13 загиблих (у т. ч. виявлено 12 вбитих раніше), 5 поранених; Запорізька обл. – 3 загиблих, 8 поранених; Харківська обл. – 2 загиблих, 5 поранених; Херсонська обл. – 1 загиблий, 1 поранений; Чернігівська обл. – 4 поранених.

19 жовтня – міністр оборони Ізраїлю Бені Ганц заявив, що його країна не постачатиме Україні озброєння.

19 жовтня – під час московитських ударів по об'єктах критичної інфраструктури України було збито 4 із 6 крилатих ракет і 10 дронів-камікадзе «Shahed-136».

19 жовтня – Православна церква України дозволила єпархіям у 2022 р. проводити богослужіння на Різдво Христове за Новоюліанським календарем, тобто 25 грудня.

19 жовтня – президент Польщі А. Дуда заявив, що потрібно зупинити московитський імперіалізм заради безпеки Європи та світу.

19 жовтня – президент Московії В. Путін оголосив про запровадження воєнного стану в окупованих частинах Херсонської, Запорізької, Луганської та Донецької областей України.

19 жовтня – московитські окупанти демонтували у м. Маріуполь меморіал жертвам Голодомору 1932–1933 рр. та політичних репресій, встановлений у 2004 р. у центрі міста.

20 жовтня – офіційний представник національної безпеки США Дж. Кірбі заявив, що Іран є учасником бойових дій в Україні, оскільки веде безпосередні бойові дії на місцях, допомагаючи московитським військовим запускати дрони-камікадзе на українські міста, а також шляхом надання зброї, яка завдає шкоди цивільному населенню та цивільній інфраструктурі в Україні.

20 жовтня – Президент України В. Зеленський підписав укази про запровадження санкцій проти Московії, під які потрапили майже 4000 осіб і компаній.

20 жовтня – Рада ЄС та Великобританія затвердили санкції щодо Ірану за постачання безпілотників Московії для ударів по Україні.

21 жовтня – державний міністр федерального міністерства закордонних справ Німеччини Т. Лінднер заявив на конференції «Міжнародне право проти геноциду» в Берліні, що вважає дії московитських військових в Україні геноцидом.

21 жовтня – лідери країн Європейського Союзу засудили дії Московії, яка несе повну відповідальність за глобальну продовольчу кризу.

21 жовтня – московитські окупанти вивезли 46 вихованців віком до 5 років Херсонського обласного будинку дитини до окупованого Сімферополя.

22 жовтня – окупанти завдали 40 ракетних ударів та запустили 16 ударних БПЛА іранського виробництва «Shahed-136» (20 крилатих ракет та 11 БПЛА українським захисникам вдалося збити) по об'єктах енергетичної та критичної інфраструктури Волинської, Рівненської, Харківської, Хмельницької, Кіровоградської, Черкаської, Запорізької, Одеської та Миколаївської областей.

22 жовтня – московитські окупанти вбили 2 мешканців Донеччини, 9 людей поранено.

23 жовтня – ведучий, директор з мовлення московитськомовної версії пропагандистського каналу «Russia Today» Антон Красовскій у розмові з письменником Сєрґєєм Лук'янєнком запропонував топити українських дітей, котрі вважають, що територія України окупована Московією.

23 жовтня – міністр оборони Московитської Федерації Сєрґєй Шойґу намагався залякати країни НАТО, ніби Україна готується «підірвати ядерну бомбу» на своїй території, щоб звинуватити Московію у використанні зброї масового ураження. Цей без будь-яких доказів інформаційний «вкид» протягом години синхронно поширили всі відомі московитські пропаґандистські ЗМІ.

23 жовтня – московитські окупанти вбили 8 мирних жителів, 14 зазнали поранень.

24 жовтня – Європейська комісія за демократію через право («Венеційська комісія») визнала законною та пропорційною заборону на демонстрацію символіки, яку московитська армія використовує у війні проти України, зокрема ґеорґіївської стрічки, символів «Z» і «V».

24 жовтня – згідно з даними обласних військових адміністрацій, жертви серед цивільного населення внаслідок збройної аґресії Московитської Федерації становлять: Донецька обл. – 10 загиблих, 3 поранених; Запорізька обл. – 2 поранених; Харківська обл. – 4 поранених; Херсонська обл. – 1 поранений.

24 жовтня – уряди США, Великобританії та Франції спільно відкинули «брехню Московії» про можливе застосування Україною «брудної бомби».

25 жовтня – відбулася чергова операція з передачі тіл загиблих військових. Україна повернула ще 25 своїх героїв.

25 жовтня – новопризначена прем'єр-міністерка Італії Джорджія Мелоні заявила, що її країна залишатиметься партнером хороброго українського народу, який протистоїть московитській аґресії.

25 жовтня – новопризначений прем'єр Великобританії Ріші Сунак пообіцяв завжди бути з Україною та запевнив, що український народ може розраховувати на подальшу солідарність і підтримку Великобританії.

26 жовтня – в межах чергового обміну полоненими вдалося звільнити 10 українських захисників і повернути тіло загиблого американського добровольця, ветерана армії США Джошуа Алана Джонса, який воював за Україну і загинув у бою з московитськими окупантами.

26 жовтня – очільниця уряду Італії Дж. Мелоні під час виступу в сенаті наголосила, що підтримує продовження військової допомоги Україні як єдину умову можливого досягнення миру з Московитською Федерацією.

26 жовтня – сенат Польщі визнав московитську владу терористичним режимом.

27 жовтня – від початку повномасштабної московитсько-української війни СБУ виявила в МПЦвУ 33 аґенти та коригувальники вогню.

27 жовтня – московити на Донеччині вбили 4 людей і поранили 9.

28 жовтня – президент Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр поклав на президента Московитської Федерації В. Путіна особисту відповідальність за розв'язання найбільшої війни в Європі з часів Другої світової війни і руйнування європейського порядку безпеки.

29 жовтня – в межах чергового обміну полоненими з московитської неволі вдалося звільнити 52 українці.

29 жовтня – московитські війська вбили 10 мирних жителів, 13 цивільним завдали поранень.

30 жовтня – протягом доби ворог завдав 4 ракетних і 5 авіаційних ударів, здійснив понад 90 обстрілів з РСЗВ, унаслідок яких постраждали райони більш як 20 населених пунктів.

31 жовтня – під час масованих московитських ударів по об'єктах критичної інфраструктури України Московитська Федерація випустила понад 50 ракет, з яких 44 збила ППО України.

31 жовтня – московитські війська вбили 5 цивільних громадян і 9 завдали поранень.

Початок листопада – згідно з даними американської розвідки, Московитська Федерація та Іран уклали угоду про виробництво іранських безпілотників на московитській території.

Початок листопада – московитські загарбники в окупованому м. Скадовськ Херсонської обл. публічно стратили 56-річну місцеву мешканку, медсестру Тетяну Мудренко за вигук «Скадовськ – це Україна!».

1 листопада – протягом доби противник завдав 7 ракетних і 47 авіаційних ударів, здійснив понад 90 обстрілів із РСЗВ, унаслідок яких постраждало більш як 25 населених пунктів.

2 листопада – протягом доби противник завдав 3 ракетних і 24 авіаційних ударів, здійснив понад 80 обстрілів із РСЗВ, унаслідок яких постраждало мирне населення.

3 листопада – в межах чергового обміну полоненими з московитської неволі вдалося звільнити 107 українських захисників.

3 листопада – на деокупованих територіях Донецької, Харківської та Херсонської областей від початку повномасштабної війни знайшли тіла 868 убитих цивільних громадян України. Крім того, на території звільнених реґіонів виявили 34 катівні: 24 – на Харківщині, по 3 – на Херсонщині та Київщині, 2 – на Сумщині та по 1 – на Донеччині й Чернігівщині.

3 листопада – московитські війська вбили 9 мирних жителів, 16 цивільним завдали поранень.

4 листопада – з метою допомоги Україні у відновленні інфраструктури, коли Московія навмисно знищує об'єкти енергетики, члени G7 створили новий механізм координації за прикладом зустрічей у форматі «Рамштайн», але в енергетичній сфері.

4 листопада – заступниця спікера Пентагону Сабріна Сінгх повідомила, що США створюють групу для координації зусиль союзників і підтримки необхідного Україні рівня надання військової допомоги. Вона увійде до структури Європейського командування збройних сил США, штаб-квартира якого розташована у м. Вісбаден (Німеччина), і називатиметься «Група сприяння безпеці України» – «SAGU» (Security Assistance Group of Ukraine).

4 листопада – міністр оборони О. Резніков заявив, що ДК «Укроборонпром» налагодив виробництво дефіцитних боєприпасів радянських калібрів 152 та 122 мм.

4 листопада – представництво Президента України в АРК повідомило, що за період московитської окупації до Криму незаконно переїхало бл. 800 тис. громадян Московитської Федерації. Згідно з українським законодавством, їх буде примусово депортовано з півострова.

5 листопада – московитські окупанти завдали 4 ракетних та 19 авіаційних ударів, здійснили понад 75 обстрілів з реактив-

них систем залпового вогню, унаслідок чого постраждало мирне населення.

6 листопада – на виконання рішення Ставки Верховного головнокомандувача і в зв'язку з військовою необхідністю на користь держави відчужено 5 підприємств: АТ «Мотор Січ», ПрАТ «Запоріжтрансформатор», ПАТ АвтоКрАЗ, ПАТ «Укрнафта», ПАТ «Укртатнафта».

7 листопада – протягом доби противник завдав 9 ракетних і 37 авіаційних ударів, здійснив понад 100 обстрілів з РСЗВ, унаслідок чого постраждало більш як 25 населених пунктів.

7 листопада – системи ППО «NASAMS» і «Aspide» прибули до України.

8 листопада – вночі з РСЗВ «Град» та важкої артилерії обстріляно Марганцеву та Нікопольську общини Дніпропетровської обл.

9 листопада – в новому стратегічному огляді генерального секретаріату національної оборони та безпеки Франції констатується, що вторгнення Московитської Федерації в Україну «… поставило її на незворотний шлях конфронтації з колективним Заходом».

9 листопада – Збройні сили України звільнили 12 населених пунктів на Херсонському напрямку.

10 листопада – в Україні потенційно небезпечна (замінована) територія становить майже 175 тис. км^2, або бл. 30% від загальної території країни.

10 листопада – з 1 жовтня 2022 р. на Херсонському напрямку ЗСУ просунулися на 36,5 км: загальна площа відвойованої території досягла 1381 км^2; Україна за цей час відновила контроль над 41 населеним пунктом.

10 листопада – Збройні сили України звільнили м. Снігурівка Миколаївської обл., яка перебувала під московитською окупацією з 19 березня 2022 р.

10 листопада – міністерство торгівлі США скасувало наданий Московії два десятиліття тому статус країни з ринковою економікою.

10 листопада – московитські окупанти вбили в Україні 14 цивільних громадян і 15 поранили.

11 листопада – в межах чергового обміну полоненими з московитської неволі вдалося звільнити 45 воїнів ЗСУ та повернути 2 тіла загиблих українських захисників.

11 листопада – внаслідок московитського ракетного обстрілу м. Миколаїв 6 цивільних громадян загинуло і 2 зазнало поранень.

11 листопада – за час окупації Херсонщини московитські загарбники вивезли з фонду Херсонського обласного художнього музею ім. О. Шовкуненка, інших культурних установ області бл. 15 тис. експонатів, а також цінні фонди з Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гончара.

11 листопада – Збройні сили України звільнили від московитської окупації Миколаївську обл. (окрім Кінбурнської коси).

11 листопада – Збройні сили України звільнили від московитської окупації м. Херсон.

11 листопада – Збройні сили України звільнили від московитської окупації м. Берислав Херсонської обл.

12 листопада – московитські окупанти вбили 6 мирних українців, у т. ч. 2 убитих раніше, 3 людей поранено.

12 листопада – московитські окупанти здійснили мінометний обстріл приватного сектору н. п. Горностаївка Херсонської обл., мешканці якого відмовилися від т. зв. «евакуації». Внаслідок обстрілу загинуло 2 та отримало поранення 3 місцевих жителів.

13 листопада – Збройні сили України відновили контроль над с. Макіївка Сватівського р-ну на Луганщині; звільнено також 11 н. п. Луганської обл.

14 листопада – Верховний представник Європейського Союзу з закордонних справ та політики безпеки Ж. Боррель запевнив, що ЄС продовжуватиме підтримку України до її перемоги у війні, а параметри перемоги визначатиме Україна.

14 листопада – Генеральна Асамблея ООН на спеціальній сесії ухвалила резолюцію із закликом до Московитської Федера-

ції відшкодувати збитки, завдані повномасштабною аґресією. Визнано, що Московію має бути притягнуто до відповідальності за будь-які порушення міжнародного права в Україні або проти України, враховуючи її аґресію та порушення Статуту ООН.

14 листопада – Головнокомандувач ЗСУ В. Залужний наголосив, що Україна за жодних умов не зупиниться на шляху звільнення своїх територій і не прийме жодних компромісних рішень.

14 листопада – на Херсонщині внаслідок обстрілу московитськими окупантами 2 жінки загинули, чотиримісячна дитина тяжко травмована.

14 листопада – президент США Дж. Байден наголосив, що США не будуть залучені до будь-яких переговорів про мир в Україні без України.

14 листопада – президент США Дж. Байден та лідер Китаю Сі Цзіньпін під час переговорів на саміті лідерів країн Великої двадцятки (G20) на о. Балі (Індонезія) наголосили на своїй незгоді із застосуванням або погрозою застосування ядерної зброї в Україні.

14 листопада – прем'єр-міністр Канади Дж. Трюдо заявив, що найбільші глобальні виклики, яких зазнав світ у 2022 р., спровоковані московитською аґресією проти України.

14 листопада – США запровадили санкції проти 42 осіб і компаній, які допомагають Московитській Федерації купувати зброю.

15 листопада – збройні сили Московитської Федерації здійснили наймасованіший ракетний удар по об'єктах критичної інфраструктури України з початку війни. Окупанти атакували Україну 96-ма крилатими ракетами повітряного та морського базування (Х-101, Х-555, «Калібр»), керованими авіаційними ракетами Х-59, ударними дронами «Shahed-136/131», «Оріон», «Орлан-10». Як наслідок, 1 людина загинула та 6 отримало травми; без світла опинилися 10 млн українців.

15 листопада – згідно з підрахунками ООН, населення Землі досягло 8 млрд людей.

15 листопада – прем'єр-міністр Великобританії Р. Сунак на саміті G20 в Індонезії заявив, що Московія має звільнити територію України та припинити варварську війну.

15 листопада – московитський дезертир Нікіта Чибрін звернувся до іспанської поліції з проханням надати йому політичний притулок і заявив про готовність свідчити про воєнні злочини Московитської Федерації в Україні.

16 листопада – більшість країн Великої двадцятки у спільній заяві на саміті в Індонезії рішуче засудила війну Московитської Федерації проти України та наголосила, що вона спричиняє велетенські страждання і погіршує існуючі проблеми у глобальній економіці.

16 листопада – Верховна Рада України закликала держави «Групи двадцяти» (G20) відкликати Московію зі свого складу.

16 листопада – Верховна Рада України звернулася до парламентів держав світу щодо визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу.

16 листопада – на прохання Житомирської обласної ради Верховна Рада України повернула м. Новоград-Волинський на Житомирщині його історичну назву «Звягель».

16 листопада – нижня палата парламенту Чехії визнала чинну московитську владу терористичним режимом.

16 листопада – московитські окупанти вбили 5 мирних українців, 9 поранили.

17 листопада – внаслідок влучання московитської ракети у житловий будинок у м. Вільнянськ Запорізької обл. загинуло 10 мирних українців.

17 листопада – Окружний суд Гааґи, що розглядав справу про збиття авіалайнера МН-17, визнав винними у збитті літака І. Ґіркіна і підлеглих йому бойовиків С. Дубинського та Л. Харченка і заочно засудив їх до довічного ув'язнення. Суд також визнав, що т. зв. «Донецька народна республіка» була

контрольованою Московитською Федерацією, як мінімум, із травня 2014 р. і отримувала політичні та військові вказівки з Москви.

17 листопада – під час московитської ракетної атаки по Дніпру отримали поранення 23 людини, пошкоджені промислове підприємство, будинки, тролейбуси, житлова вулиця.

17 листопада – Московитська Федерація через прессекретаря президента Московії Д. Пєскова визнала, що ударами по інфраструктурі України намагається змусити її до переговорів.

17 листопада – Московитська Федерація запустила по Україні 18 крилатих ракет і 5 БПЛА.

17 листопада – у 2022 р. європейські країни вислали з Європи понад 600 московитських чиновників, 400 з яких – шпигуни. Це завдало найзначнішого стратегічного удару московитським спецслужбам у новітній європейській історії.

18 листопада – внаслідок збройної аґресії Московитської Федерації проти України загинуло 3 цивільних особи та поранено 6. У селищі Комиш-Зоря Пологівського р-ну Запорізької обл. московитські окупанти розстріляли родину з двома дітьми – всього 4 особи.

19 листопада – більшість лідерів країн Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва у спільній заяві на форумі в Таїланді рішуче засудили війну Московитської Федерації проти України та наголосили, що вона спричиняє велетенські страждання і погіршує існуючі проблеми в економіці.

19 листопада – до України з неоголошеним візитом прибув прем'єр-міністр Великобританії Р. Сунак.

19 листопада – згідно з даними генерального прокурора України А. Костіна, внаслідок повномасштабної аґресії Московитської Федерації натепер лише офіційно зафіксовано більше 45 тис. воєнних злочинів і більше 19 тис. злочинів проти основ нацбезпеки; 8311 цивільних осіб, в т. ч. 437 дітей, загинуло, понад 11 тис. поранено. За останні два місяці на деоку-

пованих територіях Харківщини, Херсонщини та Донеччини виявлено понад 700 тіл загиблих, майже 90% яких – цивільні; більше 20 місць, де окупанти незаконно утримували, катували та вбивали українських громадян.

19 листопада – на думку міністра оборони США Л. Остіна, підсумки війни в Україні будуть одним із факторів, які визначатимуть ситуацію у сфері безпеки у світі у XXI ст.

19 листопада – організовано втечу з московитського полону 3 військовослужбовців окремого батальйону морської піхоти ВМС України.

19 листопада – московитські окупанти вбили 3 цивільних українців, поранили – 16.

20 листопада – 4 грудня – в Херсоні внаслідок обстрілів московитських окупантів загинуло 19 людей; 39, серед яких 1 дитина, отримало поранення.

20 листопада – згідно з даними Президента України В. Зеленського, з початку повномасштабного вторгнення Московитської Федерації застосувала проти України понад 4700 ракет.

20 листопада – московитські окупанти вбили 4 і поранили 8 мирних українців.

21 листопада – видання «The Guardian» із посиланням на свідчення херсонців повідомило, що загарбники у Херсоні спалювали тіла своїх загиблих на сміттєзвалищі.

21 листопада – Нова Зеландія запровадила санкції проти 22 громадян Московитської Федерації і Білорусі, зокрема родин президентів Московитської Федерації В. Путіна та Білорусі А. Лукашенка, прессекретаря московитського президента Д. Пєскова, голови Центробанку Московитської Федерації Е. Набіулліної та ін.

21 листопада – новообрана президентка Парламентської асамблеї НАТО засудила війну Московитської Федерації проти України та наголосила, що «…московитські лідери поводяться як справжні терористи, виявляючи безпрецедентне варварство, атакуючи мирних жителів і цивільну інфра-

структуру. Ми маємо діяти і вони мають бути засуджені як терористи міжнародним трибуналом».

21 листопада – Парламентська асамблея НАТО одноголосно визнала московитську Федерацію державою-терористом і закликала до заснування спеціального трибуналу для притягнення її до відповідальності за жахливі воєнні злочини проти України.

21 листопада – московитські окупанти вбили 8 і поранили 16 мирних українців.

22 листопада – під час безпекових заходів Служба безпеки України знайшла у приміщеннях МПЦвУ промосковитську літературу, мільйони готівки і «сумнівних» громадян Московитської Федерації.

22 листопада – московитські загарбники убили 7 та поранили 23 мирних українців. Окупанти ракетами також вдарили по пологовому відділенні Вільнянської лікарні у Запорізькій обл., унаслідок чого загинуло немовля.

22 листопада – Україна повернули тіла ще 33 загиблих військових.

23 листопада – в результаті чергового обміну Україні вдалося повернути з московитського полону 35 українських воїнів і 1 цивільного.

23 листопада – 2 людей загинуло та 2 отримало поранення внаслідок московитського обстрілу м. Куп'янськ на Харківщині.

23 листопада – Європарламент визнав Московитську Федерацію державою-спонсором тероризму.

23 листопада – Папа Римський Франциск порівняв війну Московії проти України з Голодомором 1932–1933 рр. в Україні, який він назвав «жахливим геноцидом».

23 листопада – Московитська Федерація вчергове завдала масованого ракетного удару по об'єктах критичної інфраструктури України. З 70 випущених ракет ППО збила 51. Через ракетний терор у м. Вишгород на Київщині загинуло 7 людей, 35 постраждало, в т. ч. 6 дітей. Всього в Україні загинуло 10 осіб, поранення отримало 55.

23 листопада – СБУ знайшла промосковитську літературу, мільйони готівки і «сумнівних» громадян Московитської Федерації під час безпекових заходів у Києво-Печерській лаврі та храмах МПЦвУ на Рівненщині.

23 листопада – у Генеральній прокуратурі України заявили, що війна Московії проти України «…спрямована на знищення українського народу» і що сексуальне насильство належить до переліку злочинів Московитської Федерації, «…спрямованих на сіяння жаху, заподіяння страждань і страху цивільному населенню України».

24 листопада – Верхня палата парламенту Ірландії визнала Голодомор 1932–1933 рр. в Україні геноцидом українського народу.

24 листопада – Європарламент заборонив в ЄС документи, видані Московитською Федерацією на окупованих територіях України.

24 листопада – Європарламент затвердив резолюцію, згідно з якою білоруський режим А. Лукашенка поділяє з Московією відповідальність за воєнні злочини в Україні, за які він має бути притягнутий до відповідальності перед міжнародним трибуналом і Міжнародним кримінальним судом.

24 листопада – Київська міська рада схвалила рішення про присвоєння колишньому прем'єр-міністру Великобританії Б. Джонсону звання «Почесного громадянина міста Києва».

24 листопада – Нижня палата парламенту Нідерландів визнала Московію державою-спонсором тероризму.

24 листопада – Папа Римський Франциск звернувся з окремим листом до українського народу, в якому назвав війну абсурдною і божевільною, а українців – сміливими й сильними.

24 листопада – парламент Молдови визнав Голодомор 1932–1933 рр. в Україні геноцидом українського народу.

24 листопада – парламент Румунії визнав Голодомор 1932–1933 рр. в Україні злочином проти людства і українського народу.

24 листопада – у результаті чергового обміну Україні вдалося повернути з московитського полону 50 українських воїнів.
24 листопада – через обстріли московитськими військами Херсонщини загинуло 10 місцевих жителів, 54 отримало поранення.
25 листопада – внаслідок обстрілів московитських військ загинуло 15 людей, постраждало 35, серед них дитина.
25 листопада – Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберґ заявив, що найкращий спосіб підвищити шанси на мирне завершення війни в Україні – підтримувати Україну.
25 листопада – у результаті чергового обміну Україні вдалося повернути з московитського полону 9 українців.
26 листопада – від рук московитських загарбників загинуло 7 мирних українців, 19 отримало поранення.
26 листопада – парламент Угорщини на пів години вимкнув світло й підсвітку будівлі в межах акції вшанування пам'яті жертв Голодомору у Будапешті.
26 листопада – президентка Угорщини Каталін Новак під час візиту до Києва заявила, що відповідальність президента Московитської Федерації В. Путіна за війну проти України очевидна.
26 листопада – прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан заявив, що потрібно подбати про те, щоб Україна залишалась суверенною державою і щоб Московія не могла становити загрози для Європи.
26 листопада – прем'єр-міністр України Денис Шмигаль, прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький і прем'єр-міністр Литви Інґріда Шимоніте підписали спільну заяву, в якій закликали міжнародну спільноту визнати спільною метою – звільнення всієї тимчасово окупованої території України.
26 листопада – у результаті чергового обміну Україні вдалося повернути з московитського полону 12 українців.
27 листопада – від рук московитських загарбників загинуло 2 мирних українці, 4 отримало поранення.

28 листопада – внаслідок московитської збройної аґресії за добу в Україні загинув 1 цивільний громадянин, 2 особи зазнали поранень.

28 листопада – міністр закордонних справ Швеції Тобіас Ліндстрьом переконаний, що єдиний спосіб справедливої розв'язки у війні Московитської Федерації проти України – поразка аґресора на полі бою.

28 листопада – міністри закордонних справ Естонії, Фінляндії, Ісландії, Латвії, Литви, Норвегії та Швеції у спільній заяві за підсумками візиту до Києва пообіцяли надавати Україні подальшу економічну, військову і гуманітарну підтримку та посилювати санкції проти Московитської Федерації.

28 листопада – Папа Римський Фрациск в інтерв'ю журналістам назвав українців народом-мучеником через московитську аґресію.

29 листопада – впродовж повномасштабної війни українські захисники визволили на Луганщині 13 населених пунктів.

29 листопада – Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберґ заявив, що у разі перемоги Московитської Федерації у війні проти України світові доведеться сплатити ще вищу ціну, оскільки авторитарні лідери у різних країнах отримають «зелене світло» на застосування грубої сили. З огляду на це НАТО підтримуватиме Україну стільки, скільки буде необхідно.

29 листопада – ДК «Укроборонпром» продемонстрував перші виготовлені ним снаряди калібру 152 мм.

29 листопада – за добу московитські окупанти вбили 5 та поранили 21 мешканця України.

29 листопада – за період від початку повномасштабної війни в Україні через московитські обстріли пошкоджено бл. 600 об'єктів електро- і теплопостачання.

29 листопада – координатор зі стратегічних комунікацій Ради національної безпеки Білого дому США Дж. Кірбі, висловлюючись про триваючі московитські атаки на енергосистему

України, заявив, що президент Московитської Федерації В. Путін через нездатність протистояти ЗСУ поводиться «абсолютно огидно». Якщо раніше він використовував їжу і страх як зброю, то тепер «…використовує холод, що наближається, щоб фактично спробувати поставити український народ на коліна».

29 листопада – Львівська обласна рада заборонила діяльність МПЦвУ на території області.

29 листопада – міністр юстиції Німеччини Марко Бушманн заявив, що його країна відповідальна за повномасштабну аґресію Московії в Україні, оскільки підтримав будівництво московитського газопроводу «Північний потік-2».

29 листопада – міністри юстиції G7 ухвалили Берлінську декларацію щодо відповідальності Московитської Федерації за воєнні злочини в Україні.

29 листопада – посол України в ООН Сергій Кислиця запропонував повернути «Росії» історичну назву «Московія».

29 листопада – московитські окупанти завдали по території України 26 авіаційних ударів та здійснили 10 обстрілів із РСЗВ.

30 листопада – Бундестаґ Німеччини визнав Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом українського народу.

30 листопада – на думку Генерального секретаря НАТО Є. Стотенберґа, попередньою умовою розгляду питання членства України в НАТО є її перемога над Московитською Федерацією.

30 листопада – Президент України В. Зеленський заявив, що на відновлення України потрібно понад трильйон дол. США.

30 листопада – московити випустили по Сумщині 110 снарядів та мін, загинула дитина.

Кінець листопада – у Курській обл. Московитської Федерації, що межує з Україною, почали будувати оборонні споруди, зокрема у полях встановили бетонні пірамідальні протитанкові споруди, відомі як «зуби дракона». Розвідка Великобри-

танії пояснила це прагненням «…розпалити патріотичні почуття московитських громадян».

1 грудня – Верховна Рада України схвалила заяву щодо необхідності реформування Організації Об'єднаних Націй та нелегітимності перебування в ООН Московії, котра зловживає правами постійного члена в Раді Безпеки ООН та своїми діями порушує основоположні міжнародно-правові документи, зокрема Статут ООН, Загальну декларацію прав людини, Будапештський меморандум тощо.

1 грудня – Верховний представник Європейського Союзу з закордонних справ та політики безпеки Ж. Боррель заявив, що ЄС розгляне варіанти передачі заморожених і конфіскованих активів Московитської Федерації на відбудову України.

1 грудня – Києво-Печерську лавру офіційно зареєстрували як монастир у складі Української православної церкви (Православної церкви України).

1 грудня – у результаті чергового обміну Україні вдалося повернути з московитського полону 50 українських воїнів, зокрема оборонців Маріуполя та заводу «Азовсталь».

2 грудня – відомий співак Стінг закликав світову спільноту допомогти Україні не замерзнути взимку 2022–2023 рр.

2 грудня – Канада запровадила проти Ірану нові санкції через постачання дронів Московитської Федерації.

2 грудня – московитські окупанти 42 рази обстріляли територію Херсонщини, унаслідок чого загинуло 3 цивільні особи, 7 отримало поранення.

2 грудня – Московитська Федерація продовжує звозити на тимчасово окуповані території України своїх педагогів, зокрема з Дагестану, які мають змосковщити українських дітей, оскільки більшість українських вчителів відмовилося співпрацювати з окупантами.

3 грудня – згідно з дослідженням проєкту «NASA Harvest», Московія вкрала української пшениці з непідконтрольних Україні територій щонайменше на 1 млрд дол.

3 грудня – президентка Грузії Саломе Зурабішвілі висловила співчуття у зв'язку з загибеллю грузинських добровольців, які воювали в Україні проти московитських загарбників.

3 грудня – у центрі Вашинґтона до 300-річчя з дня народження відкрили пам'ятник українському філософу Григорію Сковороді.

3 грудня – через московитські обстріли 2 людини загинуло, 7 отримало поранення.

4 грудня – приватний заклад вищої освіти (ЗВО) «Київська школа економіки» (Kyiv School of Economics) оцінив, що внаслідок повномасштабного вторгнення Московитської Федерації в Україні було знищено чи викрадено сільськогосподарської продукції загальною вартістю 1,87 млрд дол. США.

4 грудня – від початку московитсько-української війни під час боїв у лавах Збройних сил України загинуло 33 грузини.

4 грудня – 2 громадян Польщі – Януш Шеремета та Кшиштоф Тифель, які служили в Інтернаціональному леґіоні ЗСУ, загинули на фронті.

4 грудня – державний секретар США Е. Блінкен назвав варварськими зусилля Московії щодо виведення з ладу електропостачання та інфраструктури в Україні. На його думку, президент В. Путін обрав тактику «випаленої землі» тому, що не зміг досягти своїх попередніх завойовницьких цілей у війні проти України.

4 грудня – згідно з опитуванням АНО «Левада-центр», 74% московитів підтримують дії своїх військ у війні в Україні. При цьому лише 41% респондентів виступають за те, щоб Московитська Федерація продовжувала військові дії в Україні, тоді як 53% заявили, що потрібно розпочати мирні переговори.

4 грудня – міністр оборони США Л. Остін звинуватив Московитську Федерацію в навмисній жорстокості у війні проти України, заявивши, що та навмисно обирає як мішень цивільне населення.

4 грудня – московитські окупанти вбили 5 цивільних осіб, 7 зазнало поранень.

4 грудня – слідчі Національної поліції України зареєстрували 3454 воєнних злочинів, скоєних загарбниками під час окупації Харківщини. Їхня більшість (3053) зареєстрована за ст. 438 (порушення законів і звичаїв війни) КК України.

4 грудня – у концертній залі Карнеґі-Гол у м. Нью-Йорк (США) відбувся концерт, присвячений 100-річчю прем'єри у Мангеттені композиції всесвітньо відомого твору для хору «Щедрик» українського композитора Миколи Леонтовича.

5 грудня – британська газета «Financial Times» оголосила Президента України В. Зеленського «Людиною року».

5 грудня – Верховний Суд України виніс остаточне рішення щодо емблеми дивізії «Галичина», визнавши герб із зображенням золотого лева на синьому тлі таким, що не належить до нацистської символіки.

5 грудня – міністр закордонних справ України Д. Кулеба повідомив, що за останні дні українські дипломати в 12 країнах 21 раз отримували погрози, які невідомі надсилали у конвертах, у т. ч., як вважається, з очима тварин.

5 грудня – Верховному комісару ООН з прав людини Фолькеру Тюрку під час візиту до Києва довелося перебувати в підземному укритті через ракетний удар московитських військ.

5 грудня – відомий американський стендап-комік, сатирик та актор Дейв Шапел у своєму виступі так розповів про війну в Україні та мужніх українців: «Українці – крутіші бійці, ніж ми усі думали. Ці чуваки… Борони їх Боже… Вони круті. Вони знищили 10000 московитів за перший тиждень війни… І це до того, як у них з'явилася зброя. До того, як ми вирішили дати їм зброю. Вони нищили московитів усім, що знаходили у господарстві… Там ніби вся країни засипана пастками із фільму режисера Кріса Коламбуса «Сам удома».

5 грудня – воїни ЗСУ успішно відбили всі атаки ворога у Донецькій обл.

5 грудня – за процесуального керівництва прокурорів САП детективи НАБУ затримали членів злочинної організації, яка взяла під контроль Одеську міськраду та бюджет міста.

5 грудня – заступник генерального секретаря Ради Європи Бйорн Берґе заявив, що Московитська Федерація є найпотужнішим прикладом загрози пропаґанди, змішаної з дезінформацією та мовою ненависті.

5 грудня – згідно з даними видання «The Wall Street Journal», США надіслали Україні РСЗО «HIMARS» з обмеженою дальністю ударів, щоб ними не можна було вразити Московитську Федерацію.

5 грудня – набули чинності нафтові санкції ЄС проти Московії.

5 грудня – низка московитських ЗМІ повідомила про атаки українських безпілотників на стратегічні авіабази «Енґельс» у Саратовській обл. і «Дяґілєво» в Рязанській обл. Московитської Федерації, внаслідок яких пошкоджено літаки, здатні нести кілька ядерних боєприпасів, і продемонструвала здатність України завдавати ударів по московитських тилах. Саме з цих аеродромів стратегічні бомбардувальники завдавали масованих ракетних ударів по Україні.

5 грудня – московити ударили трьома ракетами по м. Кривий Ріг, влучивши у промислове підприємство, внаслідок чого 1 працівник загинув, 3 людей отримало поранення.

5 грудня – Московитська Федерація завдала масованого ракетного удару по всій території України. Більшість ракет, понад 60 із понад 70, збили сили ППО. Загинуло 4 людини, 16 отримало поранення.

6 грудня – Державну службу України з етнополітики та свободи совісті зараховано до центральних органів виконавчої влади, які підпорядковуються безпосередньо Кабінету Міністрів України.

6 грудня – до Дня Збройних сил України АТ «Укрпошта» випустило благодійну марку «Зброя перемоги».

6 грудня – ЗСУ відбили атаки ворога в районах 10 населених пунктів на Луганщині й Донеччині.

6 грудня – московитські окупанти вбили 4 цивільних громадян і 16 поранили.

6 грудня – у результаті чергового обміну Україні вдалося повернути з московитського полону 60 українських воїнів, зокрема оборонців Маріуполя та заводу «Азовсталь».

6 грудня – Угорщина заблокувала виділення ЄС Україні 18 млрд євро макрофінансової допомоги в 2023 р.

6 грудня – Україна повернули тіла ще 49 загиблих українських захисників.

6 грудня – українські безпілотники здійснили атаки на комбінат «Слава» у Брянській обл. та аеродром м. Курськ (Московитська Федерація), де спалахнув нафтонакопичувач.

7 грудня – американський журнал «Time» оголосив Президента України В. Зеленського та «дух України» символами 2022 р.

7 грудня – аналітики Інституту з вивчення війни (ISW) переконані, що президент Московитської Федерації В. Путін створює умови для затяжної загарбницької війни в Україні. Вони звернули увагу на його заяву, що війна проти України може бути «тривалим процесом» і що захоплення нових територій є важливим результатом для Московії.

7 грудня – білоруський парламент схвалив смертну кару за «державну зраду» для чиновників і військових.

7 грудня – верховний суд Франції скасував рішення апеляційного суду м. Парижа та залишив у силі рішення Міжнародного арбітражу про стягнення з Московитської Федерації на користь ПАТ «Державний ощадний банк України» 1,1 млрд дол. США плюс відсотки, які нараховуватимуться з моменту винесення рішення до часу фактичної компенсації (бл. 100 тис. дол. США щоденно).

7 грудня – видання «Financial Times» з посиланням на радника українського уряду з питань оборони повідомило, що Україна може завдавати удари безпілотниками на великі відстані вглиб Московії і невдовзі там не залишиться безпечних зон.

7 грудня – внаслідок зіткнення вантажівки, що перевозила московитських військових, і мікроавтобуса на трасі між тимчасово окупованими Шахтарським і Торезом Донецької обл. загинуло 16 людей, 3 постраждало.

7 грудня – голова Луганської обласної військової адміністрації (ОВА) Сергій Гайдай повідомив, що московитські окупанти вивозять дітей з області до Чечні для «патріотичного виховання».

7 грудня – за підсумками діяльності Моніторинґової місії ООН з прав людини оприлюднено доповідь, в якій зазначено, що натепер ООН задокументувала насильницьку смерть 441 цивільної особи (341 чоловіка, 72 жінок, 20 хлопчиків та 8 дівчаток) у Київській, Чернігівській і Сумській областях за перші 6 тижнів московитського вторгнення. При цьому автори звіту зауважили, що їхня реальна кількість, очевидно, значно вища.

7 грудня – згідно з дослідженням Кільського інституту світової економіки, країни Європи вперше з початку війни перевершили США у зобов'язаннях щодо допомоги Україні.

7 грудня – компанія «Google» оприлюднила дані про те, що запит терміна «Ukraine» посів у пошуковому сервісі «Google» третє місце в загальному пошуку та перше місце в пошуку серед новин за рік.

7 грудня – мешканці Грузії за 8 днів зібрали гроші на 200 генераторів для України.

7 грудня – настоятеля храму МПЦвУ в Лисичанську засудили до 12 років в'язниці за шпигунство на користь Московитської Федерації.

7 грудня – Папа Римський Франциск знову нагадав про війну, що триває в Україні, й порівняв її з операцією нацистської Німеччини в роки Другої світової війни, здійсненої проти євреїв.

7 грудня – Президент України В. Зеленський став найвпливовішою людиною Європи в 2022 р. за версією видання «Politico».

7 грудня – Московію усунули зі складу членів Парламентської асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва (ПАЧЕС).

7 грудня – московити 30 разів обстрілювали Херсонщину, внаслідок чого 2 особи загинуло, 1 отримала поранення.

7 грудня – московити вбили 13 мирних жителів Донеччини: 10 у Кураховому, 1 у Красногорівці, 1 в Іванівці та 1 у Бахмуті; щонайменше 15 людей отримало поранення.

7 грудня – Сили оборони України відбили атаки в районах 15 населених пунктів та уразили 6 пунктів управління противника.

7 грудня – Спілка українських підприємців звернулася до лідерів країн G7 та ЄС із закликом «…терміново покласти край продовженням бомбардувань української цивільної інфраструктури», збільшити поставки зброї в Україну і посилити санкції проти економіки Московитської Федерації.

7 грудня – США додали 24 компанії з Московитської Федерації, Латвії, Пакистану, Сінгапуру та Швейцарії до «чорного списку» через допомогу московитській армії.

7 грудня – у Херсонській обл. на ворожих мінах підірвалось і загинуло 6 поліцейських з Черкаської обл., 2 отримало поранення.

7 грудня – Франція передала Україні 100 генераторів середньої потужності для проходження опалювального сезону.

8 грудня – американське видання «Politico» визнало московитського диктатора В. Путіна «невдахою року».

8 грудня – Верховний представник ЄС з закордонних справ та політики безпеки Ж. Боррель заявив, що пріоритетом для Європейського Союзу та його країн-членів є підтримка України зброєю й фінансами, оскільки ЄС не може дозволити, щоб у цій аґресивній війні перемогла Московія.

8 грудня – Верховний Суд України визнав незаконною передачу палацу Терещенків на Житомирщині єпархії МПЦвУ.

8 грудня – від початку повномасштабного вторгнення Московитської Федерації Офіс Генерального прокурора задокументував понад 70 тис. воєнних злочинів проти України.

8 грудня – Європарламент та Європейська асоціація міст започаткували ініціативу «Генератори надії», щоб у великих обсягах збирати генератори для України.

8 грудня – Євросоюз засудив застосування московитськими військами газових гранат проти українських військовослужбовців.

8 грудня – за 100 днів діяльності Міжвідомчої робочої групи з питань реалізації санкційної політики Україна запровадила санкції проти майже 4,5 тис. фізичних та юридичних осіб Московитської Федерації і Білорусі.

8 грудня – за добу ворог 68 разів обстріляв Херсонщину з мінометів, артилерії, танків та РСЗВ, унаслідок чого 8 мирних мешканців отримало поранення.

8 грудня – канцлер Німеччини О. Шольц сподівається, що запланована європейська система протиракетної оборони буде створена протягом подальших 5 років.

8 грудня – міністр закордонних справ Словаччини Растіслав Качер заявив, що його країна «добре» вивчила уроки історії, а тим, хто виступає за перемовини з Московією, нагадав, що домовленості з Гітлером призвели до руйнації тодішньої Чехословаччини і Другої світової війни.

8 грудня – міністр закордонних справ Словаччини Р. Качер переконаний, що допомога Україні – це моральний обов'язок і стратегічне рішення його країни, бо інакше вона стане наступною ціллю аґресії Московитської Федерації.

8 грудня – міністр оборони України О. Резніков повідомив, що за останні 30 днів до експлуатації в ЗСУ допущено 7 зразків БПЛА українського виробництва.

8 грудня – Папа Римський Франциск заплакав, коли під час традиційної молитви на Іспанських сходах у Римі згадав про страждання українців.

8 грудня – представник державного департаменту США, менеджер у справах Європи Майкл Тірре наголосив, що московити в Україні використовують таку саму тактику, як терорис-

ти ІДІЛу в Сирії та Іраку: цілеспрямовано мінують цивільні будинки, зокрема дитячі іграшки, і навіть тіла вбитих.

8 грудня – представниця Пентагону С. Сінгх заявила, що Україна не координує зі США можливі військові операції та удари по території Московитської Федерації.

8 грудня – прем'єрка Естонії Кая Каллас заявила, що реакцію союзників із цивілізованого світу на аґресію Московитської Федерації ретельно вивчатимуть всі диктатори і тому в інтересах Заходу посилити підтримку України та продовжувати збільшувати ціну війни для Московитської Федерації, поки останній московитський солдат не залишить Україну.

8 грудня – пресслужба СБУ повідомила, що за результатами контррозвідувальних заходів Служби безпеки України на об'єктах МПЦвУ в Херсонській, Черкаській, Житомирській та Волинській областях виявлено московитські паспорти місцевих священників, промосковитську літературу, тексти молитов за країну-аґресора, «документи» окупаційних адміністрацій, прапори терористичних організацій «Л/ДНР», крадені ікони.

8 грудня – прокурори Миколаївської обласної прокуратури спільно зі слідчими поліції та криміналістами виявили на деокупованій території с. Новопетрівка Широківської ОТГ Баштанського р-ну 3 загиблих унаслідок військової аґресії Московитської Федерації. Згідно з висновками судово-медичних експертів, у загиблих зафіксовані сліди тортур і катувань.

8 грудня – Рада Європейського Союзу ухвалила рішення про невизнання московитських проїзних документів, виданих на окупованих територіях України та Грузії.

8 грудня – московитські війська завдали ракетного удару по Харківщині, внаслідок чого постраждало 4 осіб.

8 грудня – московити, які окупували Запорізьку АЕС, завезли на її територію кілька реактивних систем залпового вогню «Град».

8 грудня – сейм Латвії закликав притягти до відповідальності винних у злочинах Московитської Федерації в Україні.

8 грудня – у Донецькій обл. окупанти вбили 5 цивільних, 2 поранено.

8 грудня – Угорщина на зустрічі послів країн ЄС виступила проти запланованого нового пакета антимосковитських санкцій.

8 грудня – Франція передала 100 генераторів для посилення роботи українського енергосектору.

9 грудня – Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберґ висловив припущення, що бойові дії в Україні можуть перерости у велику війну між НАТО та Московією.

9 грудня – державний департамент США оголосив про запровадження санкцій проти очільника Окружного адміністративного суду Києва Павла Вовка та 2 членів його родини через вимагання хабарів в обмін на втручання в судові та інші державні процеси.

9 грудня – за оперативним оцінюванням Держстату ВВП України зменшився на 30,8% у третьому кварталі в річному вимірі, проте збільшився за показниками другого кварталу. Темпи зростання споживчих цін уперше від початку року сповільнилися у річному вимірі – у листопаді інфляція становила 26,5%.

9 грудня – згідно з даними уповноваженої Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дарії Герасимчук, московитські загарбники незаконно вивезли з України понад 13 тис. дітей.

9 грудня – Канада запровадила нові санкції проти Московії, Ірану та М'янми через порушення прав людини урядами цих держав.

9 грудня – Німеччина передасть Україні 18 САУ «RCH 155», 80 пікапів, 2 ангарні намети, 7 вантажівок і 90 одиниць протидронного обладнання.

9 грудня – Норвегія виділила 1 млрд крон (бл. 100 млн дол. США) на відновлення інфраструктури України після ударів московитських військ.

9 грудня – парламент Болгарії схвалив рішення про надання Україні військової та військово-технічної допомоги.

9 грудня – президент Московитської Федерації В. Путін допустив внесення концепції превентивного ядерного удару в московитську воєнну доктрину.

9 грудня – прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді відмовився від традиційної щорічної зустрічі з московитським диктатором В. Путіним через ядерні погрози Кремля Україні.

9 грудня – Рада ЄС ухвалила резолюцію, що закликає до посилення боротьби з безкарністю Московії за розв'язання аґресивної війни проти України.

9 грудня – московити завдали 48 ударів із мінометів по прикордонних територіях Сумської обл.

9 грудня – Служба безпеки України оголосила про підозру ректору Почаївської духовної семінарії МПЦвУ, який провадив антиукраїнську діяльність.

9 грудня – Служба безпеки України виявила підозрілих осіб, незареєстровану зброю і московитські агітки, в яких прославляється Московія, на об'єктах МПЦвУ в Київській та Херсонській областях.

9 грудня – США запровадили санкції проти Повітряно-космічних сил Московитської Федерації та інших московитських установ через їхню причетність до незаконної закупівлі в Ірану безпілотників та їхнього використання у війні в Україні.

9 грудня – США наклали санкції на членів ЦВК Московитської Федерації і співробітників Кремля за порушення прав людини в Україні.

9 грудня – США оголосили про виділення Україні чергової партії військової допомоги в розмірі 275 млн дол. США. Загалом від початку повномасштабного вторгнення Московитської Федерації в Україну США надали нашій країні понад 19 млрд дол. безпекової допомоги.

9 грудня – уряд США оголосив про введення санкцій проти московитських чиновників, а також осіб, причетних до фільтрації

на окупованих територіях України, тортур, переселення дітей, проведення псевдореферендумів та інших злочинів.

10 грудня – Австралія запровадила санкції проти Ірану та Московитської Федерації за порушення прав людини і вторгнення в Україну.

10 грудня – Азербайджан відправив Україні як гуманітарну допомогу електрообладнання, яке охоплює 45 силових трансформаторів і 50 генераторів.

10 грудня – британське видання «The Times» повідомило, що США дали мовчазну згоду на далекобійні удари України по цілях на території Московії після численних ракетних ударів московитських військ по українській критичній інфраструктурі.

10 грудня – в результаті проведення контррозвідувальних заходів на об'єктах МПЦвУ в Харківській обл. СБУ виявила бібліотеки з прокремлівською літературою, матеріали, що вихваляють країну-аґресора, велику кількість готівки у різній валюті, в т. ч. московитськими рублями, сухпайки московитських окупаційних угруповань тощо.

10 грудня – ворог завдав нових ударів по енергетичних об'єктах в Одеській обл., внаслідок чого через пошкодження частини магістральних високовольтних мереж та обладнання було знеструмлено споживачів м. Одеси та області.

10 грудня – Європейська комісія мобілізувала свої аварійні резерви, щоб відправити 40 генераторів в Україну. Один такий генератор потужністю 220 кіловатів може забезпечити електроенергією лікарню.

10 грудня – Ізраїль передав одній із київських дитячих лікарень сучасне медичне обладнання.

10 грудня – канцлер Німеччини О. Шольц заявив, що не бачить жодних ознак, що В. Путін може відмовитися від своїх імперіалістичних планів, тому вважає за потрібне збільшувати інвестиції в оборону.

10 грудня – міністр закордонних справ України Д. Кулеба закли-

кав Товариство Червоного Хреста допомогти зупинити депортацію українських дітей у Московитську Федерацію.

10 грудня – міністр оборони Литви Арвідас Анушаускас заявив, що його країна надала Україні допомогу з озброєнням на загальну суму 280 млн євро і підтримка триватиме й надалі.

10 грудня – Німеччина передасть Україні 470 електрогенераторів різної потужності загальною вартістю 19,5 млн євро.

10 грудня – окупаційні війська Московитської Федерації за минулу добу поранили 4 цивільних жителів у Донецькій обл. і 4 на Нікопольщині.

10 грудня – партизанський рух «АТЕШ», що діє в окупованому Криму, взяв на себе відповідальність за підпал московитської військової бази у селищі Радянське.

10 грудня – ресурс «Duolingo» повідомив, що після повномасштабного вторгнення Московитської Федерації в Україну понад 1,3 млн користувачів у світі почали вивчати українську мову через його електронну платформу.

10 грудня – московитські окупанти атакували дронами-камікадзе «Shahed-136/131» іранського виробництва південь України; 10 із 15 дронів було збито.

10 грудня – московити 45 разів ударили по Херсонській обл., унаслідок чого 2 цивільних загинуло, 5 отримало поранення.

10 грудня – самопроголошена «влада» окупованих регіонів Донецької обл. передала місцеву комунальну техніку на потреби московитських окупантів.

10 грудня – СБУ викрила диякона МПЦвУ, котрий агітував за «приєднання» Запоріжжя до Московитської Федерації, заперечував існування українського народу, його мови і культури, ставив під сумнів державний суверенітет і територіальну цілісність України у міжнародно визнаних кордонах.

10 грудня – українські воїни відбили атаки біля 13 н. п. Донецької та Луганської областей й уразили 4 пункти управління і 5 районів зосередження особового складу, озброєння і військової техніки окупантів.

11 грудня – міністр оборони Швеції Пол Йонсон, котрий прибув із візитом в Україну, заявив, що його країна розширює підтримку нашій державі та розглядає її як інвестицію у загальну безпеку.

11 грудня – окупанти вбили 2 цивільних і 6 поранили.

11 грудня – президентка Молдови Майя Санду заявила в інтерв'ю телеканалу «CNN», що у війні з Московитською Федерацією Україна захищає не лише власну свободу, а й свободу Молдови.

11 грудня – РНБО запровадила, а Президент України В. Зеленський затвердив санкції проти ще 7 представників МПЦвУ.

12 грудня – Верховний представник ЄС з закордонних справ та політики безпеки Ж. Боррель заявив, що з огляду на нездатність отримати перевагу на полі бою, Московитська Федерація почала завдавати удари по критичній інфраструктурі України, вирішила приректи мільйони українців на холод і темряву в умовах зими, що є злочином проти людства та воєнним злочином, який не може залишитися без покарання.

12 грудня – група країн зі східного флангу Євросоюзу офіційно висловила несхвалення заяви президента Франції Е. Макрона про те, що з Московією варто обговорювати «ґарантії безпеки» для неї, на додачу до відкритих заяв з інших держав, отриманих минулого тижня.

12 грудня – Європейський Союз затвердив санкції проти Ірану за постачання Московитській Федерації дронів-камікадзе, які вона використовує для нападів на цивільну інфраструктуру України, та застеріг його від будь-яких нових постачань зброї державі-терористу Московії, зокрема балістичних ракет малої дальності, що може призвести до подальшої ескалації війни проти України.

12 грудня – згідно з даними Міністерства соціальної політики України в країні зареєстровано майже 4,9 млн внутрішніх переселенців, серед них понад 3,5 млн – після 24 лютого 2022 р.

12 грудня – ЗСУ відбили атаки біля 16 населених пунктів і вдарили по 11 районах зосередження ворога.

12 грудня – Латвія надала Україні військове обладнання на суму понад 300 млн євро. Це гаубиці, дрони, спорядження для військовослужбовців.

12 грудня – лідери «Групи семи» за підсумками зустрічі за участі Президента України В. Зеленського заявили, що притягнуть до відповідальності московитського диктатора В. Путіна та винних осіб за вторгнення в Україну, а Московитська Федерація заплатить за завдану шкоду. Держави «Групи семи» також продовжуватимуть допомагати Україні захистити себе, забезпечити своє вільне та демократичне майбутнє та стримувати московитську аґресію відповідно до своїх прав, закріплених у Статуті ООН.

12 грудня – міністерка фінансів США Дженнет Єллен заявила, що фінансова підтримка України триватиме стільки, скільки буде потрібно.

12 грудня – міністр енергетики України Герман Галущенко повідомив, що московитськими ракетами уражено всі теплові електростанції, знеструмлено 44 високовольтних повітряних ліній.

12 грудня – міністр оборони Великобританії Б. Воллес заявив, що він готовий до перегляду відмови від постачання Україні озброєнь більшої дальності дії, якщо Московитська Федерація продовжить завдавати ударів по її цивільній інфраструктурі.

12 грудня – міністр оборони Франції С. Лекорню повідомив, що Франція відправила в Україну значну кількість матеріалів, що охоплюють весь спектр висловлених українцями потреб. Серед них: 6 155-міліметрових гаубиць TRF1, що буксируються, 18 самохідних артилерійських установок «Caesar», 2 ракетні пускові установки «LRU» і 2 зенітні системи «Crotale».

12 грудня – Нова Зеландія запровадила санкції проти 23 осіб, які підтримують незаконне вторгнення московитських військ

на територію України, та мереж, залучених до дезінформаційних кампаній.

12 грудня – офіс Генерального прокурора повідомив про встановлення 154 фактів сексуального насильства з боку московитських військових, пов'язаних з аґресією Московитської Федерації проти України.

12 грудня – п'ятий президент України П. Порошенко в ефірі британського телеканалу «GB News» заявив, що Московитська Федерація використовує для бомбардувань української території крилаті ракети Х-55, які Україна свого часу передала їй за умовами Будапештського меморандуму.

12 грудня – під час розмінування у м. Костянтинівка Донецької обл. 3 піротехніки ДСНС України загинули, 2 поранені.

12 грудня – президент США Дж. Байден у розмові з Президентом України В. Зеленським підтвердив зобов'язання своєї країни продовжувати надавати Україні безпекову, економічну та гуманітарну допомогу.

12 грудня – московитські війська обстріляли Херсон, унаслідок чого 2 мирні мешканці загинули, 7 постраждали.

12 грудня – московитські окупанти за добу вбили 7 людей і 33 поранили.

12 грудня – США відправили в Україну першу партію обладнання для забезпечення потреб енергетичної інфраструктури країни на суму 13 млн дол. США.

12 грудня – у м. Кошице (Словаччина) розпочала роботу база з ремонту військової техніки для Збройних сил України.

12 грудня – уряд Швеції надасть додаткові 55 млн євро для відновленням пошкодженої внаслідок атак московитських військ інфраструктури в Україні.

13 грудня – Великобританія ввела санкції проти 12 московитських воєначальників, причетних до ракетних ударів по українських містах, а також проти іранських бізнесменів, які беруть участь у виробництві та постачанні військових безпілотників, що використовувалися в цих атаках.

13 грудня – Верховна Рада України ратифікувала Угоду з Туреччиною про співпрацю у сфері високих технологій, авіаційній і космічній галузях. Це дасть змогу налагодити в Україні виробництво БПЛА «Bayraktar».

13 грудня – Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про національні меншини (спільноти) України», який є однією з вимог для руху України в ЄС.

13 грудня – Верховна Рада України ухвалила новий Закон України «Про медіа» – один із семи євроінтеґраційних кроків, які дають змогу уніфікувати вітчизняне законодавство з нормами ЄС.

13 грудня – Генеральний секретар ООН А. Гутерріш заявив, що масштаби руйнувань в Україні вимагають потужної підтримки з боку міжнародного товариства.

13 грудня – губернатор Брянської обл. Московитської Федерації А. Боґомаз звинуватив ЗСУ через запуск ракети по м. Клинці.

13 грудня – згідно з даними соціологічного опитування групи «Рейтинг», 85% українців вважають, що перемогою у війні буде визволення всіх окупованих українських територій.

13 грудня – МЗС Іспанії оголосило про передачу Україні понад 160 одиниць обладнання для відновлення електромережі після ракетних ударів московитських військ.

13 грудня – міністерка закордонних справ Франції Катрін Колонна заявила про надання Україні нових мобільних ДНК-лабораторій, необхідних для збирання доказів московитських воєнних злочинів.

13 грудня – Німеччина оголосила про виділення Україні ще 50 млн євро допомоги для проходження зимового періоду.

13 грудня – очільниця уряду Італії Дж. Мелоні заявила, що її країна продовжуватиме допомагати Україні у сфері оборони.

13 грудня – прем'єр-міністр України Д. Шмигаль в ефірі телемарафону заявив, що «…вісім ракетних ударів, понад тисяча ракет і дронів за півтора місяці не змогли зруйнувати нашу

енергосистему» та занурити Україну в блекаут (повне припинення подачі електроенергії).

13 грудня – прем'єр-міністр України Д. Шмигаль заявив на економічному форумі в Парижі, що до кінця цього року збитки, завдані економіці України внаслідок війни, становитимуть 700 млрд дол. США.

13 грудня – московитські окупанти вбили 1 людину і 3 поранили.

13 грудня – московитські окупанти за добу атакували 9 областей України – відомо про 6 загиблих і понад 30 постраждалих.

13 грудня – Сили оборони України протягом доби відбили атаки московитів у районах 14 населених пунктів і вдарили по московитських об'єктах.

13 грудня – у Конґресі США розпочала діяльність нова міжнародна європейсько-американська коаліція, яка зосередить увагу на посиленні санкцій проти найближчого оточення В. Путіна та прихильників «московитського світу».

13 грудня – уряд Канади оголосив про виділення 84,9 млн дол. США на ремонт української електромережі, яка зазнала руйнувань після численних атак Московитської Федерації на енергетичну інфраструктуру України.

14 грудня – Вищий антикорупційний суд України задовольнив позов Міністерства юстиції України і стягнув у дохід держави рухоме, нерухоме майно та кошти колишнього президента України В. Януковича.

14 грудня – відбувся черговий обмін полоненими – Україна повернула 64 захисники, які воювали на Донеччині та Луганщині.

14 грудня – внаслідок 86 обстрілів Херсона й області 3 цивільних, у т. ч. дитина, загинуло, 13 отримало поранення різного ступеня важкості.

14 грудня – внаслідок збройної аґресії Московитської Федерації в Україні за добу загинуло 7 цивільних громадян, 19 зазнало поранень.

14 грудня – внаслідок московитських обстрілів Донецької обл. 2 людей загинуло, 4 отримало поранення.

14 грудня – впродовж доби українські захисники відбили атаки ворога в районах 6 н. п. на Донеччині.

14 грудня – дослідження служби «Eurobarometer» на замовлення Європарламенту підтвердили, що майже 3/4 громадян ЄС схвалюють підтримку, яку Євросоюз надає Україні для захисту від аґресії Московитської Федерації.

14 грудня – Європарламент схвалив надання Україні 18 млрд євро макрофінансової допомоги в 2023 р.

14 грудня – Ісландія пообіцяла виділити ще 3 млн дол. США до Фонду енергетичної підтримки України та бюджетної підтримки через Світовий банк.

14 грудня – Комітет міністрів Ради Європи ухвалив План дій для України на 2023–2026 рр. із рекордним обсягом фінансування 50 млн євро.

14 грудня – на Миколаївщині ексгумували тіла 3-х неповнолітніх дівчат, які загинули під час обстрілу селища військами Московитської Федерації.

14 грудня – Норвегія відправила Україні 10 мостів для заміни зруйнованих.

14 грудня – Папа Римський Франциск закликав до «скромного» Різдва цьогоріч, а зекономлені від зменшення витрат на подарунки кошти пожертвувати для допомоги «стражденному народу України».

14 грудня – сейм Польщі ухвалив резолюцію про визнання Московії державою – спонсором тероризму.

14 грудня – СБУ повідомила про перевірки в культових закладах МПЦвУ у 9 областях – Закарпатській, Чернівецькій, Рівненській, Волинській, Миколаївській, Сумській, Львівській, Житомирській та Херсонській – з метою унеможливлення використання релігійних громад як осередків «московитського світу». На території єпархій знайшли московитські паспорти, бланки перепусток до окупаційних органів

Московитської Федерації, ґеорґіївські стрічки, символіку забороненої партії ОПЗЖ і «методички» патріарха МПЦ Кіріла щодо поширення ворожої пропаґанди через вірян.

14 грудня – сенат Чехії визнав Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом українців.

14 грудня – в Європейському парламенті відбулась урочиста церемонія вручення парламентської відзнаки – Премії ім. А. Сахарова «За свободу думки», яку цьогоріч отримав «…сміливий народ України в особі Президента України В. Зеленського, обраних лідерів і громадянського суспільства».

14 грудня – Україна отримала 500 млн євро макрофінансової допомоги від ЄС.

14 грудня – уповноважений Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінець заявив, що від початку повномасштабного вторгнення Московитської Федерації в Україну на московитську територію вивезено понад 12 тис. українських дітей, з них 8600 депортовано примусово.

14 грудня – українські пластуни принесли Президенту України В. Зеленському Вифлеємський вогонь миру.

14 грудня – уповноважений Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінець оприлюднив дані про те, що через війну, шукаючи прихистку, з України виїхало 7 млн 900 тис. осіб – це 20% від фактичної кількості населення держави; 4 млн 900 тис. громадян України стали внутрішньо переміщеними особами, з них 30% – це пенсіонери й особи з інвалідністю; фактично кожна друга сім'я має одного чи більше дітей; 13 млн громадян України залишаються в районах інтенсивних бойових дій і на тимчасово окупованій території; з міст та селищ, які перебувають на межі гуманітарної катастрофи, вивезено 46 тис. українців.

14 грудня – українська ППО збила в Київській обл. і над столицею всі 13 ворожих дронів-камікадзе «Shahed».

14 грудня – уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець під час доповіді у медіацентрі «Украї-

на-Укрінформ» заявив, що московити під час окупації Харківщини та Херсонщини облаштовували катівні навіть для дітей, які, на їхню думку, чинили спротив.

14 грудня – Швеція назвала серед пріоритетів свого головування в ЄС продовження економічної та військової підтримки України для протидії аґресії Московитської Федерації.

15 грудня – глави держав Європейського Союзу домовилися про нарощування подальшої військової підтримки України, а також спрямування зусиль для притягнення до відповідальності Московії за воєнні злочини.

15 грудня – Головнокомандувач ЗСУ В. Залужний в інтерв'ю виданню «The Economist» розповів, що московити готують бл. 200 тис. нових солдатів, і він не сумнівається, що «…вони знову підуть на Київ». В. Залужний також зазначив, що в Україні закінчуються запаси боєприпасів для існуючих оборонних систем.

15 грудня – Європейський парламент визнав Голодомор, спричинений радянським режимом в Україні в 1932–1933 рр., геноцидом і закликав усі країни та організації, які ще не зробили цього, наслідувати його приклад.

15 грудня – командувач Сухопутних військ ЗСУ Олександр Сирський в інтерв'ю виданню «The Economist» заявив, що у нинішній війні боєприпаси витрачаються зі швидкістю, яку можна порівняти з тією, що була під час Другої світової війни, а битви виграє та сторона, яка швидше доставляє снаряди до гармат.

15 грудня – Президент України В. Зеленський увійшов до переліку 50 найвпливовіших людей світу в 2022 р. за версією аґентства «Bloomberg».

15 грудня – протягом доби московитські загарбники вбили 14 цивільних українців, 30 отримало поранення.

15 грудня – Сили оборони України відбили атаки в районах 22 населених пунктів та уразили 5 пунктів управління ворога.

15 грудня – США оголосили про внесення до санкційного списку

московитського олігарха В. Потаніна, котрого вважають одним із найбагатших людей Московії. Його величезні банківські та металургійні активи підтримують фінансування війни Московитської Федерації проти України.

16 грудня – видання «The Wall Street Journal» із посиланням на співробітників Служба зовнішньої розвідки України та Служби безпеки України повідомило, що на початку вторгнення Московитської Федерації в Україну президент В. Путін наказав очільнику Чечні Рамзану Кадирову зайняти урядові приміщення в Києві та вбити Президента України В. Зеленського.

16 грудня – в управлінні Балтської єпархії МПЦвУ СБУ виявила антиукраїнські пропаґандистські матеріали.

16 грудня – внаслідок московитського ракетного удару по будинку в Кривому Розі загинуло 4 осіб, у т. ч. молоде подружжя та їхній молодший син – 1,5-річний Тимофій, старший син, 7-річний Максим, залишився сиротою; 13 людей, у т. ч. 4 дітей, поранено.

16 грудня – Генеральна Асамблея ООН ухвалила оновлену резолюцію щодо порушення прав людини в окупованому Криму.

16 грудня – за добу підрозділи Сил оборони України відбили атаки окупантів в районах понад 20 населених пунктів.

16 грудня – колишній заступник головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО Річард Ширрефф заявив, що масовані ракетні обстріли московитськими військами України можуть бути частиною підготовки до повторного наступу Московитської Федерації.

16 грудня – парламент Болгарії схвалив Угоду між Болгарією та Україною про постачання нашій країні озброєнь, техніки та боєприпасів.

16 грудня – Президента України В. Зеленського та український народ відзначено щорічною Міжнародною премією ім. Карла Великого «За захист європейських цінностей».

16 грудня – прем'єр-міністр Індії Н. Моді заявив московитському диктатору В. Путіну, що діалог і дипломатія щодо України – це єдиний спосіб вирішення проблем.

16 грудня – Рада ЄС затвердила дев'ятий пакет нових санкцій, спрямованих на посилення тиску на Московію у зв'язку з її війною проти України. Зокрема, санкції застосовуватимуться до 168 додаткових суб'єктів, пов'язаних з оборонно-промисловим комплексом Московитської Федерації, усіх московитських парламентських партій, низки високопосадовців, пропаґандистських телеканалів тощо.

16 грудня – Рада ЄС заявила, що після продовольства та голоду В. Путін тепер використовує зиму як зброю, навмисно позбавляючи мільйони українців води, електрики й опалення.

16 грудня – Московитська Федерація здійснила чергову масовану ракетну атаку на Україну. Головнокомандувач Збройних сил України В. Залужний повідомив, що московити за добу випустили по Україні 76 ракет, у т. ч. 72 крилаті; 60 із них збито українською ППО; 3 крилаті ракети, запущені московитами в напрямку України, змінили траєкторію і впали в Єланському р-ні Волгоградської обл. Московитської Федерації.

16 грудня – сенат США затвердив оборонний бюджет із 800 млн дол. США для України.

16 грудня – США надали Україні перший вантаж аварійно-ремонтного обладнання для енергетичної інфраструктури.

16 грудня – у відповідь на твердження московитських посадовців про те, що постачання Україні зенітно-ракетних комплексів «Patriot» «…призведе до непередбачуваних наслідків», у США наголосили, що Московитська Федерація одноосібно відповідає за будь-які провокації щодо війни в Україні.

16 грудня – через московитські ракетні удари у Дніпропетровській обл. тимчасово було заблоковано у шахтах понад 3 тис. гірників.

17 грудня – видання «The New York Times» продемонструвало «графік» московитських окупантів на початку вторгнення в Україну, за яким вони планували дійти до Києва за 18 год.

18 грудня – протягом доби московити завдали 4 ракетних і 7 авіаційних ударів за допомогою БПлА «Shahed-136», а також здійснили 55 обстрілів з РСЗВ, від яких постраждали населені пункти України.

19 грудня – протягом доби противник завдав 4 ракетних та 60 авіаційних ударів, а також здійснив понад 80 обстрілів із РСЗВ. Обстрілів також зазнали райони вздовж лінії фронту від Чернігівської до Херсонської областей.

20 грудня – ворог завдав 5 ракетних і 16 авіаційних ударів, а також здійснив 61 обстріл із РСЗВ, унаслідок чого значні ушкодження отримала цивільна інфраструктура та постраждало мирне населення міст Херсон, Костянтинівка та Вовчанськ. Обстрілів також зазнали райони вздовж лінії фронту від Чернігівської до Херсонської областей.

21 грудня – Президент України В. Зеленський здійснив у США перший візит із початку повномасштабної війни.

21 грудня – США оголосили про виділення Україні чергового пакету військової допомоги на загальну суму 1,85 млрд дол. США, до якого вперше введено систему протиракетної оборони «Patriot».

22 грудня – ворог завдав 6 ракетних і 6 авіаційних ударів, зокрема по цивільних об'єктах у Харківській та Дніпропетровській областях, здійснив понад 70 обстрілів із РСЗВ. Обстрілів також зазнали райони вздовж лінії фронту від Чернігівської до Дніпропетровської та Херсонської областей.

23 грудня – в окупованому Мелітополі підірвано автомобіль із 2 колаборантами.

24 грудня – московити обстріляли центр Херсону, влучивши в обласну лікарню. Відомо про 10 загиблих і щонайменше 68 поранених.

25 грудня – у Херсонській обл. уражено штаб московитських військ, де проводилась нарада офіцерів Південного військового округу ЗС Московитської Федерації.

26 грудня – вночі був потужний вибух на військовому летовищі у м. Енґельс (Московитська Федерація).

27 грудня – Україна повернули тіла ще 42 загиблих захисників.

28 грудня – упродовж доби ворог завдав 30 авіаційних та 7 ракетних ударів, зокрема по цивільній інфраструктурі міст Костянтинівка і Харків, та здійснив понад 70 обстрілів із РСЗВ. Обстрілів також зазнали райони вздовж лінії фронту від Чернігівської до Херсонської областей.

29 грудня – зранку московити завдали масштабної ракетної атаки по території України, внаслідок якої особливо постраждали Київ, Львів та Одеса. Сили української ППО збили 54 із 69 московитських ракет.

30 грудня – упродовж доби противник завдав 5 ракетних і 29 авіаційних ударів, більшість з яких – по цивільній інфраструктурі.

31 грудня – у результаті чергового обміну Україні вдалося повернути з московитського полону 140 українських воїнів, зокрема оборонців м. Маріуполя та о. Зміїний.

31 грудня – упродовж доби противник завдав 31 ракетний і 12 авіаційних ударів та здійснив понад 70 обстрілів із РСЗВ, унаслідок чого постраждала цивільна інфраструктура Чернігівської, Сумської, Київської, Хмельницької, Донецької, Запорізької, Миколаївської та Херсонської областей.

2022 р. – Організація Об'єднаних Націй упродовж року надала українцям понад 4,5 млрд дол. США гуманітарної підтримки.

2022 р. – у світі загинуло щонайменше 57 журналістів, з яких 8 – в Україні.

2022 р. – у звільненому м. Лиман виявили два поховання. Одне з них налічує бл. 200 могил. За попередньою інформацією, це одиночні могили, де поховані цивільні. На іншій ділянці –

братська могила, в якій знайшли 166 загиблих, серед них 5 – діти.

2022 р. – у лавах Інтернаціонального леґіону територіальної оборони України воював племінник 35-го президента США Джона Кеннеді – 28-річний Конор. Як стверджує К. Кеннеді, він був готовий померти за Україну.

2023 р.

1 січня – у новорічну ніч у тимчасово окупованій Макіївці на Донеччині ліквідовано 400 загарбників, ще близько 300 поранено.

1 січня – внаслідок ворожого обстрілу в Херсоні загинула дитина.

3 січня – у недавно звільненому від московитських військ селищі Олександрівка на Миколаївщині виявлено чергову катівню окупантів.

5 січня – внаслідок ворожого обстрілу центру Херсона загинув 20-річний хлопець.

Початок січня – Ніуе – держава в південній частині Тихого океану випустила срібну пам'ятну монету «Воїн Азовсталі» номіналом 5 доларів. На монеті викарбувано картину художника М. Паленка «Маріуполь Азовсталь», де зображений воїн Маріупольського гарнізону в обладунках.

7 січня – уперше Різдвяну літургію в Успенському соборі Києво-Печерської лаври провів очільник ПЦУ Епіфаній.

8 січня – відбувся черговий обмін полоненими – Україна повернула 50 захисників.

9 січня – унаслідок ракетного удару окупантів по ринку селища Шевченкове Куп'янського р-ну Харківської обл. загинули 2 жінки, 5 осіб постраждали.

9 січня – Папа Римський Франциск заявив, що війни, подібні до війни в Україні, де цивільні території зазнають безладного знищення, є «…злочином проти Бога та людства».

9 січня – унаслідок артилерійського обстрілу Херсона загинуло 2 особи.

10 січня – Президент України В. Зеленський позбавив громадянства України народних депутатів В. Медведчука, Т. Козака, А. Деркача та Р. Кузьміна.

11 січня – президенти України, Польщі та Литви підписали у Львові декларацію Люблінського трикутника щодо політичного, економічного, культурного й соціального співробітництва між їхніми країнами.

12 січня – Україна повернула тіла ще 54 загиблих захисників з Оленівки.

14 січня – унаслідок чергової масованої ракетної атаки Московії на Україну постраждали інфраструктурні об'єкти Києва, Харкова, Дніпра, Кривого Рогу, Львівської області.

14 січня – внаслідок удару ракетою московитських військ Х-22 по багатоповерхівці у Дніпрі загинуло 46 людей, у т. ч. 6 дітей, 80 поранено, у т. ч. 16 дітей, близько, 39 врятовано, у т. ч. 5 дітей.

14 січня – внаслідок московитського обстрілу з РСЗВ «Град» та ствольної артилерії Авдіївки 5 людей загинули, ще 5 отримали поранення.

14 січня – влада Великобританії офіційно підтвердила передачу Україні танків «Challenger-2».

15 січня – Президент України В. Зеленський підписав указ про введення персональних санкцій проти 198 діячів московитської культури й медіасфери.

15 січня – у тимчасово окупованому Московією Севастополі пролунала серія вибухів.

16 січня – згідно з даними українських офіційних осіб, від початку повномасштабної московитсько-української війни в лютому 2022 р. Президент України В. Зеленський пережив понад 12 окремих замахів на його життя з боку московитських сил.

18 січня – унаслідок падіння гвинтокрила у м. Бровари Київської обл.. загинуло вище керівництво Міністерства внутрішніх

справ України: міністр Денис Монастирський, перший заступник Євгеній Єнін та державний секретар міністерства Юрій Лубкович.

19 січня – Європарламент ухвалив резолюцію про створення спеціального міжнародного трибуналу для переслідування політичного і військового керівництва Московії та Білорусі за злочин аґресії проти України.

25 січня – Європейський суд з прав людини оприлюднив проміжний вердикт у т. зв. «великій справі щодо Донбасу», який став безперечною перемогою України. Суд розставив крапки над «і» у питанні ролі Московії у гібридній аґресії на сході України. Він підтвердив, що з квітня 2014 р. Московія здійснює військове вторгнення до Донецької та Луганської областей; з травня контроль Московитської Федерації на окупованих територіях став абсолютним; влітку Московія перейшла до повномасштабного перекидання військ на Донбас; Московія має повну і необмежену відповідальність за те, що відбувалося на окупованих нею землях.

31 січня – Україна посіла 116 місце серед 180 країн в Індексі сприйняття корупції-2022, піднявшись у рейтинґу на 6 пунктів порівняно з минулим роком, коли вона займала 122 сходинку.

1 лютого – московити обстріляли Краматорськ Донецької обл., внаслідок чого 4 особи загинуло і 18 отримали поранення.

1 лютого – Парламент Болгарії визнав Голодомор геноцидом українського народу.

1 лютого – московити обстріляли с. Єліне на Чернігівщині, внаслідок чого загинуло четверо людей.

2 лютого – під час обстрілу м. Бахмут на Донеччині отримали поранення двоє норвезьких волонтерів-медиків Сандер Сьорсвен Трелвік і Сімон Йонсен.

2 лютого – за підсумками спільного засідання українського уряду та Європейської комісії в Києві підписано угоду про участь України в програмі ЄС «Єдиний ринок».

2 лютого – Рада ЄС затвердила 500 млн євро військової допомоги Україні й 45 млн євро для тренувальної місії.

2 лютого – за добу московити вбили в Україні 8 українців і 16 поранили.

2 лютого – колишній московитський офіцер К. Єфремов, котрий утік із Московії, заявив, що українських чоловіків жорстоко допитували у московитському полоні – у них стріляли й погрожували їм зґвалтуванням.

3 лютого – міністр закордонних справ Дмитро Кулеба прокоментував можливе повернення московитських спортсменів до змагань і закликав Міжнародний олімпійський комітет припинити спроби прикрити злочини Московії білими прапорами.

3 лютого – генеральний прокурор США Меррік Гарланд оголосив, що конфісковані у підсанкційного московитського олігарха К. Малофєєва активи підуть на допомогу Україні.

3 лютого – США оголосили про новий пакет військової допомоги для України на суму 2,175 млрд дол.

3 лютого – президент Європейської ради Шарль Мішель заявив, що Євросоюз не припинить підтримку України попри погрози Московії й Україна стане членом ЄС.

3 лютого – Федеральний уряд Німеччини надав ліцензію на експорт основних бойових танків Leopard 1 в Україну.

3 лютого – постійний представник США при ОБСЄ Майкл Карпентер заявив, що окупанти примусово перемістили до Московії понад 14 тис. дітей із захоплених українських територій.

4 лютого – згідно з даними The Wall Street Journal, Китай, попри міжнародні санкції й експортний контроль, надає московитським військовим технології, необхідні для ведення війни в Україні.

4 лютого – Німеччина зібрала докази воєнних злочинів московитів в Україні й заявила про необхідність судового процесу на міжнародному рівні.

4 лютого – відбувся ще один великий обмін полоненими, в результаті якого вдалося повернути додому 116 українців.

4 лютого – Американський волонтер Піт Рід загинув у м. Бахмут під час надання допомоги цивільному населенню.

5 лютого – канцлер Німеччини Олаф Шольц заявив, що існує консенсус із Президентом України В. Зеленським про те, що зброя, надана Заходом, не буде використана для атак московитської території.

6 лютого – Верховна Рада Україна визнала приватну військову компанію «Ваґнер» Євґенія Пріґожіна міжнародною злочинною організацією.

6 лютого – московити вилучають і спалюють українські книги на окупованих територіях України.

7 лютого – Верховна Рада України дала згоду на призначення на посаду голови Служби безпеки України Василя Малюка, який до цього тимчасово виконував обов'язки керівника спецслужби.

7 лютого – Федеральна рада безпеки Німеччини схвалила постачання Україні 178 танків «Leopard 1» із промислових запасів.

7 лютого – загальна вартість військової допомоги Нідерландів Україні станом на 24 січня 2023 р. склала близько 1,07 млрд євро.

7 лютого – Верховна Рада України призначила на посаду міністра внутрішніх справ Ігоря Клименка, який до цього тимчасово виконував обов'язки керівника міністерства.

8 лютого – Президент України В. Зеленський прибув до Великобританії, де спільно з британським прем'єром Ріші Сунаком підписав «Лондонську декларацію» – документ, спрямований на поглиблення партнерства Києва й Лондона.

8 лютого – московитські війська завдали кілька ударів по мирному населенню Харківської обл., внаслідок чого загинули 2 людини, ще 5 отримали поранення.

8 лютого – Президент України В. Зеленський прилетів до Франції, де візьме участь у вечері з президентом Франції Емману-

елем Макроном та канцлером Німеччини Олафом Шольцом, що прибув до Парижа раніше.

8 лютого – шведський парламент підтримав пропозицію уряду Швеції про внесення додаткових поправок до бюджету, які передбачають виділення Україні військової допомоги на суму 406,7 млн дол.

8 лютого – президент США Джо Байден назвав війну Московії в Україні найбільшим тестом для світу, і запевнив, що Штати будуть підтримувати українців стільки, скільки буде необхідно.

9 лютого – Музей мистецтва Метрополітен у Нью-Йорку визнав Іллю Рєпіна та Івана Айвазовського українськими, а не московитськими художниками.

10 лютого – українські захисники ввечері 9 лютого та зранку 10 лютого збили 61 крилату ракету з 71 – всього Московія випустила по Україні 106 ракет.

10 лютого – московитські окупанти обстріляли 13 областей України, внаслідок чого були влучання по об'єктах критичної інфраструктури.

11 лютого – перша партія шведських зенітних гармат L-70, які Литва передає Україні, та боєприпасів до них прибули на територію України.

12 лютого – Президент України В. Зеленський підписав указ про введення в дію рішення Ради нацбезпеки і оборони про запровадження персональних санкцій проти 199 громадян Московії.

13 лютого – Міністерство оборони України повідомило, що Данія передала Україні обіцяні 19 САУ Caesar.

15 лютого – внаслідок удару московитів РСЗВ «Смерч» по багатоповерхівці у м. Покровськ Донецької обл. 3 людей загинули й 11 отримали поранення.

15 лютого – у деокупованому м. Снігурівка Миколаївської обл. виявлено тіла 27 людей, убитих під час окупації міста московитами.

15 лютого – міністр оборони Британії Бен Воллес заявив, що в Україні залучено 97% всієї московитської армії.

15 лютого – згідно зі звітом Лабораторії гуманітарних досліджень факультету охорони здоров'я Єльського університету, на території Московії та анексованого Криму існує щонайменше 43 заклади, у більшості з яких відбувається «ідеологічне перевиховання» дітей з України віком від 4 місяців до 17 років. За оцінкою дослідників, від 24 лютого 2022 р. до цих таборів потрапили понад 6 тис. українських дітей.

15 лютого – 6 людей загинули та ще щонайменше 13 отримали поранення внаслідок московитських обстрілів Донецької обл.

16 лютого – у Латвії дозволили передавати конфісковані у п'яних водіїв авто на потреби української армії.

16 лютого – Вищий антикорупційний суд ухвалив передати у державну власність України підприємства, які належали московитському олігарху Олегу Дерипасці: Миколаївський глиноземний завод, Глухівський кар'єр кварцитів, Хустський та Жежелівський кар'єри та ін.

16 лютого – Україна й Московія здійснили черговий обмін військовополоненими, внаслідок якого на підконтрольну Києву територію повернулися 100 військових і одна цивільна особа, а до Московії – 101 військовослужбовець.

16 лютого – парламент Словаччини визнав московитський режим терористичним, а Московію – спонсором тероризму.

16 лютого – у Молдові вчетверте виявили фраґмент ракети, яка потрапила на територію країни після московитської ракетної атаки по Україні.

16 лютого – Європарламент схвалив резолюцію до першої річниці з початку повномасштабного вторгнення Московії в Україну, у якій висловлює осуд діям Кремля та закликає надати Україні усю необхідну допомогу, у тому числі розглянути можливість передачі західних винищувачів.

16 лютого – парламент Норвегії погодив багаторічну програму підтримки України на майже 7 млрд євро.

16 лютого – колишній заступник голови офісу президента Московії В. Сурков визнав, що працював над Мінськими угодами, виходячи з того, що вони не повинні бути виконані.

17 лютого – Пентагон повідомив, що перша група українських військових завершила навчання на американській базі в Німеччині.

17 лютого – уряд Нідерландів офіційно надав принципову згоду на пропозицію України про створення в Гаазі міжнародної організації – Реєстру збитків, завданих Україні московитською аґресією.

18 лютого – прем'єр-міністр Великобританії Ріші Сунак виступив за створення для України розширених можливостей натівського стандарту, які мають дати їй захист до того, як вона стане членом Альянсу.

19 лютого – Президент України В. Зеленський увів у дію рішення РНБО про санкції щодо 333 громадян Московії та Московської біржі.

20 лютого – міністерство оборони США оголосило про виділення чергового пакета військової допомоги Україні загальним обсягом 460 млн дол.

20 лютого – під час візиту до України президент США Джо Байден оголосив про виділення нашій країні 500 млн дол. додаткової допомоги.

20 лютого – посол США в ООН Лінда Томас-Ґрінфілд заявила, що Китай перетне «червону лінію», якщо вирішить надати летальну військову допомогу Московії у війні проти України.

20 лютого – московити 3 мешканців Донецької обл. вбили й ще 5 поранили.

21 лютого – Президент України В. Зеленський підписав спільну декларацію з прем'єр-міністеркою Італії Джорджією Мелоні, яка перебувала з візитом у Києві. В Декларації засуджено аґресію Московії проти України та підтверджено відданість зміцненню спільних зусиль для забезпечення подальшого проґресу на шляху впровадження стандартів ЄС і НАТО та

інтеграції України до Європейського Союзу й Північноатлантичного альянсу.

21 лютого – Восьмий апеляційний адміністративний суд заборонив діяльність Партії реґіонів України.

21 лютого – внаслідок московитського обстрілу м. Херсон 5 людей загинули, 16 – госпіталізовані.

21 лютого – Московія призупинила участь у договорі про стратегічні наступальні озброєння, тобто про обмеження ядерних озброєнь Московії та США.

22 лютого – Виконавчий комітет Міжнародної федерації журналістів ухвалив рішення призупинити членство в організації Союзу журналістів Московії у зв'язку з повномасштабною московитською аґресією проти України.

24 лютого – Верховна Рада України денонсувала всі договори з Московією щодо Азовського моря.

24 лютого – міністерство оборони США оголосило про новий пакет військової допомоги Україні на загальну суму 2 млрд дол., який допоможе посилити протиповітряну оборону.

24 лютого – Президент України В. Зеленський вручив державні нагороди, зокрема, звання Героя України, українським захисникам у річницю повномасштабного вторгнення Московії на Софійському майдані.

25 лютого – московитськими військами окуповано 1877 українських міст і сіл.

26 лютого – командувач Повітряних сил ЗСУ генерал-лейтенант М. Олещук повідомив, що з вересня 2023 р. Сили оборони України знищили понад 650 московитських крилатих ракет та 610 іранських дронів.

1 березня – згідно з даними командувача Об'єднаних сил Збройних сил України С. Наєва, Українська протиповітряна оборона збиває 80% московитських ракет.

1 березня – президент США Джо Байден продовжив до кінця 2023 р. дію надзвичайного стану, запровадженого ще у 2014 р. після московитської аґресії проти України, та пов'язані з ним санкційні обмеження проти Московії.

1 березня – Московія програла масштабну танкову битву за Вугледар Донецької обл., потрапивши в засідки ЗСУ.

1 березня – у тимчасово окупованому м. Токмак Запорізької обл. окупаційна адміністрація змушує школярів писати листи московитським загарбникам.

1 березня – США заявили, що Китай витрачає мільярди доларів на поширення «отруйної дезінформації» включно з меседжами, які цілком збігаються з позицією Московії щодо України.

2 березня – міністр закордонних справ Естонії Урмас Рейнсалу заявив, що членство в Північноатлантичному Альянсі є єдиним варіантом ґарантування безпеки України, за винятком ядерної зброї.

2 березня – музей Стадейлік в Амстердамі (Нідерланди), який має одну з найповніших колекцій творів Казимира Малевича, тепер підписує художника-абстракціоніста як українця.

2 березня – парламент Молдови схвалив декларацію з осудом московитської аґресії проти України.

2 березня – від московитських обстрілів на Донеччині загинуло 2 мирних мешканців.

2 березня – домовленості самопроголошеного президента А. Лукашенка та китайського лідера Сі Цзіньпіна можуть дати змогу Московії отримати допомогу з Китаю в обхід санкцій.

2 березня – 13 українців загинули внаслідок нічного удару московитів по житловому будинку у Запоріжжі. Серед загиблих 8-місячна дівчинка та її родина.

3 березня – міністерство оборони США оголосило про новий пакет Україні на загальну суму 2 млрд дол., який допоможе посилити протиповітряну оборону.

3 березня – Україна повернула на батьківщину тіла 17 загиблих оборонців. За весь час повномасштабної війни з окупованих територій родинам передали тіла 1 426 полеглих українських героїв.

3 березня – у Бундестазі Німеччини А. Меркель назвали відповідальною за війну в Україні через блокування її вступу в НАТО.

3 березня – згідно з даними українських та міжнародних юристів, на захоплених територіях України московити створили мережу зі щонайменше 20 катівень, які є частиною продуманої московитської стратегії зі знищення української ідентичності.

4 березня – московитські окупанти обстріляли Нікопольщину в Дніпропетровській обл., внаслідок чого загинули 2 людей.

5 березня – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України напрацювало нову методологію фіксації та підрахунку збитків екології, за якою завдана Московією шкода оцінюється у 2 трлн грн.

5 березня – на Харківщині московитський снаряд влучив у цивільне авто, загинуло подружжя.

5 березня – московити вбили на Херсонщині жінку й двох дітей, влучивши у будинок.

5 березня – Україна здобула «золото» та «бронзу» у стрибках у висоту на Євро з легкої атлетики у приміщенні, Ярослава Магучіх захистила титул чемпіонки.

5 березня – в мережі з'явилося жахливе відео розстрілу беззбройного українського військового Олександра Маційовського, який потрапив у полон до московитських окупантів. В останні миті свого життя український вояк промовив «Слава Україні!».

6 березня – У Раді Європи заявили про необхідність термінових дій для возз'єднання українських дітей, переміщених до Московії та окупованих Московією територій, з їхніми сім'ями.

6 березня – згідно з даними ЗМІ, Болгарія через посередників відправила Україні зброї на 1 млрд дол. США.

6 березня – під час позачергового засідання уряду Кабінет міністрів України призначив директором НАБУ Семена Криво-

носа, який обіймав посаду голови Державної інспекції архітектури та містобудування України.

6 березня – українська тенісистка Марта Костюк перемогла на турнірі WTA в м. Остін (США). У фіналі турніру українка перемогла московитку Варвару Ґрачьову.

6 березня – Повітряні сили України збили 13 з 15 дронів-камікадзе «Шахед», які московити запустили по Україні вночі.

7 березня – прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо оголосив про посилення підтримки України в межах зусиль із тренування українських військовослужбовців.

7 березня – на фронті загинув доброволець ДУК «Правий сектор» Герой України Дмитро Коцюбайло («Да Вінчі»).

7 березня – відбувся черговий обмін полоненими військовослужбовцями між Україною і Московією. До України повернулося 130 захисників, до Московії – 90 військовослужбовців.

8 березня – посли країн ЄС погодили виділення додаткових 2 млрд євро для Європейського фонду миру, з якого фінансують військову допомогу країн-членів для України.

8 березня – Генсек НАТО Єнс Столтенберг повідомив, що загальна вартість наданої Україні допомоги від союзників за час повномасштабної війни становить близько 150 млрд євро.

8 березня – як повідомив британський телеканал Sky News, Іран таємно передав Московії велику кількість куль, артилерійських і мінометних снарядів для використання у війні проти України та планує надіслати більше.

8 березня – Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш прибув з візитом до України.

9 березня – масований ракетний обстріл України, внаслідок якого є загиблі та постраждалі, зафіксовані влучання в об'єкти критичної інфраструктури.

9 березня – В американській розвідці вважають, що Московія готується до довготривалої війни проти України.

9 березня – Польща передала Україні ще 10 танків Leopard 2.

10 березня – Президент України В. Зеленський ввів у дію рішення Ради національної безпеки та оборони України щодо запровадження санкцій проти 120 фізичних та 287 юридичних осіб, більшість із яких – громадяни Московії.

10 березня – Національний заповідник «Києво-Печерська лавра» з 29 березня 2023 р. розриває договір із чоловічим монастирем МПЦвУ від 2013 р. про безоплатне користування культовими будівлями та іншим майном.

10 березня – прем'єр-міністр Великої Британії Ріші Сунак під час зустрічі з президентом Франції Емманюелем Макроном у Парижі домовились спільно займатись підготовкою українських морських піхотинців.

10 березня – до Києва прибула прем'єр-міністр Фінляндії Санна Марін.

10 березня – палата представників Бельгії, нижня палата бельгійського парламенту, визнала Голодомор геноцидом українського народу.

11 березня – московитські окупанти обстріляли м. Херсон, унаслідок чого загинуло 3 осіб.

13 березня – перші 10 українських військових екіпажів, які будуть використовувати бойові танки Leopard 2 A4 проти Московії, завершили чотиритижневу підготовку в Національному навчальному центрі в іспанській Сарагосі.

13 березня – завдяки військовій допомозі США і європейських країн після московитського вторгнення Україна у 2022 р. стала третім за обсягом імпортером зброї у світі.

13 березня – окупанти вдарили по Миколаївщині, внаслідок чого 2 особи загинуло, 3, у т. ч. дитина, отримали поранення.

14 березня – московити вранці завдали ракетного удару по центру м. Краматорськ Донецької обл., внаслідок чого 1 людина загинула, 7 отримали поранення.

14 березня – ООН зафіксувала 21 965 жертв серед цивільного населення України з початку московитського вторгнення. Серед них 8 231 людина вбита, 13 734 – поранені.

15 березня – Канада за підсумками «Рамштайну» передасть Україні боєприпаси до артилерії та ППО.

15 березня – уряд Швеції ухвалив рішення передати Україні 10 танків Leopard 2 для підготовки до майбутнього контрнаступу.

15 березня – московити атакували м. Марганець Дніпропетровської обл., внаслідок чого загинули дві жінки.

15 березня – дев'ять країн заявили про намір передати Україні понад 150 танків Leopard.

15 березня – Збройним силам України довіряють 95,8% українців, у топ-5 довіри серед інституцій також перебувають волонтери й добровольці, нацгвардійці й рятувальники, президент – на шостому місці в рейтингу довіри.

15 березня – молдовські журналісти-розслідувачі у співпраці з виданнями ще 10 країн Європи й США дізналися про московитську стратегію впливу на Молдову, яку розробили у Кремлі близько двох років тому. Відповідно до стратегії, Московія планувала до 2030 р. встановити політичний контроль над Молдовою.

16 березня – Австрія оголосила про приєднання до групи держав, які працюють над створенням Спеціального трибуналу щодо злочину аґресії проти України. Таких країн уже 33.

16 березня – Збройні сили України уразили три пункти управління, дві радіолокаційні станції та склад пально-мастильних матеріалів Московії.

16 березня – міністр збройних сил Франції Себастьєн Лекорню оголосив про прибуття в Україну першої партії французьких колісних танків AMX-10 RC.

17 березня – НАТО оцінює щоденні втрати московитів – вбитими й пораненими – у боях в Україні до 1500 осіб.

17 березня – Палата досудового провадження II Міжнародного кримінального суду видала ордери на арешт президента Московії В. Путіна у зв'язку з ситуацією в Україні.

17 березня – усі зі 123 країн-членів Міжнародного кримінального суду юридично зобов'язані затримати й передати до суду підозрюваного президента Московії В. Путіна.

17 березня – міноборони Бельгії оголосило про намір передати 240 військових вантажівок для Збройних сил України.

18 березня – унаслідок обстрілу московитами м. Краматорськ 2 осіб загинуло й 10 дістали поранення.

18 березня – Сили оборони України відбили 83 атаки противника на 5 напрямках.

19 березня – внаслідок обстрілу московитами житлового будинку в с. Кам'янське Василівського р-ну Запорізької обл. загинуло 3 людей, ще 2 поранено.

20 березня – згідно з даними української військової розвідки, в окупованому московитами Джанкої на півночі Криму знищено московитські крилаті ракети.

20 березня – очільник міністерства оборони Німеччини Борис Пісторіус заявив, що німецькі бойові машини піхоти Marder, про передання яких Берлін оголосив у січні 2023 р., вже прямують до України.

20 березня – Збройні сили Норвегії повідомили про доставлення в Україну 8 танків Leopard 2 і 4 допоміжних машин.

20 березня – високий представник ЄС із питань зовнішньої політики та політики безпеки Жозеп Боррель підтвердив досягнення домовленості щодо плану надання Україні одного мільйона артилерійських боєприпасів.

20 березня – державний секретар США Ентоні Блінкен оголосив про виділення чергового пакета військової допомоги Україні на загальну суму 350 млн дол.

21 березня – Московія завдала удару з винищувачів Су-35 по Одещині, внаслідок якого є поранені й руйнування; частину ракет збила ППО.

21 березня – відповідно до річного звіту генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга, країни НАТО за рік надали Україні близько 120 млрд дол. допомоги.

21 березня – прем'єр-міністр головуючої в «Групі семи» Японії Фуміо Кісіда під час візиту до України відвідав м. Буча на Київщині, яке стало символом жорстокості московитських окупантів.

21 березня – Верховна Рада України проголосувала за нові умови для прийняття громадянства України: потрібно буде складати іспити зі знання Конституції, історії України та державної мови.

21 березня – Верховна Рада призначила Оксена Лісового на посаду міністра освіти і науки, Михайла Федорова знову міністром цифрової трансформації й віцепрем'єром та Олександра Камишіна – міністром з питань стратегічних галузей промисловості.

22 березня – президент Чехії Петр Павел заявив, що Україна повинна враховувати зменшення її підтримки Заходом у майбутньому.

22 березня – згідно з даними Генштабу ЗСУ, найзапекліші бої тривають у південній та північній частинах Бахмута, Московія продовжує наступати на Авдіївку та Мар'їнку.

22 березня – Вселенський патріарх Варфоломій, що Московитська православна церква розділяє відповідальність за злочини війни, яку Московія розв'язала проти України.

22 березня – 65% європейців підтримують приєднання у найближчі роки України до Європейського Союзу.

22 березня – унаслідок нічної атаки московитських «Шахедів» на м. Ржищів на Київщині загинуло 9 осіб, ще 9 людей постраждали й 20 звернулись до лікарні з травмами.

22 березня – унаслідок московитського удару з реактивної артилерії по Запоріжжю постраждало понад 20 осіб, серед них 3 дітей.

23 березня – шведський парламент схвалив пропозицію уряду країни про передання Україні нового пакета військової допомоги, в якому передбачені самохідні артилерійські установки Archer і танки Leopard 2.

23 березня – парламент Ісландії проголосував за резолюцію про визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу.

23 березня – Генеральний прокурор Андрій Костін та секретар МКС Пітер Льюїс в Гаазі підписали угоду про відкриття представництва Міжнародного кримінального суду в Україні.

23 березня – Світовий банк збільшив свою оцінку потреб України у коштах на відновлення та реконструкцію щонайменше до 411 млрд дол.

24 березня – Кабінет міністрів ухвалив постанову, котра значно прискорить створення та постачання вітчизняних дронів на фронт.

24 березня – Німеччина надала Україні новий пакет військової допомоги, куди увійшли інженерні машини Dachs, кулемети та запчастини до бронетехніки.

24 березня – додому вдалося повернули тіла ще 83 українських полеглих військових.

24 березня – унаслідок московитських ударів по м. Костянтинівка Донецької обл. загинули 5 осіб, ще 2 отримали тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості.

24 березня – саміт ЄС підтримав створення міжнародного механізму реєстрації збитків України, завданих Московією.

24 березня – московити випустили по Херсонській обл. 301 снаряд із важкої артилерії та «Градів», унаслідок ого загинули 2 людини, ще 6 отримали поранення.

24 березня – Сили оборони вдарили по 21 району зосередження загарбників, збили московитські дрони, гелікоптер та знищили артилерійський підрозділ ворога.

25 березня – московити обстріляли міста Часів Яр і Торецьк на Донеччині, внаслідок чого загинуло двоє цивільних.

27 березня – канцлер Німеччини Олаф Шольц підтвердив, що обіцяні урядом танки Leopard 2 прибули до України.

27 березня – згідно з даними The Wall Street Journal, в обмін на відносно дешеві й ефективні безпілотники, які застосову-

ються для ударів по українській інфраструктурі, Московія постачає Ірану кіберзброю, зокрема засоби для цифрового спостереження.

27 березня – внаслідок удару Московії по Слов'янську та Дружківці на Донеччині: 2 людей загинули, 32 отримали поранення.

27 березня – згідно з даними видання The Guardian, українські військовослужбовці завершили у Великобританії навчання на танках Challenger 2.

28 березня – під час виконання завдання загинув український льотчик Денис Кирилюк, який здійснив понад 80 бойових вильотів.

28 березня – Національна асамблея Франції, яка є нижньою палатою французького парламенту, визнала Голодомор 1932–1933 років геноцидом українського народу.

28 березня – обіцяні Португалією танки Leopard 2, які вона передає узгоджено з іншими партнерами «танкової коаліції», вже на території України.

28 березня – Міністерство оборони України офіційно підтвердило, що британські танки Challenger 2 прибули в Україну.

29 березня – втрати Московії у повномасштабній війні з Україною, за оцінками США, становлять понад 220 тис. убитими й пораненими.

29 березня – Збройні сили України відбили 47 атак та уразили два склади з боєприпасами Московії.

30 березня – Господарський суд Києва відмовив у забезпеченні позову представників Києво-Печерської лаври УПЦ МП до Національного заповідника «Києво-Печерська лавра»: московський патріархат має покинути Печерську лавру.

30 березня – в уряді Німеччини повідомили про останню партію переданої Україні військової допомоги, в т. ч. з танки Leopard 2 і БМП Marder.

30 березня – уряд Північної Македонії офіційно схвалив передання Україні бойових гелікоптерів.

31 березня – московитські окупанти обстріляли прифронтове м. Авдіївка, внаслідок чого загинуло 2 особи, серед них дитина 2022 року народження, ще 2 особи отримали поранення.

31 березня – Виконавча рада МВФ схвалила 4-річний пакет фінансування для України на суму 15,6 млрд дол., щоб допомогти країні задовольнити нагальні фінансові потреби на тлі війни, що триває.

31 березня – до Держбюджету України надійшов пільговий кредит від Канади у розмірі 2,4 млрд канадських доларів (1,8 мільярда доларів США в еквіваленті).

31 березня – Президент України В. Зеленський прибув до м. Буча разом з лідерами Словаччини, Хорватії, Словенії та Молдови, щоб вшанувати пам'ять загиблих під час московитської окупації.

31 березня – постійні представники всіх країн-членів при Євросоюзі відвідали Україну зі спільним візитом, організованим на 400-й день від початку повномасштабного вторгнення Московії в Україну.

31 березня – Вищий антикорупційний суд оголосив у розшук нардепа Сергія Шахова у справі про декларування неправдивої інформації.

31 березня – Сили оборони відбили 70 ворожих атак і збили 6 ударних БпЛА московитів.

1 квітня – Президент України В. Зеленський подякував Швейцарії, яка приєдналася до 10-го пакету санкцій Євросоюзу проти Московії.

1 квітня – Сили оборони відбили понад 50 атак противника, найзапеклішими залишаються бої за райони міст Бахмут, Авдіївка та Мар'їнка.

1 квітня – у складі різних підрозділів Сил оборони України за час повномасштабної війни загинули вже 40 бійців родом із Грузії.

1 квітня – московити артилерією обстріляли Херсон, 1 людина загибла; у смт Козацьке поранено 4 особи.

1 квітня – на фронті загинув білоруський доброволець Данило Ляшук із позивним «Моджахед».

1 квітня – Президент України В. Зеленський запровадив санкції проти Мінфіну Московії, Ради Федерації Московії, понад 230 московитів та екпрезидента «Мотор Січі» В. Богуслаєва.

1 квітня – московитські окупанти обстріляли смт Дворічна Харківської обл., внаслідок чого загинув чоловік.

2 квітня – український стронґмен Павло Кордіяка здобув титул «Найсильнішої людини Європи» 2023 р. на змаганнях в англійському м. Лідс.

2 квітня – московитські окупанти вранці обстріляли м. Костянтинівка на Донеччині, внаслідок чого 6 осіб загинули й 11 отримали поранення.

3 квітня – уряд Нідерландів оголосив про виділення першого у 2023 р. комплексного пакета допомоги Україні на загальну суму 274 млн євро.

3 квітня – Збройні сили України за добу відбили понад 45 атак московитських окупантів, в епіцентрі бойових дій залишаються міста Бахмут, Авдіївка та Мар'їнка.

3 квітня – Україна отримала перший транш від МВФ у межах нової програми розширеного фінансування на суму близько 2,7 млрд дол. США.

3 квітня – Україна повернула ще 12 своїх громадян із московитського полону, серед них 5 важкопоранених.

3 квітня – Польща передала Україні декілька перших винищувачів МіГ-29.

3 квітня – внаслідок московитських обстрілів Донецької обл. щонайменше 6 людей загинуло та ще 15 отримали поранення.

3 квітня – московитські загарбники убили 4 та поранили 3 мирних мешканців Донецької області.

3 квітня – московитські загарбники обстріляли Запорізьку область і знищили двоповерхову гімназію в м. Оріхів.

4 квітня – колишній президент США Білл Клінтон висловив жаль через свою роль у ядерному роззброєнні України в 1990-х ро-

ках, висловивши припущення, що в іншому разі Московія могла б не здійснити повномасштабне вторгнення.

4 квітня – міністри закордонних справ країн Північноатлантичного Альянсу офіційно підтримали розроблення багаторічної програми підтримки України, яка допоможе їй зблизитись із НАТО.

4 квітня – міністерство оборони США оголосило про виділення Україні чергового пакета військової допомоги на загальну суму 2,6 млрд дол.

4 квітня – Збройні сили України за добу уразили два пункти управління та станцію радіоелектронної боротьби московитських окупантів.

4 квітня – Служба безпеки України викрила колишнього настоятеля одного з храмів Ізюмської єпархії МПЦвУ О. Свиридова, котрий благословляв московитських військових під час окупації Харківщини. Після деокупації настоятель утік до Московії.

4 квітня – депутати Кам'янець-Подільської міської ради підтримали заборону Української православної церкви, афілійованої з Московитською православною церквою, і проголосували за припинення права користування земельними ділянками у місті для неї.

4 квітня – Фінляндія офіційно стала 31-м членом НАТО.

4 квітня – мешканці Авдіївки на Донеччині відмовляються виїжджати з прифронтового міста, яке постійно обстрілюють московити, і ховають від евакуації своїх дітей.

4 квітня – до переліку спонсорів та причетних до розв'язаної Московією війни вже внесли 24 тис. осіб.

4 квітня – очільник Міноборони Московії С. Шойґу заявив, що Білорусь вже має у своєму розпорядженні штурмові літаки та комплекси «Іскандер-М», здатні завдати тактичні ядерні удари.

4 квітня – під час ворожого обстрілу в Донецькій області загинули 6 людей, ще 7 отримали поранення.

5 квітня – Польща і Україна підписали меморандуми про співпрацю у відновленні України та угоду про співпрацю у спільному виробництві 125-мм танкових боєприпасів.

5 квітня – як засвідчують результати соціологічного опитування Центру Разумкова, переважна більшість українців з усіх регіонів, або 94%, негативно ставляться до Московії.

5 квітня – у с. Задубрівка Чернівецької обл. представники УПЦ МП намагалися не пропустити до місцевої церкви домовину з загиблим воїном для відспівування.

5 квітня – президент Польщі А. Дуда в рамках візиту Президента України В. Зеленського до Варшави нагородив його орденом Білого Орла – найвищою відзнакою країни.

6 квітня – США, Німеччина та Угорщина виступили проти намірів інших держав-членів НАТО запропонувати Україні на саміті у Вільнюсі «дорожню карту» для членства в Альянсі.

6 квітня – «Русский добровольческий корпус», бійці котрого стверджують, що воюють на боці України, заявив, що знову «виконав бойові завдання» у Брянській області.

6 квітня – після переговорів Сі Цзіньпіна й Емманюеля Макрона в Пекіні Китай висловив готовність працювати разом із Францією над досягненням припинення війни в Україні шляхом переговорів.

6 квітня – щонайменше 5 людей загинули та ще 9 отримали поранення внаслідок московитських обстрілів населених пунктів Донецької області.

7 квітня – депутати Полтавської міськради проголосували за демонтаж пам'ятників радянським генералам Ніколаю Ватутіну й Алєксєю Зиґіну, а також поету Алєксандру Пушкіну.

7 квітня – митрополит МПЦвУ Онуфрій та ще понад 20 його колег мають московитське громадянство.

8 квітня – Україна домовилася з Польщею про купівлю 200 бронетранспортерів Rosomak, з яких 100 буде поставлено зараз і 100 – пізніше.

8 квітня – у найбільшому храмі Шепетівки попри опір МПЦвУ відбулося перше богослужіння українською мовою.

8 квітня – на Сумщині 10-річна дівчинка врятувала молодших братів та сестер із будинку, що палав.

8 квітня – московитські окупанти протягом доби обстріляли вісім областей України, внаслідок чого є загиблі цивільні.

8 квітня – згідно з даними Генштабу ЗСУ, українські захисники відбили понад 50 атак московитів.

9 квітня – у районі міст Мар'їнка та Авдіївка на Донеччині московити мали колосальні втрати, щодня втрачаючи близько двох рот особового складу.

9 квітня – українські захисники знищили рідкісну московитську радіолокаційну станцію виявлення безпілотників «Реп'яшок».

9 квітня – за 5 місяців бойової роботи українські зенітники за допомогою наданого міжнародними партнерами комплексу NASAMS знищили більше сотні московитських ракет і дронів.

10 квітня – Президент України В. Зеленський і прем'єр-міністр Греції Кіріакос Міцотакіс провели телефонну розмову про ситуацію на фронті та подальшу допомогу у війні з Московією. Прем'єр Греції запевнив Президента України в підтримці України стільки, скільки буде необхідно.

10 квітня – за словами Уповноваженого Верховної Ради з прав людини Д. Лубінця, з початку повномасштабного вторгнення Московії з московитського полону вдалося звільнити 2015 українців.

10 квітня – Верховна Рада України звернулась до держав-членів та Парламентської асамблеї НАТО із закликом щодо прискорення вступу України в Альянс.

10 квітня – Міністерство оборони Німеччини проінформувало про черговий пакет військової допомоги, який передали Україні. Німеччина передала Україні: одну броньовану інженерну машину DACHS на базі німецького танка Leopard 2;

вісім вантажівок Zetros; вісім мобільних антенно-щоглових систем; вісім дронів-розвідників; 23 520 боєприпасів калібру 40 міліметрів.

10 квітня – Обласна рада Рівненщини проголосувала за заборону діяльності МПЦвУ на території області, а в самому м. Рівне депутати припинили право користування земельними ділянками на території громади, які використовує московитська церква.

10 квітня – близько 80% поляків оцінюють відносини Польщі з Україною як добрі або дуже добрі.

10 квітня – командувач Сухопутних військ ЗСУ Олександр Сирський повідомив, що московитські загарбники у м. Бахмут почали застосовувати тактику випаленої землі.

10 квітня – у м. Нетішин Хмельницької обл. місцеві жителі проголосували за перехід двох храмів МПЦвУ до Православної церкви України.

10 квітня – згідно з даними CNN, Україна змінила військові плани через витік секретних документів Пентагону. Деякі з оригінальних документів викривають масштаби американського прослуховування ключових союзників, включаючи Південну Корею, Ізраїль та Україну.

11 квітня – в окупованому Маріуполі московити демонтували пам'ятник українському художнику Архипу Куїнджі.

11 квітня – Волинська обласна рада на позачерговій сесії заборонила діяльність МПЦвУ в області.

12 квітня – державний департамент США та міністерство фінансів США запровадили санкції проти понад 120 юридичних та фізичних осіб у понад 20 країнах та юрисдикціях у зв'язку з вторгненням Московії в Україну, включно з особами, які сприяють ухиленню від санкцій.

12 квітня – як повідомив засновник московитської правозахисної організації Gulagu.net В. Осєчкін, до вбивства українського військовополоненого, якому – ще живому – відрізали голову, причетна ПВК Ваґнера.

12 квітня – американське видання повідомило, що запланований Україною контрнаступ відкладається через погану погоду, повільне постачання заходом техніки й боєприпасів та «злив» секретних документів Пентагону, де йшлося про вразливі місця в українській ППО.

12 квітня – Міністерство культури та інформаційної політики повідомило, що комісія розпочала перевірку Києво-Печерської лаври.

12 квітня – Президент України В. Зеленський закликав світових лідерів відреагувати на появу відео, на якому московитські окупанти відрізають голову українському полоненому.

12 квітня – згідно з даними польських ЗМІ, Франція блокує рішення ЄС у справі фінансування постачання боєприпасів для України.

13 квітня – Арбітражний трибунал при Постійній палаті Третейського суду в Гаазі зобов'язав Московитську Федерацію виплатити 5 млрд дол. компенсації за збитки та втрачене майно «Нафтогазу» в Криму, починаючи від 2014 р.

13 квітня – нібито таємні документи американської військової розвідки, які потрапили в публічний простір, засвідчують, що Китай схвалив постачання Московії певної летальної зброї попри попередження західних країн.

13 квітня – міністерство оборони Німеччини дозволило Польщі поставити Україні п'ять винищувачів МіГ-29, які залишились від армії НДР.

13 квітня – Рада ЄС затвердила виділення 1 млрд євро, щоб компенсувати державам-членам Євросоюзу витрати на боєприпаси, які вони передають Україні.

13 квітня – Служба безпеки України та Офіс генпрокурора заявили про арешт майна підсанкційного промосковитського олігарха Вадима Новинського, котрий причетний до пособництва країні-аґресору.

13 квітня – Згідно з даними із секретних матеріалів, оприлюднених у мережі, очікується, що війна між Україною та Моско-

вією триватиме до 2024 р., і жодна зі сторін не здобуде перемоги, але обидві відмовляться вести переговори про припинення війни.

13 квітня – Норвегія оголосила небажаними особами 15 співробітників посольства Московії у Норвегії, які де-факто займалися шпигунською діяльністю під дипломатичним прикриттям.

14 квітня – московити обстріляли м. Слов'янськ Донецької обл., унаслідок чого 11 осіб загинули, 21 особа отримала поранення.

14 квітня – президент Московії В. Путін підписав закон, який прирівняв електронні повістки до паперових, почав запроваджувати створення реєстру військовозобов'язаних та закривати кордони для ухилянтів.

14 квітня – Україна повернула тіла 82 загиблих воїнів.

15 квітня – московити обстріляли Херсон, унаслідок чого загинули дві жінки – 48-річна мама й 28-річна дочка.

15 квітня – Президент України В. Зеленський увів у дію санкції РНБО проти московитських спортсменів, а також низки юридичних та фізичних осіб.

15 квітня – Кількість країн-учасниць групи, що працює над створенням спецтрибуналу щодо московитського злочину аґресії, зросла до 34.

15 квітня – польський уряд вирішив заборонити імпорт зерна та іншої сільськогосподарської продукції з України, щоб захистити польський аграрний сектор.

16 квітня – в ніч на Великдень московитська армія зруйнувала ракетами С-300 церкву 1906 р., центральну бібліотеку та молитовний будинок у селищі Комишуваха Запорізької обл.

16 квітня – обмін полоненими, внаслідок якого Україна повернула додому 130 своїх захисників.

18 квітня – московити обстріляли центральний ринок м. Херсон, унаслідок ого 1 людина загинула, 10 отримали поранення.

18 квітня – Президент України Володимир Зеленський відвідав

передові позиції українських військ у м. Авдіївка Донецької обл.

19 квітня – заступник міністра оборони України генерал-лейтенант О. Павлюк заявив, що три країни передали Україні системи протиповітряної оборони Patriot.

20 квітня – московити обстріляли прикордоння Чернігівщини, внаслідок чого одна людина загинула, кількох було поранено.

21 квітня – московський суд видав «заочний» ордер на арешт начальника Головного управління розвідки генерала Кирила Буданова у зв'язку з вибухом на Кримському мосту.

21 квітня – у Німеччині відбулося 11-те засідання Контактної групи з питань оборони України у рамках формату Рамштайн.

22 квітня – московити здійснили черговий ракетний обстріл м. Харків та області.

24 квітня – Повітряні сили ЗСУ знищили 9 ворожих безпілотних літальних апаратів.

24 квітня – вибух українського надводного дрона навпроти гуртожитку та навчальних корпусів Севастопольського приладобудівного інституту в Стрілецькій бухті Севастополя.

25 квітня – московити зруйнували двома ракетами С-300 Куп'янський краєзнавчий музей, де також розташовувалось міське управління культури, молоді та спорту. Загинули двоє 2, 10 отримали поранення.

26 квітня – обмін полоненими, внаслідок якого Україна повернула додому 42 своїх захисників та 2 цивільних.

27 квітня – президент Московії В. Путін підписав указ, який дозволяє депортацію громадян України з окупованих Московією українських територій, які після 1 липня 2024 р. збережуть українське громадянство.

28 квітня – московитська ракета влучила в багатоповерховий будинок в Умані, внаслідок чого загинули 23 особи, ще 5 постраждали.

28 квітня – до України з Данії прибули і стали на бойове чергування самохідні артилерійські установки Caesar.

29 квітня – поблизу Козачої Бухти в окупованому Севастополі знищено понад 10 резервуарів з нафтопродуктами загальною місткістю 40 тис. т.

30 квітня – ракетний обстріл Павлограда, внаслідок якого постраждали 25 людей, у т. ч. 3 дитини. Понівечено 19 багатоповерхівок, 25 приватних будинків, 5 закладів шкільної та дошкільної освіти, 5 магазинів.

1 травня – у Брянській області Московії підірвано залізницю, внаслідок чого потяг із 60 вагонами нафтопродуктами зійшов із рейок та загорівся.

2 травня – московити обстріляли м. Херсон, унаслідок чого 3 людей загинуло, 5 поранено.

2 травня – Верховна Рада України офіційно визнала державною ідеологією Московії «рашизм» та закликала Організацію Об'єднаних Націй, Євросою та уряди демократичних країн підтримати засудження політики рашизму.

3 травня – московити обстріляли м. Херсон і область, унаслідок чого загинули 24 особи.

3 травня – зафіксовано на відео влучання дрона в одну з башт московського Кремля.

4 травня – Збройні сили України вперше успішно перехопили московитську «гіперзвукову» ракету Х-47 «Кинжал» у небі над Києвом.

5 травня – Україні вдалося повернути додому тіла 80 полеглих захисників.

6 травня – обмін полоненими, внаслідок якого Україна повернула додому 45 своїх нацґвардійців.

6 травня – під час проведення розмінувальних робіт на Херсонщині загинули 9 піротехніків ДСНС.

8 травня – під час масованого ворожого ракетного й авіаційного удару по території України ЗСУ знищили всі 35 ударних дронів типу «Shahed».

8 травня – Московія вчергове заблокувала експорт зерна з України, внаслідок чого близько 90 суден не змогли продовжити свій рух.

10 травня – президент Московії Путін підписав указ про призов на військові збори громадян, які перебувають у запасі.

11 травня – міністр оборони Великобританії Бен Воллес офіційно підтвердив передачу Україні ракет Storm Shadow.

13 травня – окупанти обстріляли Костянтинівку, внаслідок чого загинуло двоє мирних жителів, зокрема дитина.

13 травня – у Брянській обл. Московії знищено два гелікоптери Мі-8 та винищувач Су-35 і бомбардувальник Су-34. Загинули всі 9 членів екіпажів

15 травня – Президент України В. Зеленський прибув із неоголошеним візитом до Великобританії, де провів переговори з прем'єр-міністром Ріші Сунаком. Було узгоджено передачу нашій країні від Британії сотні далекобійних ракет та безпілотників.

15 травня – президент Франції Емманюель Макрон заявив в ефірі телеканалу TF1, що Франція передасть Україні ракети великої дальності, які входитимуть у новий пакет озброєння від його країни.

15 травня – завдано ворожого ракетного удару по лікарні в Авдіївці, внаслідок чого загинуло 4 людини.

16 травня – на окупованій московитами Запорізькій атомній електростанції істотно зросла кількість озброєних окупантів – понад 2 500 осіб.

18 травня – масована ракетна атака московитів по Україні.

18 травня – окупанти обстріляли н. п. Зеленівка Херсонської обл., внаслідок чого загинула дитина.

19 травня – згідно з даними представника ГУР В. Скібіцького, Московії вдалося налагодити виробництво боєприпасів незважаючи на санкції. Зокрема, московити здатні за місяць виробляти приблизно 25 «Калібрів», 35 одиниць Х-101, 5 «Іскандер-М».

19 травня – Московія оголосила в розшук гаазького прокурора Каріма Хана, котрий видав ордер на арешт президента В. Путіна.

20 травня – Президент України В. Зеленський прилетів до Японії, де відбувається саміт G7 за участі лідерів Японії, США, Німеччини, Великобританії, Франції, Італії і Канади. Країни Великої сімки зробили спільну заяву щодо підтримки України у протистоянні з Московією заради якнайшвидшого досягнення миру та пообіцяли продовжити зусилля для того, щоб Московія заплатила за довгострокове відновлення України.

21 травня – найзапекліші бої тривали в районі м. Бахмут.

22 травня – Парламентська асамблея НАТО визнала злочини Московії проти України геноцидом, а терористичний режим Московії – «рашизмом».

23 травня – окупанти продовжували зосереджувати основні зусилля на Куп'янському, Лиманському, Бахмутському, Авдіївському та Мар'їнському напрямках, де відбулось 16 бойових зіткнень.

25 травня – в результаті чергового обміну полоненими з московитського полону повернулися 106 громадян України – 8 офіцерів та 98 солдатів і сержантів. Також було репатрійовано тіла 2 іноземців та українки.

25 травня – ППО України знищила московитський винищувач Су-25 поблизу Мелітополя, ще один такий літак пошкоджено.

25 травня – чергова зустріч у форматі «Рамштайн», під час якої союзники та партнери України оголосили про плани навчання українських пілотів на літаках четвертого покоління, в т. ч. F-16.

26 травня – московити атакували Україну 17 ракетами та 31 ударним дроном.

27 травня – Міжнародна асоціація юристів (IBA) ухвалила резолюцію із закликом до країн-членів ООН підтримати

створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину аґресії проти України.

29 травня – Верховна Рада України ухвалила Закон «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Ісламської Республіки Іран» за технологічну та збройну підтримку Московитської Федерації терміном на 50 років.

1 червня – вночі московити завдали ракетного удару по Києву, внаслідок якого загинули матір і дві дитини, ще 16 осіб отримали поранення.

2 червня – згідно з даними ЗСУ, всі 15 ракет і 18 безпілотників, запущених московитами, і близько 30 інших ворожих об'єктів були перехоплені.

3 червня – внаслідок московитського ракетного обстрілу околиці м. Дніпро загинула дворічна дівчинка, ще 22 особи, в т. ч. п'ятеро дітей, отримали поранення.

6 червня – московити підірвали Каховську ГЕС.

8 червня – згідно з даними Інституту вивчення війни (ISW), активність по всій Україні узгоджується з різними індикаторами того, що контрнаступальні операції тривають на всьому театрі дій.

10 червня – Президент України Володимир Зеленський підтвердив початок українського контрнаступу.

10 червня – під час візиту прем'єр-міністра Канади Джастіна Трюдо до Києва він оголосив про 500 мільйонів канадських доларів військової допомоги Україні.

11 червня – в результаті чергового обміну полоненими з московитського полону повернулися 95 українських захисників.

12 червня – заступниця міністра оборони України Ганна Маляр підтвердила, що за тиждень українські війська просунулися на 6,5 км, звільнивши сім сіл і звільнивши понад 90 км² території.

13 червня – внаслідок ракетного обстрілу м. Кривий Ріг 11 людей загинуло, ще 36 постраждало.

14 червня – внаслідок ракетного обстрілу м. Одеса загинуло 3 людей, ще 7 отримали поранення.

14 червня – депутати Європейського парламенту засудили підрив московитськими окупантами дамби Каховської ГЕС та назвали його воєнним злочином Московії, який матиме наслідки.

15 червня – на 13-й зустрічі у форматі «Рамштайн» було зазначено, що українці почнуть тренувальні навчання на винищувачах F-16 під проводом Нідерландів та Данії. Також Данія, Нідерланди, Велика Британія та США оголосили про передачу Україні сотень ракет до ППО. Канада зобов'язалася виділити для України ще 500 млн дол. та ракети для ППО. Норвегія і Німеччина анонсували багаторічні пакети. Данія заявила про виділення пакета довгострокової військової допомоги на 2,6 млрд дол. Данія та Нідерланди передадуть Україні ще 14 танків Leopard 2.

18 червня – ЗСУ продовжили наступ під Авдіївкою, мали певні успіхи біля н. п. Веселе.

19 червня – на Таврійському напрямку ЗСУ просунулися вглиб територій на відстань до 7 км. На півдні звільнено територію площею 113 кв. км^2.

20 червня – Україна успішно застосувала український безпілотник із дальністю ураження в 1000 км.

20 червня – згідно з повідомленням президента Франції Е. Макрона, в Україні розгорнуто комплекс ПРО SAMP/T, який уже функціонує і «захищає ключові об'єкти та життя».

21 червня – Президент України В. Зеленський визнав, що прогрес на полі бою був «повільнішим, ніж хотілося б» з початку контрнаступу ЗСУ.

21 червня – голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн оголосила про план фінансової підтримки України: Євросоюз покриє 45% усіх потреб України у фінансуванні її відновлення до 2027 р.

22 червня – московити заявили, що ЗСУ вдарили по Чонгарському мосту в Криму, рух по ньому закрито.

23 червня – Рада ЄС затвердила 11-й пакет економічних та індивідуальних обмежувальних заходів, спрямованих на посилення наявних санкцій ЄС проти Московії і припинення їх обходу.

23 червня – відбулася передача тіл 51 військовослужбовця, що віддали свої життя за Україну.

23–24 червня – заколот ПВК «Ваґнер» (заколот Є. Пріґожина) – короткочасний внутрішній конфлікт із застосуванням зброї в Московії між її Міністерством оборони, включно з реґулярною армією, з одного боку, та ПВК «Ваґнер», з іншого боку.

24 червня – внаслідок падіння уламків збитої ракети на 25-поверховий будинок у Солом'янському районі, Києва 5 осіб загинуло, 11 зазнали травмування.

27 червня – внаслідок московитського ракетного удару по м. Краматорськ 13 людей загинуло, 65 отримали поранення.

27 червня – США оголосили про надання 41-го пакета військової допомоги для України на 500 млн дол. Він включає: додаткові боєприпаси для систем ППО Patriot; системи ППО HAWK і ракети; 105-мм і 203-мм артилерійські снаряди; безпілотні авіаційні системи Puma; боєприпаси для ракетних систем з лазерним наведенням; підтримання заходів з навчання, технічного обслуговування та підтримки.

27 червня – Уряд Австралії надасть Україні новий пакет допомоги на суму 73,5 млн доларів США, який зокрема включає бронемашини M113, 70 військових автівок, 28 броньованих машин M113, 14 машин спеціального призначення, 28 середніх вантажівок MAN 40M та 14 причепів.

3 липня – московити завдали удару чотирма безпілотниками «Shahed 136» по центру міста Суми, внаслідок чого 2 людей загинули, 19 постраждали.

3 липня – У Гаазі відкрився Міжнародний центр з переслідування злочину аґресії проти України. Його завдання – розсліду-

вання вторгнення. Робота центру має стати першим кроком до створення спеціального трибуналу, який міг би судити керівництво Московії за розв'язання війни. У центрі працюватимуть 20 прокурорів із кількох країн.

5 липня – внаслідок удару ЗСУ по окупованому м. Макіївка знищено склад московитської армії.

6 липня – московити здійснили найбільшу атаку на Львів із початку війни, внаслідок якої 10 людей загинуло, понад 40 осіб поранено.

6 липня – в результаті чергового обміну Україні вдалося повернути з московитського полону 45 українських захисників.

7 липня – Словаччина надасть Україні 16 гаубиць Zuzana 2. Також буде організоване спільне виробництво гаубиць нового типу.

7 липня – США оголосили про новий пакет військової допомоги Україні на 800 млн дол., який також охоплює касетні боєприпаси.

8 липня – московити завдали удару з РСЗВ по м. Лиман, унаслідок чого 9 людей загинули і 12 були поранені.

8 липня – в Україну з Туреччини повернулися військові командири, які захищали Азовсталь – Денис Прокопенко, Святослав Паламар, Сергій Волинський, Олег Хоменко, Денис Шлега), – а після звільнення з московитського полону за обміном перебували в цій країні.

8 липня – новим командувачем Національної гвардії України призначено Олександра Півненка.

9 липня – Польща передала Україні близько десяти вертольотів Мі-24.

9 липня – внаслідок московитського удару керованою авіабомбою по школі в м. Оріхів Запорізької обл., де роздавали гуманітарну допомогу, 7 осіб загинуло, 13 поранено.

11 липня – московити вдарили «градами» по Софіївці на Херсонщині, внаслідок чого 1 особа загинула і 1 отримала поранення.

12 липня – внаслідок підриву на міні у Рівненській обл. 2 військових загинули, 4 отримали поранення.

13 липня – вночі московити атакували Україну 20 ударними безпілотниками «Shahed-136/131», 2 крилатими ракетами «Калібр» та 1 балістичною ракетою.

14 липня – внаслідок репатріації тіл загиблих українських військовослужбовців із тимчасово окупованих територій вдалося повернути тіла 62 захисників.

16 липня – президент США дав згоду європейським країнам розпочати навчання українських пілотів на винищувачах F-16.

17 липня – внаслідок вибуху на Кримському мосту зруйновано частину автомобільного дорожнього полотна.

20 липня – внаслідок влучання московитською ракетою в міські будинки Миколаєва 1 людина загинула, 19 отримали поранення.

20 липня – США оголосили про надання Україні нового пакету військової допомоги на 1,3 млрд дол., який включатиме зенітно-ракетні системи NASAMS і боєприпаси до них; артилерійські снаряди калібром 152-мм; обладнання для розмінування, дрони-камікадзе.

21 липня – внаслідок московитських обстрілів об'єкта інфраструктури в Пологівському районі Запорізької області загинули 4 людини, ще 2 поранено.

21 липня – парламент Болгарії схвалив передачу Україні близько 100 бронетранспортерів радянських часів.

21 липня – внаслідок московитського удару бомбою ФАБ-250 по селищу Нью-Йорк на Донеччині загинуло 4 та поранено 3 людей.

23 липня – під час нічної московитської атаки 19 ракетами різних типів на Одеську область 1 людина загинула та 19 поранено; зруйновано Спасо-Преображенський собор, пошкоджено Будинок вчених, музичний ліцей, об'єкти портової інфраструктури, понад 40 інших будівель, зокрема 5 дитсадків, потрощено велику кількість автомобілів.

24 липня – вночі московити завдали ударів по Одеській області, зокрема атакували портову інфраструктуру порту Рені, що на Дунаї, зруйнували ангар із зерновими та резервуари для збереження вантажів. Відомо про 6 постраждалих осіб.

24 липня – у польському м. Гливиці розпочав роботу центр з обслуговування танків Leopard.

25 липня – США оголосили про новий пакет військової допомоги Україні на 400 млн дол., який охоплює боєприпаси для NASAMS, HIMARS та Patriot, 32 бронетранспортери Stryker, 155 та 105-мм снаряди, ПЗРК Stinger та ПТРК Javelin, Ракети Hydra 70.

25 липня – загальна сума військової допомоги США Україні від початку повномасштабного вторгнення Московії в лютому 2022 р. вже становить понад 43,7 млрд дол.

27 липня – 35-та бригада та бійці 7 батальйону «Арей» 129-ї Криворізької бригади тероборони ЗСУ звільнили від московитів с. Старомайорське.

28 липня – Московія заблокувала прохід суден в акваторії Керченської протоки.

29 липня – московити завдали ракетного удару по закладу освіти у м. Суми, внаслідок чого 2 людини загинули, 20 травмовані.

30 липня – згідно з даними речника військової розвідки Андрія Черняка, від початку вторгнення у 2022 р. Московія примусово мобілізувала на окупованих територіях України близько 60 тис. чоловіків.

31 липня – внаслідок ворожого ракетного удару по м. Кривий Ріг 6 людей загинули, 75, в т. ч. 4 дітей, отримали поранення.

1 серпня – два вертольоти Білорусі порушили державний кордон Польщі у районі прикордонного с. Біловежа.

2 серпня – під час нічної атаки московитів на порт Ізмаїл в Одеській обл. знищено 40 тис. тонн зерна, внаслідок ого ціни на пшеницю в світі виросли на 6,5%.

3 серпня – Московія обстрілює Україну ракетами, які Київ наприкінці 1999 р. передав Москві за газові борги.

4 серпня – вночі на 4 серпня СБУ разом з Військово-морськими силами ЗСУ здійснили спецоперацію в бухті Новоросійська, де з допомогою надводного безпілотного човна MAGURA V5 пошкодили великий десантний корабель «Оленегорский горняк».

5 серпня – московити скинули керовану авіабомбу на центр переливання крові у м. Куп'янськ, унаслідок чого 2 людини загинули, 4 отримали поранення.

6 серпня – ЗСУ продовжують ведення наступальної операції на Мелітопольському та Бердянському напрямках, закріплюються на досягнутих рубежах, здійснюють заходи контрбатарейної боротьби.

6 серпня – у Саудівській Аравії відбувся дводенний саміт радників з національної безпеки з 44 країн, у т. ч. Китай, США, Індію, Бразилію та Південну Африку, щоб обговорити мирне припинення війни шляхом «консолідації різних мирних планів», які висунули кілька держав після початку московитського вторгнення в Україну. Зокрема, наша країна представила «формулу миру», запропоновану Президентом України В. Зеленським. Московія не отримала запрошення на саміт.

6 серпня – відповідаючи на запитання журналіста видання The New York Times, «чи хоче Московія захопити ще більше території України?», прессекретар президента Московитської Федерації Д. Пєсков сказав: ні. Ми просто хочемо контролювати всю землю, яку ми зараз записали в нашій конституції, як нашу.

7 серпня – внаслідок чергового обміну полоненими 22 українських захисники повернулися додому.

7 серпня – вночі московити обстріляли центр Херсона, внаслідок чого загинула 1 жінка, ще 12 людей отримало поранення.

7 серпня – згідно з даними уповноваженого Верховної Ради з прав людини Д. Лубінця, від початку повномасштабного вторгнення Московії в Україну до 7 серпня 2023 р. з моско-

витського полону вдалося повернути 2598 українських воїнів.

7 серпня – внаслідок московитського влучання двома ракетами «Іскандер» у житловий будинок у м. Покровськ Донецької обл. 10 осіб загинуло, 81 постраждало.

9 серпня – Міністерство оборони Московії заявило про збиття засобами ППО двох безпілотних літальних апаратів над територією Московської обл.

9 серпня – Німеччина передала черговий пакет військової допомоги Україні, до якого увійшли 2 пускові установки ЗРК Patriot, 10 гусеничних всюдиходів підвищеної прохідності Bandvagn 206, 6 525 димових снарядів калібру 155 мм, матеріали для знешкодження вибухонебезпечних предметів, 5 машин прикордонної охорони, 4 розвідувальні дрони VECTOR, 1163 біноклів, 6 тягачів 8х8 HX81 і 5 напівпричепів, 2 вантажно-розвантажувальні машини 8х6, 100 кулеметів MG5, 40 тис. аптечок, 20 тис. захисних окулярів.

9 серпня – московити завдали ракетного удару по м. Запоріжжя, внаслідок чого 3 особи загинули, 9 постраждали.

10 серпня – вночі в м. Дубно Рівненської обл. московитськими безпілотниками зруйновано нафтобазу.

11 серпня – внаслідок московитських ракетних ударів по Коломийському аеродрому під загрозою опинилися українські льотчики, які мають їхати навчатися на винищувачах F-16; також від отриманих ран загинула дитина.

12 серпня – завдано ушкодження Кримському мосту.

15 серпня – московитські окупанти завдали ударів по Україні щонайменше 28 крилатими ракетами повітряного та морського базування.

18 серпня – представник ГУР Міністерства оборони України А. Юсов, повідомив, що з початку повномасштабної війни відбулося 48 обмінів, 2598 полонених захисників і захисниць, а також цивільних повернулися додому.

18 серпня – газета New York Times повідомила, що, за оцінками уряду США, майже 500 тис. московитських військовослуж-

бовців були вбиті або поранені з початку московитського вторгнення в лютому 2022 р.

19 серпня – московити запустили по центру Чернігова крилату ракету «Іскандер», яка вибухнула над будівлею драматичного театру. Загинули 7 осіб, постраждали 156, серед яких принаймні 15 – діти.

19 серпня – міністр оборони України О. Резніков повідомив, що українські пілоти, інженери і техніки розпочали навчання на літаках F-16.

19 серпня – Президент України В. Зеленський прибув із офіційним візитом у Швецію, де провів переговори з прем'єр-міністром Ульфом Крістерссоном, з яким домовився про спільне виробництво БМП CV 90 в Україні. Крім того, Швеція готує передачу Україні нового, 13-го пакету допомоги у сфері безпеки.

21 серпня – у результаті атаки українського безпілотника на військовому аеродромі Шайковка у Калузькій обл. Московії пошкоджено московитський винищувач Ту-22М.

23 серпня – внаслідок московитської атаки Сумщини 4 людини загинуло.

23 серпня – у результаті спецоперації ГУР МО московитський вертоліт Мі-8 приземлився на контрольованій Україною території.

23 серпня – поблизу тимчасово окупованого Криму в Чорному морі українські захисники взяли під контроль бурові газота нафтовидобувні платформи «Вишки Бойка», які були захоплені московитами ще 2015 р.

24 серпня – Головне управління розвідки Міноборони України заявило про висадку і повернення своїх підрозділів з Кримського мису Тарханкут, де відбувся бій.

28 серпня – вночі московитські окупанти здійснили ракетний удар по селищу Гоголеве Миргородського р-ну Полтавської обл., унаслідок чого 3 особи загинули, 5 поранено.

28 серпня – у селищі Чаплинка на Херсонщині окупаційна «адміністація» вимагала від місцевих жителів отримати

московитські паспорти до 1 вересня цього 2023 р., погрожуючи у разі невиконання цієї вимоги конфіскацією майна.

28 серпня – загальний обсяг військової допомоги США Україні від лютого 2022 р. склав понад 43 млрд дол.

30 серпня – московитське аґентство ТАСС із посиланням на екстрені служби повідомило про пошкодження чотирьох військово-транспортних московитських літаків Іл-76, тоді як українська розвідка заявила про знищення чотирьох і пошкодження двох літаків.

30 серпня – Британська телерадіомовна корпорація BBC повідомила, що від початку року українські безпілотники атакували територію Московії та тимчасово окупований Крим понад 190 разів.

30 серпня – вночі Московія здійснила найбільший напад на Україну з весни. У пресслужбі ППО України повідомили, що загалом над Києвом, Черкасами, Одесою, Миколаєвом було збито 43 з 44 повітряних цілей (у тому числі 28 ракет Х-101, Х-55, Х-555 і 16 безпілотників «Shahed 136/131)».

31 серпня – начальник Головного управління ракетних військ, артилерії та безпілотних систем ГШ ЗСУ генерал-полковник С. Баранов заявив, що українські війська досягли рівного рівня контрбатарейної боротьби з московитськими військами, оскільки надана країнами НАТО артилерія з дальністю стрільби від 30 до 40 км дала змогу українцям знищувати московитські артилерійські системи і змусити московитів відвести свою артилерію далі від лінії фронту.

31 серпня – Президент України В. Зеленський заявив, що Україна розробила нову зброю, яка може вражати цілі на відстані 700 км.

1 вересня – ЗСУ продовжили просування на Бахмутському напрямку.

2 вересня – московитські окупанти обстріляли 8 населених пунктів Донеччини, Херсон, Одещину, Кривий Ріг та інші міста, унаслідок чого 2 людей загинуло, 2 поранені.

5 вересня – Німеччина передала Україні щойно вироблені на відновленій виробничій лінії боєприпаси для зенітних самохідних установок Gepard.

5 вересня – Верховна Рада України підтримала звільнення О. Резнікова з посади міністра оборони України.

6 вересня – новим міністром оборони України обрано Рустема Умєрова.

6 вересня – Державний секретар США Ентоні Блінкен, прибув до Києва з робочим візитом.

6 вересня – до Києва з візитом прибула прем'єр-міністр Данії Метте Фредеріксен, яка вона виступала в Верховній Раді України.

8 вересня – внаслідок ракетного удару по Кривому Рогу 1 особа загинула, 74 постраждало.

10 вересня – згідно з даними Головного управління розвідки України, на тимчасово окупованих територіях України, в т. ч. в Криму, розташовано понад 420 тис. московитських військових.

10 вересня – заступник держсекретаря США Вікторія Нуланд заявила, що контрнаступ Збройних сил України йде важко, але досягнутий проґрес, з огляду на умови, в яких він відбувається, вражає.

10 вересня – президент Південної Кореї Юн Сук Йоль оголосив про надання Україні пакету допомоги вартістю 2,3 млрд дол.

12 вересня – московити завдали ударів по Красногорівці, Макіївці та Авдіївці Донецької обл., внаслідок чого 2 людей загинули, 3 отримали поранення.

13 вересня – у результаті ракетного удару по бухті Севастополя було вражено московитські великий десантний корабель «Мінськ» та дизель-електричний підводний човен «Ростов-на-Дону».

14 вересня – в результаті удару ЗСУ по тимчасово окупованій Євпаторії було знищено частину московитського комплексу ППО «Тріумф».

17 вересня – за даними ISW, українці звільнили н. п. Ключівка на південь від Бахмута і продовжили успішні атаки в інших місцях на Бахмутському напрямку, а також продовжували контрнаступ на заході Запорізької області. Своєю чергою, московитські війська здійснювали атаки на лінії Куп'янськ-Сватово-Кремінна, під Бахмутом, по лінії Авдіївка-Донецьк та на межі Донецької і Запорізької областей, просунувшись на окремих ділянках.

18 вересня – українці завдали ракетного удару HIMARS по командному пункту московитської 70-ї мотострілецької дивізії в н. п. Раденськ Херсонської обл., в результаті чого 8 офіцерів загинули і ще 7 отримали поранення.

18 вересня – українська військова розвідка заявила, що Ан-148, Іл-20 і вертоліт Мі-28 були пошкоджені або знищені в результаті диверсійної атаки на авіабазі «Чкаловскій» під Москвою.

19 вересня – ЗСУ під час наступу на південь від Бахмута розбили елітні частини окупантів, повністю знищивши підрозділи 72-ї мотострілецької бригади, 31-ї гвардійської десантної бригади та 83-ї гвардійської десантної бригади.

21 вересня – вночі було завдано масштабного удару безпілотниками та ракетами «Нептун» по військовому аеродрому «Саки» в окупованому Криму, де було щонайменше 12 бойових літаків (Су-24 і Су-30) і ПЗРК «Панцирь». Там само знаходилася база підготовки операторів БПЛА Mojaher.

22 вересня – московити обстріляли цивільну інфраструктуру Кременчука, внаслідок чого 1 людина загинула, 15 отримали поранення.

22 вересня – внаслідок ураження штабу Чорноморського флоту Московитської Федерації ракетами Storm Shadow загинули 34 офіцери, серед яких командувач ЧФ Московії віцеадмірал В. Соколов.

24 вересня – згідно з даними голови Херсонської обласної державної адміністрації О. Прокудіна, внаслідок авіаударів РФ у

Херсонській обл. 2 людей загинули, 3 отримали поранення.

25 вересня – як заявив президент Дж. Байден під час зустрічі в Білому домі з президентом В. Зеленським, США під час багатосторонньої координаційної платформи донорів для України в Брюсселі запропонували Києву перелік пріоритетних реформ для обговорення та зворотного зв'язку.

28 вересня – згідно з даними Міністерства оборони Британії від лютого 2022 р. Повітряно-космічні сили Московії втратили в боях із ЗСУ близько 90 літаків.

29 вересня – поблизу м. Токмак на Запоріжжі московитська система ППО збила власний винищувач Су-35.

1 жовтня – українські військові дрони атакували Смоленський авіаційний завод, де виробляють частину ракет Х-59, завдавши підприємству критичних пошкоджень.

2 жовтня – Німеччина надала Україні пакет військової допомоги, який охопив понад 32 тис. боєприпасів калібру 40 мм, десятки всюдиходів і прикордонних машин, радіообладнання для танків Leopard, майже 100 терміналів Satcom, танк Beaver для наведення мостів і 2 танки Wisent 1 для розмінування.

2 жовтня – вперше в історії ЄС представники всіх країн-учасниць зібралися на неформальну зустріч за межами ЄС. Вони зустрілися з українським урядом у Києві, щоб запевнити його у підтримці. Це була історична зустріч, спрямована на висловлення солідарності з країною, яка зіткнулася з московитським вторгненням.

5 жовтня – згідно з даними МВС на 5 жовтня 2023 р. безвісти зниклими за особливих обставин вважалися 11 тис. цивільних і 15 тис. військовослужбовців України.

5 жовтня – московити завдали удару ракетою «Іскандер» по магазину-кафе в с. Гроза на Харківщині, внаслідок чого загинули щонайменше 59 мешканців.

6 жовтня – вночі над Одеською, Миколаївською, Харківською, Дніпропетровською, Черкаською та Житомирською областями України було збито 25 із 33 дронів.

6 жовтня – Україна повернула тіла 64 загиблих українських захисників.

8 жовтня – московити інтенсивно мінували ділянки на лінії Роботине-Вербове в напрямку Запоріжжя, щоб порушити логістику і сповільнити українські атаки в західній частині Запорізької обл.

10 жовтня – заявку Московії на повернення до Ради ООН з прав людини було відхилено: за її членство проголосували лише 83 зі 193 країн-членів ООН.

11 жовтня – внаслідок московитського обстрілу гімназії у Нікополі 4 людей загинули і 2 отримали поранення.

11 жовтня – через обстріл житлових кварталів Авдіївки 1 мирний житель загинув, 2 було поранено.

11 жовтня – Великобританія повідомила про передачу Україні стаціонарних зенітних комплексів Terrahawk Paladin з можливістю дистанційного керування, а також додаткове обладнання для розвідувальних задач і нейтралізації мінних полів.

11 жовтня – Німеччина оголосила про те, що надасть пакет підтримки для України на суму бл. 1 млрд євро, в т. ч. ракетний комплекс Patriot, систему IRIS-T і зенітну гармату Cheetah. Міністр оборони Німеччини Борис Пісторіус заявив, що «Німеччина продовжить підтримувати Київ тим, чого він потребує найнагальніше – засобами протиповітряної оборони, боєприпасами і танками».

12 жовтня – ЗСУ пошкодили патрульний корабель московитського Чорноморського флоту «Павел Державин».

13 жовтня – внаслідок московитського ракетного удару по Покровську 24 особи поранено, 1 людина померла в лікарні.

13 жовтня – в окупованому Севастополі пролунав потужний вибух на московитському кораблі «Буян-М» – носієві крилатих ракет «Калібр».

13 жовтня – Парламентська асамблея Ради Європи закликала держави-члени Ради визнати В. Путіна нелеґітимним після

закінчення його нинішнього президентського терміну та оголосила Московію диктатурою.

13 жовтня – США заявили, що впродовж із 7 вересня по 1 жовтня 2023 р. судно під московитським прапором доставило вантаж зі складу боєприпасів у КНДР до московитського порту, звідки вантаж перевезено на московитський військовий склад. Північнокорейці відвантажили московитам понад 1000 контейнерів із військовим спорядженням та боєприпасами.

14 жовтня – московити здійснили ракетний обстріл с. Багатир, внаслідок якого загинув 11-річний хлопчик та були поранені його 6-річний брат і 31-річна мати.

17 жовтня – Генеральний штаб України заявив, що на сході та півдні країни проводяться оборонні операції, а також наступальні операції в напрямку Мелітополя та Бахмута.

17 жовтня – речник армії США в Європі та Африці полковник Мартін О'Доннелл повідомив, що США «передали Україні 31 танк M1 Abrams.

17 жовтня – Міністерство реінтеграції України повідомило, що з осені 2022 р. зі звільнених районів Херсонської та Харківської областей було евакуйовано понад 67 тис. осіб, у тому ч. 40 тис. осіб з Херсонської області та 27 тис. осіб з північно-східної частини Харківської обл.

18 жовтня – Московія завдала 6 ракетних ударів по Запоріжжю, внаслідок чого 5 людей загинули, 5 травмовані.

18 жовтня – т. зв. Патріарх «Московитської православної церкви» Кіріл заявив, що ядерна зброя на теренах колишнього СРСР створювалась за невимовним «божим промислом».

18 жовтня – внаслідок московитських ракетних ударів по Запоріжжю щонайменше 2 особи загинули і 4 постраждали.

19 жовтня – Міжнародній комісії з питань зниклих безвісти відомо про близько 30 тис. цивільних українців, які зникли безвісти від початку повномасштабної війни Московії проти України.

19 жовтня – згідно з даними СБУ, Московитська православна церква створює власні приватні військові компанії на території Московії, які за вказівками московського патріархату займаються вербуванням та бойовою підготовкою найманців серед вірян для війни проти України.

19 жовтня – українська ракета влучила по складах озброєння Чорноморського флоту Московії в Криму.

19 жовтня – фахівці Інституту вивчення війни (ISW) припускають, що українські морпіхи просунулися на окупованому березі Дніпра, і московити стурбовані можливістю «більш масштабної української операції» на окупованій Херсонщині.

20 жовтня – німецький уряд прозвітував про відправлення в Україну чергової партії військової допомоги за останній тиждень, до якої, зокрема, увійшли зенітні самохідні установки Gepard, безпілотники й ваговози.

20 жовтня – від початку 2023 р. з 9 тис. перевірених фактів переміщення товарів гуманітарної допомоги на адресу військових, у більш ніж 3 тис. випадків не підтверджено її надходження до військових частин.

20 жовтня – Хорватія в межах військової допомоги Україні передала Києву вертольоти Мі-8.

21 жовтня – у низці українських міст знову відбулися акції з вимогою витрачати бюджетні гроші на допомогу ЗСУ.

21 жовтня – від початку повномасштабного вторгнення Московія вчинила в Україні 2500 екологічних злочинів.

21 жовтня – державний секретар федерального Міністерства економіки Німеччини Йохен Флясбарт під час візиту до України оголосив, що ФРН виділить додаткові 200 млн євро на відновлення України.

21 жовтня – внаслідок московитського удару ракетою С-300 по терміналу «Нової пошти» поблизу Харкова 6 осіб загинуло і 17 отримали поранення.

21 жовтня – згідно з доповіддю Комісії ООН із розслідування порушень в Україні, представленій Генеральній Асамблеї ООН,

московитські військові зґвалтували під час окупації Херсонщини 16-річну вагітну дівчину та жінок віком від 19 до 83 років: при цьому жертви зазнали побоїв, у кількох жінок зламані ребра і вибиті зуби.

22 жовтня – внаслідок обстрілів з боку московитських військ у неділю на Донеччині вбито двох і поранено трьох людей.

22 жовтня – інженери британської армії розробили програму навчання для українських цивільних інженерів із захисту енергетичного сектора від атак Московії зими 2023–2024 рр.

22 жовтня – згідно з даними розвідка Британії, кількість убитих і поранених московитських військових сягає майже 300 тис. осіб.

23 жовтня – через позицію Угорщини, міністри закордонних справ країн Європейського Союзу на зустрічі знову не домовились про виділення траншу у розмірі 500 млн євро з Європейського фонду миру, який використовують для військової підтримки України.

23 жовтня – протягом року московитські окупанти запустили в напрямку Києва понад 300 ракет та майже 400 безпілотників «Shahed».

23 жовтня – Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль повідомив, що Україна отримала від Європейського Союзу дев'ятий транш макрофінансової допомоги в розмірі 1,5 млрд євро.

23 жовтня – у Херсоні викрили групу кореґувальників, які навели московитську зброю на житлові будинки міста.

24 жовтня – згідно з даними Financial Times, українці переробили американські ракети AIM-9 Sidewinde для західних винищувачів на ракети класу «земля-повітря», тобто на «саморобну ППО».

24 жовтня – 2 людини загинули та ще 14, серед яких дитина, отримали поранення внаслідок московитських ударів по Херсонській обл.

24 жовтня – московитське Міністерство оборони заявило, що у північній частині Чорного моря його флот захищався від 3 українських безекіпажних катерів.

24 жовтня – згідно з даними української розвідки, Московія зосередила на території України понад 400 тис. солдатів.

25 жовтня – Валлійський парламент – Сенедд підтримав резолюцію з визнанням Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу.

25 жовтня – прем'єр-міністерка Італії Джорджія Мелоні під час виступу в Сенаті закликала не зменшувати підтримку України, бо це буде помилкою.

25 жовтня – СБУ заявила про викриття московитських спецслужб на вербуванні українських підлітків для антисемітських провокацій у різних реґіонах України.

25 жовтня – через нічний удар московитських військ по території неподалік Хмельницької АЕС вибухом пошкоджено вікна в адміністративно-побутовому та лабораторно-побутовому корпусах.

25 жовтня – в Грузії створили фонд підтримки «Грузинського леґіону», що воює за Україну.

26 жовтня – уряд Данії оголосив про передачу Україні нового пакета військової допомоги на суму близько 520 млн дол. США, який був сформований після зустрічі міністрів оборони Данії та України.

26 жовтня – координатор із питань стратегічних комунікацій Ради національної безпеки Білого дому Джон Кірбі зазначив, що ЗСУ тримають оборону від московитського наступу в районах Авдіївки, Лиману та Куп'янська.

26 жовтня – Сполучені Штати оголосили про виділення Україні нового пакета військової допомоги на суму 150 млн дол.

26 жовтня – згідно з опитуванням майже 80% українців виступають за вступ України до НАТО.

26 жовтня – Південна Корея, Японія і США рішуче засудили постачання Північною Кореєю зброї і військової техніки до Московії та заявили, що мають підтвердження таких постачань.

27 жовтня – уряд Німеччини повідомив про передачу Україні чергового пакета військової допомоги, у який увійшли си-

стема протиповітряної оборони середньої дії IRIS-T, боєприпаси та чотири бронетранспортери.

27 жовтня – лідери ЄС схвалили плани використання мільярдів євро, отриманих від заморожених московитських активів, для допомоги Україні.

29 жовтня – До Білорусі прибувають московитські інструктори для проведення навчань з оперування БпЛА.

30 жовтня – у тимчасово окупованій Волновасі Донецької обл. московитські солдати розстріляли 9 мирних жителів, серед яких була сім'я з 2 дітьми.

30 жовтня – американський журнал Time, посилаючись на оточення президента України В. Зеленського, стверджує, що українська влада готує звільнення міністра та генерала, відповідальних за контрнаступ.

30 жовтня – згідно з даними командувача Сухопутних військ Збройних сил України генерал-полковника О. Сирського, У районі Бахмута Донецької обл. московитські війська суттєво посилили своє угруповання й перейшли від оборони до активних дій.

30 жовтня – Збройні сили України підтвердили ураження вночі стратегічного об'єкта московитської ППО на заході окупованого Криму.

30 жовтня – міністр оборони Німеччини Борис Пісторіус вважає, що жителям Німеччини варто почати звикати до думки, що існує небезпека війни в Європі.

30 жовтня – московитська влада виділила агломерацію Сєвєродонецьк-Лисичанськ-Рубіжне під повний контроль свого суб'єкта – Республіки Татарстан.

30 жовтня – в окупованому Криму внаслідок ракетної атаки пошкоджено Зенітно-ракетний комплекс «С-300».

31 жовтня – представник Пентагону Пет Райдер повідомив, що навчання українських пілотів на американських винищувачах F-16 може тривати 5 місяців або довше, залежно від швидкості проґресу.

31 жовтня – У Донецьку палають цистерни з пальним: окупанти скаржаться на «прильоти».

1 листопада – московити влучили «Шахедом» по нафтопереробному заводу в Кременчуці, внаслідок чого спалахнула пожежа.

1 листопада – Латвія передасть Україні два десятки автомобілів, конфіскованих у нетверезих водіїв.

1 листопада – Високий представник ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки Жозеп Боррель запевнив, що інші світові кризи не відвернуть увагу Європейського Союзу від України.

1 листопада – московити атакували населені пункти в Полтавській, Харківській, Донецькій, Дніпропетровській, Херсонській та Миколаївській областях.

1 листопада – згідно з даними розвідки Південної Кореї, КНДР надала Московії понад 1 млн артилерійських снарядів для використання у війні проти України.

1 листопада – під час будівельних робіт у м. Біла Церква знайшли артефакти давньоруського та козацького часів. Серед них унікальний набір золотих прикрас, створений приблизно за часів Гетьманщини.

2 листопада – Німеччина передала нову партію допомоги для ЗСУ, зокрема, дрони, зимові однострої, БТР.

3 листопада – під час урочистостей на честь Дня артилерії неподалік лінії фронту від ракетного удару московитів загинуло 19 військових 128-ї окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади.

3 листопада – керівництво Організації Об'єднаних Націй звернулося з закликом до світу зібрати 435 млн дол. США для зимової допомоги українцям.

3 листопада – московити запустили по Україні 38 «Шахедів» та 1 керовану авіаційну ракету Х-59. 24 дрони і ракету Повітряним силам України вдалося збити.

4 листопада – у селищі Зарічне Запорізької обл. внаслідок влучання ворожої ракети поранено 9 місцевих мешканців.

4 листопада – Президент України В. Зеленський вважає, що війна на Близькому Сході зменшує фокус уваги на Україні, що є однією із цілей Московії.

5 листопада – командувач Повітряних сил України генерал-лейтенант М. Олещук підтвердив, що українські військові потопили один із найсучасніших кораблів ЧФ Московії – носій крилатих ракет «Калібр».

6 листопада – польські перевізники почали блокувати три прикордонні переходи з Україною – в Гребенному, Дорогуську та Корчовій. Ключова вимога польських перевізників – повернення системи видачі дозволів для роботи в ЄС українських перевізників.

6 листопада – після початку повномасштабного вторгнення Московії в Україну 62% українців повністю відмовилися від московитськомовного контенту.

6 листопада – головний дипломат ЄС Жозеп Боррель визнав, що війна Ізраїлю і ХАМАС вже впливає на міжнародну підтримку України.

7 листопада – Єврокомісія вважає повністю виконаними чотири з семи критеріїв, що супроводжували надання Україні статусу кандидата на вступ до Євросоюзу. Водночас інші три критерії супроводжуються рекомендаціями від Єврокомісії щодо подальшого виконання.

8 листопада – Європейська комісія рекомендувала державам Євросоюзу почати переговори про вступ до ЄС з Україною, але Україна повинна втілити в життя ще частину реформ.

8 листопада – німецький збройовий концерн Rheinmetall оголосив про отримання замовлення від уряду Німеччини на постачання Україні близько 100 тис. мінометних боєприпасів калібру 120 мм.

8 листопада – координатор зі стратегічних комунікацій Ради національної безпеки Білого дому Джон Кірбі заявив, що США використали майже всі кошти, затверджені Конґресом на допомогу Україні і закликав схвалити запит на додаткову допомогу.

8 листопада – Московія прагне повернути частину зброї, яку вона свого часу експортувала до таких країн, як Білорусь, Бразилія, Єгипет, Пакистан.

9 листопада – Київська міська рада дерусифікувала назви 14 закладів освіти та 12 закладів культури.

9 листопада – в Україні залишилось лише два мільярдери – бізнесмени Рінат Ахметов та Віктор Пінчук.

10 листопада – згідно з даними британського прем'єр-міністра Ріші Сунака, Велика Британія підготувала 30 тис. українських військовослужбовців – артилеристів, морських піхотинців, інженерів, бойових медиків тощо.

11 листопада – глава дипломатії ЄС Жозеп Боррель заявив, що допомога США Україні, ймовірно, скоротиться, тому країни ЄС мають бути політично готовими на цьому тлі продовжувати підтримувати Україну.

12 листопада – Фінляндія від початку повномасштабної аґресії Московії надала допомогу Україні на суму 2,1 млрд євро.

13 листопада – через масовані обстріли московитами центральної частини м. Херсон постраждали шестеро людей, двоє з яких загинули.

13 листопада – на військово-повітряній базі Фетешті у Румунії відкрився Європейський навчальний центр F-16 (EFTC), де відбуватимуться навчання українських пілотів.

13 листопада – журнал The Economist з посиланням на дані американських посадовців стверджує, що внаслідок повномасштабного вторгнення Московії в Україну загинули щонайменше 70 тис. українських військових.

13 листопада – колишнього нардепа від ОПЗЖ Іллю Киву засудили до 14 років ув'язнення з конфіскацією майна за кількома статтями Кримінального кодексу України.

13 листопада – корегувальника, який навів московитську ракету на Харківську ОВА у березні 2022 р., внаслідок чого загинула 31 людина і була майже повністю зруйнована будівля адміністрації, засудили до довічного ув'язнення з конфіскацією майна.

13 листопада – фахівці Інституту вивчення війни (ISW) відзначили, що Україна посилює атаки на московитські військові та інші важливі об'єкти в окупованій Україні та в Московитській Федерації.

13 листопада – московити завдали удару з артилерії по автомобілю на околицях Херсона, внаслідок чого загинув пенсіонер, а двомісячна дівчинка та її мати отримали поранення.

13 листопада – Президент України В. Зеленський надав звання Героя України лідеру кримськотатарського народу, народному депутату Мустафі Джемілєву та привітав його з 80-річчям.

14 листопада – радник президента США з національної безпеки Джейк Салліван заявив, що брак фінансування з боку США вже вплинув на здатність України захистити себе від повномасштабного вторгнення Московії.

14 листопада – Німеччина оголосила про новий пакет військової допомоги Україні, що охоплює різноманітне обладнання – від танків до захисних окулярів.

16 листопада – Київ і Брюссель стали містами-побратимами.

16 листопада – згідно з підрахунками західних партнерів України, загальні втрати московитської армії з початку її повномасштабного вторгнення в Україну оцінюються в 300–400 тис. осіб.

16 листопада – згідно з доказами, зібраними експертами з прав людини, Московія активно готувалася до викрадення запасів зерна з України, що мало позбавити українське населення продовольства. Підготовка до цього розпочалася і тривала протягом кількох місяців до того, як розпочалося московитське вторгнення в Україну в лютому 2022 р.

16 листопада – Лабораторія гуманітарних досліджень Єльської школи громадського здоров'я виявила, що щонайменше 2442 дітей з України було вивезено до Білорусі з початку повномасштабного вторгнення.

16 листопада – Швейцарія підтримала ідею створення спеціаль-

ного трибуналу для засудження московитської аґресії проти України.

16 листопада – міністр закордонних справ Великої Британії Девід Кемерон під час свого візиту до Києва запевнив, що підтримка України у розв'язаній Московією війни зберігатиметься.

16 листопада – Повітряні сили ЗСУ у ніч на 16 листопада знищили 16 з 18 ударних дронів Московії.

17 листопада – Фінляндія передала Україні військову допомогу на 100 млн євро.

17 листопада – Державне «Укргазвидобування» відкрило новий газовий поклад із рекордними обсягами на родовищі в Карпатах, яке вважалося виснаженим.

17 листопада – міністерство оборони Литви оголосило про передачу Україні нового пакета військової допомоги, до якого, зокрема, увійшли генератори, польові намети та сухі пайки.

17 листопада – ЗСУ підтвердили закріплення Сил оборони України на кількох плацдармах на лівому березі р. Дніпро на Херсонському напрямку.

17 листопада – уряд Нідерландів надасть Україні на військову допомогу додаткові 2 млрд євро, які передадуть у 2024 р.

17 листопада – згідно з даними британського видання BBC, майже 20 тис. чоловіків втекли з України від початку повномасштабної війни, щоб уникнути призову до армії.

17 листопада – Данія передала Військово-морським силам України унікальні дрони – автономні гідрографічні комплекси SeaBat T51, які, зокрема, дають змогу виявляти підводні об'єкти.

17 листопада – шестеро людей загинули та десятеро, серед яких дитина, отримали поранення внаслідок московитських ударів по Херсонщині.

18 листопада – президент США Джо Байден наголосив, що підтримка Сполученими Штатами Америки України утримує американських військових від участі у війні.

18 листопада – Україну атакувало кілька хвиль ударних БпЛА типу «Shahed», Повітряні сили України збили 29 з 38 ударних дронів.

20 листопада – внаслідок московитських ударів по м. Селидове та Новогродівській громаді на Донеччині 2 людей загинули і 8 отримали поранення.

21 листопада – Європейський парламент погодився відкрити офіс в Україні для посилення підтримки українського парламенту на прохання високопосадовців української влади.

21 листопада – президентка Молдови Мая Санду під час візиту до України знову заявила, що Молдову вдалося вберегти від окупації лише завдяки діям українських військових.

21 листопада – Німеччина пообіцяла Україні черговий пакет військової допомоги на суму 1,3 млрд євро, який охоплює, серед іншого, 4 додаткові системи протиповітряної оборони IRIS-T-SLM, а також 20 тисяч артилерійських боєприпасів 155-мм калібру і протитанкове озброєння.

21 листопада – згідно з даними британської розвідки, Московія наростила значні запаси крилатих ракет для атак на енергоінфраструктуру України в зимовий період.

21 листопада – Президент Європейської ради Шарль Мішель приїхав до Києва у 10-ту річницю Революції гідності.

21 листопада – Президент України В. Зеленський заявив, що Московія хоче усунути його з посади президента до кінця 2023 року, для чого вигадала план дестабілізації під умовною назвою «Майдан-3».

22 листопада – прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан написав листа до голови Європейської ради Шарля Мішеля, в якому погрожував заблокувати допомогу ЄС Україні та процес вступу держави у Євросоюз, якщо лідери ЄС не погодяться переглянути стратегію підтримки України.

22 листопада – Німеччина надала Україні новий пакет допомоги: БМП «Marder», танк для розмінування, 155-мм снаряди та ін.

22 листопада – Північна Македонія таємно підготувала першу групу українських військових.

22 листопада – Україна отримала від Литви новий пакет військової допомоги, який містить 3 млн набоїв калібру 7,62×51 мм, системи дистанційного підриву та зимове спорядження.

22 листопада – Верховна Рада України підтримала санкції проти московитської та білоруської оборонних сфер на 50 років.

22 листопада – Європейський Союз переказав Україні новий транш макрофінансової допомоги на суму 1,5 млрд євро.

23 листопада – 55 держав-членів ООН та делеґація ЄС підписали ініційовану Україною в ООН Декларацію до 90-х роковин Голодомору 1932–1933 років.

23 листопада – Президент України В. Зеленський своїми указами ввів у дію рішення РНБО від 23 листопада щодо застосування економічних санкцій проти низки московитів та московитських компаній.

23 листопада – усі провінції Канади визнали Голодомор 1932–1933 років актом геноциду.

23 листопада – Державний бюджет України отримав близько 400 млн дол. під ґарантію Великої Британії через Трастовий фонд Світового банку для покриття соціальних видатків.

23 листопада – за станом на листопад 2023 р. 92% українців вважають Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом українського народу.

24 листопада – глава литовського уряду Інгріда Шимоніте перебувала з візитом в Україні.

24 листопада – словацький прем'єр-міністр Роберт Фіцо під час візиту до Праги вкотре повторив, що не підтримує постачання зброї Україні для протистояння московитській аґресії та виступає за переговори між Україною і Московією.

24 листопада – Президент Латвії Едгарс Рінкевичс відвідав Україну з неанонсованим візитом.

25 листопада – московити випустили по Україні рекордну кількість ударних БпЛА – 75 «Шахедів», з них 74 збито.

25 листопада – міністерка закордонних справ Франції Катрін Колонна під час офіційного візиту до Китаю закликала КНР не сприяти Московії в її загарбницькій війні проти України.

28 листопада – європейська мережа операторів ENTSO-E ухвалила рішення про переведення України в режим постійної синхронізації з європейською енергосистемою.

28 листопада – Конференція президентів Європейського парламенту публічно виступила за те, щоб Європейська рада підтвердила початок переговорів про вступ України до Європейського Союзу.

29 листопада – експерти МАГАТЕ в Україні зафіксували вибухи поблизу двох АЕС – Хмельницької та Запорізької.

29 листопада – заступник міністра закордонних справ Московії С. Рябков заявив, що його країна готова до війни з НАТО.

29 листопада – президент Московії В. Путін підписав закон про федеральний бюджет на 2024–2026 рр., який передбачає рекордні витрати на війну в Україні.

29 листопада – на тимчасово окупованих територіях загарбники примушують дітей писати листи московитським солдатам.

1 грудня – колишній командувач армії США в Європі генерал у відставці Бен Ходжес заявив, що коли метою США стане перемога України, зникнуть причини не давати ATACMS.

1 грудня – міністр оборони Рустем Умєров представив військовим медикам командувача Медичних сил Збройних сил України Анатолія Казмірчука.

1 грудня – Президент України В. Зеленський визнав, що довгоочікуваний контрнаступ влітку й восени 2023 р. не приніс очікуваних проривів, але наголосив, що Україна не відступає і що їй потрібна допомога в нарощуванні вітчизняного виробництва озброєнь.

2 грудня – У Генштабі ЗСУ заявили, що Московія не відмовляється від планів щодо повної окупації України; оперативна обстановка на сході та півдні України залишається складною, протягом доби відбулось 69 бойових зіткнень.

2 грудня – Президент України Володимир Зеленський заявив, що не може скаржитися на недостатню кількість зброї від партнерів, оскільки не можна втратити ту кількість, яка є зараз.

3 грудня – близько 1 тис. населених пунктів України залишилися без світла через негоду та бойові дії.

3 грудня – генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберґ наголосив, що союзники мають і надалі підтримувати Україну в розв'язаній Московією війні, оскільки подальша підтримка України – в інтересах самого НАТО.

3 грудня – Сили оборони завдали успішного вогневого удару по нафтово-мастильних складах, які знаходяться у межах тимчасово окупованого Луганська.

3 грудня – під час ворожого обстрілу Херсона сталося влучання в багатоповерховий будинок, унаслідок чого 2 людей загинули і 7 отримали поранення.

4 грудня – Україна розпочала консультації з Євросоюзом щодо колективних безпекових ґарантій, як розвиток декларації Групи семи про підтримку України, яку підписали на полях саміту НАТО у Вільнюсі.

4 грудня – в Києво-Печерській лаврі починають акцію «Дзвін Пам'яті та Надії», в рамках якої щодня битимуть у дзвони на підтримку військовополонених.

4 грудня – «The Washington Post» опублікував розлогий матеріал про контрнаступ, згідно з яким він приніс невеликі досягнення Україні, бо на початку усе пішло не за планом і головнокомандувачу ЗСУ Валерію Залужному довелося змінювати тактику попри рекомендації американців. Захід і США схилялися до точкового контрнаступу, зокрема, щоб відрізати Московію від Криму, водночас головнокомандувач В. Залужний наполягав на операціях по всій лінії фронту.

4 грудня – президент Болгарії Румен Радев ветував ухвалений парламентом законопроєкт щодо ратифікації угоди з Україною про постачання нашій країні бронетранспортерів, мотивуючи це тим, що «депутати не були достатньою мірою ознайомлені з конкретними умовами передачі».

5 грудня – безпілотники Служби безпеки України та Головного управління розвідки МОУ атакували Нафтобазу у Феодосії на території тимчасово окупованого Криму.

5 грудня – Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) надасть Україні 20 тис. т. металу для захисту об'єктів енергетики від московитських атак.

5 грудня – фінський міністр оборони Антті Хяккянен заявив, що Фінляндія найближчим часом почне виробництво артилерійських боєприпасів для України.

6 грудня – президент США Джо Байден у зверненні закликав конґресменів підтримати додаткове фінансування для України та заявив, що якщо Путін захопить Україну, американські війська битимуться з московитськими у разі нападу на союзника НАТО.

6 грудня – Сполучені Штати Америки оголосили про надання Україні чергового пакета військової допомоги на суму 175 млн дол.

6 грудня – згідно з даними агентства Reuters, держави-члени Європейського Союзу передали Україні лише 480 тис. із обіцяного мільйона артилерійських снарядів для України до весни 2024 р.

6 грудня – президент США Джо Байден назвав абсолютною помилкою можливу відмову від допомоги Україні, яка протистоїть аґресії Московії.

7 грудня – Україна і США на конференції оборонних індустрій у Вашинґтоні підписали Меморандум про спільне виробництво в оборонній промисловості та обмін технічними даними.

7 грудня – Президент України В. Зеленський увів у дію рішення РНБО щодо нових санкцій проти московитських громадян і компаній.

7 грудня – у серпні-жовтні 2023 р. обсяг нової обіцяної допомоги для України з боку країн Заходу сягнув найнижчого рівня з січня 2022 р. – він скоротився майже на 90% порівняно з аналогічним періодом минулого року.

8 грудня – уряд Німеччини оголосив про надання Україні чергового пакета військової допомоги, в який, зокрема увійшли боєприпаси розвідувальні безпілотники.

8 грудня – парламент Болгарії подолав вето президента Румена Радева на угоду про постачання бронетранспортерів Україні.

8 грудня – спецслужби Московії, ймовірно, роками отримували відео з камер спостереження по всій Україні, які працювали на московитському програмному забезпеченні TRASSIR і відправляли дані на сервер у Москві.

9 грудня – згідно з даними Інституту вивчення війни та Української гельсінської спілки з прав людини, до Криму з 2014 р. незаконно прибуло до 800 тис. громадян Московії, а близько 100 тис. українців покинули півострів.

9 грудня – координатор Ради нацбезпеки Білого дому Джон Кірбі заявив, що якщо США припинять підтримку України і Московія прийде на кордони НАТО, доведеться діяти відповідно до статті п'ятої НАТО і платити кров'ю американців.

9 грудня – Внаслідок обстрілу Херсона поранення отримали двоє осіб.

9 грудня – керівництво Соціал-демократичної партії Німеччини критично оцінило свою попередню політику щодо Московії за президентства В. Путіна.

9 грудня – унаслідок обстрілу м. Куп'янськ на Харківщині загинули дві жінки, чоловік дістав поранення.

9 грудня – канцлер Німеччини Олаф Шольц заявив, що його країна має бути готова до збільшення підтримки України на тлі послаблення підтримки іншими.

10 грудня – Головне управління розвідки Міністерства оборони України провело успішну операцію з порятунку українських громадян із Сектору Гази.

10 грудня – Президент України В. Зеленський коротко поспілкувався з прем'єром Угорщини Віктором Орбаном під час церемонії інавґурації новообраного президента Аргентини.

10 грудня – командувач Сухопутних військ Збройних сил Олександр Сирський називає ситуацію на Сході складною – ворог наступає по всьому фронту.

10 грудня – головнокомандувач Збройних сил Швеції генерал Мікаель Бюден відвідав підрозділи 45 окремої артилерійської бригади, які виконують завдання на Східному напрямку.

10 грудня – у Міноборони Великобританії вважають, що Московія розпочала свою більш узгоджену кампанію повітряних ударів для того, щоб зруйнувати енергетичну інфраструктуру України.

10 грудня – згідно з даними Інституту вивчення війни (ISW), московитські війська у складних погодних умовах посилюють наступи і намагаються перехопити ініціативу до президентських виборів у Московії, у той час, як Сили оборони України закріплюються на позиціях, де вони не ведуть контрнаступів.

11 грудня – Рада директорів Міжнародного валютного фонду 11 грудня затвердила третій транш для України на суму близько 900 млн дол.

11 грудня – Швеція оголосила про зимовий пакет допомоги для України на 120 млн євро, які, серед іншого, підуть на підтримку населення країни в умовах зими.

11 грудня – в ЄС вважають, що Україна подолала лише чверть марафону боротьби з корупцією.

11 грудня – згідно з даними розвідки Великобританії, Збройні сили України провели успішні локальні контратаки під час боїв біля Авдіївки Донецької обл.

12 грудня – міністр оборони США Ллойд Остін заявив, що його країна і її союзники допоможуть Україні створити сили для відбиття московитської аґресії в найближчі роки.

12 грудня – потужна хакерська атака на кілька діб зупинила роботу найбільшого українського телекомунікаційного оператора «Київстар». 24 мільйони абонентів залишилися поза мережею. Відповідальність за це взяли на себе московит-

ські хакери, які, за даними СБУ, проникли в систему «Київстар» щонайменше у травні 2023 р.

12 грудня – президент США Джо Байден на зустрічі з Президентом України В. Зеленським у Білому домі оголосив, що підписав указ про виділення військової допомоги Україні на 200 млн дол.

12 грудня – розсекречена доповідь американської розвідки оцінює, що війна в Україні коштувала Московії 315 тис. загиблих і поранених військовослужбовців, або майже 90% особового складу, який вона мала на початку повномасштабного вторгнення.

12 грудня – новий прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск заявив про те, що його уряд буде вимагати повної мобілізації Заходу для допомоги Україні.

12 грудня – міністр оборони США Ллойд Остін заявив, що Вашинґтон і його союзники допоможуть Україні створити сили для відбиття московитської аґресії в найближчі роки.

13 грудня – «Радіо Свобода» показало відео, де московити прикриваються полоненими бійцями ЗСУ як живими щитами.

13 грудня – «Київстар» офіційно оголосив про відновлення зв'язку: абонентам пообіцяли компенсації.

13 грудня – у Києві підготували пересувні котельні, які використовуватимуть у випадку зупинки великих теплоджерел.

13 грудня – президент США Джо Байден вкотре закликав членів Конґресу США не відкладати рішення про додаткове фінансування для допомоги Україні, а ухвалити його до різдвяних свят і не робити найкращий подарунок Путіну з того, на що він будь-коли сподівався.

13 грудня – у Києві від нічного ракетного удару московитів постраждали 53 людини, з них 6 дітей, 18 дорослих та 2 дітей госпіталізовані. Усі 10 ракет, які летіли на столицю, вдалося збити.

13 грудня – відповідаючи на запитання журналістів, чи США хочуть, щоб Україна лише захистила себе, чи хочуть перемоги

України у війні, президент Джо Байден сказав: «Ми хочемо, щоб Україна перемогла у війні».

14 грудня – лідери Європейського Союзу на саміті в Брюсселі схвалили рекомендацію Європейської комісії про відкриття переговорів про вступ із Україною та Молдовою.

14 грудня – Німеччина протягом останнього тижня, серед іншої військової допомоги, передала Україні вже другий зенітно-ракетний комплекс Patriot і ракети до нього.

14 грудня – Згідно з даними Міністерства оборони Великобританії, дивізія московитських десантників зазнала надзвичайно великих втрат під час спроби вибити українські сили біля с. Кринки на лівому березі Дніпра у Херсонській обл.

17 грудня – президент Московії В. Путін заявив, що у Фінляндії через вступ до НАТО «тепер будуть проблеми».

18 грудня – Білий дім повторив заклик до Конґресу США поквапитись із затвердженням додаткового фінансування для України, застерігши, що нинішніх коштів вистачить лише на один пакет військової допомоги до кінця року.

18 грудня – Данія і Швеція разом анонсували новий пакет військової допомоги для України на суму близько 240 млн євро, до якого увійдуть бойові машини піхоти.

18 грудня – Рада Європейського Союзу завершила процес ухвалення 12-го пакета санкцій проти Московії.

18 грудня – Командувач оперативно-стратегічного угрупування військ «Таврія» Олександр Тарнавський повідомив агентству Reuters, що Збройні сили зіткнулися з нестачею артилерійських снарядів і згорнули деякі військові операції.

18 грудня – Міністр оборони Німеччини Борис Пісторіус після підписання плану щодо постійного розміщення бригади Бундесверу в Литві для протистояння Московії заявив про «історичний» день та момент.

19 грудня – Франція на початку 2024 р. долучиться до підготовки українських льотчиків на західних винищувачах – ідеться

про початкову підготовку, яку потім продовжать європейські партнери.

21 грудня – країни Великої сімки погодили відтермінування виплати Україною держборгу до 2027 р.

21 грудня – московитські окупанти скинули на Торецьк Донецької обл. чотири авіабомби, внаслідок чого вбито 3 та поранено 6 цивільних мешканців.

21 грудня – згідно з даними посла США при НАТО, КНДР поставила в Московію понад тисячу контейнерів з боєприпасами.

22 грудня – представники Міністерства інфраструктури Польщі й українського Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури під час зустрічі в Києві узгодили план дій для розблокування кордону.

22 грудня – уряд Німеччини оновив перелік військової допомоги Україні, сповістивши про передання 3 самохідних зенітних установок Gepard із запчастинами на додачу до 49 уже переданих.

22 грудня – уряд Японії вирішив передати Сполученим Штатам Америки ракети-перехоплювачі для ЗРК Patriot, необхідні для України.

22 грудня – згідно з даними «The Wall Street Journal», вбивство засновника групи бойовиків «Ваґнер» Є. Пригожина в Москві готували два місяці, його схвалив секретар Ради безпеки Московитської Федерації Н. Патрушєв.

22 грудня – Нідерланди ухвалили рішення почати підготовку до передачі Україні перших вісімнадцяти винищувачів F-16.

22 грудня – українські захисники знищили 3 московитські винищувачі-бомбардувальники Су-34 на Південному напрямку.

23 грудня – згідно з даними німецького видання Bild, європейська розвідка допускає напад Московії на Європу наступної зими.

23 грудня – топдипломат ЄС Жозеп Боррель закликав до активнішої підтримки України з огляду на те, що московитський

президент В. Путін не налаштований припиняти повномасштабну аґресію найближчим часом.

25 грудня – речник Об'єднаного пресцентру Сил оборони таврійського напрямку О. Штупун спростував заяву московитів про захоплення ними м. Мар'їнка Донецької обл.

26 грудня – самопроголошений білоруський президент А. Лукашенко заявив, що вся московитська ядерна зброя, яку Московія планувала поставити в Білорусь, уже перебуває в країні.

26 грудня – командувач Повітряних сил генерал-лейтенант М. Олещук підтвердив, що українські захисники підірвали в окупованій Феодосії московитський великий десантний корабель «Новочеркаск».

27 грудня – як мінімум 19 московитських моряків поранені, а 33 вважаються зниклими безвісти після удару ЗСУ по десантному кораблю «Новочеркаск» у порту тимчасово окупованої Феодосії.

27 грудня – США оголосили про надання Україні останнього пакета військової допомоги у 2023 р. вартістю 250 млн дол.

27 грудня – Україна із серпня 2023 р. серійно випускає далекобійний дрон-камікадзе, який схожий на «Шахед».

27 грудня – московити розстріляли під Запоріжжям трьох українських військовополонених – бійців 82-ї окремої десантно-штурмової бригади ЗСУ.

27 грудня – згідно з даними командувача ОСУВ «Таврія» бригадного генерала О. Тарнавського, за добу здалися в полон на Таврійському напрямку приблизно два десятки московитських загарбників.

28 грудня – головнокомандувач армії Нідерландів М. Вайнен заявив, що країна та суспільство мають готуватися до війни з Московитською Федерацією.

28 грудня – московитські загарбники з артилерії обстріляли берегову лінію р. Дніпро в с. Біленьке Запорізького р-ну Запо-

різької області та м. Оріхів, внаслідок чого загинули 3 цивільних особи.

28 грудня – аґентство Associated Press із посиланням на медичних працівників, волонтерів-рятувальників, людей, які втекли з окупованої території, інформаторів, які передавали дані українським спецслужбам, дійшло висновку, що московитська окупаційна адміністрація навмисно приховала справжню кількість жертв повені у Херсонській обл., яка виникла внаслідок підриву Каховської ГЕС – лише в Олешках загинули щонайменше сотні людей.

28 грудня – видання «Nikkei Asia» з посиланням на джерела стверджує, що під час зустрічі в Москві в березні 2023 р. президент Московії В. Путін сказав своєму китайському колезі Сі Цзіньпіну, що Московія «буде воювати [щонайменше] п'ять років» в Україні.

28 грудня – лідер Північної Кореї Кім Чен Ин наказав своїм військовим, виробникам боєприпасів і ядерної зброї прискорити підготовку до війни, щоб протистояти тому, що він назвав безпрецедентними конфронтаційними кроками з боку США.

29 грудня – внаслідок наймасованішої від початку війни московитської атаки на Україну з повітря 40 осіб загинули, в т. ч. 30 осіб у Києві, понад 120 отримали поранення, в т. ч. 29 осіб у Києві. Зі 158 повітряних ворожих цілей вдалося знищити 114 (27 «Шахедів» і 87 крилатих ракет).

29 грудня – внаслідок ранкового ракетного удару по м. Запоріжжя загинули щонайменше 8 осіб, ще 13 осіб отримали травми.

29 грудня – міністр оборони Великої Британії Грант Шаппс оголосив про відправлення Києву «сотні зенітних ракет» для британських систем протиповітряної оборони. Це сталося після масованої московитської атаки на Україну.

29 грудня – начальник Генерального штабу Війська польського генерал Вєслав Кукула заявив, що повітряний простір Польщі 29 грудня порушила московитська ракета.

30 грудня – під час масованого обстрілу Харкова ворог вдарив зенітними ракетами С-300 по будівлі готелю «Kharkiv Palace», внаслідок чого поранено 26 осіб, серед котрих діти та іноземець.

31 грудня – згідно з даними командувача Повітряних сил М. Олещука, Повітряні сили України збивають 85% ракет та БПЛА Московії.

2024 р.

1 січня – аналітики Інституту вивчення війни (ISW) проаналізували заяви президента Московитської Федерації В. Путіна про те, що Захід є «ворогом Московії», яка «веде в Україні екзистенційну війну проти Заходу».

1 січня – внаслідок московитських обстрілів щонайменше 5 людей загинули і 7 отримали поранення.

1 січня – внаслідок ворожої атаки окупантів в Одеській обл. загинув 15-річний підліток, ще 3 людей ушпиталили.

1 січня – на Сумщині московитський «Шахед» влучив у житловий будинок, внаслідок чого загинули жінка і чоловік.

1 січня – у день народження Степана Бандери московити повністю знищили музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича у Львові.

1 січня – уряд Норвегії вирішив дозволити прямий продаж зброї та продукції оборонного призначення від своєї оборонної промисловості Україні.

2 січня – вночі московити запустили по Україні 99 ракет різних типів, з них 72 вдалося знищити. Внаслідок ракетної атаки 5 осіб загинуло, 130 постраждало.

2 січня – під час обстрілу Києва ворожа ракета влучила в один із лікувальних закладів, де проходять реабілітацію поранені та травмовані захисники України, але, на щастя, не вибухнула.

2 січня – Президент України В. Зеленський провів телефонну розмову з прем'єр-міністром Великобританії Ріші Сунаком, котрому повідомив, що за 5 останніх діб Московія випустила по Україні щонайменше 500 ракет та дронів.

2 січня – президентка Словаччини Зузана Чапутова, коментуючи масовану ракетну атаку Московії 2 січня, наголосила на важливості допомоги Україні в її захисті від московитської аґресії.

2 січня – чинний голова ОБСЄ, міністр закордонних справ Мальти Ян Борг та генеральна секретарка ОБСЄ Гельґа Марія Шмід засудили масовані повітряні атаки Московії на українські міста.

3 січня – Україна здійснила з Московитською Федерацією черговий обмін полоненими: додому вдалося повернути 230 українських захисників та 6 цивільних громадян, які були незаконно позбавлені волі.

3 січня – закупівельне агентство НАТО (NSPA) від імені коаліції кількох європейських країн уклало контракт на виготовлення тисячі ракет до Patriot у Європі, для чого у Німеччині розширять виробничі потужності.

3 січня – У НАТО засудили останні масовані удари Московії та заявили, що продовжать підтримувати Україну та захищатимуть «кожен сантиметр Польщі».

3 січня – очільник МЗС Польщі заявив, що Україні потрібно дати далекобійні ракети, щоб відповісти Путіну мовою, яку він розуміє.

4 січня – координатор із питань стратегічних комунікацій Ради національної безпеки Білого дому Джон Кірбі заявив, що зважаючи на останні масовані атаки Московії, Білий дім наголошує на важливості підтримки Конґресом запиту на додаткове фінансування військової допомоги Україні з боку США, оскільки надалі воно відсутнє.

4 січня – міністр сільського господарства Польщі Чеслав Секерський заявив, що польсько-український кордон не буде від-

крито для українських товарів, ембарго на їх експорт до Польщі буде безстроковим.

4 січня – Польща отримала лист Європейської комісії з вимогою скасувати безстрокове ембарго на безмитний імпорт деяких сільськогосподарських товарів з України.

4 січня – Головне управління розвідки Міністерства оборони України офіційно заявило, що вночі на московитському аеродромі «Шаґол» у м. Челябінськ згорів винищувач-бомбардувальник Су-34.00

4 січня – московитські загарбники посилено змінюють етнічний склад населення на тимчасово окупованій території Запорізької обл., повідомив офіційний мер Мелітополя Іван Федоров.

4 січня – внаслідок ракетного удару по м. Кропивницький пошкоджено енергетичне підприємство, 1 людина загинула, ще 8 отримали поранення.

4 січня – у Євпаторії на тимчасово окупованому Кримському півострові Сили оборони України вразили радіолокаційну станцію та пункт управління з захищеним каналом зв'язку з Кремлем, який у тому числі відповідав за координування ППО всього півострова.

4 січня – Німеччина у новому пакеті передала Україні ракети до IRIS-T SLM і БМП Marder.

4 січня – прем'єр-міністерка Італії Джорджія Мелоні вважає, що подальша допомога Україні зброєю необхідна для того, аби забезпечити паритет на полі бою з Московією, інакше ж війна загрожує поширитись ближче до її країни.

4 січня – внаслідок московитської аґресії за добу загинуло щонайменше 3 людей, ще 9 отримали поранення.

5 січня – вночі Повітряні сили ЗСУ збили 21 із 29 московитських ударних БпЛА, які Московія випустила по Україні.

5 січня – На Донецькому напрямку Сили оборони за тиждень вразили 3 московитських зенітних ра

кетних комплекси «Бук-М2».

5 січня – речник Державного департаменту Метью Міллер на брифінгу заявив, що США допомагатимуть Україні, але не на рівні 2022–2023 років, оскільки прагнуть допомогти нашій країні розбудувати власну військово-промислову базу.

6 січня – МЗС України закликало Міжнародний кримінальний суд взяти до уваги дії керівництва Московії щодо примусового надання депортованим українським дітям громадянства Московитської Федерації, що є однією з ознак геноциду.

6 січня – внаслідок ударів московитів по Покровському р-ну Донеччини загинули 11 людей, серед яких 5 дітей, іще 8 осіб поранено.

7 січня – міністерка закордонних справ Японії Йоко Камікава під час спільної з очільником МЗС України Дмитром Кулебою пресконференції у Києві заявила, що Японія внесе 37 млн дол. США до трастового фонду НАТО на системи виявлення безпілотних літальних апаратів в Україні.

8 січня – уночі московити завдали комбінованого масованого удару по Україні, застосувавши 59 засобів повітряного нападу – ракет різного типу і «Шахедів». Українській ППО вдалося збити 18 ракет і всі 8 «Шахедів». Унаслідок нападу щонайменше 4 людини загинули, 33 постраждали та кілька осіб могли перебувати під завалами.

8 січня – Європейська комісія написала листа Міністерству інфраструктури Польщі, в якому висловила стурбованість тим, що польські перевізники блокують пункти перетину кордону з Україною.

8 січня – президент США Джо Байден закликав республіканців у Конгресі схвалити допомогу Україні у понад 60 млрд дол.

8 січня – ЗСУ виявили та знищили на Донецькому напрямку московитський комплекс радіоелектронної боротьби «Тірада-2».

ЛІТЕРАТУРА

#Незабутні полонені і заручники: хто ще чекає на обмін. *Радіо Свобода*. 2020. 15 трав. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30489328.html (дата звернення: 16.05.2020).

4 країни приєдналися до продовження персональних санкцій ЄС проти РФ. *Європейська правда*. 2018. 22 жовт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/22/7088489/ (дата звернення: 23.10.2018).

6-я танковая бригада России на Донбассе: убитые, пленные, сожжённые танки. *Украина криминальная*. 2015. 23 сент. URL: http://cripo.com.ua/?sect_id=8&aid=200416 (дата звернення: 23.10.2019).

10 фактів про збройну аґресію росії проти України. *Корреспондент*.net. 2017. 29 бер. URL: https://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3833226/ (дата звернення: 23.10.2019).

20 фактів російського вторгнення в Україну. 27 с. URL: https://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/china/files/20___.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

30 квітня розпочалась операція Об'єднаних сил із відсічі та стримування збройної аґресії Росії на Донбасі – Президент підписав Указ. *Президент України*: офіційне інтернет-представництво. 2018. 30 квіт. URL: http://www.president.gov.ua/news/30-kvitnya-rozpochalas-operaciya-obyednanih-sil-iz-vidsichi-47206 (дата звернення: 23.10.2019).

39 загиблих, сотні поранених – роковини російського ракетного обстрілу під Зеленопіллям (поіменний список, фото, відео). *Військовий навігатор України*. 2017. 11 лип. URL: http://milnavigator.com.ua/archives/7192 (дата звернення: 23.10.2019).

51/14: історія нескорених / упор. Ж. Білоцька. Вид. 2-ге, доповн. Нововолинськ : Формат, 2019. 512 с.

63% українських біженців планують повернутися до України. *АрміяInform*. 2022. 31 жовт. URL: https://armyinform.com.ua/2023/09/05/63-ukrayinskyh-bizhenczіv-planuyut-povernutysya-do-ukrayiny/ (дата звернення: 27.11.2023).

73 на 233: Геращенко уточнила кількість полонених, яких обміняли. Українська правда. 2017. 27 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/12/27/7166916/ (дата звернення: 23.10.2019).

76 звільнених українців: в СБУ назвали усі прізвища. *Українська правда*. 2019. 29 груд. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/29/7236175/ (дата звернення: 07.04.2020).

94 українські політв'язні перебувають у тюрмах Росії та окупованого Криму, 71 з них – кримський татарин, – правозахисники. *Цензор.нет*. 2020. 10 черв. URL: https://censor.net.ua/ua/photo_news/3201093/94_ukrayinski_politvyazni_perebuvayut_u_tyurmah_rosiyi_ta_okupovanogo_krymu_71_z_nyh_krymskyyi_tataryn (дата звернення: 17.06.2020).

95-я автомобильная колонна МЧС России доставила гуманитарный груз жителям Донецкой и Луганской областей. *МЧС России*. 2019. 12 декаб. URL: https://www.mchs.gov.ru/deyatelnost/press-centr/novosti/4030827 (дата обращения: 25.12.2019).

100 мільярдів доларів втратила Україна через російську аґресію у Криму та на Сході – дослідження Atlantic Council. *Український кризовий медіа-центр*. 2018. 8 черв. URL: http://uacrisis.org/ua/67317-report-atlantic-council.

100-я гуманитарная колонна МЧС России выполнила свою задачу. МЧС России. 2020. 26 нояб. URL: https://www.mchs.gov.ru/deyatelnost/press-centr/novosti/4316291 (дата обращения: 27.11.2020).

2914 українських воїнів загинули від початку російської аґресії, – Порошенко. *Цензор.нет*. 2018. 17 груд. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3102769/2914_ukrayinskyh_voyiniv_zagynuly_vid_pochatku_rosiyiskoyi_agresiyi_poroshenko (дата звернення: 17.12.2018).

АБВ. Збройний конфлікт в термінах / Дуцик Д., Черниш В., Вороніна В., Рюче Н., Мо-

роз І., Паперняк О., Калупаха І. К. : Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, 2019. 90 с.

Аби приховати свою участь в окупації України російські артилеристи відкрили вогонь по російській розвідгрупі, яка потрапила у засідку. *Міністерство оборони України* : офіційний веб-сайт. 2015. 18 трав. URL: http://www.mil.gov.ua/news/2015/05/18/abi-prihovati-svoyu-uchast-v-okupaczii-ukraini-rosijski-artileristi-vidkrili-vogon-po-rosijskij-rozvidgrupi-yaka-potrapila-u-zasidku--10026/ (дата звернення: 21.12.2019).

Аваков назвав кількість російської техніки та військ в ОРДЛО (інфографіка). Ракурс: громадсько-правовий портал. 2017. 28 лист. URL: http://racurs.ua/ua/n97716-avakov-nazvav-kilkist-rosiyskoyi-tehniky-ta-viysk-v-ordlo-infografika.

Авіакатастрофа Іл-76МД. *Книга пам'яті полеглих за Україну: 2014–2018*. URL: http://memorybook.org.ua/operations/il76.htm.

Авіакатастрофа Мі-8МТ. *Книга пам'яті полеглих за Україну: 2014–2018*. URL: http://memorybook.org.ua/operations/mi8.htm.

Аґресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проєкту, упоряд. і наук. ред.) та ін. К. : «МП Леся», 2016. 586 с.

Аґресія Російської Федерації проти України: проблеми оптимізації державного управління та системи національної безпеки: експертно-аналітична доповідь / П. П. Гай-Нижник (керівник проєкту, упоряд., наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняк, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К. : «МП Леся», 2016. 28 с.

Аґресія РФ проти України: загинули і поранені десятки тисяч осіб. *Експрес*. 2017. 21 лют. URL: http://expres.ua/news/2017/02/21/229151-agresiya-rf-proty-ukrayiny-zagynuly-poraneni-desyatky-tysyach-osib.

Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. *Голос України*. 1991. 25 серп.

Активіст «галявини протесту» в Криму намагався вчинити акт самоспалення. *Крим. Реалії*. 2018. 3 серп. URL: https://ua.krymr.com/a/news/29409658.html: фот., відео.

Алленова О., Геда Е., Новиков В. Блок НАТО разошелся на блокпакеты. *Коммерсантъ*. 2008. 7 апр. С. 9.

Аналіз бойових дій на сході України в ході зимової кампанії 2014–2015 років. *Міністерство оборони України* : офіційний веб-сайт. 2015. 23 груд. URL: http://www.mil.gov.ua/news/2015/12/23/analiz-bojovih-dij-na-shodi-ukraini-v-hodi-zimovoi-kampanii-2014–2015-rokiv--16785/ (дата звернення: 23.10.2019).

Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. 24 с. *Міністерство оборони України*: офіційний веб-сайт. URL: http://www.mil.gov.ua/content/other/anliz_rf.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцевському плацдармі з 27 січня до 18 лютого 2015 року. *Міністерство оборони України* : офіційний веб-сайт. 2016. 3 лют. URL: http://www.mil.gov.ua/analitichni-materiali/analiz-generalnogo-shtabu-zsu-shhodo-bojovih-dij-na-debalczevskomu-placzdarmi-z-27-sichnya-do-18-lyutogo-2015-roku.html (дата звернення: 23.10.2019).

Аналіз діалогових ініціатив щодо вреґулювання конфлікту в Україні: національний діалог. *Міжнародний центр політичних досліджень*. 2015. 63 с.

Аналітична доповідь до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». К. : НІСД, 2018. 688 с.

Апанович О. М. Українсько-російський договір 1654 року. Міфи і реальність. К. : Варта, 1994. 94 с.

Аппатов С. Й., Дубовик В. А. Американські вчені про незалежність України (1989–1992 рр.). *Український історичний журнал*. 1995. № 2. С. 51–64.

Аржаковский А. Россия – Украина: от войны к миру? / пер. с фр. И. Наконечной. 2014. https://www.academia.edu/9941023/Антуан_Аржаковский_Россия-Украина_от_войны_к_миру_ (дата звернення: 23.10.2019).

Арестович О. Росія оточує Україну військами, нас беруть у щільний мішок / М. Євтушок. *Апостроф*. 2018. 29 черв. URL: https://apostrophe.ua/ua/article/society/accidents/2018-06-29/rossiya-okrujaet-ukrainu-voyskami-nas-berut-v-plotnyiy-meshok---aleksey-arestovich/19123 (дата звернення: 23.10.2019).

Аросев Г. Эксперт заявил о кибернападениях по всей Европе. *Deutsche Welle*. 2018. 1 март. URL: http://www.dw.com/ru/эксперт-заявил-о-кибернападениях-по-всей-европе/a-42778093 (дата звернення: 23.10.2019).

Арсен Аваков виступив із заявою напередодні розгляду справи нацгвардійця Віталія Марківа. *Пресцентр Міністерства внутрішніх справ України*. 2018. 24 трав. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/13783_Arsen_Avakov_vistupiv_iz_zayavoyu__naperedodni_rozglyadu_spravi_nacgvardiycya_Vitaliya_Markiva_FOTO.htm (дата звернення: 07.04.2020).

Байден нагадав про загрозу РФ та необхідність захищати суверенітет України. *Європейська правда*. 2021. 19 лют. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/02/19/7120007/ (дата звернення: 20.02.2021).

Балачук І. Боєць, що пройшов російський полон: Відрізали голови, знімали шкіру. *Українська правда*. 2018. 25 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/25/7184427/ (дата звернення: 23.10.2019).

Балачук І. Бойовики тримають у заручниках 162 українців – Геращенко. *Українська правда*. 2017. 24 лист. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/11/24/7163189/ (дата звернення: 23.10.2019).

Балачук І. Командувач ООС: Відповідь на провокації бойовиків буде жорсткою. *Українська правда*. 2018. 2 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/2/7179259/ (дата звернення: 23.10.2019).

Балачук І. У Криму викорінюють усе проукраїнське – прокурор. *Українська правда*. 2017. 12 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/12/12/7165256/ (дата звернення: 23.10.2019).

Бандера С. Перспективи української революції / за ред. Д. Чайковського. Мюнхен : Видання Організації українських націоналістів, 1978. 641 с.

Баркар Д. Обмін утримуваними: що приховує влада від українських ЗМІ. *Радіо Свобода*. 2020. 16 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/obmin-polon-pry/30559746.html (дата звернення: 17.04.2020).

Баталов Н. Меркель обвинила Россию в дестабилизации постсоветских стран. *Deutsche Welle*. 2018. 14 сент. URL: https://www.dw.com/ru/меркель-обвинила-россию-в-дестабилизации-постсоветских-стран/a-45496028 (дата обращения: 16.09.2018).

Батюк В. И. История: мировая политика : учебн. для СПО. Москва : Изд-во Юрайт, 2019. 256 с. (Серия : Профессиональное образование).

Бацман О. Кравчук: Я би сказав Путіну: «Я зробив висновок, що вам подобається смерть людей. Раджу вам змінити свої погляди або піти». *Гордон*. 2020. 29 трав. URL: https://gordonua.com/ukr/publications/kravchuk-ya-bi-skazav-putnu-ya-zrobiv-visnovok-shcho-vam-podobatsya-smert-lyudey-radzhu-vam-zmniti-svo-poglyadi-abo-pti-1500945.html (дата звернення: 31.05.2020).

Бачинський Ю. Україна irredenta. *Політологія: кінець XIX – перша пол. XX ст.* : хрестоматія / за ред. О. І. Семківа. Львів : Світ, 1996. С. 112–118.

Бедратенко О. Волкер: затягуючи конфлікт, Росія хоче долучити ДНР/ЛНР до питання миротворців. *Голос Америки*. 2017. 19 груд. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/rosija-zatjahujuchy-konflict/4170335.html (дата звернення: 23.10.2019).

Без нашої допомоги «російську весну» на Донбасі було б пригнічено в зародку, – терорист Гіркін. *Цензор.нет*. 2020. 12 квіт. URL: https://censor.net.ua/ua/video_news/3188489/bez_nashoyi_dopomogy_rosiyisku_vesnu_na_donbasi_bulo_b_prygnicheno_v_zarodku_teroryst_girkin_video (дата звернення: 12.04.2020).

Безансон А. Советское настоящее и русское прошлое: сборник статей / пер. с фр. : А. Бабич, М. Розанов. Москва : Изд-во «МИК», 1998. 335 с.

Безпека Сходу України в умовах гібридної війни: виклики 2019 року : матеріали Харків. безпек. форуму (м. Харків, 7–8 груд. 2018 р.) / Фонд Конрада Аденауера ; за ред. І. П. Рущенка. Харків : Право, 2019. 52 с.

Безпекова політика України в контексті формування системи колективної безпеки в Європі. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/421/ (дата звернення: 23.10.2019).

Безп'ятчук Ж., Карп'як О. Моряки, що пройшли через Керченську протоку: «Нас оточили, з мосту обзивали». *ВВС*. 2018. 17 груд. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-46572152 (дата звернення: 07.04.2020).

Безвізовий режим для громадян України: все, що потрібно знати для подорожі до країн ЄС. *Міністерство закордонних справ України*. 2017. 21 квіт. URL: http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/56557-bezvizovij-rezhim-dlya-gromadyan-ukrajini-vse-shho-potribno-znati-dlya-podorozhi-do-krajin-jes (дата звернення: 23.10.2019).

Безповоротні втрати РФ на Донбасі за весь період літа 2014 року становлять 1,7 тис. осіб, – Ноздрачов. *Цензор.нет*. 2018. 28 серп. URL: https://ua.censor.net.ua/news/3083284/bezpovorotni_vtraty_rf_na_donbasi_za_ves_period_lita_2014_roku_stanovlyat_17_tys_osib_nozdrachov (дата звернення: 23.10.2019).

Бен Джуда. Крихка імперія: як Росія полюбила і розлюбила Владіміра Путіна / пер. з англ. : П. Білак, С. Мензелевський. К. : Медуза, 2015. 415 с.

Бій під Волновахою. *Книга пам'яті полеглих за Україну: 2014–2018*. URL: http://memorybook.org.ua/operations/volnovaha.htm (дата звернення: 23.10.2019).

Бійці «Колоса» розповіли про бої на Савур Могилі. *Вісник+К*. 2015. 25 трав. URL: http://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/rivne/15080/ (дата звернення: 23.10.2019).

Бійцю, якому відтяли руку за тату з тризубом, протез зробили теж із гербом. *День*. 2016. 3 черв. URL: https://day.kyiv.ua/uk/news/030616-biycyu-yakomu-vidtyaly-ruku-za-tatu-z-tryzubom-protez-zrobyly-tezh-iz-gerbom : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014–2018 / Міністерство інформаційної політики України ; за заг. ред. Д. Ю. Золотухіна. К. : «Мега-прес груп», 2018. 384 с., іл.

Білий дім офіційно повідомив про розмову Байдена і Зеленського. *Радіо Свобода*. 2021. 2 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-biden-zelensky/31184037.html (дата звернення: 03.042.2021).

Біля Калинівки продовжується детонація боєприпасів, – ДСНС. *РБК-Україна*. 2017. 30 вер. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/rayone-kalinovki-prodolzhaetsya-detonatsiya-1506755847.html (дата звернення: 23.10.2019).

Більше 90% громадян вважають себе етнічними українцями. *Дзеркало тижня*. 2017. 12 квіт. URL: https://dt.ua/UKRAINE/bilshe-90-gromadyan-vvazhayut-sebe-etnichnimi-ukrayincyami-239470_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Блог Елены Васильевой. URL: http://www.evasiljeva.ru/p/blog-page_2.html (дата звернення: 23.10.2019).

Блокування Азовського моря: Росія змінила тактику / Олег Слободян. *Укрінформ*. 2018. 25 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2505335-blokuvanna-azovskogo-mora-rosia-zminila-taktiku.html (дата звернення: 23.10.2019).

Бої на Світлодарській дузі: ЗСУ зазнали найважчих втрат за останні 5 місяців. *УНІАН*. 2016. 19 груд. URL: https://www.unian.ua/war/1686082-boji-na-svitlodarskiy-duzi-zsu-zaznali-nayvajchih-vtrat-za-ostanni-5-misyatsiv.html (дата звернення: 23.10.2019).

Бої під Авдіївкою: головне. *Дзеркало тижня*. 2017. 4 лют. URL: https://dt.ua/UKRAINE/boyi-pid-avdiyivkoyu-golovne-231776_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Бойко Ю. Російські історичні традиції в большевицьких розв'язках національного питання. Париж : Націоналістичне видавництво в Європі, 1964. 175 с.

Бойко Ю. Теорія III Риму в Московській православній церкві після останньої війни. Париж, 1957. 30 с.

Бойовики в Луганську збили Іл-76 з десантниками. *Дзеркало тижня*. 2014. 14 черв. URL: https://dt.ua/UKRAINE/boyoviki-v-lugansku-zbili-il-76-z-desantnikami-145127_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Бойовики «ДНР» вирішили тричі на рік називати окупований Донецьк «Сталіно». *Радіо Свобода*. 2020. 24 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-dnr-dontsk-stalino/30574346.html (дата звернення: 25.04.2020).

Бойовики «ЛНР» заявили про намір тричі на рік називати Луганськ Ворошиловградом. *Радіо Свобода*. 2020. 17 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-boyovyky-lnr-luhansk-voroshylovhrad/30561416.html (дата звернення: 25.04.2020).

Бойовики утримують в заручниках 152 людини – Геращенко. *Українська правда*. 2017. 10 лист. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/11/10/7161408/ (дата звернення: 23.10.2019).

Бранців Кремля не 70, а більше – «Крим SOS». *Українська правда*. 2018. 15 лип. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/07/15/7186403/ (дата звернення: 23.10.2019).

Брехуненко В. Як Росія Україною торгувала. К. : ПП Наталія Брехуненко, 2007. 64 с.

Британія офіційно підтримала оголошену США політику щодо Криму. Європейська правда. 2018. 25 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/25/7084813/ (дата звернення: 23.10.2019).

Британський міністр оборони відвідав українських військових на передовій. Європейська правда. 2018. 19 вер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/09/19/7087097/ (дата звернення: 20.09.2018).

Британія підтримала рішення Трампа розірвати ядерну угоду з РФ. Європейська правда. 2018. 21 жовт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/21/7088428/ (дата звернення: 23.10.2018).

Британці додали у список санкцій компанії, які будували Керченський міст. Європейська правда. 2018. 2 серп. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/08/2/7085118/ (дата звернення: 23.10.2019).

Буденний шквал ворожих куль: «кіборг» показав архівне відео з Донецького аеропорту. УНІАН. 2017. 23 січ. URL: https://www.unian.ua/society/1738206-budenniy-shkval-vorojih-kul-kiborg-pokazav-arhivne-video-z-donetskogo-aeroportu.html (дата звернення: 23.10.2019).

«Бук», з якого було збито «Боїнг» рейсу МН-17, могли завезти, щоб збити літак «Аерофлоту». Інтерфакс-Україна. 2016. 2 жовт. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/ 373922.html (дата звернення: 23.10.2019).

Бульвінський А. Українсько-російська війна 1658–1659 рр.: основні битви, стратегія, чисельність та склад військ. Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. К. : Інститут історії України НАН України, 2003. С. 174–218.

Бурдига І. Кого Київ звільнив з тюрем для обміну на Донбасі. Deutsche Welle. 2020. 17 квіт. URL: https://www.dw.com/uk/кого-київ-звільнив-з-тюрем-для-обміну-на-донбасі/ a-53167103 (дата звернення: 07.06.2020).

Бутусов Ю. 12 червня 2014 року – перше застосування російських танків Т-64 і БТРів у війні на Донбасі. Цензор.нет. 2016. 20 черв. URL: https://ua.censor.net.ua/resonance/394183/12_chervnya_2014_roku_pershe_zastosuvannya_rosiyiskyh_tankiv_t64_i_btriv_u_viyini_na_donbasi (дата звернення: 23.10.2019).

Бутусов Ю. 26 травня 2014 року. Перший бій в Донецькому аеропорту і розгром російського загону «Искра» – розповідь спецназівця 3-го полку, позивний Турист, який першим дав команду відкрити вогонь. Цензор.нет. 2016. 28 трав. URL: https://ua.censor.net.ua/resonance/390681/26_travnya_2014_roku_pershyyi_biyi_v_donetskomu_aeroportu_i_rozgrom_rosiyiskogo_zagonu_yskra_rozpovid (дата звернення: 23.10.2019).

Бутусов Ю. Битва за Донецкий аэропорт. Что произошло, причины и результаты / Ю. Бутусов. Цензор.нет. 2015. 22 янв. URL: https://censor.net.ua/resonance/321167/bitva_za_donetskiyi_aeroport_chto_proizoshlo_prichiny_i_rezultaty (дата звернення: 23.10.2019).

Бутусов Ю. Громадянин США, мільйонер Марк Паславський 20 лютого 2014 року із шиною і щитом брав участь в штурмі разом із Небесною сотнею на вул. Інститутській. Цензор.нет. 2016. 29 лют. URL: https://ua.censor.net.ua/photo_news/376750/gromadyanyn_ssha_milyioner_mark_paslavskyyi_20_lyutogo_2014_roku_iz_shynoyu_i_schytom_brav_uchast_v (дата звернення: 23.10.2019).

Бутусов Ю. Термінал і Термінатори: як довго захищатимуть Донецький аеропорт? Дзеркало тижня. 2014. 23 жовт. URL: https://dt.ua/internal/terminal-i-terminatori-yak-dovgo-zahischatimut-doneckiy-aeroport-_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Бутусов Ю. Цена Дебальцево – боевые потери ВСУ. Правда про «самую успешную операцию по выводу из Дебальцево». Цензор.нет. 2015. 8 авг. URL: https://censor.net.ua/resonance/347010/tsena_debaltsevo_boevye_poteri_vsu_pravda_pro_samuyu_uspeshnuyu_operatsiyu_po_vyvodu_iz_debaltsevo (дата звернення: 23.10.2019).

В Армянске зафиксировали новый выброс вредных веществ. Введен режим ЧС. Телеканал Дождь. 2018. 15 сент. URL: https://tvrain.ru/news/v_armjanske_zafiksirovali-471536/ (дата обращения: 16.09.2018).

В Армянську зафіксували новий хімвикид – рос3МІ. *Українська правда*. 2018. 15 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/15/7192218/ (дата звернення: 16.09.2018).

В Іловайську взяли в полон російських десантників. *Українська правда*. 2014. 20 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/20/7035337/ (дата звернення: 23.10.2019).

В. І-с. Імперіялізм Московщини, Росії та Совєтського Союзу. Вінніпег, 1952. 111 с.

В Міноборони кажуть, що військові РФ в Криму обстріляли відстійники «Титану». *Українська правда*. 2018. 5 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/5/7191164/ (дата звернення: 16.09.2018).

В місії ООН прокоментували обмін полоненими та звільнення ексберкутівців. *Укрінформ*. 2019. 31 груд. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2847995-v-misii-oon-prokomentuvali-obmin-polonenimi-ta-zvilnenna-eksberkutivciv.html (дата звернення: 23.05.2020).

«В моем городе – лагеря». Голоса тех, кто ждет родных из застенок оккупации. *Радіо Свобода*. 2020. 3 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30650688.html (дата звернення: 03.06.2020)

В НАТО визнали: Агресія РФ – головний фактор дестабілізації безпеки у світі. *Українська правда*. 2016. 20 лист. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2016/11/20/7127414/ (дата звернення: 23.10.2019).

В ОБСЄ підтвердили введення російської валюти на окупованому Донбасі. *Укрінформ*. 2020. 9 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3060276-v-obse-pidtverdili-vvedenna-rosijskoi-valuti-na-okupovanomu-donbasi.html (дата звернення: 10.07.2020).

В ООН нарахували майже 1,8 млн переселенців в Україні. *112.ua*. 2015. 11 бер. URL: https://ua.112.ua/suspilstvo/v-oon-narahuvali-mayzhe-1-8-mln-pereselenciv-v-ukrayini-202752.html (дата звернення: 16.09.2018).

В ООН підрахували кількість жертв через війну на Донбасі. *Українська правда*. 2018. 21 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/21/7178339/ (дата звернення: 16.09.2018).

В ОРДЛО около 40 тыс. российских оккупантов, – исследование. *Деловая столица*. 2017. 24 октяб. URL: http://www.dsnews.ua/politics/v-ordlo-okolo-40-tys-rossiyskih-okkupantov---issledovanie-24102017120900 (дата звернення: 16.09.2018).

В плену еще 108 украинцев, 402 считаются пропавшими – Грицак. *Ліга.net*. 2017. 29 декаб. URL: http://news.liga.net/news/politics/14877308-v_plenu_eshche_108_ukraintsev_402_schitayutsya_propavshimi_gritsak.htm (дата звернення: 16.09.2018).

В сторону Украины выдвинулись 280 автомобилей гуманитарного конвоя, – Российская таможня. *112.ua*. 2014. 22 авг. URL: https://112.ua/glavnye-novosti/ v-storonu-ukrainy-vydvinulis-280-avtomobiley-gumanitarnogo-konvoya-rossiyskaya-tamozhnya-105376.html (дата звернення: 23.10.2019).

В Україні заарештовані 23 офіцери ГРУ Росії – Наливайченко. *Корреспондент.net*. 2014. 16 квіт. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3350305-v-ukraini-zaareshtovani-23-ofitsery-hru-rosii-nalyvaichenko (дата звернення: 23.10.2019).

В Україні перебуває понад 3 тисячі російських військових – Гелетей. *Радіо Свобода*. 2014. 14 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26583309.html (дата звернення: 23.10.2019).

В українців трохи покращилося ставлення до Росії – опитування. *Українська правда*. 2018. 10 жовт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/10/10/7194715/ (дата звернення: 11.10.2018).

Василенко В. А. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. Василенко. *Український тиждень*. 2014. № 42 (362). С. 28–42.

Ведернікова І. Кирило Говорун. Помилка патріарха. Дзеркало тижня. 2019. № 1 (12–18 січ.). С. 1, 10.

Вернадський В. Українське питання і російська громадськість. *Вітчизна*. 1988. № 6. С. 172–177.

Верстюк В., Дзюба О., Репринцев В. Україна від найдавніших часів до сьогодення : хронологічний довідник. К. : Наукова думка, 1995. 688 с.

Верховна Рада просить країни ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС посилити санкції проти Росії. *Радіо Свобода*. 2020. 2 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-rada-prosyt-posylyty-sanktsii-proty-rosii/30648216.html (дата звернення: 02.06.2020).

Вже звільнено 3215 осіб, 103 людини залишаються в заручниках у ОРДЛО і 402 вважаються зниклими безвісти – Грицак. *Інтерфакс-Україна*. 2017. 27 груд. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/473341.html (дата звернення: 23.10.2019).

Винниченко В. Щоденник: 1911–1920 : Т. 1 / редакція, вступна стаття і примітки Г. Костюка. Едмонтон ; Нью-Йорк, 1980. 500 с.: іл.

Виступ Володимира Путіна на саміті НАТО (Бухарест, 4 квітня 2008 року). *УНІАН*. 2008. 18 квіт. URL: https://www.unian.ua/politics/110949-vistup-volodimira-putina-na-samiti-nato-buharest-4-kvitnya-2008-roku.html (дата звернення: 22.07.2019).

Вишинський А., Подолянец В. Янукович «ліг» під Москву. Що взамін? *Економічна*

правда. 2013. 17 груд. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2013/12/17/409320/ (дата звернення: 23.10.2019).

Від початку збройної аґресії РФ на Донбасі загинуло понад 240 дітей. *Українська правда*. 2020. 4 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/4/7254450/ (дата звернення: 04.06.2020).

Від початку року на Донбасі загинули 162 українських військових. *Українська правда*. 2017. 27 жовт. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/10/27/7159884/ (дата звернення: 23.10.2019).

Відносини ЄС – Україна – Росія: проблеми і перспективи : аналітична доповідь Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2012. № 4–5. С. 2–124.

Війна за воду для Криму: Росія готується до наступу? / Стець Ю., Токар І., Руденко А., Ромашина М. *Радіо Свобода*. 2020. 6 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-voda-krym/30655408.html (дата звернення: 09.06.2020)].

Війна на Донбасі. 2014–2016 рр. : зб. наук. праць за матер. II Всеукр. наук. військ.- істор. конф., 20 квітня 2017 р. / відповід. ред. : Я. Ю. Тинченко, І. В. Мороз ; Нац. військово-історичний муз. України. К., 2017. 290 с.

Війна на Донбасі. 2014 – 2018 рр. : зб. наук. праць за матер. IV Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 11 квітня 2019 р. / Нац. військово-історичний муз. України. К., 2019. 264 с.

Війна Росії проти України. Відсіч. *Радіо Свобода*. 2023. 296 груд. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-zahroza-viyny/31703318/lbl0lbi367623.html (дата звернення: 30.12.2023).

«Вісімка» країн ЄС засудила плани проведення «виборів» на окупованому Донбасі. *Укрінформ*. 2018. 30 жовт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2569561-visimka-krain-es-zasudila-plani-provedenna-viboriv-na-okupovanomu-donbasi.html (дата звернення: 04.11.2018).

Вітенко М. Історія Росії: від найдавніших часів до наших днів : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2013. 346 с.

Віхтюк А. Ключові аспекти реформування Державної прикордонної служби України. Презентація. 2017. 30 бер. URL: https://ukrainesecuritysector.com/wp-content/uploads/2017/04/3-Презентація_Ключові-акспекти-реформування-ДПС_30.03.2017.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

Владимир Путин в четвертый раз вступил в должность президента. Meduza. 2018. 7 мая. URL: https://meduza.io/news/2018/05/07/vladimir-putin-v-chetvertyy-raz-vstupil-v-dolzhnost-prezidenta (дата обращения: 23.10.2019).

Владимир Путин: у Украины есть будущее только в случае федерализации. Вести.Ру. 2014. 17 нояб. URL: https://www.vesti.ru/doc.html?id=2129964 (дата обращения: 23.10.2019).

Власова А. Повернення додому: як зустрічали звільнених з полону українців в аеропорту Бориспіль. Громадське телебачення. 2017. 27 груд. URL: https://hromadske.ua/posts/velykyi-obmin-iak-zustrily-zvilnenykh-ukraintsiv-v-aeroportu-boryspil-fotoreportazh (дата звернення: 12.06.2019).

Власюк В. В., Карман Я. В. Деякі основи поняття «Гібридна війна» в міжнародному праві. Право і громадянське суспільство. 2015. № 1. С. 226–234.

Власюк О. С., Кононенко С. В. Кремлівська аґресія проти України: роздуми в контексті війни. К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. 304 с.

Внаслідок російської аґресії на сході України загинули 242 дитини – Порошенко. Дзеркало тижня. 2018. 28 бер. URL: https://dt.ua/UKRAINE/vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-na-shodi-ukrayini-zaginuli-242-ditini-poroshenko-273480_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Волкер К. Интервью радио «Эхо Москвы» / К. Орлова. Эхо Москвы. 2017. 29 декаб. URL: https://echo.msk.ru/programs/beseda/2119648-echo/ (дата обращения: 23.10.2019).

Волкер назвав єдину причину війни в Донбасі. Дзеркало тижня. 2018. 9 трав. URL: https://dt.ua/UKRAINE/volker-nazvav-yedinu-prichinu-viyni-v-donbasi-277285_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Волкер про ситуацію на сході України: це міждержавний конфлікт. Радіо Свобода. 2018. 27 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news/29323898.html (дата звернення: 23.10.2019).

Волкер: Росія має погодитися стати мирним сусідом для України, і не тільки. Українська правда. 2018. 15 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/15/7192183/ (дата звернення: 16.09.2018).

Волков Д. 86% Путина: верить или нет. Ведомости. 2015. № 3977 (9 декаб.).

Волович О. Ще раз про формати і альтернативи (у контексті припинення війни на Донбасі). Борисфен Інтел: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. 2015. 7 вер. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/format/ (дата звернення: 26.12.2019).

Володимир Путін оголосив про проведення «спеціальної військової операції». Голос Америки. 2022. 24 лют. URL: https://www.holosameryky.com/a/6456671.html (дата звернення: 30.12.2023).

Вольвач П. Чи став би Крим «орденом на грудях планети», якби не українські мозолі? (До 50-річчя приєднання Кримської області до України). Кримська світлиця. 2004. № 7 (13 лют.).

Вонсович О. С. Українсько-російські відносини в контексті геополітичного протиборства. Грані. 2016. № 3. С. 78–83.

Ворог захопив ЧАЕС. Українська правда. 2022. 24 лют. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/24/682727/ (дата звернення: 30.12.2023).

ВР визнала Росію країною-аґресором. УНІАН. 2015. 27 січ. URL: https://www.unian.ua/politics/1036735-rada-viznala-rosiyu-krajinoyu-agresorom.html (дата звернення: 23.10.2019).

Врегулювання конфлікту на Донбасі має відбуватися у різних форматах переговорів. URL: http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1190 (дата звернення: 23.10.2019).

Всеукраїнський перепис населення 2001 р.: графічний матеріал. *Державний комітет статистики України*. 2003–2004. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/graphic#m1 (дата звернення: 23.10.2019).

Всеукраїнський перепис населення 2001 р.: національний склад населення. *Державний комітет статистики України*. 2003–2004. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/ (дата звернення: 23.10.2019).

Всеукраїнський перепис населення 2001 р.: основні підсумки. *Державний комітет статистики України*. 2003–2004. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/ (дата звернення: 23.10.2019).

«Всю роту положили»: участники боевых действий на территории Украины описывают масштаб понесенных российскими воинскими подразделениями потерь. *Псковская губернія*. 2014. № 34 (706). 3–9 сент.: фот.

Вся кремлівська рать. Хто з росіян потрапив до доповіді Мінфіну США (повний перелік). *Українська правда*. 2018. 30 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2018/01/30/7169980/ (дата звернення: 23.10.2019).

Всього в бою під Волновахою загинули 16 людей – Донецька ОДА. *Українська правда*. 2014. 22 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/05/22/7026167/ (дата звернення: 23.10.2019).

Втрати ЗС РФ на Донбасі можна порівняти з кількістю загиблих бійців ЗСУ – російські журналісти. *УНІАН*. 2019. 5 лют. URL: https://www.unian.ua/war/10434099-vtrati-zs-rf-na-donbasi-mozhna-porivnyati-z-kilkistyu-zagiblih-biyciv-zsu-rosiyski-zhurnalisti.html (дата звернення: 05.02.2019).

Вхождение Республики Крым в состав России. *Государственная Дума*: официальный сайт. 2014. URL: http://iam.duma.gov.ru/node/1/4980/20026 (дата обращения: 23.10.2019).

ВЦИОМ отметил снижение рейтингов одобрения работы Путина и Медведева. *Коммерсантъ*. 2018. 22 июн. URL: https://www.kommersant.ru/doc/3664082 (дата звернення: 23.10.2019).

Гаазький трибунал розглядає роль РФ на Донбасі. *Українська правда*. 2017. 5 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/12/5/7164398/ (дата звернення: 23.10.2019).

Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.) : від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К. : «МП Леся», 2017. 332 с.

Галанина А. За Крым не торгуемся. *Известия*. 2017. № 197 (19 октяб.). С. 1, 2.

Галіченко М. В. Рефлексія ідеологеми «Москва – Третій Рим» у російській релігійно-філософській думці : дис. … канд. філос. наук, спец.: 09.00.11 – релігієзнавство. Житомир : Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка, 2016. 182 с.

Галушко К. Ю. Нацизм. *Енциклопедія історії України*: Т. 7 : Мі – О / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2010. С. 234.

Генасамблея ООН засудила вторгнення Росії і закликала негайно вивести війська з України. *Європейська правда*. 2022. 2 бер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135096/ (дата звернення: 30.12.2023).

Генасамблея ООН підтримала резолюцію щодо захисту прав людини в Криму. *Deutsche Welle*. 2019. 18 груд. URL: https://www.dw.com/uk/генасамблея-оон-підтримала-резолюцію-щодо-захисту-прав-людини-в-криму/a-51731929 (дата звернення: 07.04.2020).

Генасамблея ООН підтримала територіальну цілісність України. *Українська правда*. 2014. 27 бер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/27/7020541/ (дата звернення: 23.10.2019).

Генасамблея ООН прийняла нову резолюцію про порушення прав людини в Криму. *Дзеркало тижня*. 2018. 23 груд. URL: https://dt.ua/POLITICS/genasambleya-oon-priynyala-rezolyuciyu-pro-porushennya-prav-lyudini-v-krimu-297818_.html (дата звернення: 07.04.2020).

Генасамблея ООН ухвалила резолюцію проти мілітаризації Росією Криму й морів. *Радіо Свобода*. 2018. 9 груд. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-henasambleja-oon-krym-rezoliucija/30316477.html (дата звернення: 07.04.2020).

Генерал розповів про розміщення Росією ядерної зброї на кордоні з Україною. *УНІАН*. 2018. 3 серп. URL: https://www.unian.ua/war/10150511-general-rozpoviv-pro-rozmishchennya-rosiyeyu-yadernoji-zbroji-na-kordoni-z-ukrajinoyu.html (дата звернення: 23.10.2019).

Генеральна асамблея ООН ухвалила «кримську» резолюцію. *Укрінформ*. 2018. 18 груд. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2602987-generalna-asamblea-oon-uhvalila-krimsku-rezoluciu.html (дата звернення: 07.04.2020).

Генсек НАТО засудив вторгнення російського гуманітарного конвою і зажадав від РФ припинення провокацій. *112.ua*. 2014. 22 серп. URL: https://ua.112.ua/polityka/gensek-nato-zasudiv-vtorgnennya-rosiyskogo-gumanitarnogo-konvoyu-i-zazhadav-vid-rf-pripinennya-provokaciy-105483.html (дата звернення: 23.10.2019).

Геращенко: За час боїв на Донбасі загинули майже 500 жінок і 70 дітей. *Українська правда*. 2016. 26 жовт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2016/10/26/7124819/ (дата звернення: 23.10.2019).

Геращенко обговорила з делеґацією Міжнародного Червоного Хреста пошук безвісно зниклих у зоні АТО. *Дзеркало тижня*. 2016. 30 серп. URL: https://dt.ua/UKRAINE/geraschenko-obgovorila-z-delegaciyeyu-mizhnarodnogo-chervonogo-hresta-poshuk-bezvisno-zniklih-u-zoni-ato-217540_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Геращенко про полонених на Донбасі: 170 громадян утримуються незаконно. *Українська правда*. 2017. 25 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/12/25/7166718/ (дата звернення: 23.10.2019).

Гібридна аґресія Росії у світі / Міністерство інформаційної політики України. Б. м., б. д. 28 с. URL: https://mip.gov.ua/files/pdf/аґресія_УКР_WEB.pdf (дата звернення: 06.04.2020).

Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції : зб. наук. праць / за заг ред. : В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2017. 383 с.

«Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи / Центр Разумкова. К., 2016. Грудень. 91 с. URL: http://old.razumkov.org.ua/ukr/upload/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

Гібридні загрози Україні і суспільна безпека: досвід ЄС і Східного партнерства : аналітичний документ / за заг. ред. В. Мартинюка (кер. проєкту). К., 2018. 105 с.

Глуховський М. Євген Марчук: Між війною і виборами має пройти час: що більше, то краще – 5 років мінімум. *День*. 2016. 23 серп. URL: https://day.kyiv.ua/uk/article/top-net/yevgen-marchuk-mizh-viynoyu-i-vyboramy-maye-proyty-chas-shcho-bilshe-krashche-5 (дата звернення: 23.10.2019).

Голобородько А. Про розвал Росії та закінчення війни на Донбасі: ексклюзивне інтерв'ю з головою РНБО Даніловим. *24 канал*. 2020. 4 черв. URL: https://24tv.ua/pro-rozval-rosiyi-zakinchennya-viyni-donbasi-eksklyuzivne-novini-krimu_n1355328 (дата звернення: 05.06.2020).

Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. К. : Дніпро, 1993. 447 с.

Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник НАДУ*. 2015. № 1. С. 136–141.

Горбулін В. Геополітична реверсія: нові 80-ті. *Деркало тижня*. 2017. 19 серп.

Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається… *Деркало тижня*. 2016. 26 бер.

Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Деркало тижня*. 2015. 24 січ.

Горбулін В. Європа і «заперечення»: реалізм проти Бодлера. *Деркало тижня*. 2017. 11 бер.

Горбулін В. Життя з ворогом: що робити у сфері безпеки. *Деркало тижня*. 2014. 29 бер.

Горбулін В. П'ять сценаріїв для україно-російських відносин. *Деркало тижня*. 2015. 20 черв.

Горбулін В. Точка біфуркації. *Деркало тижня*. 2016. 5 лист.

Горбулін В. У пошуках асиметричних відповідей: кіберпростір у гібридній війні. *Деркало тижня*. 2015. 21 лют.

Горбулін В. Хитромудра невизначеність нового світопорядку. *Деркало тижня*. 2016. 27 серп.

Горбулін В. Ціннісні ресурси війни і миру: український формат. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3 (40). С. 11–17.

Горбулін В. «Цінності суспільства» і «гібридний мир»: криза моделі захисту. *Деркало тижня*. 2017. 24 черв.

Горбулін В. Чи є життя після Мінська? *Деркало тижня*. 2016. 13 лют.

Горбулін В. «Чорна діра»: нескінченний тупик уреґулювання. *Деркало тижня*. 2015. 29 серп.

Горєлов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. / Національний інститут стратегічних досліджень. К. : НІСД, 2015. 36 с.

Грады «ДНР» стреляют из жилых кварталов Донецка. *Bellingcat*. 2017. 2 февр. URL: https://ru.bellingcat.com/novosti/ukraine/2017/02/02/donetsk-residential-grad-ru/ (дата звернення: 23.10.2019).

Грибовський В. Як Росія Крим поневолила. К. : ПП Наталія Брехуненко, 2009. 65 с.

Гризлов заявив у ТКГ, що в Україні «створили ще дві держави». *Цензор.нет*. 2020. 9 лип. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3207246/gryzlov_zayavyv_u_tkg_scho_v_ukrayini_stvoryly_sche_dvi_derjavy (дата звернення: 10.07.2020).

Грицак: Бойовики тримають у заручниках 152 українців. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2017. 13 жовт. URL: https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/4023#.taY3aLZU.dpbs (дата звернення: 23.10.2019).

Грицак: бойовики утримують на Донбасі 113 заручників. *Радіо Свобода*. 2018. 25 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news/29318155.html (дата звернення: 23.10.2019).

Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності : статті та есеї. К. : Грані-Т, 2010. 232 с.

ГРУ и Вконтакте: СМИ США раскрыли операцию дискредитации Майдана. *Ліга.net*. 2017. 13 декаб. URL: http://news.liga.net/news/politics/14875658-gru_i_vkontakte_smi_ssha_raskryli_operatsiyu_diskreditatsii_maydana.htm (дата звернення: 16.09.2018).

Груз 200 для «ЛНР» и «ДНР»: украинские военные передали на оккупированный Донбасс останки умерших террористов, – появились кадры. *Диалог.UA*. 2018. 6 янв. URL: https://www.dialog.ua/war/141298_1515248038 (дата звернення: 23.10.2019).

Грубінко А. Криза системи європейської безпеки в умовах російсько-українського конфлікту: стратегічні підходи та інтереси Великої Британії. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2015. Вип. 24. С. 232–250.

Грушевський М. С. Звичайна схема «русской» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. *Вивід прав України*. Львів, 1992. С. 7–13.

Губер О. На Тристоронній контактній групі погодили «формулу Штайнмаєра». Deutsche Welle. 2019. 1 жовт. URL: https://www.dw.com/uk/на-тристоронній-контактній-групі-погодили-формулу-штайнмаєра/a-50665411 (дата звернення: 07.04.2020).

Далявська Т. П. Феномен невизнаних держав: політологічний аналіз : моногр. К. : Університет «КРОК», 2018. 228 с.

Данилишин Б. Новий етап санкцій. Чому варто вчитися у США. Новое время. 2017. 16 квіт. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/danylyshyn/novij-etap-sanktsij-chomu-varto-vchitisja-u-ssha-2464368.html (дата звернення: 23.10.2019).

Данильченко К. Українсько-російські війни. Ч. 1. Was.media. 2017. 23 серп. URL: https://was.media/uk/2017-08-23-ukrainsko-rosijski-vijni-chastina-1/ (дата звернення: 17.02. 2019).

Данильченко К. Українсько-російські війни. Ч. 2. Was.media. 2017. 23 серп. URL: https://was.media/uk/2017-08-23-ukrainsko-rosijski-vijni-chastina-2/ (дата звернення: 17.02. 2019).

Дацюк С. Прощай АТО. Українська правда. 2018. 1 трав. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5ae80491edc27/ (дата звернення: 23.10.2019).

Два роки санкцій: Хто і як пресує Путіна. Історія санкційного впливу на російські компанії, а також на російських, кримських, сепаратистсько-терористичних високопосадовців. Укрінформ. 2016. 17 бер. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/1983288-sankcii-dla-rosii-dva-roki-tisku-na-agresora.html (дата звернення: 23.10.2019).

Двалі Н. Екскрозвідник Копка: Проаналізуйте останні вояжі Януковича за кордон: Емірати, Азербайджан, Індія, Гонконг. Там він розтикував кеш. Гордон: інтернет-видання.

2017. 1 черв. URL: https://gordonua.com/ukr/publications/eks-rozvidnik-kopka-proanalizujte-ostanni-vojazhi-janukovicha-za-kordon-emirati-azerbajdzhan-indija-gonkong-vin-tam-rastykival-kesh-190327.html (дата звернення: 30.05.2020)

Дейвіс Н. Європа: Історія / пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 1463 с.

Декларація про державний суверенітет України. К. : Україна, 1991. 8 с.

Декларація Уельського саміту: видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. *Організація Північноатлантичного договору.* 2014. 5 вер. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 23.10.2019).

Демкович-Добрянський М. Україна і Росія: історичні нариси на тему російського імперіалізму. Рим : Видання Українського католицького університету ім. Клемента Папи. Том LXVII, 1989. 172 с.

День в історії – Іловайський котел. Galinfo.com. 2017. 28 серп. URL: https://galinfo.com.ua/news/den_v_istorii__ilovayskyy_kotel_267947.html (дата звернення: 23.10.2019).

Держдеп про висновки слідчої групи: настав час РФ відповісти за МН17. Українська правда. 2018. 25 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/25/7181307/ (дата звернення: 23.10.2019).

Держдеп США про енергетичні санкції: закликаємо РФ виконати «Мінськ» та віддати Крим. Європейська правда. 2017. 1 лист. URL: http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/11/1/7073067/.

Джемилев: около 20 тысяч крымских татар покинули полуостров. Крым. Реалии. 2017. 26 февр. URL: https://ru.krymr.com/a/news/28333377.html (дата звернення: 23.10.2019).

Диверсант ФСБ збирався підірвати хімзавод на Луганщині, його зловили. Цензор.нет. 2020. 7 лип. URL: https://censor.net.ua/ua/photo_news/3206698/dyversant_fsb_zbyravsya_pidirvaty_himzavod_na_luganschyni_yiogo_zlovyly_foto (дата звернення: 08.07.2020).

Динаміка патріотичних настроїв українців: серпень 2018. Соціологічна група «Рейтинг». 2018. 21 серп. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_patrioticheskih_nastroeniy_ukraincev_avgust_2018.html (дата звернення: 23.10.2019).

Дипломатів РФ висилають вже 27 країн, будуть видворені 144 особи / Сергій Сидоренко. *Європейська правда*. 2018. 28 берез. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/ 2018/03/28/7079564/ (дата звернення: 23.10.2019).

Діяльність Комісії Україна – НАТО (хронологія найважливіших подій 2014 року). *Зовнішні справи*. 2014. 29 квіт. URL: http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/dijalnist-komisiji-ukrajina-nato-khronologija-naivazhl/ (дата звернення: 23.10.2019).

Для прикриття російських операцій на Донбасі Путін застосовував брехню – The Washington Post. *Радіо Свобода*. 2016. 9 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/27910063.html (дата звернення: 23.10.2019).

До дня захисника України: жовтень 2018. *Соціологічна група «Рейтинг»*. 2018. 9 жовт. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ko_dnyu_zaschitnika_ukrainy_oktyabr_2018.html (дата звернення: 11.10.2018).

Добробати: історія подвигу батальйонів, що врятували країну / К. Гладка та ін. К. : Фоліо, 2016. 569 с.

Довгань В. Російські лікарі зізналися в причетності до війни на Донбасі. *Obozrevatel*. 2020. 29 трав. URL: https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/rosijski-likari-ziznalisya-v-prichetnosti-do-vijni-na-donbasi-video.htm (дата звернення: 29.05.2020).

Довідник з історії України (А – Я) / за ред. : І. Підкови, Р. Шуста. К. : Генеза, 2001. 1136 с.

Домбровський О. Нова схема ранньої історії Руси-України. *Український історик*. 1980. № 1–4 (65–68). С. 7–22.

Донбас в етнополітичному вимірі. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 584 с.

Донбас в огні: путівник зоною конфлікту / М. Балабан та ін. ; за заг. ред. А. Майорової. Львів, 2017. 98 с.

Донбас, коридор у Крим та Придністров'я – нові цілі війни російської армії. *Укрінформ*. 2022. 22 квіт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3464430-donbas-koridor-u-krim-ta-pridnistrova-nova-meta-vijni-rosijskoi-armii.html (дата звернення: 15.07.2019).

Донецький аеропорт знищено: «кіборги» відійшли. *Gazeta.ua*. 2015. 22 січ. URL: https://gazeta.ua/articles/np/_doneckij-aeroport-znischeno-kiborgi-vidijshli/605174 (дата звернення: 23.10.2019).

Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. К., 1991. 43 с.

Донцов Д. Дух Росії / пер. з нім. В. Вишинського та І. Зимомрі. К. : Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2011. 135 с.

Донцов Д. Росія чи Европа? Лондон, 1955. 57 с.

Доповідь ООН: від гніту бойовиків на сході страждають 2,7 млн людей. *Українська правда*. 2016. 3 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/3/7110627/ (дата звернення: 23.10.2019).

Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 серпня – 15 листопада 2017 року : неофіційний переклад / Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. 2017. URL: https://notorture.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/UAReport20th_UKR_OHCHR-16.08.-15.11.17.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого – 15 травня 2018 року : неофіційний переклад / Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. 2018. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_UKRAINIAN.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

Дорош С. Річниця Мінських угод: конфлікт на роки? *BBC Україна*. 2015. 4 вер. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/09/150904_minsk_agreement_anniversary_sd (дата звернення: 23.10.2019).

Дорош С. Скільки росіян загинуло на Донбасі? *BBC Україна*. 2017. 15 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-39512872 (дата звернення: 23.10.2019).

Дорош С. Чи захоплює Росія Азовське море? *BBC Україна*. 2018. 14 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-44289612 (дата звернення: 23.10.2019).

Друга річниця трагедії під Зеленопіллям: у містах України згадали бійців, загиблих унаслідок російського артудару. *Цензор.нет*. 2016. 12 лип. URL: https://ua.censor.net.ua/photo_news/397006/druga_richnytsya_tragediyi_pid_zelenopillyam_u_mistah_ukrayiny_zgadaly_biyitsiv_zagyblyh_unaslidok_rosiyiskogo (дата звернення: 23.10.2019).

«Друзья» и «враги» России. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 5 июн. URL: http://www.levada.ru/2017/06/05/druzya-i-vragi-rossii-2/ (дата обращения: 23.10.2019).

Дуда: не можна лишити Україну поза ЄС тільки тому, що її «сильний» сусід хоче керувати нею. *Європейська правда*. 2018. 10 жовт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/10/7087989/ (дата звернення: 10.10.2018).

Думанська М. США звинуватили Росію в агресивному тиску на Україну в Азовському морі. *Українська правда*. 2018. 30 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/30/7190679/ (дата звернення: 23.10.2019).

Ексміністри оборони продали понад 830 танків, 430 літаків та гвинтокрилів, 710 БМП. *Ракурс*: громадсько-правовий портал. 2016. 2 вер. URL: http://ua.racurs.ua/

news-75900-eks-ministry-oborony-prodaly-ponad-830-tankiv-430-litakiv-ta-gelikopteriv-710-bmp-infografika (дата звернення: 23.10.2019).

Енциклопедія історії України : у 10 т. Т. 1–10 / редкол. : В. Смолій (голова) та ін. К. : Наукова думка, 2003–2013.

Енциклопедія Українознавства : у 10 т. Т. 1–10. Львів : НТШ, 1993–2000.

Ештон наполегливо порадила РФ відвести війська з України. *Українська правда*. 2014. 13 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/13/7022261/ (дата звернення: 23.10.2019).

Європарламент схвалив резолюцію щодо ситуації на Азові. *Європейська правда*. 2018. 25 жовт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/25/7088601/ (дата звернення: 26.10.2018).

Євросоюз нагадав, що ТКГ складається з Росії, України та ОБСЄ. *Укрінформ*. 2020. 12 черв. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3043882-evrosouz-nagadav-so-tkg-skladaetsa-z-rosii-ukraini-ta-obse.html (дата звернення: 12.06.2020).

Євросоюз ніколи не визнає анексію Криму – Могеріні. *Укрінформ*. 2018. 23 жовт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2564706-evrosouz-nikoli-ne-viznae-aneksiu-krimu-mogerini.html (дата звернення: 24.10.2018).

Євтушенко І. В. Роль та місце міжнародних організацій у вреґулюванні збройного конфлікту на південному сході України (нормативно-правовий аспект). *Кримінальне право та кримінологія; оперативно-розшукова діяльність*. 2015. С. 124–132.

Єгор Божок, голова Служби зовнішньої розвідки України: Росія й її сателіти – найбільша загроза світової розвідспільноти / Алла Шершень. *Укрінформ*. 2019. 24 січ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2626006-egor-bozok-golova-sluzbi-zovnisnoi-rozvidki.html (дата звернення: 24.01.2019).

Єкельчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві. К. : Критика, 2008. 303 с.

Єрмолаєв А. Український конфлікт і майбутнє світової та європейської безпеки / А. Єрмолаєв, С. Денисенко, О. Маркєєва, Л. Поляков ; Нова Україна. Інститут стратегічних досліджень. 2015. 30 с. URL: http://newukraineinstitute.org/ media/news/501/file/crisis_security%20UKR.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

ЄС закликав Росію переглянути рішення про перетин кордону України гуманітарним конвоєм. *112.ua*. 2014. 22 серп. URL: https://ua.112.ua/polityka/yes-zaklikav-rosiyu-pereglyanuti-rishennya-pro-peretin-kordonu-ukrayini-gumanitarnim-konvoyem-105457.html (дата звернення: 23.10.2019).

ЄС ввів санкції проти 6 компаній, які будували Керченський міст. *Європейська правда*. 2018. 31 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/31/7085014/ (дата звернення: 23.10.2019).

ЄС закликав Росію взяти відповідальність за вбивство військових на Донбасі. *Укрінформ*. 2020. 16 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3063825-es-zaklikav-rosiu-vzati-vidpovidalnist-za-vbivstvo-vijskovih-na-donbasi.html (дата звернення: 16.07.2020).

ЄС підтримав заяву про «балтійську політику» США щодо Криму. *Європейська правда*. 2018. 26 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/26/7084814/ (дата звернення: 23.10.2019).

ЄС на пів року продовжив економічні санкції проти Росії. *Європейська правда*. 2018. 5 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/5/7083999/ (дата звернення: 23.10.2019).

ЄС: побудова Керченського мосту – це ще одне порушення суверенітету України. *Європейська правда*. 2018. 15 трав. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/15/7081743/ (дата звернення: 23.10.2019).

ЄС продовжив персональні санкції проти РФ. *Європейська правда*. 2018. 13 вер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/09/13/7086850/ (дата звернення: 14.09.2018).

Жермен де Ланьї. Батіг і росіяни: звичаї та організація Росії / пер. з фр. П. Таращук. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 176 с.

Жирохов М. Мі-24 армійської авіації СВ ЗСУ у війні на Донбасі. *Ukrainian Military Pages*. 2015. 24 груд. URL: http://www.ukrmilitary.com/2015/12/mi-24-army-aviation-zsu-in-the-donbas-war.html (дата звернення: 23.10.2019).

Жирохов М. Чем украинские танки на Донбассе оказались лучше российских. *Depo.ua*. 2016. 18 март. URL: https://www.depo.ua/rus/war/tanki-u-viyni-na-donbasi-18032016200000 (дата звернення: 23.10.2019).

Журавльов Д. В. Україна та Росія: як брати горщики побили. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. 352 с.

З початку бойових дій на Донбасі щонайменше 147 дітей загинули і 392 були поранені – ООН. *Радіо Свобода*. 2020. 1 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-dity-zhertvy-viyna-donbas/30647086.html (дата звернення: 02.06.2020).

З початку року в зоні АТО загинуло 98 військових – Міноборони. *Українська правда*. 2017. 27 трав. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/05/27/7145190/ (дата звернення: 23.10.2019).

З початку року зафіксовано 260 вторгнень РФ на Донбас. *iPress.ua*. 2016. 27 серп. URL: http://ipress.ua/news/z_pochatku_roku_zafiksovano_260_vtorgnen_rf_na_donbas_178298.html (дата звернення: 23.10.2019).

З початку року на Донбасі загинули 162 військових. *Факти*. 2017. 27 жовт. URL: https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20171027-z-pochatku-roku-na-donbasi-zagynuly-162-vijskovyh/ (дата звернення: 23.10.2019).

З території Росії обстрілюють сили АТО та українські села. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України*. 2014. 21 серп. URL: http://mediarnbo.org/2014/08/21/z-teritoriyi-rosiyi-obstrilyuyut-sili-ato-ta-ukrayinski-sela/ (дата звернення: 23.10.2019).

«З Україною нас кинули. У 2014 році нам обіцяли гроші бойові. Ми під бомбардуванням вивозили поранених з території України», – медики російського Гукового. *Цензор.нет*. 2020. 1 черв. URL: https://censor.net.ua/ua/video_news/3199170/z_ukrayinoyu_nas_kynuly_u_2014_rotsi_nam_obitsyaly_groshi_boyiovi_my_pid_bombarduvannyam_vyvozyly_poranenyh (дата звернення: 01.06.2020).

За 7 місяців на Донбасі загинули 29 цивільних, ще 132 дістали поранення / Александр Хуг. *Інтерфакс-Україна*. 2018. 3 серп. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/522733.html (дата звернення: 23.10.2019).

За время перемирия погибли 27 и ранены 69 украинских силовиков. *Ліга.net*. 2014. 30 июн. URL: http://news.liga.net/politics/news/za_vremya_peremiriya_pogibli_27_i_raneny_69_ukrainskikh_silovikov (дата звернення: 23.10.2019).

За два місяці «перемир'я» в Донбасі загинуло понад 100 українських військових. *Дзеркало тижня*. 2014. 4 лист. URL: https://dt.ua/UKRAINE/za-dva-misyaci-peremir-ya-v-donbasi-zaginulo-ponad-100-ukrayinskih-viyskovih-155713_.html (дата звернення: 23.10.2019).

За п'ять місяців на Донбасі загинуло 33 українські воїни, 235 поранено, – Єрмак. *Цензор.нет*. 2020. 3 черв. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3199830/za_pyat_misyatsiv_na_donbasi_zagynulo_33_ukrayinski_voyiny_235_poraneno_yermak (дата звернення: 03.06.2020).

За час ООС українські військові повернули 15 кв. км території на Донбасі під свій контроль – Наєв. *Радіо Свобода*. 2018. 16 серп. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-donbas-terytoria-naev-oos/29437300.html (дата звернення: 23.10.2019).

За три дні на Донбасі загинули 382 військових РФ, всього – понад 6 тисяч – Васильєва. *Українська правда*. 2015. 19 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2015/01/19/7055562/ (дата звернення: 23.10.2019).

За час АТО бойовики зруйнували 55 мостів – начальник інженерних військ. *УНІАН*. 2014. 17 жовт. URL: https://www.unian.ua/army/997392-za-chas-ato-boyoviki-zruynuvali-55-mostiv-nachalnik-injenernih-viysk.html (дата звернення: 23.10.2019).

За час ООС українські військові повернули 15 кв. км території на Донбасі під свій контроль – Наєв. *Радіо Свобода*. 2018. 16 серп. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-donbas-terytoria-naev-oos/29437300.html (дата звернення: 23.10.2019).

За шість років війни на Донбасі загинули понад 3 350 мирних жителів — ООН. *Укрінформ*. 2020. 25 лют. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2883912-za-sist-rokiv-vijni-na-donbasi-zaginuli-ponad-3-350-mirnih-ziteliv-oon.html (дата звернення: 25.02.2020).

Заблоцький В. 11-й Київський безпековий форум: висновки для України. *Defense Express*. 2018. 18 квіт. URL: https://defence-ua.com/index.php/statti/4525-11-y-kyyivskyy-bezpekovyy-forum-vysnovky-dlya-ukrayiny (дата звернення: 23.10.2019).

Завдяки роботі Об'єднаного центру та інших структур вдалося повернути або знайти на Донбасі 3224 полонених, – Грицак. *Цензор.нет*. 2018. 25 черв. URL: https://ua.censor.net.ua/news/3073284/zavdyaky_roboti_obyednanogo_tsentru_ta_inshyh_struktur_vdalosya_povernuty_abo_znayity_na_donbasi_3224 (дата звернення: 23.10.2019).

Загайнова Л. Обмінюють людей, непричетних до війни на Донбасі: родичі українських полонених вимагають зустрічі з Зеленським. *5 канал*. 2020. 16 квіт. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/obminiuiut-liudei-neprychetnykh-do-viiny-na-donbasi-rodychi-ukrainskykh-polonenykh-vymahaiut-zustrichi-z-zelenskym-212847.html (дата звернення: 12.06.2020).

Загальні бойові втрати РФ від початку війни – близько 139 770 осіб (+690 за добу), 298 літаків, 3290 танків, 2303 артсистеми, 6507 броньованих машин. *Цензор.нет*. 2023. 15 лют. URL: https://censor.net/ua/news/3399871/zagalni_boyiovi_vtraty_rf_vid_pochatku_viyiny_blyzko_139_770_osib_690_za_dobu_298_litakiv_3290_tankiv (дата звернення: 30.12.2023).

Загарбницькі війни Московщини / упоряд. Є. Козак. Львів : Самвидав, 2014. 26 с.

Задорожній О. В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991–2014 : моногр. / Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. К. : К.І.С., 2014. 960 с. (Бібліотека кафедри міжнародного права).

Зазуляк А. Бій поблизу Золотого: 1 загиблий, 3 поранених, 2 контужених. *Телеканал новин «24»*. 2020. 18 лют. URL: https://24tv.ua/biy_v_zolotomu_18_lyutogo_2020_roku__1_zagibliy_4_poranenih_n1282889 (дата звернення: 07.04.2020).

Закон «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»». *Верховна Рада України*. 2022. 24 лют. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219987.html (дата звернення: 28.12.2023).

Залізняк Л. Л. Від склавинів до української нації. К. : Бібліотека українця, 2004. 256 с.

Залізняк Л. Походження українського народу. К. : Вища школа,1999. 264 с.

Залізняк Л. Україна в колі світових цивілізацій. К. : Т-во «Знання України», 2006. 96 с.

Залізняк Л. Україна між Сходом і Заходом: про витоки і суть російсько-української війни 2014 р. К. : Шлях, 2014. 168 с.

Зануда А. Греція і кредитори: уроки для України. *BBC Україна*. 2015. 22 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/06/150622_greece_ukraine_debts_az (дата звернення: 23.10.2019).

Западные санкции: перемена участи? *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 20 июн. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9166 (дата обращения: 23.10.2019).

Засновника «розвідуправління ДНР» затримано в Києві, – Офіс генпрокурора. *Цензор.нет*. 2020. 7 лип. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3206712/zasnovnyka_rozvidupravlinnya_dnr_zatrymano_v_kyyevi_ofis_genprokurora (дата звернення: 08.07.2020).

Заступник генсека НАТО: вступ України до ЄС та Альянсу є реальною метою. *Європейська правда*. 2018. 13 квіт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/13/7080367/ (дата звернення: 23.10.2019).

Заява МЗС України до Міжнародного дня гуманітарної допомоги. *Міністерство закордонних справ України*. 2017. 19 серп. URL: http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/59104-zajava-mzs-ukrajini-do-mizhnarodnogo-dnya-gumanitarnoji-dopomogi (дата звернення: 23.10.2019).

Звинувачення про державну зраду Януковича передано в суд – Луценко. *УНІАН*. 2017. 14 бер. URL: https://www.unian.ua/politics/1822781-gpu-peredala-do-sudu-spravu-za-obvinuvachennyam-yanukovicha-u-derjzradi.html (дата звернення: 23.10.2019).

Звільнення з полону Жемчугова і Супруна: подробиці і перші заяви патріотів у Києві. *Новинарня*. 2016. 17 вер. URL: https://novynarnia.com/2016/09/17/zvilnennya-z-polonu-zhemchugova-i-supruna-podrobitsi-i-pershi-zayavi-patriotiv-u-kiyevi/ (дата звернення: 12.06.2019).

Здобуття незалежності України 1991: історія проголошення, документи, свідчення : у 2 т. Т. 1. Житомир : Рута, 2011. 752 с.

Здобуття незалежності України 1991: історія проголошення, документи, свідчення : у 2 т. Т. 2. Житомир : Рута, 2011. 896 с.

Зеленопілля. *Книга пам'яті полеглих за Україну*: 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/zelenopillya.htm (дата звернення: 23.10.2019).

ЗСУ в 2017 році просунулися на фронті до 10 і більше кілометрів – Турчинов. *Громадське телебачення*. 2018. 12 лют. URL: https://hromadske.ua/posts/zsu-u-2017-mu-rotsi-prosunulysia-na-fronti-do-10-i-bilshe-kilometriv-turchynov (дата звернення: 23.10.2019).

Идентифицированы российские офицеры и боевики, осуществившие обстрел Мариуполя в январе 2015 года. *Bellingcat*. 2018. 7 мая. URL: https://ru.bellingcat.com/novosti/russia/2018/05/07/mariupol-shelling-identified/ (дата звернення: 23.10.2019).

Интервью Первому каналу и агентству Ассошиэйтед Пресс. *Kremlin.ru*: официальное интернет-представительство Президента России. 2013. 4 сент. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/19143 (дата обращения: 23.10.2019).

Іваночко Я. Московські угоди: про що домовилися Путін і Янукович. *iPress.ua*. 2013. 18 груд. URL: http://ipress.ua/articles/za_shcho_yanukovych_prodav_putinu_ukrainu_36188.html (дата звернення: 23.10.2019).

«Іловайська трагедія» 2014 р.: події та відповідальність. 48 с. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/Yllowaysk_UGSPL-1.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

Інформатор. URL: http://informator.news/category/all-news/krim-politic/.

Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.) / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін. ; упоряд. Б. З. Якимович. 4-те вид., змін. і допов. Львів : Світ, 1992. VIII, 702 с. : іл.

Історія української культури : у 5 т. Т. 1–5 / Б. Є. Патон (голов. ред.). К. : Наук. думка, 2001– 2010.

Казарін П. Популярність Путіна впала на «докримський» рівень. Коли чекати новий Крим? *Радіо Свобода*. 2021. 25 бер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/pavlo-kazarin-koly-chekaty-novyy-krym/31169371.html (дата звернення: 26.035.2021).

Как Россия обстреливала Украину со своей территории: документальные свидетельства / Шон Кейс, Элиот Хиггинс, Вели-Пекка Кивимаки, Игги Останин, Арик Толер. *Хвиля*. 2015. 18 февр. URL: http://hvylya.net/analytics/politics/kak-rossiya-obstrelivala-ukrainu-so-svoey-territorii-dokumentalnyie-svidetelstva.html (дата звернення: 23.10.2019).

Калашник П. Вдома краще? В Україну можуть не повернутись до 3,3 млн біженців, що коштуватиме 7% ВВП. Головні тези з демографічного звіту ЦЕС. *Forbes Ukraine*. 2023. 5 верес. URL: https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788 (дата звернення: 27.11.2023).

Калниш В. Федералізація або війна. Новий-старий план по Україні. *РБК-Україна*. 2015. 6 лют. URL: https://daily.rbc.ua/ukr/show/fedaralizatsiya-ili-voyna-novyy-staryy-plan-po-ukraine-06022015090700 (дата звернення: 23.10.2019).

КамАЗами вивозили: ветеран АТО розповів про втрати росіян під Іловайськом. *Апостроф*. 2017. 30 серп. URL: https://apostrophe.ua/ua/news/society/accidents/2017-08-30/kamazami-vyvozili-veteran-ato-rasskazal-o-poteryah-rossiyan-pod-ilovajskom/105637 (дата звернення: 23.10.2019).

Каміан Г. США: склад вантажівок конвою РФ до України змінився, поки спостерігачі не бачили. *Голос Америки*. 2018. 1 черв. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/sklad-vantazhivok-konvoju-zminuvsja/4419101.html (дата звернення: 23.10.2019).

Канада підтвердила невизнання анексії Криму, закликала РФ звільнити політв'язнів. *Європейська правда*. 2018. 28 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/28/7084935/ (дата звернення: 23.10.2019).

Каневський Д. Курт Волкер: Я не бачу різниці між російською окупацією Криму і Донбасу. *Deutsche Welle*. 2017. 29 серп. URL: https://www.dw.com/uk/курт-волкер-я-не-бачу-різниці-між-російською-окупацією-криму-і-донбасу/a-40281807 (дата звернення: 29.05.2020).

Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: виникнення, історія, розпад. Львів : Вид-во УКУ, 2005. 360 с.

Каспрук В. Москва розуміє тільки силу: санкції проти Росії потрібно збільшувати. *Радіо Свобода*. 2020. 28 трав. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30640133.html (дата звернення: 29.05.2020).

Каспрук В. Російська мова і московська церква – інструменти аґресії «русского мира» в Україні. *Радіо Свобода*. 2018. 5 серп. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29412744.html (дата звернення: 23.10.2019).

Касьянов Г., Смолій В., Толочко О. Україна в російському історичному дискурсі: проблеми дослідження та інтерпретації / НАН України. Інститут історії України. К. : Інститут історії України, 2013. 128 с.

Катастрофа літака АН-30Б. *Книга пам'яті полеглих за Україну*: 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/an30.html (дата звернення: 23.10.2019).

Катастрофа MH17: доставку російського «БУКа» координував офіцер ГРУ РФ Іванніков – Bellingcat. *Дзеркало тижня*. 2018. 25 трав. URL: https://dt.ua/UKRAINE/katastrofa-mn17-dostavku-rosiyskogo-buka-koordinuvav-oficer-gru-rf-ivannikov-bellingcat-278800_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Катастрофа MH17: ЄС знову закликав РФ визнати відповідальність. *Європейська правда*. 2018. 28 трав. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/28/7082285/ (дата звернення: 23.10.2019).

Катастрофа MH17: що відомо про громадянина України, причетного до теракту. *Главком*. 2019. 19 черв. URL: https://glavcom.ua/publications/katastrofa-mn17-shcho-vidomo-pro-ukrajinskogo-rozvidnika-dnr-harchenka-603149.html (дата звернення: 07.04.2020).

Керченський міст став серйозною загрозою безпеці України – Турчинов. *Рада національної безпеки і оборони України*. 2018. 20 черв. URL: http://www.rnbo.gov.ua/news/3061.html (дата звернення: 23.10.2019).

Київ поставив крапку в питанні про призначення посла Росії в Україні. *Новое время*. 2016. 3 серп. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/kijiv-pitannja-pro-priznachennja-posla-rosiji-v-ukrajini-znjato-z-porjadku-dennogo-187562.html (дата звернення: 23.10.2019).

Кількість біженців з України зі статусом тимчасового захисту в Європі досягла 4,75 млн, у лідерах Польща, Німеччина та Чехія. *Інтерфакс-Україна*. 2022. 27 лист. URL: https://interfax.com.ua/news/general/874989.html (дата звернення: 27.11.2023).

Кількість затриманих РФ суден для огляду складає вже 148 одиниць, – Юрій Лавренюк. *Міністерство інфраструктури України*. 2018. 16 лип. URL: https://mtu.gov.ua/news/29974.html (дата звернення: 23.10.2019).

Кінан Е. Російські історичні міфи: збірка статей / передмова О. Толочка ; переклад В. Шовкуна ; наукова редакція Н. Яковенко. К. : Критика, 2001. 283 с.

Кісь Р. Фінал третього Риму: російська месіянська ідея на зламі тисячоліть. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1998. 744 с.

Книга пам'яті полеглих за Україну. URL: http://memorybook.org.ua/.

Кобзар Ю. Слідами нацистів: росіяни встановили рекорд з розграбування музеїв України. *УНІАН*. 2023. 15 січ. URL: https://www.unian.ua/war/rozgrabuvannya-muzejiv-ukrajini-stalo-naybilshim-z-chasiv-drugoji-svitovoji-nyt-12110538.html (дата звернення: 15.12.2023).

Коваленко О. Дебальцівський плацдарм. Невідомі подробиці операції та переговорів у Мінську. *Українська правда*. 2016. 18 лют. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2016/02/18/7099435/ (дата звернення: 23.10.2019).

Коваль Д., Мірер П. В Україні ввели воєнний стан по всій території: як він вплине на життя. *Суспільне Новини*. 2022. 24 лют. URL: https://suspilne.media/209525-voennij-stan-za-akih-umov-zaprovadat-ta-ak-vin-vpline-na-zitta/ (дата звернення: 30.12.2023).

Ковальчук М. Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917–1920. К. : ПП Наталія Брехуненко, 2007. 72 с.

Когут З. Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. К. : Основи, 1996. 317 с.

Когут Л. Україна і московський імперіалізм. Відень : Накладом вид-ва, 1916. 211 с. (Політична бібліотека).

Козловська В. В. Культурні трансформації Донбасу під впливом доктрини «русского мира» (кінець XX – початок XXI ст. *Науковий вісник Національного музею історії України*. 2018. Вип 3. С. 287–298.

Коментар МЗС України щодо рішення Комітету Міністрів Ради Європи від 17 вересня 2014 року. *Урядовий портал*. 2014. 18 вер. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/247613574 (дата звернення: 23.10.2019).

Коментар МЗС України до Міжнародного дня жертв насильницьких зникнень. *Міністерство закордонних справ України*: офіційний сайт. 2022. 30 серп. URL: https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-do-mizhnarodnogo-dnya-zhertv-nasilnickih-zniknen (дата звернення: 31.08.2021).

Комітет солдатських матерів РФ: До України відправили 15 тис. військовослужбовців. *Ракурс*: громадсько-правовий портал. 2014. 28 серп. URL: http://racurs.ua/ua/n33881-komitet-soldatskyh-materiv-rf-do-ukrayiny-vidpravyly-15-tys-viyskovoslujbovciv (дата звернення: 23.10.2019).

Кононенко К. Україна і Росія. Соціяльно-економічні підстави української національної ідеї 1917–1960. Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1965. 535 с.

Конституція України. К. : Україна, 2017. 76 с.

Кореновська С. США засудили відкриття Росією мосту в анексований Крим. *Deutsche Welle*. 2018. 16 трав. URL: http://www.dw.com/uk/сша-засудили-відкриття-росією-мосту-в-анексований-крим/a-43801237 (дата звернення: 23.10.2019).

Короткий В. Вадим Скібіцький, представник Головного управління розвідки МО України: Росія використовує чотири вертикалі управління окупованим Донбасом. *Укрінформ*. 2020. 25 черв. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3051924-vadim-skibickij-predstavnik-golovnogo-upravlinna-rozvidki-mo-ukraini.html (дата звернення: 26.06.2020).

Кострриба О. Як Росія використовує членство в Радбезі ООН. *Тиждень.ua*. 2017. 18 груд. URL: http://tyzhden.ua/World/206145 (дата звернення: 23.10.2019).

Костюк О. А. Зовнішньополітичні орієнтири України у російській суспільно-політичній думці 1990-х рр. : автореф. дис. … канд. іст. наук за спец. 07.00.02 – всесвітня історія / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; Інститут народознавства НАН України. Львів, 2017. 23 с.

Котигоренко В. Чи можливе життя поза Мінським? *Дзеркало тижня*. 2016. 24 черв. URL: https://dt.ua/internal/chi-mozhlive-zhittya-poza-minskom-_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Кравець Р. Росія завдала Україні більше трильйону збитків у Криму. *Українська правда*. 2017. 22 серп. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/08/22/7152878/ (дата звернення: 23.10.2019).

Кравець Р., Романюк Р., П'єцух М. День Надії: як Савченко повернулася в Україну. *Українська правда*. 2016. 25 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2016/05/25/7109708/ (дата звернення: 12.06.2019).

Кравченко В. Росія розгойдує ситуацію в Південно-Східній Європі. *Дзеркало тижня*. 2018. № 24–25 (23 черв. 6 лип.).

Кравченко В. У чиєму рукаві опиниться козирна Тузла. *Дзеркало тижня*. 2003. № 40 (18 жовт.).

Кравченко В. Україна, імперія, Росія. К. : Критика, 2011. 548 с.

Кравчук Л. М. Маємо те, що маємо: спогади і роздуми. К. : Століття, 2002. 392 с.; іл.

Країни G7 будуть і надалі підтримувати суверенітет України – комюніке. *Європейська правда*. 2018. 10 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/10/7182904/ (дата звернення: 23.10.2019).

Красінський В. Великодній обмін: як повертали українців з полону бойовиків на Донбасі. *РБК-Україна*. 2020. 16 квіт. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/pashalnyy-obmen-vozvrashchali-ukraintsev-1587045892.html (дата звернення: 14.06.2020).

Крим в умовах окупації: 12 загиблих, 17 зниклих, 39 політв'язнів. *Українська правда*. 2017. 25 лют. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/02/25/7136457/ (дата звернення: 23.10.2019).

Крим: три роки окупації / А. Клименко, Ю. Смелянський, Т. Гучакова, О. Корбут. *Дзеркало тижня*. 2017. 2 черв. URL: https://dt.ua/international/krim-tri-roki-okupaciyi-244429_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Кримським мусульманам з «Хізб-ут Тахрір» інкримінують «захоплення влади в Росії». *Українська правда*. 2017. 12 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/01/12/7132251/ (дата звернення: 23.10.2019).

Кришопа О., Каліновська О. Про мертвих, живих і ненароджених. Герої (не)війни. К. : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 304 с.

Крым. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2021. 26 апр. URL: https://www.levada.ru/2021/04/26/krym/ (дата обращения: 28.05.2021).

Крымский мост: есть контакт! *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 25 мая. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9124 (дата обращения: 23.10.2019).

Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / пер. з англ. А. Павлишина. К. : Дух і Літера, 2018. 560 с.

Кулеба Д. Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. К. : Книголав, 2019. 384 с.

Кульчицький С. До 350-ї річниці Переяславської Ради: геополітичні уроки Тузли. *Дзеркало тижня*. 2004. № 2 (17 січ.).

Кулицький С. Гібридна війна Росії проти України: економічний вимір 2017 р. *Україна: події, факти, коментарі*. 2017. № 10. С. 43–54. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr10.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

Кулицький С. Гібридна війна Росії проти України: економічний вимір 2017 р. *Україна: події, факти, коментарі*. 2017. № 11. С. 49–58. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr11.pdf (дата звернення: 23.10.2019).

Курсанти з РФ здавали іспит, обстрілюючи Савур-Могилу – Мінооборони. *Дзеркало тижня*. 2014. 9 жовт. URL: https://dt.ua/UKRAINE/kursanti-z-rf-zdavali-ispit-obstrilyuyuchi-savur-mogilu-minoboroni-153276_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Кусок Т. На Донбасі загинули понад 1600 військових РФ – СБУ. *Українська правда.* 2016. 15 бер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2016/03/15/7102169/ (дата звернення: 23.10.2019).

Кучерявенко Н. НАТО versus гібридні загрози. *День*. 2015. 7 трав. URL: http://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/nato-versus-gibrydni-zagrozy (дата звернення: 23.10.2019).

Кучма: Україні обіцяли все і не дали нічого. Нас обманули. *Факти*. 2017. 16 вер. URL: http://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170916-kuchma-ukrayini-obitsyaly-vse-i-ne-daly-nichogo-nas-obmanuly/ (дата звернення: 19.05.2020)

Лавров назвав російські війська на Донбасі «фантастикою». *Українська правда*. 2016. 1 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2016/12/1/7128552/ (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарева А. Мемуари Олланда: «Я розчавлю вас!» – кричав Путін на Порошенка. *Тиждень.ua*. 2018. 30 серп. URL: http://m.tyzhden.ua/World/218986 (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. В. Актуальне інтерв'ю: Професор Микола Лазарович пройшов війну і тепер знову навчає студентів ТНЕУ любити Україну серцем! / розмову вела Марія Балицька. *ТНЕУ*: офіційна сторінка. 2018. 14 берез. URL: http://www.tneu.edu.ua/news/12930-aktualne-interviu-profesor-mykola-lazarovych-proishov-viinu-i-teper-znovu-navchaie-studentiv-tneu-liubyty-ukrainu-sercem.html : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. В. Актуальні проблеми українсько-російських відносин : навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 32 с.

Лазарович М. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної аґресії Російської Федерації (2014–2018 роки) : моногр. / Міністерство інформаційної політики України. Ічня : ПП «Формат», 2018. 340 с.

Лазарович М. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної аґресії Російської Федерації (2014–2020 роки) : моногр. / М. В. Лазарович ; Міністерство культури та інформаційної політики України. К. : ПП АВІАЗ, 2020. 452 с.: іл.

Лазарович М. «Душу и тело мы положим за нашу свободу»: Украина в борьбе против вооруженной аґрессии Российской Федерации (2014–2018 гг.) : моногр. / Министерство информационной политики Украины. Ичня : ПП «Формат», 2018. 342 с.

Лазарович М. «Душу и тело мы положим за нашу свободу»: Украина в борьбе против вооруженной аґрессии Российской Федерации (2014–2020 гг.) : моногр. / М. Лазарович ; Министерство культуры и информационной политики Украины ; перевод Ю. Косэнка и В. Пабата. Киев : ЧП АВИАЗ, 2020. 452 с.: илл.

Лазарович М. В. Економічна історія України : підручник / М. В. Лазарович, Б. Д. Лановик, Р. М. Матейко, З. М. Матисякевич. К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. 456 с.

Лазарович М. В. Етнополітика української влади доби Національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 760 с.

Лазарович М. «За 25 років Господь тричі давав нам можливість збудувати нормальну державу» / інтерв'ю з істориком, політологом, учасником АТО М. Лазаровичем провів В. Мороз. *Українські реалії*. 2017. 3 січ. URL: http://ukrreal.info/ua/intervyu/130334-za-25-rokiv-gospod-trichi-davav-nam-mozhlivist-zbuduvati-normalnu-derzhavu-mikola-lazarovich- : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. В. І було пекло на землі… Голодомор 1932–1933 років в Україні: передумови, механізми здійснення, наслідки. Тернопіль : Джура, 2008. 620 с.: іл.

Лазарович М. Ілюстрована історія та культура України : підруч. Тернопіль : Джура, 2022. 616 с.

Лазарович М. Ілюстрована історія України : короткий курс лекцій. 4-те вид., виправл. і доповн. Тернопіль : Джура, 2018. 616 с.

Лазарович М. Інтерв'ю з професором Миколою Лазаровичем / розмову вів В. Яцульчак. *Синодальне управління військового духовенства*. 2017. 25 груд. URL: http://suvd.com.ua/uk/articles/interv-ju-8/show : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. Історик Микола Лазарович розповів про те, що означають майбутні вибори для України / розмову вела О. Турчак. *20 хвилин*. 2019. 14 квіт. URL: https://te.20minut.ua/lyudi/istorik-mikola-lazarovich-zaradi-maybutnogo-nashih-ditey-pered-tim-yak-10836039.html : фот. (дата звернення: 14.04.2019).

Лазарович М. Леґіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль : Джура, 2005. 592 с.: іл. *URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lazarovych_Mykola/Lazarovych_M_V_Legion_Ukrainskykh_sichovykh_striltsiv_formuvannia_ideia_borotba__Ternopil_Dzhura_200/*

Лазарович М. «Я просто не міг підвести героїв моїх книжок…» / [за матеріалами бесіди з М. Лазаровичем] Л. Осадчук. *Час і Події.* (Чикаго, США). 2016. 18 лют.

Лазарович М. В. Історичні детермінанти політичної мобілізації російської національної меншини України на початку Української революції 1917–1921 рр. *Ґілея* : науковий вісник. 2012. Вип. 63 (№ 8). С. 617–621.

Лазарович М. Історичні уроки і шлях до миру. *Безпека Сходу України в умовах гібридної війни: виклики 2019 року* : матеріали Харків. безпек. форуму (м. Харків, 7–8 груд. 2018 р.) / Фонд Конрада Аденауера ; за ред. І. П. Рущенка. Харків : Право, 2019. С. 32–35.

Лазарович М. В. Історія України : навч. посіб. 3-тє вид., стер. К. : Знання, 2013. 685 с.

Лазарович М. В. Історія та культура України : підручн. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 731 с.

Лазарович М. Командир взводу професор Микола Лазарович: «Українці, не шкодуйте позитивних емоцій для свого війська!» / інтерв'ю з відомим тернополянином провів М. Шот. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 158 (29 серп.). С. 7 : фот. (Суботні зустрічі).

Лазарович М. В. Леґіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. 2-ге вид., доп. Тернопіль : Джура, 2016. 628 с.: іл.

Лазарович М. «Намагаюся бути там, де потрібні добровольці» / інтерв'ю провела Г. Садовська. *Вільне життя*. 2016. 17 лют. С. 6 : фот.

Лазарович М. «Микола Лазарович не на словах знає, як захистити і зберегти державу» : [*інтерв'ю та біографія науковця ТНЕУ*]. *Нова Тернопільська газета*. 2015. № 38 (7–13 жовт.). С. 1, 5: портр.

Лазарович М. В. «Перестав би себе поважати, якби не пішов на цю війну» / інтерв'ю провела Г. Садовська. *Вільне життя*. 2018. № 28 (11 квіт.). С. 4 : фот.

Лазарович М. «Складні запитання не мають простих відповідей» / інтерв'ю з терноп. істориком провела Г. Садовська. *Вільне життя плюс*. 2016. № 48 (22 черв.). С. 6 : фот. (Що буде з Донбасом).

Лазарович М. «Сьогодні я все ще більше вояк, ніж професор» / бесіду з професором Миколою Лазаровичем провела А. Брик. *Наш день*. 2016. № 6 (10–16 лют.). С. 3 : фот.

Лазарович М. «Традиції ранкового кавування з компом на колінах стараюся дотримуватися навіть на війні» / інтерв'ю з доктором політичних наук, професором кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства ТНЕУ і бійцем АТО Миколою Лазаровичем провела Н. Петрів. *Погляд*: новинний портал. 2015. 4 вер. URL: https://poglyad.te.ua/personaliyi/osobystosti-2/mykola-lazarovych-tradytsiji-rankovoho-kavuvannya-z-kompom-na-kolinah-starayusya-dotrymuvatysya-navit-na-vijni.html : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. «Україна для всіх нас має бути понад усе» : [розмова з терноп. науковцем, бійцем-добровольцем АТО]. *Вільне життя плюс*. 2015. № 71 (4 верес.). С. 3 : фот. (Особистість).

Лазарович М. В. На Донбасі легше знайти спільну мову із собаками, ніж із їхніми господарями / розмову вів П. Парипа. *Країна*. 2018. № 11 (414). 22 берез. С. 34–36 : фот.

Лазарович М. В. На Донбасі легше знайти спільну мову із собаками, ніж із їхніми господарями / розмову вів П. Парипа. *Gazeta.ua*. 2018. 20 берез. URL: https://gazeta.ua/articles/people-and-things-journal/_na-donbasi-legshe-znajti-spilnu-movu-iz-sobakami-nizh-iz-yihnimi-gospodaryami/826990 : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. Населення Росії в контексті російсько-української війни (2014–2019 рр.). *Guarantee and protection of fundamental human rights as an integral element of the integration of Ukraine in the EU* / Redakcja : M. Ryżański, S. Banakh, O. Koval. Olsztyn : Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2019. S. 167–179.

Лазарович М., Уніят В. Нації незгасний смолоскип: постать Степана Бандери на тлі Національно-визвольних змагань у Західній Україні в 20–50-х роках XX століття. 2-ге вид., доп. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2009. 96 с.: іл.

Лазарович М. Не поважав би себе, якби не став на захист України / записала Т. Ґуґушвілі. *Вільне життя плюс*. 2015 . № 13 (18 лют.). С. 7 : фот. (Усе для перемоги).

Лазарович М. «Не шукайте серед росіян кращих і гірших – за ставленням до України вони однакові» / інтерв'ю з істориком, політологом, учасником АТО М. Лазаровичем провів В. Мороз. *RIA плюс*. 2016. № 51 (21 груд.). С. 19 : фот. (Персона).

Лазарович М. «Падають снаряди, а потім – клекіт лелек серед ночі…» / бесіду з командиром взводу професором Миколою Лазаровичем провела А. Брик. *Наш день*. 2015. № 34 (2–8 верес.). С. 7 : фот.

Лазарович М. Про пильність, або про цінність власної держави. *Слово*. 2019. 2 груд. URL: https://slovo.te.ua/fashion-style/ : фот. (дата звернення: 09.01.2020).

Лазарович М. Прогноз розвитку ситуації в Україні від тернопільського історика / інтерв'ю з М. Лазаровичем щодо того, як розвиватиметься російсько-український конфлікт 2014 р. провела С. Чернецька. *20 хвилин*. 2014. 5 бер. : фот.

Лазарович М. В. Професор Микола Лазарович із ТНЕУ про свою книгу «Російсько-українська війна» / розмову вела Марія Балицька. РовесникNEWS: тернопільські молодіж-

ні новини. 2018. 17 берез. URL: https://rovesnyknews.te.ua/profesor-mykola-lazarovych-iz-tneu-pro-svoju-knyhu-rosijsko-ukrajinska-vijna/ : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. Професор історії з університету пішов добровольцем з п'ятої спроби / інтерв'ю з істориком, доктором політичних наук, професором кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, заслуженим працівником освіти України провела Д. Олійник. *RIA плюс*. 2015. 25 берез. С. 10 : фот. (Life).

Лазарович М. Професор з Тернополя залишив рідним прощального листа і поміняв аудиторії на окопи / інтерв'ю провела Г. Садовська. *Доба*. 2016. 20 лют : фот. URL: http://doba.te.ua/novyny/profesor-z-ternopolya-zalyshyv-ridnym-proshchalnoho-lysta-i-pominyav-audytoriyi-na-okopy (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович *М. В.* Не піти захищати Україну я просто не міг. Бліц-інфо. 2018. 1 квіт. URL: http://www.blitz.if.ua/news/profesor-mykola-lazarovych-ne-pity-zahyschaty-ukrainu-ya-prosto-ne-mig1.html : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. «Якщо б мені запропонували дібрати синонім до поняття «Росія», я обрав би – «брехня» / розмову вів М. Лазарук. *Буковинський журнал*. 2018. № 3 (109). С. 4–19.

Лазарович *М. В.* Професор на фронті / розмову вів П. Парипа. Галичина. 2018. № 27–28 (29 берез.). С. 15 : фот.

Лазарович *М. В.* Разом нас багато… Тернопільський державний економічний університет у контексті Української помаранчевої революції. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 528 с.: іл.

Лазарович М. В. «Розпочали стрільці українські з москалями тан…»: Збройна боротьба легіону УСС проти російських загарбників на Тернопільщині під час Першої світової війни. Тернопіль : Джура, 2019. 208 с.: іл.

Лазарович М. В. Російська національна меншина України у XIX – на початку XX століття: соціально-економічний вимір. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє* : щорічник. 2014. Вип. 19 : у 2 ч. Ч. 1. С. 84–94.

Лазарович *М. В.* Російсько-українська війна (2014–2017 роки) : короткий нарис. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. 240 с.

Лазарович М. Спекотне літо 2014 року: масове вторгнення регулярних військ Російської Федерації в Україну. *Чорноволівські читання*: матер. VI Всеукр. наук. конф. (Київ, 14 березня 2020 р.) упоряд. В. Ф. Деревінський. К. : «Бескиди», 2020. С. 51–62.

Лазарович М. Тернопільський професор-воїн пояснив, чому в Росії правлять нацисти / розмову з професором Миколою Лазаровичем про політичний устрій сучасної Росії вела Ю. Швець. *BezTaby.Te.Ua*. 2016. 15 бер. URL: http://beztaby.te.ua/novini-ternopilshchini/ternopilskii-profesor-voyin-poiasniv-chomu-v-rosiyi-pravliat-natsisti : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович М. «Той, хто не знає свого минулого, не має майбутнього», – боєць АТО з Тернопільщини / інтерв'ю з істориком, політологом, учасником АТО М. Лазаровичем провів В. Мороз. Файне *місто*. 2017. 11 бер. URL: http://ternopil.te.ua/toj-hto-ne-znaje-svoho-mynulohone-maje-majbutnoho-bojets-ato-z-ternopilschyny/ : фот. (дата звернення: 23.10.2019).

Лазарович *М. В.* Українські січові стрільці у боротьбі за волю України : моногр. / Міністерство інформаційної політики України. Івчня : ПП «Формат», 2018. 766 с.: іл.

Лазарович М., Олещук І. Українська Повстанська Армія як символ збройної боротьби за самостійну соборну державу (до 70-річчя створення УПА). *Рада*. 2012. № 10. С. 42–44.

Лазарович М. Чи можливо домовитися з пальцем не стріляти з автомата, або Донбас у контексті гібридної політики РФ щодо України. *Буковинський журнал*. 2019. № 2 (112). С. 111–116.

Лазарович М. «Я просто не міг підвести героїв моїх книжок…» : тернопільський науковець, автор досліджень про Українських січових стрільців – про свою участь в АТО та історичні паралелі / [за матеріалами бесіди з М. Лазаровичем] Л. Осадчук. *День*. 2016. № 24/25 (12 лют.). С. 18 : фот. (Суспільство).

Лазарович М. В. «Як з Бережан до Кадри січовики манджали…»: Збройна боротьба Українських січових стрільців проти російських загарбників на Бережанщині (друга половина 1916 – середина 1917 р.). Тернопіль : Джура, 2016. 72 с.

Лазарович М. «Якби не пішов, я б себе не поважав». Чому 52-річний професор із Тернопільщини, експерт «Дня» Микола Лазарович, пішов добровольцем на війну / записала Т. Ґуґушвілі. *День*. 2015. № 48/49 (20–21 берез.). С. 7 : фот. (Бліц-інтерв'ю).

Лазарович М., Уніят В. Нації незгасний смолоскип: постать Степана Бандери на тлі Національно-визвольних змагань у Західній Україні в 20–50-х роках XX століття /, М. Лазарович. 2-ге вид., допов. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2009. 96 с.: іл.

Лащенко О. «Росія – це нацистська держава, але я думав, що це їхня справа, поки вони не захопили Крим» – Олег Сенцов. *Радіо Свобода*. 2020. 13 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30432556.html (дата звернення: 02.04.2020).

Лащенко О. «Вибори» на Донбасі. Чи перемогла Росія? *Радіо Свобода*. 2018. 12 лист. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29596554.html (дата звернення: 07.04.2020).

Левада-центр: аналитический центр Юрия Левады. URL: https://www.levada.ru/.

Левинський В. Царська Росія і Українська справа. Монтреал : Накладом Івана Гниди, 1917. 120 с.

Лелітка С. Геноцид під прикриттям гасел про захист канонічного православ'я. *Голос України*. 2023. 23 трав. URL: http://www.golos.com.ua/article/371009 (дата звернення: 28.12.2023).

Леонова М. На Донбасі до 50% бойовиків є громадянами Росії – Порошенко. *Громадське телебачення*. 2018. 8 трав. URL: https://hromadske.ua/posts/na-donbasi-do-50-boiovykiv-ie-hromadianamy-rosii-poroshenko (дата звернення: 23.10.2019).

Леонова М. Обстрілами Маріуполя у 2015-му керували російські військові – СБУ. *Громадське телебачення*. 2018. 7 трав. URL: https://hromadske.ua/posts/operatsiieiu-iz-zakhoplennia-mariupolia-keruvaly-rosiiski-viiskovi-sbu (дата звернення: 23.10.2019).

Ливинський В. Війна цивілізацій, або глобальні аспекти конфлікту на Донбасі. *Зовнішні справи*. 2014. № 11. URL: http://uaforeignaffairs.com/ua/blog/usi-blogi/view/article/viina-civili-zacii-abo-globalni-aspekti-konfliktu-na/ (дата звернення: 23.10.2019).

Липа Ю. Розподіл Росії. Нью-Йорк : Говерля, 1954. 116 с.

Литвиненко О. Європейська безпека і Україна: можливий шлях послабити виклики і загрози. *International Review*: відносини Україна – ЄС: в пошуках нової системи європейської безпеки. № 3 (11). 2009. С. 30–38.

Литвинчук Т. Не пустити Україну в НАТО, віддати Європу Росії і притиснути Кучму до стіни: головне з розсекречених переговорів Єльцина і Клінтона. *Гордон*. 2018. 14 вер. URL: https://gordonua.com/ukr/publications/-ne-pustiti-ukrajinu-v-nato-viddati-jevropi-rosiji-i-pritisnuti-kuchmu-do-stini-golovne-z-rozsekrechenih-peregovoriv-jeltsina-i-klintona-346572.html (дата звернення: 31.05.2020)

Лідери країн G7 створять спільний механізм реагування на дії «ворожих держав». *Європейська правда*. 2018. 10 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/10/7182902/ (дата звернення: 23.10.2019).

Ліпкан В. А. Сутність гібридної війни проти України. *Глобальна організація союзницького лідерства*. 2015. URL: http://goal-int.org/sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini/ (дата звернення: 17.12.2019).

Лойко С. Аеропорт. К. : Брайт Стар Паблішинг, 2015. 328 с.

Лударос А. Orthodoxia.info: Діалог Варфоломія – Кирила з українського питання (повний текст). *Cerkvarium*. 2018. 28 верес. URL: https://cerkvarium.org/publikatsii/monitorynh-zmi/orthodoxia-info-dialog-varfolomiya-kirila-z-ukrajinskogo-pitannya-povnij-tekst.html (дата звернення: 30.09.2018).

Лударос А. Эксклюзив: Диалог Варфоломея – Кирилла по украинскому вопросу. *Orthodoxia.info*. 2018. 28 сент. URL: https://orthodoxia.info/news/эксклюзив-диалог-варфоломея-кирилла/ (дата обращения: 29.09.2018).

Лукас Е. Нова Холодна Війна: як Кремль загрожує і Росії, і Заходу. К. : Темпора, 2009. 488 с.

Люди в анексованому Криму стають все більш безправними – HRW. *Українська правда*. 2017. 12 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/01/12/7132279/ (дата звернення: 17.12.2019).

Лящук Ю. Скільки цивільних людей вбили рашисти в Україні – дані ООН. *Главком*. 2022. 28 груд. URL: https://glavcom.ua/country/society/skilki-tsivilnikh-ljudej-vbili-rashisti-v-ukrajini-dani-oon-898245.html (дата звернення: 07.04.2023).

Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 5. С. 138–142.

Магда Є. В. Гібридна аґресія Росії: уроки для Європи. К. : Каламар, 2017. 268 с.

Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.

Майже 10 тис. осіб загинули з початку збройної аґресії РФ проти України, – МЗС. *iPress.ua*. 2017. 20 лют. URL: http://ipress.ua/news/mayzhe_10_tys_osib_zagynuly_z_pochatku_zbroynoi_agresii_rf_proty_ukrainy___mzs_200309.html (дата звернення: 17.12.2019).

Мала енциклопедія етнодержавознавства / редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. К. : Довіра ; Генеза, 1996. 942 с.

Мартиненко М. Сусідство контрастів у прифронтовому місті: нариси з Авдіївки. *Україна модерна*. 2017. 2 лист. URL: http://uamoderna.com/blogy/martynenko/avdiivka (дата звернення: 17.12.2019).

Мартинюк В. Невійськова допомога НАТО Україні в умовах аґресії Росії. *УНЦПД*. 2015. 20 серп. URL: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82:nevyskova-dopomoga-nato-ukra-n-v-umovah-agres-ros&catid=8&Itemid=201&lang=ua (дата звернення: 17.12.2019).

Марусяк О. В. Анексія Криму Російською Федерацією як злочин аґресії проти України: міжнародно-правові аспекти : моногр. Чернівці : «Місто», 2016. 220 с.

Матіос навів невтішну статистику самогубств серед військових АТО. *Укрінформ*. 2018. 25 квіт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2449276-matios-naviv-nevtisnu-statistiku-samogubstv-sered-vijskovih-ato.html (дата звернення: 07.04.2020).

Международные отношения и санкции. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 15 июн. URL: https://www.levada.ru/2017/06/15/16137/ (дата обращ7.12.2019).

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. *Центр дослідження безпекового середовища «Прометей»*. 1994. 5 груд. URL: https://prometheus.ngo/docs/budapest-memorandum/ (дата звернення: 17.12.2019).

«Ми повернемося. Це наша земля». Як проходив масштабний обмін полоненими на Донбасі – хроніка. *Новое время*. 2019. 29 груд. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/obmin-polonenimi-29-grudnya-onlayn-i-podrobici-novini-ukrajini-50062036.html (дата звернення: 15.05.2020).

Микитишин О. Мінськ-2: політико-правовий присмак неефективності. URL: http://iac.org.ua/minsk-2-politiko-pravoviy-prismak-neefektivnosti/ (дата звернення: 17.12.2019).

Мироненко П. Біль нескореного серця. Роздуми про війну і суспільство. Т. 1. Київ : Політія, 2023. 548 с.

Мироненко П. Спогади про майбутнє. Хроніки війни із щоденника політолога (24.02.2022 – 24.08.2022). Видання Академії політичних наук України. Київ : Політія, 2022. 700 с.

МЗС Британії: Заворушення в Україні спланувала Росія. *Українська правда*. 2014. 14 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/14/7022381/ (дата звернення: 17.12.2019).

МЗС Британії: Росія дестабілізує Захід шляхом вторгнень і кібер-втручань. *Європейська правда*. 2017. 17 груд. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/17/7075166/ (дата звернення: 17.12.2019).

МЗС Латвії: Захід не може впоратися з хакерськими атаками і дезінформацією РФ. *Європейська правда*. 2017. 5 вер. URL: http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/5/7070520/ (дата звернення: 17.12.2019).

Міжнародний суд ООН наказав Росії зупинити війну проти України. *Європейська правда*. 2022. 16 бер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/16/7136076/ (дата звернення: 30.12.2023).

Міллер К. Море проблем: Азов перетворюється на «порохову бочку». *Радіо Свобода*. 2018. 8 серп. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29420689.html (дата звернення: 17.12.2019).

Міністерство оборони України : офіційний веб-сайт. URL: http://www.mil.gov.ua/.

Міноборони РФ заявило про «перегрупування військ» на Київському та Чернігівському напрямах. *РБК-Україна*. 2022. 30 бер. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/minoborony-rf-zayavilo-peregruppirovke-voysk-1648654014.html (дата звернення: 23.10.2023).

Мінський процес не був успішним – Меркель. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-merkel-minskyi-protses/31111993.html (дата звернення: 20.02.2021).

Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942–1952 : документи і матеріали. Львів, 1991. 448 с.

Місія ОБСЄ підтверджує, що російську зробили «офіційною» в ОРДЛО – постпред України. *Укрінформ*. 2020. 3 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3056552-misia-obse-pidtverdzue-so-rosijsku-zrobili-oficijnou-v-ordlo-postpred-ukraini.html (дата звернення: 10.07.2020).

Місія ООН: 15 цивільних було вбито, ще 72 – поранено на Донбасі з середини серпня до середини листопада. *Інтерфакс-Україна*. 2017. 12 груд. URL: http://ua.interfax.com.ua/news/general/469170.html (дата звернення: 23.10.2019).

Міхновський М. Самостійна Україна. *Вивід прав України*. Львів : Слово, 1991. С. 78–83.

МКЧХ: за час конфлікту на Донбасі загинули більше 2700 цивільних. *Українська правда*. 2017. 19 серп. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/08/19/7152678/ (дата звернення: 17.12.2019).

Москва перекидає флотилію до Азовського моря, створюючи можливості для швидкого наступу – Пол Ґобл. *Голос Америки*. 2018. 3 черв. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/moscva-perekydaje-flot/4419171.html (дата звернення: 17.12.2019).

Москвичова А. Обмін «35 на 35»: як це було. *Радіо Свобода*. 2019. 7 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/obmin-35-na-35-jak-ce-bulo/30151853.html (дата звернення: 23.12.2019).

Мудрость веков: Восток / сост. : А. Ю. Кожевников, Г. Б. Линдберг. Санкт-Петербург : Издательский Дом «Нева», 2006. 544 с.

Муженко В. Іловайськ через призму часу. Ч. 1: Обстановка у секторі «Д» у липні-серпні 2014 року. *Ukrainian Military Pages*. 2016. 18 серп. URL: https://www.ukrmilitary.com/2016/08/ilovajsk-kriz-pryzmu-1.html (дата звернення: 23.10.2019).

Муженко В. Іловайськ через призму часу. Ч. 2: Рішення командування, бойові дії. *Ukrainian Military Pages*. 2016. 25 серп. URL: https://www.ukrmilitary.com/2016/08/ilovajsk-kriz-pryzmu-2.html (дата звернення: 23.10.2019).

Муженко В. Іловайськ через призму часу. Ч. 3: Вихід з оточення. Висновки. *Ukrainian Military Pages*. 2016. 26 серп. URL: https://www.ukrmilitary.com/2016/08/ilovajsk-kriz-pryzmu-3.html (дата звернення: 23.10.2019).

Мухаметшина Е. Отношение россиян к Украине ухудшается, а украинцев к России – улучшается. *Ведомости*. 2017. 22 июн. URL: https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2017/06/23/695650-otnoshenie-k-ukraine (дата звернення: 17.12.2019).

МЧС отправило в Донбасс 96-й гуманитарный конвой с 110 т грузов. Интерфакс. 2019. 19 декаб. URL: https://www.interfax.ru/russia/688584 (дата обращения: 11.06.2020).

МЧС России приступило к доставке 96-й партии гуманитарной помощи к Новому году для Донбасса. МЧС России. 2019. 19 декаб. URL: mchs.gov.ru/deyatelnost/press-centr/novosti/4035988 (дата обращения: 11.06.2020).

На війні в Україні вбито 3177 російських найманців і військових, – ініціатива «Вантаж-200 із України». *Цензор.нет*. 2017. 12 бер. URL: https://ua.censor.net.ua/news/431652/na_viyini_v_ukrayini_vbyto_3177_rosiyiskyh_nayimantsiv_i_viyiskovyh_initsiatyva_vantaj200_iz_ukrayiny (дата звернення: 17.12.2019).

На Дніпропетровщині СБУ попередила кібератаку російських спецслужб на об'єкт критичної інфраструктури. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2018. 11 лип. URL: https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/5037#.4Y0sFRyn.dpbs (дата звернення: 17.12.2019).

На Донбасі воюють кілька тисяч російських військових – джерело в НАТО. *Радіо Свобода*. 2014. 4 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26566657.html (дата звернення: 23.10.2019).

На Донбасі вперше зафіксували новітній російський комплекс «Наводчик-2». *InformNapalm*. 2020. 19 лист. URL: https://informnapalm.org/ua/navodchik-2/ (дата звернення: 20.11.2020).

На Донбасі загинули і отримали поранення майже 35 тисяч осіб – ООН. *Українська правда*. 2017. 12 вер. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/12/7154890/ (дата звернення: 17.12.2019).

«На Україну тиснуть комплексно»: експерт пояснив, навіщо РФ нагнала військові кораблі в Азовське море. *УНІАН*. 2018. 11 черв. URL: https://www.unian.ua/politics/10148399-na-ukrajinu-tisnut-kompleksno-ekspert-poyasniv-navishcho-rf-nagnala-viyskovi-korabli-v-azovske-more.html (дата звернення: 17.12.2019).

Навчальний посібник з національно-патріотичної підготовки особового складу Збройних Сил України на 2018 навчальний рік / М. В. Герасименко, В. В. Мараєва, О. А. Мацагор та ін. ; за заг. ред. Н. А. Агаєва. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 181 с.

Нагаева Г. История России: все даты и периоды в алгоритмах. Изд. 2-е. Ростов н/Д : Феникс, 2017. 32 с. (Большая перемена).

Нагайло Б. Як формувалося в Україні ставлення до ядерної зброї. *Сучасність*. 1993. № 10. С. 49–76.

Наєв назвав кількість російських військових в окупованому Криму. *Укрінформ*. 2020. 10 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3060357-naev-nazvav-kilkist-rosijskih-vijskovih-v-okupovanomu-krimu.html (дата звернення: 10.07.2020).

Назаров В. Начальник штабу АТО Віктор Назаров: «Щоб там не казали, «лупили» росіян ми дуже серйозно» / М. Каменєв. *Insider*. 2014. 4 груд. URL: http://www.theinsider.ua/politics/547c442e06631/ (дата звернення: 17.12.2019).

Назаров В. Начальник штабу АТО Віктор Назаров: «Якби ми керувалися лише інформацією, яка до нас надходить, бойовики вже стояли би під Полтавою» / М. Каменєв. *Insider*. 2014. 2 груд. URL: http://www.theinsider.ua/politics/547c442e06631/ (дата звернення: 17.12.2019).

НАТО і ЄС закликали Росію визнати провину за авіакатастрофу рейсу МН17. *Дзеркало тижня*. 2018. 25 трав. URL: https://dt.ua/POLITICS/nato-i-yes-zaklikali-rosiyu-viznati-provinu-za-avyakatastrofu-reysu-mh17-278813_.html (дата звернення: 17.12.2019).

НАТО надало фотодокази проникнення російської армії в Україну. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України*. 2014. 28 серп. URL: http://mediarnbo.org/2014/08/28/nato-oprilyudnilo-fotodokazi-proniknennya-rosiyskoyi-artileriyi-v-ukrayinu/ (дата звернення: 17.12.2019).

НАТО підтвердило прагнення України до членства – офіційно. *Європейська правда*. 2018. 11 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/11/7084272/ (дата звернення: 17.12.2019).

«Не питай, що твоя країна може зробити для тебе…». *Історична правда*. 2011. 20 лют. URL: https://www.istpravda.com.ua/digest/2011/02/20/26023/ (дата звернення: 06.04.2019).

Невизнана анексія: півострів Крим / Міністерство інформаційної політики України. Б. м., б. д. 18 с. URL: https://mip.gov.ua/files/broshury/broshura_pdf (дата звернення: 06.04.2020).

Незважаючи на заперечення РФ, її роль на Донбасі підтверджена, – США в ОБСЄ. *Новинарня*. 2020. 21 трав. URL: https://novynarnia.com/2020/05/21/rosiya-viyna-obsye/ (дата звернення: 22.05.2020).

Неоголошена війна: невідомі факти і хроніки АТО / О. Каліновська, О. Криштопа, Є. Назаренко, В. Трохимчук, Д. Феденко. К. : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 512 с.

Нідерланди й Австралія поклали на РФ відповідальність за катастрофу МН17 – заява. *Європейська правда*. 2018. 25 трав. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/25/7082200/ (дата звернення: 17.12.2019).

Німеччина зазнає найбільших збитків через санкції проти РФ – ЗМІ. *Європейська правда*. 2017. 14 груд. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/14/7075046/ (дата звернення: 17.12.2019).

«Нова небезпечна доктрина Путіна щодо України» – WSJ. *Голос Америки*. 2017. 14 лип. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/nova-nebezpechna-doktryna-putina/3944121.html (дата звернення: 17.12.2019).

О внесении изменений в перечень сведений, отнесенных к государственной тайне, утвержденный Указом Президента Российской Федерации от 30 ноября 1995 г. № 1203: Указ Президента Российской Федерации от 28 мая 2015 г. № 273. URL: http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201505280001?index=0&rangeSize=1 (дата обращения: 14.08.2018).

О. Данілов: РНБО ухвалила ряд важливих рішень у сферах військової, енергетичної та державної безпеки. *Рада національної безпеки і оборони*. 2021. 19 лют. URL: https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4815.html (дата звернення: 20.02.2021).

О применении специальных экономических мер в связи с недружественными действиями Украины в отношении граждан и юридических лиц Российской Федерации: Указ Президента Российской Федерации от 22 октября 2018 г. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/58871 (дата обращения: 23.10.2018).

О. Турчинов після випробувань крилатої ракети: Наші ракети здатні забезпечити надійну оборону Чорноморського та Азовського узбережжя. *Рада національної безпеки і оборони України*. 2018. 17 серп. URL: http://www.rnbo.gov.ua/news/3102.html (дата звернення: 23.10.2019).

Обама звинуватив Росію в аґресії проти України. *Європейська правда*. 2014. 3 вер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/09/3/7025659/ (дата звернення: 17.12.2019).

Обама порівняв російську аґресію з нацизмом. Українська правда. 2014. 3 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/3/7036632/ (дата звернення: 17.12.2019). ОБСЄ зафіксувала обстріли України з території Росії. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України*. 2014. 4 вер. URL: http://mediarnbo.org/2014/09/04/obsye-zafiksuvala-obstrili-ukrayini-z-teritoriyi-rosiyi/ (дата звернення: 17.12.2019).

ОБСЄ: На Донбас масово стягують танки, артилерію, гаубиці та іншу техніку. Українська правда. 2018. 6 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/6/7188464/ (дата звернення: 17.12.2019).

ОБСЄ оприлюднила підписаний у Мінську протокол : документ. *Радіо Свобода*. 2014. 7 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26570262.html (дата звернення: 17.12.2019).

ОБСЄ оприлюднила текст Меморандуму, підписаного у Мінську. *УНІАН*. 2014. 20 вер. URL: https://www.unian.ua/politics/987314-obse-oprilyudnila-tekst-memorandumu-pidpisanogo-u-minsku.html (дата звернення: 17.12.2019).

ОБСЄ офіційно звинуватила Росію в окупації України. *iPress.ua*. 2014. 1 лип. URL: http://ipress.ua/news/obsye_ofitsiyno_zvynuvatyla_rosiyu_v_okupatsii_ukrainy_72501.html (дата звернення: 17.12.2019).

ОБСЄ: Цьогоріч жертвами конфлікту на Донбасі стали 388 осіб. *Українська правда*. 2017. 16 вер. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/16/7155372/ (дата звернення: 17.12.2019).

Общий список погибших на Донбассе российских военнослужащих и добровольных наемников, установленных из открытых источников («Список Елены Васильевой») (на основе материалов группы «Груз-200 из Украины в Россию» https://www.facebook.com/groups/gruz200/). *Проект «Груз-200 из Украины в Россию»*. 2018. 1 июн. URL: http://gruz200.zzz.com.ua/ (дата обращения: 17.12.2019).

Общий список погибших на Донбассе российских военных и добровольных наемников, установленных из открытых источников по состоянию на 01.06.2018 года. *«Забытый полк» / Груз-200 из Украины в Россию*. 2018. 1 июн. URL: http://gruz200.zzz.com.ua/files/груз-200-на-01.06.2018.pdf (дата обращения: 17.12.2019).

Одноліток Т., Горбачова А. «Били струмом, ламали кістки»: омбудсмен розповів, як росіяни катували жителів Херсона. *УНІАН*. 2022. 17 лист. URL: https://www.unian.ua/war/situaciya-v-hersonskiy-oblasti-ukrajinskiy-ombudsmen-shokovaniy-tim-yak-rosiyani-katuvali-ukrajinciv-12048906.html (дата звернення: 27.12.2023).

Окупанти грабують музеї, як в часи Другої світової – NYTO. *Gazeta.ua*. 2023. 16 січ. URL: https://gazeta.ua/articles/np/_okupanti-grabuyut-muzeyi-yak-v-chasi-drugoyi-svitovoyi-nyt/1129223 (дата звернення: 30.12.2023).

Окупований Крим в умовах санкцій і блокади в 2014 – 2016 роках : щорічна доповідь Фонду «Майдан закордонних справ» / за заг. ред. Б. Яременка. К., 2017. 107 с. URL: https://mfaua.org/content/files/h2/6v/h26vczz45zsyl3npimpk5cdueheopnzh.pdf (дата звернення: 17.12.2019).

Омбудсман Дмитро Лубінець: Російська Федерація використовує сексуальне насильство на українській землі як тактику геноцидної війни. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. 2023. 19 черв. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_

details/ombudsman-dmitro-lubinec-rosijska-federaciya-vikoristovuye-seksualne-nasilstvo-na-ukrayinskij-zemli-yak-taktiku-genocidnoyi-vijni (дата звернення: 30.12.2023).

Омельянчук О., Демченко О. Агент ФСБ, бойовики і громадяни Росії. Кого Україна віддала під час обміну російським гібридним силам. *Радіо Свобода*. 2020. 16 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30559221.html (дата звернення: 17.04.202018).

ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-kst-gertv-boyovyh-donbas/31110937.html(дата звернення: 20.02.2021).

ООН: після анексії в Криму насильницьки зникли 42 людини, нікого не покарали. *Українська правда*. 2018. 13 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/13/7191981/ (дата звернення: 14.09.2018).

ООН порахувала жертви бойових дій на Донбасі серед цивільних і комбатантів. *Радіо Свобода*. 2019. 14 лист. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/oon-zvit-ghertvy-donbas/30272212.html (дата звернення: 01.06.2020).

ООН: цього року на Донбасі гине більше цивільних, ніж минулого. *Українська правда*. 2017. 19 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/08/19/7152692/ (дата звернення: 17.12.2019).

Опитування: 82% росіян схвалюють діяльність Путіна. *Українська правда*. 2018. 7 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/7/7179633/ (дата звернення: 17.12.2019).

Опозиція і Янукович підписали угоду про врегулювання кризи в Україні. *Тиждень.ua*. 2014. 21 лют. URL: http://tyzhden.ua/News/102759 (дата звернення: 17.12.2019).

Оприлюднено нове відео евакуації Януковича з «Межигір'я»: цінності вивозили три дні. *Дзеркало тижня*. 2014. 12 бер. URL: https://dt.ua/POLITICS/oprilyudneno-nove-video-evakuaciyi-yanukovicha-z-mezhigir-ya-cinnosti-vivozili-tri-dni-139461_.html (дата звернення: 17.12.2019).

Основні засади та шляхи формування спільної ідентичності громадян України : інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу 12 квітня 2017 р. / Центр Разумкова. К., 2017. 94 с.

Откуда исходит угроза миру? Две трети россиян уверены в существовании «мирового правительства», три четверти – в его враждебности нашей стране. *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 11 июл. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9203 (дата обращения: 17.12.2019).

Отношение к странам и санкциям. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 18 декаб. URL: https://www.levada.ru/2017/12/18/otnoshenie-k-stranam-i-sanktsiyam/ (дата обращения: 17.12.2019).

Офіційні тексти. *Організація Північноатлантичного договору*. 2014–2017. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts.htm?query=&date_from=&date_to=&sort=date:D:S:d1&start=0-20 (дата звернення: 17.12.2019).

Ошенко Б. Війська РФ готові ввести масштабну континентальну війну, – Турчинов. *Преса України*. 2018. 13 квіт. URLhttp://uapress.info/uk/news/show/168219 (дата звернення: 17.12.2019).

ПА НАТО закликала підтримати надії України на вступ до Альянсу. *Європейська правда*. 2018. 29 трав. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/29/7082301/ (дата звернення: 17.12.2019).

Павленко С. «Тиранське поводження росіян»: різня в Батурині 2 листопада 1708 р. К. : ПП Наталія Брехуненко, 2008. 64 с.

Павлиш О. США і Британія оприлюднили спільну заяву про кібератаки РФ. *Українська правда*. 2018. 17 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/17/7177871/ (дата звернення: 17.12.2019).

Панфилов О. В. Антироссийские истории / худож.-оформитель М. С. Мендор. Харьков : Фолио 2019. 380 с.

Панфілов О. Антирадянські історії. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 296 с.

ПАРЄ закликала Україну та РФ домовитися про компенсації переселенцям з Криму та Донбасу. *Європейська правда*. 2018. 25 квіт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/25/7080998/ (дата звернення: 17.12.2019).

ПАРЄ засудила Росію за приєднання Криму – резолюція. *Корреспондент.net*. 2014. 9 квіт. URL: https://ua.korrespondent.net/world/3346943-parie-zasudyla-rosiui-za-pryiednannia-krymu-rezoluitsiia (дата звернення: 17.12.2019).

ПАРЄ прийняла резолюцію щодо політично увязнених у РФ українців. *Дзеркало тижня*. 2018. 28 черв. URL: https://dt.ua/POLITICS/parye-priynyala-rezolyuciyu-schodo-politichno-uvyaznenih-u-rf-ukrayinciv-281840_.html (дата звернення: 23.10.2019).

ПАРЄ ухвалила резолюцію по Україні – Росію визнали аґресором і окупантом. *Європейська правда*. 2015. 25 черв. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/06/25/7035276/ (дата звернення: 17.12.2019).

ПАРЄ ухвалила резолюцію про протидію пропаганді РФ. *Дзеркало тижня*. 2018. 25 квіт. URL: https://dt.ua/WORLD/parye-uhvalila-rezolyuciyu-pro-protidiyu-propagandi-rf-276261_.html (дата звернення: 23.10.2019).

ПАРЄ ухвалила резолюцію щодо протидії гібридній війні. *Дзеркало тижня*. 2018. 26 квіт. URL: https://dt.ua/WORLD/parye-uhvalila-rezolyuciyu-schodo-protidiyi-gibridniy-viyni-276401_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Парламентська асамблея ОБСЄ засудила Росію за анексію Криму. *Голос Америки*. 2014. 1 лип. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/osce-critisizes-russia/1948620.html (дата звернення: 17.12.2019).

Партнерські спецслужби розкрили кібератаки РФ на веб-ресурси Організації із заборони хімічної зброї – СБУ. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2018. 5 жовт. URL: https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/5292#.9XX6w4EL.dpbs (дата звернення: 06.10.2018).

Пасічник В. Національна ідея в контексті українсько-російських відносин : моногр. Львів : СПОЛОМ, 2007. 182 с.

Патрикаракос Дейвид. Війна у 140 знаках: як соціальні медіа змінюють конфлікти у XXI столітті / пер. з англ. І. Рудько. К. : Yakaboo Publishing, 2019. 352 с.

Пашков М. Російсько-український конфлікт: фактор відчуження. *Агора*. № 15. С. 21–26. URL: http://razumkov.org.ua/upload/1450445630_file.pdf (дата звернення: 06.10.2018).

Перемога дається нам дуже важко. Але вона неодмінно буде – Валерій Залужний. *АрміяInform*. 2022. 31 жовт. URL: https://armyinform.com.ua/2022/10/31/peremoga-valerij-zaluzhnyj/ (дата звернення: 30.12.2023).

Пентагон назвав Україну «критично важливим партнером» у протистоянні з Росією. *Укрінформ*. 2020. 12 черв. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3043836-pentagon-nazvav-ukrainu-kriticno-vazlivim-partnerom-u-protistoanni-z-rosieu.html (дата звернення: 12.06.2020).

Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. К. : Видавничий дім «Стилос», 2017. 880 с.

Пивоваров С. Ядерний арсенал, який міг знищити світ 10 разів. *Бабель*. 2018. 30 жовт. URL: https://thebabel.com.ua/texts/21114-yaderniy-arsenal-yakiy-mig-znishchiti-svit-10-raziv-thebabel-publikuye-unikalni-foto-likvidaciji-yadernih-raket-ukrajini-1993-1996-rokiv (дата звернення: 19.05.2020)

Писанка Н. «Поранена культура»: проєкт для збереження спадщини під час війни за допомоги VR-технологій. *Суспільне Культура*. 2023. 2 лют. URL: https://suspilne.media/

culture/372394-poranena-kultura-proekt-dla-zberezenna-spadsini-pid-cas-vijni-za-dopomogi-vr-tehnologij/ (дата звернення: 30.12.2023).

Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами – членами, з іншої сторони : Розпорядження Кабінету Міністрів України. 21 листопада 2013 р. № 905-р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/905-2013-р (дата звернення: 21.12.2019).

Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов : міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». К. : Академія, 2001. 152 с.

Під Іловайськом було вбито 200 російських військових – Міноборони. *Ліга.net*. 2018. 28 серп. URLhttp://ua.news.liga.net/cryminal/news/pid-ilovaysk-bulo-vbito-200-rosiyskih-viyskovih--minoboroni (дата звернення: 06.10.2018).

Під час зачистки Донецького аеропорту силовики знищили понад 150 терористів. *Відомості*. 2014. 27 трав. URL: http://vidomosti-ua.com/ukraine/90102 (дата звернення: 06.10.2018).

Плохій С. Загублене царство: історія «Русского мира» з 1470 року до сьогодні / пер. з англ. : В. Євменов, Є. Євменова ; худож. М. Мендор. Харків : Фоліо, 2019. 308 с. : іл. (Великий науковий проект).

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків : КСД, 2016. 496 с.

Плохій С. Остання імперія: занепад і крах Радянського Союзу / пер. з англ. : Я. Лебеденко, А. Саган. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 512 с.

Плохій С. Походження слов'янських націй: домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К. : Критика, 2015. 456 с.

По всій Україні та за кордоном влаштували віче «Ні капітуляції». Українська *правда*. 2019. 6 жовт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/6/7228278/ (дата звернення: 07.04.2020).

Побег Януковича: фотохронология событий. *Сегодня*. 2015. 22 февр. URL: http://www.segodnya.ua/politics/society/pobeg-yanukovicha-fotohronologiya-sobytiy--594196.html (дата звернення: 23.10.2019).

Повний текст документів, ухвалених на переговорах в Мінську. *Тиждень.ua*. 2015. 12 лют. URL: http://tyzhden.ua/Politics/129751 (дата звернення: 23.10.2019).

Повний текст заяви за підсумками переговорів у Женеві з українського питання. *Дзеркало тижня*. 2014. 17 квіт. URL: https://dt.ua/POLITICS/povniy-tekst-zayavi-za-pidsumkami-peregovoriv-u-zhenevi-z-ukrayinskogo-pitannya-141885_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Полещук Т. Історія Росії XIX – поч. XX ст. Львів : Паїс, 2008. 400 с.

Політична історія України : посіб. / за ред. В. І. Танцюри. К. : Видавничий центр «Академія», 2001. 488 с.

Полонені на Донбасі військові РФ: костромські десантники, нижньогородські танкісти та спецназівці з Тольятті. *Тиждень.ua*. 2015. 18 трав. URL: http://tyzhden.ua/News/136635 (дата звернення: 06.10.2018).

Полонська-Василенко Н. Дві концепції історії України і Росії. Мюнхен : УВУ, 1964. 52 с.

Полянська Я. Клімкін: Росія свідомо застосовує тортури до бранців. *Радіо Свобода*. 2018. 25 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29318443.html (дата звернення: 23.10.2019).

Помпео підтвердив підтримку України стосовно Донбасу і Криму. *Інтерфакс-Україна*. 2020. 8 трав. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/660845.html (дата звернення: 08.05.2020).

Помпео: у НАТО очікують від України кроків, після яких її можна буде запросити до Альянсу. *Європейська правда*. 2018. 27 квіт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/27/7081134/ (дата звернення: 06.10.2018).

Понад 15 тисяч людей зникли безвісти під час війни в Україні – ICMP. *BBC Україна*. 2022. 25 лист. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-63753257 (дата звернення: 15.07.2023).

Понад 80% росіян підтримують Путіна, війну проти України, геноцид. 52% мають тривогу або депресію – опиитування. *Голос Америки*. 2023. 6 груд. URL: https://www.holosameryky.com/a/opytuvannja-rosijan/7385618.html (дата звернення: 30.12.2023).

Пономарев И. Путину предлагали другой план захвата Крыма, а главарей ДНР-ЛНР пустят в расход – экс-депутат Госдумы Пономарев / А. Куриленко. *Online.ua*. 2016. 4 нояб. URL: https://news.online.ua/758075/putinu-predlagali-drugoy-plan-zahvata-kryma-a-glavarey-dnr-lnr-pustyat-v-rashod-eks-deputat-gosdumy-ponomarev/ (дата звернення: 06.10.2018).

Попович К. В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Історія». 2016. Вип. 2 (35). С. 75–79.

Порошенко наказав військовим ООС відповідати на вогонь з усіх наявних засобів. *Українська правда*. 2018. 11 жовт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/10/11/7194901/ (дата звернення: 14.10.2018).

Порошенко підтвердив доставку Javelin в Україну. *Дзеркало тижня*. 2018. 30 квіт. URL: https://dt.ua/UKRAINE/poroshenko-pidtverdiv-dostavku-javelin-v-ukrayinu-276697_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Порти Бердянська і Маріуполя відчувають проблеми через дії РФ – Омелян. *Європейська правда*. 2018. 5 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/5/7188335/ (дата звернення: 21.12.2019).

Портников В. «Нормандський формат» без Путіна: Захід переконується у безглуздості діалогу з Кремлем. *Голос Америки*. 2018. 5 трав. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/normandskyy-format-bez-putina/4380983.html (дата звернення: 23.10.2019).

Последние новости от Специальной мониторинговой миссии ОБСЕ в Украине на основе информации, поступившей по состоянию на 12 октября 2018 года, 19:30. *ОБСЕ: вебсайт*. 2018. 13 окт. URL: https://www.osce.org/ru/special-monitoring-mission-to-ukraine/399686 (дата обращения: 15.10.2018).

Посли ЄС схвалили санкції проти 6 осіб через будівництво Керченського мосту. *Європейська правда*. 2018. 18 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/18/7084549/ (дата звернення: 21.12.2019).

Посол США навів супутникові знімки з російськими танками під Дебальцевим. *Тиждень.ua*. 2015. 14 лют. URL: http://tyzhden.ua/News/129880 (дата звернення: 21.12.2019).

Постпред України Кислиця в ООН: Росія порушує права дітей в окупованому Криму. *Цензор.нет*. 2020. 24 черв. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3204161/postpred_ukrayiny_kyslytsya_v_oon_rosiya_porushuye_prava_diteyi_v_okupovanomu_krymu (дата звернення: 25.06.2020).

Потапенко Я. Інформаційна складова сучасної російсько-української війни: спроба комплексного міждисциплінарного аналізу. *Наукові записки з української історії*. 2015. Вип. 37. С. 130–144.

Почався перший етап нових санкцій США проти РФ через отруєння Скрипалів. *Європейська правда*. 2018. 22 серп. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/08/22/7085906/ (дата звернення: 21.12.2019).

Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. *Незалежний культурологічний часопис «Ї»*. 2015. URL: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Pochepcov_Gibr_vij-na_inf_skladova.htm (дата звернення: 16.09.2018).

Почепцов Г. (Дез)информация / под общей ред. : Н. Лигачевой, Г. Петренко ; ред. М. Олийнык. К. : Паливода А. В., 2019. 248 с.

Почепцов Г. Г. Пропаганда 2.0 / худож.-оформитель М. С. Мендор. Харьков : Фолио, 2018. 796 с.

Почепцов Г. Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.

Правда про російсько-радянську окупацію. *Український тиждень*. 2012. № 46 (263). URL: https://tyzhden.ua/Magazine/263 (дата звернення: 21.12.2019).

Правозащитники насчитали почти сотню украинских политузников в тюрьмах России и Крыма. *Крым. Реалии*. 2020. 10 июня. URL: https://ru.krymr.com/a/news-pravozashitniki-ukrainskie-polituzniki/30662996.html (дата звернення: 17.06.2020).

Президент Владимир Путин: оценки работы и ожидания. *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 7 мая. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9080 (дата обращения: 21.12.2019).

Президент Естонії: досить евфемізмів, те, що коїться в Україні – це війна. *Європейська правда*. 2018. 2 черв. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/06/2/7082528/ (дата звернення: 21.12.2019).

Президент Трамп підписав оборонний бюджет США-2018 з $350 млн допомоги Україні. *Голос Америки*. 2017. 12 груд. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/tramp-oboronnyy-budget/4160562.html (дата звернення: 23.10.2019).

«Прем'єр» ДНР розповів про російських військових, які воюють на Донбасі. *Корреспондент.net*. 2014. 28 серп. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3411228-premier-dnr-rozpoviv-pro-rosiiskykh-viiskovykh-yaki-vouiuit-na-donbasi (дата звернення: 21.12.2019).

При боях за Іловайськ в Україну вторглися більше 4 тис. військових РФ, – НДІ ЗСУ. *РБК-Україна*. 2015. 13 серп. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/boyah-ilovaysk-ukrainu-vtorglis-tys-voennyh-1439468929.html (дата звернення: 21.12.2019).

Прийнято рішення про надання автокефалії: Документ: Офіційне повідомлення Головного секретаріату Святого і Священного Синоду Вселенського Патріархату від 11 жовтня 2018 року. *Cerkvarium*. 2018. 11 жовт. URL: https://cerkvarium.org/dokumenty/tserkovni/prijnyato-rishennya-pro-nadannya-avtokefaliji-dokument.html?fbclid=IwAR3uKco_XFT4efhg1K6Wk6zAGdszMmAta9igF-8k8c9i3a0pWLzqSE944Sg (дата звернення: 14.10.2018).

Прикордонники зазнали 153 нападів та обстрілів з території Росії. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України*. 2014. 29 лип. URL: http://mediarnbo.org/2014/07/29/prikordonniki-zaznali-153-napadiv-ta-obstriliv-z-teritoriyi-rosiyi/ (дата звернення: 21.12.2019).

Примаченко Я. Історична політика РФ та її влив на території південно-східної України та Криму в контексті «русского мира». *Регіональна історія України*. 2017. Вип. 11. С. 101–132.

Прищепа Я. Поліція зафіксувала 47 тисяч воєнних злочинів РФ в Україні. *Суспільне Новини*. 2022. 10 груд. URL: https://suspilne.media/335848-policia-zafiksuvala-47-tisac-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini/ (дата звернення: 30.12.2023).

Прищепа Я. США фіксують все більше злочинів Росії на окупованих територіях – Держдеп. *Суспільне Новини*. 2022. 21 лист. URL: https://suspilne.media/322000-ssa-fiksuut-vsebilse-zlociniv-rosii-na-okupovanih-teritoriah/ (дата звернення: 30.12.2023).

Про втрати ЗС Росії в Україні. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України*. 2014. 5 вер. URL: http://mediarnbo.org/2014/09/05/pro-vtrati-zs-rosiyi-v-ukrayini/ (дата звернення: 21.12.2019).

Про затвердження Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» від 6 трав. 2014 р. № 454/2014 : Закон України від 6 трав. 2014 р. № 1240-VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1240-18/paran2#n2 (дата звернення: 15.07.2018).

Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : Постанова Верховної Ради України. 4 лютого 2015 р. № 145-VIII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/145-19#n9 (дата звернення: 21.12.2019).

Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України. 27 січня 2015 р. № 129-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19 (дата звернення: 21.12.2019).

Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей : Закон України від 16 вер. 2014 р. № 1680-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1680-18 (дата звернення: 15.06.2017).

Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України: Постанова Верховної Ради України. 23 лютого 2014 р. № 764-VII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/764-18 (дата звернення: 21.12.2019).

Про прийняття обов'язків Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України: Указ Президента України № 140/2014. *Виконуючий обов'язки Президента України*: офіційне інтернет-представництво. 2014. 26 лют. URL: http://www.president.gov.ua/documents/16525.html (дата звернення: 29.05.2020).

Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України: Постанова Верховної Ради України. 22 лютого 2014 р. № 757-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/757-18 (дата звернення: 21.12.2019).

Про присвоєння військового звання : Указ Президента України від 12 жовт. 2018 р. № 323/2018. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3232018-25186 (дата звернення: 15.10.2018).

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 черв. 2018 р. «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» : Указ Президента України від 21 черв. 2018 р. № 176/2018. URL: http://www.president.gov.ua/documents/1762018-24362 (дата звернення: 15.08.2018).

Про тортури в полоні у бойовиків і російських військових на Донбасі розповіла майже тисяча громадян. *Українські новини*. 2018. 25 черв. URL: https://ukranews.com/ua/news/570724-pro-tortury-v-poloni-u-boyovykiv-i-rosiyskykh-viyskovykh-na-donbasi-rozpovila-mayzhe-tysyacha (дата звернення: 21.12.2019).

Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 6 трав. 2014 р. № 454/2014. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/454/2014 (дата звернення: 15.07.2018).

Происхождение артиллерийских ударов по позициям украинских военных в восточной Украине с 14 июля по 8 августа 2014 г. *Bellingcat*. 2015. 17 февр. URL:

https://ru.bellingcat.com/novosti/ukraine/2015/02/17/origins-artillery-ru/ (дата звернення: 21.12.2019).

Прокуратура МКС зафіксувала 1,2 тис ймовірних злочинів на Донбасі. *Українська правда*. 2017. 5 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/12/5/7164289/ (дата звернення: 21.12.2019).

Проміжний звіт ТСК з розслідування трагічних подій під Іловайськом: повний текст. *Українська правда*. 2014. 20 жовт. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/20/7041381/ (дата звернення: 21.12.2019).

Пропозиції РФ про «місію з охорони місії» неприйнятні – Геращенко. *Українська правда*. 2017. 14 лист. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/11/14/7162126/ (дата звернення: 21.12.2019).

Протистояння на Майдані триває – 20 лютого 2014. *Обозреватель*. 2014. 20 лют. URL: https://www.obozrevatel.com/ukr/photo/56039-protistoyannya-na-majdani-trivae.htm (дата звернення: 21.12.2019).

«Псковская губерния» опубликовала разговоры десантников о гибели роты сослуживцев. *Новая газета*. 2014. 2 сент. URL: https://www.novayagazeta.ru/news/2014/09/03/105045-171-pskovskaya-guberniya-187-opublikovala-razgovory-desantnikov-o-gibeli-roty-sosluzhivtsev (дата обращения: 21.12.2019).

Путин – журналистке: «Меня не беспокоит война». *Цензор.нет*. 2014. 4 мар. URL: https://censor.net.ua/news/274092/putin_jurnalistke_menya_ne_bespokoit_voyina (дата обращения: 21.12.2019).

Путин В. Интервью австрийскому телеканалу ORF / А. Вольф. *Kremlin.ru*: официальное интернет-представительство Президента России. 2018. 4 июн. URL: http://www.kremlin.ru/events/president/news/57675 (дата обращения: 21.12.2019).

Путин: Исходим из того, что окруженные в Дебальцево украинские военные сложат оружие. *Сегодня*. 2015. 12 февр. URL: https://www.segodnya.ua/politics/putin-ishodim-iz-togo-chto-okruzhennye-v-debalcevo-ukrinskie-voennye-slozhat-oruzhie-592034.html (дата обращения: 21.12.2019).

Путин назвал русских и украинцев единым народом. *Интерфакс*. 2015. 17 авг. URL: http://www.interfax.ru/russia/460776 (дата обращения: 21.12.2019).

Путин: Наши войска станут позади женщин и детей. Пусть они попробуют в них стрелять. *Цензор.нет*. 2014. 4 мар. URL: https://censor.net.ua/video_news/274135/putin_nashi_voyiska_stanut_pozadi_jenschin_i_deteyi_pust_oni_poprobuyut_v_nih_strelyat_video (дата обращения: 21.12.2019).

Путин не советует Западу переходить «красную черту» в отношениях с . *РИА Новости*. 2018. 25 мая. URL: https://ria.ru/spief/20180526/1521428045.html (дата обращения: 21.12.2019).

Путин подписал указы о признании ЛНР и ДНР. *ТАСС*. 2021. 21 февр. URL: https://tass.ru/politika/13792297 (дата обращения: 15.07.2019).

Путин: россияне и украинцы – один народ. *BBC*. 2015. 18 март. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/rolling_news_russian/2015/03/150318_ru_n_putin_ukraine_relations (дата обращения: 21.12.2019).

Путин: Русские и украинцы – один народ, но нас сначала разделили, а потом стравили. *Росбалт*. 2016. 27 октяб. URL: http://www.rosbalt.ru/russia/2016/10/27/1562613.html (дата обращения: 21.12.2019).

Путин: РФ будет соразмерно реагировать на шаги НАТО по созданию баз у ее границ. *ТАСС*: информационное агентство России. 2018. 19 июл. URL: http://tass.ru/

politika/5387894?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share&utm_content=21189266 (дата обращения: 21.12.2019).

Путин считает, что русские и украинцы – один народ, и не делает между ними разницы. ТАСС: информационное агентство России. 2015. 16 апр. URL: http://tass.ru/politika/1908297 (дата обращения: 21.12.2019).

Путин: Украинский народ считаю братским, если не частью русского. *Взгляд*: деловая газета. 2017. 19 октяб. URL: https://vz.ru/news/2017/10/19/891673.html (дата обращения: 21.12.2019).

Путин: Украинский народ считаю братским, если не частью русского. *Взгляд*: деловая газета. 2017. 19 октяб. URL: https://vz.ru/news/2017/10/19/891673.html (дата обращения: 19.07.2018).

Путін – Бушу: «Україна – це не держава». *Українська правда*. 2008. 7 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2008/04/7/3410762/ (дата звернення: 21.12.2019).

Путін назвав Київ та Київську область «російськими». *Еспресо*. 2019. 20 лип. URL: https://espreso.tv/news/2019/07/20/putin_nazvav_kyyiv_ta_kyyivsku_oblast_quotrosiyskymquot (дата звернення: 15.08.2019).

Путін вперше визнав, що «зелені чоловічки» – його військові. *Українська правда*. 2014. 17 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022770/ (дата звернення: 21.12.2019).

Путін жахає США наслідками передачі Україні зброї. *Українська правда*. 2017. 5 вер. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/5/7154060/ (дата звернення: 21.12.2019).

Путін: Ми не говорили, що на Донбасі немає наших людей з військової сфери. *Українська правда*. 2015. 17 груд. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2015/12/17/7092816/ (дата звернення: 21.12.2019).

Путін мені нагадує гостя на весіллі: жарт-притча від професора Миколи Лазаровича / переповіла Леся Коковська-Романчук. *Погляд*: новинний портал. 2015. 31 серп. URL: https://poglyad.te.ua/blogs/putin-meni-nahaduje-hostya-na-vesilli-zhart-prytcha-vid-profesora-mykoly-lazarovycha/print/ (дата звернення: 08.10.2018).

Путін обрав варварську тактику випаленої землі – Блінкен. *Європейська правда*. 2022. 4 груд. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/4/7151851/ (дата звернення: 15.07.2023).

Путін підписав указ про видачу російських паспортів жителям ОРДЛО. *Українська правда*. 2019. 24 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/24/7213454/ (дата звернення: 07.04.2020).

П'ять країн приєдналися до продовження санкцій ЄС щодо Криму. *Європейська правда*. 2018. 18 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/18/7084567/ (дата звернення: 21.12.2019).

Рада ЄС прийняла рішення про введення санкцій проти п'яти осіб через незаконні вибори в Криму. *Дзеркало тижня*. 2018. 14 трав. URL: https://dt.ua/POLITICS/rada-yes-priynyala-rishennya-pro-vvedennya-sankciy-proti-p-yati-osib-cherez-nezakonni-vibori-v-krimu-277682_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Рада запровадила нове вітання у ЗСУ та Нацполіції. *Укрінформ*. 2018. 4 жовт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2551536-rada-zaprovadila-nove-vitanna-u-zsu-ta-nacpolicii.html (дата звернення: 06.10.2018).

Радіо Свобода. 2018–2024. URL: https https://www.radiosvoboda.org/ (дата звернення: 10.01.2024).

Радковець Ю. «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики. *Борисфен Інтел*: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-politics/ (дата звернення: 21.12.2019).

Радковець Ю. І. Ознаки технологій «гібридної війни» в аґресивних діях Росії поти України. *Наука і оборона*. 2014. № 3. С. 36–42.

Райс К. Демократія / пер. з англ. Л. Герасимчук. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 320 с. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Rice_Condoleezza/Demokratiia/ (дата звернення: 08.04.2020).

РБ ООН терміново збирається на засідання через прорив гуманітарного конвою з РФ на територію України. *112.ua*. 2014. 22 серп. URL: https://ua.112.ua/polityka/rb-oon-terminovo-zbirayetsya-na-zasidannya-cherez-proriv-gumanitarnogo-konvoyu-z-rf-na-teritoriyu-ukrayini-105493.html (дата звернення: 23.10.2019).

Режим Януковича вивів із України до $30 мільярдів – Петренко. *Українська правда*. 2016. 15 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2016/09/15/7120693/ (дата звернення: 21.12.2019).

Резолюція ПАРЄ щодо України: коментований переклад. Європейська правда. 2015. 28 січ. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/01/28/7030164/ (дата звернення: 21.12.2019).Резонанс: Бюлетень матеріалів, підготовлених на базі аналізу оперативної інформації електронних видань (Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»). 2014. № 66 (4 вересня). 65 с.

Результати розслідування Іловайської трагедії. *Генеральна прокуратура України*. 2017. 14 серп. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=213793 (дата звернення: 21.12.2019).

Рейтинг Путина упал до уровня 2013 года после объявления о пенсионной реформе. Медуза. 2018. 22 июн. URL: https://meduza.io/news/2018/06/22/reyting-putina-upal-do-urovnya-2013-goda-posle-ob-yavleniya-o-pensionnoy-reforme (дата обращения: 21.12.2019).

Рейтинги доверия политикам, одобрения работы государственных институтов, рейтинги партий. *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 22 июн. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9174 (дата обращения: 21.12.2019).

Реплянчук Д. Таємні листи СБУ: про що спецслужби попереджали Януковича. *Громадське телебачення*. 2018. 27 квіт. URL: https://hromadske.ua/posts/taiemni-lysty-sbu-do-yanukovycha (дата звернення: 21.12.2019).

Рещук К., Лукашова С. 5 нормандських зустрічей до Зеленського. Як кожна з них змінила хід війни на Донбасі. *Українська правда*. 2019. 9 груд. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/9/7234195/ (дата звернення: 10.06.2020).

Рибалка Г. Обмін полоненими у 2017–2019 роках: кого Україна передала Росії та кого вдалося повернути. *5 канал*. 2019. 29 груд. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/obmin-polonenymy-u-2017-2019-rokakh-koho-ukraina-peredala-rosii-ta-koho-vdalosia-povernuty-205560.html.

Рік тому розпочалося повномасштабне вторгнення рф в Україну. *Укрінформ*. 2023. 24 лют. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3674361-rik-tomu-rozpocalosa-povnomasstabne-vtorgnenna-rf-v-ukrainu.html (дата звернення: 30.12.2023).

Рішення керівних органів Ради Європи стосовно ситуації в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь. *Українське право*. 2017. 12 трав. URL: http://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/ukyyerrya-nyeukvrysh-sugarkv-uaey-zhvusty-fkhsfsvrs-fykhtsashchkl-v-avkhsrsprkm-uyefttsbokshchk-nuyp/ (дата звернення: 21.12.2019).

Рішенням РНБО України оновлено санкційні списки та запроваджено санкції до 1759 фізичних та 786 юридичних осіб. *Рада національної безпеки і оборони України*. 2018. 22 черв. URL: http://www.rnbo.gov.ua/news/3065.html (дата звернення: 23.10.2019).

РНБО запровадила санкції проти Медведчука і його дружини. *Радіо Свобода*. 2021. 19 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-rnbo-sanktsii-medvedchuk/31111807.html (дата звернення: 20.02.2021).

РНБО: Терористи знову «поховали» кількадесят загиблих в боях росіян у штольні однієї з шахт. *Espreso.TV*. 2014. 18 лист. URL: https://espreso.tv/news/2014/11/18/rnbo_terorysty_znovu_quotpokhovalyquot_kilkadesyat_zahyblykh_v_boyakh_rosiyan_u_shtolni_odniyeyi_z_shakht (дата звернення: 21.12.2019).

РНБО України запровадила санкції щодо юридичних і фізичних осіб, які пов'язані з російською агресією проти України. *Рада національної безпеки і оборони України*. 2018. 2 трав. URL: http://www.rnbo.gov.ua/news/3020.html (дата звернення: 23.10.2019).

Робейко О. У Росії обговорили застосування ядерної зброї проти України – NYT. *УНІАН*. 2022. 2 лист. URL: https://www.unian.ua/war/u-rosiji-obgovorili-zastosuvannya-yadernoji-zbroji-proti-ukrajini-nyt-12032142.html (дата звернення: 15.07.2023).

Родичі жертв МН17 виграли суд в США проти Гіркіна: $400 млн компенсації. *Європейська правда*. 2018. 30 січ. URL: http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/30/7076818/ (дата звернення: 21.12.2019).

Розендаал В. Яку роль відіграють західні організації у врегулюванні конфлікту на Донбасі. *Сьогодні*. 2015. 5 лют. URL: http://ukr.segodnya.ua/politi-cs/pnews/kakuyu-rol-igrayut-zapadnye-organizacii-v-uregulirovanii-konflikta-na-donba-sse-589728.html (дата звернення: 23.10.2019).

Роковини катастрофи МН17: як змінювалася брехня Російської Федерації. *Укрінформ*. 2017. 17 лип. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2268145-rokovini-katastrofi-mh17-ak-zminuvalasa-brehna-rosijskoi-federacii.html (дата звернення: 21.12.2019).

Романенко В. За 3 роки РФ у 10 разів збільшила кількість зброї на Донбасі. *Українська правда*. 2017. 23 серп. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/08/23/7153021/ (дата звернення: 21.12.2019).

Романенко В. На Донбасі постійно перебувають 36 300 найманців РФ. *Українська правда*. 2017. 30 серп. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/08/30/7153545/ (дата звернення: 21.12.2019).

Романенко В. Путін: Ми продовжимо допомагати «ЛНР» і «ДНР». *Українська правда*. 2018. 7 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/7/7182644/ (дата звернення: 21.12.2019).

Романчук О. Ультиматум: хроніка одного конфлікту між Рад. наркомом РРФСР і Центральною Радою. К. : Знання, 1990. 64 с.

Романюк Р., Кравець Р. Обмін полоненими: як Зеленський домовився з Путіним про звільнення заручників Кремля. *Українська правда*. 2019. 7 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2019/09/7/7225631/ (дата звернення: 07.04.2020).

Російська активістка: На Донбасі загинули понад 2,5 тисячі російських військових. *Тиждень.ua*. 2014. 5 вер. URL: http://tyzhden.ua/News/118450 (дата звернення: 21.12.2019).

Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2016 р.) / упоряд. П. Гай-Нижник. К. : «МП Леся», 2016. 352 с.

Російська окупація Криму завдала Україні більше трильйона гривень збитків. *Дзеркало тижня*. 2017. 22 серп. URL: https://dt.ua/ECONOMICS/rosiyska-okupaciya-krimu-zavdala-ukrayini-bilshe-trilyona-griven-zbitkiv-251923_.html (дата звернення: 21.12.2019).

Російська Федерація: дорога в Гаагу / Міністерство інформаційної політики України. Б. м., 2017. 24 с. URL: https://mip.gov.ua/files/broshury/rf-doroga-v-haahu-ukr.pdf (дата звернення: 06.04.2020).

Російський імперіалізм / упоряд. Т. Гунчак ; пер. з англ. Т. Цимбала. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 395 с.

Російські «Гради» більше 300 разів обстрілювали територію України – Bellingcat. *Дзер-*

кало тижня. 2016. 17 квіт. URL: https://dt.ua/UKRAINE/rosiyski-gradi-bilshe-300-raziv-obstrilyuvali-teritoriyu-ukrayini-bellingcat-205961_.html/: фот. (дата звернення: 21.12.2019).

Російські інтернет-тролі намагаються підірвати енергетичні ринки США – Конгрес. Дзеркало тижня. 2018. 1 трав. URL: https://dt.ua/WORLD/rosiyski-internet-troli-namagayutsya-pidirvati-energetichni-rinki-ssha-kongres-276716_.html

Російські найманці визнали, що вони самі вели провокаційні обстріли Луганська у 2014 році. *Цензор.нет*. 2018. 6 серп. URL: https://ua.censor.net.ua/news/3079915/rosiyiski_nayimantsi_vyznaly_scho_vony_sami_vely_provokatsiyini_obstrily_luganska_u_2014_rotsi (дата звернення: 21.12.2019).

Російські олігархи втратили вже понад 16 мільярдів доларів через санкції США. *Економічна правда*. 2018. 10 квіт. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2018/04/10/635844/ (дата звернення: 21.12.2019).

Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень*. 2014. № 42. С. 28–43.

Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій: аналітична доповідь Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2014. № 5–6. С. 2–39.

Російщення України : науково-популярний збірник / за ред. Леоніда Полтави. Нью-Йорк : Український конґресовий комітет Америки, 1984. 416 с.

Росія ввела санкції проти 322 українців і 68 компаній. *Економічна правда*. 2018. 1 лист. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2018/11/1/642197/ (дата звернення: 05.11.2018).

Росія випробовує на Донбасі новітні системи радіоелектронної боротьби – СЦКК. *Укрінформ*. 2018. 12 серп. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2516360-rosia-viprobovue-na-donbasi-novitni-sistemi-radioelektronnoi-borotbi-sckk.html (дата звернення: 26.12.2019).

Росія втручалася у вибори і референдуми в п'ятьох країнах-членах Альянсу, – доповідь Комітету з питань науки і технологій ПА НАТО. *Цензор.нет*. 2018. 28 трав. URL: https://ua.censor.net.ua/news/3068403/rosiya_vtruchalasya_u_vybory_i_referendumy_v_pyatoh_krayinahchlenah_alyansu_dopovid_komitetu_z_pytan (дата звернення: 26.12.2019).

Росія затримала майже 100 українських суден в Азовському морі – Омелян. *Радіо Свобода*. 2018. 11 лип. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news/29357826.html (дата звернення: 23.10.2019).

Росія зосередила проти України кілька армій та ракетні комплекси – Турчинов. *Радіо Свобода*. 2018. 7 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news/29278225.html (дата звернення: 23.10.2019).

Росія навмисне збила пасажирський літак на Донбасі – адвокат родичів загиблих. *Укрінформ*. 2020. 5 вер. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3093997-rosia-navmisne-zbila-pasazirskij-litak-na-donbasi-advokat-rodiciv-zagiblih.html (дата звернення: 05.09.2020).

Росія не повернеться до ПАРЄ наступного року – Ягланд. *Європейська правда*. 2018. 11 жовт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/11/7088066/ (дата звернення: 14.10.2018).

Росія незаконно виселила з Криму не менше 2425 осіб – правозахисник. *Укрінформ*. 2018. 28 черв. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2489198-rosia-nezakonno-viselila-z-krimu-ne-mense-2425-osib-pravozahisnik.html (дата звернення: 23.10.2019).

Росія оголосила Україні війну. *Українська правда*. 2014. 1 берез. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/1/7016786/ (дата звернення: 26.12.2019).

Росія переселила в окупований Крим до мільйона людей – Джемілєв. *Укрінформ*. 2018. 25 трав. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2468255-rosia-pereselila-v-okupovanij-krim-do-miljona-ludej-dzemilev.html (дата звернення: 26.12.2019).

Росія порушила міжнародне право, поцупивши знак «Дебальцеве» для виставки. Стелу-символ спиляли і повезли до Москви. *ТСН*. 2015. 14 квіт. URL: https://tsn.ua/svit/rosiya-porushila-mizhnarodne-pravo-pocupivshi-znak-debalceve-dlya-vistavki-421280.html (дата звернення: 23.10.2019).

Росія приховує катастрофу, яку створила на Донбасі – Волкер. *Українська правда*. 2018. 7 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/7/7188568/ (дата звернення: 26.12.2019).

Росіяни захопили українські кораблі та поранили шістьох військових – ВМС України. *BBC*. 2018. 25 лист. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-46308406 (дата звернення: 07.04.2020).

Российско-украинские отношения. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 23 июн. URL: https://www.levada.ru/2017/06/23/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya/ (дата обращения: 26.12.2019).

Российско-украинские отношения. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 30 окт. URL: https://www.levada.ru/2017/10/30/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-2/ (дата обращения: 26.12.2019).

Россия и мир. *Левада-центр*: аналитический центр Юрия Левады. 2017. 30 янв. URL: http://www.levada.ru/2017/01/30/rossiya-i-mir-2/ (дата обращения: 26.12.2019).

Россия-Украина: четыре года после Майдана. *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 20 февр. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=8954 (дата обращения: 26.12.2019).

Рощенко О. Джемілєв розповів, скільки людей Росія завезла до Криму. *Українська правда*. 2017. 12 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/12/12/7165276/ (дата звернення: 26.12.2019).

Рощенко О. За тиждень в Авдіївці загинули 10 бійців ЗСУ, поранено 66. *Українська правда*. 2017. 3 лют. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/02/3/7134333/ (дата звернення: 26.12.2019).

Рощенко О. Крим всихає, рослинності стало менше. Україна винуватить Росію. *Українська правда*. 2018. 13 лип. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/07/13/7186248/ (дата звернення: 26.12.2019).

Рощенко О. Муженко розповів про вторгнення РФ в Україну і початок «відкритої війни». *Українська правда*. 2018. 28 серп. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/28/7190405/ (дата звернення: 26.12.2019).

РПЦ діє за дорученням Росії – Порошенко. *ТСН*. 2018. 5 трав. URL: https://tsn.ua/politika/rpc-diye-za-doruchennyam-rosiyi-poroshenko-1150506.html (дата звернення: 23.10.2019).

Руденко А., Веселова В. Олександр Турчинов: «Там, де у Криму виконували наказ, виходили і зі зброєю, і з прапорами». *Радіо Свобода*. 2020. 10 бер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30479058.html (дата звернення: 29.05.2020).

Руденко А., Веселова В. Олександр Турчинов: «Я доручив вибити російський спецназ у Сімферополі». *Радіо Свобода*. 2020. 7 бер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30474075.html (дата звернення: 29.05.2020).

Руденко Є., Кравець Р., Сарахман Е. Леонід Кравчук: Путіну треба сісти з Порошенком за стіл переговорів. *Українська правда*. 2018. 18 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2018/06/18/7183631/ (дата звернення: 29.05.2020).

Рудоманов О. Українська артилерія розгромила тренувальний табір терористів під Слов'янськом. *LB.ua*. 2014. 1 лип. URL: https://ukr.lb.ua/society/2014/07/01/271488_ukrainskaya_artilleriya_razgromila.html (дата звернення: 23.10.2019).

Русские и украинцы – один народ, заявил Путин. *РИА Новости*. 2017. 14 декаб. URL: https://ria.ru/society/20171214/1510927363.html (дата обращения: 23.10.2019).

Рущенко І. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2019. 439 с.

Рущенко І. П. Російсько-українська війна: міжцивілізаційна складова конфлікту. *Вісник Львівського ун-ту*. Серія: соціологія. 2018. Вип. 12. С. 48–65.

Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : моногр. Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.РФ втручалася у вибори та референдуми у низці країн-членів НАТО – доповідь. *Українська правда*. 2018. 27 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/27/7181544/ (дата звернення: 26.12.2019).

РФ знову поповнила арсенал бойовиків: спостерігачі бачили 15 вантажівок – СЦКК. *Українська правда*. 2018. 21 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/21/7184118/ (дата звернення: 26.12.2019).

Рябчук М. До проблеми українсько-російських «асиметричних» відносин: дискурс домінування. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2006. Вип. 15. С. 863–872.

Рябчук М. Постколоніальний синдром: спостереження. К. : К.І.С., 2011. 240 с.

Сааков В. Єврокомісар закидає Росії поширення дезінформації. *Deutsche Welle*. 2018. 27 січ. URL: http://www.dw.com/uk/єврокомісар-закидає-росії- поширення-дезінформації/a-42329542 (дата звернення: 26.12.2019).

Савчук Т. Рада Європи відновлює право Росії голосувати: реакції. *Радіо Свобода*. 2019. 17 трав. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29947686.html (дата звернення: 07.04.2020).

Садовська Г. Микола Лазарович: «Наш найбільший ворог – байдужість. Спробуймо прорватися!». [Рецензія на книгу професора М. Лазаровича «Російсько-українська війна (2014–2017 роки) : короткий нарис»]. *Вільне життя*. 2018. № 37 (11 трав.). С. 5 : фот.

Садовська Г. Професор з Тернополя залишив рідним прощального листа і поміняв аудиторії на окопи. *Доба*. 2016. 20 лют. URL: http://doba.te.ua/novyny/profesor-z-ternopolya-zalyshyv-ridnym-proshchalnoho-lysta-i-pominyav-audytoriyi-na-okopy : фот. (дата звернення: 26.12.2019).

Саєнко В. Курт Волкер: Росія командує, фінансово утримує, здійснює контроль над політичними структурами «народних республік»… Так що це на 100% очолювана Росією операція. *УНІАН*. 2018. 4 жовт. URL: https://www.unian.ua/war/10286196-kurt-volker-rosiya-komanduye-finansovo-utrimuye-zdiysnyuye-kontrol-nad-politichnimi-strukturami-narodnih-respublik-tak-shcho-ce-na-100-ocholyuvana-rosiyeyu-operaciya.html (дата звернення: 08.10.2018).

Самостійна Україна : збірник програм українських політичних партій початку ХХ ст. / упоряд. О. Федьков. Тернопіль, 1991. 83 с.

Санкції залишатимуться, поки РФ не поверне Крим і не виведе війська з Донбасу – Тіллерсон. *Європейська правда*. 2017. 7 груд. URL: http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/7/7074750/ (дата звернення: 26.12.2019).

Саттер Д. Менше знаєш, краще спиш. Шлях Росії до терору та диктатури за Єльцина і Путіна. К. : Дух і літера, 2016. 200 с.

СБУ виявила ще одну катівню рашистів у звільненому Херсоні. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2022. 16 лист. URL: https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vyiavyla-shche-odnu-kativniu-rashystiv-u-zvilnenomu-khersoni (дата звернення: 30.12.2023).

СБУ встановила причетність спецслужб РФ до атаки вірусу-вимагача Petya.A. *Служба безпеки України*: офіційний веб-сайт. 2017. 1 лип. URL: https://www.ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/3660#.NybZeC1m.dpbs (дата звернення: 26.12.2019).

СБУ: Движение гуманитарного груза – это прямое вторжение в Украину. *112.ua*. 2014. 22 авг. URL: https://112.ua/politika/nalivaychenko-nazval-voennym-vtorzheniem-peresechenie-granicy-kamazami-s-gumanitarnym-gruzom-105291.html (дата звернення: 23.10.2019).

СБУ насчитала на Донбассе 7,5 тысяч российских военных. *Корреспондент.net*. 2014. 26 нояб. URL: https://korrespondent.net/ukraine/3448649-sbu-naschytala-na-donbasse-75-tysiach-rossyiskykh-voennykh (дата звернення: 26.12.2019).

СБУ порушила справу щодо «виборів» в «ДНР» і «ЛНР». *Дзеркало тижня*. 2014. 2 лист. URL: https://dt.ua/UKRAINE/sbu-porushila-spravu-schodo-viboriv-v-dnr-i-lnr-155538_.html(дата звернення: 26.12.2019).

СБУ розкрила дані про теракти в Україні з початку аґресії Росії: ексклюзивний документ. *Апостроф*. 2017. 13 лип. URL: https://apostrophe.ua/ua/news/society/accidents/2017-07-13/sbu-raskryila-dannyie-o-teraktah-v-ukraine-s-nachala-agressii-rossii-eksklyuzivnyiy-dokument/101361 (дата звернення: 26.12.2019).

СБУ: є сотні свідчень про катування українців на території «ДНР-ЛНР». *BBC Україна*. 2018. 25 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-44600144 (дата звернення: 26.12.2019).

Світанок Н. За добу боїв за Донецький аеропорт загинули 400 росіян. *Преса України*. 2014. 11 жовт. URL: http://uapress.info/uk/news/show/42646 (дата звернення: 26.12.2019).

Світова гібридна війна: український фронт : моногр. / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.Секунданти війни на Донбасі: п'ять претензій до ОБСЄ. URL: http://espreso.tv/article/2016/03/15/sekundanty_viy-ny_na_donbasi_pyat_pytan_do_obsye (дата звернення: 26.12.2019).

Семена М. Роздача російських паспортів. Чи може Росія надати громадянство і відправити на фронт? *Радіо Свобода*. 2020. 22 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/semena-pro-bipatrydiv-ta-zolotyi-pasport/30570548.html (дата звернення: 23.04.2020)

Семенюк О. Нова архітектура європейської безпеки: тенденції, виклики, перспективи. *International Review*: Відносини Україна–ЄС: в пошуках нової системи європейської безпеки. 2009. № 3 (11). С. 4–14.

Семеняк В. Професор Микола Лазарович прочитав в одній із шкіл Донбасу лекцію. *Терен*: тернопільські експрес-новини. 2015. 13 жовт. URL: http://teren.in.ua/article/profesor_mykola_lazarovych_prochytav_v_odniy_iz_shkil_donbasu_lektsiyu : фот. (дата звернення: 26.12.2019).

Семёнов А. Война спишет всё. *Псковская губернія*. 2014. № 33 (705). 26 авг. – 2 сент.: фот.

Сенсация, которой лучше бы не было. *Псковская губернія*. 2014. № 33 (705). 26 авг. – 2 сент.: фот.

«Сепаратисти прикривалися цивільними» – «спецназівець» про Донецький аеропорт. *Радіо Свобода*. 2015. 31 серп. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/27218742.html (дата звернення: 28.05.2020).

Сергійчук В. І. «Українізація Росії»: політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923–1932 роках. К. : Українська Видавнича Спілка, 2000. 336 с.

Сидоренко С. В МЗС з'явився спецпредставник з питань санкцій: що це означає? *Європейська правда*. 2020. 28 трав. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/05/28/7110457/ (дата звернення: 29.05.2020).

Сидоренко С. Дипломати нон грата: як країни-друзі Британії відповіли на російську хімічну атаку. *Європейська правда*. 2018. 26 берез. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/03/26/7079477/ (дата звернення: 26.12.2019).

Сидоренко С., Бондарєва Х. Трамп диктує ціну безпеки: що вирішив саміт НАТО та що

отримала Україна. *Європейська правда*. 2018. 12 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/12/7084300/ (дата звернення: 26.12.2019).

Сидорук Т. Роль ФРН у формуванні спільної позиції ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Борисфен Інтел*: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. 2016. 21 лют. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/rol_frg_v_formirovanii_obshhej_pozicii_es_2/ (дата звернення: 26.12.2019).

Силіна Т. Війна за мир. *Дзеркало тижня*. 2015. 7–13 лют.

Система стратегічних комунікацій держави у воєнній сфері: терміни та визначення : військовий стандарт 01.004.007 (Вид. 1). Воєнна політика, безпека та стратегічне планування / Міністерство оборони України. Б. м., 2017. 45 с.

Сірук М. Як оминути вето Росії в Раді Безпеки ООН. *День*. 2015. № 133 (29 лип.).

Січинський В. Чужинці про Україну. 5-те вид. Авґсбург : Видання Петра Павловича, 1946. 118 с.

Скерите Ю. Сейм Литвы призвал ПАСЕ не восстанавливать права России. *Ru.Delfi*. 2018. 28 сент. URL: https://ru.delfi.lt/news/politics/sejm-litvy-prizval-pase-ne-vosstanavlivat-prava-rossii.d?id=79179291 (дата обращения: 29.09.2018).

Скільки російської зброї з'явилося на Донбасі за останні роки (інфографіка). *Всвіті*. 2017. 23 лип. URL: http://vsviti.com.ua/news/75346 (дата звернення: 26.12.2019).

Скляр В. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр. : Етномовні наслідки російщення. К. : Вид. центр «Просвіта», 2008. 392 с.

Сколотяний Ю. 15 мільярдів. *Дзеркало тижня*. 2013. 20–27 груд.

Слово «кіборги» словник назвав словом року. *Радіо Свобода*. 2015. 6 січ. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26779804.html (дата звернення: 26.12.2019).

Смелц Д. Россиян санкции не волнуют. *ИноСМИ.ru*. 2018. 27 янв. URL: https://inosmi.ru/politic/20180127/241299635.html (дата обращения: 23.10.2019).

Смирнов Ю. Обмен пленными. Кого Украина отдала террористам: список. *Ліга.net*. 2020. 16 квіт. URL: https://www.liga.net/politics/articles/obmen-plennymi-kogo-ukraina-otdala-terroristam-spisok (дата звернення: 02.06.2020).

Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). К. : Альтернативи, 1999. 351 с.

Смолій В., Якубова Л. Історичний контекст формування проекту русский мир та практика його реалізації в Криму й на Донбасі: аналітична записка / Інститут історії України НАН України. К., 2018. 144 с.

Смолій В., Якубова Л. Крим і Донбас: проблеми й перспективи інтеграції в модерний український проект (аналітична записка). К., 2019. 116 с.

Снігир О. Російський експансіонізм у Молдові, Грузії та Україні: паралелі й відмінності. *Дзеркало тижня*. 2018. № 18–19 (19–25 трав.)

Совещание послов и постоянных представителей России. *Kremlin.ru*: официальное интернет-представительство Президента России. 2018. 19 июл. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/58037 (дата обращения: 26.12.2019).

Солдатские матери составили список из 400 убитых и раненых российских солдат. *Телеканал Дождь*. 2014. 27 авг. URL: https://tvrain.ru/news/komitet_soldatskih_materej_sostavil_spisok_iz_400_ranenyh_i_ubityh_rossijskih_soldat-374625/ (дата обращения: 26.12.2019).

Соловей Д. Голгота України: московсько-більшовицький терор в УРСР між першою і другою світовою війною. Дрогобич, 1993. 288 с.

Соловьев В., Кривошеев К., Шиманов М. Донбасс – не телефонный разговор. Видеосвязь еще больше снизила доверие сторон. *Коммерсантъ*. 2020. № 65 (10 апр.). С. 4.

Солонина Є. Ухвалено новий закон про мову: перелік основних положень. *Радіо Свобода*. 2019. 25 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29903678.html (дата звернення: 07.04.2020).

Солошенко та Афанасьєв повернулися в Україну. *BBC*. 2016. 14 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160614_soloshenko_afanasyev_comeback_or (дата звернення: 12.06.2019).

Спеціальні інформаційні операції Кремля: 2014–2018. Б. м., б. д. 14 с. URL: http://stratcom.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/SPEC.OPER_.KR_.pdf (дата звернення: 09.04.2020).

Спільна Заява Комісії Україна-НАТО. 2 грудня 2014, Брюссель. *Організація Північноатлантичного договору*. 2014. 2 груд. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_115474.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 26.12.2019).

Ставлення населення України до Росії та населення Росії до України, вересень 2018 року. *Київський міжнародний інститут соціології*. 2018. 10 жовт. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=795 (дата звернення: 11.10.2018).

Стало відомо скільки відсотків українців вважають рідною українську мову. *Галицький кореспондент*. 2016. 8 черв. URL: http://gk-press.if.ua/stalo-vidomo-skilky-vidsotkiv-ukrayintsiv-vvazhayut-ridnoyu-ukrayinsku-movu/ (дата звернення: 26.12.2019).

Стек Л., Трегубова Я., Гурмач О. Річниця початку оборонної епопеї ДАПу: бойовики захопили Донецький аеропорт, але були звідти вибиті. *Радіо Свобода*. 2020. 26 трав. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/pochatok-oborony-donetskogo-aeroportu/30635134.html (дата звернення: 28.05.2020).

Стець А. Україна почала новий обмін полоненими з бойовиками ОРДЛО. *Zaxid.net*. 2020. 16 квіт. URL: https://zaxid.net/ukrayina_ta_boyoviki_ordlo_pochali_noviy_obmin_polonenimi_n1500957 (дата звернення: 02.06.2020).

Стрелков И. И. «Кто ты, «Стрелок»?» / А. А. Проханов. *Завтра*. 2014. 20 нояб.

Струм по тілу. Про що розповіли українські військові, побувавши в полоні на окупованих територіях. *Новое время*. 2018. 26 черв. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/events/strum-po-tilu-pro-shcho-rozpovili-poloneni-na-okupovanikh-teritorijakh-vijskovi-zsu-2478814.html (дата звернення: 23.10.2019).

Суд ООН вимагає від РФ відновити роботу Меджлісу – МЗС. *Європейська правда*. 2018. 19 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/19/7084612/ (дата звернення: 26.12.2019).

Суд ООН відхилив апеляцію Росії у суперечці з Україною: що це означає. *BBC*. 2019. 8 лист. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-50345290 (дата звернення: 08.04.2020).

Сулейманова Ш. С., Назарова Е. А. Информационные войны: история и современность: учеб. пособ. Москва : Международ. издат. центр «Этносоциум», 2017. 126 с.

Супутникові фотодокази ракетних ударів з території Росії: фото. *Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України*. 2014. 28 лип. URL: http://mediarnbo.org/2014/07/28/suputnikovi-fotodokazi-raketnih-udariv-z-teritoriyi-rosiyi-foto/ (дата звернення: 26.12.2019).

США закликають РФ вжити заходів щодо врегулювання гуманітарної кризи на сході України. *Інтерфакс-Україна*. 2017. 14 груд. URL: http://ua.interfax.com.ua/news/political/469801.html (дата звернення: 23.10.2019).

США закріпили невизнання анексії Криму на рівні офіційної Декларації. *Голос Америки*. 2018. 25 лип. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/ukraina-krym-deklaraziya/4499747.html (дата звернення: 23.10.2019).

США запровадили санкції проти 33 представників Міноборони і розвідки РФ. *Укрінформ*. 2018. 20 вер. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2542393-ssa-zaprovadili-sankcii-proti-33-predstavnikiv-minoboroni-i-rozvidki-rf.html (дата звернення: 22.09.2018).

США на Радбезі ООН: Санкції проти Росії триватимуть до повного виконання нею Мінських угод і повернення Криму. *Цензор.нет*. 2019. 12 лют. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3111413/ssha_na_radbezi_oon_sanktsiyi_proty_rosiyi_tryvatymut_do_povnogo_vykonannya_neyu_minskyh_ugod_i_povernennya (дата звернення: 12.02.2019).

США ніколи не сприймуть напади Росії на суверенітет і цілісність України – заява Помпео до 80-річчя Декларації Веллеса. *Радіо Свобода*. 2020. 23 лип. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/deklaratsija-wellesa-i-ukrajina/30743781.html (дата звернення: 26.07.2020).

США: ОБСЄ виявила, як РФ вночі перекинула в Україну летальну зброю. *Європейська правда*. 2018. 13 жовт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/13/7088166/ (дата звернення: 15.10.2018).

США передали Збройним силам України дві станції контрбатарейної боротьби AN/TPQ-36. *Укрінформ*. 2018. 17 серп. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2520199-ssa-dodatkovo-ozbroili-zsu-na-50-miljoniv.html (дата звернення: 23.10.2019).

США передали Україні 2 патрульні катери типу Island. *Українська правда*. 2018. 27 вер. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/27/7193433/ (дата звернення: 28.09.2018).

США передають Україні обладнання на понад $60 млн, включно з раціями, боєприпасами і ракетами Javelin, – посольство. *Цензор.нет*. 2020. 17 черв. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3202500/ssha_peredayut_ukrayini_obladnannya_na_ponad_60_mln_vklyuchno_z_ratsiyamy_boyeprypasamy_i_raketamy_javelin (дата звернення: 17.06.2020).

США розширили санкції проти Росії: покарали тих, хто працював в Криму. *Європейська правда*. 2018. 26 січ. URL: http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/26/7076696/ (дата звернення: 26.12.2019).

США: Росія маскує у «гумконвоях» до ОРДЛО матеріали для військових цілей. *Українська правда*. 2018. 2 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/2/7182112/ (дата звернення: 26.12.2019).

США: Україна може претендувати на членство в НАТО. *Корреспондент.net*. 2019. 15 серп. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/4129723-ssha-ukraina-mozhe-pretenduvaty-na-chlenstvo-v-nato (дата звернення: 08.04.2020).

Теория заговора против России: большинство россиян полагают, что существуют группы лиц, которые стремятся разрушить традиционные ценности русского народа и переписать историю России. *Всероссийский центр изучения общественного мнения*. 2018. 20 авг. URL: https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9259&utm_source=Push4Site&utm_medium=notification&utm_campaign=push217 (дата обращения: 26.12.2019).

Територіальна цілісність України : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН. *Центр дослідження безпекового середовища «Прометей»*. 2014. 27 берез. URL: https://prometheus.ngo/docs/krimea-oon/ (дата звернення: 21.12.2019).

Террористы нарушили минские договоренности почти три с половиной тысячи раз. *Новое время*. 2014. 24 нояб. URL: https://nv.ua/ukraine/shtab-ato-podschital-skolko-raz-terroristy-narushali-minskie-dogovorennosti-21916.html (дата звернення: 26.12.2019).

Тимошенко Д. «Своими голосами они зовут российские танки»: зачем Путину голосование оккупированного Донбасса? *Радіо Свобода*. 2020. 3 лип. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/vichnyi-putin-golosuvannya-donbas/30704212.html (дата звернення: 03.07.2020).

Тимошенко Д. Мы должны готовиться комплексно – Антон Михненко о возможном захвате дамбы в Херсоне. *Радіо Свобода*. 2020. 28 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/30694170.html (дата звернення: 29.06.2020).

Тинченко Я. Зеленопілля: спогад офіцера. *Тиждень.ua*. 2016. 14 лип. URL: http://tyzhden.ua/Society/169544 (дата звернення: 26.12.2019).

Тинченко Я. Іловайськ: цифри і факти. *Тиждень.ua*. 2014. 7 лист. URL: http://tyzhden.ua/Society/122995 (дата звернення: 26.12.2019).

Тинченко Я. Серпень 2014 року. Іловайськ. Ч. V: Вихід «південної» групи». *Тиждень.ua*. 2015. 15 вер. URL: http://tyzhden.ua/Society/146208 (дата звернення: 26.12.2019).

Тинченко Я. Чи були в ЗСУ шанси відстояти Крим. *Тиждень.ua*. 2018. 15 лют. URL: https://tyzhden.ua/Politics/209517 (дата звернення: 01.06.2020).

Ті, що пережили пекло: свідчення жертв про місця незаконних ув'язнень на Донбасі / Коаліція громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі» ; авт. кол. : Ю. Л. Бєлоусов та ін. К. : ЦП Компринт, 2015. 84 с.

Тіллерсон заявив про відсутність нормалізації відносин з Росією. *Європейська правда*. 2017. 6 груд. URL: http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/6/7074712/ (дата звернення: 26.12.2019).

Ткаченко В. Росія: ідентичність аґресора. К. : Академія, 2016. 256 с.

Ткаченко В. М. Україна: quovadis – куди йдемо? К. : Логос Україна, 2017. 424 с.

Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири. *Віче*. 2015. № 4. С. 11–14.

Топ 20 фейків російських медіа (ЗМІ) / Міністерство інформаційної політики України. Б. м., б. д. 24 с. URL: http://mip.gov.ua/files/broshury/top_20_feikiv_ros_media.pdf (дата звернення: 06.04.2020).

Травин Д. Я. Очерки новейшей истории России: Кн. 1 : 1985–1999. Санкт-Петербург : Норма, 2010. 368 с.

Трагедія у Керчі: нові подробиці та свідчення очевидців. *Новое время*. 2018. 18 жовт. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/events/trahedija-u-kerchi-shcho-rozpovili-ochevidtsi-2501170.html (дата звернення: 20.10.2018).

Траектория конфликта: модель украинско-российских отношений в ближайшей перспективе. Шансы, пути и варианты урегулирования : материалы для трехсторонней экспертной встречи 20–23 августа 2017 г., Каденаббия, Италия / руковод. проекта М. Пашков ; издание подготовлено Центром Разумкова при содействии и поддержке Представительства Фонда К. Аденауэра в Украине в рамках проекта российско-украинско-немецкого диалога. К. : Изд-во «Заповит», 2017. 96 с. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_Ukr_Ros_Jun_.pdf (дата звернення: 26.12.2019).

Трамп не визнав анексію Криму на зустрічі з Путіним. *Європейська правда*. 2018. 16 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/16/7084478/ (дата звернення: 26.12.2019).

Третій комітет Генасамблеї ООН підтримав українську резолюцію про права людини в окупованому Криму. *Цензор.нет*. 2018. 16 лист. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3097216/tretiyi_komitet_genasambleyi_oon_pidtrymav_ukrayinsku_rezolyutsiyu_pro_prava_lyudyny_v_okupovanomu_krymu (дата звернення: 07.04.2020).

Три роки тому під Слов'янськом бойовики збили український МІ-8. Загинули дванадцятеро людей. Серед них генерал-майор Сергій Кульчицький. *Громадське радіо*. 2017. 29 трав. URL: https://hromadskeradio.org/news/2017/05/29/try-roky-tomu-pid-slovyanskom-boyovyky-zbyly-ukrayinskyy-mi-8 (дата звернення: 26.12.2019).

Тріппе К. Три роки з дня трагедії в Одесі: досі в очікуванні результатів розслідування.

Deutsche Welle. 2017. 2 трав. URL: http://www.dw.com/uk/три-роки-з-дня-трагедії-в-одесі-досі-в-очікуванні-результатів-розслідування/a-38612346 (дата звернення: 26.12.2019).

Турченко Ф., Турченко Г. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна / НАН України. Інститут історії України. К. : Інститут історії України, 2015. 166 с.

Турчинов: Путін грозиться озброювати світовий тероризм. *Українська правда*. 2017. 5 вер. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/5/7154114/ (дата звернення: 26.12.2019).

Турчинов: Російська армія може піти у наступ. *Українська правда*. 2015. 15 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2015/01/15/7055116/ (дата звернення: 26.12.2019).

Турчинов: Росія націлила на Україну ракетні комплекси та кілька армій. *Українська правда*. 2018. 7 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/7/7182664/ (дата звернення: 26.12.2019).

Турчинов: у 2017 році ЗСУ на Донбасі просунулися на понад 10 кілометрів. *Радіо Свобода*. 2018. 12 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news/29035811.html (дата звернення: 26.12.2019).

Туск: Трамп не приховує, що бажання зрозуміти РФ у нього сильніше за захоплення Україною. *Європейська правда*. 2018. 14 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/14/7084411/ (дата звернення: 26.12.2019).

У бойовиків після обміну лишається більше сотні заручників – СБУ. *Українська правда*. 2017. 27 груд. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/12/27/7166900/ (дата звернення: 26.12.2019).

У боях на Донбасі загинули близько 8 тисяч бойовиків. *ТСН*. 2014. 3 груд. URL: https://tsn.ua/politika/u-boyah-na-donbasi-zaginuli-blizko-8-tisyach-boyovikiv-395347.html (дата звернення: 23.10.2019).

У Британії вивчають нові дані про зв'язки найбільшого спонсора Brexit з РФ. *Європейська правда*. 2018. 2 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/2/7083836/ (дата звернення: 26.12.2019).

У Генштабі назвали нинішню кількість військовослужбовців РФ на Донбасі. *Ракурс*: громадсько-правовий портал. 2017. 9 вер. URL: http://racurs.ua/ua/n93802-u-genshtabi-nazvaly-nynishnu-kilkist-viyskovoslujbovciv-rf-na-donbasi (дата звернення: 26.12.2019).

У Кремлі спотворили фразу Путіна про референдум в Криму. *Європейська правда*. 2018. 18 лип. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/18/7084557/ (дата звернення: 26.12.2019).

У МВС розповіли, скільки об'єктів критичної інфраструктури зазнали російських атак. *Радіо Свобода*. 2022. 27 груд. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-mvs-krytychna-infrastruktura-ataky/32195952.htmll (дата звернення: 29.05.2023).

У НАТО засудили відкриття кримського мосту. *Європейська правда*. 2018. 16 трав. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/16/7081794/ (дата звернення: 26.12.2019).

«У Новоазовськ приїхали російські курсанти-артилеристи. Здають заліки з бойової стрільби. Один обстріл був – жодного промаху», – морпіхи ЗСУ в Широкиному. *Цензор.нет*. 2016. 20 груд. URL: https://ua.censor.net.ua/video_news/420152/u_novoazovsk_pryyihaly_rosiyiski_kursantyartylerysty_zdayut_zaliky_z_boyiovoyi_strilby_odyn_obstril (дата звернення: 26.12.2019).

У ООН повідомили про кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. 2020. 3 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-zhertvy-viyny-na-donbasi/30818348.html (дата звернення: 04.09.2020).

У підвалах ОРДЛО залишаються ще близько 300 українців – Лутковська. *Укрінформ*. 2019. 30 груд. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2847649-u-pidvalah-ordlo-zalisautsa-se-blizko-300-ukrainciv-lutkovska.html (дата звернення: 07.04.2020).

У результаті збройної аґресії РФ в Україні постраждали 1378 дітей, 459 із них загинули. *Інтерфакс-Україна*. 2023. 3 лют. URL: https://interfax.com.ua/news/general/888809.html (дата звернення: 30.12.2023).

У Росії матері військових склали перелік поранених і вбитих солдатів. *Радіо Свобода*. 2014. 27 серп. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26553125.html (дата звернення: 26.12.2019).

У РФ випадково опублікували дані про втрати російських військ на Донбасі – *Forbes. 5 канал*. 2015. 26 серп. URL: https://www.5.ua/ato-na-shodi/ u-rf-vypadkovo-opublikuvaly-dani-pro-vtraty-rosiiskykh-viisk-na-donbasi-forbes-91459.html (дата звернення: 23.10.2019).

У СБУ підрахували російські втрати на Донбасі. *Корреспондент.net*. 2016. 22 бер. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/3654512-u-sbu-pidrakhuvaly-rosiiski-vtraty-na-donbasi (дата звернення: 26.12.2019).

У Станиці Луганській почалося розведення сил – штаб ООС. *Українська правда*. 2019. 26 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/26/7219263/ (дата звернення: 07.04.2020).

У США дослідили гібридну війну Росії в Україні. *Радіо Свобода*. 2018. 17 вер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/doslidnyky-hibrydna-vijna/29494471.html (дата звернення: 18.09.2018).

Угода про асоціацію. *Євроінтеграційний портал*. 2017. 20 вер. URL: https://eu-ua.org/uhoda-pro-asotsiatsiiu (дата звернення: 26.12.2019).

Угода про врегулювання кризи в Україні. *Українська правда*. 2014. 21 лют. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2014/02/21/7015533/ (дата звернення: 26.12.2019).

Україна – Росія: діалог історіографій : матер. Міжнар. наук. конф. / Ін-т. історії України НАН України, Канад. ін-т укр. студій Альбертського ун-ту (Едмонтон), Сіверський ін-т регіон, дослідж. ; редкол. : В. Ф. Верстюк (відп. ред.), В. М. Бойко (відп. секр.), С. А. Лепявко, С. М. Плохій. Київ ; Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2007. 256 с

Україна : повна енциклопедія / авт.–упоряд. : В. М. Скляренко, Т. В. Іовлева, В. В. Мирошнікова, М. О. Панкова; худ.-оформ. Л. Д. Кирпач-Осипова. Харків : Фоліо, 2006. 463 с.

Україна в ОБСЄ: На Донбасі перебувають 2100 кадрових військових Росії. *Укрінформ*. 2020. 12 лист. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3134488-ukraina-v-obse-na-donbasi-perebuvaut-2100-kadrovih-vijskovih-rosii.html (дата звернення: 12.11.2020).

Україна – в ООН: 147 дітей загинули під час аґресії РФ на Донбасі. *Укрінформ*. 2020. 24 черв. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3051375-ukraina-v-oon-147-ditej-zaginuli-pid-cas-agresii-rf-na-donbasi.html (дата звернення: 25.06.2020).

Україна вперше за роки згадана у програмі словацького уряду. *Європейська правда*. 2020. 22 квіт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/04/22/7109049/ (дата звернення: 23.04.2020).

Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси в 3 т. Т. 1 : Українські проекти в Російській імперії / ред. рада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій ; Ін-т іст. України НАН України. К. : Наук. думка, 2004. 504 с.

Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси в 3 т. Т. 2 : Радянський проект для України / ред. рада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій ; Ін-т іст. України НАН України. К. : Наук. думка, 2004. 531 с.

Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси в 3 т. Т. 3 : Новітній український державотворчий процес / ред. рада : акад. НАН України В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп.

ред. акад. НАН України В. А. Смолій ; Ін-т іст. України НАН України. К. : Наук. думка, 2004. 327 с.

Україна на позвах з Росією. Нью-Йорк ; Зальцбург : Накладом Теодора Коваля, 1948. 27 с.

Україна передала ноту РФ про непродовження договору про дружбу та співробітництво. *Європейська правда*. 2018. 21 вер. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/09/21/7087200/ (дата звернення: 21.09.2018).

Україна проти Москви : збірка статей. Мюнхен : Видання Закордонних частини ОУН, 1955. 388 с.

Україна та Британія домовилися про протидію спецслужбам РФ. *Європейська правда*. 2018. 4 жовт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/4/7087741/ (дата звернення: 06.10.2018).

Україна та Росія у системі міжнародних відносин: Стратегічна перспектива : колект. моногр. К. : НІПМБ, 2001. 624 с.

Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин / за ред. В. А. Смолія. К. : Інститут історії України НАН України, 2003. 606 с.

Україна чекає допомоги Великої Британії і США щодо порушеного Будапештського меморандуму – Резніков. *Крим. Реалії*. 2020. 15 трав. URL: https://ua.krymr.com/a/novyny-krymu-reznikov-pro-budapeshtskyi-memorandum-usa-i-velyku-brytaniiu/30614682.html (дата звернення: 17.05.2020).

Україна через аґресію Росії втратила понад 16% ВВП – Гройсман. *УНІАН*. 2017. 10 лип. URL: https://economics.unian.ua/finance/2020379-ukrajina-cherez-agresiyu-rosiji-vtratila-ponad-16-vvp-groysman.html (дата звернення: 23.10.2019).

Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного реґулювання (1847–1914) : зб. док. і матер. / відп. ред. Г. Боряк ; упорядн. : Г. Боряк та ін. ; НАН України. Інститут історії України ; Укрдержархів, ЦДІАК України. К. : Інститут історії України, 2013. LXII; 810 с.

Українська правда. 2014–2024. URL: https://www.pravda.com.ua/ (дата звернення: 10.01.2024).

Українська Революція гідності, аґресія РФ і міжнародне право : колект. моногр. К. : К.І.С., 2014. 1016 с.

Українських бранців Кремля насправді більше, ніж 70 – «Крим SOS» / Таміла Ташева. *5 канал*. 2018. 15 лип. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/ukrainskykh-brantsiv-kremlia-naspravdi-bilshe-nizh-70-krym-sos-173714.html (дата звернення: 26.12.2019).

Українські компанії виграли суд у Гаазі щодо компенсації Росією збитків за анексію Криму. *УНІАН*. 2018. 10 трав. URL: https://www.unian.ua/politics/10110683-ukrajinski-kompaniji-vigrali-sud-u-gaazi-shchodo-kompensaciji-rosiyeyu-zbitkiv-za-aneksiyu-krimu.html (дата звернення: 26.12.2019).

Українські порти втратили понад мільярд гривень через дії Росії в Азові – Омелян. *Радіо Свобода*. 2018. 25 жовт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-miliard-hryven-vtrat/29564228.html (дата звернення: 26.10.2018).

Усна історія російсько-української війни (2014–2015 роки) / за ред. В. Мороко ; Укр. ін-т нац. пам'яті, Запоріз. нац. ун-т., Іст. ф-т, Запоріз. облдержадмін., Департамент культури, туризму, національностей та релігій. Вип. 1. К. : К.І.С., 2015. 176 с.: іл.

Усна історія російсько-української війни (2014–2016 роки) / за ред. : Г. Васильчука, В. Мороко. Вип. 2. К. : К.І.С., 2016. 465 с.: іл.

Усна історія російсько-української війни (2014–2019 роки). Вип. 5. К. : К.І.С., 2019. 432 с., іл.

Фаріон І. «Нічого у тебе з протезом не вийде. Достатньо вчепити гак, щоб міг пакет тримати...». *Високий Замок*. 2014. 19 лист. URL: https://wz.lviv.ua/article/129352-nichoho-u-tebe-z-protezom-ne-vyide-dostatno-vchepyty-hak-shchob-mih-paket-trymaty (дата звернення: 26.12.2019).

Федір Брецко : метою цієї війни є повне підпорядкування України експансіоністським неоімперським планам Кремля. *Prozak*: інформаційний антидепресант. 2015. 3 бер. URL: http://prozak.info/mobile/ Suspil-stvo/Brecko-pro-gibridnu-vijnu-Rosiyi-proti-Ukrayini (дата звернення: 26.12.2019).

Формат АТО зруйнував плани Росії в Україні – Президент. *Президент України: офіційне* інтернет-представництво. 2018. 30 квіт. URL: http://www.president.gov.ua/news/format-ato-zrujnuvav-plani-rosiyi-v-ukrayini-prezident-47210 (дата звернення: 26.12.2019).

Фронтові зведення зі сходу за 16 лютого: перемир'я немає. *Корреспондент.net*. 2015. 16 лют. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3480239-frontovi-zvedennia-zi-skhodu-za-16-luitoho-peremyria-nemaie (дата звернення: 26.12.2019).

Хара О. Санкційний зашморг для Кремля. *Дзеркало тижня*. 2014. 12 груд. URL: https://dt.ua/international/sankciyniy-zashmorg-dlya-kremlya-_.html (дата звернення: 23.10.2019).

Хвильовий М. Г. Україна чи Малоросія? *Твори*: у 2-х т. Т. 2 / упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченка. К. : Дніпро, 1990. С. 576–621.

Хоменко С. Що сталося в Іловайську: версія Генштабу. *BBC Україна*. 2015. 14 серп. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150814_ilovaysk_hq_general_sx (дата звернення: 26.12.2019).

Хуг: за прошлую неделю на Донбассе пострадали 6 гражданских. *Новости Донбасса*. 2018. 8 июл. URL: http://novosti.dn.ua/news/283098-khug-za-proshluyu-nedelyu-na-donbasse-postradaly-6-grazhdanskykh (дата звернення: 26.12.2019).

Цвітні Піски. *Книга пам'яті полеглих за Україну*: 2014–2018. URL: http://memorybook.org.ua/operations/cvetnypeski.htm (дата звернення: 16.09.2018).

ЦВК опрацювала 100% голосів, Порошенко набрав 54,70%. *Ліга.net*. 2014. 29 трав. URL: http://ua.news.liga.net/politics/news/ostann_dan_tsvk_opratsovano_80_10_golos_v (дата звернення: 26.12.2019).

Це історичний день для України та Євросоюзу – Президент взяв участь в церемонії підписання документу про запровадження безвізового режиму з ЄС. *Президент України*: офіційне інтернет-представництво. 2017. 17 трав. URL: http://www.president.gov.ua/news/ce-istorichnij-den-dlya-ukrayini-ta-yevrosoyuzu-prezident-vz-41422 (дата звернення: 26.12.2019).

Цегельський Л. Русь – Україна, а Московщина – Росія: історично-політична розвідка. 2-е переробл. вид. Царгород : Друкарня Союза визволення України, 1916. 134 с.

Цензор.НЕТ. 2018–2024. URL: https://censor.net/ (дата звернення: 10.01.2024).

Цените жизнь: Капеллан показал, как вывозили раненых и убитых воинов с Донбасса. Капеллан с передовой Кушнирук Анатолий обнародовал фотографии эвакуации раненых и погибших в боях на Светлодарской дуге. *Depo.Донбасс*. 2016. 21 декаб. URL: https://dn.depo.ua/rus/dn/tsinuyte-zhittya-kapelan-pokazav-yak-vivozili-poranenih-ta-21122016123500 (дата звернення: 26.12.2019).

Цюпин Б. Навальний не засудив російську аґресію в Україні, але незадоволений ціною війни. *Голос Америки*. 2017. 21 лип. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/navalnyi-strelkov-debaty/3953375.html (дата звернення: 23.10.2019).

Цього року на Донбасі постраждало більше людей, ніж минулого – Хуг. *Українська правда*. 2017. 10 лист. URL: http://www.pravda.com.ua/news/2017/11/10/7161369/ (дата звернення: 26.12.2019).

Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів) : підручн. 2-ге вид. К. : Кондор, 2011. 290 с.

Чекаленко Л. Історія процесу перепідпорядкування Кримської області Україні. *Віче*. 2014. № 5. С. 9–11.

Чекаленко Л. Про поняття «гібридна війна». *Віче*. 2015. № 5. URL: http://www.viche.info/journal/4615/ (дата звернення: 26.12.2019).

Червоненко В. Хто воює на Сході: хронологія свідчень про російські війська. *BBC Україна*. 2014. 2 вер. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/09/140902_russian_army_ukraine_debate_vc.shtml (дата звернення: 26.12.2019).

Через воєнні дії у Донбасі загинули понад 240 дітей. *Дзеркало тижня*. 2018. 1 черв. URL: https://dt.ua/UKRAINE/cherez-voyenni-diyi-u-donbasi-zaginuli-ponad-240-ditey-279461_.html (дата звернення: 26.12.2019).

Через конфлікт на Донбасі в 2017 році 85 цивільних осіб загинули і 384 дістали поранення. *Інтерфакс-Україна*. 2017. 22 груд. URL: http://ua.interfax.com.ua/news/general/472277.html (дата звернення: 23.10.2019).

Черниш В. Що відбувається на Сході України: ще раз про термінологію. *Media Sapiens* : інтернет-видання. 2014. 19 серп. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/sc-ho_vidbuvaetsya_na_skhodi_ukraini_ sche_raz_pro_terminologiyu/ (дата звернення: 26.12.2019).

Черниш О. Чому зупинились мирні перемовини України і Росії та чи можливо їх відновити? *BBC News Україна*. 2022. 1 черв. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-46308406 (дата звернення: 28.12.2022).

Чехія закликає РФ припинити незаконну окупацію території України, – МЗС країни. *Цензор.нет*. 2020. 29 серп. URL: https://censor.net/ua/news/3249120/chehiya_zaklykaye_rf_prypynyty_nezakonnu_okupatsiyu_terytoriyi_ukrayiny_mzs_krayiny (дата звернення: 21.02.2021).

Чистый приток инвестиций в Украину сократился вдвое. *Ліга.net*. 2013. 14 нояб. URL: http://finance.liga.net/ekonomika/novosti/chistyy-pritok-investitsiy-v-ukrainu-sokratilsya-vdvoe (дата звернення: 26.12.2019).

Чорна книга України : зб. документів, архівних матеріалів, листів, доповнень, статей, досліджень, есе / упоряд., ред. Ф. Зубанича ; передм. В. Яворівського. К. : «Просвіта». 1998. 784 с.

Чотири історії з Іловайського котла: розповіді рядових. *Тексти.org.ua*. 2015. 25 серп. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/61592/Chotyry_istoriji_z_Ilovajskogo_kotla_Rozpovidi_radovyh (дата звернення: 26.12.2019).

Чотирьох звільнених з полону ОРДЛО українців доправили до Мінська. *Українська правда*. 2019. 28 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/28/7219484/ (дата звернення: 09.06.2020).

Чумак В. Україна і Крим: спільність історичної долі : моногр. Вид. 2-ге, переробл. й доповн. К. : ВПЦ АМУ, 2013 180 с.

Чупаков М. Правда про Іловайськ від Мангуста. *СпецКор*: незалежна служба новин. 2015. 29 вер. URL: http://spec-kor.com.ua/interview-with-yevgeni-yu/mikola-chupakov.html (дата звернення: 23.10.2019).

Шаманська А. В Україні 12 тисяч російських солдатів – американський генерал. *Радіо Свобода*. 2015. 5 бер. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26883112.html (дата звернення: 23.10.2019).

Шангіна Л. Про країну, державу та громадян у перехідному віці. *Дзеркало тижня*. 2006. 18 серп. URL: https://dt.ua/ARCHIVE/pro_krayinu,_derzhavu_ta_gromadyan_u_perehidnomu_vitsi.html (дата звернення: 26.12.2019).

Шандра А., Сілі Р. Surkov leaks: внутрішня кухня російської гібридної війни проти України / пер. О. Сторожук. 2019. 78 с. URL: http://bit.ly/SurkovLeaksUA.pdf (дата звернення: 09.04.2020).

Шаповал Ю. І. Міжнародні санкції та їхні наслідки для фінансового ринку РФ. *Вісник Інституту економіки та прогнозування*. 2016. С. 72–83.

Шара А. Битва за Савур-Могилу: хроніка подій. *Тиждень.ua*. 2015. 14 груд. URL: http://tyzhden.ua/Society/153886 (дата звернення: 26.12.2019).

Швайка М. А. Олігархічне розкрадання багатств України і пограбування народу – загроза її незалежності. *Сучасні питання економіки і права*. 2013. № 1. С. 24–36.

Шевцова Л. Результати виборів в Україні. Росія перемогла? *НВ*. 2019. 22 лип. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/volodimir-zelenskiy-ta-mir-z-rosiyeyu-opoziciyniy-blok-novini-ukrajini-50033483.html (дата звернення: 22.07.2019).

Шинкарук К. Україна – Росія: сценарії розвитку відносин до 2020 року / Фонд Фрідріха Еберта «КОМПАС 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи». 12 с. URL: https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07748.pdf (дата звернення: 09.04.2020).

Шкіліндей Л. «Брудна бомба», а не бранці? Окупанти замість полонених присилають кримінальних злочинців. *Україна молода*. 2020. № 34 (17–18 квіт.) С. 2.

Шлосберг Л. Мёртвые и живые. *Псковская губернія*. 2014. № 33 (705). 26 авг. – 2 сент.: фот.

Шпорлюк Р. Імперія та нації [З історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі] / пер. з англ. К. : Дух і Літера, 2000. 354 с.

Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / пер. з англ. Г. Касьянова та ін. К. : Дух і Літера, 2013. 552 с.

Шрамович В. Рік потому: як виходили з Дебальцевого. *BBC Україна*. 2016. 5 лют. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/02/160120_debaltseve_vj_anniversary_vs (дата звернення: 26.12.2019).

Шрамович В. Скільки людей загинуло на Донбасі у 2017 році? *BBC Україна*. 2017. 29 груд. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-42506201 (дата звернення: 26.12.2019).

Шрамович В. Як допитують «на підвалі МГБ ЛНР» – розповідь очевидця. *BBC Україна*. 2018. 12 січ. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-42631803 (дата звернення: 26.12.2019).

Штаб АТО: на Донбасі українські військові знищили понад 14 тисяч бойовиків. *УНІАН*. 2015. 16 бер. URL: https://www.unian.ua/war/1056155-shtab-ato-na-donbasi-ukrajinski-viyskovi-znischili-ponad-14-tisyach-boyovikiv.html (дата звернення: 23.10.2019).

Штекель М. Зачем у Зеленского вспомнили о «Будапештском меморандуме». *Радіо Свобода*. 2020. 1 черв. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/budapeshtskii-memorandum-ukraina-usa-brytaniya-rosiya/30646658.html (дата звернення: 02.06.2020).

Штогрін І. Чому не втримали Крим: стенограма РНБО від 28 лютого 2014 року. *Радіо Свобода*. 2019. 27 лют. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29794488.html (дата звернення: 29.05.2020).

Шудря А. Шахты и оружие: что удивляет в российской версии? *BBC*. 2017. 13 март. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-39257269 (дата звернення: 29.01.2020).

Шур М. Нові санкції проти Росії визнають, що вона контролює окуповану частину Донбасу – Волкер. *Радіо Свобода*. 2018. 8 лист. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29590192.html (дата звернення: 12.11.2018).

Юрій Гримчак, заступник міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України: на відновлення екології Криму знадобиться 10

років. *Укрінформ*. 2018. 2 серп. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2509550-urij-grimcak-zastupnik-ministra-z-pitan-timcasovo-okupovanih-teritorij-ta-vnutrisno-peremisenih-osib-ukraini.html (дата звернення: 23.10.2019).

Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правному аспекті. Мюнхен, 1971. 402 с.

Юсова Н. Легітимація концепції про Київську Русь як спільноруську державу в контексті зміни історичної парадигми (30-ті рр. XX ст.). *«Істину встановлює суд історії»*: збірник на пошану Ф. П. Шевченка. Т. 2 / Інститут історії України. К., 2004. С. 449–470.

Явір В. А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт : моногр. К. : Логос, 2018. 468 с.

Яковлів А. Договір гетьмана Б. Хмельницького з Москвою року 1654. *Дзвін*. 1991. № 4. С. 100–117.

Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII. Варшава, 1934. 146 с.

Якубова Л. Д. Етнонаціональна історія Донбасу: тенденції, суперечності, перспективи в світлі сучасного етапу українського націотворення. К. : Інститут історії України НАНУ, 2014. 109 с.

Якубова Л. Д. Кримський вузол на вишиванці. *Регіональна історія України*. 2017. Вип. 11. С. 73–100.

Якубова Л., Головко В., Примаченко Я. Русский мир на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент аґресії: аналітична доповідь. К., 2018. 227 с.

Якушев В. Каратели. К. : ДІПА, 2018. 680 с.

Янукович – найдорожчий президент Європи. На його утримання йде 229 тис. дол. на день. *УНІАН*. 2011. 12 серп. URL: https://economics.unian.ua/finance/529994-yanukovich-naydorojchiy-prezident-evropi-na-yogo-utrimannya-yde-229-tis-dol-na-den.html (дата звернення: 23.10.2019).

Янукович не підписав угоду про асоціацію з ЄС. *Тиждень.ua*. 2013. 29 лист. URL: http://tyzhden.ua/News/95193 (дата звернення: 29.01.2020).

Янукович потрапив до п'ятірки найдорожчих президентів світу. *Ліга.net*. 2011. 12 серп. URL: http://ua.news.liga.net/politics/news/yanukovich-potrapiv-do-p-yat-rki-naydorozhchikh-prezident-v-sv-tu (дата звернення: 29.01.2020).

Янукович «узаконив» диктатуру. *Українська правда*. 2014. 17 січ. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2014/01/17/7009859/ (дата звернення: 29.01.2020).

Яременко Б. Мінські домовленості – розв'язання конфлікту чи рецепт катастрофи? *Незалежний культурологічний часопис «Ї»*. URL: http://ji-magazine.lviv.ua/2016/Yaremenko_Minski_domovlenosti.htm (дата звернення: 16.09.2018).

Яровий К. Поняття та ознаки території проведення антитерористичної операції. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2017. № 3 (15). С. 66–69.

#FreeSentsov: В Україні та світі проходять акції на підтримку політв'язнів. *Українська правда*. 2018. 2 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/2/7182119/ (дата звернення: 29.01.2020).

Borger J., Pengelly M. Trump says US will withdraw from nuclear arms treaty with Russia. *The Guardian*. 2018. 21 Oct. URL: https://www.theguardian.com/world/2018/oct/20/trump-us-nuclear-arms-treaty-russia?CMP=twt_gu (Last accessed: 21.10.2018).

BBC NEWS УКРАЇНА. 2020–2024. URL: https://www.bbc.com/ukrainian (Last accessed: 10.01.2024).

CNN. 2020–2024. URL: https://edition.cnn.com/ (Last accessed: 10.01.2024).

Coyne A. «The world is changing»: Andrew Coyne talks to NATO Secretary General Jens Stoltenberg about Trump, Russia and the future of the alliance. *The Chronicle Herald*. 2019. 17 Jul.

URL: https://www.thechronicleherald.ca/news/world/the-world-is-changing-andrew-coyne-talks-to-nato-secretary-general-jens-stoltenberg-about-trump-russia-and-the-future-of-the-alliance-333793/ (Last accessed: 21.02.2020).

Deutschland trägt Hauptlast der Russland-Sanktionen. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 2017. 14 Dezemb. URL: http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/mehr-wirtschaft/russland-sanktionen-deutschland-traegt-hauptlast-15340046.html (Last accessed: 21.02.2020).

Finkle J., Chiacu D. U.S., Britain blame Russia for global cyber attack. *Reuters*. 2018. 16 Apr. URL: https://www.reuters.com/article/us-usa-britain-cyber/ u-s-britain-blame-russia-for-global-cyber-attack-idUSKBN1HN2CK (Last accessed: 21.02.2020).

Former German Foreign Minister Sigmar Gabriel: «The World Is Changing Dramatically». *Der Spiegel*. 2018. 24 Septemb. URL: http://www.spiegel.de/international/germany/interview-with-former-german-foreign-minister-sigmar-gabriel-a-1229393.html (Last accessed: 27.09.2018).

Going into Ukraine. *The Washigton Post*. 2016. 6 Aug. URL: https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/going-into-ukraine/2016/08/06/a5e49ca4-5b19-11e6-831d-0324760ca856_story.html (Last accessed: 21.02.2020).

Gregory P. R. Russia May Have Inadvertently Posted Its Casualties In Ukraine: 2,000 Deaths, 3,200 Disabled. *Forbes*. 2015. 25 Aug. URL: https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2015/08/25/kremlin-censors-rush-to-erase-inadvertent-release-of-russian-casualties-in-east-ukraine/#7eea75429c58 (Last accessed: 21.02.2020).

Harper T., Wheeler C. National Crime Agency examines Russian link to Arron Banks. *The Times*. 2018. 1 Jul. URL: https://www.thetimes.co.uk/edition/news/national-crime-agency-examines-russian-link-to-arron-banks-962cct78b (Last accessed: 21.02.2020).

Haynes D. Russia «is a bigger threat to our security than terrorists». *The Times*. 2018. 22 Febr. URL: https://www.thetimes.co.uk/article/russia-is-a-bigger-threat-to-our-security-than-terrorists-5mjrmr58n (Last accessed: 21.02.2020).

How Russian bots invaded Twitter to fight in Jeremy Corbyn's army. *The Times*. 2018. 29 Apr. URL: https://www.thetimes.co.uk/edition/news/invasion-of-the-russian-twitter-bots-to-fight-in-jeremy-corbyns-army-78966pjrk (Last accessed: 21.02.2020).

Joint US – UK statement on malicious cyber activity carried out by Russian government. *National Cyber Security Centre*. 2018. 16 Apr. URL: https://www.ncsc.gov.uk/news/joint-us-uk-statement-malicious-cyber-activity-carried-out-russian-government (Last accessed: 21.02.2020).

Kozłowska M. Prezydent: Europa nie może stać się ekskluzywnym klubem. *Polska Agencja Prasowa*. 2018. 24 Septemb. URL: https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C337510%2Cprezydent-europa-nie-moze-stac-sie-ekskluzywnym-klubem.html (Last accessed: 09.10.2018).

Lazarovych M. Massive invasion of Russia's regular troops into Ukraine in the summer of 2014 / M. Lazarovych. *Culture in the spiritual life of Slavic nations* : Proceedings of an international conference. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo KU (Slovakia), 2021. S. 95–114.

Lazarovych M. «We will give our souls and bodies for our freedom»: Ukraine in the struggle against the armed aggression of the Russian Federation (2014–2018) : monogr. / Ministry of Information Policy of Ukraine ; Translator T. Vratsuba. Ichnia : PC «Format», 2018. 332 p.

Lazarovych M. «We will give our souls and bodies for our freedom»: Ukraine in the struggle against the armed aggression of the Russian Federation (2014–2020) : monogr. / Ministry of Information Policy of Ukraine ; Translators T. Vratsuba, A. Vasylenko. Kyiv : PE AVIAZ, 2020. 452 p.: ill.

MH17 – воєнний злочин РФ / Міністерство інформаційної політики України. Б. м., б. д. 24 с. URL: https://mip.gov.ua/files/pdf/mh17-brochur-ukr.pdf (дата звернення: 06.04.2020).

Military Navigator: военный информационный портал. URL: http://www.milnavigator.com/.

Nakashima E. Inside a Russian disinformation campaign in Ukraine in 2014. *The Washigton Post*. 2017. 25 Dezemb. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/inside-a-russian-disinformation-campaign-in-ukraine-in-2014/2017/12/25/f55b0408-e71d-11e7-ab50-621fe0588340_story.html?utm_term=.701b6db41253 (Last accessed: 21.02.2020).

Reynolds I., Donaldson K. U.K. Blames Kremlin for 2016 Hacking of U.S. Democratic Party. *Bloomberg*. 2018. 4 Oct. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-10-04/u-k-accuses-russian-military-of-campaign-of-cyber-attacks (Last accessed: 06.10.2018).

RUSI оприлюднив план, за яким росіяни розраховували захопити Україну. *Інформаційне агентство «Оборонно-промисловий кур'єр»*. 2022. 2 груд. URL: https://opk.com.ua/rusi-оприлюднив-план-за-яким-росіяни-розр/ (дата звернення: 15.11.2022).

Russia´s hostility to UK and West as bad as at the end of Cold War, says Johnson. *Mail Online*. 2017. 17 Dezemb. URL: http://www.dailymail.co.uk/wires/pa/article-5187633/Russia-s-hostility-UK-West-bad-end-Cold-War-says-Johnson.html (Last accessed: 21.02.2020).

Statement by the Spokesperson on the partial opening of the Kerch Bridge. *European Union*. 2018. 15 Mai. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/44568/statement-spokesperson-partial-opening-kerch-bridge_en (Last accessed: 21.02.2020).

Telegraf. 2023–2024. URL: https://telegraf.com.ua/ (дата звернення: 10.01.2024).

Theresa May accuses Vladimir Putin of election meddling. *BBC*. 2017. 14 Novemb. URL: http://www.bbc.com/news/uk-politics-41973043 (Last accessed: 21.02.2020).

Times повідомила про втручання російських ботів у британські вибори. *Українська правда*. 2018. 29 квіт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/29/7179087/ (Дата звернення: 21.02.2020).

Ucraina, il ricatto di Putin sul vertice europeo: «Se voglio prendo Kiev in due settimane». *La Repubblica.it*. 2014. 1 Settemb. URL: http://www.repubblica.it/esteri/2014/09/01/news/ucraina_il_ricatto_di_putin_sul_vertice_europeo_se_voglio_prendo_kiev_in_due_settimane-94791280/ (Last accessed: 21.02.2020).

U.S. warns Russia against «harassment» of ships headed to Ukraine. *Reuters*. 2018. 30 Aug. URL: https://www.reuters.com/article us-usa-russia-shipping u-s-warns-russia-against-harassment-of-ships-headed-to-ukraine-idUSKCN1LF28H (Last accessed: 21.02.2020).

Volker K. Putin wird seine Beteiligung am Ukraine-Krieg leugnen / Julian Röpcke. *Bild*. 2018. 6 Jul. URL: https://www.bild.de/politik/ausland/ukraine-konflikt/ukraine-sondergesandter-56223276.bild.html (Last accessed: 21.02.2020).

ПРО АВТОРІВ

Микола Васильович ЛАЗАРОВИЧ

Професор, доктор політичних наук, професор Західноукраїнського національного університету, член Експертної ради при Міністерстві у справах ветеранів України, Заслужений працівник освіти України, дійсний член (академік) Академії політико-правових наук України, громадський діяч.

Активіст Помаранчевої революції та Революції гідності. У 2015–2016 та 2022 р. – доброволець московитсько-української війни.

Автор і співавтор понад 760 наукових і навчально-методичних праць, зокрема 39 монографій та 466 наукових статей.

Відзначений званням «Почесний професор Університету». Лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Братів Богдана і Левка Лепких, Обласної премії ім. П. Медведика, Премії ім. С. Федака, конкурсів «Людина року – 2015» та «100 кращих тернополян – 2015». Нагороджений Грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом», відзнаками Президента України «За участь в Антитерористичній операції», головнокомандувача Збройних сил України «Учасник АТО», Почесною відзнакою Тернопільської обласної ради «За заслуги перед Тернопільщиною» ім. Я. Стецька, нагрудним знаком «Ветеран війни», почесними відзнаками Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської обласних рад, голови Тернопільської обласної ради, почесними грамотами Міністерства освіти і науки України, Івано-Франківської й Тернопільської обласних рад, Тернопільської та Чернівецької обласних державних адміністрацій, міського голови Тернополя, ЗУНУ й ін.

Петро Володимирович МИРОНЕНКО

Доктор політичних наук, дійсний член (академік) АППН України, президент Академії політико-правових наук України, генеральний директор Наукової установи «Академія «Українська Політія».

Автор книг про агресію терористичної росії проти демократичного світу на території України:

1. Петро Мироненко. Збочена росія та ознаки Третьої світової війни. Нотатки із щоденника політолога. Частина І. Видання Академії політичних наук України. Київ. Видавництво Політія, 2022. 208 с. ISBN 978-966-97788-7-1

2. Петро Мироненко. Збочена росія та ознаки Третьої світової війни. Нотатки із щоденника політолога. Частина ІІ. Видання Академії політичних наук України. Київ. Видавництво Політія, 2022. 302 с. ISBN 978-966-97788-8-8

3. Петро Мироненко. Збочена росія та ознаки Третьої світової війни. Нотатки із щоденника політолога. Частина ІІІ. Видання Академії політичних наук України. Київ. Видавництво Політія, 2022. 360 с. ISBN 978-966-97788-8-8

4. Петро Мироненко. Спогади про майбутнє. Хроніки війни із щоденника політолога (24.02.2022 – 24.08.2022). Київ. Видавництво Політія, 2022. 700 с. ISBN 978-966-97788-6-4

5. Петро Мироненко. Біль нескореного серця. Роздуми про війну і суспільство. Том перший. Київ. Видавництво Політія, 2023. 548 с. ISBN 978-966-97788-9-5

6. Петро Мироненко. Біль нескореного серця. Роздуми про війну і суспільство. Том другий. Київ. Видавництво Політія, 2023. 548 с. ISBN 978-966-97788-9-5

ЗМІСТ

Вступ 5
Революція гідності як геополітична загроза
для Московитської Федерації 12
Насильницька окупація Криму Московією 24
Ескалація конфлікту на сході України 34
Гібридна війна Московії проти Української держави 37
Відродження українського війська,
його перші поразки та перемоги 47
Масове вторгнення регулярних військ Московії в Україну 53
Іловайський котел 62
Мінська тристороння угода 2014 року 68
Бої на Дебальцевському плацдармі 70
Переговори «нормандської четвірки»
в Мінську 2015 року та їхні наслідки 74
Політичні та економічні санкції
міжнародної спільноти щодо Московії 80
Населення Московії у контексті
московитської агресії в Україну 85
Попередні наслідки московитсько-української війни 96
Повномасштабне збройне вторгнення
Московії в Україну (2022–2024 роки) 109
Висновки 117

Хронологія московитсько-української війни (2014–2024 роки) 148
Література 460
Про авторів 518

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЛАЗАРОВИЧ Микола Васильович
МИРОНЕНКО Петро Володимирович

МОСКОВИТСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА (2014–2024 роки)

Монографія

Мова видання – українська

В авторській редакції

Макетування
Щегельський Павло Григорович

Підписано до друку 7 лютого 2024 року
Формат 60х90/16. Ум. друк. арк.32,5
Наклад 300 прим.

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПОЛІТІЯ»
вул. Леонтовича, 5, оф. 302, м. Київ, 01031
Тел. (044)-227-82-02, e-mail: aps-ua@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців:
Серія ДК № 5869 від 13.12.2017 р.